

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК української МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 8

Д

Львів
2001

Восьмий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1198 слів на літеру Д (десатинний — дѣдичство); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

*СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО СЛАВІСТА
ПРОФЕСОРА СТАНІСЛАВА УРБАНЬЧИКА
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ЦЯ КНИГА*

Редакційна колегія

к.ф.н. *Д.Гринчишин* (відп. ред.),
к.ф.н. *У.Єдлінська*, д.ф.н. *Л.Полюга*,
к.ф.н. *Г.Войтів*, к.ф.н. *Н.Осташ*,
к.ф.н. *М.Чікало*,
к.ф.н. *О.Кровицька* (секретар)

Редактори 8-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга,
М.Чікало

Рецензенти

д.ф.н. *М.Худаш*, к.ф.н. *З.Терлак*

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича;
відп. ред. *Д.Гринчишин*.
Вип. 8. Д (десатинний-дѣдичство)

Укладачі мол. наук. співроб. *Р.Гринько*,
кандидати філол. наук *О.Федик*, *Н.Осташ*

Від редакційної колегії

Восьмий випуск уклали: мол. наук. співроб. Р.Гринько
(десатинний-добрий),
кандидати філол. наук
О.Федик (добро-домище),
Н.Осташ (долина-дѣдичство)

Випуск до видання підготували
к.ф.н. Г. Войтів, О.Кровицька, Н.Осташ, М.Чікало
Комп'ютерна верстка — Л.Голощук
Комп'ютерний набір — Л.Голощук, О.Тріль

Консультант доктор філос. наук М.Кашуба

Редакційна колегія складає щире подяку
консультантам, рецензентам і всім тим, хто своїми
порадами та допомогою спричинився до підготовки
та публікації цього випуску.

Випуск опублікований за фінансовим сприянням American Council of Learned Societies

ДЕСАТИННЫЙ, ДЕСЕТИННЫЙ *прикм.* (який стосується десятини або належить до неї) десятинный: А ѿ тых пол десатинных... по горѣ, а горою тою по долині великійю то єсть Охматовская граница з нами (Торговиця. 1527 AS III, 305); што было мяса старого свиного, десетинного, которого было полтей о сто кромѣ подробовъ, все переель (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/I, 8); въ томъ же местечку церквей три: перъшую деревяную Светого Миколы названого десетинного, другую тежъ деревяную Светого Семена,...//... а третью мурованую Светого Василия, названого нагорного, подъ себе... загорнули (Київ, 1633 *КМПИ* I, дод. 544-545).

ДЕСАТИНСТВО *с.* (молодий вік) юнацтво: Іеремія... еще в' животѣ матки своей ѿ(т) бѣа посвачоный и на пророкованье // возваный заразы в' десатинствѣ свое(м) почаль пророковать (серед. XVII ст. *Хрон.* 352 зв.-353).

ДЕСАТКОВЫЙ *прикм.* (який становить кількість у десять одиниць) десятковий: Пер'во его м(л) каштеля(н) Пате(и), если и каштеля(н)ства титѣ(л) догони(л), але то(л)ко по чотыри слѣговины,... за собою волочи(л): а ннѣ коли бискѣпо(м) зоста(л), перебѣжи(т) ли(ч)ба и деса(т)коваа (1598 *Виш.Кн.* 274 зв.).

ДЕСАТКРОТЪ *див.* ДЕСЯТКРОТЪ.

ДЕСАТНИКЪ *див.* ДЕСЯТНИКЪ.

ДЕСАТНИЧИЙ *прикм.* Який належить десятиникові, десятиників: домъ ротмистровъ а деса(т)ничихъ домъковъ л̄ на доле по(д) замъкомъ (1552 *ОКЗ* 33 зв.).

ДЕСАТОКЪ *див.* ДЕСЯТОКЪ.

ДЕСАТОРОЖНЫЙ *прикм.* Десятирогий: твоа матка... корбною ѿ(т) двана(д)цати звѣздъ коронѣванаа, передъ семиголубны(м) а деса-торѣжны(м) смѣкомъ в' пѣстыню оутискѣвъ, бѣ(д), скѣрбѣй... оутѣкати... мѣла (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56 зв.).

ДЕСАТОРОЧНЫЙ *прикм.* Десятирічний, десятилітній: Вѣдаю же не всѣкомѣ дхѣ ла(ц)но вѣрити трѣба: але пробовать если ѿ(т) Бѣа сѣть: якѣ яснѣ оупоминает'... Іоа(н)нѣ: в то(м) а пробо-ванью, на(д) чѣсты(и) мѣй, якомъ рѣкъ деса-то(ч)ный котѣрого(м) се ѿ(т) Хр(с)та надчилъ, до ѿ(т)ца свѣто(м) пристѣпъ (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич.отех* 2).

ДЕСАТЬ *див.* ДЕСЯТЬ.

ДЕСАТЬНИКЪ *див.* ДЕСЯТНИКЪ.

ДЕСАТЫЙ *див.* ДЕСЯТЫЙ.

ДЕСАТЬ *див.* ДЕСЯТЬ.

ДЕСАТЬКРОТЪ *див.* ДЕСЯТКРОТЪ.

ДЕТЕРМИНОВАНЕ, ДЕТЕРМИНОВАНЬЕ

с. Розмежування, визначення: тѣды ѿны(х) [поступковъ]... поводово(и) стороне взда(т) с ко(н)тровѣ(р)си(и) въ зы(с)ку присуженъа акъотрату и... суду моего по(д)комо(р)ского в учиненъю и дете(р)минованъю границъ во(д)лугъ права,... чиненъа знаковъ грани(ч)ны(х)... допустилемъ на позовъ по(д)комо(р)ски(и) (Київщина, 1639 *ККПС* 265); И кгда с пови(н)ности уряду мое(г)[о] до чыненъа и дете(р)минованъа грани(ц) во(д)лу(г) и(н)фо(р)маци(и) пра(в)ное... при(с)туплю, абы жа(д)ная препедиция в чыненъю грани(ц)... // ... пре(з) поменсины(х) колятерало(в) не была чинена (Там же, 266-267).

ДЕТИ *див. ДѢТИ.*

ДЕТИНА *див. ДИТИНА.*

ДЕТИННЫЙ *див. ДИТИННЫЙ.*

ДЕТИНОИГРАЛСКИЙ *прикм. (такий, як у дитини)* дитячий: што(ж) ва(м) поможе сивизна, и кра(с)наа борода, // коли(ж) розоу(м) дѣтино-игра(л)скій маѣте (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.-250).

ДЕТИНОЛЮБНЫЙ *прикм.* Який люблять діти: Ты же, костеле латынский, не зрозумѣл еси и не познал того мечтання сатанинского, манячего и прелщающаго такою славою и хитростию премудрости вѣка сего, як чачкою нѣкотою оздобною дѣтинолюбною (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

ДЕТИНСКИЙ, ДѢТИНСКИЙ *прикм.* Дитячий: а паве(л) не та(к) ради(т) мо́вачи, не дѣти рече быва(и)те оумы, но злобою младе(н)ствѣ(и)те, оумы(ж) съвершени быва(и)те. не тоѣ ли ты дѣти(н)ское м(д)рованіе стра(ж)деши рѣсине. бы(в)-шій блѣгоч(с)тивы(и) хр(с)тіанинъ пре(ж)де... и ннѣ ѡдѣтинѣлъ еси (п. 1596 *Виш.Кн.* 250); вродилъса онъ в краѣхъ Подгорскихъ Премы(с)скихъ Выхова(н) в вѣрѣ Цркви востодней з лѣтъ дѣти(н)-скихъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 44 зв.).

Див. ще ДИТИННЫЙ, ДИТЯЧИЙ.

ДЕТИНСТВО *див. ДИТИНСТВО.*

ДЕТИНЪННЫЙ *див. ДИТИННЫЙ.*

ДЕТИННЫЙ *див. ДИТИННЫЙ.*

ДЕТИСА *див. ДѢТИСЯ.*

ДЕТКИ *див. ДѢТКИ.*

ДЕТЫ *див. ДѢТИ.*

ДЕТЯ *див. ДИТЯ.*

ДЕТА *див. ДИТЯ.*

ДЕТАЧИЙ *див. ДИТЯЧИЙ.*

ДЕФАЛКОВАТИ *дієсл. док. (смп. defalkować, лат. defalcare)* відрахувати, вирахувати, вилічити: панъ Линеvский... у дѣчка Стефана коня сивого за пѣтдесять и чотыри золотыхъ, зъ седломъ..., презъ челядника своего, Жележовского, взялъ и пограбилъ, за што му толко самъ панъ Линеvский тридцать золотыхъ за певный долгъ дефалковалъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/І, 494).

ДЕФАЛЪКАТЬ *ч. (пол. defalkata, слат. defalcare)* зменшення; відрахування: кгда бы для непрятеля

коронього (!) albo и инъшыхъ припадковъ, въ интерцизе положоныхъ, их милости панове державъшы пожытѣковъ, въ инвентару положоныхъ, не добрали, дефалъката учинити, абы их милости панове державцы жадное шкоды за держаня своего не понесли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/ІV, 453).

ДЕФЕКТЪ *ч. (смп. defekt, лат. defectum)* дефект, вада, недолік: Аггль: бѣдешъ хотѣти шо мовити, але языкъ слѣжити не бѣде(т), с'хочешъ во(з)дхнѣти, але пе(р)си не допустаѣтъ... в'ну(т)рности бѣде(т) горячка пекти, а звнѣ хла(д) и потъ зим'ный, знакъ дефектовъ тѣле(с)ны(х) на тебѣ ся покажетъ (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 267); теде я... не видечи жа(д)ного дефекту в томъ по(з)ве правного, ѡ(д)тявѣши є(к)сцепѣщие по(з)ваное стороны, пере(д) судомъ моимъ вношоные, за пра(в)ны(и) ѡного у(з)наваю, и по(з)вано(и) стороне ѡ(д)поведати наказую (Київщина, 1639 *ККПС* 250); пишете же ѡдаю(т) жебы а(к)центовъ 20 недоставало, то неподобная, до того рѣ(с)кого пи(с)ма и гре(ц)кого є(д)ны су(т) акце(н)ты, то не дефекты пи(с)ма але раче(и) дефектъ милости бли(ж)него (Львів, 1642 *ЛСБ* 559, 1); яко жъ при експирацией и румацией, громады водлугъ... посполитого звичаю, видечи знатъ въ оней великий дефектъ для розойстя подданныхъ и починеня шкодъ вышь менованныхъ, а ни самы черезъ себе, а ни урядника своего, паномъ протестантисъ... не отдавши, а все... позабавивши... одехала (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/І, 542).

ДЕФЕНЬСЯ *ж. (смп. defensa, defensja, лат. defensio)* оборона, захист: Ѱ(д)накъ абы собе ничего дефенъсы(и) пра(в)ны(х) не ѡпустилъ, поневажъ принцыпалите(р) цитати(с) є(с)тъ, єсть позволена дилиция маѡри(с) (Горошки, 1643 *ДМВН* 233).

ДЕФЕРОВАТИСЯ *дієсл. недок. (смп. deferować, лат. deferre)* (про документ) подаватися, представлятися: О чомъ всемъ... протестацые и возныхъ обдукцие, презъ поводовъ... правне учиненные суть; когорые протестацые и возного реляция до позву сего, а позовъ до протестации и реляции, деферуется (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/І, 508).

ДЕФИНИЦЯ *ж. (смп. definicyja, лат. definitio)* дефініція, визначення: Свѣдомъ я тоє дефиниции

або положеня, анаѣемы презъ святые отцѣ на
сынодехъ учиненной (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

ДЕФИСКАЦІЯ ж. (*слат. defiscatio*) переоцінка
вартості чого-небудь: Где бы тежъ... шло...
о потоптаньє збожя и починенье якое шкоды,...
спустошеня презъ неприятеля коронного маестности,
пожоги, поветрея морового, побитя збожя на поли
черезъ град, теды за обвещеньемъ пановъ арендъ-
ровъ выслати маемъ слугъ двоухъ, до которыхъ они
присадятъ приятелъ своихъ двоухъ, которые якую
дефискацію на то учинятъ... которую бы напершую
потомъ давати были повинни, вытручона (Локачі,
1591 *ЛККА* 1-2, 163).

ДЕФІНІОВАТИСЯ дієсл. недок. (*стп. definjować*)
визначатися, встановлюватися: Зажъ звичаю
того не естесте свѣдомы, абы напродъ до насъ было
писано, же бы отсель, што бы справедливо было,
могло ся дефініювати (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 573).

ДЕЦЕМЪБРЪ ч. (*лат. december*) грудень:
тисеча пя(т)со(т) ѡ(с)мъдесято(г)[о], дѣня
ше(ст)на(д)цато(г)[о] децемъбра (Київщина, 1639
ККПС 283).

Див. ще **ДЕКАБРЪ**.

ДЕЦИДОВАТИ, ДИЦИДОВАТИ дієсл. док.
(*стп. decydować, лат. decidere*) вирішити, ухвалити,
схвалити, постановити: Жикгимонтъ третій озна-
ймуемо... ижъ приточилася передъ насъ справа...
//... в которой справе судъ головный... декретомъ
своимъ, што се ткнуло пунктовъ певныхъ в
тестаментахъ... каштеляна... тые вси... декретами...
децидованые апробовалъ (Варшава, 1629 *ЧИОНЛ*
XIV-3, 146-147); справа..., за єзволеньемъ сторонъ,
ѡ(д)ложона, которое не децидовавши зъ ихъ м(л).
паны стѣнниками, кокниция [жад]ъная быти не
можетъ (Сокільча, 1638 *ККПС* 188); которое
запо(з)ванъє зара(з) передо мѣне, по(д)коморимъ,
продуковалъ, и ажъ бы декрета теперешные, в
то(и) справе неправне ферованые, были пре(з) судъ
головный(и) трыбуна(л)ски(и)... дицидованые
(Київщина, 1639 *ККПС* 250);

визначити: границы вшєлякіє маютьъ быти
децидованые во(д)лугъ тро(х) доводовъ (Київщина,
1639 *ККПС* 238).

ДЕЦИЗИЯ ж. (*стп. decyzja, лат. decisio*) рішен-
ня, ухвала: за которымъ ознайменемъ мы, добре актъ
ихъ вырозумевши, децизию або декларацію нашу
декретомъ нашимъ задворнымъ учинимо (Варшава,
1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 113); они тую справу вшєля-
кими способами, абы skutku свое(г)[о] не (в)зєла,
зъволючаю(т) и (в) не(и) децизии судовое мети не
хочу(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 235).

ДЕЦКИЙ, ДЕЦКЫЙ ч. Судовий виконавець,
посланецъ: Тождъ бы есте тыхъ слугъ его, которыхъ
онъ тамъ для мыта положить, не судили, и не радили
и децкихъ своихъ на нихъ не давали (Краків, 1507
РЕА I, 70); а мы вже сами промежкѣ себе своими
парсунами маемъ свои децкыи давати, на своихъ
людей, хто комѣ виноватъ, безъ кождое отволоки
(Вільна, 1522 *АС* III, 231); А де(ц)кихъ нашихъ
бе(з)правне на нихъ не маемъ посылати, хотябыхмо
и послали, тогды не ма.тъ де(ц)кованья платити
(Вільна, 1547 *ТУ* 74); панъ Иванъ Богдановичъ Ставец-
кийъ позывалъ позвы врьдовыми и децкимъ... тещю
свою (Луцьк, 1561 *АрхЮЗР* 8/III, 42).

**ДЕЦКОВАНЕ, ДЕЦКОВАНЬЕ, ДЕЦЪКО-
ВАНЕ, ДЕЦЪКОВАНЬЕ** с. Плата за судочин-
ство: А коморы новыє и восковыє и соляныє... не
маютьъ установлены быти... А де(ц)кихъ нашихъ
бе(з)правне на нихъ не маемъ посылати, хотябыхмо
и послали, тогды не маютьъ де(ц)кованья платити
(Вільна, 1547 *ТУ* 74); Пересѣ(д) децъкованье
вижова(н)є вины во(д)лѣгъ статѣ(д) (1552 *ОБЗ* 144);
Вины и децъкова(н)а (1552 *ОЛЗ* 179); пожи(т)ки
замъковыє вины пересѣды де(ц)кованья вижова(н)а
блѣдачи ве(д)ле статѣ(д) а повижъного г гроши
(1552 *ООвр.З.* 103); я(к)же де(и) єсмо вже ча(ст)
тоє сумы пнѣ(и) зъ де(ц)кова(н)є(м) ему ѡ(т)дали
которо(г) де(ц)ковано(г) ѡ(н) на на(с) вза(л) та(к)
мно(г) ѡ(т) копы по шести гроше(и) (Володимир,
1567 *ЦИАК* 28, 1, 2, 63).

Див. ще **ДЕЦКОВАНЕ**.

ДЕЦКОВАНОЕ, ДЕЦЪКОВАНОЕ с. Те саме,
що децковане: Тоє поми(р)ное хоживало пере(д)
тымъ на костелы... а децъкованого в мѣсте по два
гроши (1552 *ОЖЗ* 123 зв.); Повєжъное а де(ц)кова-

ное. Повижного а децкованого бирано по грошѣ (1552 ООЗ-1, 49 зв.); а та(к) твоя мл(ст) на(м) таково(и) трудности не задава(и) ѡ(з)ми в на(с) де(ц)кованое ѡ(т) тоє сумы тепере(ш)нее ве(д)ле статуту... ѡ(д)но не та(к) мно(г) я(к) пе(р)во еси взл(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 65); Пове(ж)ное а де(ц)кованое бирано по грошѣ (Варшава, 1616 ООЗ-2, 2 зв.).

ДЕЦКОВАНЫЙ прикм. Який доручається судовим виконавцем. ◊ **листь децкований див. ЛИСТЬ**?

ДЕЦКОВАНЬЕ див. **ДЕЦКОВАНЕ**.

ДЕЦКОВАТИ дієсл. недок. (смп. dzieckować) (кого) накладати стягнення (на кого); и што есмо имъ рассказали парканъ оправовати, и вы к тому паркану своихъ слугъ приставаете, и за то слуги ваши ихъ грабятъ, и децкують (Краків, 1532 АрхЮЗР 5/1, 32).

ДЕЦКИЙ див. **ДЕЦКИЙ**.

ДЕЦЬКОВАНЬЕ див. **ДЕЦКОВАНЕ**.

ДЕШЕВИЙ див. **ДЕШЕВИЙ**.

ДЕШЕВЛЕЙ присл. в. ст. Дешевше: чо(го) мно(го) а достато(го) на ры(н)ку продаю(т), ты(м) ко(ж)ды(и) человекъ для поживе(н)я и по(т)ребы свое(и) деше(в)ле(н) купи(ти) може(т) (Володимир, 1569 ТУ 138).

Пор. ДЕШЕВО.

ДЕШЕВО присл. Дешевое: А закъпѣють замъковыє двѣ части мерокъ з (м)лына того на го(д) кгда дешево збожѣ по стѣ копѣ гроше(и) а кгда дорого то(г)ды дороже(и) (1552 ОВол.З. 195).

ДЕШЕВОСТЬ ж., перен. Дешевість; нікчемність, пустота: Сѣта: Мърность, нѣкчемно(ст), порѣжность, дарѣмность. Мета(ф): Пѣдлость, дешевость, спрѣдность (1627 ЛБ 124).

ДЕШЕВИЙ, ДЕШЕВИЙ прикм. Невеликий, незначний; простой: Трепѣлнїи, мнѡ(ж): Дешевїи, ѡ тре(х) галѣрахъ (1627 ЛБ 133); peuilis, худи(и), дешевїи(и) (1642 ЛС 312).

ДЕШТО займ. Дешо: общиаетъ Господь Бг̃ много дешто на сѹмъ свѣтѣ и по смерти пожитокъ вѣчный (XVI ст. НС 210).

ДЕШЬКРЕЦИЯ див. **ДИШКРЕЦИЯ**.

ДЕЯКИЙ, ДЕЯКИЙ займ. 1. Якийсь, деякий:

Есть деякое зѣля доброе на лѣкѣ, то то добро и лишено выдѣ Бога, али не можетъ намъ хосновати нѣчого безъ помоче Божеи (XVI ст. НС 155).

2. (лише мн.) у знач. ім. **деякыи** — деякі, декотрі, дехто: деякымъ есть лѣннуть, та ворогують на правду (XVI ст. НС 82); Пришли деякыи и повѣдали Христови за Галилеяны (Там же, 134 зв.).

ДЕЯМЕНТЬ див. **ДИЯМЕНТЬ**.

ДЕЯНИЕ див. **ДѢЯНИЕ**.

ДЕЯТИ див. **ДѢЯТИ**.

ДЕЯТИСЕ див. **ДѢЯТИСЯ**.

ДЕЯТИСЬ див. **ДѢЯТИСЯ**.

ДЕЯТИСЯ див. **ДѢЯТИСЯ**.

ДЕЯТИСА див. **ДѢЯТИСЯ**.

ДЕАТИСА див. **ДѢЯТИСЯ**.

ДЖЕДЖЕРИСТЫЙ прикм. у знач. ім. Дженджуристий. Вл. н.: Иванъ Джеджери(с)ты(и) (1649 РЗВ 51).

ДЖУГА ж. Вид верхнього одягу, діал. чуга: въ коморе была скриня великая зъ шатами въ которой дей была джуга (sic! — Прим. вид.) моя шарлатовая съ петлицами, атласомъ жолтымъ подшитая (Луцьк, 1582 АрхЮЗР 6/І, 121).

ДЖУРА ч. 1. Джурa: Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozplözuiut kury, Szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 П. про пол. 201).

2. Вл. н.: Иванъ джѣра (1649 РЗВ 435).

ДЖУСА ч. Діал. джус "джуга, хлопец". Вл. н.: Игна(т) Джѣса (1649 РЗВ 136 зв.).

ДЗБАНОКЪ див. **ЗБАНОКЪ**.

ДЗВЕНКЪ, ДЗВѢНКЪ, ДЗВЯНКЪ,

ДЗВАНКЪ ч. (смп. dźwięk) 1. Голос, звук: нѡвые вѡйны собѣ пѡнъ вѣбра(л) дзвя(н)ко(м) трѣбы (поч. XVII ст. Проп.р. 302); Звѣкъ: Гѡлосъ трѣбный, дзвѣнкъ, брѡнкъ, брѣмѣнье, брѡзкъ або гѡлосъ (1627 ЛБ 42); Бл̃гогласное вѣщанїе: Вдѡчны(и) гѡлосъ, дзвѡнкъ (Там же, 162); Нб(с)ные всѣ ийнѣ Орфеѡве, И вы прїйдѣте тамъ Арїонѡве. Вдѡчного тѡнѣ мѣзыкѣ вѣсцинайте: И дзвѣнкъ выдайте (Львів, 1642 Бут. 7 зв.).

2. Шум, дзвяк: Шатаю(с): Ша́стаюся, якъ ко́нь на вѣтъчкѣ, дрыждѣ, шѣмлю, дзвѣнкѣ чиню, я(к) лѣвъ рычѣ (1627 ЛБ 158).

Див. ще ДЗВАКЪ.

ДЗВИНѢТИ див. ЗВИНѢТИ.

ДЗВѢНКЪ див. ДЗВЕНКЪ.

ДЗВОНЕНЕ див. ЗВОНЕНЕ.

ДЗВОНИТИ див. ЗВОНИТИ.

ДЗВОНИЦА див. ЗВОННИЦА.

ДЗВОННИКЪ див. ЗВОННИКЪ.

ДЗВОННИЦА див. ЗВОННИЦА.

ДЗВОННИЧНЫЙ див. ЗВОННИЧНЫЙ.

ДЗВОНОКЪ див. ЗВОНОКЪ.

ДЗВОНЪ див. ЗВОНЪ.

ДЗВУННИКЪ див. ЗВОННИКЪ.

ДЗВУННИЦА див. ЗВОННИЦА.

ДЗВАКЪ ч. Дзвяк, дзвякіт: Велишорыбъ є(ст) яко гора... такѣвыє рыбы и(ж) окроу́ты перевертаю(т), и(ж) если и(х) дзвѣко(м) не ѡ(т)стра́ши(т) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 26).

ДЗВАНКЪ див. ДЗВѢНКЪ.

ДЗЕКАНЪ див. ДЕКАНЪ.

ДЗЕНА ж. Діал. дзеня "все, що дзвенить". Вл. н., ч.: Иванъ Дзеня (1649 РЗВ 436 зв.).

ДЗИГАРЪ див. ЗЕГАРЪ.

ДЗИКАВЫЙ, ДЗѢКАВЫЙ прикм. (стп. dzikawy) (кольору заліза) сріблисто-сірий: Опарѣ: аксамиту дзѣкавого (Львів, 1620 АрхЮЗР I/XII, 16); меновите взято...//... доломанъ дзикавы(и) Адамашковы(и)... Катанька Адамашковая дзикавая кѣнами по(д)шитая (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 104-105).

Див. ще ДИКАВЫЙ.

ДЗЮБАСЪ ч. (стп. dziubas, dziobas) гострий кінець, гостряк: въ собе афектъ злый... на выконанье злого учынкѣ маючы, заразомъ ее чеканомъ, самымъ дзюбасомъ, зверху въ голову ударилъ (Луцьк, 1644 АрхЮЗР 8/III, 600).

ДЗЮБАТИ дієсл. недок. (що) (зі смаком пити) попивати, тягнути: Малмалыю скромно піяли, медокъ и горѣлочку дзюбали (1589 АЮЗР II, 189).

ДИАВОЛСКИЙ див. ДИЯВОЛСКИЙ.

ДИАВОЛЪ див. ДИЯВОЛЪ.

ДИАДИМА, ДІАДЕМА, ДІАДИМА, ДІАДИМА, ДІАДИМА ж. (гр. διάδημα) (вінець або пов'язка із самоцвітами у верховних правителів, жерців як знак їхнього сану) діадема: діадіма, корона (1596 ЛЗ 43); Кóдрось мѣлоуючи покóй и ѡ(т)чѣзною и звитажѣства своимъ зычачи, положивши діадімоу цр(с)кѣю и поурпоурѣ, похлѣпскоу оубрѣвшисѣ, в'скочи(л) в громадоу войска (поч. XVII ст. Проп.р. 162); Александрійскіи епископове здавна въ двохъ діадимахъ и зъ двѣма епитрахіями литоргисують (Київ, 1621 Коп.Пал. 1163); Якъ бы король, трафівши на яко́го оубо́гого, зрѣненого, не брыдачисѣ имъ;... а, вѣзѣвши єго до своѣго пала́цѣ, пѣрпѣрою и діадімоу оучтіл', и сто́лѣ своѣго кролѣвского сполѣчникомъ оучинилъ (Вільна, 1627 Дух.б. 146); Стефанъ. є(л): Діадіма, Корона, Вѣнецъ (1627 ЛБ 234); ко́ждый тамъ на сѣдѣ в' страстѣ... ставитисѣ мѣситъ: богѣтый и оубогій, ма́лый и вели́кій,... // ...са(м) то́й ко́тѣрого Кролѣ(в)скаѣ Корѣна, любѣ Цесѣрская здѣби(т) діадѣма (Київ, 1637 УС Кал. 43-43 зв.); diadema, діадима, вѣнецъ, корона (164? ЛС 162); Образно: Пре(з) кре(ст)... на(с) тѣранами панова́ль, на ѡста́токъ та(к) за́чноую зѣита(з)ства по вші́стко(м) свѣтѣ пѣл'моу и диадімоу сла́вы ѡтрима́ль (поч. XVII ст. Проп.р. 302).

Див. ще ДІАДЕМАТЬ.

ДИАКОВАТИ див. ДЯКОВАТИ.

ДИАКОНСКИЙ див. ДИЯКОНСКИЙ.

ДИАКЪ див. ДЯКЪ.

ДИАЛЕКТИКА, ДІАЛЕКТИКА, ДІАЛЕКТИКА ж. (гр. διάλεκτική (τέχνη)) діалектика: А такъ ннѣ тому вчѣтся до бо(л)шихъ(ъ) надѣкъ приступѣючи ко діалектицѣ и реторіцѣ (Львів, 1587 ЛСБ 87, 8 зв.); словѣ(н)скій язы(к)... бѣ(з) пога(н)ски(х) хитростѣ(и) и рѣково(д)ствъ; сѣ(ж) є(ст), кграмати(к), рыторы(к) діалекти(к); и про(ч)и(х) кова(р)ствъ... бѣ(з) всакого оухищрѣніѣ, к' боу приводит(т) (п. 1596 Виш.Кн. 224); На всемъ томъ хоруєте, для того, и(ж) болшъ звирхней діалектики, анижли внутрной Богомъ дарованой церковной философіи наслѣдуєте (1603 Пит. 108); Павел перестерегал, дабы в поганские науки диалектики, силогизмы и вывороты препирательные и велерѣчия самохвалныя благовѣрным не впасти и от правды простой не

отлучитися (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); Діалектіка вчить роздмного в Речах' познава(н)а (Київ, 1632 *Сх.* 295); Наперёдъ всѣхъ фїнікіане острологію и Риторікѣ ѡ мирѣ оучинилъ: Діалектїкѣ Зинонѣ Слатанинѣ. Риторікѣ зась. Іраксѣ Сїраксанинѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 19 зв.).

ДИАЛЕКТИЧНЫЙ *прикм.* Діалектичний: Скажіте ми, о премудрии, от ваших хитростей и художеств граматичных, диалектичных, риторичных и философских, яким способом Христос простаком. ему послѣдующим, отверже ум разумѣти писание? (1599-1600 *Виш.Кн.* 152).

Див. *ще* **ДИАЛЕКТИЦКИЙ, ДИЯЛЕКТИЧЕСКИЙ.**

ДИАЛЕКТЪ *див.* **ДИАЛЕКТЪ.**

ДИАЛОГЪ, ДИАЛОГЪ, ДІАЛОГЪ *ч.* (*гр.* δῖα-λογος) (*твір у формі бесіди*) діалог: ко(л)ко папѣжевъ вѣмы(с)дили и ра(з)гнѣтили тѣмъ ѡгнь чистыцѣвый хощеши ли вѣдати яковы(м) обычае(м) вѣмы(с)ли(в)ше тѣ, повѣ(м) тѣ ѡ(т) книгы вѣшего папѣжа грїгѣора діалогау в листѣ дмѣ. г(л), кг (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 107 зв.); Который то Діалогъ первѣй былъ по Эллинску написалъ а потомъ его на простый діалектъ перевѣлъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 50); А размовляють зъ собою въ тымъто діалогу дви персонѣ: една Гостѣмъ менуючаяся, а другая Спудеемъ (Там же, 51); Шестодневецъ старі(и) писаны(и). Диоптра скоропи(с)наа. Маргарита ча(ст) скоропи(с)ного. Диалог, и дрѣгіе сексте(р)ны вкупѣ (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* 1-2, 267); Діалогъ: Бѣсѣдовни(к) (1627 *ЛБ* 201).

2. Вл. н.: Григорій Великий Діалогъ названый, же значный былъ в' мл(с)тнѣ, ... в' нагородѣ того на Єпкп(с)твѣ Рымско(м) стѣмъ чѣдовны(м) засталъ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 2 зв.).

ДИАМЕНТЪ *див.* **ДИЯМЕНТЪ.**

ДИВА *див.* **ДѢВА.**

ДИВАКЪ *ч.* Дивак: Самогѣднй: Дѣрзы(и), надѣты(и), презорѣвый, гѣрдостенъ, яростенъ, напраснѣвъ, оупѣрнй, крѣмбрънй, сверѣпѣайса, собѣ догожаючій, незгодлѣвый, дивакъ собѣ гѣдѣчй, тѣ сѣ(т) подобѣиме(н)наа (1627 *ЛБ* 111).

ДИВАНСКИЙ, ДИВАНСКИЙ, ДИВАНЪСКИЙ *прикм.* Виготовлений із грубої бавовняної

турецкої тканини: по погребѣ ѡ(ца) васіліа... по(па)дя и снѣ его ѡ(т)дали сре(б)рны(х) лѣ(х)тарѣ(в) два... дива(н)ски(х) кобе(р)цо(в) бѣлы(х) два (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 3); Панъ Юре(и) Макаровичъ... заграбилъ... Кобе(р)цовъ диванъски(х): до ѡбитя чотыри... Коберъцовъ Аджа(м)ски(х) в сто(в)пы двана(д)цатъ... Кобе(р)цовъ пе(р)скихъ шесть (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 27); Кобе(р)щи бра(т)ские зъ знако(м) Б.Р. Два великие дива(н)-скіе... Кили(м) велики(и) жо(л)точы(р)воны(и) (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 77).

ДИВЕНЪ *див.* **ДИВНЫЙ.**

ДИВЕРЪ, ДИВЕРЪ *ч.* Дівер: жона моя Олена просила... видечы, же дети наши тогды еще лет не мають, а я есми чоловікомъ хорым, жебы по животе моем от диверей своих..., клопоту якого не мела, абых еи на которых именьях моих отделеиых заоставилъ (Сокіл, 1538 *АрхЮЗР* 8/III, 10); Тую мою репротестацию, погледаючи на замыслъ моих дивернй, до книг кгородских... даю (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 582).

ДИВИЙ *див.* **ДИВЫЙ.**

ДИВИТИ *дієсл. недок. 1.* (кого чим) (*викликати подив у кого-небудь, вражати незвичністю чогось*) дивувати: такую бо бл҃годатью х(с)вою дивилъ его и такими чюдѣсы вошроужи(л) его (1489 *Чет.* 236).

2. (з чого) (*виявляти подив, здивування*) дивуватися: намнѣй бысъ не дивилъ и не сѣмнѣлъ з новости той речи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 178).

ДИВИТИСЯ¹, ДИВИТИСА, ДІВІТИСЕ *дієсл. недок.* (чому і без додатка) (*виявляти подив, здивування*) дивуватися (чому, з чого): они ты(м) болѣше сами в' собѣ ст(р)ахом са дивили, бо не порозумѣли // зъ оны(х) то хлѣбовъ. было бо ср(д)це ихъ закамнѣло (1556-1561 *ПС* 151-151 зв.); ка(ж)ды(и) з ни(х) слыша(л) свои(м) азыко(м) и(х) мовечи(х). боалиса вси и дивилиса мовечи к собѣ ѡди(н) до другого (II пол. XVI ст. *КА* 6); збѣ(г) са к ни(м) ѡве(с) лю(д)... влекну(в)шиса, то видечи петръ мови(л) до люду // мужѣве и(з)рае(л)ские што са тому дивите або для чого е(с)те вдали на на(с) ѡчи ваши яко бы(х)мо то силою... своею вчини(и)ли и(ж) то(т) ходи(т) (Там же, 13-14); Томѣ дивитиса на(м) не потреба (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 109);

дивилса твоей чѣдной силѣ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 6); Егѡ грѣховѣ кѣдѣмъ слѣхалъ, мѡглеса дивѣти Егѡ с'крѣсе, чѣстости сѡмнѣн'а, чѣдѣти (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 15); *demiror* дивѣтисе (I пол. XVII ст. *Сем.* 66); *admiror*, дивлюся, удивляюся, чу(ж)дуса (1642 *ЛС* 69).

ДИВИТИСЯ², ДИВИТИСА *дієсл. недок.* (на що, на кого і без додатка) Дивитися, глядіти, споглядати: поставлєны соу(т) людє на оура(д) свѣцкый, жебы ѡнѣ досмотровали вши(ст)кы(х) справъ, и сами и(з) себє и(ж)бы порадо(к) давали добрѣй, тєды ты(ж) дивачиса на и(х) справѣ, и вши(ст)кы людє та(к)жє са справѡу(т) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 112); я(к) жє оучнѣици могли зогнати бѣса и(з) члѣка к(д)ы не мали вѣры зоупо(л)нои прєто са оусѣ(м)нѣли, або злакнѣли дивачиса на ѡного немоцного жє не могли оулѣчити (Там же, 152 зв.); Зрѣ: Вѣждъ, смѡтри, позирѣй, дивѣса, домышлѣйсѣ, догадѣйсѣ, глади, познавѣй (1627 *ЛБ* 44); Стѡйте гѡрнѣи гмѣхи смѣтнесѣ дивѣтє, Крвавѣю зѣ) себє росѣ гѡйне испѣстѣтє (Львѣв, 1631 *Волк.* 10).

ДИВІЙ *див. ДИВЫЙ.*

ДИВКА *див. ДѢВКА.*

ДИВНЕ *присл.* 1. Дивно, з подивом, чудно: Вѣ томъ листє..., кѣды се доведѣлъ [папа], якие потвары и насмєвиска Грековє уставичьнє и невстыдливє чынили, то дивнє повєдилъ (Вільна, 1597 *РНБ* XIX, 294); все то дѣхѣ стѣго мѡци приписѣ(т) якѡ ѡ зацно(м)... рѣцєрѣ... са(м)псонє, и рєча(х) ѡ(т) нєго сєрдѣчнє рѣцєрєско и дѣвнє справлєныхъ, що все писмо свѣтѡє спѡминаючи, дѣхѣ стѣго оуставичнє ѡнымъ зацны(м) дѣємъ прєкладѣєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 149 зв.); Ѣ невѣдѡмый створѣтєлю свѣта бѣ, якѡ са дѣвнє справѣ(ш) з нѣми (Киѣв, 1623 *Мог.Кн.* 36 зв.);

чудодѣйно, дивовижно: пото(м) якѡ до ишпа(н)-ски(х) бєрєго(в) и до краинѣ гѣлатиѣ кгрє(ц)ко(и) ѡсады далєки(м) зыкглованѣя(м) ди(в)нє запровади(л) (1582 *Кр.Стр.* 75 зв.); крєстъ бѣлъ бє(з) во(н)тпѣна сѣхѣє дѣрєво наспроснѣйшєє и найсромѡтли(в)шєє, алє ѡ(т)!хѣс хѣ дѣвнє бѣло вывы(ш)-шѡнѡє, и вшєлакоу зелєностю приѡздѡблєнѡє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301); Тѡй жє, и з' кѣмєнє

дѣрєвомъ дѣвнє вѡдѣ вѣвелъ, а прѣгнѣчѣй нѣродъ напоѣтъ (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 117); самы(и) пєкѣлнѣици; оузрѣтъ слѣвѣ вѣшѣ, и в' жѣлости свѣбѣй дѣвнє ю розмножѣтъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 160).

2. Дуже, вельми, особливо: И пѣвє(л) стѣый мѡви(т) и(ж) то короткѡє а лєгкѡє оутрапѣнѣє... дивнє великѣю а невѣмѡвнѣю на(м) хвалоу гѡтоує (Львѣв, 1585 *УЄ* №5, 233, на полях); часу потреби якѡє кольвєкъ, свѣтѡго Спиридѡниѣ тєло... мужѣ дивнє свѣтѡго,... Грековє // и Рымлѣнє... по мєсту на раменахъ носѣѣт и... Бѡга ѡ вѣспѡмѡжєнѣ прѡсѣѣтъ (Рѡжанка, 1593 *Л.Пот.* 995-997); вшєлѣкого рѡжѣю дрѣвѣ насадѣли, и дѣвнє великѣю стѣднѣю вѣкопѣли (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); Хєрувѣмы сѣ Сєрафѣмы сѣ стрѣхомъ стѡѣѣт, Творѣца свѣгѡго дивнє сѣ лякѣючи: И твари свѡи прєдѣ нимъ закривѣючи (Львѣв, 1630 *Траг.п.* 162); Тѣжє дѣшє правѡвѣрнаѣ; оуважѣй нѣнѣ рѣдѡсть стѣитєлєскѣю: и Аггѣлєскѣю, якѡсѣ дѣвнє рѣдѣютъ з нѣшє(г) збѣвѣнѣ и славѣ Нѡ(с)нои (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 163 зв.); Старѡдѣвнаѣ и дѣвнє ѡсѡбѣлѣваѣ є(ст) нѣоука стѣго антѡниѣ (сєрєд. XVII ст. *Кас.* 63).

Див. щє ДИВНО.

ДИВНЕЙШИЙ *див. ДИВНѢЙШИЙ.*

ДИВНИЙ *див. ДИВНЫЙ.*

ДИВНІЙ *див. ДИВНЫЙ.*

ДИВНО, ДЫВНО, ДІВНО, ДІВѢНО *присл.*

1. Дивно, дивовижно, особливо: А єсли сѣ то кому дивно видѣтъ, нєхѣжє ми на то ѡткажєтъ (Вільна, 1599 *Ант.* 749); Оудивлѣю: Выхвалѣю, похвалѣю, чѣждѣсѣ, дѣвно чинѣю (1627 *ЛБ* 137); *admiror* дѣвно (I пол. XVII ст. *Свѡб.* 23); злѣыхъ ѡбѣчаєвѣ лѣюдємъ (жєбысѣ ѡбѣчили, а до покѣты навєрнѣли,) злѣѣ припа(д)ки оутѣрпѣти прѣстоитѣ: ...дѣвно мл(с)т' Бжѣѣ оутаѣнаѣ крѣєтѣсѣ... Ѣстѣтнимъ вѣрокомъ хѡтачи... ѡсѣдѣти Хѣ, и на смѣртѣ здѣти (Киѣв, 1637 *УЄ Кал.* 110); *mirifice, mirabiliter*, чудно, дивно (1642 *ЛС* 270).

2. Напрѡчуд, дуже, особливо: Тутъ трєба доброго тєѡлога и бѣглого на понѣѣ дивно глѣбокѡє нѣоуки того учѣтєлѣ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126).

3. У функцѣи прѣсудк. сл. Дивно: дѣвно мѣ є(ст) и прєдивно (1489 *Чєт.* 159 зв.); ѡнѡє злѡдѣєство сѣ

(за ступенем вияву) надзвичайний, дивний: идѣте и ви(д)те дивныи потоппъ (1489 *Чет.* 125); и бивано по колку // раз, и дивныи мордерства и окрутенства надо мною через колко недел чинил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 135-136); младѣнецъ красоты дѣвнои, вѣрбѣстѣ вѣшѣшого вѣкладѣ зѣосѣбно на кождого ихъ корѣны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 64); камень, мѣвить [Моисей], дѣвнои великости, мѣло ѡ(т) того было, же ма не привалиль (Київ, 1627 *Тр.* 557); Вы слѣги Бѣа саваѣа знаменїтїи. Вы в дѣрехъ ѡ(з)кихъ дѣвнихъ ѡбфїтїи (Чернігів, 1646 *Перло* 40); ѡ(т) нестерпїмои свѣтлости ѡчи свой закривають, А ѡ(т) дѣвнои радости и ѡ(т) страхѣ ѡмлѣвають (Там же, 73 зв.);

небувалий, дивний: Такъ же... у Великую пятницу,... жалосную процесїю зъ дивными обрядками сполне отправують (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 995);

неочікуваний, незвичний: приведши дей до того дивными а хитрыми и злыми способы челяд свою ...Васка // хлопца, а дѣвок двох... малжонка своего... власною рукою... у горла сколола (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 368-369); ты(х) четырехъ [пастырей] розлічними форте(л)ми и дѣвными штѣками чере(з) розмаїтые начин(н)а дѣа своего непреста(н)о оусилѣеть тагнѣчи до себе... на свою змѣшленю дорѣгѣ (Острог, 1587 *См.Кл.* 11); вѣтѣхъ же Трѣбникахъ не побѣжено: зачїмъ рѣзными и дѣвными пытанѣ бѣвають ѡ(т) сѣенниковѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5);

незрозумілий, необгрунтований, чудний: панъ Семень Богуринський... почаль себе дивныи причины вынайдовати... якогось листу от дочки моее ...домогати, чого дей никгды перед... княземъ старостою... споминано не было (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264);

у знач. ім. с. р. дивноє: а) (те, що викликає подив) дивне, -ого, чудне, -ого, диво: Щосѣса то на свѣтѣ щось и дѣвного стѣло, Що ѡ(т) створѣна єгѣ нѣгды не бѣвало (Львів, 1638 *Волк.* 3 зв.); б) незвичне, -ого: *Baczyłam ieięu bātenku w dubrowi* Она miała sztosi dywnego ná hlōwi (поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3 зв.); в) несподіване, -ого, неочікуване, -ого: он мне повелїл: "...а будеш ли дей кѣвалтом

далее добиватися, поткает тебе што дивного" (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 86).

2. (незвичайний якими-небудь якостями) гарний, чудовий, дивний: ѡписує(т) це(р)ковѣ божую якаа будѣ(т)... то є(ст)... духовнаа аснаа дивнаа мѣннаа веселаа коштовнаа што са розумѣ(т) чере(з) тоє ро(з)маїтоє каме(н) дорогое (XVI ст. *КАЗ* 638, на полях); оуслышѣте зацнѣсть дѣмѣ своего, и огладѣнте дѣвны(н) палаци (Там же, 64 зв.); Бѣгѣ васѣ дѣвнымъ свѣто(м) премѣ(д)рости просѣщає(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 40); анектанѣ... выналѣ зъ пѣзѣхи свѣей вельми дѣвною таблїцѣ оучинѣню, з мосажѣ, и з кѣсты слѣнѣвой мѣстѣи предѣленню зѣлотомъ и сребромъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 896).

ДИВНѢЙШИЙ, ДИВНѢЙШІЙ, ДИВНЕЙШИЙ, ДИВНѢЙШИЙ, ДІВНѢШИЙ *прикм. в. ст. 1. (який викликає подив)* дивнѢйший: Ачѣ и то бы была рѣ(ч) дѣвнаа и славнаа, если бы бы(л) бѣгѣ... // ...бѣльшее и дивнѢйшее оучинѣль чѣдо, анѣ(ж)ли тоє (Острог, 1607 *Лѣк.* 21-22); ѡ чѣудо надѣ всѣхъ дѣвне з вѣкѣ дивнѢйшее (Львів, 1616 *Бер.В.* 69); Але то дивнѢйшая рѣчѣ, якѣ тогѣ Бѣа такѣ Великѣ(г): малѣй живѣтъ ѡбѣль Преч(с)тонї Пѣнны и вѣмѣстївѣ невѣмѣстїмогѣ Бѣа (Чернігів, 1646 *Перло* 58 зв.); **еще (што) дивнѢйшая (дивнѢйша, дивнейшая)** — ще (що) дивнѢше: Еще ж дивнѢйшая: казал палити лѣй, кишкѣ баранѣи и бѣдлачїе и иные (поч. XVII ст. *Вол.В.* 100); а еще дивнѢйша же молѣдшїй старѣшого оучѣль (Острог, 1598 *Отп.кн.Остр.* 13 зв.); А што дивнейшая — покажу вам постановѣе самого Кѣстенѣтина Великого (Вільна, 1599 *Ант.* 549); **што дивнѢйшого** — що дивнѢше: А (ку тому) што (єсть) дивнѢйшого — покажу то вїлялетѣви и всїмъ прѣтивнїкомъ тоє єдиноствї (Вільна, 1599 *Ант.* 507); Если жѣ кто не тѣлко // послѣжитѣ, ѣле и оумрѣтъ за того комѣ слѣжитѣ, што на(д)то быти мѣжетѣ бѣлѣшого, дивнѢйшого, знаменїтшого и славнѢйшого (Київ, 1637 *УС Кал.* 161-162);

(який не має подібних собі) незбагненнѢйший: Дївенѣ Бѣгѣ на высѣтѣ Нѣб(с)нои: ѣле дивнѢйшїй вѣ глѣбнѣ смирѣнїѣ євѣгѣ (Чернігів, 1646 *Перло*

58); той же Бгъ Правдыви(и) а не йный, въ глѣбѣ-
нѣ покори свои дивнѣйшій, яко потребуетъ по-
кармѣ, и кормиться Млѣко(м) преч(с)тои Пяны
(Там же, 59);

чуднѣйшій, дивнѣйшій: О, воистинну на дивные
люди — // тебѣ самого от всѣх дивнѣйшаго, — коли
во мѣсто правды лжу в земли вольной фундуеш
(1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165-166).

2. (незвычайный, який перевищує інших якими-
небудь якостями) гарнѣйшій, краший: Наве(т) и
елеме(н)та соу(п)те(л)нѣйшіе и тонѣйшіе, и которые
на дорожѣ до аггловъ провадачой ѡ(т)лѣглыми,
далѣко цѣднѣйшими и дивнѣйшими на(д) йнѣшихъ
соу(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 64); Обачте тѣ(т) фигоурѣ
ѡбачте што штоу(к)ѣ сто ра(з) досконалшю, сѣп-
телнѣйшю, и дивнѣйшю, на(д) которѣю нѣкды
ѡздобнѣйшей на свѣтѣ жадной не было (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 273); Так же и в' набоухъ... барзо
пристойне // и гѣже того мѣшаю(т), а то для рѣз-
ности квѣто(в), з' которы(х) берѣтса, розмайтѣю
и дивнѣйшю ты(ж) маєть якѡвость (Київ, 1619
Гр.Сл. 184-185).

Пор. ДИВНЬЙ.

ДИВНЬЙ присл. в. ст. Дивнѣше: Кгдыжъ на(д)
йнши(х)са планѣтъ дивнѣй оуказала, Бо незвычай-
нѣю дорожѣ торовала (Львів, 1616 *Бер.В.* 79).

Пор. ДИВНЕ.

ДИВО, ДИВО с. 1. (те, що викликає подив) ди-
во, чудо: оу горо(д) вси идете на диво (1489 *Чет.*
184 зв.); И такъ в тѣхъ цркѣвахъ все лѣто набѣжен-
ство не правилося. в замковой цркѣви и гробѣ б(ж)
стоалъ все лѣто... оу зѣвазглѣ (!) дѣалоса дѣво
ледаакоетѣи же княжнѣ що и оу ѡстрожѣ (1509-
1633 *Остр.л.* 132); розмаитѣи и предивнѣи рѣчи
и дива ѡказовати и страхи не(з)носнѣи тебѣ по-
казовати бѣдѣтъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 269); Див-
ное са на свѣтѣ дѣво ѡказало. Створѣныє ство-
рѣтеля своего оубило (Львів, 1631 *Волк.* 15 зв.);
А въ новое тежъ малая была утѣха: житѣ рвали
и за диво единѣ щобѣ обачивѣ хто снопѣ жатыи:
бо тои весны три мѣсяцы не было дождю (1636-
1650 *ХЛ* 78).

2. У знач. виг. Диво, чудо: Ѡ дѣво, правда якъ

слище, на землю възшла: И справе(д)ливостъ зась,
з' нѣа на землю пришла (Львів, 1616 *Бер.В.* 81).

Див. ще ДИВОВИСКО, ДИВСТВО, ДИВЪ.

ДИВОВАНЕСА с. Подив, дивування: Црковѣ
...естъ многого дивова(н)а са годна (Київ, 1637
УѢ Кал. 457).

Пор. ДИВОВАТИСЯ.

ДИВОВАТИ, ДІВОВАТИ *дієсл. недок.* (о чѣм
і без додатка) Дивуватися (з чого): та(м) оучилъ
и(х) вѣстѣчны(х) днѣ(х), и дивѡвали ѡ наоученіи
его, а то иже рѣ(ч) его была съ ѡсобливѡи сѣлы
(XVI ст. *УѢ Літк.* 13); люди, и агглы здѣмѣваются
дивѡую(т), моужіе галилѣйстї! что стоите зраще
на нѣѡ? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 196 зв.); тїгог дѣво-
вати (I пол. XVII ст. *Сем.* 115).

Див. ще ДИВОВАТИСЯ.

ДИВОВАТИСЯ, ДИВОВАТИСА, ДІВОВА-
ТИСЯ, ДИВОВАТИСЕ, ДИВОВАТИСЬ *дієсл.*
недок. (чому, кому, з чого, о чѣм і без додатка)
Дивуватися (кому, чому, з чого і без додатка):
Петрь... оуздѣрѣль простирала самыи положеныи
и о(т)ишоль прочъ, дивѡуючи(с) томоу што са
стало (1556-1561 *ПѢ* 331); дѣвовался томѡу гемой
велмі (Володимир, 1571 *УѢ Вол.* 52); А не дивуюся
тому (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 118); кня(з) его м(с), и(ж)
бы(л) ѡ(т)писа(л) до вл(д)ки ѡпинаючи (!) его абы
сталь при ро(з)ня(т)ю ѡбѣцѡючиса и до ва(с) писа-
ти о то(м), а до того дивѡючиса ему же не пѣше(т)
знѣку ѡ собѡрѣ (Дубно, 1596 *ЛСБ* 351, 1 зв.); чемѣ
са барзо дивѡю кгда не вѣмѣ што е(ст) за причѣна
(к. XVI ст. *Розм.* 62); Кролѣва прѣмѣкнѣласа бли-
жей, дивѡючиса ѡны(м) рѣча(м)... невѣдѣнны(м)
(Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 69 зв.); зѣ оголенѣхъ
борѡдѣ и усѡвѣ Римскихъ духовнѣхъ и дивоватися,
и насмѣватися мусѣли (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 794);
Не дивѣйсѣ, прѣстои(т) такъ зацной слѣвѣ на горѣ
вдѣчности ѡ(т) насѣ поставленѡй бѣти (Київ, 1632
Євх. 292); Повѣжѣ, Мѣзо, для чѡго Измѣрѣ ѡр-
фѣѡви Дивѡвалѣса (Там же, 302); была тѣшїна
велїкаа. оучнїци же егѡ дивѡвалїса томоу (Устри-
ки, I пол. XVII ст. *УѢ* №29515, 168); Повѣдали...
нашѣ посланцѣ,... иж ся дивовали горамѣ и
пагоркамѣ, що пороспадались вполѣ тамѣ же у

нігів, 1646 *Перло* 58-58 зв.); По тыхъ великихъ мѡрахъ корабниці плаваючи дѣвы великіи видаютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.);

штука, витѣвка: Игры дивы творѣщыа, или, дивотворныа: Кѡкглѣрства, кѡклы, Комѣди, аѡоубираніе са въ Машкарѣ (Львѣв, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); сваволя, безчинство, бешкет. ◊ дивы брѡнты *див.* БРОИТИ.

2. Подив, здивування: та(к) те(ж) и дѣга маєтъ бо(л)ше на(д) цвѣты и на(д) рѡжд, и на(д) ѣншіе вшелѣкіе дѣвѣ годныє на свѣтѣ квѣт(и)ки (Острог, 1607 *Лѣк.* 64); Дѣвъ: Дѣвство, на ди(в) шо вѣрбленое (1627 *ЛБ* 30); а ѣжъ то былъ дѣвъ и стра(х) на ѡныи лю(ди) што(с) на то дивовали (I пол. XVII ст. УЄ №91, 93); А гды к немѣ... бра(т)... пристѣпи(л) ближе(и)... гѡлосъ его поналѣ... заты(м) до нѡгъ его вѣпѣлъ, котори(м) поклонѣніе(м)... привѣлъ всѣ(х) до дѣвъ котріи то видѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 53).

3. Чудовисько, страховище: Того же рѡкѣ ди(в) члѣчи оуродѣлося дѣта. голова лѡва, пѣрсы косматыє. скрыгитало звѣтами (1509-1633 *Остр.л.* 126); если бы тежъ было о многихъ головахъ тоє то тѣло,... теды бы до того пришгло, же бы было монструмъ албо дѣвъ ѣкійсѣ барзо страшный (Єгипет, 1602 *Діал.* 58); Мнѡго і ины(х) дѣво(в) а(л)бо вѣродко(в) ѡ(т) лю(дѣ)и на свѣтѣ... што соу(т) нѣкѡтѡріи с пѣсѣми гѡлѡвами,... нѣкѡтѡріи што въ пѣрсе(х) оуста (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 26); дѣвъ морскій — сирена: Сіреы: Дѣвъ морскій, до пѡбаса стѣнъ панѣнскіи, а далѣй рѣбѣй (1627 *ЛБ* 232).

4. У знач. *присудк. сл.* Дивно, диво: теды те(ж) не ди(в), ѣжъ а(с)канове пото(м)ковѣ... перене(с)лися на и(н)шиє мѣ(ст)ца (1582 *Кр.Стр.* 33); вѣ неѡбли боудѣчимъ не дѣвъ же са не все вѣдле мѣсли дѣеть, але то дѣвъ же рекомо бѣчны(и) и хрѣ(с)тіанскій члѣкъ то хрѣ(с)тіаномъ знеѡбленымъ, за ганѣбнѣю злѡстъ и виноу на ѡчи вымѣтѣетъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167); Але дѣвъ, ѣко ложно удают, абы их першій папа мѣлъ быти наступником Петра святого апостола ѣко апостола рымскаго (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 50); И не ди(в) если... Господарѣ дѡмѣ вѣелзѣбѣла назѡвали (Киѣв, 1620-1621 *МІКСВ* 35);

Не ды(в) если звѡдя(т) бытѣ с посторо(н)ными Але то дѣвъ же ва(л)чатъ з мѣщаны своими (1636 *Лям. о приг.* 6 зв.); И не дѣвъ, же са тамъ дѣеть дѡбре, где Бгѣ мѣшканѣ свое маєтъ (Киѣв, 1648 *МІКСВ* 349).

Див. ще ДИВО, ДИВОВИСКО, ДИВСТВО.

ДИВѢКА *див.* ДѢВКА.

ДИВѢНЕЙШІЙ *див.* ДИВНѢЙШІЙ.

ДИВЫЙ, ДИВИЙ, ДИВІЙ, ДІВІЙ *прикм.*

(цсл. дивыи) 1. (дикорослий, некультивований) дикий: Прѣжѣ: Лѣторѡсльки з дѣрева, вершки дрѣванѣи, пѣча, сѣ єсть, ѡвошіє дѣвіє (1627 *ЛБ* 103); ерѣшѣрон, крокъ дивы(и), лѣсны(и) (1642 *ЛС* 180); labrusca, лѡза дивая (Там же, 248); ДІВІЙ медъ *див.* МЕДѢ.

2. (несѣйскій, неприручений) дикий. ◊ дивая гѡлубица *див.* ГОЛУБИЦА; дивий гѡлубъ *див.* ГОЛУБѢ.

3. *Перен.* Дикий, лютий, жорстокий: научила церковь христова вѣрнаго быти простым, а не хитрым; богобѡязным и мирным, а не жестоким, дивним и свирѣпым (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); immansuetus, диви(и), свѣрѣпи(и), неукротими(и) (1642 *ЛС* 226).

4. *Перен.* Недоглянутый, занѣханий: incomis, неѡчеса(н), неукраше(н), диви(и) (1627 *ЛС* 231).

ДИВѢ *див.* ДИВѢ.

ДИГНИТАРСТВО *див.* ДИГНИТАРСТВО.

ДИГНИТАРѢ *див.* ДИГНИТАРѢ.

ДИГНѢТАРСТВО *див.* ДИГНИТАРСТВО.

ДИГНИТАРСТВО, ДИКГНИТАРСТВО, ДИГНѢТАРСТВО, ДІГНИТАРСТВО, ДІГНИТАРСТВО, ДЫКГНИТАРСТВО, ДЫКГНИТАРСТВО, ДИГНИТАРСТВО, ДИГНѢТАРСТВО, ДИГНИТАРСТВО, ДИГНѢТАРСТВО

с. (смл. dygnitarstwo) 1. Достоїнство, гідність: ѡбѣчай таковы(и) влѣсти г(с)дѣскіє, царевѣ или кролевѣ ѡбыходити... звѣкли, и(ж) кроме заслѣги, ч(с)ти и дикгнита(р)ства или прѣложѣ(н)ства, в по(д)вы(ш)шеню титѣлѣ даровны(м) обычає(м), нико(му) да(р)мо не дають ани во(з)вышаю(т), а(ж) то дѡбре; вѣгодни(к) и(х) и(м) заслѣжитъ (1598 *Виш. Кн.* 269); ѡнѣ бѡвѣ(м) є(ст) прѣвшій, которого...

на(д) всѣ црѣи зє(м)скіє бѣ выбрали. Ѡ пошанова-
на несмѣртелное! Ѡ дигнѣта(р)ство паче иных) краснѣйшее! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.); соу(т) в
кroleвско(м)... домѣ ро(з)ныи ро(з)маитого начи-
на способы,... то естъ людѣи... наиболшеи доско-
налости дигнѣта(р)ства набыты(х) (Там же, 293 зв.);
Гдѣж' дла чѣго має(т) на собѣ и има, и порѣдокъ,
и дигнитѣрство законодавцы (Киѣв, 1625 *Кіз.Н.* 194).

2. Посада, почесне звання, сан: Што цѣсаръ
учинити,... мусялѣ и присягнулъ: и богатства,
воюючи околицу и отимуючи дыкгнитѣрства
нѣкоторымъ станомъ, привлашалъ богатства мно-
го до костела (1582 *Посл. до лат.* 1130); Ѡбещоу-
емы... достѣнствѣ и дикгнитѣрствѣ и оурѣдовъ
землѣ нашої кѣвскои, дѣховныхъ, и свѣтскихъ,
великихъ и малыхъ, такъ римского, яко и грѣческо-
го законѣ боудѣчи(х) не оуменшати (Острог, 1598-
1599 *Апокр.* 21); Такъ же унѣтовѣ... заздрятъ
христѣаномъ,... заводячи ихъ и обещаючи имъ
дигнѣтарства, маестности и роскоши розмаитые
(бл. 1626 *Кир.Н.* 15); А в' той самыи лѣсцѣ, сѣтъ
стѣпни и дигнитѣрства: ѡдѣнъ бовѣмъ естъ
рѣтмистромъ на(д) жолнѣрми, маючи вѣлныи
пристѣпъ до крѣла: а дрѣгий естъ вѣжемъ ѡлбо
гетманомъ (Вильна, 1627 *Дух.б.* 174); Сѣнъ: Дигнѣ-
тѣрство, Достѣнство... станъ, оурѣдъ, вѣзва(н)е
(1627 *ЛБ* 111).

3. 36. Достѣйники, знатнѣ люди: Если хоче(ш)
гѣ(т)мано(м) или ка(н)цлѣромъ бѣти,... — бѣди
досконалы(и) оуго(д)ни(к) мо(и) я тобѣ да(м)... И
дрѣгий(м) всѣ(м) ме(н)ши(м) дикгнита(р)ства(м) и
прѣло(ж)е(н)ства(м) тоє(ж) мѣвлю, аще па(д)
поклоните ми са и чѣго попрѣгнете ѡ(т) земны(х),
и дочасныхъ «я тобѣ да(м)» (1599-1600 *Виш.Кн.*
206 зв.-207).

ДИГНИТАРЪ, ДИКГНИТАРЪ, ДИКГНЫ-
ТАРЪ, ДІГНИТАРЪ, ДЫКГНИТАРЪ, ДИ-
ГНИТАРЪ ч. (*смп. dygnitarz, лат. dignus*) сановник,
достѣйник, вельможа: Где его милост,... ознаямил
то, наперед, иж привилей земскій... всим княжа-
там, панятом, дикгнытаромъ и всему рыцѣрству...
на сойме валном ковелском... даный (Володимир,
1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 125); Мы рады дикгнитѣре...

ѡбрали есмо спосро(д) себѣ братью ншѣ которые
мають... ехати... на елѣкѣцью на ѡбира(н)ѣ пѣна
(Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 48); Всѣмъ... княземъ, па-
номъ, воеводамъ, каштеляномъ,... и всѣмъ инымъ
дыкгнитаромъ, урядникомъ,... верне намъ милымъ
(Торунь, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 64); Мы сенѣторо-
вѣ дикгнитѣре оурадницы и рыцѣрство, такъ же и
дѣховныи,... котѣрыи смы са тѣтъ до бѣрѣста на
синѣдъ згромадили (Острог, 1598-1599 *Апокр.*
16 зв.); А в' томъ лѣска его ѡсвѣчаѣтъ, оуправдѣтъ,...
котѣраа лѣска... нѣ(с)ною естъ: же з' примѣренъа
ѣи Крѣлѣве, Моцари, Мѣдрѣи, и дигнитѣре, за ма-
лыхъ и пѣдлыхъ поличаютьса (Вильна, 1627 *Дух.б.*
324); Александръ в' тѣмъ дѣмѣ дигнитѣръ вел-
можный Мѣжъ вѣ корѣнѣ валѣчныи и вѣ цѣркѣи
пѣбѣжный (Киѣв, 1627 *МИКСВ* 186); шляхетный
панъ Иванъ Яворскій... соленитер се прѣтѣстовал
...прѣтивко высоѣе велможнымъ и урожоным...
паномъ каштеляномъ, дикгнитаром, урядником
(Луцк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 737).

ДИДАСКАЛЪ, ДИДЯСКАЛЪ, ДИДАС-
КЕЛЪ, ДЕДАСКАЛЪ, ДІДАСКАЛЪ,
ДЫДАСКАЛЪ ч. (*гр. διδάσκαλος*) 1. Дидаскал.
учитель: пи(л)не прошѣ жебы вѣ(с) до тоє(ж) надѣи
граматы(ч)ное пи(с)ма кѣре(ц)ко(г) и слова(ц)ко(г)
делателя искѣ(с)на то є(ст) дидяскала чѣловека
добро(г) в' то(м) ѡмѣе(т)ного на(м) взычи(т) и во(д)-
лѣ(г) ѡбѣ(т)ницы своѣе посла(т) рачили (Вильна,
1591 *ЛСБ* 181, 1); Такъ же тѣ(ж) и ква(р)талы ѡ(т)
дѣтѣ(и) не мають выбирати дидаскаловѣ, то(л)ко
тыє(ж) брата на шо вшистко позволили (Лѣвѣв,
1604 *ЛСБ* 1043, 8 зв.); По бѣѣявлению ѡ(т)ворили
пѣшкѣ манасти(р)скѣю, знашли в' ню(и) зо(л)
ѡ(т)ѣдъ фѣшдорѣ зо(л) а,... дидаскалѣ чѣ(р)нѣви
гро(ш), п, грѣ(ц)комѣ попови с' попадѣю, гро(ш), к
(Лѣвѣв, 1610 *ЛСБ* 1046, 4 зв.); Вша(к) же если
дидас(с)кала прѣгнете мѣти, и школѣ фѣндо-
вати. тѣды потреба впро(д) кѣштъ на то
ѡсмѣтрити (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2); тая фѣ(н)да-
цы(я)... // ...чѣре(з) менѣ Іѣва Борѣ(ц)кого... ѣчи-
неная, на школу або рачѣ(и) на дидаскаловѣ
зачымъ бы в' школѣ... надѣка трвати могла вѣчны-
ми... часы (Киѣв, 1622 *ЛСБ* 486, 1-1 зв.); має(т)

игме(н)... ректоромъ обрати, которы(и) якъ ди-
даскала такъ и спѣдеевъ в ихъ повин(н)остехъ на
кожды(и) день постерѣгати... бѣде(т) повине(н)
(Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 67); *magister*, учите(л),
дида(с)каль (1642 ЛС 261); Збываеѣ повтѣре,
Абѣсте вы Сщѣнници... Клироша(н) и Дедаска-
ловъ шкѣлны(х) оупоминали (Львѣв, 1646 Жел.
Сл. 6).

2. Учений: Было... и въ Россіи... дидакаловъ
много, а которыи писма zostавили, не вспоми-
наючи старихъ, новыхъ мяную (Киѣв, 1621 Коп.
Пал. 913).

Див. ще ДАСКАЛЬ.

ДИДИЧЬ див. ДѢДИЧЬ.

ДИДЕЙКО, ДИДОЙКО ч. 1. Дідусь, дідунь:
Bywał tu didoiko, Mił się choroszeiko; Wołki się bo-
iały, Czeredu miiały (!) (1612 П. про паст. 4).

2. Вл. н.: Ярема Диде(и)ко (1649 РЗВ 421 зв.).

ДИДЕЧКО ч. Дідунечко. Вл. н.: Ма(р)тинъ
диде(ч)ко (1649 РЗВ 6 зв.).

ДИДИМѢЦЬ ч. (пор. гр. διδύμων — близня-
та) близнюк: тогды ѳома названъный близнець
[дидимѣ(ць)] рекль оучникомъ (1556-1561 ПЄ 395).

ДИДИТСТВО див. ДѢДИЦСТВО.

ДИДОЙКО див. ДИДЕЙКО.

ДИДРАХМА, ДИДРАГМА ж. (гр. διδραχμον —
(грецька) срібна монета вартістю у дві драхми)
дідрахма: Прише(д)шимъ и(м) до копернаоума и
пристоупили ты(и) которыи выбрали // дидра(г)-
моу (грецки слово дидрагма, а по нашему два
гроша) и рекли к' петрови мистръ вашъ не да(ст)
ли дидрагма (1556-1561 ПЄ 78); А кгда Ахъръ
на побискѣ смѣлъ взѣти шѣтѣ краснѣю, и двѣстѣ
дидрагмъ сребра... оукаменѣванъ естѣ и спаленъ
з' ты(м)... сосѣдо(м) (Киѣв, бл. 1619 О обр. 50); а
дидрахма ѳ грошей, якѣ оу насѣ ортъ старти, засѣ
сѣклъ и сребреникъ одно двѣ дидрахмѣ. то естѣ
иі грошей. якѣ оу насѣ полталера. драхма важитѣ
чвѣртъ Лѣта а дидрахма повлѣта (серед. XVII ст.
Хрон. 33 зв.).

ДИДЬ див. ДѢДЬ.

ДИДЯСКАЛЬ див. ДИДАСКАЛЬ.

ДИЖЪКА див. ДѢЖКА.

ДИЗГОНОР, ДИСГОНОР ч. (сгл. *dyzhonor*,
dyshonor, лат. *dishonor*) зневага, образа: а по на-
боженстве маючи казанье, обачивши некоторых
духовныхъ и свецкихъ, въ унии светой будучихъ, на
дизгонор и зневагу протестантовъ, подчасъ казая
словами // непристойными, ... соромотил (Луцьк,
1637 АрхЮЗР 1/VI, 734-735); сердце у дзвону
великого... на великий дизгонор дому Божого то
чынечи, урезали и з мосьту въ Глушець речку, ...
въкинули (Луцьк, 1644 АрхЮЗР 1/VI, 797); а есче
не досыт на томъ маючы, наиболший жал и дисто-
нор кнежа его мл. пана протестантис, скоро зашед-
шы за Горын, ... хлопцѣв одстрашывшы, все быдло
и коне забрали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 350).

ДИЗПОЗИЦИЯ див. ДИСПОЗИЦИЯ.

ДИЗУНИТЬ ч. (сгл. *dyzunita*, *dysunita*) (той,
хто не приєднався до Брестської унії) неуніят:
Писанье... позы по тыхъ же ихъ милостей всихъ...
позваныхъ в справе... а то до прислухання се вска-
заня на нихъ правныхъ взглядом... // ...
квалтовного... въ тумулѣте и купе немалой
месчанъ Сокальскихъ дизунитѣвъ и хлопѣв роз-
ныхъ... найстя на церкви въ Сокалю при святой
унии будучие (Луцьк, 1646 АрхЮЗР 1/VI, 799-800).

ДИКАВЫЙ прикм. Те саме, що дикавый:
завѣса на ца(р)ские дверѣ, аксамиту взоры(с)того
на бѣло(м) днѣ че(р)воные квѣты // завѣса... пост-
ная, дикавого адамышку взори(с)того (Львѣв, 1637
Інв.Усп. 68 зв.).

ДИКИЙ, ДИКІЙ, ДИКИЙ, ДІКИЙ, ДЫКІЙ,
ДЫКИЙ, ДІКІ, ДИКЪ прикм. 1. (який живе на во-
лі, неприручений, несвійський — про тварин і птиць)
дикий: два сосца персѣи твоихъ яко двое телятокъ
ближнятокъ дикое козы, шіа твоя яко вежа сло-
нова (поч. XVI ст. Песн.л. 55); Цена зверо(м) дикимъ
... За збѣра двана(д)ца(т) // рубле(и) гроше(и), за
лоса ше(ст) рубле(и) гроше(и) (1566 ВЛС 85 зв.
-86); Левко лазаровичъ... мелъ... кото(в) дики(х)
д (Берестя, 1583 Мит.кн. 16); гѣло(с) ѣный на
нѣ слышанный... дѣки(м) ѣны(м) бѣстамъ поди-
вѣна приноси(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 2 зв.);
Живѣтное: Вшелѣкій звѣръ свѣйскій и дѣкій
(1627 ЛБ 37); *eguiferus* дікі кон (I пол. XVII ст.

Сем. 78); Роскажи бы дїкїи звѣрата повстали, Незбожний проклятый ро(д) внѣве(ч) пошарпали (Львів, 1631 Волк. 12 зв.); Мѡрѣ... тобѣ приноси(т) рѡзногѡ рѡдѡ рѣбы. А въздѣхъ птїици Крѡткїи: и дїкїи тебѣ посилаєтъ в' подарѡкъ (Чернігів, 1646 Перло 4 зв.); скарбы костельные выдирали,... руки, ноги, головы,... тиранско утинали, псомъ... на покармъ и дикѡму звирѡи з трумень выкидали (Кременець, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 139); *Образно*: Ба(ч)же єзоуите, яко пр(о)ркъ назва(л) рѣм'скїи оура(д), папѣжа, конѣмъ дики(м)... а(л)бо норовисты(м), котораго са... кѡпцы стерегѣ(т) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 149);

(*дикорослий, некультивований*) дикий: бѣгши напере(д) и влѣзъ на ягодинѡу [на дикоуѡу фїкгоу] абы его видѣль бо тоуды хотѣль поити (1556-1561 ПЄ 303 зв.); чернїчїє, фїкгъ дїки(х) дѣрево (1596 ЛЗ 88); двѣ соу(т) тѣ травы о(д)на є(ст) дїкаа, а дрѣгаа дѣбровнаа (XVI ст. Травн. 326 зв.); Виноградаре, поневаж' дїкѣю вїннѣю лѡзѣ скопали, и насѣн'а Бл҃гч(с)гїа насадили (Київ, 1625 Злат.Н. 127 зв.); Дѣрево тѣе грѣцкимъ язѣкомъ называєтъся сикмореа, тѣ єсть, дїкаа фїговїна (Київ, 1637 УЄ Кал. 734).

2. *Перен. (малокультурный, неосвічений)* грубий: Нетъ такъ глупыхъ на свете, ани такъ дикихъ людеи, которые бы не видели, ижъ... задержанье всего щастья... ихъ на згоде и едности умысловъ зависло (Вільна, 1597 РИБ XIX, 306); Зажъ то слова дикѡго якогѡ мужа, сурѡго и нелюдскогѡ, яковѣмъ его отступникъ быти розумѣеть? (Київ, 1621 Коп.Пал. 1090);

(*відлюдкуватий, вовкуватий*) дикий: сáмь... прїшо(л) до ѡны(х) дво(х) члѣко(в)... абѡвѣ(м) бѣли страшнии и бáрзо дїкїи (1645 УЄ №32, 91 зв.); Тог(д)а дїáволы... займѡтъ всѣхъ грѣшникѡвъ тогѡ свѣта,... дїкихъ, нѡчныхъ бѣгдѡвѡвъ, нечїстѣхъ блѣдникѡвъ, прелюбѡдѣв' (Чернігів, 1646 Перло 154 зв.);

відлюдний, самїтний, пустельний: Гедѣѡнъ Болѡбанъ... ктїтѡро(в) в праве ѡшукавши и(х) ѡ(т)ступилъ што вчинилъ такъ... с... че(р)нѣмъ дїкѣмъ волочащымся (Берестя, 1590 ЛСБ 143); Инокъ дївїй: Оди́нець дїкїй (1627 ЛБ 48);

лютий, жорстокий: сверѣпы(и), дѣкїи(и) (1596 ЛЗ 74); Сверѣпъ: Дїкъ (1627 ЛБ 111); Сверѣпый: Дїкїй, лютий, срѡгїй, окрѣтний (Там же, 111).

3. Незаселений, пустинний, дикий: въ дикїе поля и на запороги... таковѣмъ ходити забороняли (Варшава, 1596 АрхЮЗР 3/1, 133); Въ поляхъ дикїхъ коло шляховъ Муравскїхъ татаръ дѡавилъ (поч. XVII ст. КЛ 92); и такъ до ѡбѡзѣ прїхавши, знову... поїхаль в дикїи поля, хотячи нѣме(ц)коу штукою по(м)ститися (серед. XVII ст. ЛЛ 173);

неосвоений, невикористовуваний: а та(к) южъ тѣе коло снатъ комѣ(с) на ѡпоръ пѣстїли яки(м)сь дїкимъ гости(н)цѣмъ, нїкгды нетоптáнымъ, а прáве стрѡпѣтны(м) (Острог, 1587 См.Кл. 16 зв.); на третѡю часть Федѡровъскую остатѡкъ того боло́та, барзо подлого, дикѡго, далѡсе по стїну волѡчнѡу (Володимир, 1600 АрхЮЗР 6/1, 331).

4. (*який виходить за межї узвичаєного*) дикий, абсурдний: Жїдовѣ... ѡпоустївши его писмо стѡє...вѣрглїса до инои дїкои наѣки непѡбо(ж)нои (Львів, поч. XVII ст. Крон. 15 зв.).

5. Дивний, незвичайний: Бо если бы кто хотѣл мазати свою чистѡу мысль на той хулной лжи, которую Скарга от себе изобразил, хотячи тѡу... писаниєм (тот дикий свѣцкїй; воздушный, препирателный, сварливый... фарисейскїй оногѡ разум) обличати, могл бы цѣлѡу быблиѡу,... написати (1608-1609 Виш.Зач. 212).

6. У знач. ім. Дикий. Вл. н.: Олекса Дики(и) (1649 РЗВ 145); Павелъ Дыки(и) (Там же, 327).

♦ медъ дикий див. МЕДЪ; масѡ дикѡє див. МЯСО.

ДИКО присл. Дико, по-варварськи; жорстоко: Ѡто чїстаа пáнна жáлостне рыдаєтъ...//...Ижъ на(д) єи любѣзнымъ дїкоса збыткѡдѡтъ, Безъ вшелáкои лѣтѡсти срѡдзѣ полїчкѣю(т) (Львів, 1631 Волк. 6-6 зв.).

ДИКОВИНА ж. Дике дерево, дїчка: если Богъ прирѡжѡнихъ лѣтораслїй не пощаѣлъ, пощаѣти ли дїковїны, межї которими бы, снатъ, и васъ вытяти и въ пещъ огнистый вкинути не росказаль (Київ, 1621 Коп.Пал. 807).

Див. ще ДИКОВИНКА.

ДИКОВИНКА ж. Дике дерево, дичка. *Образно:* Горкій то, заправды, овогъ въ костелѣ Римскомъ нынѣшнемъ уростили отступникове, не въ матицу винную, але въ диковинку, въ лѣсную, горкую плонку вщеплени ставшися! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 689).

Див. ще ДИКОВИНА.

ДИКОВИСКО с. Пустище, незаймана земля: не ведати, для якое причини [Корыбут-Вишневецкий] вышѣпоменены салетры... около рекъ Ворсѣкла... Мерчика, Орчака... и по инѣшихъ всихъ диковиснахъ (!) и поляхъ путывлскихъ... тримаеть (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ XIV-3*, 139).

ДИКОСТЬ ж. Дикість: сверѣпіе, дико(ст) (1596 *ЛЗ* 74); Сверѣпіе, або Сверѣпство: Дічъ, дѣкость, сробость, шкрѣтность (1627 *ЛБ* 111).

ДИКОВАТИ *дієсл. недок. (що) (проказувати, зачитувати що-небудь у голос, щоб хтось записував)* диктувати: На година(х) шко(л)ныхъ...//..., кожды(и) присѣдаючи мѣсцѣ своемѣ, што яко(л)-векъ ѡ(т) дчителя, читати, повѣдати, и диктовати бѣдетъ... памятати маеть,... жебы все слыша(н)-ное... могъ выразити (Луцьк, 1624 *ПВКРДА I-1*, 86-87).

ДИКЦИОНАРЬ, ДИКЦІОНАРЬ, ДІКЦІОНАРЬ ч. (*стп. dykcjonarz, фр. dictionnaire, ит. dizionario*) словник, лексикон: Далє(м)... де-ся(т) граматы(к) и к̄ книжо(к) ѡ во(с)пытани ча(д)... За(с) далє(м)... книгѣ... ди(к)циѡна(р) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 10 зв.); Дикціонарь лати(н)ски(и). Пса(л)ты(р)ка лати(н)скаа (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА I-1*, 267); тѣю прѣцѣ мою... Лєксіко(н), по Словєнскѣ Речєнни(к), а по Латїнѣ Дікціонѣрь назвѣвши... ѡто Тїпомъ на свѣтѣ выпѣшаю (1627 *ЛБ* 3).

ДИКЪ¹, ДЫКЪ ч. Табун здичавѣлих коней: Кони з диковѣ. Такъже хто з диковѣ конѣ выбѣтъ то на (по)лы емѣ с тымъ чиа земѣла (1552 *ОВін.З.* 134); Кони з диковѣ и шлаго(в)щина. А хто конѣ з диковѣ выбѣтъ если на г(с)дрѣско(и) земѣли, тогды половицы замокъ са делить с тымъ хто єго выбиль (1552 *ОЖЗ* 126 зв.); Ѡгъ конѣ з дыковѣ выбитого л̄ гроше(и) томѣ хто выбѣе(тъ) ѡгъ того чи(и) конь (1552 *ООЗ-1*, 47 зв.); Хто бы конѣ або

колько ихъ выгналъ з диковѣ маеть кони тыи привести до замкѣ (1552 *ОЧерк.З.* 9); ѡ(т) конѣ з дико(в) выбыто(г) три(д)ца(т) гроше(и) томѣ хто выбѣе(т) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 2 зв.).

ДИКЪ² ч. Дик, дикий кабан. Вл. н.: кѣцеви(ч) и(г)на(т). терешко коле(с)ни(к). мо(и)се(и). фѣдо(р) кѣцо(в). по(в)ло (!) ди(к) ѡдин а Ва(с)ко каба(к) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 45 зв.).

ДИКЪ³ *див. ДИКИЙ.*

ДИЛАТИ *див. ДЪЛАТИ.*

ДИЛЕ *див. ДЪЛА.*

ДИЛЕВАНЄ *див. ДИЛОВАНЄ.*

ДИЛЕВАНЫЙ, ДЕЛЕВАНЫЙ *прикм. (стп. dylowany) (зроблений з дилин, брусьв) дильований:* Оборѣ дилевана (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 206); хлѣвецъ делеванный, соломою пошитый, для свиний (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 298).

ДИЛИТИСЯ *див. ДЪЛИТИСЯ.*

ДИЛО *див. ДЪЛО².*

ДИЛОВАНЄ, ДИЛОВАНЪЄ, ДЫЛОВАНЄ, ДЫЛОВАНЯ, ДЫЛОВАНА, ДИЛЕВАНЄ с. 1. (*груба дошка, брус*) дилина: Место седи(т) при замкѣ в острогѣ. Ѡстрогъ справе(н) добре з дерева дѣбового дилева(н)ємъ а кольємъ толѣстымъ и частымъ (1552 *ОЧерк.З.* 11 зв.); ѡ(т) стѣны за(м)ковое до стѣны зася замковое(ж) приведе(н) добръ новоробле(н), дылова(н)є(м) и ко(л)є(м) дѣбовы(м) пове(р)хѣ валѣ... а широко(ст) острога, все(г)... триста... сажо(н) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 1 зв.).

2. Паркан із дилин: конашєви те(с)ли що дылована ѡ(т) дилицѣ стави(л) да(л) є(м) г(рш) м̄ (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 4 зв.); входячи в монастыр ворота вѣздные побитые, дыловане стоячее вкругъ всего монастыря (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 297); люде якыєс люзные свовольные... през дыловане манастира помененой церкви перелижиши до дверей... добываючисе, колодку одбияли и в нивеч оную зопсовали (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 491); баръканъ, альбо дылованъє, около того дѣвору огороженое, побъралъ и позволил (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 493).

Див. ще ДИЛЬ.

ДИЛОВАТИ, ДЫЛОВАТИ *дієсл. недок. (стп. dylować)* 1. Обробляти дошки: золоти(и) и д̄ грошѣ

за дошки заділовані на дылованя за ѿди(н)ца(л) дылова(л) $\bar{\text{ш}}$ гроши (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 4 зв.).

2. Будувати з дилин, *діал.* дилувати: Тесли да(л) ємъ девя(т)на(и)ця(т) гро(ш) що(мъ) бы(л) оста(л) о(д) дылованя що вѣ(д) ѿлицъ дылова(в) стѣнѣ (Там же, 5).

ДИЛЪ¹ *див.* ДѢЛЪ¹.

ДИЛЪ² *див.* ДѢЛЪ².

ДИЛЪ, ДЫЛЪ *ч. (стп. dyl)* 1. (*груба дошка, брус*) дилина: У Володимѣри дворъ въ дыли, бо на то дѣрева... немало навожено, через тричи пилами потерши, ѿгородити (1577 AS VI, 84); за двана(д)це(т) дощо(к) далѣ(м) гроше(и) $\bar{\text{кв}}$ за три(д)це(т) дылю(в) далѣ(м) копу гроше(и) (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 2); за девя(т)наця(т) дылю(в) да(л) по грошѣ (Там же, 3); Дѣска: Дѣшка, дѣль, драніца (1627 ЛБ 34).

2. Паркан з дилин: форту з монастира поламанно, дах на дылю поламаний и пошарпаний, двери в самой церкви каменями потлучоны (Луцьк, 1634 АрхЮЗР I/VI, 690).

Див. ще ДИЛОВАНЄ.

ДИЛЯЦІЯ, ДИЛЯЦІА, ДИЛЯЦІА, ДІЛАЦІА, ДЫЛЯЦІА, ДЫЛЯЦІА, ДЫЛЯЦІА, ДЕЛЯЦІА, ДЕЛЯЦІА *ж. (стп. dylacyja, лат. delatio)*

1. Оскарження, позов, донесення: приточилася перед нас и суд нашъ асесорский справа с позову задворного межи инстикгаторомъ нашим за деляцьею урожного Еразма Коморовского... з одное, а межи шляхетнымъ Александромъ Остроухомъ... с другое стороны (Варшава, 1596 ЗНТШ XXXI-XXXII, 13); задає(т) ему поводъ же злаа моць неправнаа А ѿнъ ко(н)трове(р)туєть ѿ яко(и)сь дыляцыи (Київ, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 29 зв.); Которая то деляция за... про(з)бою помененого во(з)ного,... до книгъ кгро(д)ски(х) вѣни(ц)ки(х) є(ст) записана (Вінниця, 1620 ЛНБ 5, III 4056, 146 зв.); таковая дыляцыя ве(д)лу(г) права не мѣла и не має(т) бытъ по(з)волена (Льблін, 1643 ДМВН 228); п. константы(и)... сѣбѣмѣтъсѣ тѣю сѣмѣ... о(д)ати безъ вшѣляки(х) екзѣпци(и) дыляци(и) (Львів, 1647 ЛСБ 1043, 77); **вносити деляцію** —

оскаржувати: не вносячи деляцій всихъ въ посполитости и каждое въ особливости, апелляцій одъ декретовъ и ихъ прозекцій не заживаючи усprawедливитисѣ,... одъ сѣдѣ не отходячи, готовыми пенѣндзми и шкоды позвомъ ошацованные запла-тити... // маю (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 82-83); **чинити деляцію** — те саме, що **вносити деляцію**: Пото(м) чинили деляцію... по(с)ла(н)ци з сѣ(и)му ва(р)шавского... такъ в справа(х) дѣховны(х) яко и по(с)политы(х) (Львів, 1637 ЛСБ 1043, 48 зв.).

2. (*законне відкладання розгляду справи в суді*) відстрочення, відтермінування: А мы и потомки наши,... не отзываются до своего власного воеводства, повиту и права,... не заслоняючися хоробою обложною,... и иншими... причинами и деляциями правными, повинни будемъ... тамъ, где позвани будемъ,... стати и skutечне усprawедливити (Луцьк, 1595 АрхЮЗР I/I, 465); пнѣ Трипольские пови(н)ни ся, не закладаючися жа(д)ными причинами правными, ани хоробою и иными дыляциями, завите ве(д)ле запису своего ста(т) и росправу мѣти, ѿбвезали,... заживати таковы(х) дыляцы(и) и псовать року не могутъ (Київ, 1599 ККПС 117); на што ѿны(и) су(д) ничего не дбаючи права... и дыляцыи слу(ш)ное наѿста-то(к) ему не допусти(в)ши которое право во все(м) заживати позволяє(т), ѿпорне и ненале(ж)не ѿ(т)поведати наказа(л) (Вінниця, 1600 ЛНБ 5, II 4049, 142); если бы того была потреба... просил о узычене дыляцыи до пришлох рочковъ (Луцьк, 1605 АрхЮЗР 8/III, 516); мы сами... на ѿны(м) рокѣ... стандѣти... не закладаючисе ани шчиачисе жа(д)ными деляциями пра(в)дивою хоробою... тому записови... досы(т) чинити маємо (Жорнища, 1615 ЛНБ 5, III 4054, 112 зв.); **Закоснѣніа**: Забавы, ділаціи, продолжѣніа, омѣшканѣа (1627 ЛБ 41); велможный воевода руский, позволеную собе на сейме теперешнимъ деляцію хоробы по-присягнути..., ижъ под тот час правѣдиве хоро-вал..., повиненъ будетъ (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 184).

ДИЛА *див.* ДѢЛА.

ДИМИТИ дієсл. недок. Димити, диміти: fumo, димю (1642 ЛС 204); infumo, ѿди(м)ляю, ди(м)лю (Там же, 236).

ДИМИТИСЯ дієсл. недок. Димитися, димітися: fumigo, димлюся (1642 ЛС 204).

ДИМНИЙ, ДЫМНЫЙ прикм. 1. (який димить) димний, курний: fumos(us), fumeus, ди(м)ни(й) (1642 ЛС 204).

2. (про податок) подимний: взали єсмо платѣ дымного, ... // ... ѿт дымовѣ чотыриста двадцати и семи, по грошей дванадцати (Володимир, 1568 AS VII, 310-311).

3. *Перен.* Дурманный, запаморочливий, п'янкий: Бѣршти(н)... всѣ коло(с)ко(в) рожѣи до себе тѣгнѣ(т), ѿпро(ч) василѡ(к) зѣла: которое са зове(т) головнѣе, бо головѣ и мѡзѣкѣ, дымны(м) дыханіємъ звыкло наполнѣти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 58 зв.).

ДИМНИКЪ, ДЫМНИКЪ ч. (хата без комина) курна хата: райцы... повѣдели: ижѣ дей мы отъ ремесла по грошу, отъ торгу по грошу, а отъ дымника по полтъгрошку и списного по два бѣлые беремо (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/1, 155); fumarium, ди(м)никъ (1642 ЛС 204).

2. Парильня, лазня: varogium, парница, ди(м)-никъ (1642 ЛС 407).

ДИМЪ, ДЫМЪ, ДЫМЬ ч. 1. Дим: моуѣмо и(х) яко ѡсы або мотылицѣ пре(ч) дѣмо(м) выкѣрити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); вышо(л) // ды(м) с колодеза якобы с печи великое (XVI ст. *Каз.* 618-619); кг(д)ы са вѣчинила сре(д) рынкою яма, с котѡрои дымъ смородливы(и) выходи(л), а лю(д) заража(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 64 зв.); Якъ надъ тобою вмѣсто свѣтлости аерь наполнился дымомъ и скваромъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1023); Гды бываєтъ поровнѣна днѣ з нѡчѣ... в' той ча(с)... выходитъ пѡломѣнь помѣшанный з дымом(м) чѡрнымъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29519, 439); fumus, димъ (1642 ЛС 204); грѣшниковѣ... діѣво-лы... поженѣтъ... въ морѣ геєнское; ѡгнемъ сѣрчанимъ горѣщее; и дѣймомъ смро(д)ливимъ... покрѣтое (Чернігів, 1646 *Перло* 155); тая сте(ж)ка которая идетъ до пекла полна ес(т) смоли и сѣрки димѣ и смрадѣ (серед. XVII ст. *Луц.* 526); *У порівн.:*

мови(л) хс... я хочуу оучнѣко(в) таковы(х) мѣти жебы са ѡнѣ не старали ѡ(т) має(т)ности свѣта того котораа то гине(т) и пруд(д)ко проминаєтъ ѡ(т) на(с) яко дымъ (к. XVI ст. УЄ №31, 134); *Образно:* Лѡже блѣзнѣнное, страѣнное, ѡгнемъ пламени геєнського, и дѣймомъ тмы вѣчнои прикрѣтое (Почаїв, 1618 *Зерц.* 41).

2. *Перен.* Марність, нікчемність, суєта: нѣсть мѣста цѣлаго, ѡ(т) грѣховного недѣга. все стрѣ(т), все рани, ... все лжа, все мечтаніє, все сѣнь, все пѣра, все ды(м), все сѣта, все тѣета (до 1596 *Виш.Кн.* 266 зв.); отвори кѣ свѣтѣ зѣницѣ ока, ткнѣса в' ср(д)цѣ і источи чѡвство, ѡ(т) жени мрѣчныи дѣма ѡ(т) оума хмѣры (Острог, 1598 *Отп.КО* 15 зв.); они, пыхи и надутости дымомъ ослѣплены бывши, ... до познания... правды... нѣколи прѣйти и того видѣти не могутъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 506); Сѣта, прѡжность, ... або кадже(н)є, дѣмъ, або мѣрно(ст), ... або нѣкчѣмност' (1627 *ЛБ* 171); где ннѣ сїи... на прѣстѡлѣ сѣдѣщи... но нѣчтоже ѡ(т) сїхъ, тилко кѡсти и чѣрви, и пѣтїнѣ. всѣ привѣдѣніє и ѡнѣ, всѣ тѣнь и дѣмъ, лѣцво развѣющїи, нѣчтоже, тїлко сѣта свѣт(с)твѣй (Чернігів, 1646 *Перло* 123 зв.).

3. Сільська хата, двір: А въ тыхъ семинадцати дворищахъ дымовѣ сто и два(д)цать (1552 *ОВол.З.* 115 зв.); Село Коморово. Тамъ дымовѣ 17, огоро-довѣ 2 (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 370); панѣ поборца зѣ домовѣ и дворовѣ шляхецкихъ, также поповѣ духовныхъ... зѣ шпиталевѣ... и дымовѣ пустыхъ, въ которыхъ жаденѣ не мешкаєтъ, сѣ пустокѣ по делахъ, где се подданные розошли ...податки... вытегаєтъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/1, 469); въ тымъ селе Городищу подданныхъ и дымовѣ болшей немашѣ — тїлко двадцать, а спустошено дымовѣ двадцать (Житомир, 1638 *АрхЮЗР* 6/1, 512);

(житло, господарство селянина як одиниця оподаткування) дим: ты дей за мосты кажешѣ на нихъ брати з дыму по пяти грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 197); Повинни люди тѣе в погоню // за лю(д)ми неприѣте(л)скими ходи(ти) з дымѣ кажѣ-дого по члѣвкѣ (1552 *ОВин.З.* 138 зв.-139); А теперешньи(и) староста бере(т)... по 5 гроше(и) з дымѣ (1552 *ОКан.З.* 22 зв.); Людѣ(и) которыхъ з

и(з)бами и зо (в)сею маєтностью ихъ побралъ и за собою осадилъ... Тыхъ всихъ дева(т)надыцать дымовъ взалъ (1552 *ОЛЗ* 189); Даютъ мещане на годъ старосте... колядки з дымъ каждого по шести гроше(и) (1552 *ОЧерк.З.* 8); з дымовъ тридцати копи на посполитое рушене ухвалили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 109).

4. (назва рослини) польова рута, рутка: carnos, ды(м), рута, кокорич (1642 *ЛС* 11); **дымъ земленой** — назва рослини: ѿмѣстаре по ла(т)... расте(т) на рѣси множественно по рѣ(с)ски же ды(м) землено(и) (XVI ст. *Травн.* 207 зв.).

ДИНАРІЙ ч. Те саме, що динаръ: были бо два долѣжники нѣякому члѣку винни ѿдинъ былъ винень патьсотъ грошей динарьи а друуги патьдесать (1556-1561 *ПС* 244); такъ власне маєтъ въ собѣ писма Божіе, старый и новыи testamentъ, якобы два динарія, надъ которыхъ если шѣщо болше выдаєтъ, теды Христосъ зъзволяетъ ей вернути (Єгипет, 1602 *Діал.* 57); естѣ(м) іс которого ѿдѣнь з ва(с)... архіерѣѡ(м) жидѡвскы(м) за тридесать динарій предалъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 152 зв.).

ДИНАРЪ, ДИНАРЬ ч. (гр. δηνάριον, лат. denarius) (давня срібна або золота монета) динар: За дина(р), за пѣна́(з) (1596 *ЛЗ* 48); Цѣта: єллински, динаръ нарицѣтелнѣ, що дѣса(т) вѣ собѣ має(т), собствѣннѣ, гро(ш), що дѣсать пѣназей плати(т) (1627 *ЛБ* 155); тии вѣ той ча(с) рекоу(т) ги, двѣ динаръ да(л) еси на(м) и се дрѣгѣи два приложѣли єсмо // до ни(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 277-277 зв.); Онѣ... ѡ Таланты просилъ, а сѣй ѡ Динаръ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 464); драхма важила по(л) ѣ гроша якожь и динаръ (серед. XVII ст. *Хрон.* 33 зв.).

Див. ще **ДИНАРІЙ**.

ДИНЯ, ДЫНЯ ж. (бащанна рослина) диня: перо, піс диня малію(н) (1642 *ЛС* 305); Приходать на памѣть огорки, и дыни, и лѣчки, и цыбѣли, и чѣсники (серед. XVII ст. *Хрон.* 133).

Див. ще **ДЫНИ**.

ДИОПТРА, ДЮПТРА ж. (гр. διόπτρα) 1. (оптичний прилад) діоптр: Діоптра бовѣмъ зѣ

Кгрѣцкого, проникне(н)ємъ, скро(з) проглядомъ алѣбо вѣникѡмъ естѣ властнымъ, которого Інстрѣментѣ: далѣкѡ ѡдѣлеглыє кгмахи, пола, лєсы, любѣ штокѡлѣвекъ хѡтечи видѣть, люди заживають (Євѣ, 1612 *Діоп.* ненум.); *Образно*: Тымъ же спѡсѡбомъ, и таа дѣхѡвнаа Діоптра якъ вѣ зверѣцѣдлѣ нѣакомѣ, мизѣрныи, прѣдѣко ѡ(т)мѣнныи, и не // долѣготрѣвалыи живѡтъ нашѣ ѡписѣючы свѣта марѣность ѡказѣєтъ (Євѣ, 1612 *Діоп.* 1 зв.-2 ненум.).

2. Зібрання моралізаторських сентенцій: Шестодневецъ старі(и) писаны(и). Диоптра скоропи(с)наа (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-1, 267).

ДИОЦЕЗИЯ, ДИОЦЕЗЫЯ, ДЮЦЕЗИЯ, ДЮЦЕЗІЯ, ДЮЦЕСІЯ, ДИЕЦЕЗИЯ, ДЕОЦЕЗИЯ, ДЕОЦИЗИЯ, ДЕОЦИЗИЯ ж. (стп. dyjecezyja, гр. διοίκησις) (церковно-адміністративна одиниця, підлегла єпископові) єпархія, єпископство: Не тайные то вже речы были во всей диоцезии Володымерской и наимейшому чловекови! (Вільна, 1599 *Ант.* 593); маю власть такую, же у каждой их діоцесіи вольно мнѣ сєноды складати, порядку дозирати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38); Новыє и неслыханые канѡном противные братства людем простым подавали, з моци єпископов их выймующи и даючи им тую владзу, которая самым єпископам у их деоцизіах належит (Там же, 42); до біскупа Римского апелляция зо всѣхъ сторонъ свѣта и зъ неподлеглыхъ ему діоцезій не была указана (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 580); А жебымъ речъ тую о забороненной апелляции Римскому єпископови, и въ своей діецезіи выразне указалъ, речъ якъ ся въ собѣ точила, для тебе, православный, прекладаю (Там же, 582); его милость отецъ Пузына,... путившиє в ѡяздѣ на ревизию и визитацию диоцезіеи своєи, хотель в маєтностяхъ кнежъны еє милости церкви и манастира визитоват (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 673); Дайте мѣ вырокъ зѣ оустъ своихъ корѣлныхъ, Зычачи зборовъ вѣ своєй... Діоцезіи (Львів, 1642 *Бут.* 8); ежели в справе цѣрквно(и) пѣбли(ч)но(и) которѣю на свои приваты ѡборочаемъ того се важити в деѡцезіи нашо(и) вѣборони(т) (Київ, 1646 *ЛСБ* 573).

ДИПЛОМА ж. (гр. διπλωμα) (офіційний документ, що підтверджує надання певного привілею) мандат: о чомъ ширей а достаточней менований привилей, диплома и инъшие ассекурации, на елекции... народови рускому не в унии будучому даные, мають (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 673); кнежна ее милость..., не респектуючи ничего на право посполитое,... на привилей конъституции и диплому, народови, волному в набоженстве, имъ належного набоженства в маестностях своих забороняет (Там же).

ДИПТИХЪ, ДІПТИХЪ ч. (гр. διπτυχος) (у перші століття існування церкви списки живих і померлих християн) поминальник: Акакій, патріарха Константинопольскій, имя Феликса... зъ діптиховъ своихъ вимазаль (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662); Кирилъ святой... сестренець Оеофиловъ... о Хрисостомъ зле розумѣль и мовилъ, въ диптихи и въ каталогъ межи патріархи оного не поличалъ и барзо остро о немъ писалъ (Там же, 746).

ДИРА див. **ДЪРА**.

ДИРАВИТИ див. **ДЪРАВИТИ**.

ДИРАВО див. **ДЪРАВАЙ**.

ДИРАВАЙ див. **ДЪРАВАЙ**.

ДИРЕГОВАТИ див. **ДИРИГОВАТИ**.

ДИРЕКТОРЪ ч. (стп. dyrektor) керівник: если бы в латинско(м) языкѣ были бѣглые, тогда дире(к)торами коллоквій тыхъ радъ на синодъ чиначихъ были бы называли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 90 зв.); послѣднімъ листовнымъ пожеганемъ жегнаю превысокіе вашего... королевского величества наймилшого сына вашего, моего же директора и найласкавшего добродѣя, свѣтлѣйшого ксіонженца принца Владислава, персони (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73); позванный...//...под местечко наше Гадячъ... люд свой тихо през свое директоры, волю и росказанье позваного полнячие, подсадивъши,... а потомъ под место подступивъши и обозомъ ся положивъши, людомъ збройнымъ... оточил (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182); тыежъ бунтовъники за указанемъ становиска од велъможного его мл. пана Анъдрея..., директора войска коронного,... нема-

лые шкоды починивъши протестантътови (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 205).

ДИРИГОВАТИ, ДИРЕКГОВАТИ дієсл. недок. (стп. dyrgować, лат. dirigere) (що до чого) керувати; скеровувати, направляти, спрямовувати: просбами своїми справити то рачте, абы смы... до портоу вѣчного покою... внійти гбдними(с) стали. До которого живота наше(г) окрѣтъ прѣхлївы(и) неха(и) сама нера(з)дѣлімаа Тро(и)ца рачить щасли (!) диригоючи допроводити (поч. XVII ст. *Проп.р.* 54 зв.); Вы теды... на(м) ласкы ѡ(т) маестатоу бжого оупросѣте, абы его самаа десница ср(д)це наше... до наслѣдована вашей побожности змоцнала и дириговала (Там же, 246); поводъ... позъваного... кгды запо(з)валь тамъ сѣдъ... по ко(н)товерѣсияхъ сторонъ ѡбохъ ижъ шло ѡ екъземпъцию добръ и позовъ сво(и) поводъ до по(д)несенья сѣмы дирекговаль прото прыхиляючи се до права по(с)политого доброе возданье дзънавъши по(з)ваному по(с)тѣповать наказаль (Люблін, 1630 *ЛНБ* 21/d, 2010, 10 зв.).

ДИРКА див. **ДЪРКА**.

ДИРЯ див. **ДЪРА**.

ДИРЯВІЙ див. **ДЪРАВАЙ**.

ДИРАВО див. **ДЪРАВАЙ**.

ДИРАВАЙ див. **ДЪРАВАЙ**.

ДИСГОНОРЪ див. **ДИЗГОНОРЪ**.

ДИСЕЙШІЙ, ДИСЪИШІЙ, ДИШЕЙШІЙ, ДИСЕЙШІ прикм. (стп. dzisiaj) теперішній, сьогоднішній, нинішній: дали намъ ре(и)стръ, ѡписавши меновите имѣнья и мыта,... за щастливого панованья Алексанъдра, корола, и дисѣ(и)шого г(с)дра нашего ста(р)шого (Луцьк, 1545 *ТУ* 65); Не просили о жалобу, ани о помочъ, яко дисейшин казнодѣи опеку и оборону велможамъ далися (Супрасльскій монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 168); Ганъна Юрьевна Воронянька,... подънесъла позовъ мо(и) подѣкоморьски(и)... на день дисе(и)ши мѣа ноябра четъвертый ѡ розѣделокъ маєтности (Житомирщина, 1598 *ККПС* 101); жа(д)ного року ани те(р)мину на тотъ ча(с) ни мамы, ани его при(з)наємъ, и жа(д)ного постанове(н)я з... пно(м) Дорогоста(и)скимъ... на де(н)

дише(и)шы(и) не мамы, ани ѿ нимъ ведаемъ (1599
ККПС 114).

ДИСЕНСИЯ ж. (*cmn. dyssensyja, lat. dissensio*) незгода, непорозуміння, чвари: новую якуюсь церковь,... хочуть будувати тут в Луцку противную едности светои, не для покою, але для дисенсии и розорванья межи братею людей християнскихъ релии так римское яко и кгрешкое (Луцьк, 1620 *АрхЮЗР* 1/VI, 482).

ДИСЕНТЕРІЯ, ДИСЕНТЕРІЯ, ДИСЕНТЕРІЯ ж. (*лат. dysenteria*) дизентерія: А гды [Ѡеофілъ] двана(д)цат' лѣт' Монáрхоу былъ, и хорóбою Диссентеріи, тó ест' бѣгѣнки знáтый, з' животóм' южъ мѣлъ розвазáтиса, оуста свои нáзбыт' ѡтворілъ же аж' и внѣтрности оутрóбы егѡ ѡказовалиса (Київ, 1627 *Тр.* 291); Схизіи́д єднѡ невѣстѡ ѡ(т) Диссентеріи высвобожáетъ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); dysssenteria, дисе(н)терия, бѣ-гу(н)ка (1642 *ЛС* 172).

ДИСКОРДІЯ ж. (лат. discordia) незгода, розлад: Третій способи, котрыми тую дискордію форитують суть тии церквей зъ имѣньемъ однятые, набоженства забороняне,... утиски розмаитыи, преслѣдоване, морды, потвары, позвы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1114); Унея тая, або рачей дискордія, шаленство и незгода (Там же, 1129).

ДИСКОСЪ, ДІСКОСЪ, ДЫСКОСЪ ч. (гр. δίσκος) (церковный посуд, який використовували під час літургії) дискос: кубо(к) и диско(с) и звѣзда и лы(ж)ка тоє все срьбръное (Львів, 1579 ЛСБ 1033); зоставуемы... дискосъ сребренный позлотистый (Локачі, 1593 АрхЮЗР I/I, 365); Пойдимъ же до сосудовъ церковныхъ: келихи, дискосы, покрывала малые и великіе, кресты, антимисы, литоны (Вільна, 1608 Гарм. 214); дароваль... кели(х), до которого... звѣздѣ, ложницѣ, и діскосъ приложи(л)е (Львів, 1622 ЛСБ 1049, 2 зв.); Келихъ и ло(ж)ка и ди(с)ко(с) сребренные ѿ(д) пана нѣстора до ѡживана да(н) (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-1, 259); потырь, дыскосъ, ложища, звѣзда и копіе серебряное позолотистое (Густин, 1638 АЮЗР III, 20); guadra, а(е), талѣрь, ди(с)косъ (1642 ЛС 340); все штоколѣв(е)к) есть на Ди(с)косѣ посѣае(т)са (Львів, 1645 О тайн. 42).

ДИСКУРОВАТИ *див.* ДИШКУРОВАТИ.

ДИСКУРСЪ *див.* **ДИШКУРСЪ.**

ДИСПОЗИЦІЯ, ДИСПОЗИЦІЯ, ДИСПОЗИЦІЯ, ДИСПО-
ЗЫЦІЯ, ДИСПОЗЫЦІЯ, ДИСЪПОЗЫЦІЯ,
ДИСПОЗИЦІЯ, ДИСПОЗЫЦІЯ, ДЫСПО-
ЗИЦІЯ, ДЫСПОЗЫЦІЯ, ДЫСПОЗИЦІЯ,
ДИЗПОЗИЦІЯ ж. (*стпн.* dyspozycja, *лат.* dispositio) 1. (*про різні рішення, розпорядження*) доку-
мент; взято... шкати́д в которо(и) были розньные
права привилея дисъпозыцци домови Его слѣжа-
чие (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 104); сторона
поводовая, прише(д)ши дукъто(м) свои(м) ста-
рожи(т)нымъ ве(д)лугъ диспозиции пра(в) свои(х),
...указала то, же по право(и) стороне Валувъки
кгрунтъ еє вла(с)ны(и) (Житомирщина, 1639
ККПС 202); на вла(с)номъ кгру(н)те приньцыпала
своего з давных правъ, привилеевъ и ди(с)позицы(и)
належащи(м),... млыны побудовали (Горошки, 1642
ДМВН 222); также sprawy розные диспозиции,
привилен... в каменици в схованю будучие, по-
бравши,... на улицу повыкидали (Луцьк, 1649
АрхЮЗР З/IV, 330); где тежъ особбливе привилее
ценіє, посесые, диспозиціє(и), лостращие, ревизыє,
квиты и и(н)шие sprawy,... на Михало(в)-мясте(ч)-
ко и поля Восчени(н)ские погинуло (Житомир,
1650 ДМВН 198).

2. Володіння, власність, розпорядження: тотъ домъ... в споко(и)но(и) диспозыцы(и) ѿ(т)ца... бы(т) має(т) часы вечными (Київ, 1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1 зв.); дома, будованье, пляцы, каменицу в риньку, товары крамъные, сребро,... // ...отписую и въ вечныя шафунокъ и диспозыцію помененому братству Луцкому подаю (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 506-507); Тотъ монастырь Лѣшинскія знову ся до диспозыціи нашої... вернути маєтъ (1633 *АЗР* V, 13); панъ матияшъ далъ статечны(и) рахѣнокъ з кни(г) церковны(х) котрыє в дизпозиции свою(и) мѣлъ з чого мы его квитѣємо и для лѣпшей вѣры рѣками ся своими по(д)писѣємо (Львів, 1645 *ЛСБ* 1058, 9); в диспозыцію взяти (що) — взяти у своє володіння, розпорядження: а по вымешъганку ее легъ десяти, панове братство тотъ домъ в свою диспозыцію взяти будуть повинни вечно (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508).

3. План; структура, композиція: відріжкова-ти казальємъ... кнїгѣ... названію... Требникъ... Штѣса тѣче(т) речѣнноѣ Кнїги Послѣдованій и Диспозїціѣ, тѣи сѣмы прѣ(з) сѣ каждѣмѣ читѣючѣмѣ нижеи положеный... Реестръ, лѣтѣво бѣдѣт' явны, ясны, и ѡказѣлы (Львїв, 1645 *Жел.Тр.* 3).

ДИСПОНОВАНЕ с. (*смп.* dysponowanie) розпорядженія, користування: панѣ иванови красовско(му) брацкіє печати до ди(с)понована за ко(н)се(н)се(м) брати(и) в справа(х) листовы(х) полицили (Львїв, 1616 *ЛСБ* 1043, 23 зв.).

Пор. ДИСПОНОВАТИ.

ДИСПОНОВАТИ, ДЫСПОНОВАТИ, ДИСПОНОВАТЬ дієсл. недок. (*смп.* dysponować, *лат.* disponere) (чим, що і без додатка) розпоряджатися, користуватися; використовувати, уживати: во(л)но єсть... панѣ... тѣмѣ домо(м)... во(д)лѣ воли и налѣпшого ѡподобѣ(н)ѣ свого шафовати и диспоновати часы вечными (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1); муж мой... так диспонував тѣми пѣнѣзми моими, на що сут розные мое доводы (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 581); а притѣмѣ sprawy и мунимѣнта розные... забралъ...неправѣне и неслушѣне тримаєть и водлугѣ уподобанѣя своего диспонуєт (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752); слуга... репротестуєть, ижѣ ты(х) добръ, кгру(н)то(в),... заживатъ будутъ, кгда жѣ свои речи во(л)но ко(ж)дому диспоноватъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 222); во(л)но южѣ єсть и бѣде поменѣнымѣ ѡсобѣмѣ ты(м) млыномѣ яко южѣ власѣнымѣ шафоватъ ди(с)понова(т) датъ дароватъ... и якимѣ кольѣве(к) правомѣ и (с)пособѣмѣ пѣ(с)ти(т) (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.).

ДИСПУТАТОРЪ ч. (*смп.* dysputator, *лат.* disputator) диспутант: Были подѣ тотѣ часѣ, гдѣ тѣи диспутаторѣ папѣзскїи на кумгеравѣ безумне выкрикали (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 93).

Див. ще ДИСПУТАЧЬ.

ДИСПУТАЦІЙНЫЙ, ДИСПУТАЦІЙНЫЙ прикм. Диспутный: И сами на поединокѣ той диспутацийный, за помѣчою Божею, дня нынѣшнего

выступили бисмо (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 923); ѡ срѣдкѣ забѣже(н)ѣ намѣвившиѣ, то абѣмѣ сегоднѣ... оучинилъ, штѣ бы прѣ(з) менѣ за обѣщимѣ... Совѣтомѣ бѣ(з) жадныхѣ заводѣвъ Дїспѣтацийныхѣ оучинѣно бѣти налѣжало (Київ, 1628 *Апол.* 2 зв.).

ДИСПУТАЦИЯ, ДИСПУТАЦИЯ, ДИСПУТАЦІЯ, ДИСПУТАЦІЯ, ДИСПУТАЦІЯ, ДИСПУТАЦІЯ, ДИСПУТАЦІЯ, ДИСПУТАЦІЯ ж. (*смп.* dysputacja, *лат.* disputatio) диспут, дискусія, суперечка: а тутѣ до насѣ прїѣзжджаючи, жадныхѣ диспутаций зѣ иновѣрными не чинятъ (Новгородок, 1594 *МССЛ* 1-2, 554); теперїшны(х) часѣ(в) лѣудѣ звыкли короткими ар'кгѣменты посполитѣ бавїтисѣ; а на(д)то в дїспуація(х)... коханѣ свое поклѣдати (1598 *Розм.лап.* 7); И дивуюся тому не по малу, яко смее тѣлялетъ иначѣ тую справу до лѣудѣ удавати, поведѣючи: же его шановано, на диспуацію вызвано (Вільна, 1599 *Ант.* 891); слѣшачи ѡ немѣ, єдни философѣ... вѣзвали его на дїспѣтацію (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); Зачѣпка мудраго латынника з глупым русином в диспуацію или, попрѣсту рекши, в гаданіє или бесѣду (1608-1609 *Виш.Зач.* 205); Потѣмѣ тѣтѣ Арїй кгда сѣ повтѣре к' дїспѣтаціи гѣтовѣлъ, намѣвивши сѣна Цѣрского...оумѣрь (Київ, бл. 1619 *О обр.* 16); Стазанїє: Вѣзысканїє, выпытова(н)є, выбодова(н)єсѣ. Дїспѣтаціѣ, гѣдка, спира(н)є, пыта(н)є, розѣжава(н)є, розбѣира(н)є, гада(н)є (1627 *ЛБ* 124); Сѣстазанїє: Дїспѣтаціѣ (Там же, 129); всѣ мѣдрѣсть ихѣ полкнѣна бѣдѣть, гдѣ Мѣдрѣць, гдѣ наѣчѣоны, гдѣ в' Дїспѣтацієи кохѣючісѣ тогѣсѣвѣтнѣй (Львїв, 1642 *Час.Слово* 270 зв.); вѣ диспуацію вѣдавѣтисѣ (з ким) — дискутувати, вступати в дискусію: такѣ же не бѣдѣчи оучѣнымѣ в' дїспѣтаціи з' ними не вѣдавѣтисѣ (Львїв, 1646 *Зобр.* 37 зв.);

письмова дискусія: Православный: Сѣвятый Аѣанасїй Великій, учитель церковный, пишучи о вѣрѣ вѣ диспуаціи Монданиста, на то // выкладѣ чинитъ, починаючи ѣгѣ оногѣ слова, которое Христѣсъ Господѣ... до учениковѣ мѣвилъ (1603 *Лит.* 15-16); кнїгы по(л)скіє... кро(и)ника Бѣлского на пу(л)дѣ(с)ту... чы(с)тець гра(м)матика

клена(р)ди // Диспѣтациа Любе(л)ска... Быблиа че(с)ка (Львів, 1637 *Інав.Усп.* 41-41 зв.).

ДИСПУТАЧЬ ч. Те саме, що диспутаторъ: А Марко ефесскій митрополит, премудрѣший диспутачъ, с того собора тѣсними ся стежками вытиснулъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45).

ДИСПУТОВАТИ, ДЫСПУТОВАТИ, ДІСПУТОВАТИ, ДІСПУТОВАТИ дієсл. недок. (смп. *dysputować, лат. disputare*) (з ким, о кім і без додатка) диспутувати, сперечатися: И дуѣаючы своей громаде и готовности ани розмовляючы, ани дыспутуючы, ани наконецъ пытаючи, схажку есте собе и заразы... одделение учинили (Вільна, 1597 *РИБ XIX*, 202); ѿ дхѣ стѣмъ еще такъ достатѣчне альбо пилне не естъ діспѣтовано (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22); а син стазаючиса або диспоутоуючи зъ стефано(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 24); Даютъ тѣжъ знати, якѣю мѣцъ ѡнымъ послѣ(м) свои(м) даю(т): ѡжъ тѣлько вызнаніе вѣры приносѣти маютъ а диспѣтовати то естъ препиратиса и гадки чинѣти, яко ѿ чо(м) не пѣвно(м) не маю(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 139); але потреба сказаѣти подрѣбнѣ, якъ са оучинаѣеть и печѣтъ хлѣбъ, зачи(м), ѿ бѣ(э)страстїй альбо оуволнѣнїи ѿ(д) намѣтностїй діспѣтовати малѣ комѣ дано (Вільна, 1627 *Дух.б.* 184); Стѣзю: Спираю, пытаю, діспѣтую (1627 *ЛБ* 124).

Див. ще ДИСПУТОВАТИСА.

ДИССЕНТЕРІЯ див. ДИСЕНТЕРИЯ.

ДИСТИНКЦИЯ, ДИСТИНКЦІЯ ж. (смп. *dystynkcja, лат. distinctio*) розрізнення, виділення: Зачимъ пытаю отступниковъ: отколь маютъ тую дистинкцію, же апостолъ Петръ естъ ординаріусъ, або зверхный пастырь, а иншіи вси апостолове экстраординаріи, легатове або посланникове? Зъ которого пятого евангелїя тую дистинкцію взяли? (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 371).

ДИСУСЪ див. ДЕЙСУСЪ.

ДИСЦИПЛИНА ж. (лат. *disciplina*) 1. (допущення суворого порядку) дисциплїна: панъ староста ...зо всимъ пулкомъ своимъ... станулъ... въ... маетностяхъ дедичныхъ и, стоечи въ нихъ безъ жадное дисциплины... шкодъ на шесть тысячей

золотыхъ польскихъ... учинилъ (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 216).

2. Покарання, кара: И претожъ ся такъ хижо оба тыи порочныи геретове удѣяли, поки бы ихъ была отъ патріархи духовная дисциплина и деградациа не зашла (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1064).

ДИСЪПОЗЫЦІЯ див. ДИСПОЗИЦИЯ.

ДИСЪИШИЙ див. ДИСЕЙШИЙ.

ДИТЕ див. ДИТЯ.

ДИТИ див. ДѢТИ.

ДИТИНА, ДІТИНА, ДІТІНА, ДЕТИНА, ДѢТИНА ж., ч. 1. Дитина, дитя: рыкднѣа є(д)вига а єе де(ти) мальгорета аї є(и) летъ ба(р)бара девѣка ѣ є(и) ле(т) дитина янѣко ѡ летъ (1552 *ОКр.З.* 150 зв.); И яко бы мѣль... помага(ти) всаки(м) спѣсобо(м) дѣтїну кѣ надѣтъ, и послуше(н)ствѣ дискаловому приводачи (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 2); дѣтище дѣтина лѣтъ 6 (II пол. XVI ст. *ЛА* 181); еще еси дѣтина (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.); И Анна пророчица якъ пророковала за дѣтину, што естъ слово евангелское (XVI ст. *НЄ* 203); ѿспитали невеста ѡме(р)ла що єи дитина ѡстала да(л) трѣмнѣ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 4 зв.); дитина его на смерть згорела (Житомир, 1618 *АрхЮЗР 3/I*, 245); оумре(т), мѣви(т) дитїна (Київ, бл. 1619 *О обр.* 78); ти(м)ко краве(ц) пры погребѣ дїтіны свое(и) да(л) зло(т) 1 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 3 зв.); кита(и)ки дѣклѣ... цикластои ни(т) з бѣлою по дитинѣ пнѣ... Стреле(ц)кого (Львів, 1642 *Інав.Усп.* 68 зв.); который реклѣ дѣтине оноу, который егѣ провадилъ: пѣсти мене же се дѣткнѣ столповъ на которыхъ стоить весь домъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 187 зв.).

2. (стосовно батьків — незалежно від віку) дитина: ѡповѣда(л) ты(ж) ємоу ѡцѣ мѣвахи снѣу а дитино моѣ милаѣ, ты съ мною завше є(с) а що мое то и твоє (к. XVI ст. *УЄ* №31, 6 зв.).

3. Юнак, хлопець: гдѣбы якїй Млодѣнець боро(л)са зъ дитїною, и поборолѣ бы егѣ якъ малѣго, аза(ж) бы бы(л) ѿ тѣе малый каранъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 25); є(с)либы на ча(с) ѿ(т) котро(и) дитины ква(р)талѣ... недоходилѣ маю(т) пп. братїа(м) ѡповѣсти, а ПП. братїа маю(т) такового хлопца ѿ(д) школѣ ексклюдовати (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 50).

ДИТИНКА, ДѢТИНКА ж., ч. Дитинка: тые рѣчи знову вліваны в дѣти(н)ку маю(т) быти, на што и(м) и паматного мае(т) не боронити по чаши школно(и) испити (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5 зв.); Наро(д)лса є(ст) межи двѣма бѣтлѣти. дѣти(н)кою малы(м) ѡ чо(м) свѣ(д)чи(т) лоу(к) єв(г)ли(ст) (XVI ст. *УС* №29519, 57 зв.); листы... посланы соу(т) ...до всѣ(х) сторо(н) жебы забиали... всѣ(х) живовъ, ѡ(т) дитинки ажъ до старѣго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 41 зв.).

ДИТИННЫЙ, ДИТИНЬНЫЙ, ДТИННЫЙ, ДЕТИННЫЙ, ДЕТИНЬНЫЙ, ДЕТИНЫЙ, ДѢТИННІЙ, ДѢТИННЫЙ прикм. 1. (який стосується дітей, належить їм) дитячий, діал. дитинний: ѡста(в)уємъ, и(ж) ко(ж)ды(и) ѡпеку(н) при(и)мѣючи ѡ вопеку... мае(т) пере(д) вознымъ... списати... всю маєтно(ст) дитиную... и то(т) рє(и)стръ... мае(т) ѡвести до кни(г) земѣскихъ (1566 *ВЛС* 67 зв.); Ведъже, ижъ молодость, а дитинные лета ихъ, до зѣполного возрастѣ, потребѣють мети при нихъ сердоболного приатєла (1577 *AS VI*, 72); потреба дей нам о дитином здоровоу ведати (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 313); ꙗ па(р) черевико(в) малє(н)ки(х) дєти(н)ны(х) (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 55); И ведлугъ лѣ(т) и наоуки дѣтинной маєтъ быти и заплата и(м)... даскало(м) (Львів, 1588 *ЛСБ* 87, 1); до того еще пилно варовати и боронити, абы в манастирєх свєтых и обитєлях школ для науки дитинное не было под анафтемѡу (Берестя, 1591 *ПФ* 105); дитинные то соуť играшки, не гѡдные цѣркви бѣжѡи (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 42); Таа єсть вса мѡдрость дѣвного Николаа, которѣю самъ впередъ похваливши... А трѡха далѣй постѣпѣвши, зновѣ самъ же згѣнитъ... Дѣтинными ѣгриски назывѣючи всє(л)ми справедливє (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 276); Бо што ся борѡдъ голєня и усѡвъ дѡтичєтъ, мы,... зъ лѣтъ нашихъ дѣтинныхъ смѡтрѣти привикли, здаєтсѣ то намъ рєчъ быти ровная и знесєная (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 793); *gis, vagitus, vago*, плач дити(н)ни(и) (1642 *ЛС* 407); З чѡтирохъ матеріѣй... дѣши... приходѣтъ ѡ(т) бѣга всемогѣщаго ко ѡживленю тѣла дити(н)наго (серед. XVII ст. *Луц.* 540); до зрѡсту дитинного див. **ЗРОСТЬ**.

2. *Перен.* Незрілий, наївний, дитячий: молоко(м) ва(с) рє(ч) напоилє(м), а не цѣлы(м) и твє(є)рды(м) кѡсо(м) стрѣвы. а то чємѣ, длѣ того рє(ч), и(ж) еще не могли єстє стрѣвити. и ннѣ еще не можете. Бо злы(и) дєти(н)ны(и) розѡу(м) маєтє (п. 1596 *Виш. Кн.* 249); Дрѣгаа причѣна длѣ которѡи того лѣстѣ за лѣстѣ аѡанѣсѡвъ почитѣти не могѣ таа єсть. же в нѣмъ вѣжѣ спѡсѡбъ писѣн'а якѣйсѣ дєтин'ный, некгрєч'ный, бѡлшъ на слѡвєхъ, нѣжъ на рєчи са садѣчѣй (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 117); Лѣстѣ же той до Сикста не толко єсть дѣтинный, марный и // безрозумный, але и Богу прѡтивный (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 503-504).

Див. ще **ДЕТИНСКИЙ, ДИТЯЧИЙ.**

ДИТИНСТВО, ДЕТИНСТВО, ДѢТИНСТВО, ДѢТИНЬСТВО с. Дитинство: дознавши Дємидѣ Вѡйткєвичѣ, зємянина нашѡго, заслугѣ, которѣй зъ дєтинства свѡго при двѡрє нашѡмъ служилъ..., билъ намъ чѡломъ, прѡсєчи насъ о хлѣбѡкормєня (Ковєль 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 75); Отписую... служєбнику моемѡу..., за службы єго, которѣє онѣ, будучи у мєнє зъ малѡго дєтинства свѡєго..., мнѣ... оказѡвалъ, имєнє... заставнѡє..., зъ двєма ставы (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 115); Коли уздрѣвъ отєцъ небєсный, ажъ такъ сѡть людє погѣблы и слѣбы, изъ дѣтинствѣ сѡть лихы (XVI ст. *НС* 158); хс спѣта(л) ѡца єго ко(л)ко лѣ(т) я(к) са ємоу стало, а ѡ(н) ѡ(т)повѣди(л) еще из дити(н)ства (к. XVI ст. *УС* №31, 29 зв.); то(т) ѡ(т) дѣтинства в поуши мєшка(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250 зв.); не на иншихъ рєча(х) чѣсѣ свѡѣй Пнѣ ннѣ стрѣви(л): И такъ в' дитинствѣ, нєгдє ѣндєса забѣвилъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 87); Кѡждѡго днѣ... чѣстка живѡта нашѡго ѡдѣймѣтсѣ..., нємѡва(т)ствѡ ѡутрѣтилисѡ, потѡ(м) дѣтинствѡ, потѡ(м) млѡдє(н)чєствѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 938); онѣ ѣналъ ѡу сєбє ѡуважѣтъ зѣчнѡсть вѣкѣ и стѣрѡсти свѡєѣ гѡднѣю..., и з дѣтинства захѡвѣнѣя дѡбѡрогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 474).

ДИТКИ див. **ДѢТКИ.**

ДИТИЩЕ, ДЕТИЩЕ, ДѢТИЩЕ с. 1. Дитина, дитѣ: пошо(л) агринь в дѡмъ свѡи вѣспѡминаючѡ дєтищє свѡє (1489 *Чет.* 98 зв.); А дѣска(л) вѣзѣвши

порѣченное ему дѣтище, маѣть его вѣчити с промысломъ доброе навки (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 2); дѣтище оноє промовило... той еп(с)пъ на(и)барзѣй вра(ж)доваль на Стого Оуара, за его великѣю стобливість, и чвдотвореніе (поч. XVII ст. *Пчела* 74); *infans*, сущи(й), ѡ(т)роча, дѣтище (1642 *ЛС* 235).

2. Спадкоемець, нащадок: *Ditiszcze: potomek* (Жовква, 1641 *Dict.* 55).

ДИТОНЬКИ *див.* **ДѢТОНЬКИ.**

ДИТЫ *див.* **ДѢТИ.**

ДИТЯ, ДИТА, ДѢТЯ, ДѢТА, ДИТЕ, ДЕТА, *с.* 1. Дитина, дитя: дѣта въ ясле(х) лежи(т) (1489 *Чет.* 113 зв.); Того же рѣкѣ... оуродѣлося дѣта (1509-1633 *Остр.л.* 126); жона моѣ с тым дитатем моим маѣт сидити на всих имениах моих (Острог, 1539 *АС IV*, 207); дита росло и оукрѣплалосѣ дѣом(м) и наплѣналосѣ моудрости (1556-1561 *ПС* 216); Я... прошѣ..., абы ихъ м(л) тѣю то жонѣ моѣ... ма(р)ю и оноє дитя моє, которе... народи(в)ши(с) бѣде(т) ли живо... ѡ(т) вшеляки(х) кривдѣ... боронити (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); в месте(х) на(р)ви и бѣ(л)ску была помова на жида... якобы мѣли та(м) дѣта хрестия(н)ское зарезати (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 53); цнотливая малжонка,... //...сплодила и на светъ уродила мнѣ дѣтя милое, девку панѣну Ганѣну (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 18-19); а коли ся дѣтя народит тогды не пометѣет оного смутку за радостью (Володимир, 1571 *УС Вол.* 91); не мѣламъ ся гдѣ з дитѣмъ своимъ подѣть (Варковичі, 1572 *ЛНБ* 5, III 4071, 32); дитя (ж) росло, и мощило сѣ дѣомъ (XVI ст. *УС* №29519, 191); *puell(us)*, дѣтя, ѡтрочищъ (1642 *ЛС* 338); коли дѣтя малое крѣщаемъ, не очекиваемъ воли его (Львів, 1645 *О тайн.* 9); Дѣтище: Дитѣ, хлопѣцъ, або дѣвчина. Средне бо естѣ, або немовѣтко, пеленчатко (1627 *ЛБ* 34); Похвалы гѣднѣй звѣчай в нѣкоторыхъ народахъ споминають Гистѣрики, ижъ скѣршѣ дѣта народѣлосѣ на свѣ(т), заразѣ оноє клѣдено на землю (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939); Принѣла жона и кормѣла дѣта (серед. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.).

2. (у *тварин* або *птахів*) маля, дитя: Птѣнецъ: Дитѣ каждаго птѣха, голопула, пѣта(т)ко (1627

ЛБ 103); Скименъ. Лѣвъ молоды, дѣта лѣво (Там же, 232).

ДИТЯТКО, ДИТАТКО, ДЕТАТКО, ДѢТЯТКО *с.* Дитятко: сына его Загорского Яроша, дѣтятко теж малое, толко у троухъ летѣхъ, образили, зранили (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 241); аγγли гды в колѣсѣ дѣта(т)ко(м) ещѣ лежа(л) ѡгне(м) его прикрѣили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 256); тогосвѣтнѣй матки... лѣпше любѣ(т) свои свѣи и быдлатка, анѣжли дѣтѣтка, бо быдла(т) бѣ(з) пастыра не смѣю(т) в полѣ пѣщати... а дѣтѣй... не ѡмѣю(т)... пилновати ѡ(т) пекелного... шатана (!) (Височани, 1635 *УС* №62, 17 зв.); *puercul(us)* дѣтя(т)ко (1642 *ЛС* 338); Мають тежъ прычащѣтисѣ тѣхъ // Таинъ сѣмыслѣщѣе, жѣбы могли разсѣдѣти тѣло хѣво, дѣла того дѣтѣткамъ ѡ(т) рожества свѣбого не маѣтсѣ давати причѣ(с)тѣе (Львів, 1645 *О тайн.* 43-44); дѣтѣтко осми днѣй бѣде ѡбрѣзано (серед. XVII ст. *Хрон.* 28); У *порівн.*: але(м) вы(ш)ша(л) дѣшѣ моѣ: яко дѣтѣтко, ѡставленое в ма(т)ки своѣи (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.).

ДИТЯЧИЙ, ДЕТАЧИЙ *прикм.* Дитячий: синовъ моихъ,... въ малыхъ дѣтачихъ летѣхъ ихъ,... въ замкѣ... при хлопцѣ Сидорѣ Засадковичѣ, едѣчи на послѣдѣ военнѣю за Татарѣми, зоставилъ (1577 *АС VI*, 71); Для того, же въ постѣ великомъ кохалися, вшѣстко отъ рыбъ идали, маючи одну сажавку, въ которой знашли головъ дѣтячихъ 45, 000 (бл. 1626 *Кир.Н.* 22).

Див. ще **ДЕТИНСКИЙ, ДИТИННЫЙ.**

ДИТА *див.* **ДИТЯ.**

ДИТАТКО *див.* **ДИТЯТКО.**

ДИФАМОВАНЕ *с.* (*смп.* *dyfamowanie*, *лат.* *diffamatio*) обезчещення, знеславлення: Которы(х) шко(д) собѣ протѣ(с)тантъ в омѣшканю я(р)ма(р)ковъ поменѣныхъ... быти ѡшацовавши, и такъ ѡ тѣе шкоды свое, яко те(ж) и ѡ дифамованѣ протѣ(с)та(н)та пере(д) лю(д)ми за(ц)ными,... которое урядовнѣ пре(з) во(з)но(го) шляхе(т)но(го),... реквизи(р)ова(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 307).

ДИФЕРЕНЦИЯ, ДИФФЕРЕНЦИЯ *ж.* (*смп.* *dyferencyja*, *лат.* *differentia*) 1. Розмежування: поводящая сторона... знаковъ грани(ч)ны(х), урочи(с)къ

и дифере(н)ци(и), которые намъ трибуналь выдати, означити, описати и вымалевати на мапъ-па(х) казалъ, не показала (Житомирщина, 1639 ККПС 201).

2. Незгода, суперечка: которы(и) кгру(нт) не має(т) ни (с) кимъ жа(д)ное дифере(н)ци(и) и ро(з)нищи (Житомирщина, 1639 ККПС 209); ежелибы, стережы Пανε Боже, за тыми дифференциами отцов печарскихъ с того света згладеный зосътал,... скоро тылко, по успокоеню тумулътовъ на Украинѣ, възьметъ достатечную ведомост, што се там деяло (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 408).

ДИФЕРОВАТИ, ДИФЪФЕРОВАТИ дієсл. недок. (смп. *dyferować*, лат. *differre*) (що) відкладати, переносити: таковы(и) те(р)минъ може(т) таковою дилиацією на инъши ча(с) дифъферовати (Київ, 1643 ДМВН 246); таковы(и) те(р)минъ може(т) таковою дилиацією на инъши ча(с) диферовати (Там же, 64).

ДИФФОНГЪ ч. (гр. *δίφθογγον*) дифтонг: собравсѣхъ писменъ со диффонгами 38 (Київ, 1621 Кол. Пал. 990).

ДИХАВИЦА ж. Астма, ядуха, дихавиця: супапче, дихавица недугъ (1642 ЛС 151); *pneumonia*, дихавица (Там же, 319).

ДИХАВИЧНИЙ див. ДЫХАВИЧНЫЙ.

ДИХОВНИЙ прикм. Дихавичний: *pneumatic(us)*, дихави(ч)ни(й), диховни(й) (1642 ЛС 319).

Див. ще ДЫХАВИЧНЫЙ.

ДИЧАТИ дієсл. недок. (ставати нестримним) біситися, лютувати: сверѣпствѣю, и сверѣпѣю, дичаю (1596 ЛЗ 74); Разсверѣпѣваю: Дичаю, бѣствюса, роздѣчю, бѣствлю (1627 ЛБ 106); сверѣпствѣю, и сверѣпѣю: Дичаю (Там же, 111).

ДИЧКА ж. Дичка: ма(ц)ко марѣцино(в) снѣ зезна(л) доброво(л)не и(ж) прода(л) лежачее имѣна кгрѣ(нт) и до(м)... страна една ѡ(т) фе(н)ны а дрѣгая ѡ(т) ва(с)ка по ди(ч)кѣ грѣшѣ (Львів, 1596 Юр. 22).

ДИЧОКЪ ч. Дичок, дичка. Вл. н.: твоя па(к)м(л)... в день неде(л)ны(и) насалѣть слу(г) свои(х), на (и)мя ивана попа... двоже(н)ца, и феѡдора ди(ч)ка... в ча(с) проповѣди бжїя слова... кгва(л)тъ

еси при то(м) ѡ(л)тари вчини(л) (Вільна, 1594 ЛСБ 251, 1 зв.).

ДИЧЪ ж. Дикість, жорстокість: сверѣпство, дичъ (1596 ЛЗ 74); Сверѣпїе, або Сверѣпство: Дичъ, дикость, срѣгость, ѡкрѣтность (1627 ЛБ 111).

ДИШЕЙШЫЙ див. ДИСЕЙШЫЙ.

ДИШЕЛЪ, ДЫШЕЛЪ ч. Дишель: дрѣгие за(с) поѡ(б)рѣзовавши ва(р)коче а(л)бо волосы свои крѣтили поворозы а сами ся на дѣрева(х), и ѡ(т) ве(р)хо(в) возо(в) и на дышля(х) повѣшали (1582 Кр.Стр. 45 зв.); *cercita*, дыше(л) (1642 ЛС 118); *temo, nis*, дишелъ(ъ) возови(и) (Там же, 394).

ДИШКАНЪЦИСТА ч. (смп. *dyszkancista*) (той, хто співає дискантом) дискант: тых всих... студентовъ своихъ оружно,... для взятя кгвалтомъ не толко того, еслибы боронено, спевачька Иванъка, дишканъцисты, але и другихъ при ним выборнейшихъ спеваковъ з манастира... виправили (Луцьк, 1627 АрхЮЗР 1/VI, 593).

ДИШКРЕЦІЯ, ДЕШЪКРЕЦІЯ ж. (смп. *dyskrecuja, dyszkrecuja*, лат. *discretio*) доброзичливість; пошана: отъкинувши на сторону послуги и працу его, которые през часъ немалый... посполу з сыньми своими ему чинилъ..., овшемъ взявши передъ себе якийсь злый умысел, баченъе и дешъкрецію яко на доброго и бачного пана належить откинувши...золжилъ и злаялъ (Луцьк, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 275); а если же глѣпе, и крѣмъ дишкрѣціи непорѣднѣ до стѣлд крѣлеви слѣжити почнѣтъ, небѣ(з)печѣнствѣ и смѣрти подлѣжетъ (Вільна, 1627 Дух.б. 128).

ДИШКУРОВАТИ, ДІШКУРОВАТИ, ДИСКУРОВАТИ дієсл. недок. (смп. *dyskurować, dyszkurować*, лат. *discutere*) (о чім і без додатка) говорити, провадити мову; твердити: а тѣю причинѣ зъ словъ Пѣвля стѣго маю, кѣторій чѣсто в послѣніахъ своихъ та(к) дискѣрѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206); о тѣй тѣрдости [водъ] мнѣгїи филосѡфи, и теолѣгѡве, дишкѣроують, и повѣдають (Почаїв, 1618 Зерц. 12); ѡ справедливости дїшкѣровати хотачи, до оучи(н)ковъ еи не скланѣю(т)са (Вільна, 1627 Дух.б. 183); маю по собѣ доводъ повѣажногѡ оучителя Црѣковногѡ стѣгѡ Григорїа, кѣторый

такъ ѿ томъ пѣнкѣ дишкрѣтъ: Доскона́лый жи-
вѣтъ е́стъ оуоставѣчнои смѣрти розмышленѣ (Киѣв,
1646 *Мог.Гр.* 938);

диспутувати: але розвѣмъ ижъ ходотайми...
сѣтъ Сѣый... Ачѣ... и Сѣый Бжій взгладомъ мо-
литвѣ, а нѣ взгладомъ дана але ѿ томъ дискѣро-
вати або спѣръ вестн оудосконалого в' Хѣ // рѣзѣ-
мѣ члѣка, дитиннаа (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 101-102);

(чим) розбиратися, дошукуватися, порпатися
(у чому): лѣпше є(ст) стѣ(х) набо(ж)нє и с плачо(м)
просїти и хвалебны(х), тыхъ причи(н) покорны(х)
ѡмысло(м) ѡживати, нѣ(ж) в таємница(х) ѡхъ
про(ж)ными га(д)ками дишкѡровати (Київ, 1623
Мог.Кн. 30).

ДИШКУРСЪ, ДИСКУРСЪ, ДІСКУРСЪ
ч. (*cmn. dyskurs, dyszkurs, lam. discursus*) розмова,
диспут: єсть кáждого Хрістіа(н)ского Казнодѣи
пови(н)ност, не дишкѡрсы о непонаты(х) вѣры
тає(м)ни(ц) скрýтоста(х) стрѡбити, але воли и
приказа(н)а(м) Бѡ(з)ски(м) прѡсты(х) и недѣки(х)
люде(и) оучити (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 6 ненум.); Єд-
на(к) ѡжъ нáмъ не дїскѡрсѡвъ тепѣрь годїна, але
рáче(и) жáлости и срьдѣчного поболѣна и плáчѡ
(Київ, 1625 *Кон.Каз.* 5); Не вдава́юся в' Жидѡвскіє
прѣніа, албо дїскѡрсы (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912).

**ДІЯВОЛОВЪ, ДІАВОЛОВЪ, ДІЯВОЛОВЪ,
ДЪЯВОЛОВЪ, ДЯВОЛОВЪ, ДЯВОЛУВЪ,
ДѢВОЛОВЪ** *прикм. (який належить дияволоvi)*
дияволів: жало дьяволово. чимъ на(с) жаливъ вже
притоупило(с) (1489 *Чет.* 171 зв.); ѿ по(л)ны(и)
всакои зрады и всакои нещноты сыне дияволо(в)
неприятелю всакои справе(д)ливо(с)ти (II пол.
XVI ст. *КА* 68); Иисусъ Христосъ на дьявола измугъ,
намъ, хрестянумъ, порядивъ, а діяволуу державу
изъкрышивъ (XVI ст. *HC* 226);

(характерный для дьявола) дьявольский: Такъ ся оболочи у вѣру твою изъ постомъ... и будетъ ти помучникъ Бугъ, тай изможетъ усе хытлянство дяволово (XVI ст. НС 37); Другая наука есть за умъ и за норуъ дяволуъ (Там же, 102); мы бы были усѣ погыбли за дѣло и за пе(ре)лестъ дѣволову (Там же, 103).

Див. ще **ДИЯВОЛСКИЙ, ДІАВОЛИЙ.**

ДІАВОЛСКИЙ, ДІАВОЛЬСКИЙ, ДІА-
ВОЛСКИЙ, ДІАВОЛСКИЙ, ДІАВОЛСКИЙ,
ДІАВОЛСКИЙ, ДІАВОЛСКИЙ, ДІАВОЛСКИЙ,
ДІАВОЛСКИЙ, ДІАВОЛСКИЙ, ДІАВОЛ-
СКИЙ, ДІАВОЛЬСКИЙ, ДІАВОЛЬСКИЙ,
ДІАВОЛЬСКИЙ, ДІАВОЛЬСКИЙ, ДІАВОЛ-
СКИЙ, ДІАВОЛЬСКИЙ, ДІАВОЛЬСКИЙ, ДІА-
ВОЛСКИЙ *прикм.* Диявольский: а се госпожа
 преч(с)тая. Змиева дьявольско(г) погѣбителя. ро-
 дила х(с)а (1489 *Чет.* 18 зв.); Съ чого тотъ папежъ
 великого богатства набылъ, и въ гордость дьявол-
 скую поднеся (1582 *Посл. до лат.* 1125); откимно
 помпу диявольскую, престанмо оплатковъ мерт-
 выхъ (Там же, 1148); разорение великое в ты(х)
 теразне(и)ши(х) часе(х) в законе наше(м) стѣмъ за
 навѣтомъ диявольскы(м) чере(з) мещаны Львовь-
 скые... дѣе(т)ся (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Але
 теперъ не толко Лютеранове, Калвинистове, але
 и... ебионитове, тройбожане и иные вси соборища
 дьявольскіе... суть противъ Римскому папѣ (Віль-
 на, 1595 *Ун.гр.* 161); Праздни(к) бо є(ст) тво(и)
 таковыи не хр(с)тіа(н)скій, але діаво(л)скіи (п. 1596
Виш.Кн. 258); Али на сесе явилъ ся сынъ Божій,
 што бы росыпавъ дѣла дявулскыи (XVI ст. *НЄ* 61);
 его стаа мл(с)тъ все трѣпи(т)... волею своею, боу-
 доучи послоуше(н) Боу ѿ(т)цю своему, а хотачи
 ѿ(т)коупити трѣпеніе(м) свои(м) зъ моци даво(л)-
 ской вѣѣ(х) вѣроующи(х) // въ него (XVI ст
УЄ Трост. 74-75); Смотри, як спочатку діаволь-
 ская хитрость през старших противъ Богу не-
 звитяжоному воюєт (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47);
 Июда выторгся на диявольскую волю краденым
 совѣтом(1608-1609 *Виш.Зач.* 214); Для того(ж) и
 мы... не прелѣщаймося діаволскими дѣлы (поч.
 XVII ст. *Пчела* 10); Якій на онъ часъ діаволскіи
 покѣсы стѣмѣ семѣ Мѣжѣ зносіти приходило
 (Вільна, 1620 *См.Каз.* 17); Прѣто ты члѣвче грѣхо-
 любыви, не слѣхай раді, и хитрои діаволскои
 зрады (Чернігів, 1646 *Перло* 124 зв.); анектанавъ...
 началъ чаровати през діавольскіи знаки (серед.
 XVII ст. *Хрон.* 396 зв.).

Див. ще ДИЯВОЛОВЪ, ДАВОЛИЙ.

ность есть при болшихъ слѣгахъ црковныхъ яко при и по(д)дїаконѣ(х) и дїяконахъ, коли оу ольтарѣ слѣжать быти притомными (Львів, 1645 *О тайн.* 131); налѣжитъ пристѣпати до причащенїа Бж(с)твенныхъ Таинъ, зъ глѣбокимъ смиренїемъ,... и оушанованїемъ, яко волѣетъ Дїаконъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 914).

ДИЯКЪ *див.* **ДЯКЪ.**

ДИЯМЕНТОВЫЙ, ДИАМЕНТОВЫЙ, ДІАМЕНТОВЫЙ, ДІАМЕНТОВЫЙ, ДЪЯМЕНТОВЫЙ *прикм.* 1. (*оздоблений діамантами*) діамантовий: дрѣги(и) кле(и)но(т) ѡodoro(м)... было табличо(к) дѣяме(н)товы(х) чотыри рѣби(н)ко(в) чотыри (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 130); отдали...шафер белый, над тым крижик дияментовый, сем дияментов немалых попрек перегородили (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 426); **камень** дїаментовый *див.* **КАМЕНЬ.**

2. *Перен.* Мццний, твердый, як діамант: Але твѣрдшій нѣжъ Дїамѣнтовый, на камени вѣры мѡцно оутвѣрженный фїлѣръ сей (Вільна, 1620 *См.Каз.* 17); У насъ старои правовѣрной Россїи нѣмашъ упору, едно статечность діаментовая (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 319).

ДИЯМЕНТЬ, ДИАМЕНТЬ, ДИЯМЕНТЬ, ДЫАМЕНТЬ, ДЫАМЕНТЬ, ДІАМЕНТЬ, ДІАМЕНТЬ, ДЕЯМЕНТЬ *ч. (слат. diamas, гр. ὀδάμας)* діамант, брильянт: Перстеной з шафѣри, з рѣбинми, з шмарагды, з острыми дыаменты и с табличастыми вї ([1558] *AS* VI, 213); в то(и) же скринѣ... бы(л) ла(н)цѣхъ золоты(и)... кле(и)нот(о)в) чотыри з ро(з)маитыми каме(н)ми дыяме(н)то(м) шафѣро(м) (Володимир, 1572 *ЖКК* 24); четверты(и) пѣ(р)сте(н) з дыаме(н)то(м) ѡстры(м)... пяты(и) пѣ(р)сте(н) з дияменътомъ с табли(ч)кою (Володимир, 1579 *ЖКК* I, 130); други(и) персте(н) золоты(и), з дыяме(н)томъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 119); у на(с)... взяли напро(д) кле(и)нот(о)в) три..., в третѣ(м) дѣяме(н)то(в) чески(х) ки(л)ка (Володимир, 1599 *ТУ* 231); змешкавши бовѣ(м) в ѡно(м) ѡгни чѣсть немалый, та(к) з него вѣшли бѣ(з) жадное шкѡды влѣсне яко кг(д)ы бы то пре(з) сонѣ

кто те(р)пѣль. а на(д)то, вѡлосы котѡрыѣ соутъ оу насъ найслабшее створе(н)ѣ, и тые тогды на(д) дїаменътъ были мо(ц)нѣйшими (Острог, 1607 *Лѣк.* 23); Видѣнїемъ же, наслаждѣетъса... ѡ(т) каменїи мнѡгоцѣннѣныхъ, дїаменъто(в) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 21); цоркамъ двомъ... по пары подушокъ и по перстенку; одной з рубиномъ, а другой з дїамен-томъ, и тканку перловую отказую (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508); Павелъ есть филѣръ // церкве, камень надъ желѣзо и надъ дїаменътъ твердѣй-шій (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 441-442); Адамѣнтъ: Дїаменътъ, або твердїй, нѣжїты(и), алма(з) (1627 *ЛБ* 172); Панъ Юре(и) Макаровичъ... пограби(л) ...Перъстенъковъ три золотыхъ з дияменътами (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 24 зв.); *У порівн.:* Хїба бы хто.... такъ твердымъ былъ якъ Дїаме(н)тъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 3 нenum.); *Образно:* Гды золотомъ погоржѣешъ, а Правослѣвно Каѡо-лїческѡю навкѡ любїшъ. Єстєсь и Дїамѣнътомъ гды перешкѡды и клѡпoty за шкѡлы терплїве знѡсишъ (Київ, 1632 *Євх.* 292).

ДИЯТИ *див.* **ДЪЯТИ.**

ДИЯТИСЯ *див.* **ДЪЯТИСЯ.**

ДИЯТИСЯ *див.* **ДЪЯТИСЯ.**

ДИАВОЛОВЪ *див.* **ДИЯВОЛОВЪ.**

ДИАВОЛСКИЙ *див.* **ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАВОЛЬ *див.* **ДИЯВОЛЬ.**

ДИАКОНЪ *див.* **ДИЯКОНЪ.**

ДИАМЕНТЬ *див.* **ДИЯМЕНТЬ.**

ДИАТИСЯ *див.* **ДЪЯТИСЯ.**

ДИАТИСА *див.* **ДЪЯТИСЯ.**

ДИАБОЛЬ *див.* **ДАБОЛЬ.**

ДІАВОЛИЙ, ДІАВОЛИЙ, ДІАВОЛИЙ, ДЪЯВОЛИЙ *прикм.* 1. (*який належить дияволів*) дияволів: потреба остерегѣтисѣ того, абы... по(д) плѣшикомъ згѡды не вѣпѣль хто вѣ сѣтъ дїаволу (Острог, 1598 *Отп.КО* 6); погасїлы всѣ стрѣлы лоукаваго распалѣнныѣ, и всю крѣпость дїаволу разрѣшїлы; и посмѣѣлисѣ з нѣго, яко з нѣмощного робака (Почаїв, 1618 *Зерц.* 57 зв.); всю крѣпо(ст) дїаволу... звѣтаживъ и поразївъ цѣрство, и державѣ дїаволу, и вѣ запѣстїнїе вѣчное положївъ (Чернїгїв, 1646 *Перло* 63 зв.).

2. (характерний для диявола) диявольський: помислив цр̑ дьяволимъ наоучѣниемъ (1489 Чет. 180 зв.).

Див. ще. **ДИЯВОЛОВЪ, ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАВОЛСКИЙ див. **ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАВОЛСКИЙ див. **ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАВОЛСКИЙ див. **ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАВОЛЬ див. **ДИЯВОЛЬ.**

ДИАВОЛЬ див. **ДИЯВОЛЬ.**

ДИАВОЛЬСКИЙ див. **ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАВОЛЬСКИЙ див. **ДИЯВОЛСКИЙ.**

ДИАДЕМАТЬ ч. (гр. διάδημα) те саме, що **диадима** у 1 знач.: Але ани діадемата албо корони, которы(х) хр(с)тіане в' пришломъ вѣкѣ приймѣть, сѣть // креатѣрами, и хто то твердѣть, злѣ мѣви(т) (Вильна, 1627 Дух.б. 65-66).

ДИАДИМА див. **ДИАДИМА.**

ДИАДИМА див. **ДИАДИМА.**

ДІАКОВАТИ див. **ДЯКОВАТИ.**

ДІАКОНІССА ж. (смп. dyakonissa, лат. diaconissa) (у католиків) монахиня, черниця, законниця: Бож. Златоустый, на выгнанье идучи, мовить до своихъ діакониссъ: "хто колвекъ поневоле будетъ поставленъ... и жаднымъ того любоначалиемъ шукати не // будетъ, за зезволенемъ всѣхъ, тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Іоаннови, во всемъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 744-745).

ДІАКОНОВЪ прикм. Дияконів: ставше обли(ч)не остапко и(з) женою своєю діаконскаа лу(ч)чинаа мару(х)на доброволне ставши вси вы-знали и(ж)... остапко з мару(х) (пошкоджено — Прим.ред.) діаконвою продали имѣна лазоревы (Львів, 1578 Юр. 3 зв.).

Див. ще **ДИЯКОНСКИЙ.**

ДИЯКОНСКИЙ див. **ДИЯКОНСКИЙ.**

ДИЯКОНСТВО с. (сан диякона) дияконство: римлане на діаконство и на презвітерство встѣпѣючи(м) опѣща(ти) жѣны розказую(т) (Острог, 1599 Кл.Остр. 220); Остатокъ пора(д)ковъ цр̑ковныхъ а звѣща тѣхъ котѣры... тылько самѣмъ еп(с)помъ налѣжать, то ест роукоположеніа, на сщєнство, на діако(н)ство,... //...то найдоуєтса

в стары(х) поданъахъ цр̑ковныхъ (Острог, 1606 Нал.Мол. 3 зв.-4).

ДІАКОНЪ див. **ДИЯКОНЪ.**

ДІАКЪ див. **ДЯКЪ.**

ДІАКЪ див. **ДЯКЪ.**

ДІАЛЕКТИКА див. **ДІАЛЕКТИКА.**

ДІАЛЕКТИКЪ ч. (полеміст) діалектик: Засъ взявши кѣли(х) далъ имъ мѣвачи: Пійте з' него всѣ... А не придава(л) овои софѣстико(в) лапѣчки, гдѣ тѣло тамъ и кровъ. Што єсть Діалѣктико(в) по(д)стѣпный и фалѣчный замѣтъ або лапѣчка (Київ, бл. 1619 Аз.В. 213).

ДІАЛЕКТИЦКИЙ, ДІАЛЕКТИЦКИЙ прикм.

Те саме, що **диалектичний**: Што всѣ терпатъ, жѣ са оудѣли бѣльше за свѣцкою Діалектицкою вѣдомостю и оумѣтностю, анѣжли за дхѣвною Цр̑ковною... Філософією (Київ, 1613 Гр.Сл. 202); Але однімъ разомъ надѣвшиса гѣрдостю и мѣрною дѣмою, што не по(д)лагѣе(т) по(д) діалектицкѣи оусилована превротный, якъ гнилое и збѣтѣлое о(т)кидаю(т) з' великимъ зневаженіемъ (Там же, 221); Анѣ бѣвѣ(м) з' Ев(г)ліа тоє не по(д)піраєтсѣ, анѣ діалектицкою тѣєю наѣкою (Там же, 300).

Див. ще **ДИЯЛЕКТИЧЕСКИЙ.**

ДІАЛЕКТИКА див. **ДІАЛЕКТИКА.**

ДІАЛЕКТЪ, ДІАЛЕКТЪ ч. Мова, розмова: Который то Діалогъ первѣй былъ по Еллинску написалъ а потомъ его на простый діалектъ перевѣлъ (Єгипет, 1602 Діал. 50); Повѣдаю(т) тыє которые пішоу(т) о зѣла(х) ижъ єсть квѣто(к) котормѣ има єсть Filins antepatrem рѣскы(м) діалѣкто(м) выкладаючи значи(т) снѣ пре(д) о(т)-це(м) або прѣжде о(т)ца (поч. XVII ст. Проп.р. 252 зв.); Діалектъ в' звѣклой школной розмѣвѣ Славѣнскѣй межѣ тшѣтелми по(д) карѣнемъ захѣванъ (Єв'є, 1619 См.Грам. 3); розныхъ діалектовъ в' нашо(и) школѣ вѣчити бѣдѣтъ (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 85); Єднакъ ве(д)лѣгъ сѣлъ мои(х),... якимъ колвекъ прѣменемъ, в' томъ діалектѣ рѣскомъ, свѣтѣ обѣснаю (Львів, 1642 Бут. 3); таа...Кнѣжечка... Діалѣктомъ Рѣскимъ // пре(з) Дрѣкъ свѣтѣ пѣбликѣтсѣ (Київ, 1645 Собр. I зв. 2 нenum.).

ДІАЛОГЪ *див. ДИАЛОГЪ.*

ДІАМЕНТИКЪ *ч. Малий діамант, діамантик:* та(м) же пє(р)стє(н)ко(в) золотыхъ три. ѡди(н) бо(л)ши(и) з шме(л)це(м) и чты(р)ма діамантиками, дрѣги(и) ме(н)ши(и) з ту(р)кѣсо(м), трѣти(и) з діамє(н)тико(м) бѣлымъ чє(с)ки(м) (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-1, 262).

ДІАМЕНТОВЫЙ *див. ДИЯМЕНТОВЫЙ.*

ДІАМЕНТЪ *див. ДИЯМЕНТЪ.*

ДІАНІЄ *див. ДѢЯНИЄ.*

ДІВІТІСЕ *див. ДИВИТИСЯ.*

ДІВІЙ *див. ДИВЫЙ.*

ДІВНО *див. ДИВНО.*

ДІВНѢШИЙ *див. ДИВНѢЙШИЙ.*

ДІВО *див. ДИВО.*

ДІВОВАТИ *див. ДИВОВАТИ.*

ДІВОВАТИСЯ *див. ДИВОВАТИСЯ.*

ДІГНѢТАРСТВО *див. ДИГНИТАРСТВО.*

ДИГНИТАРСТВО *див. ДИГНИТАРСТВО.*

ДИГНИТАРЪ *див. ДИГНИТАРЪ.*

ДИДАСКАЛЪ *див. ДИДАСКАЛЪ.*

ДИЕЦЕЗІЯ *див. ДИОЦЕЗІЯ.*

ДІЖКА *ж. Діжка: cadus діжка бо(ч)ка (I пол. XVII ст. Сем. 41).*

ДІКІЙ *див. ДИКИЙ.*

ДІКІ *див. ДИКИЙ.*

ДІКЦІОНАРЪ *див. ДИКЦИОНАРЪ.*

ДІКЫЙ *див. ДИКИЙ.*

ДІЛАЦІЯ *див. ДИЛЯЦІЯ.*

ДИОПТРА *див. ДИОПТРА.*

ДИОЦЕЗІЯ *див. ДИОЦЕЗІЯ.*

ДИОЦЕСІЯ *див. ДИОЦЕЗІЯ.*

ДИПТИХЪ *див. ДИПТИХЪ.*

ДІРА *див. ДѢРА.*

ДИСКОСЪ *див. ДИСКОСЪ.*

ДИСКУРСЪ *див. ДИШКУРСЪ.*

ДИСПЕНСАЦІЯ *ж. (смп. dispensacyja, лат. dispensatio) звільнення від певного церковного правила: Нѣкгды диспенсаций не позволено в' ясне приказаны(х) рѣча(х) (Київ, бл. 1619 Аз.В. 252).*

ДИСПОЗИТОРЪ, ДЫСПОЗИТОРЪ *ч. (смп. dyspozytor, лат. dispositor) управитель, розпорядник маєтку: которю [волю] в дѣховници*

ѡ(с)та(т)ни(м) теста́ме(н)томъ запечато́ва(л) и спорядити велѣ́ль шафа(р)ми и вѣ́р)ными ды(с)-позито(р)ми тысяче(и) по(л)торы золоты(х), кото-ры(х) ѡнѣ... на на́дку и на цви́че(н)є дѣ́токъ... ѡфѣ́роваль (Київ, 1622 ЛСБ 486, 1); ѡ(т)... пна́ Петра Конаше́вича Сага(и)дачно(г)... ве(д)ле́ дподобанья и ѡ(с)та(т)неє воли оно́го, которю́ в дѣховници ѡ(с)та(т)нимъ те(с)таме(н)томъ за-печатоваль и спорядити велѣ́ль шафаровъ и вѣ́(р)ныхъ дїспозиторѡвъ тысяче(и) по(л)торы золоты(х),... на школу братства лво(в)ского ...ѡфѣ́роваль (Львів, 1622 ЛСБ 490, 1).

ДИСПУТАЦІЯ *див. ДИСПУТАЦІЯ.*

ДИСПУТАЦІЙНЫЙ *див. ДИСПУТАЦІЙНЫЙ.*

ДИСПУТАЦІА *див. ДИСПУТАЦІЯ.*

ДИСПУТОВАТИ *див. ДИСПУТОВАТИ.*

ДИСПУТОВАТИСА, ДІСПУТОВАТИСА, ДЫСПУТОВАТИСЯ, ДЫСПУТОВАТИСЕ *дієсл. недок. (смп. dysputować się) (з ким, о чім і без додатка) диспутувати, сперечатися: в царо-городе молодымъ будучи посла папеского слышалъ диспутующисе з барлаемъ чернцомъ о папескимъ преложеньстве (Вільна, 1597 РИБ XIX, 286); а ку тому же тежъ вы не такъ на нихъ, яко Рымляне, напираете,... не дыспутуетеся зы ними, — а... и са-ми ничого не розумеете, протожъ васъ по одному ловятъ (Вільна, 1599 Ант. 975); Противоположе-ніє: Недодѣмъ(н)є, противорѣчіє, противєнство слѡвомъ, рѣчь таа ѡ котѡро(и) са дїспѣтѣють (1627 ЛБ 102); Състазаюса: Дїспѣтѣюса поспѡлѣ, выпы-тѣюса взѣемъ (Там же, 129).*

Див. ще ДИСПУТОВАТИ.

ДИТИ *див. ДѢТИ.*

ДИТИНА *див. ДИТИНА.*

ДИТИННЫЙ *див. ДИТИННЫЙ.*

ДИТИНА *див. ДИТИНА.*

ДИТКО *ч. Дідько, біс, чорт, сатана: diabolus ді(т)ко (I пол. XVII ст. Сем. 71); чор(т), ді(т)ко, бі(с), сатана (Там же, 115).*

ДИЯВОЛОВЪ *див. ДИЯВОЛОВЪ.*

ДИЯВОЛСКИЙ *див. ДИЯВОЛСКИЙ.*

ДИЯВОЛЬ *див. ДИЯВОЛЬ.*

ДИЯКОВАТИ *див. ДЯКОВАТИ.*

ДИЯКОНЪ *див. ДИЯКОНЪ.*

ДІЯКЪ див. **ДЯКЪ**.

ДІАЛЕКТИЧЕСКИЙ прикм. Те саме, що **диалектичний**: А тоє примушене отъ васъ же самыхъ причину, презъ розмаитые и выдворные опиніе реторицкихъ, діалектическихъ и софійстйскихъ студей, имъ подаеть (1603 *Пит.* 105).

Див. ще **ДІАЛЕКТИЦКИЙ**.

ДІАВОЛІЙ див. **ДІАВОЛІЙ**.

ДІАВОЛСКИЙ див. **ДІАВОЛСКИЙ**.

ДІАВОЛЬ див. **ДІАВОЛЬ**.

ДІАДИМА див. **ДІАДИМА**.

ДІАКОНЪ див. **ДІАКОНЪ**.

ДІАМЕНТОВЫЙ див. **ДІАМЕНТОВЫЙ**.

ДЛАВИТИ дієсл. недок. (смп. *dławić*) (кого) убивати: Въ поляхъ дикихъ коло шляховъ Муравскихъ татаръ длавиль (поч. XVII ст. *КЛ* 92).

ДЛАНЬ ж. (цсл. длань) долоня: сотворитель ... держить дланию все створѣнье (1489 *Чет.* 322 зв.); песокъ для то(г) ѡ(н) тако назва(н) естъ что егда его тре(м) на длани, тогда в немъ нѣкаа острость слыши(т)са (XVI ст. *Травн.* 495).

Див. ще **ДЛОНЬ, ДОЛОНЬ, ДОЛОНЯ**.

ДЛОНЬ ж. (смп. *dłoń*) долоня: палма длон (I пол. XVII ст. *Своб.* 23).

Див. ще **ДЛАНЬ, ДОЛОНЬ, ДОЛОНЯ**.

ДЛУБАЧЬ ч. (смп. *dłubacz*) (той, хто пояснює церковні тексти) тлумач: Вѣдаю же и тѣтъ длѣбачъ писма стѣгѣ Кр(с)тѣ стѣмѣ оуволичаючи речѣтъ: ижъ тѣтъ лѣстѣ, ани Пāvла стѣгѣ естъ, ани тākъ тѣи слѣва в' немѣ брмātъ. Поневāжъ самѣи...// Библийныи тлѣмāчи свѣдчатъ ижъ тѣтъ ли(ст)... нигдѣ са тепѣръ по Жидѣвскѣ не найдѣтъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 278-279).

ДЛУГИЙ прикм. (смп. *długi*) довгий: Za toiu horodneu weża dłuhaја, ktoruju robył kniaz Ilyja (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/І, 19).

Див. ще **ДОЛГИЙ**.

ДЛУГО присл. (смп. *długo*) довго: илѣ било моци и си(л) старалѣ(м)сѣ аби брата вашей мл(с)ти зара(с) били ѡ(т)правлени ѡ(т) его г(с)пдркои мл(с)ти алѣ за недос(т)а(т)кѣ ска(р)бѣ... мѣсели та(к) длѣго сѣ заба(в)вити (!) (Ясси, 1601 *ЛСБ* 359, 1).

Див. ще **ДОЛГО**.

ДЛУГОДЕНЬСТВИЕ с. Довголіття: Поч(с)т-номѣ бра(т)ствѣ нашему... здравия и длѣгодньствія вм(с) на многіе лѣти зы(ч) яко самъ собѣ (Снятин, 1607 *ЛСБ* 418).

ДЛУГШИЙ прикм. в. ст. (смп. *dłuższy*) довший, триваліший: бачачи то, ижъ ани коро(т)-ши(и), ани длу(г)ши(и) те(р)ми(н) для наступуючи(х) те(р)миновъ и актовъ грани(ч)ны(х), до експѣдиованъя урядовы мое(му) належачихъ, те(р)мину то(г)[о] префиксия не // може(т) бытъ ѡ(з)начона (Горошки, 1643 *ДМВН* 230-231).

Див. ще **ДОЛШИЙ**.

Пор. **ДЛУГИЙ**.

ДЛУГЪ, ДЛУХЪ ч. (смп. *dług, ctn. dług*) борг, довг: sobi lisze dług odnesu Ta horszczki tote ronesu za tobóiu (Яворів, 1619 *Гав.* 18); до того быдла подданныхъ своихъ прикупилъ собе и еще болшей быдла у челяди войсковой разныхъ особѣ, и за длу-ги набралъ, що му было винно в обози (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* І/VI, 616).

Див. ще **ДОЛГЪ**.

ДЛУЖЕЙ присл. в. ст. (смп. *dłużej*) довший: не могѣ длѣжей бавитиса Мѣйса добре я пречѣ идѣ (к. XVI ст. *Розм.* 6 зв.); чекалъ бымъ длѣжей лечъ мя потреба примѣшаеть (Там же, 65 зв.); зычачи того, абы по(з)ваная, длуже(и) ты(х) кгрунѣто(в) вла(с)ны(х),... заживала, не чекаючи вѣ(д)лугъ права и те(р)мины або стопѣни правѣные поминувъши, заехавъши по(д) самое место // Ле-щинъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 193-194).

Пор. **ДЛУГО**.

ДЛУЖИТИСЯ дієсл. недок. (смп. *dłużyć się*) (кому) (ставати боржником) боргувати: Koli chcesz harast służy Chot sia u szynkarkom dłuży (Яворів, 1619 *Гав.* 17).

ДЛУЖНИКЪ ч. (смп. *dłużnik*) боржник: листъ ѡ напominаню длѣжника(в) (к. XVI ст. *Розм.* 63); того то зранцу и длу(ж)ника Мошка,... поменены(и) Ки(р)ко(р)... шука(л) ча(с) немалы(и) бли(з)ко лѣ(т) тре(х) (Володимир, 1600 *ТУ* 232).

Див. ще **ДОЛЖНИКЪ**.

ДЛУХЪ див. **ДЛУГЪ**.

ДЛЪГИЙ див. **ДОЛГИЙ**.

ДЛЪГО див. ДОЛГО.

ДЛЪГОТА див. ДОЛГОТА.

ДЛЪГЪ див. ДОЛГЪ.

ДЛЪГЪ див. ДОЛГЪ.

ДЛЪЖЕНЪ див. ДОЛЖЕНЪ.

ДЛЪЖЕНЪ див. ДОЛЖЕНЪ.

ДЛЪЖНИКЪ див. ДОЛЖНИКЪ.

ДЛЪЖНИКЪ див. ДОЛЖНИКЪ.

ДЛЯ, ДЛА, ДЛѣ *прийм. (з род.) 1. (виражає відношення мети)* для, задля: а для ле(п)шии справе(д)ливости просили є(с)мо пана дми(т)ра алекса(н)дровича штобы пече(т) свою приложи(л) к семѣ моемѣ ли(с)тѣ (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); А для лѣпшого потверженья и помноженья мѣста... дароваль... вси клѣтки и ятки мясные (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); ино онѣ здѣса приехалѣ для посполитого дела ихѣ (Львів, 1524 *АС* III, 266); попа низащо не имаете ани в дома свои ѣ дни неде(л)ныи... для благословения хлѣба не призываете (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); мы... для выведанья тоє речеи и забийства... князя Ярославова посылали тамъ..., людей веры годныхъ, ѿрадниковъ нашихъ значныхъ (Вільна, 1565 *АС* VI, 279); єго кроле(в)ская мл(ст) тую померу воло(ч)ную на всихъ земляхъ и на вси(х) подданы(х) постановити рачи(л) для ро(з)множе(н)я пожитко(в) свои(х) (1566 *ВЛС* 39 зв.); просилѣ, абы Ваша Милост в том теперешнем часѣ небезпечном,... рачил сѣзде // ѣзехати, для ѡбороны часѣ небезпечного (Вінниця, 1569 *АС* III, 323-324); Пришли тежѣ пото(м)...., в тыѣ стороны прѣ(с)кого моря, для внѣтрѣни(х) а домовы(х) робо(т) а(л)бо вое(н) (1582 *Кр.Стр.* 59); для лѣпшей вѣры злещилисмы тоѣ оповѣданье наше особѣ пѣвной спосро(д)кѣ себе депѣтованой (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 35); для лѣпшой вѣры имя моею рѣкою по(д)писалѣмъ (к. XVI ст. *Розм.* 70); то они для спасенія душѣ людскихъ вчинити мѣли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25); До которой нивы, для лѣпшей ведомости, посылалисмо присежѣного Данила (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 6); тотѣ пришолѣ до него для оуздоровленѣа: а не былѣ припѣшенѣ до ро(з)мѣвы (Вільна, 1627 *Дух.б.* 7); для лѣпшей вѣры

рѣками ся своими по(д)писѣємо (Львів, 1645 *ЛСБ* 1058, 9); Тѣи Бѣгѣ на земли яви(л)са видѣмы(м) зѣ бо(з)кои любѣвѣ сво(и), Дла мѣлости душѣ мои (Чернігів, 1646 *Перло* 74 зв.); дворѣ для знаку спалили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 113); зо всѣхъ звѣратѣ возми по пѣрѣ дла рожая абы не гинѣли самецѣ и самѣца (серед. XVII ст. *Хрон.* 15); Па(н) Микола(и)... Староста Черѣкаськи(и)... для вписаня до книгѣ... подаль Лявѣдѣмъ... на Се(и)-микѣ // тѣтошни(м) (Житомир, 1650 *ПВКРДА* II-3, 50-51);

на: а то Єго Милостѣ ѣчинил дла прозбы и жедаѣа нашего (Володимир, 1533 *АС* III, 448); ѣчыню тоѣ дла прозбы вм(с) тымѣ способомѣ (Львів, 1586 *ЛСБ* 74); А дла пѣмѣти... Пѣпѣ(ж) Лѣо... таблѣицѣ вѣ Црѣкви... постаѣвилѣ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 148).

2. (виражає відношення причини) *через:* пишеш: штож дла всакоѣ потребизны земскоеѣ, а наболѣй...слѣжбы нашеѣ, кнѣзѣа Ивана єси на тот рок к нам не ѡтпустил (Вільна, 1506 *АС* I, 133); ино мы для такового ихѣ впаду, вѣ томѣ имѣ ласку и жаловане наше вчинили (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); кнѣжна... розѣмѣла, иже бы оны дла недостаткѣ мѣса(т) пристѣпити до оунѣи (1509-1633 *Остр.л.* 131); длѣ втискоу, которѣи маю(т) ѡ(т) моц пога(н)ски(х).... здалосѣ є(ст) на(м) слѣшно то(т) ми(р) и покои вичнѣи ѡ(т)новити (Гирлов, 1518 *Cost.DS* 491); И мы сѣдѣи... водлѣ ѡбычаѣа права статѣтѣ... дали єсмо поводкѣ доводѣ князю Василью... дла нестанѣа князя Андреѣа (Ковель, 1537 *АС* IV, 111); Тыѣ вси земаѣе и люди и(х) вси хѣта и вѣ селѣхъ мешѣкають а прѣ(д)са дла пополохѣ ѡтѣ татарѣ лете а зимѣ в домохъ вместе живѣтѣ (1552 *ОЖЗ* 128); и сталасѣ розностѣ межи жида дла оныхъ словѣ (1556-1561 *ПС* 391); пан Александрѣ Семашко, не ведаю дла якое причинѣи, в томѣ проволоку чинит, на веселю быт не хѣтел (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); с тои пото(м) велико(с)ти дла тѣ(с)но(с)ти грани(ц) почали ся межи собою єденѣ з дрѣгого ѣти(с)кати (1582 *Кр.Стр.* 53 зв.); маѣтъ по него посла(ти) зара(з) и довѣдати(с) причинѣи, дла которое не пришолѣ (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); В трѣте(м) стихѣ

закрывае(т)са причина, для которе патриарх о(д)бѣгши папѣжѣ поклонилиса есте (1598 *Виш.Кн.* 293 зв.); снове... яковли кды прѣхавши въ египте(т) бѣрзо са фрасовали и боали для великого голодѣ, и для недостатку инши(х) речѣй (поч. XVII ст. *Проп.р.* 152); Шасливый живѣтъ в' которо(м)са втѣлѣти рачил, И для грѣха подлость нашѣ, не перебачилъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); не можетъ ѣсти для той причины, ижъ есть хоръ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 593); Невѣльникъ для бѣазни доброе чинить (Київ, 1637 *УС Кал.* 29); теди для пѣхи... зверженъ з неба ажъ до гарачого пекла (серед. XVII ст. *Луц.* 525); а такъ для великости людѣ ле(д) се проломилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 422);

через, від, зі: И такъ для встыду почали мясо ѣсти и по сей день ядят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 33); Потомъ тотъ Арій... оумеръ: а оучневе его для встыдѣ подтѣкали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 16); есlibы якій грѣхъ смертѣльный оумыслне на исповѣди замѣлчалъ для встыдѣ, альбо не(д)бѣлства своего, то(г)ды маєт'са знѣвѣ исповѣдати (Львів, 1645 *О тайн.* 75).

3. (виражає об'єктні відношення) (вказує на особу, предмет і т.ін., в інтересах яких щось здійснюється, відбувається, яким що-небудь призначається) (у препозиції) для, заради: За три кони, што купилъ на потребу для сторожи мытное, 13 копѣ грошей далъ (1521 *АЛРГ* 172); Его Милость..., напротивѣ каждого неприятѣла нашего ся застановливаеъ, горла и розлитѣа крови и статков своих не лютеючи для нас годподара и панствѣ наших (Вільна, 1529 *AS III*, 342); Прото жедаем Ваше Милости брата... нашего, абы Твоа Милость рачил то для нас вчинити (Вільна, 1538 *AS IV*, 132); бл(с)вени есте коли людѣ ненавидѣти боудоутъ ва(с) //... и посоромѣтатъ има ваше яко бы з'ло д'ла сѣна члѣска(г)[о] (1556-1561 *ПС* 234 зв.-235); Мае(м) надею и(ж) его мл(с)тъ для на(с) то вчини(ти) рачи(т) (Хуші, 1558 *ЛСБ* 27); которое [везене] я для хри(с)та терплю (II пол. XVI ст. *КА* 479); а то чини(т) ѡ(д)но для мѣсочревох(т)ного //, и дрѣгое для тѣрѣкинѣ красное (п. 1596 *Виш.Кн.* 252 зв.-

253); Гамуйся, для Бога, (пане) виляплете! (Вільна, 1599 *Ант.* 947); са(м) доброво(л)не прина(л) моукѣ ѡ(т) ни(х) для на(с) грѣшны(х) (к. XVI ст. *УС* № 31, 167); Не человекъ для суботы, але субота есть для человека поставленна (1603 *Пут.* 72); не пришолъ амь для здоровы(х) але для хворы(х) которыи потребоуютъ лѣкарства (поч. XVII ст. *Проп.* 2 зв.); Хс̄ ннѣ для на(с) рачилса народѣти, Всѣ(ж) емѣ за то хотѣмо вда(ч)ными быти (Львів, 1616 *Бер.В.* 68); рома(н) з мило(с)ти сыно(в)ско(и) кѣ це(р)кви и послѣги свои для речи Посполито(и) офирѣючи еха(л) с ко(н)дицією абы ѣ дворѣ ...мешѣка(л) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1043, 25); Що Кролевичъ Теба(н)скій злоты(м) влосо(м) справилъ Тѣжъ ты Фѣбе Патрономъ: бо(с) са для ни(х) вслѣви(л) (Київ, 1632 *Євх.* 303); Раны мой безгрѣшныи, я для мл(с)ти ващей ба(р)зо зраненъ (Чернігів, 1646 *Перло* 153); теперъ есте(с) мы якѡ стѣйна або загорода которѣа есть тѣлко для скѣтѣ оучинѣнна (серед. XVII ст. *Хрон.* 7); для **имене див. ИМЯ.**

(у постпозиції) ради, заради: мало наидѣмъ ты(х) штобы члѣка для истѣпилъ свое(г) ч(с)тного столѣца на пониженіе (1489 *Чет.* 52).

4. (виражає означальні відношення) (вказує на призначення предмета для чогось) для (чого): Сѣкира для рѣбана ѡловѣ (!) (1552 *ОВін.З.* 131 зв.); въ сеняхъ огниско для робенѣ ести (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/1, 369); вчиниъ тѣ мѣстце пляцъ рѣмъ для полмисковъ (к. XVI ст. *Розм.* 13); Та(м) же и школа для наѣкъ гре(ц)каго и словѣнського єзыка есть ѡфѣнѣдована (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44); А до того и дрѣка(р)ню для ро(з)множенѣ... Книгъ Пѣрковны(х) и шко(л)ны(х) наукъ за сѣмѣ немѣлѣю выдвигнѣли (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); в' рѣчахъ ремесніцкихъ, домъ есть для мѣшка(н)а (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 167);

від: ѡбрѣсѣ велики(и) взорѣ адама(ш)кового ты(м) ся прикрываеъ престолъ для порохѣ (Львів, 1637 *Іна.Усп.* 76).

Див. ще ДѢЛЯ.

ДЛЯ ТОГО, ДЛЯ ТОГО, ДЛЕ ТОГО, ТОГО
ДЛЯ, ТОГО ДЛЯ I. присл. Тому, через те: а по-

ложили есмо для того межѣ ними зарѣку (Кошир, 1502 AS I, 147); Которое дело спижаное было давѣное на замѣкѣ... дираво и для того отослано до вильни на переробленье (1552 *ОВин.З.* 131 зв.); а и третїи рек'ль пональ ес'ми женоу и того для не могу поити (1556-1561 *ПС* 285 зв.); и для того не кончечы на он час тое справы, отложили есмо ее на инший час (Вильна, 1565 AS VI, 278); мещане за пано(м) келеметомъ... вые(ж)чали з ры(н)кѣ гонили и та(м)же са а(ж) за ме(с)томъ ве(р)нѣли а для того де(и) ту(т) до врадѣ лѣц'кого шповеда(н)е чинили (Луцьк, 1571 *ЖКК* I, 34); для того са смѣю, и(ж) каптѣрь, йли страшило на головѣ носи(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 228); чемѣ са барзо дивѣю кгда не вѣмъ што е(ст) за причина для того жъ ѡ васъ велче са фрасѣю ѡбаваячиса бы са што зло-го вамъ не стало (к. XVI ст. *Розм.* 62); дле то(г) ва(ш) м(ст) аби е(с)те не имали за зло... и(ж) бра(т) ва(ш) мл(с)ти па(н) миколай та(к) не би(л) скоро ѡ(т)правле(н)... ѡ чи(м) са(м) ширей извѣ(с)ти(л) ва(ш) мл(с)ти (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); котѣрыи всемог'чею ѡною сїлою пого(р)жаѣтъ,... для тогѣ бгъ ка(р)ности допѣщае(т) на насъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 18); Для того: причину вам, скоротивши рѣчь, скажу (1608-1609 *Виш.Зач.* 201); И для тогѣжъ ты, оу всѣхъ, естєсь в' ненависти, Ѡ безѣчнаа, и наждеръ злѣа аздрости (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 447); И для тогѣ ажъ Ааро(н) и Ѡрь по(д)дѣржали емѣ рѣ(к) (Киѣв, бл. 1619 *О обр.* 71); Мѣжетъ ли сщєнникъ смердѣчимъ // мїромъ помазovati... Не можєтъ: и для того каждого рѣкѣ, оу своѣго еп(с)копа повїненъ... брѣти свѣжѣе мїро (Львѣв, 1642 *О тайн.* 6-6 зв.); И естѣ тоѣ окїанъ морє надъ ѣншихъ морєй славнѣйшѣе... и для тогѣ естѣ ѡно морє на(д) иншихъ славнѣо (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.).

II. *спол.* 1. (зв'язує частини складнопірядного речення) (зі *спол.* **абы, жебы** *приєднує пірядну частину мети до головної*) для того щоб: былъ та(м) члѣк, котѣрыи ма(л) соухѣю // роукоу и спытали его... если же годи(т)са его в соуботы исцѣлити для того, абы его ѡскаржили (1556-1561 *ПС* 55 зв.-56); поганство Татарѣе... на пороги через

рекѣ Рось перешли для тогѣ, жебы безвѣстно в панство нашо вторгнѣти и шкодѣ вчинити могли (Вильна, 1558 AS VII, 21); а том вчинилъ для того, абы болшей пани Свинюская того имени не пустошила (1560 *АрхїОЗР* 8/VI, 94); которого [слугу] е(с)ми по(с)ла(л) до ва(с) дмы(с)лне для того абы са выведа(л) што са ѣ ва(с) дѣе(т) (II пол. XVI ст. *КА* 475); А то На(и)болыше для того, Абы была Кадѣция така, Ижъ бы незнаєме(ц) яки(и) При(и)мованъ Не былъ (Львѣв, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.); Днєсь намъ земла ста(л)а са Нѣомъ, не для тогѣ, жебы Звѣзды зъ Нѣа на(д) землю мѣли зпѣсти, але же, Ап(с)тлѣве вѣше Нѣбъ взышли (Киѣв, 1625 *Злат.Н.* 127).

2. *а* (зі *спол.* **же, ижъ, иже, што** *приєднує пірядну частину причини до головної*) тому що, через те що: а то для того, што ѣ Его милости мѣсца мало было, а моего было много (Володимир, 1513 AS III, 103); Держитъ дей онъ имени, близкость нашѣ... для того, ижъ сестрѣ нашѣ за собою мелъ, пани Аннѣ (Вильна, 1522 AS III, 240); он... не мог кѣ правѣ стати, для того, иж слѣжба наша земская зашла (Краків, 1527 AS III, 307); Половицѣ мыта того ѡтъ большое соли ѡтпѣщѣно для того ижъ пѣщѣно дорогѣ соли новѣ съ ковѣла (1552 *ОВол.З.* 199); повстали вѣтры и ѡпер'лиса на то(т) до(м) и не пал'са для того иже былъ основанъ на камени (1556-1561 *ПС* 40 зв.-41); мнимаєтъ, ижъ уже умерєтъ для того, што мяса не елъ (1580 *Пис.пр.лют.* 169); препѣущѣо на ва(с)... гѣло(д) слѣва бжїа для тогѣ и(ж) естє са ѡ(т)далїли ѡ(т) мене (Львѣв, 1585 *УС* №5, 13 зв., на полях); А то(ж) на то(т) ча(с) ѡ(д)ложили по ба(р)толомѣи для того иже са має вши(т)ка страна на то(т) ча(с) зы(и)ти (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 12); Многіє зъ наше Русѣ брыдѣтѣ сакраментами церкви Рымское, для того, же они прѣсного хлѣба въ сакраментѣ ужывають (Вильна, 1608 *Гарм.* 202); Петрѣ названъ... тымъ именемъ, для того, ижъ былъ умоцненнымъ, а не ижъ бы зоставалъ Церкви единовладцѣю (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 411); Гды сѣа(л) ово [насѣна]... // паде на камени, и прозѣбло и зосхло, а то для того иже не мало са где оукоренити (Височани, 1635 *УС* №62, 102 зв.-103); Ізраїль мїловаль

Іосифа над' вси сны свои // дла того ижъ его былъ въ старости своей оуродилъ (серед. XVII ст. Хрон. 59-59 зв.);

б) (у поєднанні зі спол. ижбы) через те що, тому що: лантвойт з бѣрмистры... мают мещан сѣдити правом их Малбарским (! — *Прим.вид.*) дла того, ижбы подданым нашим ѡт старосты ѡбтажена не было (Берестя, 1544 AS IV, 402).

ДЛЯ ЧОГО, ДЛЯ ЧОГО, ДЛЯ ЧЕГО, ЧОГО
ДЛА І. присл. (вживається у реченні, в якому міститься запитання про причину або мету чого-небудь) чому, через що, чого, для чого, навіщо: он' же ѡ(т)повидѣль и(м) рекоучи чого дла вы престоупаете приказаніе бжїе дла оуставовъ ваши(х) (1556-1561 ПЄ 68 зв.); Рекль ей хс жено д'ла чого плачешъ (Там же, 436 зв.); Азажъ ся гнѣваешъ? для чого жъ бы(м) са на тебе гнѣвала поневажъ не піешъ до мене (к. XVI ст. Розм. 20 зв.); пытали его [х(с)та] на ѡсобности оучніци его. дла чого мы не могли выгнати его (к. XVI ст. УЄ № 31, 29 зв.); Дла чѡго мене бога(т)ства кохѡнки мои поуѡтаєтє, чомоу ма якъ товѡрыша ѡблаплѡтє (Острог, 1607 Лѣк. 128); А коли прышло до великого мира, ажъ того у вашихъ "Требникахъ" пусто! Для чогожъ? (Вільна, 1608 Гарм. 195); Прежде, для чѡго глупы и неразумны есте, небожєнта русинцы,... гдѣ есть зродло разуму и науки, чѡго вы не имѣтє? (1608-1609 Виш.Зач. 205); если бовѣмъ гранїца є(ст) живота, дла чѡгожъ млим'са Бѣ (Київ, 1627 Тр. 40); дла чѡго(ж) ты не далъ сребра моѣго трѣж'нико(м) (1645 УЄ №32, 140); дла чѡгѡ кѣсити г(с)да (серед. XVII ст. Хрон. 94 зв.);

(вживається для ствердження причини чого-небудь, якоїсь дії) через те, тому: Для чогожъ послали дворанина и казали в тоє невестки его, вси рєчи побрати и емѣ поѡутдавати (1523-1524 AS III, 258); Для чѡго на иманье таковых чабанниковъ, водлє писана твоего, посылаємъ до тебе листъ на дворанина нашего з местцемъ, которого тамъ себе ѡбрати можешъ (Варшава, 1566 AS VII, 105); с тои пото(м) велико(с)ти для тѣ(с)ности грани(ц) почали ся межи собою єденъ з дрѣгого ѡти(с)кати,

...для чѡго межи ними свары... по(в)ставали (1582 Кр.Стр. 53 зв.); Дла чѡгѡ Црѡ(в) стѡа на(д) всѣ ѡбрѡды, на(д) всѣ церемѡнїѣ найбо(л)шїи и найзнаменїтшїи, ѡкѡлѡ ѡномѣ оуслѣговѡна, постановївши захѡвѣт' и заживѣт': то є(ст) Литѣргїю стѡю (Львів, 1646 Жел.Сл. 5).

ІІ. У функції спол. слова 1. (приєднує підрядні з'ясувальні речення до головного) чому, через що: не вѣ(м) дла чѡго єє вѣ читати не хѡчешъ, та(м) бы са вѣ правды рыхло дощѣпаль (Острог, 1598 Отп.КО 20 зв.); па(н) Михѡ(в)ски(и) пыта(л)... пѡна Юрѡ Мошєницкого для чѡго бы его попєлы... // ...граби(л) и до села Рако(в)щины... перевє(з) (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 38 зв.-39); Дивно єсть всѣмъ, для чѡго Ипатєй єпископъ, пишучи, крїєт своє имя у своих книжках (Львів, 1605-1606 Перєст. 45); Однако жъ хѡчєм,... причину вѣдати, для чѡго єсть щасливый костєл латынский (1608-1609 Виш.Зач. 224); Повѣжъ, Мѣзо, дла чѡго - Измѡрь ѡрфєѡви Дивѡвал'са (Київ, 1632 Єах. 302); ѡ(т) вашихъ Мл(с)тє(и) не вѣдаю для чѡ(г) заде(р)жанѡє Господарѡви Єго м(л) выгѡдити (Ясси, 1642 ЛСБ 557).

2. (приєднує підрядні речення причини) тому, через те: того бѣхмо не ради слышали, абы в панствє нашѡм таковыє рєчи збыточныи ѡт тѣх своѡльных людєй походит мєли, дла чѡгож и тепєр напѡминаєм... тобє, аби єси к тому пїлност великѡю приложил (Вільна, 1541 AS IV, 292); мїлѡстїю знеѡлєнъ боудѣчи, дла чѡго и прїмоуєсилємъ сєбє написати тобѣ то(т) листъ (Острог, 1607 Лѣк. 114); З вѣкѣ зайстє тѡї славєнскїй азѣкѣ... славны(и) был': дла чѡго ѡ(т) слѡвы славєнскимъ назвѡный є(ст) (Київ, 1623 МІКСВ 75); Абы тѣє, котѡрыє помѡзѣютсѡ, были блѡгѡдѡх(н)ныє бгѡви, // дла чѡго, єслї бы мїро было вывє(т)рѣлѡє,... албо єслї бы была тѡлко олїва самѡа, албо ѡлєй, ...тогда не мѡгѣтъ бѣти вѣщїю тоє тѡйны (Львів, 1645 О тайн. 28-29).

3. (приєднує підрядні наслідковї речення) внаслідок чѡго, через те: фольварки ихъ зо всими маєтностями... погорѣли, для чѡго они ку великому вѡбству и зничєнью прїшли (Вільна, 1564

РЕА II, 132); в ты(х) же спо(л)ны(х) и зуме(ст)ны(х) леса(х)... ов(ц)є и (с)ви(н)є зимова(т) по(з)воли(л)..., для чо(г)[о] немалое спу(ш)тоше(н)є в ты(х) леса(х) стало (Житомир, 1609 ДМВН 144).

ДМАТИ дієсл. недок. Дути, віяти: по дмати (I пол. XVII ст. Сем. 85).

ДМЕНИЄ, ДМЕНІЄ с. 1. Подув, віяння, повій; вітер: flatus, дмєніє, вѣтръ (1642 ЛС 198).

2. *Перен.* Бундючність, пиха: за(с) пытаю тебе, и не оставлю пытаючи, чи(м) ты лѣпши(и) на(д) хлопа повѣ(ж) ми; и свѣдо(ц)тво дай, не го(р)дую хдлѣ и дмєніє, але бж(с)тве(н)наго глѣса писа-ніє(м) покажи (1598 Виш.Кн. 287).

Див. ще ДМУХАНЄ.

ДМЕЦЬ ч. Музикант, який грає на духовому інструменті: flator, дмець, гудець (1642 ЛС 198).

ДМУХАНЄ с., *перен.* Надимання, бундючність, пиха: Нехай вас тое гордое дмухане, и пышноє фукане, и широкославное блекотаня, грозное росказанье, и толстое отрыгане того вашего выкрыканя (яко мы прелюбодѣйчищами быти бы мѣли от своей вѣры) не уверяет! (1598 Виш.Кн. 125).

Див. ще ДМЕНИЄ.

ДМУХАТИ дієсл. недок. (на що) Дмухати, дути: Бо опарывшись на молоце, и на воду дмухает (Вільна, 1599 Ант. 721).

ДНА ж. (цсл. дьна) (біля у кістках) ломота: ты(х) которыи доу(х) нечистыи мѣли и мѣсачники и дноу зламаных... исцѣлили и(х) всѣ(х) (1556-1561 ПС 29 зв.-30); пристоупилъ к немуо сотникъ просахи его глѣ. гѣ слоуга мои лежить в домоу дноу зломаныи и велѣми сѣ моучи(т) (Там же, 42).

ДНЕВНЫЙ прикм. Денний: дневныи свѣтъ зміенилсѣ (1489 Чет. 207); Тако(ж) кого тра(с)-ца днєвнаѣ дрѣжи(т). вѣзми боуквицѣ ло(ж)коу, а двѣ ло(ж)кы припоу(т)ника сто(л)ци з водоу тѣплоу, и пѣи (XVI ст. УТ фотокон. 7 зв.); А теперъ вже приступую до хвалы Божое, до молитовъ дневныхъ и вечорныхъ (Вільна, 1608 Гарм. 213); такъ та ѿ днєше моѣ ѿлюбѣнецъ твой... пре(з) всѣ чѣсы днєвныє и нѣщныє дла тебе бѣгалъ, працювалъ, блоудилъ, тебе мѣлоуючи (поч. XVII ст. Проп.р. 184); Чѣсъ: Годѣна, кд днєвнаѣ ча(ст) (1627 ЛБ 156); Хтобы оу ѿбожоу(х)ного якого

ремеслника оукралъ зарѣбокъ его днєвныи, грѣшныѣ бѣрзо (Львів, 1645 О тайн. 61); Прїйдѣте къ мнѣ смѣле: любѣмыи дрѣзи моѣи, понесѣши таготѣ и вѣръ днєвныи мене рѣди (Чернігів, 1646 Перло 159); сѣ(т) те(ж) нѣкоторіє котѣримъ сѣ здаѣло в сѣмыи годѣныи мѣлѣтъ днєвны(х)... такѣвѣю жѣ ли(ч)-бѣ пса(л)мо(в) захѣвати (серед. XVII ст. Кас. 10).

ДНЕПРИЩЕ с. Річище Дніпра: Та(и)никъ што былъ зѣ замѣкѣ земѣлею кд днєприщѣ ѿделанъ тепе(р) ѿпѣ(ш)чонъ, ѿкно зачинєно помостомъ и земѣлею (1552 О Кан.З. 19).

ДНЕСЬ, ДНЕС, ДНЬСЬ присл. (цсл. дньсь) сьогодні, нині: ра(д) бы(х) днє(с) и на ка(ж)дыи ча(с) слыша(л) здорѣе твоєи мл(с)ти (Острог, 1511 ЛОИИ 124, 1, 4, 1); если трава котѣраѣ днє(с) на поли єсть а на завѣтра бѣває(т) в печь оумѣтана бѣ такъ ѿдѣваєтъ чимъ васъ бо(л)ши ѿ малѣвѣри (1556-1561 ПС 275 зв.); повѣжѣте... томоу иже бѣсы выганѣю и днѣ(с) и завѣтра оуздѣровѣлаю (Там же, 282 зв.); бо сѣ нарѣдилъ ва(м) избѣвите(л) днє(с), котѣрыи є(ст) хс̄ гѣ (XVI ст. УС Літк. 73); Днєсь кат, а завѣтра священникъ, днєсь мучитель, а завѣтра // учитель (Унів, 1605 Виш.Домн. 191-192); днєсь захѣдній костѣлъ некѣтѣрыхъ канѣно(в) того четвѣртогѣ собѣрѣ вселєнскаго не прїймѣтъ (Київ, 1621 Кон.Пал. (Лв.) 25); дѣлѣба, ѿ(т) которого дѣлѣбіанє, на(д) рѣкѣю боу(г)о(м), днє(с) ихъ зѣвѣтъ лѣчанє (Львів, поч. XVII ст. Крон. 45); hodie днєс (I пол. XVII ст. Сем. 91); Взыдѣте всѣ днєсь Сїѣонскїи зѣри (Львів, 1642 Бут. 8 зв.); Прѣто днє(с) Аггѣловє и члѣвци, рѣдѣстными глѣсы викрикаютъ, и Весѣлыи пѣсни спѣвѣаютъ (Чернігів, 1646 Перло 27); до днєсь — донині, досі, до цѣого часу: и опѣтъ вси образы были выношєны до Воскрєсенія Христовѣ зѣ церкви, и презъ тѣе лѣто робили.... и образы постановили, и почали служити ажъ и до днєсь (поч. XVII ст. КЛ 83).

ДНЄШНИЙ, ДНЄШНІЙ прикм. (цсл. дньсьнь, дньсьнь) сьогоднїшний, нинішній, теперішній: Если(ж) бы тыѣ то вы(ш)мѣнованыѣ. ти(м)ко и гри(ц) мадарашє(вє) ѿ(д) днєшнє(г) па(т)ку нѣ. мали положы(ти) за двѣ недѣлѣ тую сѣмѣ... котѣрую ѿву(н) має(т) на ты(и) то роли... тѣды вѣчнє

тратѧ(т) ѡ(т)чи(з)ну свою (Одрехова, 1592 ЦДІАЛ 37, 6, 3, 1 зв.); Въ ѡный ча(с), гды его сѣа мл(с)ть снѣ бжій рѧчи(л) прійти на стр(с)ть влѣной мѡки своєю. я(к) въ днѣшній днѣ пришоуъ избавите(л) на(ш) іс хс. вшо(л)... въ гѡрницю и ѡсади(л) сто(л) (XVI ст. УЄ №29519, 38); И ты днѣшній Гетмане Зѧцный Ѡлефѣрд, Щасливѣ справѣй вѡйска(м) тымъ, а ховѧ(й) вѣрд Бѣ (Київ, 1622 Сак.В. 39); Якѡ и днѣшній дѣнь мѣжи ѡными выразне и ѧсне намъ то ѡсвѣдчаѣтъ, гды знѧкъ Кр(с)та, ...выставленный намъ бывѧѣтъ (Київ, 1632 МКСВ 271); Елекций отправовања... отложено есть до днешняго дня (1641 АрхЮЗР I/XI, 136).

ДНИНА ж. (*одиниця виміру площі землі, яку можна обробити протягом дня*) днина: в Гацка Хомича днину жита пожали и пят воз сена взяли (1561 АрхЮЗР 8/VI, 102); тыѣ огородъ и по днину поля под собою имають (Пересопница, 1600 АрхЮЗР I/VI, 299); котрымъ то стадомъ наперед выпасли и вытолочили ѡбшар дворный жита, ...Буслови жита днин семъ, пшеници днину, овса..., конопель полднины (Луцьк, 1604 АрхЮЗР I/VI, 350).

ДНО с. 1. (*грунтова поверхня під водою*) дно: дмитреѧ ввѣрьгло в море и сѣдаше на днѣ моря положиѣ на разоумѣ своемъ почаль молитисѧ (1489 Чет. 93 зв.); Ѡ срѡкѧѧ смѣрти,... Бодайбысѣ ...в' Ѡцеѧѧ глѣбѡкѣй, на дно занѣрена..., До Лабирѣнтѣ пѣкла, страшне сѧ достѧла (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 12); Мѡисей... Жиды по днѣ морскомъ сѧхѡ и бѣ(з) жѧдноѣ шкѡды перевѣлѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 117); fundum, дно (1642 ЛС 204); А по(д) тобѡю пѣкло, и морѣ ѡгнѧ сѣрчаноѡ, дна недосѧгненоѡ (Чернігѡв, 1646 Перло 125 зв.); тоѣ море такъ естѣ свѣтло же на(и)ме(н)шую рибу на (д)нѣ в не(м) побачитѣ (серед. XVII ст. Луц. 535); *Образно*: не злѡта соумѣ якоуо згѣбилѣ(м)..., ѧле на(д)то все за(ц)нѣ(и)шѣю рѣчѣ, плывѣчи бовѣ(м) з' вѧми на то(м) ширѡкомъ мѡри, не вѣдаю з' яки(х) мѣ(р) послѣзною(в)шисѧ, на самѣе вѣ(ч)-ное згѣбели дно вѣпа(л) (Острог, 1607 Лѣк. 13).

2. (*нижній край, нижня частина або стінка чогось*) дно: И видѣломъ такѣе ма(р)кги два на

каждо(и) бочѣѣ наверху, а трети(и) марѣкѣ на дне — по(д)кова паленая (Луцьк, 1592 ТУ 225); Бѣда грѣшникѡ(м)... якъ ѡ(т)вернѣли сѧ ѡ(т) правѡи дорѡги,... в' самѣе дно геѣны пѣкѣлнои затопѣлисѧ (Львѡв, 1642 Час.Слово 274 зв.); Пекло ...такъ естѣ глѣбокое же многи дѣши завжди летѧтъ а дна нѣколи не долѣѧтъ (серед. XVII ст. Луц. 525);

(у судна) дно, днище: Часѣ дорогѣй... Быстрѣй на(д) мѡрскѣй корѧблѣ живѡтъ мѡй провадишѣ... Власне якъ котѡрыѣ в днѣ корабля лежѧтъ, здѧстѣсѧ ѡмъ же в нѣмъ стоѧтъ кгда най-проудше бѣжѧтъ (Острог, 1607 Лѣк. 2); гды ѡна сѧ прилѣпитѣ сѧ до корѧбля //..., не постоупитѣ корѧблѣ з' своего мѣсца... аже корѧбѣници споущѧютѣсѧ во глоубѣноу мѡрскѡю по(д) дно корѧбля и ѡ(т)ривѧють еи (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 154 зв.-155); **ажъ до дна** — у повнѣй мѣри, вѣчерпно: Ѡпѧснѡ: Пѣлнѡ, досконѧлѣ, статѣчне, ѡвшѣки, всѣсѣврѣшеннѣ, с' пѣлнѡстю, ажъ дошѧдѣ, ажъ до днѧ, ѡпѧтрнѣ, извѣстнѣ, ѡсторобѣже (1627 ЛБ 152).

3. Тло, фон: рызы буратиковыи чирвоное дно; рызы зеленѣи;... петрахил алтайбасовый белѡе дно (Луцьк, 1621 АрхЮЗР I/VI, 502); Фѣлоно(в) то ѣ(ст) ри(з) пѧтери, першѣѣ Бу(р)катѣловѣе чи(р)вѡныѣ на жо(л)томъ днѣ (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-1, 256); Завѣсѧ на ца(р)скиѣ дверѣ, аксамиту взоры(с)того на бѣло(м) днѣ чѣ(р)вѡныѣ квѣты (Львѡв, 1637 Инв.Усп. 68).

◊ **попытати дна** — ѡбстежити, послухати: Бѣлѣ едѣнѣ жи(д)... іѡсифѣ... лѣкарѣ котрый мѡгъ попытавши дна коло ср(д)ца хорѡмѣ чл(к)ѣ, повѣ(л) ча(с) и годѣнѣ смѣрти (XVI ст. УЄ №29519, 267).

ДНЬСЬ див. ДНЕСЬ.

ДО приѣм. (з род.) 1. (*виражаѣ просторовѣ відношення*) (*вказуѣ на мѣсце, предмет, особу, до яких спрямована дія*) до: дѣѧво(л)... поуѣтъ правилѣ до пѣкла (1489 Чет. 208); кони дѣѣ в них берѣш и в подводи до Браславля посылаѣш (Мельник, 1501 AS I, 146); лѣсовци идѣчи до ѡбѣзѣ велѣкѣи шкѡды починѣли (1509-1633 Остр.л. 130); а кото-

рыи люди бѣдетъ князь Сонкгѣшковичъ с Рѣжинѣа звел за себе до имѣній своих, тыи люди заса маеть князь Сонкгѣшковичъ князю Роговицкомѣ податы со всимъ с тымъ, с чимъ... взал (Краків, 1510 *AS* III, 73); поволили есмы... абы имъ ходили по рибѣ... или до дѣнаа... или до нистра или боудъ где они бѣдоу(т) и(х) послати (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12); потом варовал са Твоа Милост того, абы Брасловланѣ... доведавши са ѡ вас, замкѣ не спалили и сами... до земли неприателское не пошли (Вільна, 1541 *AS* IV, 279); там до того имени Его Милости господарского, Чернче-Городка и Маневич приехали (Чернче Городок, 1543 *AS* IV, 353); наврѣноуса до домоу моего ѡ(т) которого есми вышоль (1556-1561 *ПЄ* 59); его мил пан мой... присылал мене до имѣній своих (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 100); панъ келеме(т) мнѣ за то подаковавши та(м) до тоѣ господы са выпровади(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36); на ѡ(с)тато(к) ажъ до ишпании прибѣли (1582 *Кр.Смр.* 48); они // пушли за нимъ онъ до хыжѣ (XVI ст. *НЄ* 108-109); слонко заходи(т) ѡбавяюса абыхмы завчасѣ // до мѣста прышли ѡшановавѣши тебе (к. XVI ст. *Розм.* 37-37 зв.); Коли(м) ходи(л) з отце(м) Сергіе(м) до Руси з вѣдкою, купи(л) є(м) зву(н) за 12 золо(т) (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); вльчйца... несла... до ямы своихъ вѣлчатъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 30); кгдам приехав до дому своего,... былom безпечным (Бориспіль, 1615 *АБМУ* 9); з' охобтоу оудаймоса... абыс'мо... до пристани збавѣна... доплынѣти могли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 138); Того жъ року Хомутовский,... ходивъ до турокъ въ послехъ (1636-1650 *ХЛ* 78); А по сѣмъ антихристъ поиде з рѣмѣ до Єр(с)ліма (Чернігів. 1646 *Перло* 139); во(э)ны(и) енера(л) на... жаданѣ з приданя урадового ѣзди(л) до помененого села Станишо(в)ки (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

до, у: кнѣзь севери(н)... ѡповѣда(л) и до кни(г) замковы(х) то визна(л) што де(и) перво сего по ко(л)кокро(т) пере(д) владомъ з о(т)цѣмъ... доброво(л)нѣ при(и)мовали есмо року ро(к) по року становитиса (1563 *ПИ* №19); Которы(и) ли(ст) положи(в)ши пере(д) нами пни авгуштыновая

просила абы чита(н) и до кни(г) кгро(д)ски(х)... бы(л) вписа(н) (Київ, 1575 *ЦДІАЛ* 181, 2, 278, 16); тотъ тестаментъ //...до книгъ канцеляріи нашей коронной зъ розказаня нашего уписанъ есть (Краків, 1595 *АСД* I, 199-200); па(н) Кѣрило то(т) декре(т) приемши ѡбеца(л)ся яконапру(д)ше всему чинити досы(т) што є(ст) до кни(г) дѣховны(х) записано (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.-9); О што просил пан Войтех Зарецкий, абы то было до книгъ записано — што есть записано (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 5); которы(и) же то кви(т)... слово в слово до книгъ земьски(х)... є(ст) вписа(н) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II, 4058, 36 зв.); вча(с)нѣ того те(с)тамѣ(н)ту... подати не могъ, тепе(р) тѣды подаючи, за у(с)покоєне(м) ся того небе(з)пече(н)ства, проси(л), абы бы(л) приня(т) и до кни(г) вписа(н) (Житомир, 1650 *ДМВН* 217);

до, за: Петре сядмо до столѣ южъ часъ есть (к. XVI ст. *Розм.* 11 зв.); оны, сѣвши до столу, не ѣли мяса (Львів. 1605-1606 *Перест.* 33);

(у сполуч. з прийм. зъ, отъ *оживається* для *визначення відтинку простору або розміру предмета*) від... до, від. . по: которая [дорога] идѣтъ зъ Почаева мимо плесо... дворное до Дѣнаева (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1. 45); А есть тая земля наша Прилѣпская... въ границахъ... старыхъ: почонъ... отъ дворовъ Прилѣпскихъ рѣкою Всяжею внизъ до Домли рѣки, гдѣ впала въ Всяжу (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58); а хотаръ пасици... да ест поченши ѡт два берести росохати до конецъ дороги на единый яворъ (Гирлов, 1519 *ДВВ* II, 2); а тѣю землю... ѡграничили... почон... ѡт Красного борѣ до Столских плесѣ (Чернче Городок, 1543 *AS* IV, 355); Мостъ чере(з) рекѣ сты(р) почавѣши ѡтъ брони мѣстыцкое... до берега (1552 *ОЛЗ* 170 зв.); А ѡ(т) садокъ... до доро(ж)ки путица ру(д)ле(в)ского (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 31); И завѣса црѣковная раздраса надвѣе ѡ(т) вѣшнаго краа а(ж) до ни(ж)наго (XVI ст. *УЄ* №29519, 40 зв.); отъ вершины Цибулника речки,... до устья, где потекла в речку Ингулецъ (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16); такъ назначаю: отъ Олшанки рѣчки вдолжъ до другой рѣчки Мгара зъ обѣми берегами (Виш-

нівець, 1619 АЮЗР II, 71); синожать тая границую от цемляковъ (ажъ до) Непра ажъ до дуба хорошаго, там же далей до кривого дуба, отъ кривого аж до великого дуба (Любче, 1637 Арх.Мил. 227); такъ нбо сотворе(н)но ижъ завждѣ бѣжитъ ѡ(т) восходу ажъ до заходу (серед. XVII ст. Луц. 526); пѣрше тѣжъ переходѣчи напѣлнили рѣкѣ ѡ(т) однѣго брѣгѣ до дрѣгѣго (серед. XVII ст. Хрон. 422 зв.).

2. (виражає часові відношення) а) (вказує на час закінчення дії) до: вси бо старци постъ прияша до вечера (1489 Чет. 2 зв.); маєт Михил тии имѣнья держати со всим на все... до тых часов, поки я в него тии имѣнья выкуплю (Вінниця, 1506 Арх.ЮЗР 8/IV, 175); я сам тѣю землю в покои держал аж и до сих часов (Шайно, 1538 AS IV, 173); преложили єсмо были ѡнѣю справѣ их до Патъниці (Вільна, 1565 AS VI, 275); Та дѣля того, братя... не гадайте ни соромѣмъ, ни кваромъ,... ушитъко притерпѣмъ, дѣля Христа, чомъ тогды будеме у чести у царствѣ небеснумъ до вѣка вѣчного, аминь (XVI ст. НС 34); вла(с)не члѣкъ та(к) оувадає(т) яко трава бо ннѣка здоро(в), а до вечера немочѣ боуде(т) заражень (к. XVI ст. УС №31, 116); Гдежъ тогъ то кусъ поля до того часу не належалъ никому иншому, толко до мене самого вѣчнѣ (Фольварк, 1606 НЗУжг. XIV, 226); Хс самъ до ско(н)чаніа вѣка притѣмность свою ѡбѣцати рѣчилъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич. отех. 8); Црковъ... Бѣдетъ до конца вѣкѣ недвижно стоѣти, и жадны(х) са вражѣихъ штрѣмѣ(в) не боѣти (Львів, 1631 Волк. 10 зв.); вышъ речоный попъ Миколинъский сам з паробкомъ своимъ..., цорку Ивана Ребчея... улапивши безвинъне..., нагайками збили такъ барзо, же аж до тых часъ хоруєтъ (Володимир, 1650 Арх.ЮЗР 3/IV, 476);

(вказує на час призначення дії) до: если... сторона... светка ставити не мо(г)ла тогды судъ тое до за(в)трея ѡ(т)ложити маєтъ (1566 ВЛС 55); А кто бы не ѡ(т)да(л) вины бра(т)скои, порѣку не ѡ(т)-ходачи имає(т) поставити два браты до дрѣгое схо(ж)ки (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); А ижъ се того дня ку вечерови склонило, теды(м) тую справу

до дня завтрешне(г)[о], три(д)цато(г)[о] априля, ѡ(б)вола(т) ро(с)каза(л) (Горошки, 1642 ДМВН 221); въ позъве ниже(и) инъсерованомъ... и въ винѣ баниции... з вольнымъ ѡ(д)накъ тое справы арешътомъ до зъвыкълоє годыны vzdalъ на позовъ которы(и) такъ се въ собѣ маєтъ (Люблін, 1647 ЛНБ 5, II 4069, 119);

б) (вказує на проміжок часу, протягом якого триває дія або в межах якого вона відбувається) до, протягом: Митько ды(н)ченкокъ на воли сидить и ещѣ до годѣ сѣдети маєтъ (1552 ОКЗ 44 зв.); а тая устава теперешного побору маєтъ быти и трывати до двухъ годъ (Берестечко, 1566 РИБ XXX, 400); має(т) па(н) дѣбро(в)ски(и) ѡны(х) дево(к) дочо(к) братанича моего... до ѡ(с)ми го(д) на себѣ де(р)жати (Володимир, 1567 ЦДІАК 37, 1, 12 зв.); ролю то(т) данило ужива(ти) є(ст) повинѣ(н)... до пати лѣтъ (Одрехова, 1581 ЦДІАК 37, 1, 12 зв.); ка(ж)ды(и) таковы(и) хто бы на слу(ж)бѣ... вое(н)ной бы(л): в ко(ж)до(м) таково(м) ѣчинкѣ на таковую справу: и(ж) по роспѣще(н)ю во(и)ска: до двана(д)ца(ти) неде(л) ѡ(т)казова(т) и справоватъ не винѣ(н) (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 26); а на другы(и) днѣ ни(ч) не ѡстаѣили и до се(д)мѣ днѣй празновали (XVI ст. УС №29519, 42 зв.); о которых его выступках мало не весь свѣтъ вѣдалъ, и доношовалосѣ до ушу княжати пана воеводы кѣвѣского, нѣжли о нем добре зрозумѣлъ, и трвало тое до немалого часу (Львів, 1605-1606 Перест. 29); Потѣ(м) суть люде плодити(и) ихъ жони по вѣ: дѣтей една родить, а такъ нетрвалии едно до ѡ(с)ми лѣтъ (серед. XVII ст. Луц. 532);

(у сполуч. з прийм. з, изъ, од, отъ вказує на часові рамки, у межах яких відбувається дія) з... до, від... до: А так мы, выехавши на тые земли, о которыхы межи ими спор идет час немалый, павши з ранку аж до вечера, пана Мышки ожидали (Галичани, 1563 Арх.ЮЗР 8/VI, 12); В Млѣтвахъ и Чтѣніихъ, ѡ(т)че Всечестнѣйшій, Понѣже бысть изъ млада до днѣсь искѣснѣйшій (Київ, 1623 МКСВ 85); ставшы очевисто Евсий Евлашенко..., чинил пилность од поранку ажъ до вечера (Бориспіль, 1615 АБМУ 12); ѡ(т) шестои такъ години тѣма

была по всен зем'ли аж до деватои (1556-1561 ПС 120);

в) (вказує на часовий проміжок, який є одиницею виміру тієї чи іншої дії) за, на, у: феду(р) го(л)дышу(в) положи(л) сѣмь зло(т) пѣназіи сироти(н)ны(х) дѣвкы... брата своє(г) котрыѣ пѣназѣ въз(л) до (с)воеѣ руки лука(ч) ки(т)ча... а ѡ(д) ко(т)ры(х) пѣназіи имае(т) давати по поу(л) ко(п) до року (Одрехова, 1574 ЦДІАЛ 37, 1, 3); якъ ины(х) сщенико(в) выховуете такъ грѣши яко сукню и кожѣ до року даючи по пяти копъ грѣше(и) литовски(х) на мешка(н)є (Острог, 1603 ПИ №26); Чотыры рѣзы до рѣкѣ сповѣдѣтисѣ, либо набожнѣйшіе мѡгѣтъ и частѣи (Львів, 1646 Зобр. 37 зв.); если(с) Пѡсты постановленѣе чѣтыри до рѣкѣ и в тѣдню два дни сѣредѣ и Пѣтокъ пѡстилѣ (Київ, 1646 Мог.Тр. 908);

г) (вказує на дію, яка відбувається напередодні настання чогось) перед: И князь Андрей повелѣи, и жбы ѡн еще до выволанѣя службы... господарское до домѣ своего поехал, а такъ дей я... мѣсил дрѣгими позвы перед корола... ихъ припозвати (1533 AS III, 411); А есливы (!) Панѣ Богъ в томъ часѣ до ѡжѡпена того именѣя моего на мене смерт допѣстит рачил, тогды жона моя... маєт во всем семѣ ѡписѣ моемѣ досытъ чинити (Луцьк, 1570 AS VII, 362); у четвертую стражу ночи пришовѣ Исусъ икъ нимѣ, чомѣ давно подѣлена нучѣ на чотыри стражѣ: до пувночи двѣ, а вытъ пувночи опятѣ двѣ (XVI ст. НС 116); въ ночи передо днемъ, могло быть годыны сѣ чотыри до дня назавтрее Рожества Христова ведле календару старого, насалѣт кгвалтовне на церковѣ нашу... со двадцѣть особѣ людей сѣ повѣками (Володимир, 1601 АЮЗР II, 11).

3. (виражає об'єктні відношення) а) (вказує на особу або предмет, до яких звернена дія) до (кого, чого); може відповідати сучасній конструкції з дав. відм.: писал его милость до мене, и ж бых его в тоѣ имѣне ѡвазал (Кременецъ, 1505 AS I, 131); И войтъ рекъ, я... тыхъ золотыхъ у васѣ есьми не бралъ,... И сослалисѣ въ томъ до князя (Берестя, 1507 РЕА I, 72); многократ есмо до князя Михайла... писали, абы емѣ тыи имѣнѣя свои... ѡчистили

подлѣгъ записовѣ своих (Краків, 1510 AS III, 72); а с тых пол и сеножатеи маєт зат нашѣ... десѣтинѣ давати..., до святого Николы церкви (Торговиця, 1527 AS III, 305); Я князь Федор... вызнаваю... Штож многократ приходили жалобы до господара, корола... яко ѡт менѣ, так теж ѡт князя Васи́ла (Ковель, 1540 AS IV, 237); тот звышок князя Кѣзма... хочет вес до скарбѣ кролевой... отдати (Вільна, 1541 AS IV, 277); писали е(с)мо ли(ст) на(ш) до короля... а приятеля... нашего просячи абы его мл(с)тъ рачи(л) ли(ст) сво(и) да(ти) до раде(ц) лвовски(х) (Хуші, 1558 ЛСБ 27); до на(с) ѡ(т)пишѣте презѣ писаря нѣшего (Стратин, 1561 ЛСБ 35); До нарѣдовѣ рѣскихъ, корѡткая а пѣльная прѣ(д)мовка (Острог, 1587 См.Кл. 4); то(и) теста-ме(н)тъ мо(и) до бра(т)ства лвовского... покладаю (Львів, 1594 ЛСБ 265, 1); мови(т) гѣ бѣ вы грѣшныи наврѣнѣтесѣ до мене а я ты(ж) наврѣноуса до ва(с) (к. XVI ст. УС №31, 2 зв.); его милост, обачившы sprawy мои правныи, писати рачил до наместника (Бориспѣль, 1614 АБМУ 6); Але щѡ за причѣна смѣлости моѣи. Бѣзпечности двѣри до ѡсобы твоѣи ѡтворѣла мнѣ (Київ, 1618 Вѣзер. 16); павель пише(т) до галато(в) (Височани, 1635 УС №62, 53); И рекъ г(с)дѣ до Мѡисѣа (серед. XVII ст. Хрон. 86 зв.); где попѣ рокитенский наперед, а вуйт бѣлашовѣский с кием до протестанта и челядника его прискочивъши, наперед у протестанта шаблю, ...з пошвами выкрутили (1650 АрхЮЗР 3/IV, 531);

б) (вказує на спрямування дії до здійснення чогось) до (чого): она [княжна]... розѣмѣла, иже бы ѡны дѣла недостаткѣ мѣса(т) пристѣпити до оунѣи (1509-1633 Остр.л. 131); княгини Илинаа листы своими... до того малженства с княжною Галшкою, дочкою своею, сама его привела (Вільна, 1558 AS VI, 213); насѣ панѣ Василей Гѣлевичъ,... до моци и послѣднѣнѣства своего кгвалтомъ привернѣлѣ (Луцьк, 1565 AS VI, 67); Такъ тыжъ и снѣвъ свои(х) дѣхвны(х) чи(м) кого гѣ бѣ въразуми(т) до вспомо-же(н)я побужали дѣла своего... сп(с)ния (Львів, 1586 ЛСБ 80); тая е(ст) причина же дѣра(д)ни(к)... того енерала коро(н)ного до спра(в) способля(ти) мѣсе(л) (Брацлав, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 26 зв.); До

плачѣньа арѣнды не здасться намъ нікого примѣ-
шати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); Онъ за бла-
гословѣнс(т)во(м) ѡ(т)ца намъ стѡго, ѡдѣлѣся
до ремесла... цнѡго (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15); Пріймѣ
Гдѣ Бгъ доброе намѣреніе, ко(г)да до ску(т)кѣ кто
прійти не може (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 265); Если
та взрѣшае(т) Ср(д)це твое або око лѣкавое... ѡда(и)-
са до покоры (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18 зв.);
сѡдѣ Бжій оубиваетъ лѣностъ, заправѣтъ до набо-
жѣнства, до хвалы Бжеи (Чернігів, 1646 *Перло*
120 зв.); Слѣха(и) тѣды пора(д)кѣ, котѡры(м) мѡ-
жешъ до на(и)вы(ш)шѡи досконѣлости... бе(з)
трѣдности и блѣдо(в), взы(и)ти (серед. XVII ст.
Кас. 69 зв.);

в) (*оживається при позначенні особи або предме-
та, до яких щось додається або прикладається*) до:
приве(р)нѣлъ его [село] до кѣпли своеє которѣю
кѣпилъ ѡ жидѣ лѣцѣкого ѡ ха(з)ка (1552 *ОЛЗ* 187 зв.);
печати до сего ли(с)ту нѣшого є(с)мо приложили
(Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); додали ми(с)кови с
золоты(х) до пе(р)вои сумы (Львів, 1597 *Юр.* 17 зв.);
Оужовни(к) є(ст) злѣла(!) ба(р)зо добро коли кого
оужъ а(л)бо гадина вѣкоуси(т), прикладаи до раны
(XVI ст. *УТ* 4 зв.); Церковь Восточная завжды на
службѣ Божой готуючы дары приливаетъ воды
до вина, а безъ воды николи не служитъ (Вільна,
1608 *Гарм.* 201); Вѣдай напре(д) котрый є(ст)
кроу(г) лѣны, и до крѣга приложили єдинаца(т),
котрый са ост(а)ю(т) ѡ(т) кроуга сѣнчно(г) (Ост-
рог, 1612 *Час.Табл.* 316); овечка моя прилучила ся
до овечокъ ее (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); При тѣ(м)
же правѣ те(н) ѡлекса во(л)кѣ... маєтъ // ѡдѣ нихъ
ѡ(д) деся(т)ка по злотемѣ на рокъ давати сиротѣ
альбо до сѣмы приписовати (Одрехова, 1615 *ЦІАЛ*
37, 2, 26 зв.-27); они заплативъши и до тоє сумы
прыложивъши ю(ж) совиты(и) ѡ(т) тро(х) тисе-
че(и) пожитокъ трыста золоты(х) до школы што
го(д) чинити повинни будѣтъ (Київ, 1622 *ЛСБ* 486,
1 зв.); Где до Креста гѣло святое прибивши, И тамъ
уруганю, достѣ учинивши: Оцтомъ и жолчу го, ахъ
мнѣ, напавали (Львів, 1630 *Траг.п.* 163); Котѡрый
былѣ дла грѣшниковъ забѣтый, И до Кр(с)та
Гвоздѣми ѡстрыми прибитый (Чернігів, 1646 *Перло*

67 зв.); Справили и блѣхѣ... зъ зѡлота начѣстшагѡ:
и написали на нѣй робѡтою золотнѣчою ѡсвѣченіе
г(с)дне и привѣзали ю до шапки шнѣромъ Іакѣиѡ-
вымъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 113 зв.).

4. (*виражає відношення мети*) (*вказує на мету
дії або призначення предмета*) до (чого), для (чого):
ѡгольа дають до замѣкѣ што потреба до ѡкованья
возовъ (1552 *ОЛЗ* 191); За ласкавое писане и наве-
жене Вашей Милости покорне дакѣю и слѣжити
повинен (бѣдѣ), кгдаж Ваша Милост... вдѣчне
пріймовати рачиш малые послѣги, тым хтившым
рачиш ме Ваша Милост чинити до послѣги своєй
(Варшава, 1568 *AS* VII, 305); Надто дѣломъ добрымъ
увлачаютъ, бо ихъ непотребными до оправданія и
спасенія // быти повѣдають (Вільна, 159 *Ун.гр.* 165-
166); Тая книга барзо пожитечнаа єсть до читана,
писаня (к. XVI ст. *Розм.* 4 зв.); завше мя ѡхотного и
готового зна(и)дешъ до ѡслѣги (Там же, 60); Вѣдаю
йжесь на(з)бытъ до спо(т)кѣнѣа нѣпрѣятѣла сла-
бы(м) са стѣлѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 107); которую
руду... зо (в)симъ начи(н)ємъ до рѡбе(н)я спосо(б)-
ны(м), до(с)конале направи(в)ши, до ужива(н)я по-
дати ѡбликовали(с) (Житомир, 1609 *ДМВН* 176);
южъ нѣмѣашъ штоуки иншеи годнѣйшеи до оуди-
вѣна (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Блѣгѡпрѣятный: До
прината лѣцный (1627 *ЛБ* 9); Имъ тѣды вышшій и
защнѣйшій єсть Сакраментъ Тѣла и Крѡве Спсѣте-
левы на(д) иншіє тайны, ты(м) бѡлшого до принѣта
ѡного потреба приготовѣна (Київ, 1646 *Мог.Тр.*
912); инокъ яко вѡинъ христо(в) готѡвы(м) завше до
бѡю бѡудѣчи винѣнъ чрѣсла препѡсѣвши мѣс(т)
оуставѣчне ходити (серед. XVII ст. *Кас.* 1 зв.).

5. (*виражає означальні відношення*) до: мотыкъ до
мешанья вапна три (1552 *ОКр.З.* 147); Ключи до
ска(р)бу того брониного (1552 *ОЧерк.З.* 7 зв.); пан
Марко... ознаймил ми час, до которого бых мел в
том именю змешкати (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104);
Порадо(к) до ѡбира(н)я сѣде(и) (1566 *ВЛС* 21);
па(н)ве(и) до варе(н)я риба три (Володимир, 1578
ЖКК I, 134); василе(и) ивановичѣ... мелѣ... пло-
тенокъ до ко(л)дрѣ с (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 28);
сосудъ до сакраменту (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 1/1,
279); прѣто(в) до кра(т) мѣ важа(т) це(т)наро(в) с

бе(з) по(л) каменє (1592 *ЛСБ* 1037, 20 зв.); Фі́ла, кацна, на ќшта(л)ть чашѣ, ал́бо кѣ(б)ка, свѣ́йна до каджен́'а (1596 *ЛЗ* 83); Дали(с)мо за ремѣ(н) до пу(ш)ки гро(ш) (Львів, 1607-1609 *РДВ* 26 зв.); у Саска..., взяли... оскордовъ до млына два (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/1, 402); Носило: Дрѣ(к) до двйгана (1627 *ЛБ* 78); а когда не могль еси вшетечной своей жа(ж)дѣ догодити, то чини(лѣ) еси себѣ..., мѣзикою, спѣваками и иними играми, до нечистоти способными (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 272); цебе(р) до свачена воды (Львів, 1633 *ЛСБ* 1054, 4); подданные Ключьские... клячи рожайные, жеребцы вже до работы способные и жеребята,... за панею своею до Полски подчас тых тривогъ... пудили през вєсь Растовъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 64); нехѣи одинъ на дрѣгѣ смѣтрити ѡворотѣвши твѣри на скриню, до которѣе влѣжишъ свѣдѣцтво которѣе дамъ тобѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 102).

6. (виражає кількісні відношення) (уживається у сполуч. з числівниками при визначенні приблизної кількості чогось) до: Тогѣ же рѣкѣ ивѣна тѣрѣ(в) до килка ра(з) порази(л) (1509-1633 *Остр.л.* 127); отправовање пенезей где бы потреба была, теды их давати мают до десяти, або до килканадцат (Локачі, 1591 *ПККДА* 1-2, 163); Другій постъ — Петровъ, который неодинаковый бываетъ: часомъ бѣльшей, часомъ меньшей; прыходитъ подъ часть мало не до шести недѣль (Вільна, 1608 *Гарм.* 216); Па(н) нашъ, маючи товари(с)тва до три(д)цети, стояли в господѣ ѡ(д)но(и) по(д) Ярославле(м) (Володимир, 1608 *ТУ* 244); Которы(и), де(и), до пе(ти)-деса(т) ла(ш)то(в) попелу, выпали(в)ши, ѡ(т) ни(х) его м(л). пнѣ Немѣричу золоты(х) по(л)тораста за(п)лати(л) (Житомир, 1609 *ДМВН* 143); бобровые гоны та(м) ѣбываю(т) до два(д)ца(ти) бобро(в) (Варшава, 1616 *ООЗ-2*, 3 зв.); вы... зобра(в)ши(с) кѣпою немалою... члѣвка до килкудєся(т) а(л)бо до ки(л)кѣсотъ з оружѣ(м)... Поменены(х) Поводовъ... збили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.); и(х) м(л)... повинѣна заховати люде(и) конѣно и пешо до ки(л)ку тисече(и) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 236); та(м)же били сѣкли до дво(х) тысячѣй людѣ з ѡбо(х) сторо(н) пало (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); в тотже

часть... своеволи козацькое, возовъ зо двєсьте се зобравъшы, березѣ до килкусот,... выпятивъшы, до помененого местечька Гошъчы одвезли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 434);

(уживається у сполуч. з числівниками при визначенні кількісної межі чогось) до: было оу насъ се(д)мъ братовъ прѣввыи появѣши жоноу, и оумерѣль не маючи дѣтѣи... такъ же вѣторыи и третѣи, ажъ до сємого (1556-1561 *ПС* 95 зв.); єдинѣ в єдиномъ ѡкрѣгоу лѣта, дрѣгѣе вѣ ко(л)кѣ, ѣные вѣ ко(л)кѣ десѣтъ а(ж) и до ста, и далєй (Острог, 1587 *См.Кл.* 1); и рече и(м), чого шѣкаєтє, а они рекли іса назарєйского то до тро(х) ра(з) падали на землю, и свѣчѣ и(м) погасли (XVI ст. *УЄ* №29519, 39).

7. (виражає модальні відношення) (виражає міру, ступінь вияву дії або стану) до: злодействож наєхавши на имєне боарина нашего..., его самого и слѣг его до смерти побили (Петрків, 1538 *АС* IV, 131); з гумен збоже што до снопа вывожено (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 94); вси речи мои рѣхомые... ѡ(д) мала и до велика... має(т)... жона моя ма(р)я... до ру(к) свои(х) взяти (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 16); тотъ листь его королевское милости, съ початку ажъ до конца, до книгъ кгородскихъ Луцкихъ записати казалъ (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/1, 67); та(м) кгрѣ(н)тую(чи) ры(м)скую и ко(н)стя(н)тинопо(л)скую столїцѣ до кгрѣ(н)ту зва(л)чили (1582 *Кр.Стр.* 94); по(д)даны(х) мои(х) котеле(н)ски(х) двухъ... побили и до (с)мє(р)ти замо(р)довали (Житомир, 1583 *АЖМУ* 55); Отожъ, смотри собѣ, ижъ панство Римское не естъ еще до конца знищено, зєпсовано... бо еще якожъ колвекъ держите (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 151); такъ до остѣтнеи крѣпли мѣлость вѣ хр(с)тїанє(х) вѣсѣши(л) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56 зв.); Прото, абы хрестиянскїй чоловекъ вѣдалъ, на якїй листь епископови... клирикъ отписъ учынилъ, уписалємъ его тутъ слѣво до слѣва, жебы люде ведали и разсужѣли оба листы (Рожанка, 1598 *РИБ* XIX, 983); Кто перетерпитъ до кунця, тотъ спасєнъ будєтъ (XVI ст. *НЄ* 33); Также и молилсѣ оув огоро(д)щи на мѣсци ѡсобно(м) а(ж) до крѣвавого потѣ (XVI ст. *УЄ* №29519, 92 зв.); Стадомъ естъ, которѣе пастѣхъ южъ до крѣви вы-

дбивається, стражёт' (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11 зв.); По се(м) пѣсти(л) гѣ Бгѣ// коніки, а(л)бо сара(н)чѣ, и(ж) до ѡста(т)ка вѣши(ст)кѡ зопсовали чого гра(д) не побн(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.-19); А людѣ якѡ нарыхлѣй ворота и брѣмы мѣсцкїи ѡтворивши, до грѣнѣ всѣхъ позабїали (Київ, 1627 *Тр.* 682); тѣ помененные слѣги... кгвалтовѣне наехавѣши хотели и тако вже замы(с)лы были абы тѣю мае(т)но(ст)... // ...до ѡ(с)таткѣ... спѣ(с)тошити (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.-33); На(д)то, такого робїти а(ж) до пѣтѣ прирѣчаю(т), абы вла(с)ными рѣками... жи(в)ность... для го(с)та готѣвѣю зѣвше мѣль (серед. XVII ст. *Кас.* 11).

ДОБА ж. Пора, час: Ѡ пѣтре зѣвна Гостю пожаданый! Витѣй Рѡссїи на оутѣхъ даный: Давѣй ратнѣ Рѡссїйской ѡздѣбѣ, В' мизѣрной дѣбѣ (Київ, 1633 *Евфон.* 308).

ДОБАШЪ див. **ДОБОШЪ**.

ДОБИВАТИ дієсл. недок. (чого) (брати що-небудь у бою зі зброєю в руках; оволодівати чимось) здобувати, добувати (що): кна(з) ѡстрѣзскїи воевѣда кїевскїи чернѣгова добивалѣ (1509-1633 *Остр.л.* 127 зв.).

Див. ще **ДОБИТИ**².

ДОБИВАТИСЯ, ДОБИВАТИСЯ, ДОБИВАТИСЯ дієсл. недок. (до кого, до чого і без додатка) (намагатися силою потрапити куди-небудь) добиватися, ломитися: а будеш ли дей кгвалтом далей добиватися, поткает тебе што дивного (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 86); ѡ(н) [проко(п) волчковичѣ] де(и) и та(м) мнѣ покою не да(л) та(к) и (в) до(м) сѣ до мене добива(л) хочачи ли еще што(г)о(р)шого вчини(ти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 44); видилем и огледал в церкви новозбудованой... колодку зопсованую, стлучоную... знати, же се добивали великою моцою до церкви (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492).

ДОБИРАТИ дієсл. недок. (чого) (закінчувати брати, забирати решту) добирати (що): тогды тогѣ Вербята... на насѣ зѣ ручницѣ // стреляти... почалѣ, и тамѣ при томѣ кгвалте, добираючи остатка маєтности тыхъ подданныхъ: воловѣ два, коровѣ

две, овецѣ зѣ ягняты десетеро, отбилѣ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 279-280).

ДОБИТИ¹ дієсл. док. (кого) (умертвити, вбити пораненого або того, хто гине від чого-небудь) добити: его самого... зѣ двохъ ручницѣ постреливши, а потомѣ, дей, кийми добивши и на смерть замордовавши, тѣло его вѣ томѣ лѣси Бабику сховали (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 161); добошѣ [Самуель]... пана Шимона До(м)бро(в)ного палаше(м) южѣ праве семивуиумѣ[!] дотѣ(в) и доби(в) (Житомир, 1650 *ДМВН* 202).

ДОБИТИ² дієсл. док. (чого) Здобути (що), оволодіти (чим): Якѣ важимо звоновѣ голосѣ, такѣ в старо(м) законѣ важили Труби, котори знаменую(т) жало(с)ние ѡргани, бо якѣ ерихона добито чрезѣ труби же сѣ мурѣ тря(с)ся, ѡ(т) трѣбиня, и розваливѣся, такѣ же весь свѣтѣ переможе(н) маєтѣ бити (серед. XVII ст. *Луц.* 546).

Див. ще **ДОБИВАТИ**.

ДОБИТИ³ дієсл. док. 1. (що) (дістати з надір'ю) добути: Колоде(з) в замѣкѣ почато и по(л) ѣ сажѣна выбито в скале во(ды) не добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.).

2. (чого) (вийняти, витягнути звідки-небудь) добути: Безбожна лахеси и тѣсь его нїти Не хотѣла до конѣца статѣчнѣ добїти. Тырѣнська атропо, чомѣсь прерѣвала Клябѣкѣ вѣкѣ живота (Вільна, 1620 *Лям.К.* 5).

ДОБИТОКЪ див. **ДОБЫТОКЪ**.

ДОБЛЕСТВЕННЫЙ прикм. Доблесний, мужній: Доблїй: Доблестве(н)ны(и), слахе(т)ны(и), мѣцный, мѣжний, дѣжїй (1627 *ЛБ* 30).

ДОБЛЕСТВЕННЪ присл. Доблесно, мужньо: Доблѣ: доблествѣннѣ: Дѣже, потѣжне, стѣле, мѣнжне (1627 *ЛБ* 30).

ДОБЛЕСТЬ ж. Доблесть, мужність: Пса(л)-тїрѣ: Оумѣ, рѣзмѣ до(б)ле(ст), дрѣзость, и(л) пѣснийца, ѣрфа (1627 *ЛБ* 241).

ДОБЛЬ прикм. (цсл. добль) благородний, праведний: Генадїй: Бѣдѣшїй, або Рож(д)ествѣнѣ, або дѣблѣ (1627 *ЛБ* 198).

ДОБОШЪ, ДОБАШЪ ч. 1. (счн. dobosz, мад. do-bos) литаврист, довбиш, dial. добош: На ѡ(с)та-

то(к) южъ се са(м) доволи на(д) ни(м) тира(н)ско напа(с)тви(в)ши, а видечи есче трохи живо(г)[о], добашови своєму дъругому Самоелови его м(л). па(н) ро(т)ми(ст)ръ каза(л) коне(ч)не шию дотяти (Житомир, 1650 *ДМВН* 201); ю(ж) на зе(м)ли лежачого небо(з)чика вси спо(л)не з челя(д)ю своєю тыра(н)ско праве забияли... якожъ в по(л) з ручъници южъ ба(р)зо ра(н)ного добошови своє(ч) прє(с)трели(т) росказа(л) (Там же).

2. Влн.: Яцько Добошъ (1649 *РЗВ* 125); Матвѣй добошъ (Там же, 201 зв.).

ДОБРАТИ *дієсл. док.* (чого) (*знайти найвідповідніше*) підібрати, добрати: вы звѣкли(с)те в' реча(х) црковны(х) фѣдаме(н)гъ закладати не впєре(д) якося годи(т) кгрѣ(н)тѣ добре добра(в)ши и докопа(в)ши, прето и многіє таковыє фѣндаціє вашѣ попадали (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.).

ДОБРАТИСЕ *дієсл. док.* (до чего) (*переборюючи труднощі, прийти кудись*) добратися, дістатися: теды протестансъ, упросивъшы собе у сторожа сермяги, а сукъни свои оставивъшы, ледъво живѣ, з конъвенъту вышолъ и, до лозъ се добравъши, в оных ноч и день... лежалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 309).

ДОБРЕ, ДОБЪРЕ, ДОБРЪ *присл.* 1. Добре, цілковито, повністю: И нам са так видѣло, коли ѿ гом кнѣзѣи и панове... добре звѣдоми, штож кнѣзѣ Семен подлѣг листу нашего ему в тоє мыто увазанє дал (Вільна, 1506 *АС I*, 134); А при том были и тому добре звѣдоми: Кназь Федор... а панъ Михайло Шѣдович (Острог, 1523 *АС III*, 254); А на томъ праве духо(в)номъ были люди добрыє и тому добре сведоми ѿте(ц) миха(и)ло... ѿте(ц) настасии (Львів, 1552 *ЛСБ* 17); а при то(м) были и того добре сведоми... па(н) петръ со(л)та(н) па(н) ива(н) ласко (Київ, 1575 *ЦДІАЛ* 181, 2, 103, 2, 1. зв.); а при то(м) бы(л)и и того добъре сведоми и печа(т)и свои... к семѣ де(с)таме(н)тѣ моемѣ приложи(л)и (Осмиловичі, 1576 *ЖКК I*, 78); Свѣдо(ц)ство... тоє добре згажає(т) ѣ ишвидша, с трети(м) выводо(м) ѿ кго(г)а(х) димитра по(с)ла мо(с)ко(в)ского в рымѣ, которы(и) такъже кготовѣ // ... и(з) заво(л)ски(х) га(т)а(р)... и кгмѣнѣ лото(в)ского виводи(т) (1582

Кр.Стр. 48 зв.-49); слова твои и ѿмысль види(т) ми са... не згожаю(т) добре (к. XVI ст. *Розм.* 68); При которомъ писанію... были люди добріє..., того добре сведоміє: панъ Терешко Кременчукъ, Харко Гущинскій (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ VIII-3*, 15); Прбожъ и раны загнѣлыи и трѣ(д)ныи кѣ оулѣкованю ростворѣвши ты(м) вымываю(т), а звѣща которѣи са на томъ добре знають (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184); преречоны(и) П: Стефанъ Усъ... на умысли будучы добре здоровы(м), и... при памяти добро(и), ...въ все(м) имѣніи своє(м),... всѣ(м) дѣтка(м) свои(м) такое спораженіє зоставує(т) (Холм, 1648 *Тест.Ст.* 470); ему самому по имению каждого добре ведомыми и знаемыми, // по(д)ѣхавши по(д) села Филиповичи, Княжъ... по(д)даны(х)..., зо все(г)[о] пошбдираль (Житомир, 1650 *ДМВН* 194-195).

2. (*як слід, як годиться, належно*) добре: а так ѿ то Твою Милость... жадам, абы Твоя Милост рачил тѣю шкодѣ мытникѣ нашомѣ добре ѿправити (Острог, бл. 1533 *АС III*, 433); король Єго Милость, выслѣхавши жалобы... обоюхъ сторонѣ и добре въ себе то ѡваживши зъ добрымъ розмышленємъ... вырокомъ своимъ господарскимъ такъ знайти и сказати то рачилъ (Петрків, 1564 *АС VI*, 256); Што все достаточне вычитавши а добре уваживши, рѣчи жъ теперъ правду, яко се Бога боишъ: хто тутъ антихристомъ? (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 168); и(з) писанія ваше(г)... ѿ (в)се(м) добре сми розумили и потешени є(с)ми з того (Сучава, 1599 *ЛСБ* 330); не протвняємся твоему глаголу, ибо и сами добре видим, иж естъ щасливый костел латинский и иж науки фундовал по всѣхъ сторонахъ папєжскаго послушенства (1608-1609 *Виш.Зач.* 224); сѣдъ... кгро(д)ски(и)... ко(н)тровє(р)сіє выслуhavши и ѿныє добре в себе ѡваживъши и вырозѣмєвъши... с ты(х) причи(н) позо(в) непоря(д)ны(и) зна(и)дѣє(т) и по(з)ваного ѿ(т) того по(з)вѣ на то(т) ча(с) во(л)ны(м) чини(т) (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 53); конєць ма(л)женства прє(д)ніи, естъ ро(ж)деніє, и выхова(н)є дѣтокъ, втѣрыи за(с) єсть нера(з)дѣльное товариство, спо(л)наа помѡщ' и послѣга, не може(т) з'влѣща то(т) втѣрыи(и) захованъ бѣти добре. хѣба межи ѿднимъ и ѿдною (Львів, 1645

Отайн. 154); панъ Беле(ц)ки(и)... маючи знаємость з Ъвано(м) Водянико(м)... з которы(м) змови(в)-шися и нарядивъшися добре, по(д)данныхъ паню(и) проте(с)та(н)ти(с) з ро(з)ныхъ мае(т)носте(и)...// зо всеми мае(т)ностями выпровади(т) (Житомир, 1650 ДМВН 192-193);

(доботно, якісно) добре: рассказали ему... тотъ замокъ наш добре оправити, яко потреба (Краків, 1532 АрхЮЗР 8/V, 7); горо(д)на а(р)хима(н)дры-та... добре справълена (1552 ОЛЗ 171); кола под нимъ [ложемъ] окованы добре (1552 ОЧерк.З. 6 зв.); Надчаєтъ добре писати и добре читати (Вільна, 1596 Грам.З. 4 зв.); ложе и кола окованы добре (Варшава, 1616 ООЗ-2, 1 зв.); Возыль тѣю с(т): Црквъ и Монастырь той добре вправдючи и опатрѣючи (Київ, 1625 Кон.Каз. 33); При то(м) те(ж) даровала избѣ будѣ(н)комъ добре зпорѣже(н)нѣю до мана(с)тера нашего (Львів, 1633 ЛСБ 1043, 36 зв.); Што ижъ такъ естъ, якобы якою Кролевскою дорогою и добре оуторованымъ гостинцемъ идѣчи (Київ, 1637 УЄ Кал. 79);

(уважно, пильно) добре: присмотревъшися добре записом пана Иляша Несвецкого и углянувши в статут земский... в розѣделе четвертомъ артыкул двадцат второй такъ опекает (Луцьк, 1568 АрхЮЗР 8/III, 60); Ино хто ся тому канонові добре присмотригъ, ясне то обачытъ, ижъ тотъ канонъ противъ ѳилялета и противъ тыхъ (всихъ) естъ, которые старого каленѣдара боронятъ (Вільна, 1599 Ант. 775); Присмотрися добрѣ, — яко и в том знаку Скарга солгав, чем ся похвалил (1600-1601 Виш.Кр.отв. 181); Уваж добре пристѣе святого Павла до Рыму, где обачим с порахованя лѣт, же там в Римѣ не было Петра святого тогды, бо Павелъ святой... о Петрѣ святом змѣнци не чинит (Львів, 1605-1605 Перест. 51); тотъ тестаментъ... владыки Луцкого, зъ запечатованья отворивши и ему добре припатрившися... принялъ есми (Луцьк, 1607 АСД I, 230);

(сумлінно, старанно) добре: панъ Угриновский... ся самъ в дворе къ тому веселю былъ добре зготовал и немало людей добрых, панов... свочхъ мель (Луцьк, 1563 АрхЮЗР 8/III, 53); на соборе... бе-

рести(и)ско(м) ѡ(т)ць митрополи(т)... зо всѣмы еп(с)пы... sprawy нашѣ ѡ все(м) добрѣ спробовавши... на всѣхъ дховны(х) привилея(х)... наши(х) по(д)писалися (Львів, к. XVI ст. ЛНБ 4, 1136 2, 31, 1 зв.); Але и в' той ча(с) е(ст) дббрый. гды голодо(м) мѡри(т)... и ѡгне(м) припѣкаєтъ, тако и бгъ ѡ дѣле(х) роукъ свои(х) зѡвше добре промышляєтъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 35);

(твердо, точно, достеменно) добре: то и сами добре ведаем, што тая земля Охматковская церковная с полми, зъ сеножатми... на тую церков Божю монастырь Жидичинскій стародавно з веков надано (Конюхи, 1537 ВНАС I, 8); А вѣдаю добре же вѣрныхъ и власны(х) сновъ црковны(х) змоцнаєтъ, а противны(х) гризе(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 140 зв.); И если оучастицтво маєтъ во всѣмъ Ѡцѡвско(м) яkw и Снѣ; Але вѣдаю добре, же ѡвшѣки (згѡла) признаєтъся, же такъ естъ (Київ, 1619 Гр.Сл. 266); Вѣмъ добре, же ѡбѣе покѡй практикѣють, Свѣцанскимъ гды в' едно реч' рѡзнѣю шикѣють (Київ, 1637 МИКСВ 334); Вѣдаю то а бѣрзо добре, же сѣтъ, котѡрыѣ великіѣ скѣрбы трѣдовѣ, и высокоѣ мѣдрости свѣѣ з' побѣжностю злѣчѡныѣ, ѡ(т)даю(т) до газѡфилѣкіѣ, то естъ, влагѣлища Цркѡвноѡ (Львів, 1646 Жел.Сл. 5 зв.).

3. Дуже, вельми, досить: Якож тот постѣпокъ Твоей Милости, который са в той речи стал, добре нам и водлѣгъ воли нашеѡ подобаєтъ (Краків, 1540 AS IV, 235); виде(л) есми жита молоченого... на току го(р)бу гараздъ немалу(ю) а намолоченого жита три сти(р)ти добре немалы(х) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 3); ѡсмо(т)рѣте(ж) бра(т)а межи собою семь муже(и) добре досве(т)чѡны(х) по(л)ны(х)... мудро(с)ти (II пол. XVI ст. КА 28); пнѣ Ма(т)фе(и) Немири(ч), будучи те(ж) на то(т) ча(с) добре по(д)пили(м), лежа(л) то(л)ко зо двема хлопчи в оно(и) коморе (Житомир, 1583 АЖМУ 50); якъ се вамъ подобає(т) тоє вино? смакѣ(т) ли ва(м) добре (к. XVI ст. Розм. 42); не е(ст) ли са с' чого дивова(ти), с котѡры(х) са и сѣми полѣци смѣю(т), стагечнѣи, а добрѣ вчении (Львів, поч. XVII ст. Крон. 161 зв.); але то не естъ рѡвнаа самѡмъ са ѡ(т)чаѣати, а и(н)шѡмъ ѡ ню(м) добре тоуши-

ти, бо кто оу и(н)шого є(ст) в' зломѣ мнѣма(н)ю, мѡжетъ сѧмъ лѧски достѣпѣти (Острог, 1607 *Лѣк.* 70); на тоє архимандрѣцтво велебного отца Захарѣю Копыстенского... видѧчы оногѡ тому монастыреви потребного и добре заслужоного,... могучого при ласце Божой тяжары... духовными и свѣтскѣи носити... обралисмо и обираемо (Київ, 1624 *КМПМ* I, дод. 270); А тѣе [речи] сѧтъ абы сщ҃енникъ... былъ. дѡбрѣ способный,... жѣбы въ всѣхъ справахъ свои(х) ...мѡжемъ сѧ статѣчнымъ быти показа(л) (Львів, 1645 *О тайн.* 84);

(у значній кількості) добре, багато: Але вже о то зъ жоною,... вѣчне молчати маю, бо сѧ вже мнѣ отъ него за все досытъ добре нагородило (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 140); я добре выпѣлѣмъ ты(с) не пилъ такъ веле яко я (к. XVI ст. *Розм.* 20); тамъ се ваше крви псы добре наедѧтъ (Житомир, 1629 *АрхЮЗР* I/VI, 604);

добре, гарно, чудово: я по тебе не посила(л), анѣ тебе жадалъ, бо кгдажъ мѣнѣ тѣ(т) ба(р)зо добре бѣ(з) тебе било (XVI ст. *Сл. о см.* 334); мо(и) панѣ ничого иншого не прагнешь добре тобѣ естъ такъ є(ст) моѧ прѣятелко (к. XVI ст. *Розм.* 45); Што если тобѣ рада моѧ... подобѧется, бѣр'зо дѡбрѣ зо мнѡю и с тобѡю дѣѧтисѧ бѡде(т) (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10 зв.); *perbelle*, прекрасно, дѡбрѣ (1642 *ЛС* 306);

достойно, гідно, праведно: абы могли добре ѡмрѣти, таковои не ѡстрашаю(т)сѧ ни єдинаго множе(ст)ва дѧволовъ прокляти(х)... сего рады теплѣ молилися, сего рады постили (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276);

(щасливо, благополучно) добре: когда комѡ добре поводилося, се(р)дце твое ѡ(т) зависти схло (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273); мнѡзи ннѣ гл҃ють: дѡбрѣ дѡбрѣ намъ ннѣ повѡдитъсѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 134 зв.); добре сѧ мати, матисѧ добре див. МАТИСѧ; добре сѧ мѣти, мѣйсѧ добре, сѧ мѣйте добре див. МѣТИСѧ;

(мирно, у злагоді) добре: о(н) сѧ имѧе(т) з брато(м) ...дѡбрѣ жити не(з)ва(д)ливѣ та(к)же и жена стецеѧ (Одрехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 28); ѡ(д)на(к) же того по вашѣ(и) мл(с)ти жадає(м) аби є(с)те и(з)

ѡ(т)це(м) еп(с)кпо(м) гедешно(м) добре перебували и є(г) читли (Сучава, 1598 *ЛСБ* 377, 1 зв.).

4. Добре, правильно: на тых зѣмлах владник владычин и владник архимандрѣтов з людьми стоали... и я их пытал, если я добре ведѡ, а нѣтли им ѡт мене кривды (Пісочне, 1541 *АС* IV, 281); рѣк'ль ємоу философъ (книжникъ) заправды дѡбрѣ есъ оучителю рѣкъ (1556-1561 *ПЕ* 177 зв.); Самсоно(м) якого есте(с) рожаю? естемъ схолястикъ добре мѡвишь (к. XVI ст. *Розм.* 43); Тѣтъ першѡю частъ мѡвы замыкає(м) Кѡторѡю твоѧ ясность вѧзавши и прочитавши, если што дѡбрѣ рѣченое бывши знайдѣшь в' нѣй, давши всѣ(х) дѡбрѣ Бу нехѧи приписѣтъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 229); Дѡбрѣ Братѣ мѡвишь, Годи(т)сѧ тебѣ прѡвѣдъ признѧти (Чернігів, 1646 *Перло* 61 зв.);

(за всіма правилами) законно: Он... повѣдил, иж тых сѣл... не нищѡ, бо... Єго Милость волен ѡ своєй ѡтчизне, хѡтабы дѣй дѡбрѣ Єго Милост мнѣ тѣи сѣла и засѧ ѡтдавал, а их мѣти не хѡчѡ, нижли... толко тых речей... на Єго Милости поискиѧю (Берестя, 1512 *АС* III, 98);

давно, здавна: А для// лепшое вѣры... оужила есмь о приложенье печатей и о подписи рѣкъ до того листѡ моего ихъ Милости Пановъ и... обывателѣй того Воеводства Кієвскаго добре осѣлыхъ (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 25-26).

5. У функції присудк. сл. Добре, потрібно: ѡбѧвѧюсѧ быхмы з дороги не зблѡдили не такъ естъ ничого не бойсѧ добре є(ст) пыѧтисѧ пыѧ(и) тои ѡвчарки моѧ прѣятелко (к. XVI ст. *Розм.* 36); та(к) ми сѧ види(т) же па(н) дщю(р)дзи(и) схѡче(т) тоє ставити а добре бы ѡ ту(м) в(м) знѧти и му(д)рымъ досытъ и повѣсти що роздмити будете (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 2); Але тѣтъ дѡбрѣ трѡхи потерпѣти, А пѡтымъ в' свѣтѣ невѣчѣрнемъ жѣти (Київ, 1633 *Евфон.* 308).

6. У знач. част. Добре, гаразд: Оуслышавши то Іюда, ра(д) бы(л) и рѣкъ до нихъ: "дѡбрѣ, ю(ж) а ѧ(м) в тои мѣрѣ послоужоу и не хѡчоу ни(ч) бо(л)ше ѡ(т) ѧ(с) єдно л̄ сребрѣникъ" (XVI ст. *УС Трост.* 47); пыѧтай чѡго хѡчѣтъ повѣдає(т) ижъ з то-

бою самымъ мовити прагнеть добре нехай при-
(и)деть (к. XVI ст. *Розм.* 16).

Див. ще ДОБРО².

ДОБРЕХАТИСЯ *дієсл. док.* (чого) Добрехатися:
А ты, (пане) вилялете, ижесь ся вже оголъталь, не
боишъся ани Бога, ани людей, щекайже, якось по-
чаль, — азали ся чого добрешешъ! (Вільна, 1599
Ант. 943).

ДОБРИЙ *див. ДОБРЫЙ.*

ДОБРИТИ *дієсл. недок.* Хвалити, вихваляти,
діал. добрити: Блжоу: хвалю, щаста комоу призна-
ваю, чтоу, добрю (1627 ЛБ 10).

ДОБРИЙ *див. ДОБРЫЙ.*

ДОБРО¹, ДОБЪРО, ДУБРО *с. 1. (усе позитивне
в житті людей)* добро, благо: с̄ноу в̄с'паматай
иже еси оужиль добра своего (1556-1561 *ПС* 294);
И опять, якъ выпустивъ Іосифъ братюмъ своимъ
гнѣвъ, што были его продали и перше того у яму
вергли, а по тумъ имъ много добро чинивъ (XVI ст.
НС 220); Слышахо(м)... яко противишиса б̄г̄ заборо-
няешъ и прешкажае(ш) добро д̄ѣлающимъ
(Львів, 1587 *ЛСБ* 89); таа бовѣ(м) вѣра, всѣхъ
добрѣ ест' причиноу (Острог, 1614 *Тест.* 135);
Слѣхай еще, яко Іюстиніанъ... Царь... Рано вста-
валъ, późно са клалъ, а з' лѣжка са порывалъ
завжды, ѿ добрѣ посполитомъ мыслачи (Київ,
бл. 1619 *О обр.* 174); Ано фалшемъ зарабатати на
добро трудно! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 659);

(у побажанні) добро: Здоровья и всего добра ва-
шей милости вѣрне зычу, яко собѣ самъ (Київ,
1573-1579 *АСД* I, 153); Day tobi Hospody dobrá
тпоно (поч. XVII ст. *Траг.* 6); в̄м̄ всего добра зы(ч)
приятел(л) и (с)лѣжи(т) ра(д) Богданъ Хме(л)-
ни(ц)ки(и) ге(т)манъ во(и)ска... запоро(з)кого
(Переяслав, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 38);

(про Божу ласку) благодать: видите йжъ ѿ(т)
ѡного нематеріалного добра, ѿ(т) б̄га ѿ(т̄)ца,
ср̄(д)чныхъ ласкавостій, выросли свѣтлости (Ос-
рог, 1598 *Ист.ф.л.син.* 42); Што все выдаетъ свѣ-
доцтво святобливости... патріархи Михаила, за
которого патріарховство тымъ неошачованымъ
добромъ, то естъ — мужами святыми церковъ на-
ша Руская была зъ высокости ударована и гоине

убогачена (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 774); Ѡто яко доб-
рыи живо(т) ѿ(н), чл̄к̄ має(т), я(к̄ъ) богаты(и)...
Але приложи мысль до н̄б̄(с)ны(х) добрѣ, и ѡ(з)-
ри(ш) и(ж) всѣ зе(м)скіи дочасные речи, нѣ(к)-
че(м)ныи... с̄в̄(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 23 зв.); дла
дѡшѣ нашої: невѣдимои, и безсмѣрно(и) и вѣч-
нои, таковыи и добра н̄б̄(с)ныи, невидимыи згото-
валъ еси (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

2. У функції присудк. сл. Добро: Добро чл̄в̄ку,
коли носить ярмо Господнее (XVI ст. *НС* 125); а
што е(ст) добро того са де(р)жите (II пол. XVI ст.
КА 494); всако даа̄ніе добрѣ, и вса̄кій да(р) доско-
налый з̄ высокости ест' (Острог, 1598 *Ист.ф.л.син.*
38 зв.); то̄тъ придатокъ ка̄ждом̄ часови слоу-
житъ, бо за(в)ше добро с̄ покрѣмъ (Острог, 1598-
1599 *Апокр.* 26); добрѣ м̄ѣ з̄ Бг̄омъ в' Нѣб̄ѣ б̄дѣт'
жйти (Луцьк, 1627 *Андр. Лам.* 16).

3. *перев. мн. (сукупність речей, цінностей, належ-
них кому-небудь)* майно, власність, маєток: Сторона
зась поведовая вси тые добра водле жалобы своеє
на позве(х) положоное, баби(з)ны(ми) быти, тве(р)-
дила, а такого делу николи быти не признавала
(Городно, 1555 *ЛНБ* 103, 20/Id, 1989, 83 зв.); жена
н̄якаа... южь была выдала на тоє в̄се добро свое
(1556-1561 *ПС* 144 зв.); ѡни сами и и(х) ща(д)ки...
// маю(т) поса(г)нути и ѡде(р)жати и тые добра
и пожито(к) сво(и) ѡборочати (1566 *ВЛС* 4 зв.-5);
данило боуде(т) повинѣ(н)... зѣ вшиткы(х) доубрь
выступити (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 15 зв.);
панъ тимко и па(н) ва(с)ко кторы ся записую(т)
ѡбро(н)не на добра(х) свои(х) застѣпити ѿ(т)
приятеле(в) свои(х) а па(н) петръ воленъ тоє...
даровати и продати (Львів, 1592 *Юр.* 13 зв.); су(д)
головны(и)... за доводы Акторовыми п̄ну по(д)ко-
морому б(р)асла(в)скому всѣ тые добра кгру(н)ты
его выбитые присѣди(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5,
II 4051, 106); если оубѣгы(м) ялмоужны ста(т)чити
не можешъ, яко то(и) котѡрій добрѣ и имѣна не
маешъ, не давай (поч. XVII ст. *Проп. р.* 222 зв.);
Аза̄лимъ в̄амъ еще ма̄ло зоста̄ви(л), зоста̄вивши
такъ мно̄го добрѣ и кле̄йнѡтв̄ъ (Київ, 1625 *Кон.
Каз.* 32); Богда(н) Хме(л)ницкий з̄ реестровыми
козаками ребѣ(л)лѣзовавши и з̄ ѿ(р)дою ко(н)уро-

вавши тата(р)скою, по(д) Жω(л)тыми водами збили... на порохъ ωбозъ и жо(л)нѣре живцемъ зо всѣми добрами ωрѣжѣ(м) и а(р)матою захватили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 179); ω (ш)то теды менованы(и) протѣ(с)туючи(и), постерегаючи целости добръ воеводино(и) виле(н)ско(и)... тому(ж) пану Янови Белецькому... свѣдѣчи и ωповедае(т)ся (Житомир, 1650 *ДМВН* 195); **добра дѣдичные** — усадкований маєток: Маршалковаа... сознала подлѣгъ листѣ...// дарѣючи, записѣчи и вѣчне фѣндѣючи, Добра свои Дѣдичные (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 3-4); **добра заставные** — маєток, відданий під заставу: брагъ мой... шобы до того належало... оддати и добръ тыхъ заставныхъ зо всимъ уступити маєт и будетъ повиненъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 234); **добра лежачые** — нерухоме майно: приточиласе...справа... о то, ижъ якобы позванный не хотель всихъ добръ рухомыхъ и лежачыхъ, преречоному Холоневскому от нас за заслуги его даныхъ отдати и поступити (Варшава, 1597 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 27); **добра ленные** — ленне володіння, майно: а то естъ власны(и) кгрѣнтъ по тамѣто(и) стороне дороги золочо(в)ски(и) и ωпшары дво(р)ные ω(т) ста лѣ(т) в ѣжива(н)ю его м(л) и про(д)ко(в) его м(л) для чого пови(н)на была сторона поводова комисью выправити яко ω(т) добръ лѣ(н)ны(х) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 102 зв.); **добра материстые** — майно, усадковане по матері: положи(л)е(м) ве дворе є(г) м(л)... по(з)во(в) два ωди(и) по самого его м(л) до запису ω непостановлѣ(н)є ма(л)жо(н)ки своеє... до выроку з добръ ω(т)чисти(х) и материсты(х) (Вінниця, 1622 *ЛНБ* 5, III 4057, 63); **добра нерухомые** — те саме, що **добра лежачые**: Зо всихъ добръ твоихъ, рухомахъ и нерухомах, въ повете Луцкомъ лежачих, приказую тебе, абы еси... передъ урядомъ моимъ засажонымъ, завите самъ особю своею сталъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* I/I, 303); **добра ойчыстые (отчизные, отчистие)** — усадковане майно по батькові: на Єго Милост княза Романа... сѣмою, тридцатма тисачми грошей копъ личбы Литовское, которые зарѣки на всѣ добра мое ойчыстые, материстые... по доброй воли моеї вношѣ

(Камінь, 1571 *AS* VII, 380); которая [малжонка] вырече(н)є зо (в)сихъ добръ ω(т)чи(з)ны(х)... ѣчинити мѣла (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); четъве(р)тои части добръ ω(т)чистихъ и материсты(х), такъже в кгроде Житомер)скимъ при(з)наны(и) квитъ цо(р)ки пана Миколая Прержовьско(г)[о]..., листы увя(з)чие ωво згола вси..., погинѣли (Житомир, 1650 *ДМВН* 197); **добра рухомые** — рухоме майно: ω(д)права на ты(х) же вшѣляки(х) добра(х) по(з)ваного лежачи(х) и рѣхомы(х) чере(з) су(д)... выконана быти має(т) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56 зв.).

4. У знач. присл. з добромъ — по-доброму: вы хочете дей з добромъ отехати, едте жъ дей в час (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 422); а пото(м) на(м) с погро(ж)ками почали ки(и)ми грози(т) мовечи є(д)те собе з добро(м) про(ч) поко(л) ва(с) што лихое не по(т)каеть (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 101).

ДОБРО² присл. Добре; гарно: bene добро (I пол. XVII ст. *Сем.* 38); belle, кра(с)но, добро (1642 *ЛС* 101).

Див. ще **ДОБРЕ**.

ДОВОБРА див. **ДУБОВА**.

ДОВОБРОЛЕНСТВО, ДОВОБРОЛЕНЬСТВО с. (*смп.* dobrowoleństwo) 1. Вільний доступ, вхід: а тыи ярмарки мають черезъ тыдень стояти и вси люди посполитыи мають въ нихъ добрую безпечность и доброволенство мети приехати (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); а кѣпцом нашимъ ωбоих панствъ наших..., так теж и сѣ чѣжих земель даєм доброволенство, как к торгѣ, так теж на тот аръмарокъ приезджати (Вільна, 1529 *AS* III, 342);

дозвіл: Я Роман ѳедоровичъ Санкѣдшко //... в... листѣ моимъ далемъ єй доброволеньство и моцъ тоє вѣно єє, всю сѣмѣ ωсм тисачей копъ грошый, ωтдати (Городок, 1561 *AS* VII, 62-63).

ДОВОБРОЛНЕ, ДОВОБРОЛЪНЕ, ДОБРОВОЛЬНЕ, ДОБРОВОЛНѢ присл. (*смп.* dobrowolnie) 1. (з доброї волі, без примусу) добровільно: они на ωбе стороне... сами // добровольне тотъ рокъ под страченємъ принали (Ковель, 1537 *AS* IV, 110-111); а тω(т) ωпѣ стефа(н)... хоче(т) доброво(л)не ѣ тоє бра(т)ствω встѣпити (Львів, 1544 *ЛСБ* 10);

вси три свояки сами доброво(л)не и ѿ(ст)но тыми
 словы до кни(г) вызнали (Володимир, 1567 *ЦДІАК*
 28, 1, 2, 32); К тому те(ж) ѿпевна(м) симъ листо(м)
 // мои(м) и то на себе доброво(л)не при(и)мую
 если бы... люде(и) ѿсади(л) дворе(ц) збудова(л)...
 то его мл(с)ти во(л)но то все... пожиткы зробити
 и выжи(ти) (Кременець, 1570 *ЛНБ* 103, 26/1d, 1814,
 3); по то(и) и(х) розмове сами(ж) добровольне...
 бє(з) позво(в) рокъ принали (Київ, 1585 *ЦНБ*
 ДА/П-216, 1); тѣю теды смѣртъ кре(ст)нѣю най-
 спроснѣйшѣю, добровольнѣ безъ наименьшого
 забивена: рачиль притертѣти Хс (поч. XVII ст.
Пчела 39 зв.); ѿчевисѣю становѣши возны(и) //
 енераль... для записанѣя до книгъ... в мощъ
 правдиво(и) реляци[и] своє(и) явѣне и добро-
 вольне созналь (Житомир, 1650 *ДМВН* 214-215).

2. (з привілеєм, дозволом) вільно, безперешкод-
 но: а которые пак похотѣт пойти за Его Милостю,
 они маюти пойти добровольне со всеми своими стат-
 ки безъ кожного гамована (Острог, 1514 *АС* III, 114);
 а кѣпцом нашимъ ѿбоих панствъ наших... даем
 доброволенство, как к торгѣ, так теж на тот аръ-
 марокъ приездчати... и торговати добровольне
 (Вільна, 1529 *АС* III, 342); приказуемъ вамъ...
 а-жебы есте отъ тыхъ мѣщанъ... мыта... не брали
 и вездѣ ихъ добровольне а безмытне пропускали
 (Вільна, 1545 *АЮЗР* I, 299); то(л)ко абы по(д)-
 даны(и) мо(и) которы(и) ѿ воло(ди)мери седи(т)
 доброво(л)не бы(л) пушо(н) (Володимир, 1567
ЦДІАК 28, 1, 2, 69); въ дорозе тежъ если бы где
 колвекъ по потребе выехати мелъ, абы всюди безъ
 жадное трудности и пренагабана добровольне
 пропустили (Київ, 1648 *Тр.ЧАК* 145).

Див. ще ДОБРОВОЛНО.

ДОБРОВОЛНИЙ *див. ДОБРОВОЛНЫЙ.*

ДОБРОВОЛНО, ДОБРОВОЛЬНО *присл. 1.* Те
 саме, що **добровольне** у 1 знач.: мешкаючи добро-
 во(л)но при пнѣ ма(т)ице небо(ж)чика... некоторое
 тру(д)ности и втиску не маю (Кременець, 1563
ЛНБ 103, 26/1d, 1810, 11); заховываючися въ томъ
 ведле статуту... ку ведомости ознаймую и чиню
 явно черезъ сєсь добровольно чиненый и справова-
 ный тестаментъ всѣмъ въобець и посполите, а и

каждому зособна (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* I/1, 32);
 я... зве(р)хностіи владзы добровольно по(д)даючи-
 ся... на пе(р)шомъ року... будѣ повинє(н)... ста(ти)
 (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 3); ѿто кро(л) твоѣй...
 доброво(л)но рѣчи(т) ихати до мѣста своего (поч.
 XVII ст. *УЄ* № 91, 29); во Львовѣ въ мѣстѣ, предѣ
 // престоломъ Господнимъ добровольно обѣщѣю,
 ...Тестаментомъ тоє варовати (Львів, 1631 *ПВКРДА*
 II-1, 98-99).

2. Те саме, що **добровольне** у 2 знач.: дозволили
 ємѣ... ты(м) са право(м) доброво(л)но справова(ти)
 (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); маєть панъ
 Бонарь добровольно тоє мыто держати и платъ весь
 ...на себѣ брати (Краків, 1507 *РЕА* I, 69); да є(ст)
 на(м) слобо(д)но и доброво(л)но ѿтворено с корѣ-
 ни по(л)скои добѣвати нашѣ ѿчи(з)нѣ землю
 мо(л)давскѣю (Ясси, 1510 *Cost.DB* 473); а который
 человекъ похочетъ с того селища пойти за Его
 Милостю, он маєт пойти... добровольно..., безъ
 кожного гамована (Острог, 1514 *АС* III, 113); а то-
 ти ихъ мажи да хѣдѣть и да приходѣть съ ри-
 бою слѣбодно и добровольно и безъ забавѣ и безъ
 пагоубѣ (Сучава, 1522 *МЭФ* фотокоп. 12).

ДОБРОВОЛНОСТЬ *ж.* Добра воля, добро-
 зичливість, прихильність: дякѣю тобѣ за твою
 доброво(л)ность (к. XVI ст. *Розм.* 43 зв.); не го-
 дитѣся порѣшѣти штѣ ѿ(т) вѣры анѣ мѣло // анѣ
 много, але всѣмъ доброво(л)ностью и оуваженіємъ
 пѣлнымъ тоє ховѣти и цаловѣти (Київ, 1619 *Гр.Сл.*
 305-306); толкѣ и лѣски и мѣцы Бжєи в цнѣтахъ,
 любви мѣвлю, доброво(л)ности, доброты, радѣсти,
 щирѣсти, и Бо(з)скогѣ оувеселѣнѣ чѣти маѣтъ,
 жебы са ровнѣти и злѣчѣти моглъ зъ доброу Бо(з)-
 скою натѣроу (Вільна, 1627 *Дух.б.* 221).

**ДОБРОВОЛНЫЙ, ДОБРОВОЛНИЙ, ДОБРО-
 ВОЛЪНЫЙ, ДОБРОВОЛЬНЫЙ** *прикм. 1.* (який
 здійснюється за власним бажанням, самочинно,
 без примусу) добровільний: инѣ // мы видѣвше ихъ
 добровольное произволеніє и дааніє мы такожде
 и ѿт насъ дали и потвѣрдили єсми слѣдѣ нашємоу
 вѣрномѣ панѣ Гаврилѣ вистѣрникоу тоѣю полови-
 на село на Трестіянѣ (1517 *ДВВ* I, 7-8); А такъ я тоє
 очевистое оповѣданѣ и добровольное сознанѣ въ

книги замковѣ записати казаль (Луцк, 1564 *РЕА* II, 140); ~~Остається~~ теды мовити, же даване дхѡв-ны(х) даровъ,... сталоса на стѣхъ ап(с)ловъ, за добровѡльнымъ прѣстѣмъ самѡго Всестго Дха (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 243); кды... Сначка своего и Бга ...идѡчого на добровѡлнѡю, а ганебнѡю смрть же-гнала // ...мовила... чемѡ... чѣнишь ѡ(т) мене ѡ(т)хѡдъ твои (поч. XVII ст. *Пчела* 37 зв.-38); При-нѡсъ, приношеніе: Добровѡлнаа офѣра (1627 *ЛБ* 99); incoatus, доброво(л)ни(й) (1642 *ЛС* 231); Найпервѣй забѡйство добровѡльное (Львѣв, 1646 *Зобр.* 79); во всимъ оноу устнымъ очевистымъ и добровѡльнымъ сознанемъ своимъ ствердзивши и змѡцнивши, просилъ, абы былъ принятъ и до книгъ уписанъ (Житомир, 1650 *ЧИОНЛ* VIII-3, 20);

у знач. ім. доброволецъ: прѣйди до насъ наймил-шій, не примѣшаемо, анѣ поневоленного тѣгнемо, милого и добровѡльного вzywаемо (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44).

2. Дозволений; законний, правний: и тепер... ты сам и подданыи твои ей самой, боаром и людемъ ее в той пѣщи добровѡльного дживана мѣти не до-пѣскаеш (Веловес, 1543 *AS* IV, 376); по мое(и) доб-ро(и) воли записую и(м)... на име(н)яхъ мои(х) доброво(л)ны(х)... сѣмѡ пнзе(и) яко пе(в)ного... до(л)гѡ двана(д)ца(т) тисече(и) ко(п) гроше(и) лито(в)ски(х) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86 зв.);

вѣльний, безперешкодний: в тотъ гай мы... въездъ по дрова... добровѡльный вѣчне мѣти маем (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369); добровѡльная дорога див. ДОРОГА; добровѡльная квитанция див. КВИТАЦИЯ; добровѡльный квитъ див. КВИТЪ; добровѡльный листь див. ЛИСТЪ².

3. Доброзичливий: Веспезіаноу(с), флавіоу(с)... моудрѣ(и) щедрѣй, добровѡльный, справе(д)ливѣй(и) (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 80); Тыѣ теды сѣтъ ѡны-ми... кѡпцѣми, котѡрыи гды зъ добровѡльной хѡти своѣи знашли дорогоцен(н)ю Цр(с)твѣа Нб(с)ного Перлѡ продали все што мѣли и кѡпили ю (Київ, 1632 *МИКСВ* 285).

ДОБРОВОЛНЪ див. ДОБРОВОЛНЕ.

ДОБРОВОЛНЪЙШИЙ прикм. в. ст. Законний, легальный: Если будемо се пи(л)но старати все тоѣ

ддрѣжати будемо другое ти(ж) розумилисми за ре(ч) го(сд)ную дилъ доброво(л)нѣише(г) будова-нѣа и дилъ непрекажена яко(г) дха впресли е(с)ми д е(г) короле(в)скои мл(с)ти привиліе ко-торѡе та(к)же ѡ(т)силами до ва(ш) мл(с)ти (Су-чава, 1598 *ЛСБ* 323).

Пор. ДОБРОВОЛНЪЙ.

ДОБРОВОЛЪНЕ див. ДОБРОВОЛНЕ.

ДОБРОВОЛЪНО див. ДОБРОВОЛНО.

ДОБРОВОЛЪНЪЙ див. ДОБРОВОЛНЪЙ.

ДОБРОВОНЕНЪ див. ДОБРОВОННЪЙ.

ДОБРОВОНІЕ с. (приемный запах) пахощі, аромат: Не только с простых мирских людей, но и с твоего,... езуицкаго живота ни единого не имѣшь, дабы который добровоніе и запах, красный и любимый, от своего тѣла по смерти испустил и знак святости показал (1608-1609 *Виш.Зач.* 220).

Див. ще ДОБРОВОННОСТЬ.

ДОБРОВОННОСТЬ ж. Те саме, що доброво-ніе: про то молодци миловали суть тебѣ, тягни мя по собѣ, побѣгнемъ въ добровонности мастѣи твоихъ (поч. XVI ст. *Песн.л.* 49); Образно: зачи(м) бысмо и мы... доброво(н)но(ст)ю цнѡ(т) напо(л)-нены ч(с)стыми (!) зоста(в)ши вѡд(ч)ными бѡ до-мѣми и ѡздѡбны(м) ла(с)це его мешка(н)емъ сталѣ-са (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 79).

ДОБРОВОННЪЙ, ДОБРОВОНЕНЪ прикм. Запашный, пахучий: повели вл(д)ко г(с)и дабы ѡ(т) мѣста того гдѣ сохраненъ кр(с)тъ х(с)въ яви-тиса дыму добровонну изыити (1489 *Чет.* 203); Подъ до огорода моего, сестро моя милая невѣс-то, пожалъ есми мирру мою зъ добровонными рѣчми моими (поч. XVI ст. *Песн.л.* 53); Церковь есть различного жития цвѣтуший благодородный и добровонный рай (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 168).

ДОБРОГЛАГОЛИВЪЙ прикм. (про мову) ми-лозвучный, приемный, богатый: Послѣніе спѣдемъ израдъны(м) и всѣ(м) любителе(м) доброглаголи-ваго и прострѣнънаго словѣньскаго языка (Вильна, 1596 *Грам.З.* 2 зв.).

ДОБРОДАВЕЦЪ ч. Добродійник: вкѡсилъ зъ рѣкѡ ей овочѡ и перестѡпилъ право и розказанье //

створителя и добродавца своего (серед. XVII ст. Хрон. 8 зв.-9).

ДОБРОДАТЕЛЬНЫЙ *прикм.* Благодійний, добродійний: Калодота: Добродате(л)наа (1627 ЛБ 214).

Див. ще ДОБРОДАТЕНЬ.

ДОБРОДАТЕНЬ *прикм.* Благодійний, добрий: не зазрослива ест' ласка, и всакомѣ хотачомѣ добродатна (Київ, 1637 УЄ Кал. 835).

Див. ще ДОБРОДАТЕЛЬНЫЙ.

ДОБРОДЕЙ *див.* ДОБРОДѢЙ.

ДОБРОДЕЙКА *див.* ДОБРОДѢЙКА.

ДОБРОДЕЙСТВО *див.* ДОБРОДѢЙСТВО.

ДОБРОДЕРЕВЕЦЬ ч. Столяр; тесля: а староста... поведиль ижъ добродеревъцы... припрывадивъши дерево тоѣ лежали тамъ в каневе (1552 Окан.З. 19 зв.); а потомъ штъ трѣхъ годовъ почать зновѣ новымъ деревомъ сосновымъ же робити добродеревъцы справаю горо(д)ничого... ѳроблено зновѣ (1552 ООЗ-1, 47); Робятъ замокъ и мость передъ замкомъ добродеревъцы то естъ люди з волосте(и) верховыхъ (1552 ОЧерк.З. 7 зв.).

ДОБРОДИТЕЛЬ *див.* ДОБРОДѢТЕЛЬ.

ДОБРОДѢЙ, ДОБРОДЕЙ ч. 1. Благодійник, добродійник, добродій: благодѣтель, добродѣй (1596 ЛЗ 26); Тебѣ вѣрномѣ, и ро(с)сѣдномѣ пнѣ и добродѣви моѣмѣ ѡфѣрю и полекаю; с первои сѣатвы моѣи жнѣва дховного малый кѣлосъ чѣстои пшеницы посылаю (Почаїв, 1618 Зерц. 3 нenum.); тоѣ видѣлъ ѡсифъ верьноу(л)са... и поча(л) егѣ просѣти... ѡ пилатѣ... дръжавцѣ... прошоу... дай ми тѣло іса... добродѣа моего (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 98 зв.); Блгодатель: Добродѣй, или дѣброго давца (1627 ЛБ 8);

(знатний чоловік, що доброзичливо ставиться до кого-небудь) (переважно у шанобливому звертанні) добродій, покровитель: А при Их Милости господарех моих милостивых, ѡпекѣны вѣстановляю господыновъ и добродѣевъ, моих кровных (Острог, 1539 АС IV, 207); Ве(л)можны(и) мѣ(с)тивы(и) пане ге(т)мане Мо(л)да(в)скы(и) пане и добродѣю нашѣ мѣ(с)тивыи При добромъ здоровю на много лѣ(т)... на врьдѣ томъ... вѣнѣчѣмо а вѣрне зы-

чимо (Львів, 1610 ЛСБ 427); Имнологія... Пѣнѣ Пѣстырѣ, ѡпекѣнѣви и Добродѣви свѣомѣ Прѣ(з) Дѣлатѣли в' Типографіи в Дарѣночкѣ Нѣзко Принесѣнаа (Київ, 1630 Имнол. 1); Вѣдомо є(ст) Мѣ(с)тямъ ваши(м) яко я недавѣного часѣ бѣдѣчи зѣсланымъ ѡ(т) господара Егѣ М(л): Ктитора и Добродѣя наше(го) до Львова для набы(т)я Дрѣка(р)ни... ѡ(т) мѣ(с)те(и) ваши(х) не ты(л)ко зычливои Помочи... але еще ѡ(т) нѣкоторы(х) малоѡва(ж)ны(х) нѣщо и зневаги дознале(м) (Ясси, 1642 ЛСБ 557); тѣе менованые подданые... умерших з гробовъ повыкидали..., которые были въ томъ костеле до гробовъ зложоные, // меновите добродеевъ и фундаторовъ того костела (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 373-374).

2. Вл. н.: дмитро добродѣ(и) (1649 РЗВ 184); васко добродѣ(и) (Там же, 369).

ДОБРОДѢЙКА, ДОБРОДЕЙКА ж. Добродійниця, добродійка: покол тая замена дойдѣт,... якъ до того часу егѣ милост панѣ Михайло Козинский,... и еѣ милост пани матухна и добродейка моя милостивая с того повинни были давати и давали, оплатити маю и обвезуючися, не выламуючися с того николи (Володимир, 1570 АрхЮЗР 8/VI, 304); значною добродѣ(и)кою бѣдучи здавна: ѡнофрѣа стоѣго и це(р)кви мѣсцкоѣ: блѣгоч(с)тѣвая панѣ пѣлагѣя се(н)ковая ковалиха... дала личны(х) чы(р)воныхъ злоты(х) 50 (Львів, 1623 ЛСБ 1049, 3 зв.); Плѣкали и ѡныи хвалы гѣдныи вѣдѣвы, Гѣды Тавѣѣа добродѣйка ѣхъ и ялмѣжница ѣмерла (Київ, 1625 Кон.Каз. 14).

ДОБРОДѢЙСТВО, ДОБРОДЕЙСТВО с. Добродійнисть, добродѣйство; доброзичливість: а видачи тежѣ великѣю ласкѣ и добродѣйство к собѣ княза Костентина... и дары знаменитѣе..., чоѣ коли мнѣ потреба вказѣвала, тоѣ все Егѣ Милость завжды мнѣ... // ...давал (Луцьк, 1534 АС III, 471-472); знаючы я от давныхъ часовъ ласку и великое добродѣйство от пана Михаила егѣ милости Свиноскоѣго, а не хотѣчы того имени моего половицы Лѣнева,... никому иншому зычити и в руки пустити, одно егѣ милости пану Свиноскому, а так я, кром жадного припужѣня и намовы, одно по моей

доброї волі (Свинюхи, 1556 *АрхЮЗР* 8/VI, 54); хто не хоче похлѣбовати, томѣ годѣтса пра(в)дѣ оуказовати, звѣща хто естъ хлѣбомъ и ѿными добродѣйствы ѡ(т) кого оудоволень (Острог, 1587 *См. Кл.* 3); Бл̄годѣ́аніе: Добродѣйство, цнѣта (1627 *ЛБ* 8); онѣ... заживаючи добре(и)ствѣ немалыхъ // Такъ ѡдѣ поводовъ яко и анѣтесеровъ и(х)... прочѣ пошолѣ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125-125 зв.); Добродѣйство (*Уж.* 1645, 38); добродѣйство (добродейство) правное — виняткове право, привілей: умоцований позваного, заховавши принципалови своему вшелякие оборони и добродѣйства правные... поведилъ же на тотъ позовъ..., справовати се не повиненъ (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 509); А пово(д)... теды то ѡсе правѣне показавшы просилъ абы су(д) форумъ ѡзнавши, по(э)ваному по(ст)упова(т) наказа(л) ингышы добродѣ(и)ства правные и пробацыи вцале собе заховавшы (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.);

(*Божа ласка*) благодать: Да(л) ты(ж) на(м) мнѡ(г) дѡброго на се(м)ѣ свѣтѣ... чого и оумѣ члч(с)кѣи не може(т) ѡгорнѣ(ти) и язы(к) лю(д)скѣи изрещи та(к) великаго добродѣйства бжѣа (Львів, 1585 *УЄ* №5, 12 зв., на полях); е(с)ли же на(с) пытаете ѡ добре(и)ство на(д) члвко(м) хромы(м) яко ѡ(н) е(ст) ѡздоро(в)ле(н). неха(и) же буде(т) ва(м) всѣ(м) авно и всему люду и(э)рае(л)скому же во (и)ма іса хры(с)та назаранина (II пол. XVI ст. *КА* 17); повинни е(с)мо хвалити вѣроу и законъ и ѡ(т)слоуговати добродѣйство бжѣе (поч. XVII ст. *УЄ* № 91, 52 зв.); хва Вѣскр(с)ніа славити и ѡповѣдати не занехиваймо... невымѡвныѣ егѡ добродѣйства выславѣймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 232); онѣ... имѣ дава(л) хлѣбъ аггльскы(и) и(э) нѣба, //... и ины(х) добродѣйствѣ свѣи(х) чини(л) и(м) мно́го (1645 *УЄ* № 32, 122 зв.-123).

ДОБРОДѢТЕЛЬНЫЙ, ДОБРОДѢТЕЛЬНЫЙ
прикм. Доброчесный: за Найдѣ мо́чно са имаймо, и еде(н) дрогѡго (!) добродѣтельною пра́цею переходѣмо (Вільна, 1596 *Грам.З.* 3 зв.); Вѣми убо, яко на первомъ соборѣ Никейском... благочестивыхъ папъ почтено было, занеже и властъ петровыхъ плодовъ в собѣ изобразили..., и до седми соборовъ сие начало

добродѣтельное в тѣхъ святыхъ папахъ носилося, сияло и довольно свѣтило (1588-1596 *Виш.Кн.* 139); Естѣ же и иныхъ добродѣтельны(х) повѣстей ѡ немѣ и справѣ и трѣдовѣ побѣжныхъ ко́торыи на се(с)ча(с) мнѣю (Київ, 1623 *МКСВ* 83); Арѣѡа, арѣта, анѣ: Добродѣтельный, цнѣта, цнотливый, або мѣлы(и) (1627 *ЛБ* 179);

у *знач.* ім. добродійний, добродійник: такъ в томѣ вола бжѣа дѣтса и дѣатиса бѣдетъ ажѣ до ско(н)чаніа свѣта, а ведѣ же вѣрные а добродѣльные, то́лко смертїю з доча(с)ного на вѣчное пременяютсѣ (Острог, 1587 *См.Кл.* 1).

ДОБРОДѢТЕЛЬ, ДОБРОДИТЕЛЬ *ж. (цсл. добродѣтель)* 1. Доброчесність: кр(с)тѣ лѣствица нб(с)ная оузводащи на поу(т) наставляя на добродѣте(л) (1489 *Чет.* 27 зв.); Четыри же бл̄говѣстїа да(ст) на(м) прикладно, зане съборны(м) и врѣховны(м) четыре(м) добродѣтеле(м) (1556-1561 *ЛЄ* 16); Прото(ж) панове мещане лво(в)ские по(д)вигнулися выше силы и(х) направляти ѡпа(д)лые sprawy. Будѣчи самы в люде(х) и на маѣтносте(х) зешлые, сподѣваючися на га бга и на х(с)тия(н)скую милостивую добродите(л) (Львів, 1587 *ЛСБ* 83); Егда же онѣ по́пѣ бгоявлѣніа, не бѣде(т) жити в цѣломѣдрїи и добродѣтели, яко же подобае(т) сщеникомѣ, но ѡпражнѣтисѣ въ бе(э)чїнїи..., маю(т) волю изверѣчи его ѡ(т) чреды его, и іного вмѣсто его ввести (Львів, 1591 *ЛСБ* 157); добродѣте(л) оучителе(м) е(ст), ани славы ани чѣсти не искѣти себѣ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221); Вѣины божии на грѣха вѣюите добродѣте(л) свою в силѣ ѡготуйте (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 101); Петръ святыи, навѣкши образ... от учителя своего, яко в добродѣтели, такъ в покорѣ..., своихъ учениковъ того же слѣда держатисѣ учит (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); На(д) всѣ згѡла добродѣтели якѡ найдоскона́лшю цнѣтѣ, Любѡвь ховѣти ка́же(т) Збавѣте(л) (Київ, 1648 *МКСВ* 350).

2. (*добрі вчинки*) добродіяння: Вѣсте, что азъ господѣ будучи и владыка, сотворихъ, и вы, какъ мене видели есте творѣща, должнии есте творити и тую покорную добродѣтельъ выполняти и другъ другу ноги умывати (1608-1609 *Виш. Зач.* 228); Понѣважѣ

в' Метрики нб(с)ныи тылко лѣта нашѣ и дни вѣтисаны бывають, в' которыи добродитель яковѣю сотворилимѡ, и ѡсвѣдчили любо(в) противко Бгѣ и ближнемѣ ншмѣ (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 942).

ДОБРОДѢТЕЛЬНЫЙ *див.* **ДОБРОДѢТЕЛНЫЙ.**

ДОБРОЛѢПНЫЙ *прикм.* (*цсл.* добролѣпныи) чудовий, прекрасний, чарівний: исподоби(л) ма еси целовати добролѣпны(х) сѣдинѣ твои(х) (1489 *Чет.* 238); вси зраще его слезна плакахоуса ѡ добролѣпнемѣ тѣлѣ его (Там же, 239).

ДОБРОНРАВІЄ *с.* (*цсл.* добронравіє) (*вихованість, ввічливість*) звичайність: Четвѣр'тое мл(с)ть щедро(ст) // добронравіє, и добродѣте(л), слѣн(є)чнага крѣга подобіє носачи, всѣ(м) свою оутробѣ ко (з)милова(н)ю ѡтвора(ти) (п. 1596 *Виш. Кн.* 239 зв.-240).

ДОБРООБРАЗІЄ *с.* (*цсл.* доброобразіє) порядність, пристойність: Чи(м) пє(в)нѣ(и)шій тѣ(н) на(д) исти(н)нѣ,... яко мѡви(т) оучіте(л) велікій лѣпше мнѣ доброобразіє видимо, на(д) тѣе, котѡрое быває(т) слѡво(м) вѣмалєвано (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 219).

ДОБРОПИСЕЦЪ *ч.* (*той, хто гарно пише*) каліграф: Євграфъ: Доброписецъ (1627 *ЛБ* 205).

ДОБРОПЛОДНЫЙ *прикм.* (*який дає добрі плоди*) плодovitий, плідний: радуиса стителю николає грѣзнѣ dobroплodныи точка нѣтлѣния миру (1489 *Чет.* 197); земля радости исполнишьса // dobroплodныи цвѣты поу(т) постилає(т) (Там же, 315-315 зв.).

ДОБРОПОБѢДИТЕЛЬ *ч.* (*цсл.* dobroпobѣдитель) те саме, що dobroпobѣдникъ: Калліникъ: Добропobѣ(д)никъ, ил(и) dobroпobѣдите(л) (1627 *ЛБ* 214).

ДОБРОПОБѢДНИКЪ *ч.* Переможець у змаганнях за добро: их же и мы съдержати хоще(м), но немѡщни сѣще, мѣрѣ возаще царскіа пѣсни сладцѣ съплѣтати ты же сіє блѡдарствѣн'но пріими, речѣн'наа dobroпobѣ(д)ниче, в' помысли своа влагай (Львів, 1591 *Просф.* 63); Калліникъ: Добропobѣ(д)никъ, ил(и) dobroпobѣдите(л) (1627 *ЛБ* 214).

Див. ще ДОБРОПОБѢДИТЕЛЬ.

ДОБРОПОБѢДНЫЙ *прикм.* Прославленный перемогами за добро: престависа стаа славная dobroпobѣднаа мѣнца х(с)ва парасковгия въ нинешний днѣ (1489 *Чет.* 66 зв.).

ДОБРОРАЗУМЬЄ *с.* (*цсл.* доброразуміє) розважливість, розсудливість: ѡсифъ... явное дарованье г(с)оу своему даєтъ // а больше dobroразумье и покорѣнье (1489 *Чет.* 325-325 зв.).

ДОБРОРЕЧАЧИЙ *дієприкм.* у знач. *прикм.* Який добре говорить, чітко вимовляючи слова: Варахїа: Сы(н) ѡчѣнѣ, доброрѣчачі(и), а(б) покланяючіи Панд (1627 *ЛБ* 191).

ДОБРОРЕЧЕНЄ *с.* Добра вимова; добра, приємна мова: Доброрече(н)є, бл(с)ве(н)ство, а(б) колѣнопоклоне(н)є (1627 *ЛБ* 191).

Пор. ДОБРОРЕЧИТИ.

ДОБРОРЕЧИТИ *дієсл. недок.* (кому) Гарно, приємно говорити: Бѣда мѡви(т) гды доброречити ва(м) боудѣ(т) всѣ члѣци. Лѣтваа рѣчь ест посѣжати нѣжли самѡмѣ добры(м) быти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 223).

ДОБРОРОДНЫЙ, ДОБРОРОДЕНЪ *прикм.* 1. Родовитий, знатний: срацины... сѣа агрикова василѣя межи всѣ(х) выбрали повеже добророденѣ бѣ и красенѣ видѣние(м) (1489 *Чет.* 96).

2. (*здатний давати великий урожай*) родючий: є(ст) того потреба, абы тыи вси которіи хота(т) быти добримы послѣ(ш)ніками // наоуки х̄а избавителя своего, абы были яко добрород(д)ное поле подаваючи и(з) себе вда(ч)ныи ѡвощи и пожиткы (к. XVI ст. *УЄ* №31, 205).

ДОБРОСЛАВНЫЙ, ДОБРОСЛАВЕНЪ *прикм.* Який має добру славу: Євдоксія: Доброславаа (1627 *ЛБ* 205); Євдоксій: Доброславенѣ (Там же).

ДОБРОСЛАДОКЪ *прикм.* Солодкий; приємний на смак: англѣ... не брѣглѣ ни ѡдра ни трапезы, ни вина добросладѣка (1489 *Чет.* 38 зв.).

ДОБРОСТЬ, ДОБРОСТЬ *ж.* 1. Те саме, що доброта у 1 знач.: я... вдячна будучи и тую такъ гойную ласку и добрость его милости поволноостями и вшелякою щиростью моею ясне вызнати и значне нагородити... записую именѣе свое материстое (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 322); што має(т)

за посагъ шнотѣ и добро(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 49); цѣ(р)кѣ мою а(и)нѣ... ѡ(т)даваю в мо(ц)и и в опекѣ кна(ж)нѣ... зофии с кара(б)чева которая с по-бо(ж)ности и добро(с)ти своеѣ во(д)лѣ(г) бачѣ(н)я своеѣ кгда... доро(с)те(т) замѣ(ж) выда(т) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 42); Пе(р)ве(и) наоучѣса што є(ст) зло(ст), фалш, блѣ(д), тма. тож са наоучи(ш) што є(ст) добро(ст), правда, пѣ(т), а свѣтлѣсть (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 15); Ѡ добро(с)т неси́згланна! Ѡ слѣдко(ст) неско(н)чона! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 184); Бгѣ нѣшѣ в' дѣлѣхъ свои(х) чѣдныхъ, Непостижимый, ... и в' добрѣсти своѣи завше бытнѣи: мѣре пепребранѣе (Чернігів, 1646 *Пер.ю* 1 зв.).

2. Доброякісність: маю тѣ иншѣе што продамъ за тын грѣши лѣчѣ не єсть такои добрѣсти ѡкажѣ тобѣ (к. XVI ст. *Розм.* 28).

Див. ще ДОБРОТЬ.

ДОБРОТА ж. 1. (вияв доброгѣ, прихильного ставлення до людей) добрѣта: добрѣтѣ и развѣмоу а́нгли дивагса (1489 *Чет.* 39 зв.); если боудѣтс добрѣ чинити тымъ которыи тыжѣ вамъ добрѣ чинати што жѣ за добрѣта оу васѣ є(ст) (1556-1561 *ПЄ* 236); Бог милосердѣный з добрѣти своеѣ обдаровати мене рачил (Луцьк, 1574 *АрхЮЗР* 8/III, 283); Христѣ добрѣтою своею притерпѣлѣ нерозумство ихъ (XVI ст. *НЄ* 38); а прѣто ѡ(т) ты(х) котѣрыє грѣша(т) дайса з добрѣти своеѣ оупросѣти (Острог, 1614 *Тест.* 169); Єдно ты(л)ко побѣжнѣсть, мѣлѣсть тѣжѣ и шѣбѣта Стѣлѣсть вѣры: при нѣмъ зостѣла и добрѣта (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 8); Заправды з' добрѣты своѣи Бгѣ все створѣвши, кѣждѣмѣ створѣню видѣмомѣ и невидѣмомѣ... оудѣли(л)... дары за́шности и по́чести (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 176); Бжѣ Ѡ(т)-чѣ Вседержѣтелю, Чѣднѣи слѣвы твоѣи явѣтелю. И неизрѣченнѣи добрѣты твоѣи. Дла мѣлѣсти дѣши моѣи (Чернігів, 1646 *Пер.ю* 13 зв.-14); Добрѣта: Pulchritudo. Decor. Ebogantia. Venustas (1650 *ЛК* 443).

2. Краса, чарѣвність, привабливість: добрѣта, оуроѣ, цѣ(д)нѣсть (1596 *ЛЗ* 44); пытаю ѡ(т)чѣ преподѣне, ... почѣо ѡставиѣте ми(р)скую красѣту и невидимѣю ищите добрѣтѣ (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 76); гды тѣю ѡкрасѣ оу́зри(т) при на(с)

хс тѣды засмакѣѣтѣ добрѣтѣ нашоѣ и ѡбрѣчи(т) // сѣбѣ дѣшѣ нѣшѣ яко мѣдрѣю... двѣ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* №29515, 327 зв.-328); Dobrota: Vroda (Жовква, 1641 *Dict.* 55); bellitudo, красѣта, добрѣта (1642 *ЛЄ* 101).

Див. ще ДОБРОСТЬ, ДОБРОТЬ.

ДОБРОТВОРЕНИЕ с. (цс.л. добротворѣние) добродѣяннѣя, добротчинність: Але повѣдай тут, езовито, в чѣмъ сѣть согласни твоѣ лагынские нароѣве: в заповѣдѣхъ ли христовыхъ и добротворѣнию и евангѣлской науке или только у вызнаниѣ папѣныхъ усмотрѣний? (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180).

ДОБРОТВОРЕЦЬ ч. Добродѣинник, добротчинѣнь: Боиифѣцѣи: Добрѣтѣворѣцѣ. з' Єллинска: Воиифѣцѣи (1627 *ЛБ* 187).

ДОБРОТЛИВЕ присл. (смп. dobrotliwie) лагѣдно, прихильно, добротзичливо: єго мѣлѣсть мене. // малжѣнку свою, милуючи, вѣ кождыхъ пригодахъ и фѣрѣбахъ моѣхъ не опускалѣ, єдно во всемъ ласкаве а добротливе, яко на вернѣго а доброгѣо малжѣнка належит, показѣвалѣ (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 8/III, 44); Оублажѣю: Добрѣтѣливе чинѣю, добротѣйство ко́мѣ показѣю (1627 *ЛБ* 136).

ДОБРОТЛИВОСТЬ ж. (смп. dobrotliwość) лагѣдність, прихильність, добротзичливість: а єго мѣлѣ з добротливѣсти своеѣ рачил ѡбѣшат то єму отпу́сгити (Вѣрба, 1564 *ВИАС* II, 230); прошѣ бога добротливѣго абы та з добротливѣсти своѣи завше здороѣго заховалѣ (к. XVI ст. *Розм.* 63); вѣра, ... надѣа, любо(в)... добротливѣсть, и ѣнынѣ цнѣтъ хѣрь..., Ба... оублажѣти мѣжѣтъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 127); приѣболѣкѣ ѣхѣ Г(с)дѣ шѣтатами свѣтлѣсти таѣмнѣи, ѡдѣнѣѣмъ вѣры. Надѣи, Любѣве, радѣсти, покѣа, добротливѣсти (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 19); ѣвоцѣ Дѣа є́стѣ мѣлѣсть, вѣсѣлѣѣ, покѣи, нескѣаплѣво(ст), добротливѣсть (Львів, 1646 *Зобр.* 32 зв.).

ДОБРОТЛИВЫЙ, ДОБРОТЛИВЪ прикм. (смп. dobrotliwy) милѣстивѣи, добротнѣи: Єв(г)лиѣта ѣписѣоѣ яко хс оу́з(д)оровилѣ слѣпѣго з наро(ж)-на которѣго то з жиѣдовѣ ись стѣилища ѣгнѣно, добротли(в) приналѣ тыжѣ повѣѣѣѣтѣ ижѣ єсть дла соудѣоу на тотѣ то свѣтѣ пришѣоль (1556-1561 *ПЄ*

384); А тутъ маешь тую нещастливую колоду, которая завалила дорогу до того сыноду, которого былъ его королевская милость зъ добротливое ласки своее позъволити рачылъ (Вильна, 1599 *Ант.* 653); По ѿ(т)падѣніи же сатаны, оумысли(в) добротливый бг̃ъ: сътворѣти иное разоумное сътворѣна... чл̃ка (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9); самъ часъ оузычитъ ли егѡ намъ Г(с)дь Бг̃ъ здоровымъ за тогѡ жъ добротливого Бга помочью бѣ(з) долгон трѣдности в̃рихлѣ намъ нагородитъ (Єв'є, 1619 *Єм.Грам.* 4 зв.); ѿ Добротливый Бже мой, Дивѣтсѧ ннѣ ра(б) твоѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 57 зв.);

чуйний, ласкавий, доброзичливий, добродушний: Єдна(к) са не вѣмовишь абы(с) не мѣлѣ быти мл̃(с)рдны(м), и добротливы(м) противъ кѣждоу (Львів, 1585 *УЄ* №5, 286 зв., на полях); жены добротливыи, которыи с нею были, тоты єи пристерѣгали (XVI ст. *УЄ Трост.* 69); оумѣмо заразы и тѣ, хто причиноу оуразѡвъ нашы(х) оуважити, и свѣдомы єсмо добротливого // самѡго черѣзъ себѣ прирѡжѣнѧ к(р) его мл̃(с)ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 80 зв.-81); Єслибы тѣ вѣдалъ Николай, и того зъ дѣброу вѣроу слѣхати хотѣлъ бы, ѿ добротливый ѡсѡдѡре, иъкгда бы Гѡметрийкини,... фѣкгдами маліѡваными не вѣжилѣа бадѣтисѧ недостигнуеного єстества (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 269); Лечъ добротливый Оѣцъ ѡбѡхъ сыноѡвъ свои(х), дѣбромѣ и пожигѣчномѣ мѣдре забѣгаючи, молѡдшого ласкаве прѣймѣтѣ а старшого... оутѣше не прѡситъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 35); Вѡла твоѧ стѣѧ добротливая. А не наша вѡла грѣхѡлюбиваѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.).

Див. ще ДОБРОТНЫЙ.

ДОБРОТНЫЙ *прикм.* Чуйний, ласкавий, доброзичливий, добродушний: Бл̃говолѣте(л)ный: Добрѣтный (1627 *ЛБ* 7).

Див. ще ДОБРОТЛИВЫЙ.

ДОБРОТЬ *ж.* (*стп.* dobroć) те саме, що **доброта** у 1 знач.: бѣ(з)злѡбіє, щѣраѧ дѣбрѣть (1596 *ЛЗ* 25); а шѣб жъ розмѣшѣшь, єсли не покаже бг̃ъ бѡлшей дѣбрѣти, наѣмилышимъ прѣѣтелюмъ свѣимъ; єсли бѣсомъ єсть ѡ(т)рада а не мѣка (Почаїв, 1618 *Зерц.* 46 зв.); Плѧкали и бныи хвалы гѣдныи Вдѡвы,

Гды... добродѣтка ихъ... ѡмерла, выславѣючи єи за живота дѣбрѣть (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 14); ѡвоцъ Дѣха єстѣ милость, весѣлѣе, покѡй, нескваплѣиво(ст), добротливѣсть дѣбрѣть (Львів, 1646 *Зобр.* 32 зв.).

Див. ще ДОБРОСТЬ.

ДОБРОХОТНЕ, ДОБРОХОТНѢ *присл. (стп.* dobrochętnie) (*з власної волі*) добровѣльно, доброхѣтно: велѣки(и) логофѣтъ мѡ(л)дѣвски(и) в сове(р)шенѣ цр̃кви са(м) собою прѣнесѣ и дѡ(б)рохо(т)нѣ ѡ(т)даѣ 150 тѧляро(в) золотовы(х) (Львів, 1629 *ЛЄБ* 1051, 2); єднѧкъ не всѣ которыи Кр̃с(с)тъ нѣсѧтъ, его власне берѣтъ, и по(д)носѧтъ: ѧле самѣи тѣи которыи доброхѣтне рамена свои, Тѧжѧрови якомѣкѡлвекъ ѡ(т) Бѧ налѡженѡмѣ, и то сѣ трѣпѣніємъ по(д)кладѧють (Київ, 1632 *МКСВ* 283); libenter, доброхотнѣ (1642 *ЛС* 254).

Див. ще ДОБРОХОТНО.

ДОБРОХОТНИЙ *див. ДОБРОХОТНЫЙ.*

ДОБРОХОТНО *присл.* Те саме, що **доброхотне**: lubens, [a]lduer i lubenter, доброхотно, радо(с)тно (1642 *ЛС* 257).

ДОБРОХОТНЫЙ, ДОБРОХОТНИЙ *прикм.* (*стп.* dobrochętny) добровѣльный, доброхѣтний: Бг̃ъ алѡбѡвѣмъ Оѣцъ, ѡтрѣдовѧтѣлыхъ насѣ грѣхѧми доброхѣтноу своєю волею и сѣлоу Сноѡви прѣносѣтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 694); Прѣтивъ Пѧтогѡ Приказѧ всѣ доброхѣтныє забѡйци бѣзъ ѡборѡны свѣгѡ живота грѣша(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 908);

прихильний, привѣтний: Єѡмѣний: Мл̃(с)рдъ, ѧбо мл̃(с)тѣве(и), тѣхъ, доброхѣтный (1627 *ЛБ* 206); hilaris, hilarulus, весели(и) доброхо(т)ни(и) (1642 *ЛЄ* 218); А за(с) вѣдаючи, таковѡ быти Бж̃дѡ блг(д)тъ на всѣхъ нзлѣпнѣю, ижѣ, єслибысмы мѣ што ѡфѣровѧли зъ гы(х) рѣчѣй, которѣйсмы зъ рѣки егѡ вѣзли, то не инѧчей єиѡ тѡвѣрѣ весѡлоу и доброхѣтноу прѣймѣе(т) (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 5 зв.).

ДОБРОХОТНѢ *див. ДОБРОХОТНЕ.*

ДОБРОЧЕСНЫЙ, ДОБРОЧЕСТНЫЙ *прикм.* Добročесный: ты єси... невѣрнымъ врагомъ соупостѧтъ добroč(с)тного народа (1489 *Чет.* 228 зв.); не ѡстави(л) єси добroč(с)тного вѣнѣнѧ спѧсѡва (Там же, 229); Всєкрѧсное похвалѣніє менѣ сѣдѣр-

жѣть, відачі доброчѣснаго (!) по́чѣсть ѡ(т) всѣ(х) прѣймѣючи (Львів, 1591 *Просф.* 65).

ДОБРОЧЕСТІЄ, ДОБРОЧЕСТЬЄ с. (цсл. доброчѣстїє) доброчѣстнїсть: нестерѣ добръ дѣєю и чисгѣ тѣлом,.... ѡ(т) оца доброчѣстїє... // ...видитѣ гордо(г) хвалачїса въ злобѣ силно(г)... црѣа, шго(ж) са возноситѣ на(д) кедрѣ ливаньскїми (1489 *Чет.* 57-57 зв.); Ёму суть подобни церковнїи врази, и его вѣрнѣи и милїи друзи, иж востѡка свѣтлѡсть нынѣ оставляють и до тьмы запада во прелѣсть отбѣгають, от истыннѣи до лжѣ, от вѣры въ ересь, от доброчѣстїа в грѣшную прелѣсть (к. XVI ст. *Укр.п.* 72).

ДОБРОЧЕСТНО присл. Доброчѣсно: мы брата доброч(с)тно и праведно несмѣшно поживѣмъ (1489 *Чет.* 217 зв.).

ДОБРОЧЕСТЬЄ див. **ДОБРОЧЕСТІЄ.**

ДОБРОЧИНЕЦЬ ч. Доброчинѣць: вхѡдитѣ тѣды похвалѣ ѡ(т) людѣи Хс; абы навѣчїлѣ доброчїнѣцѡвъ зѣ доброчїннѡсти своѣѣ// не шѣкати чѣсти и славы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 418 зв.).

ДОБРОЧИННОСТЬ, ДОБРОЧИНЬНОСТЬ ж. Доброчиннѡсть: Припѡмню... Гермогѣна... якъ зась бѣлъ въ доброчїннѡсти гѡйный (Київ, 1623 *МКСВ* 84); Сѣимѡ на дхѣ сѣма дхѡвное, сѣимѡ овоцы шодроблївѡсти, терплївѡсть, братолїбїє, доброчїннѡсть, покѡрѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 284); а мы якъ здавна продковѣ нашѣ з во(и)ска запо(э)кого црѣ его милѡсти вшѣлякую доброчїннѡ(ст) чїнили и тепе(р) при томѣ стоимѡ (Черкаси, 1648 *ДБХ* фотокоп. 11).

ДОБРОЧИННЫЙ прикм. Доброчиннѣи: Повтѡре: ижъ въ Нѣродѣ нашѣмъ въ тѡтъ вѣкъ бѣлѣ такѣ оутѣхоу и доброчїннѣмъ, якъ нѣгды бѣлъ въ Іїлїи Прр(о)кѣ Бжїй Єлїссѣй (Київ, 1625 *Кол. Каз.* 25).

ДОБРЫЙ, ДОБРІЙ, ДОБРЪ прикм. 1. (якїи доброзичливо, прїязно, чуйно ставитѣся до людѣи) добрый, доброзичливый: Ижъ вбачивши єсми великѡю, а нїкгда ни в чѡмѣ невѣмовнѣю повѡльнѡсть, почтївѡсть и послуги сына моего милого... и во всемѣ са кѡ мнѣ, матце своѣй цнотливѣ и добре заховалѣ, яко добрый сынѣ...//... именьа мои

ѡтчїзные и матерїстїє... даю и дарѡю (Конюхи, 1545 *AS IV*, 429-430); его милѡсть мене, // малжѡнку свою, милуючи, въ кождѣх... фѡробах моих не опускалѣ,... добротливѣ, яко на верного а доброго малжѡнка належит, показовалѣ (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 8/III, 44); благїи, добрый (1596 *ЛЗ* 30); полюблена є(ст) вдова є(ст) єсть добраа и господнїи добре выпосажѡна є(ст) велики(и) маєть посагѣ (к. XVI ст. *Розм.* 49); Гды бы добрыми сынами бѣли и мѣли въ очахѣ встыдѣ..., не чїнили бы того и зѣ припадковѣхѣ выступковѣ не натрасали бы сѣ (Київ, 1621 *Кол.Пал.* 744); Говѣннѣ, ил(и) блѣгоговѣннѣи: Набожнѣи, побѡжнѣи, дѡбры(и), Бѣобѡйный (1627 *ЛБ* 162); Взглѣдомѣ абѡвѣмѣ не злопомнѣнїа и дѡбрый а не злобївый Гдѣ нашѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 59); а певѣна ижѣбы бѣлъ утонулѣ, кгда бы его бѣлъ добрый чоловѣкъ чѡлѣномѣ не поратовалѣ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 310);

перен. (про душу, серце) добрый: А то шѣто на доброй землїи то тыи соуть которїи добрыми ср(д)цѣмъ а правѣдивы(мѣ) оуслышавѣши слово и дерѣжа(т) его и плоды въ терпѣнїи приносѣть (1556-1561 *ПЄ* 247); бѣдѣ доброго серца (к. XVI ст. *Розм.* 25 зв.); Боу(д)те ср(д)ца доброго ѡ моужнѣи воїны (поч. XVII ст. *Проп.р.* 260 зв.); тѡжса ѡ жѡнѣ мѡвїтѣ, ижѣ такѡи чѣсти зѣ себе самѡи до мѡжа своѣгѡ мѣти не мѡжѣтъ, якѡвѡю маєтъ дѣша дѡбраа прв(д)наа, до Ха Пана и Ба своѣгѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 928);

(уживаетѣся у звертаннїи до шанѡвнїх людѣи) добрый: юноша... пыталѣ его, оучитѣлю добрый, шѣто бѣхѣ мѣлѣ чїнїти, абы(х) живота вѣчнаго дошелѣ (1556-1561 *ПЄ* 166); Шѣто на то, добрый мужу, отказуєшь? (Володимир, 1598-1599 *Вїдп.ПО* 1099); Дѣкѣю добры(и) мѡжѣ (к. XVI ст. *Розм.* 60); люцїперѣ, старѡсто, мой добрый дрѣже, Прѡшѣ ты, коло господарства моего пїлнѣи дѣже! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 18); Дѣкѣмо тобѣ Іс хѣ, пастырѣ дѡбрыи... иже на(с)... твои(м) дороги(м) тѣло(м) и крѡвѡ рѣчилѣ(с) посїлїти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 38 зв.); Рабѣи мої дѡбрїи,.... вы прѣцѣ свой прїлѡжїли (Чернїгів, 1646 *Перло* 53);

2. (*близкий, вірний*) добрый: а естли бы... Мышка...//... хогѣлъ ми якии псїй кусъ вырадить, а ваша милость бы того не престрегъ... тогда бысь мя... съ прїятеля доброго... неприятели удѣлалъ (Київ, 1573-1579 *АСД* I, 153-154); Лаза(р) товаришь нашъ добрій оуспе и барзо мало из(г)оди(в)ши повторе мови(т), лаза(р) оумре (к. XVI ст. *УЄ* №31, 38); А в том часѣ пришил Казимерскій добрыи прїятель пана воєводы (Львів, 1605-1606 *Перест.* 40); Вѣдаешъ тое, ижъ в' по(т)ребѣ з'лой прїятеля познати доброго (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 266);

(*відданий, вірнопідданий*) добрый: ино я, увидивши его вѣрную службу ку господарю нашему королю его милости, иж он есть слуга добрый, дал есми ему тое селище Трибѣсовъ (Брацлав, 1505-1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 174); тое имене..., мы паметаючи па вѣрныи... послуги того слуги нашего доброго... по смерти его взяли есмо зася к рукамъ нашимъ (1536 *АрхЮЗР* 7/I, 72); И за́са йныи цїре зѣмныє...; задивоуются та́къ дївной сла́въ и пова́зѣ пра́вн(с)наго; присмоутрѣючися красотѣ и свѣтлости мѣста его сто́го, до кото́рого прїимѣтъ двора́не..., начѣньши ѡ(т) ѡвѣла праведнаго, першого двора́нина и во́ина доброго; кото́рин крѣ́вь свою выла́въ за пра́вдѣ б́га своего (Почаїв, 1618 *Зерц.* 71 зв.); Бл́гый рабе́ добры(и) и вѣрны(и), ѡ малі́мъ быс(т) вѣренѣ, на(д) мно́гими тя поста́влю (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 288); Мы ниже(й) менованные будучы запрошоныи до дому имене(м) П: Стефана Уса Во(и)та Владичи(н)ского..., ведлугъ звычайу ншго хр(с)тіанина доброго Гду Бгу посылаючи, однаго на тую дорогу стую наукою хр(с)тіанскую и га(и)нами стыми посиленнлсмо (Холм, 1648 *Тест.См.* 470).

3. (*гідний пошани*) поважний, достойний, шановний: А при том были: пан Петръ Боговитинович, а князь Иванъ... Полубенский..., и иных людей добрых при том было не мало (Луцьк, 1503 *АСД* I, 150); якож и лист свои она мнѣ под печатми людей добрых па то дала (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 178); она... на тое на все листы свои записныи подѣ сведомомъ и печатъми некоторыхъ добрыхъ людей ема́ дала (Краків, 1538 *АСД* IV, 114); А та(к)

А ѡ томъ люде(и) добры(х)...//... ѡпытыва(л) (Черкаси, 1544 *ЦНБ ДА/П-216*, 101-102); буду то и(м) на ѡко мовити где буде(т) немало люде(и) добры(х) почтivity(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 48); кто слѣхает(т) с пи(л)ностью слова бжїа... и повѣдае(т) и(н)ши(м) добры(м) люде(м). якобы кви(т)нѣлю слово бжїе промѣ(ж)кѣ нїми (XVI ст. *УЄ* №29519, 124); при котором фримарку нашом были люди добрые мещане Яков Прошник, Гарасименко для лепшого вѣры и памети (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 25); я Ма(р)тынь Каменьски(и) возъны(и) енераль... созънаваю... ижъ... маючи при себе Стороною люде(и) добрыхъ двоухъ шляхътичовъ... былъ есми вышереченого дня и року в маєтности... пана яна модѣры(н)ского (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 93); маючи при себе сторону и шля(х)ту люде(и) добры(х), вери годныхъ... за юриди(ч)ны(м) узванѣ(м) бы(л) в має(т)ности его м(л) пана Ивана Лемеша (Житомир, 1650 *ДМВН* 209);

(*сповнений прихильності, поваги*) добрый: И мы для впокою и наперед для лепшого нашего жита, ижбыхмо мы сами своими парсѣнами, так теж и дѣти наши во впокою были и в доброй приязни, тепер и на потомныи часы мешкали (Ковель, 1538 *АСД* IV, 167); ино дей мы..., маючи на него взгляды добрый..., // мы дали есмо ему нашего продка двориско у селе нашомъ Мосчюной (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 75-76); а заты(м) се добро(и) прия(з)ни Ъм залѣцаю (Гологори, 1605 *ЛСБ* 338); Прошу тогда слезне пана брата моего... и дочки моей..., абы напередъ межи собою милость и згodu повинную заховали... зъ добрымъ уваженьемъ и розумысломъ моимъ тымъ письмомъ имъ зоставленое воли моей, во всемъ справовали (Луцьк, 1607 *АСД* I, 235); При то(м) аффектѣ в' мнѣ к' ѡ(т)цѣ сто́мѣ добрый (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 8); Рвѣніє: Спѣрь. Зазрѣ(н)є доброе. любовь горѣчаа (1627 *ЛБ* 108); Чтожъ роздѣлѣшъ, жебы доброе пре(д)ложеніє мое и прие(м)ное быти мѣло створителейъ своємъ? (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 265); Подобно с презренъя доброго тое ся стало чого мы самы собѣ зычили (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокон. 12);

(який відповідає нормам моралі) зразковий, добрий: приехавши до Острога, видіти доброе захованє жоны своє (!) до себе... записал єй замки свои (Острог, 1539 AS IV, 208); Тое все слышачи, наймилшїе, повстаньмо, вытрезвывшиса, не спѣмо, нагородѣмо добры(м) концѣмъ першій злыи животъ (Острог, 1607 Лѣк. 125); Нѣкоторые... зъ людий на самомъ початкѣ житїа своего добрый початокъ въ помешканю оуказавши, остатокъ животѣ... злѣ докончили (Київ, 1637 УЄ Каг. 186);

(чесний; незаплямований) добрый: ты(м) су(м)не(н)є свое и славѣ добрѣю образи(т) (Ковель, 1574 ЖЖК II, 281); жона моѣ... не огледаючиса на доброе минчанє... тамъ, где се єй подобало, мешкаеть (1577 AS VI, 73); мы... не мѣжемо справы своєи попирати, анѣ и(х) доброй славѣ, и чести, и вѣрѣ нѣ в чомъ причины не даємо... и прощенїа жадаємо (Львів, 1591 ЛСБ 155); У добруи чести поживайме у нынѣшнемъ вѣку (XVI ст. НЄ 192); А к(д)ы са ты(м) по(д)пірати бѣдемо оуже бѣде добра вѣра наша чого и(н)шїи народы и пре(д)кы нашѣ роздѣлѣти не могли (к. XVI ст. УЄ №31, 91); Я Станисла(в)... а я Полонїа... се были апеляцы(и) на трибуна(л) выточили то есть... ѡ написанє словъ ѡсчепливы(х) добро(и) славе мое(и) мене самого горо(д)ничого доткливы(х) в по(з)ве в реляцы(и) возного выражоны(х) (Київ, 1621 ЦНБ II 20756, 1); Самая добрая совѣсть то витривати може(т) (Чорна, 1629 Дїал. о см. 268); На концѣ жаднымъ спѣсобо(м) не мѣжетъ собѣ привлѣщити тогѣ кона хтѣ бы та(к)// злы(м) сѣмне(н)ємъ кѣпи(л), лѣ(ч) то(т) котѣры(и) бы добры(м) сѣмне(н)ємъ кѣпи(л), не повїненъ только ѡ(т)дѣти ре(ч) самѣю (Львів, 1645 О тайн. 102-103); **доброе слово див. СЛОВО;**

(вартїиї наслїдування, схвальний) добрый: Тежъ прирекає(м)...//... зъвычаи добрые старода(в)ные ты(м) статутѣ(м) нѣшимъ заховати (1566 ВЛС 3 зв.-4); молодость, а детиные лета нхъ... потребѣють мети при нихъ сердоболного приатѣла, котрый бы ихъ не толко покормѣмъ телеснымъ ѡсморивалъ, але и добрыхъ норовѣвъ ѡставичне приѣчивалъ (1577 AS VI, 72); вѣм(л) сами для себе и

прикладъ добро(г) зъ себе по(с)тережете (Володимир, 1595 ЛСБ 288, 1); тыжъ покажи самъ добрый ѡбра(з) або прикладъ покажїа (XVI ст. УЄ Триг. 98); А даска(л) взавши порѣченѣе ему дѣтище, маєтъ его ѡчїти с промысломъ доброе накѣи (Львів, 1587 ЛСБ 87, 2 зв.); старѣи же са тѣды абѣсь доброю пѣмѣ(т)кою по смѣрти бѣлъ несмертѣлны(м) (Острог, 1614 Тест. 168); Намъ всѣ(м) в той мѣрѣ, прикла(д) добрый съ себе пода(л) (Львів, 1616 Бер.В. 87); Повїнна при томъ малжѣнка мѣжа свѣгѣтихостю, покѣрою, и лаго(д)ностю, до набожѣнства... побѣжати, и прикладъ ѡномѣ добрый давати (Київ, 1646 Мога.Тр. 933); почѣлъ Палемо(и) лїба; ѡныхъ Нарѣдовъ приводїти до добрыхъ ѡбычає(в) (Чернїгів, 1646 Перло 3 зв. нєнум.);

праведный: Горѣдѣи армѣ хѣа доброго знѣсного, и брѣмени лѣгкого ѡ(т)стоупѣте а кѣрки свои по(д) оустѣви нѣкїисъ нѣво змышлѣнїи и до армѣ ты(х), котѣріє вкладѣю(т) на лїуде брѣмена та(ж)кїє, а самїи прѣсто(м) не хѣта(т) роушити, по(д)кладаєте (Острог, 1599 Кг.Остр. 218); Прїйми(ж) прѣто знѣвъ вѣчний живо(т), вѣдѣчны(м) са станъ оу бѣа и оублагаї єго, знѣвъ ярмо вѣзми на себе доброе (Острог, 1607 Лѣк. 94); за то(т) блоу(д) боудѣ(т) моука, а за пе(р)шїи добрый живо(т) оучтївость (Острог, 1607 Лѣк. 65); Правѣвѣрныи абѣ не хѣвѣючиса, статѣчными в вѣрѣ трѣвали, и за жїтїє доброе са брали (Київ, бл. 1612 Аз.В. 108); Сила сло(в) не насыщаю(т) дшѣ, але добрый живо(т) // ѡхоложає(т) ѡмысль (Київ, 1623 Мога.Кн. 11 зв.-12); добрїи живо(т) чїни(т) члѣка мѣ(д)рого вѣ(д)лѣ(г) бѣа (Там же, 14 зв.); а за тымъ и гнѣву Бѣжого трудно бы ся ухоронити, живши добре, а потомъ животъ добрый на горшїи перемѣнити (Київ, 1644 КМПМ II, 288);

(розумний, вихованїиї) добрый: при(ш)лите до на(с) чѣтыри дїяки млоде(н)щи добрыи а мы и(х) дамо на навѣченїе пе(т)я грѣче(с)кого (Сучава, 1558 ЛСБ 24); А має(т) бѣти стороны пѣна а(м)брожего товаришо(в) ше(ст), и ѡчнє(в) добры(х) два (Львів, 1598 ЛСБ 324).

4. (ѡсвїдѣченїиї, квалїфікованїиї) добрый: Бортников добрыхъ до борѣ моего двѣрного маєт пѣти ѡса-

дити, с котормъ бортников жадного платѣ не брати (1567 АС VII, 120); То для того священникѣ двѣ части, абы дѣлака доброго къ церкви ховалѣ (1577 АС VI, 79); Припоасанѣ (sic! — Прим. вид.) по бедрѣ твое(м) (sic! — Прим. вид.) мечѣ бѣгсловіе(м) кованѣныи, добрый войне (Львів, 1591 *Просф.* 66); Але когда добрый владыка на проповѣдъ выбралъ простыхъ хлопов, смиренныхъ нищихъ, беззлюбивыхъ рыболовов, кожемяк и тымъ церковъ свою поручилъ, ... — такъ же властне и патриарха... учинилъ (1598 *Виш.Кн.* 104); крѣоль, то(т) естѣ добрын, котѣрыи скрывжены(м) по(д)даны(м)... дае(т) преложѣного (Острог, 1614 *Тест.* 154); Ѡ копникѣ егѣо добрый и справны(и), южесь на(с) видѣме и телѣсне возіги ...пересталѣ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 34); Непристойнѣю... речѣ быти сѣдѣлѣ Сѣтникѣ слышачи ѣ такѣомѣ шасливомѣ и добромѣ лѣкарѣ (Київ, 1637 *УС Кал.* 374).

5. (який приносить комусь добро, радість) добрый: Розумѣвѣ же то іс реклѣ имѣ про што троу(д) дѣлаете женѣ и сѣте доброе дѣло оучинила на мѣнѣ (1556-1561 *ПС* 110); где мы видячи рѣ(ч) вашу добродѣю... помо(г)ли е(с)мо ва(м) с помочию божию (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); Такѣ просвѣтитѣ ся свѣтлустѣ ваша передѣ людѣми, если увидятѣ вашѣ добрыи дѣла и прославлятѣ отца вашего (XVI ст. *НЄ* 142); тыи, котѣрыи добри учинки чинили, пойдутъ до живота вѣчного (Вільна, 1600 *Катех.* 65); Тѣе тѣды вѣдаючи нѣкѣг(д)ы в добрыхъ справахъ не оустанѣймо (Острог, 1607 *Лѣк.* 93); Не жалѣи же часѣ кѣ читаню, бо егѣо на добрыи рѣчи ѡберне(ш) (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Августѣ король Польскій... былѣ коронованѣ на королевство року 1530 и, много речей добрыхъ постановивши, въ покою королевство рядилѣ (поч. XVII ст. *КЛ* 75); Знаючи то... ка(ж)дый пере(д) собою оучи(н)ки свои понести моуси(т) та(к) злыи яко и добрыи (Височани, 1635 *УС* №62, 4); з добримѣ наши(м) пожѣткомѣ шобы былѣо, самѣовластїе (Чернігів, 1646 *Пер.ю* 5 зв.);

(щасливий, успішний) добрый: А кѣды вже въ нащѣ той добѣрые початки въ себе мети бѣдѣтъ, маєтъ ихѣ Єе Милость... до Вильни къ Єзвитомѣ,

бо тамѣ фалатѣ дѣгамѣ добрѣю надѣжѣ (1577 АС VI, 74); А цѣотлївыи бѣдай днїи добрыхъ заживали (Львів, 1591 *Просф.* 67); хто хоче(т) живо(т) миловати и ѡглядати дни добрыи неха(и) вѣста(г)не(т) азыка своего ѡ(т) злого (II пол. XVI ст. *КА* 187); **добрый день див. ДЕНЬ;**

(сприятливий) добрый: боудетѣ зима добра, весна и лѣто мокро (к. XVI - поч. XVII ст. *Яв.Рук.* 113); Не на тыи то знѣки оучини(л) бѣгѣ свѣтіла, абы з нїхѣ практыкарѣ... ѡповодали... што маєтъ когѣо потѣаги: або коли часѣ добрый або недобрый (серед. XVII ст. *Хрон.* 3); А онѣ реклѣ: естѣ ли еще жївѣ, бра(т) мѣи естѣ. Што вѣзали мѣжеве за добрый знѣкѣ (Там же. 314);

(вигідний, прибутковий) добрый: бо котѣрыи бы добре служили до(с)гупую(т) собѣ мѣ(ст)на доброго (II пол. XVI ст. *КА* 509); кѣпе(ш)... ѡ(т)ходи(т) на далѣкѣю стѣорѣноу... если кѣплю добрѣю сѣтвори(т) вѣ(з)вращаетѣся (поч. XVII ст. *УС* №236, 5); Нехѣи... бѣгѣ з' оныхъ добрый зыскѣ ѡ(т)давши: Станетѣся гѣднымѣ Нѣб(с)ного вѣрѣнѣ (Львів, 1642 *Бут.* 8 зв.);

(щедрий, багатий) добрый: прото жѣ еслї вы зли есте а вѣмѣете добрыи дары давати сѣномѣ вашн(м) бѣльше пакѣ ѡ(т)цѣ вашѣ котѣрыи е(ст) на небѣсе(х) дае(т) добраа просѣащи(м) оу него (1556-1561 *ПС* 39 зв.); оурожай добрый на полїи зродїти рѣчилѣ (XVI ст. *УС* №29519, 178 зв.); в Стѣыхъ бѣвѣ(м) Бѣжихъ не йнѣшее што славлено... бывае(т), тѣлько дары того ѡ(т) котѣрого вшелѣаки да(т)о(к) добрый... выходи(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 100); Але ярина добра была, и тымѣ же ся толко людѣе и рятовали (1636-1650 *ХЛ* 80); Послѣднѣйшимѣ зась спѣсобомѣ могѣтъ на достѣтки бога(т)ство, добрый посѣгѣ малжѣнковѣ безѣ грѣхѣ поглада(т)и (Київ, 1646 *Мол.Тр.* 930).

6. (який має належні позитивні якості або властивості) добрый: а князь Андрѣи маєт мнѣ да(т)и на(п)рѣтивкѣ того (моего) мѣнастырѣа такъ доброе имѣне и платное ѣ в ѣтчизнѣ нашѣой..., какъ бы стоало за (мѣнастырѣ) (Вільна, 1522 АС III, 231); а Твоѣ Милост за все штменѣ, также добрѣю и с такими ж кѣргнты и можностю людѣей и пожѣтками, яко их

част тамъ ѿ Четвертин выносит (Дубно, 1559 AS VI, 43); а тоє имѣнье Дядковичи я а любо по мнѣ будущій маєть подати пану Петру Яновичу... такъ доброе и наряженое... какъ я въ него взялъ (Луцьк, 1564 АСД VII, 28); а такъ мы... обачивши тот листъ еє продажный... продку его на тоє имєне данный, добрый, слушный и ни в чом не нарушоныи... тоє имєне... уможняємъ тымъ нашимъ листомъ (Варшава, 1572 ЗНТШ XI, 14); Спытаймысѧ тѧ кого ѿ доброй господѣ (к. XVI ст. *Розм.* 38); И пишет Потей в тых же остатных книжках своих нынѣшних о новом календару, который естє в Рымѣ по руску выдруковавши, принесли з Рыму, хвалячи той богопротивный календар, як єсть добрый (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); а пожитковъ и доходов монастырских и церковныхъ жадныхъ не маюгъ належати, бо мают парафисе добрые (Луцьк, 1642 КМПМ II, 235); **быти** доброго розуму, **быти** въ добромъ розумѣ, зъ розуму доброго *див.* **РОЗУМЪ**; **быти** при (в, за, у) доброй памяти *див.* **ПАМЯТЬ**; въ добромъ здоровю, доброго здоровя, за доброго здоровя *див.* **ЗДОРОВЯ**;

добровільный: я з добрымъ, а статечнымъ розчисломъ моимъ не бѣдѣчи до того ничимъ ни отъ кого намовлена, и непримѣшна... // умыслила єсми монастырь збѣдовати и его фѣндовати (Почаїв, 1597 ПВКРДА IV, 43-44); Произволєніємъ добримъ себе звѣтажѣли и Тѣло своє по(д) нѣги дѣа свѣгѡ положили (Чернігів, 1646 *Перло* 54 зв.); зъ воли доброе, зъ доброе воли, своею доброю волею *див.* **ВОЛЯ**;

(безперешкодний) належный, потрібний: тыи ярьмарки мають черезъ тыдень стояти и вси люди посполитыи мають въ нихъ добрую безпечность и доброволєнство мети приехати (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 36); Я ѡлєхно павловичъ чо(р)не(в)ский... сознаваю... ижъ часть имения моего... на себе держалъ и вживалъ єсми ажъ и до сего часѧ в добро(м) покою (Луцьк, 1560 ЦДІАК 223, 1, 2, 1);

(добротний, міцний) добрый: Помосты два добры а третн(и) веръхнн(и) розобранъ (1552 *ОВол.* 3, 191 зв.); Ремесники вместе дають... ѡ божѣемъ нароженѣи колѧ(д)ки по в гроше(и) а к томѣ лѣчѣ-

ники по лѣкѣ добро(мѣ) чоботары по парє ботовъ (1552 *ОКЗ* 39); вежа сама добра нижѣли неѡбъмазана (1552 *ОЛЗ* 162 зв.); А пото(м) плєнипоте(н)гъ позваное стороны, по(д) ѡбороною протє(с)таци(и) и апеляци(и) свои(х) стоячи... повєдилъ, же яко на добромъ фу(н)даме(н)тє кожѣдая рє(ч) ненарушєне стои(т), такъ за(с) на (з)лымъ все будова(н)є сє ѡбвалєє(т) (*Житомирщина*, 1639 *ККПС* 201); кгва(л)то(в)не выдравъ... шабє(л) добры(х) тры (*Житомир*, 1650 *ДМВН* 193);

(високоякісний) добрый: за тот задатокъ маю ємѣ дати ѿ Володавѣ на берєзє Бѣга... тридцѧ лаштовъ попєлу доброго (Городище, 1551 AS VI, 108); маєш ли пристойную стайню доброе сѣно // добрый ѡвєсѣ (к. XVI ст. *Розм.* 39-39 зв.); добры(и) єсть тенѣ оксами(т) (Там же, 53); Всѣ(х) до сєбє доброй това(р) прє(з) цнотѣ свою тагнє(т) (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 2 зв.); фаску масла доброго... по золотых семи полских (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 699); слѣжки, которые бы сєно робили и робятъ, по возѣ... сєна доброго отдавати мають (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 79);

(корисний) добрый: велѣки(и) припоу(т)никъ тоую мо(ц) имаетъ в сѣбѣ, з него добраа масть быває(т) на всѣхъ // раны и бола(ч)кы (XVI ст. *УТ* фоток. 1-1 зв.); Чо(р)нобы(л) зѣла доброе (Там же, 10);

(смачний) добрый: медѣ тежѣ ѡвитость великаа а прє(д)не доброго чистого белого (1552 *ОБЗ* 143 зв.); кажѣдый члкъ напередъ доброе вино даєтъ и якъ сѧ южѣ попьють тогѣды горѣшее даває(т) (1556 *ПС* 347 зв.); маю тежѣ доброе мясо, добрыи рыбы и добрыи селе(д)цы кѣ томѣ доброе маслє и тежѣ сѣры добрыи вшєляко(г) рожѧю (к. XVI ст. *Розм.* 26); Ажѣ квасъ добрый єсть (Київ, 1619 *Аз.В.* 258); Добра зѣ саламѧхою по(д) чѧс кабанѣна (Київ, 1622 *Сак.В.* 49); потрави жа(д)нѣє и пива доброе коштовати не бѣдєшъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 267); тѣды роскѧже(т) сѣшнн(к) абы принєсли ємѣ двѣ кѣкѣши або коу(р)кы... до того ты(ж) и ссоль або олѣєкѣ якы(и) дѣбры(и) (1645 *УЄ* №32, 191);

(про ґрунт) (родючий, урожайний) добрый: ото вышєль ро(с)сѣвѧчѣ сѣяти, а коли розсѣвѧль, єдино пало на поути... Инѣшее па(к) пало вѣ доброую

землю и дало плод) (1556-1561 ПС 139 зв.); вы-шо(л) сѣвещ сѣати сѣма своего, а коли(ж) ро(з)-сѣва(л), теды... пало на зе(м)лю доброую, а кдыжъ изы(ш)ло оучинило пожито(к) стокро(т)ный (к. XVI ст. УС №31, 203 зв.); Мѣсце тоѣ ѡ(т) мѣста еднѣмъ ѡ(т)стоить поприщемъ, приміюгы и дары котораа земля добраа мѣти мѡжетъ, всѣ въ собѣ маючее, здавна Б(д)цы посѣщенное (Київ, 1631 Син. Тр. 812); Добраа земля, и сытаа, и оуружайнаа, и ѡвоуцы сторѡкѣй приносачаа (Київ, 1637 УС Кал. 590); з особна кгрунѣту поля оремого доброго на засевокъ монастырскихъ лановъ дванадцат (Луцьк, 1642 КМПС II, 234); а выдачи болѣзнь егѡ, з'стѣ-пѣлъ ѣсмь абыхъ егѡ възволилъ з рѡкъ єгиптановъ и вывелъ з' земли ѡной до земли доброй и просто-ронной до земли котораа ѡплываѣтъ молокомъ и мѣдомъ (серед. XVII ст. Хрон. 81);

(про рослины) (сортовий, високоурожайний) добрий: з саду щепи яблоней и груш добрыхъ трид-цагеро дерева выкопати казала (1561 АрхЮЗР 8/VI, 108); Не може(т) дерево доброе ѡвоцѡвъ злыхъ роди(т) (Хорошів, 1581 Є.Нег. 7 зв.); тамъ же... щепы грушовыхъ и яблуневыхъ добрыхъ о килька десять поломили, попсовали (1598 АрхЮЗР 1/VI, 138);

(про тварин) (породистий, чистокровний) доб-рий: приказю тобе абыс ми лисицъ добрыхъ, цѣдныхъ, рослыхъ, дванадцат... скѣпил (Несухѡже, 1571 AS VII, 389); маючи пере(д) ты(м) на него вазнь, пса, де(и), добро(г)[о] лисично(г)[о] ро(с)тя(в) на полы (Житомир, 1583 АЖМУ 52); панъ Белсцьки(и)... побра(в)... У Олѣшка: коня лысо(г)[о] вороно-(г)[о] добро(г)[о], пѣзе(и) золоты(х) два (Житомир, 1650 ДМВН 193);

(приємний, гарний) добрий: при(ш)лите до на(с) чотыри дияки... штобы мели голоса добрии (Су-чава, 1558 ЛСБ 24); и на земли такожде цвѣтѡве разлічнѡи красѡты, и доброй во(н)ности (Почаїв, 1618 Зерц. 17); тѣлю тогѡ бл(ж): Єп(с)па якъ православноѡ Вѣры визнавцы, и за блгче(с)тіе трѣдѣвагѡса, цѣло и ненарѣшно з добры(м) запа-хомъ пребыло (Київ, 1623 МИКСВ 83); Возмешъ тѣжъ собѣ рѣчи вѡнныхъ стѣтки, и ѡхины, и хал-

вѣнд, доброй вѡннѡсти, и кадѣла насвѣтлѣйшагѡ, ровной ваги бѡде все (серед. XVII ст. Хрон. 108 зв.);

(не підроблений, не фальшивий) справжній: pro- dali iesmo komoru naszu... za trysta y za trydcat y za try zolotykh czerlenykh dobrykh waznykh whorskich (1531 ŻD VI, 151); А тыхъ часовъ позычил єсми в княза Или... сто гривенъ сребра доброго (Луцьк, 1534 AS III, 472); заплачѣ тобѣ доброю монѣтою золотѡю и справе(д)ливои ваги (к. XVI ст. Розм. 51 зв.); тому жъ синовѣ моему петьсѡтъ копѣ гро-шей доброй монети (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-3, 14); По ѡгни з сто(л)пца це(р)ковного не нашлѣсмо добры(х) пѣнази(и) ты(л)ко гро(ш) зѣ (Львѣв, 1616 ЛСБ 1047, 13 зв.); Я взя(л) готовыѣ гроши та(к)же готовыми гро(ш)ми монѣтою доброю ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 ЛНБ 5, III 4057, 30 зв.); Я Юре(и) кнѣжа ча(р)торы(и)ски(и) чиню вѣдомо... и(ж) взя(л)... є(с)ми пѣ(в)нѣю сѡмѣ пѣзе(и)... и рѡками своими вла(с)не доброю монѣтою ѡ(т)личивши (Сарни, 1621 ЦДІАК 223, I, 34, 1); ѡ(т) пѣна григо-рого и вѣ(д)ле его ка(р)тки з скринки табли(ч)-но(и) в це(р)кви выбраны(х) взелемъ добры(ми) злѡ(т) 190 (Львѣв, 1630 ЛСБ 1052, 1 зв.); А Єгѡ м(л) такъ тѣю лежачую яко тежъ и рѡхомѡю маєт-но(ст)...//... привлашчилъ то єсть меновите взято шкатѣлѣ в лямѣсе бѣдѣчѡю в которѡ(и) было в золо-те Самѡмъ и сребре и въ инѣшо(и) монѣте добро(и) готовыми пѣзми золотыхъ шестьдѣсятъ тѣсѣче(и) (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 103 зв.-104);

(надійний) добрий: Кнегиня Буремъская пове-дила передо мною... ижъ дей... ручницы... у мене єсть въ добромъ// схованью (Луцьк, 1572 АрхЮЗР 7/1, 240-241).

7. (спокійний) добрий: Смерть... добраа (кды члѣка чыстѡе сѡмнѣнѣе рѣдѣтъ) барзѣй вѣтѣшаєтъ (Корець, 1618 З.Поуч. 172); до добро(и) смерти... жебысѡ ся щодѣнь готовѣли (Там же).

8. (значний щодо розміру, обсягу, кількості) доб-рий: Дело спижаное вдолжъ аї паде(и) добрыхъ (1552 ОЧерк.З. 5 зв.); Єв(г)листа выписѡуетъ ѡ подобѣнствѣ розсѣвача ѡ доброй мѣрѣ (1556-1561 ПС 139); тридцать четвертый — Гапоновский, полѣланѡкъ добрый, не треба наддатку (Володи-

мир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1, 322); а скопано ей полшес-
та сажня добрыхъ у звышки (поч. XVII ст. *КЛ* 85);
гды голова пре(з) дѣрѣ якѣ(ю) пере(и)дегъ, то ин-
шое тѣло переидегъ, если за(с) горбатое, брѣ(х)
добрый маючое не може(т) пере(и)ти (поч. XVII ст.
Проп.р. 206); абысте на тые возы наложили сена
возовъ шест добрым накладомъ для коней па-
на Киселя и наших (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 56).

9. У знач. ім. ч. р. **добрий**: Я, Масина Ивановичъ
Шулжич, ... визнаваю сим моим листом каждому
доброму, кому будет потреб того вѣдати (Вінниця,
1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 174); Я левко ласкова(ч) за-
ди(б)ски(и)... визнаваю си(м) мон(м) листомъ...
каждою доброму хто на него посмотритъ (Миля-
новичі, 1538 *Арх.Р.* фотокоп. 44); я(к)са боуде
могъь остатн добры(и) зо злы(м), чѣсты(и) з
нечѣстымъ (Львів, 1585 *УЄ* №5, 113, на полях);
Братство при загаено(и) цѣсѣ, и при зѣпо(л)но(м)
зобра(н)ю радачи, сѣдачи, добры(х) милѣючи, а
злы(х) карѣчи Лѣкаша Ба(р)тпиковича... карали
(Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2); и пѣкаторы(х) жебы
гѣлько хвѣлено и за добрыхъ при(з)навано (Острог,
1607 *Лѣк.* 54); Слѣвное Вѣйско гѣдно такоѣ Гет-
мана, Котѣрый... Доброго люби(л): злѣго засѣ
звѣклѣ бы(л) карѣти (Київ, 1622 *Сак.В.* 40);
непослѣшны(х) карай а добры(х) проси иже бы с
пильностію слѣхали слова бѣіа (Височани, 1635
УЄ №62, 3 зв.); ѡ(т) злѣго роскѣзѣтъ оутѣкѣти: а
дѣброго искѣти (Чернігів, 1646 *Перло* 6);

у знач. ім. с. р. **доброе** — добре, добро: волен
панѣ Матѣеѣ тѣе имене продати, ... и кѣ своему
доброму и вѣжиточѣному оберѣнути (Луцьк, 1505
АрхЮЗР 8/IV, 227); єдинѣ... реклѣ ємоу оучите-
лю..., што добро(г){о} маю чинити абы(х) малѣ
живо(т) вѣчний (1556-1561 *ПС* 84); Да(л) ты(ж)
на(м) мнѡ(г) дѣброго на се(м)ъ свѣтѣ (Львів, 1585
УЄ №85, 12 зв., на полях); Такѣ власне... горкая
работа зо всего доброго тебе злупила (Рожанка,
1598 *Л.Пом.* 1025); што доброго принеслѣсь Петре
(к. XVI ст. *Розм.* 16); прийметѣ тѣло, што учинило,
или доброе, или злое (1603 *Пит.* 60); Звлѣща надѣ
все, тѣе хотѣчи оуважѣти: Жебы вѣсѣ зѣразѣ, вѣ на-
оукѣ заправѣти. С котрѣи якѣ зѣ жродла все дѣб-

рое похѣдитѣ (Львів, 1609 *На Злат.* 3); Жаднаѣ речѣ
такѣ члѣка до доброго не направѣтъ ѣко розмыш-
ланіє ѡ смерти (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171); Зѣвжды
привѣкаімѡ до доброго; абысѣмо ѡ(т)вѣкли злѣго
(Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 421); Бѣгѣ; и зѣ дѣбротѣ своѣѣ
бѡ(з)кон, оучинилѣ ихѣ самѡвлѣстными; абы тѣмъ
самѡвлѣстѣмъ ѡбирѣли свѣбѣ дѣброе (Чернігів, 1646
Перло 1 зв.); всего доброго, доброго усеѣго — (фор-
ма прощання з добрыми побажаннями) на все добре;
всѣго доброго: Здорова, шастѣа и розмножѣна
всѣго доброго Твоѣѣ Милѣсти (Вільна, 1547 *АС*
527); с ти(м) ва(с) гѣ бѣ полицѣе(м) и добро(г) вѣсеѣ
ѡ(т) гѣ бѣ вашѣѣ мл(с)ти жадаѣ(м) (Сучава, 1599
ЛСБ 330); всѣ(м) вѣс(с)по(л) мѣща(м) лѡ(в)скн(м)
зд(р)о(в)я всего доброго ѡ(т) гѣ бѣа жичачи (Устя,
1608 *ЛСБ* 443); на дѣброе не выѣйти див. **ВЫЙТИ**;
што доброго слѣхати? див. **СЛЫХАТИ**;

у знач. ім. **добрый**: Вл. н.: шляхетный панѣ
Анѣдрей Шиманѡвѣскій... протѣстовалѣ на про-
тивѣко... Иванѡви Доброму Васѣути кѡвалѣви
(Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 486);

у складѣ вл. н.: **потокъ добрый**: и провади(л)
ѡ(т) ти(х) копѣо(в) потоко(м) котѡри(и)... назва-
ни(и) потокъ добри(и) (Унів, 1581 *ЛСБ* 61).

ДОБРѢ див. **ДОБРЕ**.

ДОБУВАТИ дієсл. недок. (що) (відокремлюва-
ти) відділяти: да є(ст) на(м) слѡбо(д)но и дѣбро-
во(л)но ѡтворѣно с корѣни по(л)скоѣ дѣбѣвати
нашѣ ѡчи(з)нѣ землю мо(л)да(в)скѣю (Ясси, 1510
Cost.DB 473).

Див. ще **ДОБЫВАТИ**.

ДОБУДОВАТИ дієсл. док. (що і без додатка)
Добудувати: Бѣдова(н)а... н(з)бы... вѣдолѣжѣ всего
ѣ сажѡ(н) а вѣпоперѣкѣ гѣ не дѣбѣдовано не покрито
(1552 *ОЧерк.З.* 17); ворота добрыє наредити и того
всѣго, што не дѣбѣдовано, дѣробити и кѣонтами
побити (1577 *АС* VI, 84); И кѣды прѣвѣ зѡвѣ(м)
дѣбѣдова(л) и приѡздѣби(л) дѣмѣ Бѣіи, И мо-
ли(л)са вѣ не(м), тогды по дѣкончѣнію молѣтѣвы
єѣ, слѣава Гѣа напѣлнѣла дѣмѣ (Київ, бл. 1619
О обр. 5).

ДОБѢРОУРОЖДЕННЫЙ прикм. (знатного
роду) шляхетный: К дѣбѢроѣрж(д)ѣному и во цѣтѣи

захованому панѣ одрехо(в)скому панѣ галькови твоєи мл(с)ти пише(м) (Одрехова, серед. XVI ст. ЦДІАЛ 37, 16, 17).

ДОБЫВАНЕ¹ с. 1. Вторгнення: што я услышавши такое стреляне и добыване въ домъ.... на дворъ и зъ гостями.... тѣхосмы вышли (Луцьк, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 158).

2. (чого) (завоювання, захоплення) здобування: Дело... покинено по(д) браславльемъ ѡ добыва(н)и замѣкѣ розо(р)вано на полы (1552 ОВін.З. 131 зв.).

Див. ще **ДОБЫВАНЬСЕ**.

Пор. **ДОБЫВАТИ**.

ДОБЫВАНЕ² с. Ремонт, лагодження: ѡ(д) добывана воро(т) за зво(п)нищею г(р) 10 (Львів, 1633 ЛСБ 1054, 3 зв.).

ДОБЫВАНЬСЕЕ с. Те саме, що **добыване**¹ у 1 знач.: Якож кгда се мощю и кгвалтомъ великим през тую форту шпиталную добывали и оную обухами и друками одбияли и шаблями высекали, тот тумултъ люду великий и кгвалтовное добыванье се убузство, хворни, подошълыи в летехъ и уломныи слышачи одны, которые ходити могъли, ку рече Глушчеви, другии ку церкви, а нын яко могучи до монастыра утекали (Луцьк, 1627 АрхЮЗР 1/VI, 594).

ДОБЫВАТИ, ДОБЫВАТЬ дієсл. недок. 1. (кого) (сильно катувати, мордувати) добывати: видел есми у попа в коморе замок отбитый, якож и попъ поведилъ, ижъ "мне тут в тоє коморе добывалъ панъ Михайло Тимошевичъ Пузовский" (Володимир, 1579 АрхЮЗР 1/VI, 65); и его само(г) чере(з) двѣ годинѣ в домѣ добывали а(ж) ле(д)ве люде нѣкоторые ѡ(т)ретовали (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 4).

2. (що, чого) (брати, завоюувати) здобувати, захоплювати: Шолкгѣна оубитъ. Татарѣ дѣбна добывали (1509-1633 Остр.л. 127 зв.); Та(к)же ѡного ѡкроу(т)ного сен'нахерима, кторый добываючи мѣста ієр(с)лима бліюзни(л) йма бжїє знійшил вши(т)ко вѣско его. Ча(ст)... лю(д)и забили аггль едной но(чи) в наметѣхъ его// а самого пото(м) замордовали влѣсній снѣе его (Львів, 1585 УЄ №5, 6, на полях); Которое войско... ку двору моему

Жабецкому шанъцы и иные потребы, яко до штурму у валькахъ, подъ мистами и замѣками, колн ихъ який неприятель добываетъ, належачие, наготовавши..., въ дворъ мой Жабецкый вломилися (Луцьк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 229); Того жъ року великий князь Московскій Смоленскъ облегъ и 12 недель добывалъ (поч. XVII ст. КЛ 75); хме(л)ницки розослалъ былъ по(л)ковниковъ на всѣ стороны на бѣлую рѣ(с), на сѣве(р)щицѣ на полѣсье, на рѣ(с)ку подолю, на волю(н) з козаками, до которых(х) наве(н)це(и) хлопства вазалюся, и добывали мѣстечокъ и мѣсть (серед. XVII ст. ЛЛ 179).

3. (силоміць входити куди-небудь) вдиратися, вриватися: праве ѡ полѣ(д)ни неяви(и)сь Якѣ(б) Лакге(в)ни(ц)ки(и) зобра(в)ши и способн(в)ши... многи(х) люде(и)... наеха(в)ши на до(м) мо(и)... стреля(л) до двора мое(г) добыва(л) (Житомир, 1605 ЦДІАК 11.1.4, 13); тамъ сами, зъ многими суседами и помочниками своими.... кгвалтовне нашедши на госпуду ихъ спокойную, тамъ же заразомъ окрыкъ кгвалтовный учинивши, на домъ госпуды ихъ добывать и двери выбивати почали (Луцьк, 1609 АрхЮЗР 5/1, 357).

4. (що, чого) (досягати чого-небудь) здобувати: и пак никто николи съ тими прѣдреченными кривими привиліями абы не имал тѣгати ани добывати на сее наше привиліє николи на вѣкы (Хуші, 1528 DBB I, 27); Права были великии. И зя(с) (!) єму Ша(нд)рикъ изъ дѣвкою Чировою Тацою добывалъ (Бенедиківні, 1603 НЗУж. XIV, 222); Потымъ, коли купивъ Ге(н)дро хижу оу Чи(р)кы, Ге(н)дро пак оу мене добывалъ правомъ готу зе(м)лю (Там же); слава высокъм лѣтаючи высокъм сѣдаєтъ, пристон(т) такъ зацной слава на горѣ. Бо маєтъ гѣфцы котбрыи для показана гойныхъ Цркви Бжои добродѣйствъ добывають (Київ, 1632 Єах. 293).

5. (чого) (одержувати бажаний результат) досягати: Спытаймѡ(ж) южъ Домовниковѡ(в) порѣдны(х) якъ ѡны бѣлости добывають в' хлѣбѣ, а пѣвне спѣсѡбѣ намъ йншого не дѣкаждѣ, тѣлько ѡмѣтѣ пшеници (Київ, 1648 МКСВ 348).

6. (чого) (витягати, виїмати) добувати (що): панъ Гуринъ, собравшиися умыслне з слугами...

приходши до церкви праве по переносе, втиснувшись в церковь, стал брони добывать, хотячи мя забити (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 1/VI, 53); один з них, на имя Вечорко, добывъши шабли, почал за нею гонити (Луцьк, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 424); Перешли Рыбѣтнове весь міръ... и в оупадкѣ лежачого до повстанъа призвали,... и е орджъа добываючи, не лѣки натагаючи (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128 зв.); О хѣры аггльскіи небеси зстѣпѣте, Безчестіа Пѣанского сѣрѣве са мстѣте. Острога рѣвндючи мечѣ добывайте. А той трепроклатый ро(д) зъ грѣнт(ѣ) вынишайт(е) (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.);

(чого) виловлювати, вибирати: тотъ Олексѣй... позвалъ мя передъ вашу милость позвы... на Филиповы запусты... въ Новгородку становитися, который были часы потому приходили заморозы, рыбѣ добывать и озера поволочити на все лѣто (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 300).

7. (чого) (*про голюс*) выдавати, видобувати (що): Нехай хто преразливого в Млѣтвѣ добываетъ голо-сѣ, нехай заплаканыя несе(т) въ нѣбо ѡчи (Київ, 1648 *МКСВ* 349);

(*про слѣзы*) витискати, викликати (що): О чистаа Пѣанно рѣчѣ мене ратовати, С камена ср(д)ца мѣго ра(ч) слѣзѣ добывать (Львів, 1631 *Волк.* 15).

8. (чого) (*існувати до певного часу*) добувати: дерево, на многихъ мѣстѣцахъ, добываючи вѣ-ка, полупано и поклепалося (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 317).

Див. ще ДОБЫТИ.

ДОБЫВАТИСА, ДОБЫВАТИСЕ, ДОБЫВА-ТЫСЬ, ДОБЫВАТЬСЯ *дієсл. недок.* 1. (*проникати, добиратися*) вдиратися, вриватися, добыватися: тѣи з жалю великого по своѣмъ ѡ(т)ци, мѣцно до двѣрѣ добывалися (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); и поведи(ли) мне сторожа же то до(м) се(н)ко(в)ски(н) слѣса(р)ски(н) в которы(н) са до(м) сторожа не добывала и кѣва(л)ту нѣкото(г) та(м) не чини(ли) и жа(д)ная са шкода ѡ(т) сторожи не стала (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 74); тѣды то(т) ба(л)цѣ(р)... догожаю(чи) не(прн)с(то)и(н)о(мѣ)... ѡмы(с)лови свое(мѣ)... наѣха(в)ши кѣва(л)то(в)не на до(мѣ) шля-

хѣ(ц)ки(и)... стѣрѣля(л) и кѣва(л)то(в)не в до(м) мо(и) добыва(л)се (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 23 зв.); а потомъ, з указанъя тѣх же, видѣль знаки въ форте шпитальной обуховые и шаблями тѣтые, камѣнѣе и друки, которыми добываносе (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 596).

2. (*пробиватися, виходити назовні*) добыватися: Которые слова и нехуть ее кѣды услышалъ и обачиль... въ собе афектъ злый и зятреный на выконанье злого учынкѣ маючи, заразомъ ее чеканомъ, самымъ дзюбасомъ, зверху въ голову ударилъ и голову такъ барзо пребыть, же... и мозкъ з головы добыватись и иты почалъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 8/III, 600).

Див. ще ДОБЫТИСЯ.

ДОБЫТИ *дієсл. док. (кого)* 1. Схопити, спіймати: врядникъ Березненский... зъ Лазаромъ Федоровичомъ старцемъ...//..., товариша нашего... пана Яна Рокгалинского, спячого у госпѣе, добывши, збивши,... утопили (Луцьк, 1584 *АрхЮЗР* 6/1, 140-141); который дей слуга тутъ же на церковь зо мною утекъ, и не могучи дей насъ добыти, ходъ отъ церкви откинули и насъ тутъ замкнули (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 164); то па(к) де(и)... па(и) я(н)... взя(в)ши ведомо(ст) ѡ то(м) Сѣпрѣне ...вси(в)ши на кони с пахо(л)ками... за ѡны(м) боярино(м) его сѣ(прѣ)но(м) гони(л) и догони(в)ши его... в мѣ(л)ника добы(в)ши его в до(мѣ)... ша(б)-лею посе(к) порани(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26); Потомъ Москва онога Заруцкого добыла и на косы въ яму живого вкинула, а сына царя на шолковомъ шнуре обвесили (поч. XVII ст. *КЛ* 80).

2. (*добратися*) вдертися, увірватися, добути: и добывши дей до того дому войтовского, нашедши дей лантвойта моего Станислава Романовского и иных слуг моих... на смерть забили и окрутне замордовали (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 180).

3. (кого, що) (*взяти, завоювати*) здобути: То-го(ж) рѣкѣ татарѣ мѣсныи ѡстрога добывали, и мѣло не добыли, а(ж) князь васілеи поѣднѣлъ ѣхъ (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); Року 1393 Витовтъ, кнежа Литовское, Орши и Витебска на Бѣлой Руси добылъ (поч. XVII ст. *КЛ* 73); Намѣвѣ тѣды

оучинівши и знѣсшиса Хаганъ и Сърваръ, сѣшею и мѡремъ по(д)стѣпѡутъ пре(з) Дѣла и стрелбѣ бѣрачѣю Мѣста добыти зѣмысль маючи (Київ, 1627 *Тр.* 681); козаки... межибожа добывши... ляхѡвъ...выбили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); тамъ же Орда наступивъшы с тыми жъ бунтовъниками козаками, которая Орда през дней пять кошомъ под маетъностью манифестуючого вышъменованую стала, местечъка и замочъку добывъшы... всю субстанъцию забрала (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168).

4. (що) (витягнути, виїняти) видобути: А за вину має(т) седети ше(ст) неде(л), па(к)ли бы... шабли... добы(л), а хотя бы и не рани(л) (1566 *ВЛС* 51); кна(з)... булыга са(м) вла(ст)ною охобою своею в то(м) дому вы(ш)ше(н) менено(м) ѡ светлицы з добыты(м) ко(р)домъ на(д) папо(м) калеме-то(м) стои(т) вжо ѡкрутне зранены(м) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31); и ѡчути(в)са сторо(ж) те(м)нищи и коли зѣре(л) двери ѡтворены в те(м)нищи добывши ножа хотель себе са(м) забити (II пол. XVI ст. *КА* 89); почѣла влѣчица плачъ и(х), вытѣгнула скринъкоу на берегъ, добыла дѣтій, несла ихъ до ямы своихъ волчѣтъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 30); Ѳ(т)ѣлъ слѣдшне нѣкоторыє зъ оучителей домышляваѡутся, же Бгъ всемогъчий для того зъ спѣхоу Адама бѡкѣ добывши ребра, сотворилъ помѡщницѣ ѡномѣ (Київ, 1646 *Моз.Тр* 919); Панъ Каменъскій, без жадного респекъту, помененого войта за чупрыну порвавши, о землю ударыл, а потомъ, шабли добывшы, плазомъ билъ, секълъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 368).

5. (що, чого, на що) Домогтися: роздобути, дістати: естли Богъ поможетъ подданомѣ нашомѣ подъ Тагаринѡмъ конѣ якого добыти, то все князь староста и вранники его на себе ѡтбирають (Варшава, 1566 *AS* VII, 105); Пупъ Ігна(т) руша(н)скын, Іваникувъ внукъ добывъ правомъ Іваниковѡи зс(м)лѣ половина (Бенедиківці, 1603 *НЗУжл.* XIV, 223); Бѣдѣчи бѡвѣ(м) оніи ѡ(т) Грѣковѣ доводѣми потѣжпыми... и слѣдшпыми вѣводами покѡнани, іжъ огнѣ чѣстцового нѣма(ш), и не могѣчисѣ на свѣ-

до(ц)ство ѡномѣ добыти, приникають въ Синакса-ры Славѣнскіи (Київ, бл. 1619 *О обр.* 124).

6. (що) Заслужити: Якъ видиме у сюмъ евангеліи, великую честь добылъ мытникъ смиренный, а фарисей великую нискусть (XVI ст. *НС* 4); Дѣля того дѣлы нашими правыми изъ вѣровъ и любустю добудемо царство небесное (Там же, 12); Дѣля того, кто хоче вѣру добыти, овунъ слухай Христа Ісуса и слова его (Там же, 179).

7. (чого) (добратися до чогось) дістатися, добитися (до чого): пни воеводиная дочка ксѣ(н)жны ярославской... казала собѣ грубъ ѡтворити и добыти склепѣ, гдѣ лежало тѣло ѡ(т)ца єи и казала его взяти (серед. XVII ст. *ЛЛ* 173).

8. (кого) (народити) добути: а по смѣ(р)тіи того папежа пѣтра гугниво(г), зоста(л) папежо(м) поменены А(р)хидѣяко(н)... я(н), которій яко жена бѣдѣчи з служебнѣкомъ свои(м) дитѣ добыла, примешкала, и ѡ(д)ного часу... бѣлѣстию па(д)ши и родила дитѣ ме(р)тво (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51 зв.).

Див. ще ДОБЫВАТИ.

ДОБЫТИСЯ, ДОБЫТИСА, ДОБЫТИСЕ

дієсл. док. 1. (чого, до чого і без додатка) (добратися) вдертися, добути: у Стецка с того же села побрано..., добывшися до коморы... готовыхъ гроше(н) копъ ше(ст)деся(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 107); дворанинъ и секретаръ его королевское милости..., зъ многими слугами и помочниками своими..., въ замочокъ... кгвалтомъ... добывшися, тамъ же урядника моего... зъбили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 276); Ганскій съ другими товаришами, зъседши съ коней, и добывшися до пушкѣра, до избы, и взяли полгакѡвъ деветъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 124); люде якие слюзные своволные, взявши передъ себе злый, непристойный и не хрестіянъскій умысль..., до дверей церковныхъ добываючисе, колодку одбияли..., а не могучи се дверми до церкви добыти..., окно скляное выламали и церковь злупили (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 491); Потомъ..., на другое село Шимѡновъ наехавъши, тамъ впрѡдъ до замочъку протѣсѣтантисѣ добывъшисе брамы, повытинали

белые головы тамъ будучи заставъши, до скарбыну двери вытявъши, всн речи... заграбили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191).

2. (*діити, піднятися*) дістатися, дібратися: А k tomu potrzeba jest most do zamku czerez Puczewku reczku y bakszty na той hore, котораја од замку wyszła, y не jest од neprzyjателя bezpieczna (!), бо może по ney на horu zamkowuju dobytysia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 200).

3. Вирватися, вийти: жона моя очутившися, и, не ведаючи ни о чомъ нічого шого ся такий огонь великий взялъ, порвавъшися зо страху великого, зъ дверей заледво ся добыла (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 129); А так сведчачий, въ том тамъ застаючи вязеню, а промышляючи о здоровю своемъ, в одной сукъни, окномъ заледво се добывши, од всего пишо ушол (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 1/VI, 730).

Див. ще ДОБЫВАТИСА.

ДОБЫТОКЪ, ДОБИТОКЪ ч. 1. (*воєнні трофеї*) здобич: тымъ шкодливымъ речамъ земскимъ причина ест то, штожъ вы для своего пожиткѣ дозволяете Козакамъ на влѣсы Татарскіе паєждчаги и шкоды имѣ чинити, а тыми ихъ добытки на полы са з ними делите (Вільна, 1541 *AS* IV, 297); Такъже кгда козаки в землі неприятельско(и) здобывшися приходятъ з добыткѣ того старосте юдно што лепшое (1552 *Очерк* 3. 9 зв.).

2. (*домашнє майно*) пожиток, здобуток: Во(д)лѣгъ рахѣ(н)кѣ каришного и и(н)шы(х), которого часѣ вся грѣшная пово(д)ю была оплыну(ла), такъ ижъ много мѣсть и замко(в) з людмы и добы(т)ками потопила (1582 *Кр.Стр.* 22 зв.); А кгда Ахѣръ на побѣнскѣ смѣлъ взѣти шѣтѣ краснѣю, и двѣстѣ дидрагмъ сѣбра,... оукаменѣвань єсть, и спѣленъ зъ ты(м)... сосѣдо(м)... и зо всѣмъ добыткомъ своимъ (Київ, бл.1619 *О обр.* 50); Саць Салязковичъ,... и зъ сыномъ своимъ..., и Мохомъ, который з жоною и зъ летми и зо всимъ добыткомъ утеклъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 425); пото(м)... бѣла пово(д), и(ж) много мѣсть и сѣлъ, рѣками затопляли з добы(т)ки и и(з) лю(д)ми (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 57); по розеханюс войска польского спод Пилявецъ, кгда яко инѣшие их мил. панове

обывателе тутѣшные од всехъ зберѣвъ своихъ и добытковъ, такъ и оповѣдающий, уносечы здореве свое з панею малжѣнкою толко, од всего зберу своего в крає полскіе одехал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 281);

(*сільськогосподарські тварини*) худоба: Ко(ж)-ды(и) маєть околѣ добы(т)ку своего сторожѣ або пастѣха мети чере(з) все лѣто (1566 *ВЛС* 98); се(н)ко снѣ ти(м)це(в) єзна(л) и(ж) взѣ(л) до руки своеѣ в опѣку сыновицѣ своеѣ дѣ(в)кы небо(ж)чка Федора... 'д' добы(т)ка два волю корову є(д)ну с телѣте(м) (Одрехова, 1579 *ЦДІАЛ* 37, 1, 8); а царь, ...сѣвъ у попѣль и закликавъ на Ниневіи, що бы молитися Богу изъ скоты, изъ волю, изъ теляты, що бы не или нічого, що бы не пасли, ни волю не пили, али шо бы ся одѣлы у мѣхы люде и добытокъ и кликали ко Богу выть усен силы (XVI ст. *НС* 26); Тимошъ, которому огородъ и днину поля дати, который также отъ работъ инѣшихъ и податковъ волень, кромѣ абы в лѣтѣ пчолѣ в пасецѣ пилновалъ, а в зимѣ добытокъ на оборо дозыралъ и кормилъ (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 299); пастѣу(х)... нашо(л) ихъ пасѣучи добыто(к) (Львів, поч. XVII ст. *Хрон.* 30); пѣщѣ на вѣсь звѣри полевиѣи, которыи б поѣли вѣсь и добытокъ вѣшъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 127); овцы, свини и инѣшии добытки ихъ мл. манифестующихъ дворѣные выбрано (1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213); **въ добытки ити (ходить)** — іти (ходити) на полювання, рибальство: кгда Казаки за дозволенѣмъ вашимъ на рыбы и на бобры в добытки идѣтъ, тогды мели бы есте на то бачить, хто, албо колко ихъ... на тые добычи пойдѣтъ (Вільна, 1541 *AS* IV, 297); записаль есми..., игумену... и всей братыи... тамъ имѣ своихъ людей с неводы посылати, озеръ волочити, и иншимъ людемъ, котори в ныхъ пожадають в тѣи добитки ходити, и имъ с своеє руки давати (Київ, 1512 *АрхЮЗР* 1/VI, 17).

3. *Перен.* Духовный здобуток, духовне надбання: Поставивъ его на свуй добытокъ — на плечи своимъ носивъ нашѣ грѣхы Христѣсъ на хрестѣ (XVI ст. *НС* 160); Мы зась овцы Пастырѣ, двѣхъ добы-

токъ Пренесѣхъ, з' овчарни Навкъ на пожитокъ (Київ, 1632 Сав. 298).

ДОБЫЧА ж. 1. (*предмет мисливства, рибальства*) здобич: кгда Казаки за дозволеньемъ нашимъ на рыбы и на бобры в добытки идѣтъ, тогды мели бы есте на то бачить, хто, албо колко ихъ з дозволеньемъ нашимъ на тые добычи пойдѣтъ (Вільна, 1541 AS IV, 297); ино з добычи ихъ береть староста... ѡсмую часть з рыбъ его сала з мяса с кожъ (1552 ОЧерк.З. 10 зв.).

2. (*захоплене в бою*) здобич: то дей все кгвалтовне тоежъ тамъ забравши и заграбивши, въ ровъный дель, звываемъ добычи въ земли поганской, межи козаковъ... тратилъ (Житомир, 1590 АрхЮЗР 3/1, 25).

ДОБЪЗЕНТОВАТИ, ДОБЪЗЕНЪТОВАТИ дієсл. недок. (*мад. bizonyit*) (що, чим) підтверджувати, свідчити: Члѣче хрестіанине, дознай головы святаго писма и смотри, якъ буде мовити, чомъ усе добѣзентуєтъ писмо Бога нашего Іисуса Христа (XVI ст. НС 14); Чомъ лише вѣровъ можеме ся спасти, добѣзентую и симъ, ажъ Господь сморитъ лѣпше вѣру, якъ естъ написано (Там же, 186).

ДОБѢЧИ дієсл. док., перен. (*дожити*) дійти, добігти: Ішанъ Єрѣи,... Пѣтлєсѣтъ пѣтъ лѣтъ, з' Бѣзкого вырѣкъ. Поживши, добѣгль змѣреного крѣкъ (Лушк., 1628 Андр.Лям. 19); Аггль: Тѣшса з' того, ижъ часѣ замѣроно(г) ти(мъ) ри(х)лей доходишь, дармо на тимъ, хога(и) хто мало албо много збѣжитъ, тилко жебы добѣгль, где повинень (Чорна, 1629 Діал. о см. 264).

ДОВАРИТИСА дієсл. док. Доваритися. Образно: Показало бы са дѣвовъ и страховъ много, да не та(к) якъ кгрецкѣхъ заразомъ ѡ(т)тинано и прѣ(ч) ѡ(т) тѣла црковнаго ѡ(т)метано // але тамъ все посполѣ и до ннѣ врітъ, подобно остато(к) аж ѣ пеклѣ са доваритъ (Острог, 1587 С.м. К.1. 7 зв.-8).

ДОВБАНЄ с. (*про обробіток дерева*) довбаня: Рѣвъ: Дѣль, рѣвъ, калѣжа, ѣзеро, ѣбо кадъ, пѣбѣръ, кѣфа,... ѣлбо рѣза(н)є, дѣвба(н)є, тѣсаньє (1627 ЛБ 166).

ДОВБАТИ дієсл. недок. Довбати: Начрѣтаваю, ...ваю,.... Изваю,.... Дѣвбаю, Тешѣ, вти(с)каю, вѣбиваю, дрѣкѣю, ѣлбо ба(н)камин крѣвъ пѣщаю (1627 ЛБ 164).

ДОВГАЛЬ, ДОВЪГАЛЬ ч. Те саме, що довгань. Вл. н.: Стеѡанъ Довгаль (1649 РВЗ 168); васи(л) довгаль (Там же, 170 зв.).

ДОВГАНЬ, ДОЛГАНЬ ч. (*людина, що має довгі ноги*) діал. довгань, довгаль. Вл. н.: Пѣдо(р) Довгань (1649 РВЗ 173); Иванъ до(л)гань (Там же, 203 зв.).

ДОВГИЙ див. ДОЛГИЙ.

ДОВГО див. ДОЛГО.

ДОВГОПОЛИЙ, ДОВГОПОЛЫЙ, ДОВЪГОПОЛЫЙ прикм. у знач. ім. Довгополий. Вл. н.: Якимъ Довгополий пет сотъ копъ винень грошей (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ VIII-3, 15); Иванъ Довгополий (1649 РВЗ 117); ѣско Довгополы(и) (Там же, 164).

ДОВГОРУКИЙ прикм. у знач. ім. Довгорукий. Вл. н.: Костя Довгорѣки(и) (1649 РВЗ 374 зв.).

ДОВГОТЕРПАЧІЙ прикм. Довготерпеливий: Долготерпеливы(и): Довготерпѣчі(и), не гнѣво(м) терпѣчій, до(л)гочѣкаючі(и) (1627 ЛБ 31).

Див. ще ДОЛГОТЕРПЕЛИВИЙ.

ДОВГЪ див. ДОЛГЪ.

ДОВЕДАНЄ, ДОВЕДАНЬЄ с. Дізнавання; вивѣдування: Ѡ доведа(н)є вѣсте(и) (1552 ООвр.З. 102 зв.); З росказанья королевое єє мл(с)ти ѡбобрано мѣжиковъ та(г)лыхъ кѣд и вѣчинено ихъ слѣгами дла посыланья и доведанья вѣсте(и) (1552 ОКр.З. 151).

Див. ще ДОВЕДАНЬЄСЯ, ДОВЕДЫВАНЬЄ.

ДОВЕДАНЬЄСЯ, ДОВѣДАНЬЄСА с. Те саме, що доведанє: И за доведаньемъ ся певнымъ и спустошенемъ того местечка, посылаемъ умыслне возного повету Володимерского, Михайла Шабая (Володимир, 1588 АрхЮЗР 6/1, 199); Познаніє, вѣдѣніє, развѣмніє, разѣд(м), сказаніє: Позна(н)є, вѣда(н)є, розвѣд(н)є, довѣданьєса (1627 ЛБ 86).

Див. ще ДОВЕДЫВАНЬЄ.

Пор. ДОВѣДАТИСЯ.

ДОВЕДАТИСЯ див. ДОВѣДАТИСЯ.

ДОВЕДАТИСЯ див. ДОВѣДАТИСЯ.

ДОВЕДАТИСА *див.* **ДОВѢДАТИСЯ.**

ДОВЕДЕНІЄ, ДОВЕДЕНІЄ *с. (визначення, призначення)* встановлення: за которы(м) позво́мъ по доведе(н)ю ро́кѣ и(х) его м(л) пѣ́тъ чашни(к) во́лы(н)ски(н) яко колоре́га(л)// стандѣвши ѡчевисто при своѣмъ наро́жники(ж) паше(в)скомъ наро́жники бо́ре(м)ски(и) и золо́чо(в)ски(и) призна(л) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 101 зв.-102); А сторона пово́довая... доведечи року вынесе́ня того позвоу, указала реля́цію возного и просила, абы́ суд за таковы́мъ доведе́нъемъ позваному на позов справовати се наказалъ (Володимир, 1621 *ЧИОНЛ* XIV-2, 93); А по вычитаню Того Позвѣ По доведе(н)ю слу́шного року кладе(н)я его Пово́дове...//... Передъ Сѣдо(м) нинѣшнѣи(м) Становили(с) и в то(и) справе Межи собою конѣ́тро́ве(р)товали (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 73-73 зв.); по доведе́нью року реля́пыею во(з)но(г)[о], кладе́нья ихъ, умо́пованы(и) пово́довое стороны... таковы́е давалъ ра́чыє (Люблін, 1643 *ДМВН* 228).

ДОВЕДЕТИ *дієсл. недок.* Дізнатися, довідатися: За тою горо́д(н)ею пѣ́сто мѣ́стѣ не могли є́смо доведѣ́ти чия бы горо́д(н)а была (1552 *ОЛЗ* 167).

Див. ще **ДОВЕДЫВАТИ, ДОВЕДЫВАТИСЯ, ДОВѢДАТИ, ДОВѢДАТИСЯ, ДОВѢДОВАТИСЯ.**

ДОВЕДИВАТИСА *див.* **ДОВЕДЫВАТИСЯ.**

ДОВЕДОВАТИСЕ *див.* **ДОВѢДОВАТИСЯ.**

ДОВЕДОВАТИСЯ *див.* **ДОВѢДОВАТИСЯ.**

ДОВЕДОВАТИСА *див.* **ДОВѢДОВАТИСЯ.**

ДОВЕДЫВАНІЄ *с.* Те саме, що доведаніє: Селели бе́(з)печѣ́но на то́тъ часъ за пере́ми(р)е́мъ которое є́сть г(с)дрю́ нѣ́шомѣ с татари и тѣ́(р)ки. а за вые́(з)домѣ́ неда́внымъ комиса(р)скимъ на гра́ниці и(х) а за тымъ ижъ послы́ цара пере́копскаго были того́ часѣ́ ѣ́ г(с)дра ѡ́ ми(р) а ѡ́ поко(и) а за таковы́мъ ѣ́бе́(з)пече́(н)е́мъ не мели ѡ́ людѣ́хъ неприя́ти(л)скихъ печа́ли ани доведыва́нья ани ѡ́стро(ж)ности (1552 *ОБЗ* 142 зв.).

Див. ще **ДОВЕДАНІЄСЯ.**

Пор. **ДОВЕДЫВАТИ.**

ДОВЕДЫВАТИ *дієсл. недок.* Дізнаватися, довідуватися: а ќдѣ́ былъ де́нь, на хло́пца своего,

Желе́ха наве́жаючи, до господа́ его сла́ть и са́мъ пото́мъ ходи́лъ до него́ доведыва́ючи, яко́са ма́сть (Петрків, 1564 *AS* VI, 251).

Див. ще **ДОВЕДЕТИ, ДОВЕДЫВАТИСЯ, ДОВѢДАТИ, ДОВѢДАТИСЯ, ДОВѢДОВАТИСЯ.**

ДОВЕДЫВАТИСЯ, ДОВЕДИВАТИСА, ДОВЕДИВАТЬСА, ДОВЕДЫВАТИСЕ, ДОВѢДЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* (о́ чім і́ без до́датка) Дізнаватися, довідуватися; виві́дувати (про що і́ без до́датка); а бѣ́дѣчи на то́м мѣ́стѣ, ѡ́сторожностъ бы́ є́сте вели́кѣю вчи́нили и... доведи́вали са́, в кото́рю бы сторо́нѣ́ то́т неприя́тел на́ш злы́й вмы́сль сво́й та́гнѣти ме́л (Краків, 1538 *AS* IV, 156); Пови́нны́ люди́ ты́є в по́гоню// за лю́д(и)ми неприя́те(л)скими́ ходи́ти... а доведыва́ть са́ ѡ́ во(и)кѣ́ (!) тата(р)скомъ (1552 *ОВін.З.* 139-139 зв.); ино́ вжо́ непотре́ба то́бѣ́ о́ то́мъ отъ́ го́нѣца до́вѣ́дыватися, бо́ мы ве́лѣ́ли до́ те́бе... ты́хъ ко́зако́въ, ...посла́ти (Рудники, 1561 *АЮЗР* II, 157); не́ є́(ст) звы́ча(и) и(и)стикгаторови́ доведыва́(т)ся и́ позо́в(и) писа́(т) (Володимир, 1590 *ЖКК* II, 191); те́перъ чо́го у се́бе не ма́емъ, всего́ у проти́вниковъ на́шихъ позы́чати и доведыва́тисє́ муси́мъ (Вільна, 1599 *Ант.* 629).

Див. ще **ДОВЕДЕТИ, ДОВЕДЫВАТИ, ДОВѢДАТИ, ДОВѢДАТИСЯ, ДОВѢДОВАТИСЯ.**

ДОВЕЗТИ *дієсл. недок.* (що) Доставити, довести: А е́ще Трѣ́ль а́ Е́ско ше́сть сто́лповъ ви́нни до́везти на то́тъ же по́гребъ (Клева́нь, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 38).

ДОВЕРЕЧИ *дієсл. док.* (чим) Довергти, докинути, *діал.* доверечи: А коли́ при́шли на мѣ́сце ре́ку́ль и́мъ мо́лѣ́тєса́ абы́ є́сте не́ во(ш)ли́ в на́па(ст) а са́мъ ѡ́(т)стоу́пиль ѡ́(т) ни́хъ яко́бы мо́глъ ка́ме́не(м) до́вере́чи и́ при́клони́вши ко́лѣ́на мо́ли́лєса́ (1556-1561 *ПС* 321).

ДОВЕРШЕНІЄ *с.* Завершення, довершення: Сла́ве(т)ни(и) па́нове та́къ яко́ мели́ є́смо ѡ́(т) ва́(с) по́(с)ла ва́шего бо́(г)да́на в ре́ча(х) ва́ши(х) ѡ́коло́ будова́(и)я а до́ве́(р)ше́(и)я то́и це́(р)кви́ ино́ че́ре́(з) не́го(ж) по́сыла́ємо́ ва́(м) во́лы кото́рыи абы́ є́(с)те ѡ́(т)бывши́ и́ та́(м) в ро́боту то́и це́(р)кви́ вложи́ли

(Завадини, 1559 ЛСБ 30, 1); дила то(г) посилали на то(т) ча(с) тисе(ч) золоти(х) по(л)ски(х): жадаючи ва(ш) м̄(с). абы ва(ш) м̄(с) то ѡ(т)бра(в)ши старане такове рачили чинити: яко бы таа стаа цр̄ко(в) в при(ш)ло(м) лѣтѣ до дове(р)шена могла пр̄инти (Ясси, 1607 ЛСБ 413).

Пор. ДОВЕРШИТИ.

ДОВЕРШИТИ дієсл. док. (що) Докінчити, довершити: Ты же, пропустивши его к тому слову "и в едину святую соборную и апостолскую церков" и егда довершит все, вопросы его о сем сие (1588-1596 Виш.Кн. 129); "Што емъ ище не довершивъ", што бесме ся и мы у дѣлѣ Божумъ носили и што// бесме ся утвержалии день выдѣ дне науковъ изъ дѣлы вѣрными (XVI ст. НС 125-126); Я(с)но ве(л)мо(ж)ны(н)... міро(н) бе(р)навски(н) могѣла... постановѣв(ши) в собѣ це(р)ковъ лвов(с)кую дове(р)шити зачы(м) волю хр(с)толю(б)ную хотячи дѣло(м) и(с)пѣ(л)ни(ти) піса(л) абы кто ѡ(т) бр̄ати(н) бы(лѣ) ѡ него (Львів, 1627 ЛСБ 1051, 2).

ДОВЕСТИ дієсл. док. 1. (кого) Допроводити, довести: а со(т)ин(к) хотѣ(л) дове(с)ти павла (II пол. XVI ст. КА 152); А та(к) біючи, морьдоючи его, ледвы до поу(л)ночи довели его двора Ан'инна, // а(р)хиереша, до боу(р)мистра (XVI ст. УС Трост. 59-60); Тогды, гдыса непорѣчный бный превыше всѣхъ небесъ маествючій Агнецъ Бж̄ій з̄ выбраними поселіть, радѣти ними постѣпитъ, и до жрѣделъ вѣдъ живыхъ доведѣтъ ихъ (Вільна, 1620 См.Каз. 26); довести до конца (що), довести конца (чому) — (завершити, закінчити що-небудь) довести до кінця (що): таке(ж) и нынѣ всѣ рѣчи в листы ви(ч)ными... впишѣ(т) а нинѣшныи списо(к) та(к) замыкае(м), и(ж) гды прере(ч)ныи вси рѣчи, з обо(х) сторо(н), попо(л)натса, кра(л) его мл(с)тъ и рада его мл(с)тн хота(т) и ѡбѣцѣю(т), иже бы тоє ма(л)же(н)ство доведено было до конца (Люблін, 1506 Cost.DB 442); а хотя бы са и (в)помина(л) и кѣ пра(в)у позыва(л) и в року стоялъ а рѣчи ко(н)ца не дове(л) а пото(м) та(к)жо ѡ(т)дагы листо(в) або по(з)во(в) да(в)но(с)т змскуую деса(т) лѣ(т) промо(л)чалъ и ни (в) чомъ не (в)помина(л)са таковы(н)... ве(ч)не мо(л)чати масть (1566 ВЛС 57).

2. (що, що чим, чого, чого чим) (підтвердити істинність, правильність) довести (що, що чим): а котораа сторона станеть, а наконецъ справедливости доведеть, таа сторона речъ свою одержитъ, якъ в земланных, так и в рѣхомахъ речах (Мизове, 1537 AS IV, 99); Але то все ѡпусти(в)ши на томъ переставамъ доведеш ли абы тоє име(н)є те(т)кн твоє... было (Володимир, 1544 ЛНБ 103, 22/Ід, 2032. 5 зв.); Доведи того свѣдоцтвом с Писма (Вільна, 1600 Катех. 23); На що По выда(н)ю рачѣнкѣ, и кви(т) пови(н)но бра(т)ство бѣде(т) имѣ дати, кгда спо(л)на сѣмѣ приходѣ, и расходѣ покажѣтъ, и ре(и)стро(м) доведѣтъ правдиве (Львів, 1610 ЛСБ 1046, 5 зв.); Мы зъ учителей святыхъ довести того-речъ не толко трудную быти мовимъ, але и неможную (Київ, 1621 Кон.Пал. 358); А по по(д)несеню... ты(х) позвоу те(р)мину... яко и припозвали, также и листомъ ѡдрочоны(м)... сторона поводяая, правне дове(л)ши, просила и домавяла(с) (Ісаїки, 1643 ДМВН 245).

3. (що, що на кого, чого) Засвідчити (що): я... готовъ єсми часѣ теперешнего того довести, иж тест мой... тых земель ѡ сѣпокойномъ держани и в поживани былъ (Львів, 1537 AS IV, 84); на то па(н) ѡсо(в)ски(н) мови(л) и(ж) де(н) я гото(в) того... выби(ть)я на тебе// довести (Київ, 1580 ЛНБ 5, II 4044, 69-69 зв.); Сн̄ать шалѣнецъ... шоука(л)... якъ бы го моглъ в словѣ яко(м) оуловіти, як бы такогѣ котрый протѣвъ законови оучить... в тоє жъ самѣе и пана збавителя вопхнуѣти хѣчетъ яко ро(з)рѣхы чинячюго хотячи на негѣ довести, же и оучнѣ для того зобра(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 93 зв.); бачечи, же се го южъ правне, ясне и явне на его, за таковыми очевистыми сведцтвы тыхъ сведковъ показало и ясне естъ доведено. tedy ся южъ и самъ... призналсе (Овруч, 1629 АрхЮЗР 4/І, 84).

Див. ще ДОВОДИТИ.

ДОВЕСТИСЯ, ДОВЕСТИСА дієсл. док. (чим) (підтвердитися доказами) довестися, засвідчитися: тыи вси шкоды которые са доведоу(т) справе(д)ливо и достато(ч)не, єси имаю(т) быти вернены и заплачены (Кам'янець, 1510 Cost.DB 457); Бо хо-

тяжъ кожъдый патриаръха своею епархинею ряздилъ и справовалъ, ведже вси единого папежа Рымъского за старшого своего быти признавали и оного послушни были, чого многими сведецътъвы могло бы ся довести (Вильна, 1599 *Ант.* 691); много ины(х) рече(и) нерожены(х) есть... тепе(р) бовъ(м) нерождёное е(ст) а маётъ быти хотѣи еще не сталося, анъ раціями довестиса и ствердѣти вывѣдами// же еще не было не може(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 123 зв.-124).

Див. ще ДОВОДИТИСЯ.

ДОВЖЕНЪ *див. ДОЛЖЕНЪ.*

ДОВЖНИКЪ *див. ДОЛЖНИКЪ.*

ДОВЖОНЪ *див. ДОЛЖЕНЪ.*

ДОВИДАТИСА *див. ДОВѢДАТИСЯ.*

ДОВИДАТЬСЕ *див. ДОВѢДАТИСЯ.*

ДОВИТИ *дієсл. док. (що) (закінчити вити, скручувати у клубок що-небудь) довити:* Безбѣжнаа лахеси и тысь его нѣти Не хотѣла до концѣ статѣчнѣ довити. Тыранская атропо, чомѣсь прерѣвала Клѣбѣкъ вѣкъ живота (Вильна, 1620 *Лям.К.* 5).

ДОВЛѢТИ, ДОВЛѢТИ *дієсл. недок. (цс.л. до-влити) (кому) бути достатнім, вистачати (кому); задовольняти, влаштовувати (кого, що):* Мнѣ бо довлѣет простый и нехитрый Христос, в нем же вся сокровища премудрости и разума (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 190); довлѣет ми свой струп соглядати.... а не других раздражняти (Там же, 192); Довлѣет быти ученику, яко учитель его (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); Сѣа злѣсть слѣпой зѣрости не довлѣеть (Почаїв, 1618 *Зерц.* 8 зв. нenum.); Любѣмо: Довлѣймо (1627 *ЛБ* 60);

(о чім) задовольнятися (чим): И увѣдалъ то царь Езекия, ижъ Жидове, не довлеючи о покрасе церковней и о томъ змѣи, промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи,... съ тыхъ причинъ тую змѣю... сокрушилъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57).

Див. ще ДОВЛѢТИСЯ.

ДОВЛѢТИСЯ, ДОВЛѢТИСА *дієсл. недок. (чим і без додатка) Задовольнятися: а покааніе пестроты не потребѣ(т). довлѣ(т)са тѣло ка-*

ющееся то(л)ко да емѣ наготѣ покрѣ(т) (п. 1596 Виш.Кн. 233); А то що не довлѣются трапезою общемо, же в келияхъ собѣ дрѣжат (поч. XVII ст. Вол.В. 81); opulesco, багатѣю, довлѣюся (1642 ЛС 294).

Див. ще ДОВЛѢТИ.

ДОВЛѢЮЧІЙ *дієпримк. у знач. примк. Гнітючий; який спричиняє муку, страждання: Аркаді(и): довлѣючі(и) а(д) (1627 ЛБ 180).*

ДОВМѢТИ, ДОВМѢТИ *дієсл. док. (к кому) Додуматися, здогадатися (про що): к нему же не довмѣти боудемъ ѿ(т)вѣщати (1489 Чет. 168); коли стрѣтати на(с) ѿныи оканные дѣяволи к ним же не довмѣти бѣде(м) што рещи (Там же, 278).*

ДОВНИМАНЕ *див. ДОМНИМАНЕ.*

ДОВНИМАТИ *див. ДОМНИМАТИ.*

ДОВНИМАТИСЯ *див. ДОМНЕВАТИСЯ.*

ДОВНИМАТИСА *див. ДОМНЕВАТИСЯ.*

ДОВНѢМАНЕ *див. ДОМНИМАНЕ.*

ДОВНѢМАННЕ *див. ДОМНИМАНЕ.*

ДОВНѢМАТИ *див. ДОМНИМАТИ.*

ДОВОДИТИ *дієсл. недок. 1. (що, що чим, чого, чого чим) (підтверджувати істинність, давати докази чого-небудь) доводити: мы тым подданым... мовили, абы там на тыи земли ехали и тых кривд своих доводили и ѿныи ехати не хотѣли (Шайно, 1538 AS IV, 176); они... до земли Московское шли а тамъ непріязни доводили и службу свою нам сказали (Рудники, 1561 АЮЗР II, 157); игуме(н) и че(р)нцы... доведечи держа(н)я своего показали передо мною выпѣ(с) с кни(г) кгро(д)ски(х) (б. Кіева, 1585 ЦНБ ДА/П-216, 3); И дивуюся тому не по малу, яко смеетъ ѿилялетъ иначе тую справу до людей удавати, поведаячи: же... зраду ему задаю, и того неслухъными доводами на него до-возмоно (Вильна, 1599 *Ант.* 891); писмо стое алѣбо повѣдати албо доводити того що на(д) прирѣже-на бывае(т), хбѣ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 149 зв.); скѣро мѣжъ пришѣвъ, оуказѣючи емѣ шѣтъ егѣ, а ёю доводѣчи фѣлшѣ своегѣ мѣвила (серед. XVII ст. *Хрон.* 64 зв.).*

2. (о що, ким, на кого ким, чого) (будучи очевидцем, підтверджувати істинність факту) свѣдѣчити

(про що, що): И с обѣ сторон здали они то на вырок господарський, хтобы близший был держана своего доводить (Львів, 1537 АС IV, 84); хтобы жиди а(б)вини(л) а замо(р)дова(н)е дете(и) обою сакраме(н) тогда має(т) на не(г) доводи(ти) чоты(р)ма хрестианы добре аселями и неподозреными (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 56); И хочеть о томъ епископъ Львовскій с крылошаны монастыра Жидичинского у суду нашего земского Луцкого //... о забите подданого Боголюбского Сидора Пипки доводити (Луцьк, 1592 ВІАС I, 15-16); По прочитанью тыхъ позововъ Іосифъ Веляминъ Рутскій квитомъ на письмѣ и очевистымъ признаньемъ Афанасія іеродіакона доводитъ поданья тыхъ позововъ (Володимир, 1608 АСД VI, 117); хотъ емъ на тоє не смотрылъ ачыма своима Але една(к) довождъ лю(д)ми цно(т)ливыми а(т) которы(х) тую неща(с)нѣю новыну гды(м) слыша(л) (1636 Лям. о пр. 2 зв.).

3. (чого) Чинити, робити, виконувати (що): я вже бѣдѣ вѣдати, яко маю справедливости подданным своим доводити (Острог, [1520] АС III, 196); я маю князя Федора... землю Писоченскѣю очищати и присагати и справедливости доводити, якож то за власнѣю а(т)чизнѣю землю (Писочне, 1542 АС IV, 285); Нижли его милость до насъ толко писанемъ своимъ отъписатъ рачилъ, обещаючи ся справедливости себе правне доводити и намъ то засъ привернуть (Житомир, 1585 АрхЮЗР 6/1, 146); приказѣю абы(с) вѣ(ст) передо (м)ною... Ста(л) на жалобу... пѣна флоріяна пото(ц)кого которы(и) вѣ(ст) позывае(т) доводечи Справѣ(д)ливо(с)ти по(д)даны(м) своимъ (Київ, 1633 ЛНБ 5, II 4060, 56).

Див. ще ДОВЕСТИСЯ, ДОВОДИТСЯ.

ДОВОДИТСЯ, ДОВОДИТСА, ДОВОДИТСЕ дієсл. недок. 1. (чого чим) Те саме, що доводити у 1 знач.: и того ся вѣ. (до)водив писанемъ его мл. пана Сулиминимъ, же тоє сѣно од пана Сулимы мелъ (Бориспіль, 1615 АБМУ 12).

2. (чим і без додатка) (підтверджуватися доказами) доводитися, засвідчуватися: Доводитьсѣ тоє напро(д) зъ Ісаїи (Київ, 1625 Кон.Ом. 168); а(п)екунъ

детемъ... ничего стратити не може(т) ани має(т)-но(ст) и(х) продавати може(т), чого сѣ доводитъ статутомъ Велико(г)[о] кня(з)ства Литовського (Київщина, 1639 ККПС 285).

Див. ще ДОВЕСТИ, ДОВЕСТИСЯ.

ДОВОДНЕ, ДОВОДНѢ присл. (смп. dowodnie) Доказово, переконливо: а тепѣ(р) за а(т)ко гата(р) самы(х) не(м)не(и) рыце(р)скою дѣ(л)но(с)тѣю, славны(х) народа(х) ре(ч) пре(д) ты(м) початѣю а(м)и(с)лили(м) ти skuteczne и дово(д)не выве(с)ти (1582 Кр.Стр. 47); Тако тогда и ты, любимый прочитателю, пилне смотри..., коли собѣ и своих во своем писанию хвалит, баснями красными свѣдств звѣрхных, а не плодов евангельских, подпирает, широкорѣчнѣ и доводнѣ богословным оцукрованием помащает (1600-1601 Виш.Кр.отв. 164); Испытослѣвлю: Довѣдне діспѣтѣю, пѣвнесе вывѣдѣю (1627 ЛБ 50).

Див. ще ДОВОДНО.

ДОВОДНО присл. Те саме, що доводне: Показалось то абовѣмъ напередѣ доводно, же апостолове не суть стадо Петрово (Київ, 1621 Кон.Пал. 455); Подобовѣрно єст: Подобно вѣрѣнню, доводно єсть (1627 ЛБ 164).

ДОВОДНЫЙ, ДОВОДЪНЫЙ прикм. Доказовий, переконливий: Але во(д)лу(г) мѣрки и тала(н)тѣ а(д) того(ж) пѣна бѣга звероного которы(и) са(м) єсть све(т)ко(м) трѣ(д)но а(т)стави(ч)ное працы хѣти и широ(с)ти нашѣ абы пра(в)дивы(м) поря(д)ко(м) доводны(м) трибо(м), перо наше собѣ го(с)тине(ц) про(с)ты(и) торова(ло) (1582 Кр.Стр. 15); А то жѣ послѣ (яко єсть рѣчь доводна) абычай опрѣснѣковъ в Римскѣю Црковъ свѣобліне са всѣнѣ(л) (Київ, бл. 1619 Аз.В. 284); панъ по(д)комори(и)... не погледаючи ани на докуме(н)та я(с)ныє... ани на рѣтрузию колѣлятераловъ, вишлѣ(н)те(р) на к(р)гунтъ вла(с)ны(и) и дово(д)-ны(и) стѣ(н)никовъ,... зѣехалъ на уближенѣе// правъ диспозици(и) (Київщина, 1639 ККПС 243-244); **выраженѣе доводне див. ВЫРАЖЕНЬЕ.**

ДОВОДНѢ див. ДОВОДНЕ.

ДОВОДНѢЙ присл. в. ст. Доказовіше, пере-

конливіше: И то ся стало, яко о томъ доводнѣи наши астраномове выписують (1603 *Лит.* 89).

Пор. ДОВОДНЕ.

ДОВОДЪ, ДОВОД ч. Аргумент, доказ: И мы пытали Джѣсичов, мают ли они на то который доводъ, иж са ѡ тыи имѣна князю еѣ, а либо еи самой вспоминали за ѡтца нашего... корола Его Милости (Вільна, 1507 *AS* III, 44); тогды пови(н)ни буде(м) заруки... кро(м) права присаги и доводѣ толко на голое слово... запла(т)и(ти) (Кременець, 1550 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 39 зв.); И многая инна тым подобна повѣдали, а змышленными, фалшивыми доводами своєї неправды доводили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42); Зайсте подивенію гѣднаа рѣчь, ижъ Лати(н)никѡве в тѣй мѣрѣ тѣмъ на насъ, чи(м) и еретикѡве... штѣ(р)мѣють, бо не стѣеть имъ правды доводѡвъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 247); А на дово(д)... стави(л) во(з)ного ене-рала воево(д)ствѣ Кие(в)ского, Во(л)ы(н)ского, Бра(с)лавьского... Анѣтона Трубе(л)ского (Житомир, 1650 *ДМВН* 195); доводъ **правный** — доказ, що має юридичну силу: Мы выслухавши жалобы и(х) позвѣ... и всихъ таковыхъ доводовъ правны(х) ѡ(т)... пана Станислава... вскажемъ сѣмы пнѣзе(и) позычѡное... за зарѣки водлѣ листѣ ѡписѣ его (Кременець, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 88 зв.); доводъ **всказати** *див. ВСКАЗАТИ.*

ДОВОЄВАТИСА *дієсл. док.* (чого) Довоюватися (до чего): кѣтѣрый тѣ папѣ(ж) наплѣдивши рѣстырковѣ, и злостѣй розмаиты(х), из рѣмѣ оутечи моусилъ, и довоєвалса своихъ злы(х) днѣи (к. XVI — поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 100 зв.).

ДОВОЖЕНЕ, ДОВОЖЕНЪЕ, ДОВОЖЕНЬЕ с. (чого) Здѣйснення, виконання: ты матею я(р)моли(н)ски(и)... поѡ(т)бивавъши за(м)ки до комо(р)... листы некоторые на до(л)ги ...и противъ тебе И а(н)дрея чо(л)га(н)ского и жоны его... ѡ довоже(н)ю справедливости... побрали (Варшава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 79 зв.); жалова(л) ѣ сѣдѣ кгрѣ(д)ского браславского... па(н) семе(н) бѣде(н)ски(и)... в довоже(н)ю справе(д)ливости (Брацлав, 1595 *ЛНБ* 5, II 4048, 128); А други(и) позо(в) зе(м)ски(и)... в жалобе... княжати Януша ѡ(ж)эстро(з)кого,... по... пнѣю Анѣну Хо(д)-

кевичѡ(в)ну... в // довоже(н)ю справе(д)ливо(с)ти по(д)даным его мѣло(с)ти выше(и) поменены(м) (Житомир, 1609 *ДМВН* 169-170); Извѣтованіе: Дѣводѡвъ чине(н)е, довоженье (1627 *ЛБ* 46).

Пор. ДОВОДИТИ.

ДОВОЛЕНІЕ с. Бажання, воля: А то ся стало съ порадою и зѣ доволеніемъ благовѣрныхъ панѡвъ нашихъ урочистыхъ а вельможныхъ (Фольварк, 1606 *НЗУж.* XIV, 226).

ДОВОЛЕНЪ *див. ДОВОЛНЫЙ.*

ДОВОЛИ, ДОВОЛЪ *присл.* Досить, доволі: И та(к)же ѡкаа(н)ныи Жидове, намоучивъши са доволѣ его сѣой мѣл(с)ти, и поставили фа(л)шивыи свѣ(д)ки, ѡбличаючи его сѣоую мѣл(с)ть многими несправе(д)ливыми рѣ(ч)мы (XVI ст. *УЕ Трост.* 62); На ѡ(с)тато(к) южъ се са(м) доволн на(д) ни(м) тира(н)ско напа(с)тви(в)ши, па(н) ро(т)ми(с)трѣ каза(л) коне(ч)не шию дотяти (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

досхочу: неха(и) коня моего до воды поведе(т), //...неха(и) дасть доволн пити (к. XVI ст. *Розм.* 46 зв.-47); троѣкаа е(с)т)... ѡбжѣрства натѣра: е(д)на, кѣтѣраа ѣстано(в)ленію и приказанію гѣдінѣ до идѣна ѡпережѣти подѣщае(т); дрѣгаа, кѣтѣраа ти(л)ко насытѣтиса доволѣ и ѡбѣстиса яки(х)... потра(в) по(д)води(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 78).

Див. ще ДОВОЛНЕ, ДОВОЛНО.

ДОВОЛНЕ, ДОВОЛНЪ *присл.* (достатньою мірою) досить, доволі: Мы хотѣчи право посполитое кождѣмъ равне заховати и штѣбы са тежѣ таа речѣ сѣдовнымъ ѡбываемъ доволне наполнила, посылали есмо до тебе децкога нашего (Краків, 1538 *AS* IV, 134);

досхочу: ѡпѣка в синѣистѣя поушчи Посѡхѡ(м) оударенаа вѣдѣ вѣпоустила, кѣтѣрою все вѣйско іѣ(л)ьское было насыщѣно, и дово(л)не насытѣло-са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 251); Сего рѣди вѣ васѣ мнѣзи нѣмощни и недѣжлѣиви и спѣтъ доволнѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915).

Див. ще ДОВОЛИ, ДОВОЛНО.

ДОВОЛНО, ДОВОЛЬНО *присл.* 1. (достатньою мірою) доволі, досить: до седми собѡров сие начало добродѣтельное в тѣхъ святыхъ папахъ носи-

лося, сияло и довольно свѣтило (1588-1596 *Виш.Кн.* 139); О том знаку петровом реклося довольно (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 184); Сна такъ многѡ пріимоваль, якъ многѡ дово́лно быти роздѣль (Київ, 1627 *Тр.* 556); А нищетѡю своею збогати́лъ еси насъ; // Богатѣствомъ Нб̄(с)нимъ дово́лно (Чернігів, 1646 *Пер.лю* 59-59 зв.).

2. (треба припинити) дово́лі. досить: дово́(л)но овца(м) своє страда́ніє... за грѣхи и выстѣ(п)ки те(р)пѣти (1598 *Виш. Кн.* 285); О сем довольно (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160); О сем довольно срамотному речению для непритупления добродѣтели от бѣгания в горы (1615-1616 *Виш.Поз.мис.1.* 241).

3. Легко, успішно: имъ же дово́лно было навывънути (1556-1561 *ПЄ* 18); да буде и(х) м̄л(ст)и дово́(л)но тоє дѣло благо и спасителю... добре строити (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 127).

Див. ще **ДОВОЛИ, ДОВОЛНЕ.**

ДОВОЛНЬЙ, ДОВОЛЬНЬЙ, ДОВОЛЕНЬ
прикм. 1. (який відчуває задоволення) задоволений: и тривали такъ сщєнники кѣлка лѣтъ. на малы(м) преста́вали, яко пи́смо свѣдчи(т). пи́ща и оде́жда сѣми дово́лни бѣдѣте абы при правосла́вїи (1509-1633 *Остр.л.* 131); рекль имь... дово́лни боудете обро́ки вашими (1556-1561 *ПЄ* 219); И штѡсь слы́ша(л) ѡ(т) мѣне мно́гими свѣдѣтели, то подай вѣрнымъ чл̄кѡмъ, котѡрыи дово́лни бѣдѣтъ и иныхъ наѣйти (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 14); Дово́лень: Дово́лнѡй, доста́тнїи(и), го́дны(и), спосо́бны(и), доста́те(ч)ны(и) (1627 *ЛБ* 30).

2. (який відповідає потребам) доста́тнїй: Теды я,... уважаючи неизреченное милосердие и богатство... предвечного Пана, который всѣм го́йне всегда уделяти рачить, будучи и я тогоже помногу дово́лень и маючи в повереню тую мне худобу.... даю... фолварокъ за местомъ (Четвертна, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); ѡ котѡро(м) прида́ткѣ з дово́лны(м) обьясненіємъ ви́шшей писанѡ (Київ, 1621 *Кон.Пал.(Лв.)* 23); выхováн'є ихъ ста́нѣ и повинности пристѡйное и дово́льное дава́лъ (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 31).

ДОВОЛНѢ див. **ДОВОЛНЕ.**

ДОВОЛНѢЙШИЙ прикм. в. ст. Багатшій, заможніший: Так же и Григо(р)ко, коли двора́нино(м) рогозины(м) бы(л), и хло(п)чика не мѣ(л), а ннѣ и то(т) тепе(р) коли би(с)кѣпо(м) зоста(л)... в доста(т)кѣ бога(т)ши(и), и в слѣговина(х) дово(л)нѣиши(и) (1598 *Виш.Кн.* 275); добрый способ еврейского разума — общий слог в карван; кто вдовица нищетою — двѣ лепте, шельюг, полгроша, а кто доволнѣйший или пан — золотый, десять, а навет и сто за общую ползу и за свое спасение (1608-1609 *Виш.Зач.* 204).

ДОВОЛСТВО, ДОВОЛЬСТВО с. Задоволення: Тѣх утверждаймо и воспоминаймо вѣдомо́стью нашего православия, писанием, наукою, друкованием книг, училищи и дово́льствы от избытков наших (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 162); Погото́вю по смѣрти хва́лены быти ма́ють, гды одѣржатъ Дово́лство з богáтства (Київ, 1625 *Кон.Апок.* 3).

ДОВОЛСТВОВАТИ дієсл. недок. (кого чим) Задовольняти: Я з особы моеє прошѣ́ в̄м яко бра(т)и жебы в̄м и дида́скала иску(с)на... на(м) посла(л)я есте его же есмо пищею и оде(ж)дою и всего пребывания дово́(л)ствовати до(л)жни є(с)мо (Оліта, 1591 *ЛСБ* 185).

ДОВОЛЬНО див. **ДОВОЛНО.**

ДОВОЛЬНЬЙ див. **ДОВОЛНЬЙ.**

ДОВОЛЬСТВО див. **ДОВОЛСТВО.**

ДОВОЛѢ див. **ДОВОЛИ.**

ДОВОЛѢТИ дієсл. недок., безос. (що кому) Бути доста́тнїм, вистачати: доволѣть бо намъ вѣра єдина ко сп̄(с)нию (1489 *Чет.* 335 зв.).

ДОВСТѢПЪ див. **ДОВТѢПЪ.**

ДОВСЦИПЪ див. **ДОВТѢПЪ.**

ДОВТЕПЪ див. **ДОВТѢПЪ.**

ДОВТИПНЬЙ див. **ДОВТѢПНЬЙ.**

ДОВТѢПЕНЪ див. **ДОВТѢПНЬЙ.**

ДОВТѢПНЬЙ, ДОВТИПНЬЙ, ДОВТѢПЕНЪ прикм. (стп. dowcipny) (гострий на разум) кмітливий, тямущий: гріго(р), па́пежъ, кгда́ оба́чи(л) же календаръ пре(д)ковъ его ста́ры(и) доро́ги пра́вое далѣ́ко зблѣди(л),... за́разомъ яко до(в)тїпныи лѣ́каръ и рострѣпны(и) строите́ль, ѡ(т)рѣ́за(л) члѡ́нки здоро́вые, которые еще стоя-

ли нѣшто при тѣле црковномъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 14); для того Сѣй Златооустый противко трудономѣ дхѡвнымъ оурѣдомъ справованію, мѣсца тѣе небезпѣчныє ставитъ, якъ на шные неоумѣтномѣ и несмѣломѣса пѣстити, такъ и неспособномѣ, альбо не зовѣмъ довѣпномѣ, на оурѣдъ дхѡвный настѣпити (Львів, 1614 *Кн. о св.* 438); Ковѣренъ: хитрый, смѣтны(и), довѣпень, доскональ, бѣглы(и) (1627 *ЛБ* 53); Зачѣмъ я тѣтъылкѡ, на кштѣлтъ ѡного довѣпного Малара (котѡромѣ гды на малѡй таблицѣ великого ѡлѣбріма вымаліовати казано, намаліоваль єдинъ пѣлецъ...!) (Львів, 1639 *Ап.* 8 зв. нenum.); Тепѣрь тобѣ црю рѣждъ шѣкѣти члвка мѣдрога и довѣпного (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.).

ДОВѢПНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Кмітливѣйший, тямущѣйший: Если бы те(ж) бра(т), яко прѡстыи неоумѣ(т)ный боудѣчи, справы своєи яко и неоумѣ(л) в бра(ц)твѣ переложити, во(л)номѣ бѣдетъ довѣ(п)нѣйшого собѣ брѣта взяти, Котѡры(и)бы справѣ его ѡбяснити оумѣл (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 47).

Пор. ДОВѢПНЫЙ.

ДОВѢПЪ, ДОВТЕПЪ, ДОВѢТЪПЪ, ДОВСТѢПЪ, ДОВСЦИПЪ *ч. (стп. dowcip) (гострий разум) кмітливѣсть, тямущѣсть:* Мой милый сыну хвалю довѣтѣпъ твой и науку и православіє, котороемъ съ тебе вырозумѣл (Єгипет, 1602 *Діал.* 83); мы сами... на шны(м) рокѣ... станѣти... не закладаючисє ани щичичачисє жа(д)ными дѣляцїями... и инѣшними которые то(л)ко розѣмъ и до(в)сципъ лю(д)ски(и) вына(и)ти може(т) ѡборонами пра(в)ными... и... тому записови... досы(т) чинити маємо (Жорнища, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 112 зв.); Первое убо благодарим за трудолюбіє выданое книжки "О священствѣ", яко, Златоустаго конѣчную ревность, мудрость и досконалую хитрость, довтепъ или, свойственнѣе рещи, подвиг о спасенію людском (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 237); я са(м)... ма(л)жонка и пото(м)ки моє... на пѣ(р)ши(м) року... станути маємо и пови(н)ни будемо стано(в)ши... фору(м) не єкѣсципуючи ѡборо(н) пра(в)ны(х) и непра(в)ны(х) в... (с)татутахъ ѡписа-

ни(х) и(з) до(в)стѣпу лю(д)ско(г) вына(и)деныхъ... суму... позычонѣю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); Лечъ не могѣ такъ великого тажѣрѣ. оутлыли довѣпѣ мѡего по(д)нести раме(н)мы (Львів, 1642 *Бут.* 3).

ДОВШЕ *див.* ДОЛШЕ.

ДОВШІЙ *див.* ДОЛШІЙ.

ДОВѢБЕНЪКА *ж.* Довбенъка. Вл. н., ч.: Иванъ Довѣбенъка (1649 *РЗВ* 138).

ДОВѢНЯ, ДОВѢБНЯ, ДОЛБНЯ *ж.* Довбня. Вл. н., ч.: помененый отецъ игуменъ... чинечи на шкоду и уйму кгрунтовъ и добръ речи посполитое,... отримавши позволене от неякого Семена Кременчука Долбни, городничего Криловского, на выкопанъє пещеры (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* I/VI, 622); васи(л) довѣбня (1649 *РЗВ* 196 зв.); Яцѣко довѣбня (Там же, 438 зв.).

ДОВѢГАНЪ *див.* ДОЛГАНЪ.

ДОВѢДАНЪССА *див.* ДОВЕДАНЪСЄЯ.

ДОВѢДАТИ, ДОВЕДАТИ, ДОВІДАТИ *дієсл. док. (що. про що, чого і без додатка) Дізнатися, довідатися (що, про що); з'ясувати (що):* архи-ма(н)дры(т) монастиря пещерского протасє(и) довѣда(в)ши пє(в)ности гораздо в стары(х) старцов оу право не (в)ступуючи... тоє целины ѡраное постѣпилса (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); и просили мене... доведати о детех небожчиковскихъ (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 312); тамъ же росправимъ и довѣдаємъ, которая сторона по Божеству ревнуєтъ (Володимир, 1605 *АСД* X, 230); А если бы еси хотєл, Скарго, овде в турскую землю проходитисѣ, либо довѣдати, тогда множество неисчетное по всѣхъ сторонахъ найдєш в родѣ сербском и болгарском (1608-1609 *Виш.Зач.* 218); incoigo довідати, спытати (I пол. XVII ст. *Сем.* 98).

Див. ще ДОВЕДЕТИ, ДОВЕДЫВАТИ, ДОВЕДЫВАТИСЄЯ, ДОВѢДАТИСЄЯ, ДОВѢДО-ВАТИСЄЯ.

ДОВѢДАТИСЄЯ, ДОВѢДАТИСА, ДОВѢДАТИСЄ, ДОВѢДАТИСЬ, ДОВЕДАТИСЄЯ, ДОВЕДАТИСА, ДОВЕДАТИСЄ, ДОВЕДИТИСЄ, ДОВІДАТИСА, ДОВІДАТЬСЄ *дієсл. док. (чого, о кїм, о чїм, на кого і без додатка) Довідатися, дізнатися (чого, про кого, про що): а и словом ѡ том*

казали есмо гобѣ ѡт нас мовити томѣ нашомѣ дворанинѣ Ивашкѣ, и теж ѡ том ѡбо всем казали есмо емѣ доведѣвши са к нам ѡтказати (Мельник. 1501 *AS I*, 146); Довѣдалися иноки стѣа горы, иже хр̄(с)тіанскіи кнѣзь правослѣвіа греческаго, при(ѣ)жчѣли к немѣ часто и стараніе мѣли, яко бы его вѣкрасти (1509-1633 *Остр.л.* 129); и мы са того гораздѣ достаточне доведѣдали (Луцьк, 1511 *AS III*, 92); и онѣ, достаточне доведавшисѣ, ижѣ то есть имене церковное, за ся тое тое имѣнне лѣшнюю привернулѣ (Вільна, 1513 *АрхЮЗР I/VI*, 19); ѡ можнѡстехъ и ѡ пожиткохъ доведѣ(т)са было не въ кого (1552 *ООвр.З.* 114 зв.); О бѣ(з)розу(м)ныи галати хто(ж) ва(с) по(д)манулѣ... того то(л)ко жедаю довидатисѣ ѡ(т) ва(с) (II пол. XVI ст. *КА* 410); и того чоловѣка забитого тамѣже вынести казалѣ, и выведыванье... передо мною чинилѣ, якобы се могѣ довидатѣ, хто его забилѣ, кто и откуль былѣ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); доведавшисѣ о Возномѣ и о насѣ, поймавши насѣ у дворе пана нашего... до двора своего, тамѣ же въ замку, якобы якихъ лотровѣ привелѣ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР 3/I*, 139); Мы черезъ своихъ пословѣ не коли ничого не доведѣаемося (Київ, п. 1621 *АСД I*, 266); А ежели бы доведѣдалися на кого, хто бы о ихъ штукахъ почалѣ шемрати,... теды заразомѣ того порвавши одверный,... вкинетѣ того въ той склепѣ, съ которого южѣ нѣгды не выйдетѣ (бл. 1626 *Кир.Н.* 21); А такѣ скаржачый,... о том се доведивѣшы,...//... таковую манифестацию чинит (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР 3/IV*, 260-261).

Див. ще ДОВЕДЕТИ, ДОВЕДЫВАТИ, ДОВЕДЫВАТИСЯ, ДОВѣДАТИ, ДОВѣДОВАТИСЯ.

ДОВѣДОВАТИСЯ, ДОВѣДОВАТИСѣ, ДОВЕДОВАТИСЯ, ДОВЕДОВАТИСѣ, ДОВЕДОВАТИСЕ *дієсл. недок.* (о кім, о чім, о чім у (в, от) кого, чого чим і без додатка) Дізнаватися, довідуватися (про кого, про що, про що у (в, від) кого, чого і без додатка): Родившіи его килка кротѣ посылали в зѣмлю тѣрѣцкѣю доведѣваючисѣ где есть (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); Слѣдги замѣковыѣ ви(н)ни яко на слѣдѣбѣ... ехати такѣ весте(и) са

доведывати (1552 *ОЖЗ* 126 зв.); и доведѣвалися в него оучѣнцы его рекоу(ч)и оучителю кто съгрѣшилѣ есть сей ли чи пакѣ родители его иже са такѣ слѣпо родиль (1556-1561 *ПЕ* 384); мр̄іа маг(д)алыни и дрѣгаа маріа прішли ко гробѣ доведѣватисѣ що са тамѣ дѣе (к. XVI ст. *УС* № 31, 41 зв.); А навет, если не хочеш плодоносія спасителного языка словенского от Великой России доведоватисѣ, доступи в Киевѣ в монастырь Печерский (1608-1609 *Виш.Зап.* 218); нововѣнникшаа Влѡбскаа Латінскаа забѣава,... недостігнѣныхъ рѣчен, маліованіемѣ и рисованіе(м) и хитрими словѣми доведѣватисѣ вѣжитсѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306); Потымѣ сами езуиты,... пойдутѣ, доведѣдуютсѣ о своихъ штукахъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 21); наоуки старши(х) слѣдѣаемо або традиции и(х) читѣаемо... покі са ѣ старши(х) не доведѣаемо ѡ ни(х) (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.).

Див. ще ДОВЕДЕТИ, ДОВЕДЫВАТИ, ДОВЕДЫВАТИСЯ, ДОВѣДАТИ, ДОВѣДОВАТИСЯ.

ДОВѣДЫВАТИСЯ *див. ДОВЕДЫВАТИСЯ.*

ДОВѣКА *присл.* Довіку: твоя бѣзованѣ не посоромитѣ ся передѣ Богомѣ, и не погыне, и не изменѣшаеѣ до вѣка (XVI ст. *НС* 78); Таковыи абовѣмѣ по(д) частѣ на Чловѣка Жѣли, смѣтки бывѣютѣ, же ихъ и довѣка Ледве мѡжетѣ забыти албо и нѣколи (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3); бѣдетѣ кролевати Г(с)дѣ вѣпс(р)о(д)кѣ тебе, и не обѣчитѣ злѡго ѡ(т) того часѣ, и покѡй на тобѣ довѣка (Київ, 1637 *УС Кал.* 81).

Див. ще ДОВѢКУ.

ДОВѢКУ *присл.* Те саме, що довѣка: Бо било бы мнѣ завстидѣ, гди бимѣ ся емѣ кланялѣ... Тревалеѣмѣ пять тысящѣ лѣтѣ, мало не до вѣкѣ, А теперѣ бимѣ ся в моци далѣ едномѣ человѣкѣ? (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 27).

ДОВѢРЯТИ, ДОВѢРАТИ, ДОВѢРАТИ *дієсл. недок.* (чому, кому і без додатка) Покладатисѣ (на кого, на що), довіряти (чому, кому): А ижѣ наши посполите брыдѣтсѣ чытаніемѣ писма церкви римское, не довѣраючи имѣ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 148); А ижѣ частокротѣ давалемѣ разнымѣ

особамъ мамрамы до права и до справъ духовныхъ, ино еслибы се што такового на ихъ показало, сынове мои не мають тому довѣрѣти (Володимир, 1609 АСД X, 232); бысъ вѣдала иже злыи посредокъ ѿ(н) роздѣла(т) живо(т) а нигды бы(с) юди не довѣрала (поч. XVII ст. УЄ №256, 9); perfido, ле(р)заю, довѣряю (1642 ЛС 308).

ДОГАДАНЕ с. Домисел, здогад: Домышлѣніе: додѣбство, догада(н)е (1627 ЛБ 31).

ДОГАДОВАТИСА дієсл. недок. Домислювати, здогадуватися: Зрї: Вїждь, смотри, позирай, дивїса, домышлїйсѧ, догадїйсѧ, глади, познавай (1627 ЛБ 44).

ДОГАЖАНЕ с. Догоджання: Съходжѣніе: Догажа(н)е, ненаприкре(н)есѧ (1627 ЛБ 130).

Див. ще **ДОГОЖЕНЕ**.

Пор. **ДОГОЖАТИ**.

ДОГАЖАТИ див. **ДОГОЖАТИ**.

ДОГАЖОВАТИ див. **ДОГОЖОВАТИ**.

ДОГАНЯНЕ с. Дорікання, нагана: Дѣля того дорогесть єсть дѣло на сѹмъ свѣтѣ, де єсть пупъ добрый изъ науковъ, изъ доганянюмъ Божиимъ (XVI ст. НЄ 146).

Пор. **ДОГАНЯТИ**.

ДОГАНЯТИ дієсл. недок. (кому) Дорікати, діал. доганяти: Также и ты, члвѣче, коли видишь сусѣда твоего, ажъ блудить у пути лихумъ..., то доганяй ему (XVI ст. НЄ 63); Слово Божіє очищаєть серця наша..., чомъ намъ доганяєть и картаєть насъ (Там же, 190).

ДОГАНАТИ, ДОГОНАТИ дієсл. недок. (переслїдувати, настигати) доганяти: конюшомѣ призвоїто єсть кѣждога конѧ добротъ оумѣти познавати, а мыслївцевї котѣрый пѣсъ дѣбре догонає(т) вѣдати (Острог, 1614 Тест. 155); Достигаю: Доганяю (1627 ЛБ 32); Образно: За живото́мъ сла́вы всею дшею оугонѧтисѧ маємо, и догонѧти (Вільна, 1620 См.Каз. 14 зв.).

Див. ще **ДОГНАТИ, ДОГОНЕВАТИ, ДОГОНИТИ**.

ДОГЛЕДАНЬЕ див. **ДОГЛЯДАНЕ**.

ДОГЛЕДАТИ див. **ДОГЛЯДАТИ**.

ДОГЛЕДЕТИ див. **ДОГЛЯДѢТИ**.

ДОГЛЕДѢТИ див. **ДОГЛЯДѢТИ**.

ДОГЛЯДАНЕ, ДОГЛАДАНЕ, ДОГЛАДАНЬЕ, ДОГЛЕДАНЬЕ, ДОГЛѢДАНЬЕ, ДОГЪЛЕДАНЬЕ с. Піклування, слїдкування, доглядання: И мы зъ рамени нашего высылали есмо на тотъ кгрунтъ, къ розѣзду и доглѣданию справедливости, намѣстника нашего Киевского пана Василя Рая (Київ, 1572 АЗР III, 163); слугъ пана стрыя моего, которыхъ онъ... для доглѣданья... // гаевъ, заступовъ и дубровъ, заставиль, оныхъ... позабивали (Луцьк, 1586 АрхЮЗР I/I, 229-230); Потехи жадное своимъ послушнымъ хрестияномъ не подають: ани въ науце, бо ее не мають; ани въ доглѣданью раду (!) и порядъку, бо его сами метъ не могутъ (Вільна, 1597 РИБ XIX, 310); не взгладъ на право яке, котѣрое бы до догладѧнья костѣловъ всхѣднихъ мѣлъ бы(л) мѣти, але домовѧа дла вѣры,... мешанина (Острог, 1598-1599 Апокр. 118 зв.); На запале(н)е свѣ(ч), такъ те(ж) и до хоже(н)ѧ с тяблицею Іѡа(н) Кге-рось... На догляда(н)е шпитѧля Іѡа(н) Пятни(ц)ки(и) (Львів, 1604 ЛСБ 1043, 7); Смотрѣніе: смотрѣнье, гла(д)жѣнье, // досмотрѣ(н)е, доглада(н)е, госпѣдарство, споражѣнье госпѣдарское. албо шафарство, и роздѣлѣнье (1627 ЛБ 117-118).

Див. ще **ДОГЛЯДОВАНЕ**.

Пор. **ДОГЛЯДАТИ**.

ДОГЛЯДАТИ, ДОГЛАДАТИ, ДОГЛЕДАТИ

дієсл. недок. 1. (чого, що) (забезпечувати порядок) пильнувати, слїдкувати (за чим), доглядати (що): А такъ дла тыхъ великихъ потребъ тамоннихъ..., посылаємъ на списанье маршалка нашего..., котѣромѣ есмо потреби ѿныхъ замков догледаати, а списѣючи, намъ ѣ ведомост доносити порѣчили (Варшава, 1566 АС VII, 104); панъ андре(и)... по(д)данныхъ де(и) котѣрыє на тотъ ча(с) в бѣде клепъко(в) догледали... побиль и порани(л) (1577 ЖЖК I, 87); школнаго ѣченїѧ сами братство маю(т) с пилностью доглядѧти дрѣкарню справовати и в ней надкы шкѣльные... розмножати (Львів, 1591 ЛСБ 155); Повторе: якобы въ канонахъ синоду... было написано, же послѣве бїскупа... доглядати и// постерегати мѣли по всѣхъ сторонахъ правѣвѣрія

(Київ, 1621 *Кон.Пал.* 552-553); Истазатель: Испы-
тенъ, выбадывачъ, пилно опатрныи, и догладаючи
(1627 *ЛБ* 51); дида(с)калове те(ж) пови(н)ны того з
пови(н)ности свое(и) пилно доглядати абы дѣти в
боя(з)ни бжо(и) завше ся находили (Львів, 1637
ЛСБ 1043, 50).

2. (кого) (*забезпечувати необхідні умови*) піклу-
ватися (ким), доглядати (кого): князь бискуп...
Виленский придал к намъ... Тихна Козинского и з
рамени своего его Милость выслал того догледа-
ти маршалка своего (Милянновичі, 1530 *АС* III,
367); Выросткови шо воловъ догляда(л) дали
зо(л)ъ в г(рш) ві (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4 зв.).

Див. ще ДОГЛЯДОВАТИ, ДОГЛЯДѢТИ.

ДОГЛЯДОВАНЕ с. Те саме, шо доглядане:
до свѣчъ и до таблицъ манасти(р)ское... васили(и)
олексеєви(ч) дрдгобы(ц)ки(и) До доглядована
школы Микола(и) Лдкашеви(ч) (Львів, 1604 *ЛСБ*
1043, 7 зв.).

Пор. ДОГЛЯДОВАТИ.

ДОГЛЯДОВАТИ, ДОГЛАДОВАТИ *дієсл.*
недок. (чого) Те саме, шо доглядати у I знач.:
Михайлъ... а(р)хиеп(с)пъ митрополи(т)... Бѣдѣ-
чи(м) на(м) на се(н) часть в митрополи(и) ншо(и)...
посещающе хвѣ це(р)ковъ, и поря(д)ко(в) цховны(х)
нашихъ, и монастыр'ски(х) догля(д)уючи (Львів,
1591 *ЛСБ* 131); Блюдоу: Стерегоу, постерѣгау,
заховаю, догладую, смотрю (1627 *ЛБ* 10).

Див. ще ДОГЛЯДѢТИ.

ДОГЛЯДѢТИ, ДОГЛЕДѢТИ, ДОГЛЕДЕТИ
дієсл. док. (чого) (*забезпечити порядок*) допилю-
вати, доглянути (шо): Пришли к на(м) це(р)ковное
бра(т)ство храма ѡспения прѣстыя бца мещане
лвовские, жадаючи на(с) абысмы бы(т)ностью
своею посетили монасты(р)..., и поря(д)кѣ догле-
дѣли (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); Вамъ того было
догледети, а не кролемъ (Вільна, 1599 *Ант.* 855);
тестаментъ мой... повѣряю... отцу Мойсееви, абы
онъ... того, абы до книгъ кгородскихъ вписанъ
былъ, самъ доглядѣлъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 235).

Див. ще ДОГЛЯДАТИ, ДОГЛЯДОВАТИ.

ДОГЛАДАНЕ *див. ДОГЛЯДАНЕ.*

ДОГЛАДАНЬЕ *див. ДОГЛЯДАНЕ.*

ДОГЛАДАТИ *див. ДОГЛЯДАТИ.*

ДОГМА, ДОГМА *ж.* (*гр. δόγμα*) учення, поло-
ження, догма: Для того, бо латинский костел тую
хитрую догму в себѣ основал, абы прѣнием з бѣ-
лого чорное, а с чорного бѣлое... показовал (1608-
1609 *Виш.Зач.* 208); Раззмъ, є: догма, Дсания:
зда(н)є, сказаніє, надобнаа повѣсть (1627 *ЛБ* 166).

Див. ще ДОГМАТЬ.

ДОГМАТЬ, ДОГМАТЬ *ч.* (*гр. δόγματος*) те
саме, шо догма: не толко му(ж)чійны, але и(з) бѣ-
лы(х) голо(в) нѣкоторые хотать вѣдати глѣбоко-
сти пи(с)ма таємницы догмать црковны(х) (Острог,
1587 *См.К.1.* 2 зв.); Диявольское то есть здане и ра-
да о томъ омыльная, кгдажъ явная рѣчь, кто есть
тою причиною, кто отминаял або и завше отмѣ-
няетъ догмата и преданя отцевые (Єгипет, 1602
Діа.1. 52); догматы стои... цркви... в той малой
картъѣ ѡбяснены много грѣшною рѣкою моею
сѣбраныи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 3 нenum.); начинаеть
догматы полагати (1627 *ЛБ* 107); Таки(м) же спо-
собо(м) и бра(т)ства про(д)ковъ свои(х)... вса нша
церковь російская не в догмате(х) вѣры... Але в
ѡбычаехъ... есть зєпсована (Городок, 1640
ПВКРДА I-1, 152).

ДОГМАТЫКА *ж.* Догматика. Але ты, хрести-
янський брате, не протився ихъ баламутни, а про-
читай собе только тую "Догматыку",... обачишь и
науку того побожьного мужа (Вільна, 1599 *Ант.*
915).

ДОГНАТИ *дієсл. док. 1.* (кого) (*переслідуючи,*
настигнути) догнати, наздогнати: а же(м) залє(д)вє
з ме(с)та дѣха(л) которые мещане ра(д)ци... за
мною яко за яки(м) злочи(н)цею гонили а(ж) на
милю ѡ(т) ме(с)та и та(м)же де(и) до(г)на(в)ши
мене самого на поли... и мои(х) слѣгъ... поранили
(Луцьк, 1571 *ЖКК* I, 33); панъ Григорей Боло-
банъ..., догнавши того Феофана епископа... самъ
окрутне збилъ (Берестя, 1590 *АрхЮЗР* I/I, 271);
тымъ же следомъ въ погоню за ними черезъ греб-
лю новую ехалъ, и на полю Ивачковскомъ отъ
Копоткова, на кгрунте пана Вацлава Малинского,
стоячихъ, догналъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

2. *Перен.* (чого) (*дійти до певної межі*) дійти, досягти: Цный Григорій... Крєсв вѣкѣ своего, в мѣрныхъ лѣтъ догналь. И статѣне живота своего докональ (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 7).

Див. ще ДОГАНАТИ, ДОГОНЕВАТИ, ДОГОНИТИ.

ДОГОВОРНЫЙ *прикм.* Договірний: Того надобѣ, абы... водлугъ договорныхъ посольскихъ записовъ границы шли по старыхъ рубежахъ (1635 *АЗР* V, 21).

ДОГОДИТИ *дієсл. док.* (кому, кому чим, кому в чому, чому) Догодити: Якожъ то тымъ злымъ предсвзятемъ, умысломъ своимъ, за тымъ найстемъ кгвалтовнымъ на домъ Божий, выпелнили и воли своей догодили, и еще до конца того чинити перестати не хочутъ (Луцьк, 1584 *АрхЮЗР* I/1, 186); хочѣтъ абы(х) мы са наврѣдѣли, и збавлены бѣли и з ѡнимъ стѣми,... которѣи боу... догодили... знашли (1598 *Розм. лан.* 2); Мѣтрополѣтъ рабѣза и ѡчи(и) своихъ не вказаль, жебы емѣ в потребахъ его не догѣди(л) (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); Панъ Янѣй Савѣлови(ч)... втѣклъса сѣ просьбѣю ѡсилною до брати(и) просачи ѡ рѣкѣ помѣчи: котѣромѣ по до(л)го ѡва(ж)ной мѣвѣ, вѣнашли спѣсобѣ, абы догѣдѣти сѣмою пѣвною цѣ(р)кѣвною дѣ рокѣ (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 31 зв.).

Див. ще ДОГОЖАТИ, ДОГОЖОВАТИ.

ДОГОДОВАТИ *дієсл. док.* (кого чого) (*виховати, утримати*) догодувати (кого до чого): маєт она, жона моя... догодовавши лет и доброго смыслу детей моих, маєт з ними, детми моими, то пристойно вчинити, што ся ей подобати будет (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 111).

ДОГОЖАТИ, ДОГАЖАТИ *дієсл. недок.* (кому, чому, кому в чому і без додатка) Догожати: а такъ мы... воли продковъ нашихъ вѣ томъ догожаючи, такъ тежъ и его жеданью досыть чинячи, ты села... со всеми кгрунты... къ тому манастирю Печерскому отдаемъ (Вільна, 1579 *АЗР* III, 251); И кгда са южъ склонѣль бѣгъ догожати ихъ простотѣ, позволѣль имъ и бѣдлачєе мѣсо собѣ на офѣрѣ приносѣти... а то оучинѣль якъ ѡ(т)цѣ (Дермань, 1604 *Охт.* 5); Сходителнѣйше: Дога-

жаючи, фолгѣючи, непрѣкрачи (1627 *ЛБ* 125); Перестанѣмо свѣволѣтити, и самѣмъ собѣ догожати (Київ, 1637 *УС Кал.* 84); тыє поменєныє слѣдѣи... догажаючи воли и ро(с)каза(н)ю по(з)ваного Прибра(в)ши собѣ люде(и) бо(л)ше(и) пешѣихъ... хотєли... тѣю має(т)но(ст)... // спѣ(с)тошити (Винниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.-33); бѣсмо... догажаючи тѣлѣ, в заба(в)ки похотєй наші(х) не вѣдѣлиса (серед. XVII ст. *Кас.* 66 зв.).

Див. ще ДОГОДИТИ, ДОГОЖОВАТИ.

ДОГОЖЕНЕ, ДОГОЖѢНЕ *с.* (чому) Догодження: для тѣго знѣвѣ проволѣка слѣвѣ Бжой, и знѣвѣ догоже(н)є гроубѣсти ихъ // моуѣло быти (Дермань, 1604 *Охт.* 4-5); Блѣговолѣнїє: Оуподоба(н)є, догоже(н)є, прѣ(д)савѣзѣтьє, дѣбраа вѣла (1627 *ЛБ* 7); Оугождѣнїє: Оуподоба(н)є, догожѣ(н)є, захова(н)є, прислѣдѣа, ѡказа(н)є дѣброи вѣлѣ (Там же, 136).

Див. ще ДОГАЖАНЕ.

Пор. ДОГОДИТИ.

ДОГОЖОВАТИ, ДОГАЖОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що догожати: Ше(с)ты(и) долѣгъ в пана кирила брата нѣшего золоты(х) чєты(р)дєсѣт // С которы(х) в то(и) то хорѣбѣ моє(и) на вшєлякѣе погрєбы мои... выдѣе(т) и вє вшєлякѣи(х) достатко(х) мя хѣває(т) и догаждѣ(т) з малжѣонкою своєю (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49-49 зв.); Оугаждѣю: Догѣждѣю, дарѣю, ѡ(т)пѣщѣю, подѣбѣаюса, чиню захова(н)є, прислѣдѣ. ѡкѣждѣю дѣбрѣю вѣлю, слѣждѣ (1627 *ЛБ* 136).

Див. ще ДОГОДИТИ.

ДОГОЖѢНЕ *див.* ДОГОЖЕНЕ.

ДОГОНЕВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що доганати: Достѣзаю: Дохождѣ, доѣждѣаю, догѣбною (1627 *ЛБ* 163).

Див. ще ДОГНАТИ, ДОГОНИТИ.

ДОГОНИТИ, ДОГОНѢТИ *дієсл. док.* 1. (кого) (*переслѣдуючи, настѣгнути*) наздогнати, догнати: Тѣгѣ же рѣкѣ дмѣтръ санкѣшко, дѣчкѣ кнѣжны ѡстрѣзѣкоє... оунѣсь, котѣрого марци(н) зборовскѣи, догони(л) в чєха(х) (1509-1633 *Остр. л.* 126 зв.); а кгда, дѣ(и), єсми у(т)то(л) почаль втєкати... ѡни, догонѣвши мєнє... тамъ же дѣ(и) мєнє

окру(т)не збили (Житомир, 1584 АЖМУ 129); по-то(м) зара(з) з межирєча за тыми по(д)водами... тотже па(н) василє(и) радогошки(и) побєгши догони(л) и(х) (Ляхів, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 41); Са-тіри лю(дє) лѣсныи въ гора(х)... бѣваю(т), та(к) бѣстры и(ж) его ни єдинѧ рє(ч) не дѣгони(т) (Львів, поч. XVII ст. Крон. 25); отець єпископъ... оных людей спокойных..., догонивъшы..., челяди своєю к оним скочити, пытати, одколъ бы были, казалъ (Луцьк, 1635 АрхЮЗР 1/VI, 701); Васка, месчанина, челядь..., не догонивши..., взяли жону его (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 6/1, 569).

2. *Перен.* (що) (добитися бижаного) одержати (що), досягти (чого): Перѣво его м̄(л) каштеля(н) Патє(и), если и каштеля(н)ства титѣ(л) догони(л), але то(л)ко по чотыри слѣгвоины..., за собою волочи(л) (1598 Виш.Кн. 274 зв.).

Див. ще ДОГНАТИ, ДОГНАТИ, ДОГОНЕВАТИ.

ДОГОНАТИ *див. ДОГНАТИ.*

ДОГОРЫ *присл.* Угору, догори: оный тєды великое его покѣры завѣстыда(в)шисѧ, тѣкнулсѧ зѧра(з) в сѣмнѣ(н)є, и оужѧливсѧ того чогѣ сѧ вѧжи(л), и шѣлѣ за ни(м) догоры (Острог, 1607 Лѣк. 84); на остѧто(к)... до своего сро(д)коу пришолє(с) // яко штоўка олова, которѧ гва(л)го(м) догоры поущѧєтсѧ (поч. XVII ст. Проп.р. 224-224 зв.); Догоры sursum (Уж. 1643, 49); до господы помененого выжей пана Ясинского приведши, за ноги обѣвесивши до горы, а на долѣ головою, допюро задавали муки пезносные (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 6/1, 568).

ДОГОВОРАТИСѧ *дієсл. док. (зробити підготування)* приготуватися: ѡ(т) то(г) часѣ та(к)же є(с)ли на(м) гѣ бѣ продлѣжи(т) дни ти(м)же способо(м) сѣ помощью бѣжїєю старати(с) бѣдє(м) то(л)ко ра(ч)тє Ва(ш)... м(с) пи(л)но(с)ти приложити є(г)да гѣ бѣ сѣ дѣл(с)тиви(т) на лѣто аби доготоваласѧ (Лозна, 1599 ЛСБ 337, 1).

ДОГРѢВАТИ *дієсл. недок., перен.* (кому чим) Дошкуляти, допѣкати: При ты(х) кгота(х)... прє(д)-ка(х) литовѣски(х), мешѣкали дрѣгыє алянове и

печєнѣгове, а тѣє рѣсако(м), и пацако(м), ча(с)уты-ми наи(з)дами догрѣвали (1582 Кр.Стр. 60 зв.).

ДОГТЯРЬ, ДОГЪТЯРЬ *ч.* Дьогтяр. Вл. н.: Сѣхина До(г)тярь (1649 РЗВ 51 зв.); Семенъ дог-тя(р) (Там же, 189 зв.).

ДОГУБИТИ *дієсл. док.* (що) Донищити, до-руйнувати: Отожѣ на тотѣ часѣ послепли есте были, а теперѣ отворылисте очы на тыхъ, которые стараются о то, забегаючи (тому), абы и оста-токъ, чого геретикове не догубили, не загинуло (Вільна, 1599 Анти. 855).

Див. ще ДЕГТЯРЬ, ДЮГТЯРЬ.

ДОГЪЛЕДАНЬЄ *див. ДОГЛЯДАНЄ.*

ДОГМАТЬ *див. ДОГМАТЬ.*

ДОДАВАНЯ *с.* Постащання: панѣства его ко-ролевское милости..., огнем и мечем зносили; // чого всего места поблизшыє украинные..., през додаваня апѣпаратов военныхъ, бунѣтов и рад таемныхъ чыненя, ребелизантом козаком помощью были (Луцьк, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 425-426).

Пор. ДОДАВАТИ.

ДОДАВАТИ *дієсл. недок. 1.* (що, чого) (давати у додаток до чогось) додавати: гетманѣ дворный подступилъ кѣ нимѣ з людомѣ и росказалъ учини-ти потканье пану старостѣ Чечерскому... и тежѣ своему почту: которые яко сѧ зѣ ними поткали, заразомѣ ихъ стерли, ажѣ потомѣ почали тылѣ додавати (Вільна, 1564 АЗР III, 134); пѣстила ємѣ ма(т)ка на кгрѣ(н)тѣ стою(р)ко(м) (!) до которого додає(т) золоты(х) к̄ (Львів, 1595 Юр. 19 зв.); нехѧй... Вѣла Рѣзѣмѣ слѣхѧєт(ѣ), Разлѣчны(х) фарб(ѣ) охѣтне нехѧй додаває(т) (Львів, 1631 Волк. 29).

2. (чого) (поставити) давати, надавати (що, чого): А такѣ приказуємѣ вамѣ... абы... для тыхъ пословѣ мосты // направовати... и подвоѣ сѣ потребу додавали (Львів, 1578 АЗР III, 225-226); Мєсчанє тежѣ того места на Запороги... живности, олову и пороховѣ додавати не мають (Варшава, 1596 ЗНТШ XXV, 4); люди места оногѣ на поле ходити не мають и живности, такѣ порохов, кул и олову другим додавати не будут (Варшава, 1605 ЧИОНЛ XIV-3, 110);

(кому що, чого) (їжу) давати, подавати: хто кды видѣ(л) лѣкнѣмому покѣрмѣ додавати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 221); хто где вида(л)... жебы прагнѣчому, и воды потребѣючо(мѣ), не ты(л)ко воды додава(л), але ты(ж) мѣглѣ запрошѣны(и) бѣти, пѣназми ей пѣлѣ (Там же).

3. (чого, чого кому, чого чому) (фізичні чи моральні цінності, властивості) давати, надавати: ачѣ вашу милость старшого своего маемѣ, але в.м.... ни троха ни въ чомѣ святому благочестію ратунку додавати не рачишѣ (Варшава, 1585 *АЗР* III, 289); также и оно ласковое обличье и особливую оборону надо мною и иные розмаитые добродѣства твое воспоминаючи, которые добавляют ми доброй надеи (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 991); маемо з вѣри пожиток, же нам додает завше в каждой речи потѣхи (Вільна, 1600 *Катех.* 79); Хтѣжбы мене щасливимѣ, намѣнилѣ в' тои мѣрѣ. Бы... мѣзѣкою трѣбѣ, бѣбновѣ, хѣти додавано (Вільна, 1620 *Лям.К.* 19); преречоный отецъ Файлукевичѣ,... велебѣнымѣ отѣцемѣ доминиканомѣ киевѣским фаворовалѣ и рады додавалѣ оным (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 406); **вѣры (веры) додавати див. ВѢРА; духа додавати див. ДУХЪ; сердца додавати див. СЕРДЦЕ.**

Див. ще ДОДАТИ.

ДОДАНЕ с. (посилення) додавання: нащо для доброй памяти и dodania вѣры той декретѣ нашѣ... выдали есмо (Дермань, 1645 *ВИАС* II, 266).

о **на додане** — (додатково) на (у) додаток: листы... не є(ст) вє(д)ле права слушныє, а на dodaniє тыхѣ листовѣ мощи тотѣ во(з)ны(и) не указ(л) вє(д)ле права (1599 *ККПС* 121).

Пор. ДОДАТИ.

ДОДАТИ, ДОДАТЬ дієсл. док. 1. (що кому) (дати у додаток; доплатити) додати: а чого бы имене и стадо не вынесло тогды сыны повинни, лѣтъ доросши, додати (Піддубці, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 5); а жидѣ городе(н)скому ю(с)ку што было не dodано два(д)цати и пати ко(п) жита вє(д)ле продажи пно(в) екзекуторо(в) додати вє(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); фєн'на, с послѣднимѣ муже(м) свои(м) юско(м)... додали

ми(с)кови з̄ золоты(х) до пе(р)вои сумы (Львів, 1597 *Юр.* 17 зв.); пораховале(м)сѣ с̄ пни миколаєвою стрыха(р)кою дала ми цєглы 21500 и же ро(з)ными часы брала пѣназѣ пораховавѣшы с тогож реєстрѣ перебрала зо(л) 36 и 15 г(р) до ко(т)ры(х) додале(м) ю(и) зо(л) 98 и 15 г(р) (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 10 зв.).

2. (що кому, чого кому) (наділити, уділити, надати) дати: не лѣнимосє (мовить) усопшымѣ ратунку додате, молитвы за нихѣ прыносєчы (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 130); стѣє... на(м) не могѣ(т) ни в чи(м) помочи додѣти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 238); Господѣ... додѣвши тобѣ в'споможѣн'ѣ, выбавлѣетѣ тебе ѡ(т) нєприѣтелей твоихѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 291); Азѣжѣ ѡронѣ Митрополіи не додѣстѣ ѡхѣты (Київ, 1633 *Евфон.* 307); **вѣры (веры) додати, додати вѣры див. ВѢРА; додати сердца, сердца додати див. СЕРДЦЕ.**

Див. ще ДОДАВАТИ.

ДОДЕРЖАТИ, ДОДЕРЖАТЬ, ДОДРЪЖАТИ дієсл. док. 1. (що, кого) (до певного терміну) додержати, дотримати: А має(т) онѣ намѣ половину ты(х) пнзе(и) дати на пе(р)вую Матѣку Бо(ж)ю, а ѡстатокѣ ты(х) пнзе(и) року доде(р)жавшы маєтѣ ѡ(т)дати (Шидлів, 1505 *ТУ* 46); Маєтѣ панѣ Бонарѣ тотѣ остаточный третій годѣ додержати въ томѣ долгу своемѣ (Краків, 1507 *РЕА* I, 69); а комѣбы я Загоровский тѣе мыта и млыны на тот рок ѡстаточный запродад, тогды... Єго Милость княз Дмитрий предсѣ ѡномѣ кѣпцѣ водлє запродадана моего ѡного рокѣ маєт дати додержати до Богоавлєния Господна (Звинячє, 1553 *АС* VI, 9); Однакже, тотѣ енералѣ возный, видєчи таковый поступокѣ ихѣ незвыклый, тыхѣ подданных всихѣ тому урядникови, Вєрбѣти, вѣ дєсєти тєсячахѣ золотыхѣ-Полскихѣ приручивѣ, абы ихѣ до росправы правное вцалє додержалѣ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 6/I, 276); А гдє быхмо мы... // ...заплатити... не хотєли... за чимѣ бы они спокойнє орендѣ додержати не могѣли... тогды..., повинни будємо имѣ, арендаромѣ нашимѣ... заруки двадцатѣ тєсєчєй золотыхѣ Полскихѣ... вєрнути (Полонна, 1601 *АрхЮЗР* 6/I, 287-288).

2. *Перен.* (кого) (*дотримати в доброму стані*) додержати, зберегти: до че(г) є(с)ли на(с) гъ бъ в добри(м) здравіи доде(р)жи(т) бѣде(м) се старати аби(с)ми томѣ доси(т) вчинили (Ясси, 1607 ЛСБ 413).

3. *Перен.* (що, чого) (*беззастережно виконати, здійснити*) додержати, дотримати: сами сили нб(с)ныа... прѣса(т) Абысмо дхо(м) ѡного мѡци оукрѣплѣни боудѣчи,... през... оный прѣкла(д)... патріарха... которы(и) статѣ(ч)не вѣры додрѣжавши боу ро(з)сѣя(л)...., мно(з)ство(м) пото(м)-ства (Острог, 1599 КЛ.Остр. 203); кгдаж дей преречоный пан Шпаковский, через лист свой отвористый и сам особою своею нас упросивши и монастыр намъ на жите общее подавши, намъ слова своего не додержалъ (Луцьк, 1605 АрхЮЗР I/VI, 364); А не мѣлесь былъ того учинитъ, бо и за то на крещении шлюбовано, жесь мѣлъ оного шлюбу до смерти живота своего додержатъ (Слуцьк, 1616 АрхЮЗР I/VII, 267); малѡбнкове... рѣзъ поприсажѣндо и ѡбещѣндо спѡбность пожитѣа, цѣле и ненарѣшѡне аж до смѣрти додѣржати мають (Київ, 1646 Мог.Тр. 919).

Див. ще ДОДЕРЖИВАТИ, ДОДЕРЖОВАТИ.

ДОДЕРЖИВАТИ дієсл. недок. 1. (що) (*до певного терміну*) додержувати, дотримувати: маєт Его Милост панъ Загоровский и того дрѣгого ѡстаточного рокѣ теперешнего имени мои додерживати (Луків, 1559 АС VI, 48).

Див. ще ДОДЕРЖАТИ, ДОДЕРЖОВАТИ.

ДОДЕРЖОВАТИ дієсл. недок., перен. (що) (*беззастережно виконувати, здійснювати*) додержувати, дотримувати: Хтѡ бовѣмъ не додѣрждѣть вѣры малѣнскон, и ѡною погоржаѣтъ, такѡвымъ якъ Ап(с)лъ Пѡвелъ мѡвить, сѣдитъ Бѣгъ (Київ, 1646 Мог.Тр. 932).

Див. ще ДОДЕРЖАТИ.

ДОДНА присл. Удосвіта, перед світанком: матка кнегини Четвертенское, недалеко ѡтъ тое коморки лежала хора, через ѡднѣ стенѣ и слышала дей стреляне в ночи додна съ Понедѣлка на Волторокъ (Петрків, 1564 АС VI, 251).

ДОДОЛУ присл. Донизу, додолу: а іс выпустивши глас велікій, и іспоустил дха а и запона

црковная передралася надвое, ѡ(т)верху, аж до долоу (Володимир, 1571 УС Вол. 68).

ДОДОМУ присл. Додому: Лѣпен здобылиса козаки дѡма, нѣже нѣ морѣ хѡдачи, не єдинъ шлахти(ч) не пришѡлъ дѡдомѣ (1509-1633 Остр.л. 130 зв.); Та(к)же ты(ж) и(н)шихъ дне(и) мѣнши(х), яко постанови(т) дѣска(л), и пушѣти и(х) по надѣ до домѣ в пѣвную годинѣ (Львів, 1587 ЛСБ 87); и папе(ж) євгѣни(и) з нѣщи(м) додому поѣхалъ (1600 ЦНБ 476 П/1736, 46); Зузанъна Кулвинская, с костела, бывши на тот час набожъная и найсветший сакраментъ прѣимуючая, додому... пришла (Луцьк, 1644 АрхЮЗР 8/III, 600).

ДОДРѢЖАТИ див. ДОДЕРЖАТИ.

ДОДѢВАТИ дієсл. недок. (кому) Заважати, набридати: яко(ж) іхс вшо(л) бы(л) на є(д)но мѣсце, в поу(с)тынѣ тои на гороу помолити(с) дла того, абы инѣ народове не додѣвали ємоу (к. XVI ст. УС №31, 145); Нѣдитъ: Додѣваѣтъ, примѣшаѣ(т) (1627 ЛБ 78).

ДОЕДАТИ див. ДОѢДАТИ.

ДОЕЖДЧАТИ, ДОЕЗЖАТИ, ДОЕЖЧАТИ, ДОѢЖДЖАТИ дієсл. недок. 1. Добиратися, прѣїжджати, доїжджати: жаловали нам ігумен стаго Николы Пустынского Касьянъ... на войта кѣевского Семена Мелешкевича, штож дей онъ отнимаетъ берегъ нашъ црковный к земли к своей... па Деснѣ рецѣ, уверхъ едучи по правой сторонѣ, Погребовъ не доезжаючи (Київ, 1560 АрхЮЗР 8/IV, 167); ѡныи фо(р)маны..., не доезжаючи Крупѡе,... наза(д) в Луцку ве(р)нули (Луцьк, 1565 ТУ 110); Достизѣю: Дохождѣ, доѣжджѣю, догонюю (1627 ЛБ 163).

2. (*прѣїжджати час від часу*) навідуватися: рачил мѣ... небожчик княз... росказати и ѡпатрыти врадѡмъ во имени своем... кѣ томѣ в каждый год по стѣ золотых юркгелтѣ и росказал дей ми за то деткам своимъ слѣжити и в кривдахъ именей Их Милости доеждчати, справедливости доводачи (Мельці, 1571 АС VII, 403); Якож мы... в реєстрѣ то знашли, иж Матыкѣ Хотылевскомѣ врад Звинацкий и в каждый год по стѣ золотых платѣ врочис того ѡписано, Хотылевский в кривдахъ именей Их

Милости мает дождчати и справедливости доводити (Там же).

Див. ще ДОЕХАТИ.

ДОЕХАТИ *дієсл. док.* Доїхати: Гора замьковаа невысока и неприкра может на некоторыхъ мѣстѣхъ члѣкъ на кони до стѣны... доехати (1552 ООЗ-1, 47 зв.); я... ѡ(т)пу(с)каючи еѣ ѡ(т) себе про(ч)... давши є(и) во(з)нико(в) свои(х) чотыри с колебкою абы до го(с)поды своеѣ доеха(в)ши во(з)ники мои засе с колебкою до мене ѡтослала (Володимир, 1578 ЖЖК I, 137); за лозами и за водою доехати было тру(д)но (б. Киева, 1585 ЦНБ ДА/П-216, 6, 3); цѣсарь... мѣло мѣсли(т) о синодѣ, але бблше яко бы мбгъ безпѣчне доехати пре(д) тоурки на стблїцѣ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 49); Еще владыкове Кракова не доехали алижѣти въ Новомъ Месте поткано ихъ зъ листы одъ его королевское милости (Вильна, 1599 *Ант.* 641); И са(м) цесарь... кѣтори(и) на то(м) соборе бѣдѣчї тую згодѣ стве(р)жа(л) и не доѣхавшї додѣмѣ в дорбѣзѣ дме(р) (1600 ЦНБ 476 П/1736, 46); гора за(м)-ковая невысока... може(т) на некоторы(х) мѣ(ст)-ца(х) члѣкъ на кони до стѣны за(м)ковое доеха(т) (Варшава, 1616 ООЗ-2, 1).

Див. ще ДОЕЗЖДЧАТИ.

ДОЖДАТИ *дієсл. док.* 1. Почекаати, діждати: Тот дворянин господарський... дождавши на мѣстцѣ зложономъ, ѣ Шайне и поведил, иж княз Кошерскїй поѣхал до Кошара (Ковель, 1539 AS IV, 182).

2. (чого) (*прожити до певного часу*) дочекатися, діждати: а ѡ(н) хотя бы до(ж)далъ або не до(ж)да(л) спустѣ с ты(х) ставовъ тогды... маѣ(т) пѣнази свои... принати а того име(н)я королев(и) є(и) мл(с)ти поступити (поч. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 71); кня(з) алекса(н)дро буре(м)ски(и) з допущѣ(н)ѣ бо(ж)ѣго недо(ж)да(в)ши року в листе свое(м) ѡписаного... с того света зышо(л) (Кременець, 1571 ЛНБ 5, II 4043, 83 зв.); подобен коневѣ... который, часу пролетного дождавши, коли траву ощутить... не вѣда, як ся поимати даст от игранья (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); А Іовъ...

двохъ лѣтъ не дождалъ перешестїѣ Израїльтанъ презъ червонное море (серед. XVII ст. *Хрон.* 58 зв.).

Див. ще ДОЖДАТИСЯ.

ДОЖДАТИСЯ *дієсл. док. (цсл. дожждатисѣ)* (кого, чого і без додатка) Дїждатися, дочекатися: И // коли дей есмо приехали..., у гай Хоболтовскїй и Сенко дей, дождавшия ночи, и пошолъ дей къ селу Хоболтовскому... и хлѣба намъ принесть (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/1, 102-103); Востбчнїи ѡ(т)ци въ ѡутрешнїй днѣ... зышлїсѣ..., кгда заходни(х) ѡ(т)цевъ дожждатисѣ не могли, до-вѣдалисѣ... о...зло(м) ѡумыслѣ потаѣнномъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); В такой терплївости застаючи Іовъ дождалсѣ ѣжъ емѣ бгъ не тблкъ здоровье приворотїлъ, але... и мѣтность далъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 58 зв.).

Див. ще ДОЖДАТИ.

ДОЖДЕВИДНЫЙ *прикм.* Рясный, щедрый: своею бурною хмарою, дождевидным пролитием мечтателнаго мниманья, нападающаго квалтом не на правѣвно основанный ум; который колись с тоѣ книги вѣдомостю остережет, того всего не постраждет (1608-1609 *Виш.Зач.* 204).

ДОЖДЕВНЫЙ, ДОЖДЕВНИЙ *прикм. (цсл. дождевьннїи)* Дошовїй: Смѣрчѣ: Пїавница, ѡблакъ дождевьннїй, фѣртѣна (1627 ЛБ 117); Яко же величество въ мо(р)ски(х) ра(з)но є(т) ѡ(т) каплѣ дож(д)ѣвной, тако и мл(с)рдїѣ... бжїѣ, ѡ(т) мл(с)рдїѣ члѣческаго (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 196); imbricus... дождевни(и) (1642 ЛС 226).

Див. ще ДОЖДНЫЙ, ДОЖЧОВЫЙ.

ДОЖДЕНОСНИЙ *прикм. (який несе дощ)* дошовїй: nimbifer, дождено(с)ни(и) (1642 ЛС 280).

ДОЖДЖЕВЫЙ *див. ДОЖЧОВЫЙ.*

ДОЖДЖЪ *див. ДОЖЧЪ.*

ДОЖДИТИ *дієсл. недок. (цсл. дѣждити)* 1. До-щити: Dożdnyt: deszcz idzie (Жовква, 1641 *Dict.* 55); Дождитъ. Pluit. Impluit. Depluit (1650 ЛК 443).

2. *Перен.* Густо, рясно сипати: А Пѣнъ дожди(л) на Содѣмѣ и Гомѣрѣ сѣркою и огнѣмъ ѡ(т) Пѣна зъ нѣба (Київ, бл. 1619 *О обр.* 141); Тогды г(с)дѣ дожждїлъ на содѣмѣ и гомѣрѣ сѣрою и огнѣмъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 32).

ДОЖДНЫЙ *прикм.* (ц.сл. дъждьнъ) Те саме, що **дождевный**: Дождный. Pluuialis (1650 ЛК 443).

Див. ще ДОЖЧОВЫЙ.

ДОЖДЬ, ДОЖДЪ, ДОЖДЖЪ, ДОЖЬДЪ, ДОЖЪДЪ, ДЪЖДЖЪ ч. (ц.сл. дъждь) дощ: *Ѡсѣнь была мокраа. два мѣсѣца дѣждь непрестѣнно ишѣлъ* (1509-1633 *Остр. л.* 128); *зышо(л) дождь(д) и пришѣли рѣкы и повѣстали вѣтры* (1556-1561 *ПС* 41); *боудеть зима добра, весна и лѣто мокро, жатва богата, дождеве велици* (к. XVI - поч. XVII ст. *Яв. Рук.* 113); *земля пѣскови подобная дожджа зъ нѣба, которы(м) быся охолодѣла... охотнѣ желѣла* (Маява, 1619 *Прив. Феод.* 287 зв.); *Што тѣды земли дѣждъ, прѣзъ котѣрый бывѣеть трава* (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 20); *И если бы створѣ(н)е не прѣимовѣло пѣрвѣй... дѣжджѣвъ, зѣмна и вѣтрѣвъ, до тоѣ ѡ(т)-нѣвы нѣгды бы не пришло* (Київ, 1637 *УС Кап.* 152); *тѣм грѣша(т)... котѣры... проклинаятъ... водѣ, вѣтѣ(р), дождь(д), непогѣдѣ* (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 907).

Див. ще ДОЖЧЪ.

ДОЖЕБРАТИСЯ *дієсл. док.* (чого) Допроситися: *До и(х) М(л) Пано(в) Сенаторо(в), И до Пано(в) Пословъ зѣ(м)скихъ, Ѡ Помо(ч), И Ѡ Причины, абы Сѣдѣ На то(м) Се(и)мѣ ся дожебрати, и За дворо(м) Не Нищати Пн(л)но И(н)ста(н)цые чинити* (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.).

ДОЖИВОТЕ, ДОЖИВОТЬЕ с. (*маеток, який належить кому-небудь до смерті*) досмертне володіння: *маеть... сынъ мой... всимъ тымъ менованымъ, яко рухомымъ маетностями, такъ именами, и сумою зъ доживотьемъ моимъ...*, *подле налепшого бачення и уподобаня своего оборочати и шафовати* (Сілице, 1531 *АрхЮЗР* 7/I, 30); *тоє свое вѣсе вѣно и суму и доживо(т)е мое во(д)лѣ ли(с)товѣ и ѡписо(в) ма(л)жо(н)ка своего на име(н)яхъ его ѡписанѣ пу(с)чаю и... вѣливаю и ве(ч)нѣ...* *дарѣю* (Варковичі, 1572 *ЛНБ* 5, III 4071, 53); *а то се розумети маєт о всяком чинѣ светительском... архиепископ и епископи... мають выдержати свое доживотье, а напотом абы вже такового блуду не было* (Берестя, 1591 *ПФ* 103); *она далее инших дочиталася... якобы ено*

присегу она учинила а доживоте на оных селах, которое ей был приказал, зѣєднала му у его королевское милости, абы ее где на дорозе... албо он сам, албо который гайдукъ забил, а умерлую до него привезлъ (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 489).

ДОЖИВОТНЫЙ, ДОЖИВОТНИЙ, ДОЖИВОТЬНЫЙ, ДОЖЫВОТНЫЙ *прикм.* 1. (*який триває до кінця життя*) досмертний: *тые всѣ // именья..., у мене, яко пана доживотного...* *владыка Луцкий... кгвалтомъ отнялъ* (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 230-231); *Я ива(н) баби(н)ски(и) з о(д)ное А я га(н)на загорова... з дрѣгое стороны... со(з)наваемо себе ты(м) записомъ нашимъ доброво(л)нымъ и(ж) мы вси(х) добръ свои(х)...* *по(з)воляємъ... доживотного джива(н)я* (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 189, 1); *его Милость господинъ отецъ Архимандрита... доживотнымъ дозорцею быти маєтъ* (Київ, 1631 *ПВКРДА* II-1, 109); *приточилася справа з реєстрѣ сѣдово(г)...* *межи выше(и) меноваными сторонами и... малъжонькою помененого пана кпѣвѣского яко панѣю ѡправъною и доживотъною* (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 147); *запи(с) до(л)говы(и) и доживо(т)-ни(и) на ча(ст) кгрунъту... згинувъ* (Житомир, 1650 *ДМВН* 210); **право доживотное** *див. ПРАВО!*

2. (*безстроковий*) довѣчний: *Оу дѣни маєвѣи...* *Пѣтръ зборѣвскѣи ѡ(т) тѣрка с примѣрѣмъ доживотнымъ прѣѣхаль* (1509-1633 *Остр. л.* 127).

ДОЖИВОТЬЕ *див. ДОЖИВОТЕ.*

ДОЖИВОТЯ *присл.* (*до смерті*) досмертно: *Семыйнадцат привилей на паркгамене короля его милости, даный мнѣ на староство Луцкое доживотя. Осмыйнадцат на староство Браславское доживотя* (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 130).

ДОЖЧОВЫЙ, ДОЖЪДЧОВЫЙ, ДОЖДЖЕВЫЙ, ДОЩЕВЫЙ *прикм.* 1. (*який утворився або складається з краплин дощу*) дощовий: *И инны чѣда бесчисле(н)ныи кто выповѣсти мѣже(т) (!) и котѣрый азыкъ якъ мнѣго тѣа Водѣ дѣчинѣла, и до днѣсъ дѣйствѣеть, выповѣсти мѣжеть!* *на(д) Крѣплѣ дождѣвыи, и Звѣзды, и мнѣжества Лѣста, чѣда, котѣрыи и мы за чѣсѣвъ наѣшихъ*

огладе́мъ (Київ, 1631 *Син. Тр.* 816); вода дождже-
вая див. ВОДА, дощевая вода див. ВОДА.

2. (багати́й дощами) дошовий: По(д)старости(и)
бересте(и)ски(и)... вель насть болотомъ... шказы-
ваючы знаки на многихъ мѣстцахъ ровьки ижъ
знать то колы в дождчовые лета або весною то-
гда тѣтъ можетъ рѣчка быти (1546 *ОГ* 23 зв.).

ДОЖЧЪ, ДОЖЧЪ, ДОЩЪ ч. Дош: Та́къ
якъ бы ѡво слнце, гды мглѣ розганѣеть Дождчѣ,
Грѣмы, тѣмности, а дѣнь розаснѣеть (Київ, 1632
Свв. 295); Чемѣ в лѣтѣ рѣди(и) дошѣ идетъ що нази-
ваю(т) рудою (серед. XVII ст. *Луц.* 543); *У порівн.*:
Потомъ зась на другой день рано падала з неба
манна, перла и дорогие камѣня, як дождчъ (Вави-
лон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 711); *Образно*:
Учитель цѣрковъ на́шѣ Вѣленскѣю в' побѣжнос-
ти ѡвоцы почѣсти зазѣблѣю, до звыклои Бло-
честѣйвымъ...// плодови́тости, чѣсты(м) Ев(г)ских
вѣдѣ дождче(м) еи розогрѣваючи, зради́л' блг(д)-
тѣю Х(с)вою (Вѣльна, 1620 *См. Каз.* 22-22 зв.).

ДОЖДЪ див. **ДОЖДЬ**.

ДОЖЫВОТНЫЙ див. **ДОЖИВОТНЫЙ**.

ДОЖДЪ див. **ДОЖДЬ**.

**ДОЗВОЛЕНЕ, ДОЗВОЛЕНЬЕ, ДОЗВО-
ЛЕНЬЕ, ДОЗВОЛЕНИЕ, ДОЗВОЛЬЕНЬЕ,
ДОЗВОЛѢНІЯ** с. Дозвѣл: за до(з)воле(н)ѣмъ вра-
(д)у житомі(р)ского вра(д)ни(к) чѣ(р)нихо(в)-
ски(и) є(р)мола еха(л) до пуши короле(в)ское
(Київ, 1501 *ЦНБ* II 20651, 1); Я Марѣ... з дозво-
леньемъ господара нашего... сознаваю сим моим
листом (Острог, 1508 *АС* III, 55); старцы того
монастыря... купили, зѣ дозволеньемъ// воеводы
Кѣевского... выслугу его (Городно, 1522 *АЮЗР* I,
60-61); позвали есмо мандатом... господарскимъ...
войта володимерского... о скажене валов и пере-
копов, коло мѣста Володимерского вчиненых,
дозволенъемъ будованя домовъ а солодовень
(Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 62); У Вильни. Року Бо-
жого Нарожения 1500 деветдесять пятого. За до-
зволениемъ старшихъ (Вѣльна, 1595 *Ун. гр.* 111);
Пришла пани лукашѣвая Крама(р)ка... Прося(ч)
...абы... панове бра(т)ство... еи рачили приняти
на манастирь в старости еи и за дозволѣния(м)...

и(х) рачили допустити кели(и)ку збудовати (Львів,
1607 *ЛСБ* 1046, 2); Самовла́стный: Во́лный в' сво-
є(и) мѡцы и в' свое(м) прѣвѣ и дозволе(н)ю (1627
ЛБ 111).

Пор. ДОЗВОЛИТИ.

ДОЗВОЛЕННЫЙ, ДОЗВОЛЕНЪНЫЙ діє-
прикм. у знач. прикм. (який можна дозволити)
дозволений: Оставлѣннаа: Попѣще(н)наа, дозвѣ-
леныи речы (1627 *ЛБ* 164).

♦ **ЛИСТЬ ДОЗВОЛЕННЫЙ (дозволенъный) див.
ЛИСТЬ².**

ДОЗВОЛЕНЬЕ див. **ДОЗВОЛЕНЕ**.

ДОЗВОЛИТИ дієсл. док. (кому) (дати дозвѣл)

дозволити: те(ж) абыхмо Его пожаловали дозвѣ-
лили емѣ ставъ засипати на рецѣ на Желевѣ
(Межиріччя, 1503 *Арх. Р.* фотокоп. 50); Восков-
ничымъ Городеньскимъ... дозволено пропустити
4 стуки воску, имѣ по стуцѣ (Львів, 1509-1510
РЕА III, 92); па(н) фѣдо(р)... проси(л) мене абы(х) я
ему... дозволи(л) тын ча(ст)ки его в ы(и)ме(н)и...
па(н)у грицку сеню(ти)... продати (Кременець, 1552
ЛНБ 103, 26/Id, 1805, 1); еи мѣ(с)ть не имає(т) во-
ли той роботи ко(н)чити: але дозволила на(м) тоє
ко(н)чити (Ясси, 1607 *ЛСБ* 413); пнѣ гео(р)ги(и)
Ѳеодосови(ч) просилъ братиин, абы ему дозволили
ѡлта(р)... ѡбмаловати (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 36);
Вси рѣбы морскіи рѣцѣ вѣшей подѣданы сѣтъ, и
томѣ тѣды дозвѣлилъ имѣ, абы... звѣрѣчѣе, пѣашѣе,
и рѣбѣе мѣсо єли (серед. XVII ст. *Хрон.* 16 зв.).

Див. ще ДОЗВОЛЯТИ.

ДОЗВОЛЬЕНЬЕ див. **ДОЗВОЛЕНЕ**.

ДОЗВОЛѢНІЯ див. **ДОЗВОЛЕНЕ**.

ДОЗВОЛЯТИ, ДОЗВОЛАТИ дієсл. недок.

(кому) (давати дозвѣл) дозвѣляти: Ино мы дозвѣ-
лаемъ емѣ его за сына мѣсть на тоє имѣньє взати,
подлѣ ѡбычаа тамошнѣе земли (Вѣльна, 1517 *АС* III,
156); И ты(ж) дозвѣлає(м) на кажды(и) рѣ(к)
ѡстановлати два браты старъши(х) (Львів, 1544
ЛСБ 10); А што мовишъ, жебы наша цѣрковъ
дозвѣляла священникови мѣти другую жону, —
непѣвную тобѣ справу о томѣ хтось подаль! (1603
Пит. 88); грѣше(и) з собѣю приносити не дозвѣ-
лѣю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 34).

Див. ще ДОЗВОЛИТИ.

ДОЗВОЛЯТИСЯ дієсл. недок. Дозволятися: дозволяюся (Уж. 1643, 32).

ДОЗВОЛАТИ див. **ДОЗВОЛЯТИ**.

ДОЗВѢДОВАТИ дієсл. недок. Допитувати: Изтазаєть — дозвѣдоваєть (1596 ЛЗ 7).

ДОЗДРѢВАТИ дієсл. недок. Доспівати, достигати, дозрівати: Съврѣшенно растѣтъ: Доздрѣвають (1627 ЛБ 126).

ДОЗДРѢЛОСТЬ див. **ДОЗРѢЛОСТЬ**.

ДОЗДРѢЛЫЙ див. **ДОЗРѢЛЫЙ**.

ДОЗИРАТИ, ДОЗІРАТИ, ДОЗЫРАТИ дієсл. недок. (кого, до кого, що, чого і без додатка) Пильнувати (кого, що, чого), наглядати (за ким), *діал.* дозирати: ты, ... маєшь самъ, а в небытности твоей подстаростий твой того дозирати, абы тамъ на томъ мѣстѣ сторожа была (Вільна, 1546 AS IV, 456); рече(т) ꙗко ѿ(т)стоупѣте ѿ(т) мене проклатіи... не чиніли есте мою волю... не ѿдѣлисте ма... ни есте братію мою меншою не дозирали (XVI ст. УС № 29519, 11); ꙗко ꙗро(ш) омиланови(ч)... повинѣ(н) буде(т)... дозирати до работнико(в) (Львів, 1591 ЛСБ 1036, 43); Тимошъ, ...отъ работъ инъшихъ и податковъ волень, кромъ абы в лѣтѣ пчолъ в пасецѣ пилновалъ, а в зимѣ добытокъ на оборо дозыралъ и кормилъ (Пересопница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 299); маю власть такую, же у каждой их діоцесіи вольно мнѣ сеноды складати, порядку дозирати (Львів, 1605-1606 Перест. 38); Цркъве, быстрымъ естъ Окомъ Котрымъ якъ не оспалымъ, пилне дозираєтъ. И всѣхъ нѣрадѣвъ в Цркъви перестерѣгаєтъ (Львів, 1614 Кн. о св. 405); григоры(и) романови(ч) дозира(л) робо(т)нико(в) (Львів, 1627 ЛСБ 1051, 3 зв.); третяя за(с) ча(ст)... на ѿпа(л)ъ выживеня и ѿре(н)дѣ ѿбѣ(р)тано было, пре(з) що бы... нарка бы ся це(р)ковная помножала, що дозо(р)щевѣ школы того пи(л)но дозирати будѣ(т) (Львів, 1636 ЛСБ 1043, 47 зв.).

Див. ще **ДОЗРѢТИ, ДОЙЗАТИ**.

ДОЗНАВАТИ, ДУЗНАВАТИ дієсл. недок.

1. (чого, чого від кого) Відчувати, переживати, знавати: я..., без перестаньку, дознавала есми// яко-жъ и тепер не отменѣно дознаваю, отъ его

милости ку собѣ великую и щодобливаю ласку и милость малженскую (Луцьк, 1580 АрхЮЗР 8/III, 321-322); И жадное рыцѣрство въ насъ не естъ такъ славно, Якъ запорѣкое, и нѣпріятелюмъ страшно. Скѣтко(м) самымъ, ахъ Бже, не дай дознавати, Безъ нѣхъ, якъ много воиска легло, досытъ знати (Київ, 1622 Сак. В. 49 зв.); Дошо(л) на(с) ли(с)тъ пре(з) посла(н)ца... ѿ(д) ѿм, з которого (с)мы зрозумѣли зы(ч)ливість ты(х) которые... добродѣ(н)ства ѿ(т) на(с) дознавали (Львів, 1642 ЛСБ 559, 1).

2. (чого і без додатка) Довідуватися, дізнаватися: Христіане мои милыи! Туй дознаваме, де Христосъ мовить у евангеліи за пустъ (XVI ст. НС 13); Девятое: нѣкто нагай не судить нѣкого, доку не дознавать, ци виненъ, ци нѣтъ (Там же, 83); Для Кр(с)та пре(д) ты(м) за(в)ше вѣрны(х) забивано, Кды в ѣхъ ср(д)цахъ хвы вѣры дознавано (Угорці, 1618 Лютк. В. 1 зв.); вѣнцъ и ѿ(т) ты(х) такѣхъ дѣшъ тепѣрь дознаваемо и дна бного познаємо вдѣчность (Київ, 1625 Кон. Ом. 164); Ты же Ги оучнковъ твои(х), А вѣрны(х) дрѣгѣвъ своихъ, ѿ Го(д)ности своѣй пытаєшь. В томъ вѣры и(х) до(з)навае(ш) (Чернігів, 1646 Перло 72).

3. (кого, що, чого) Визнавати (кого, що): вшакъ в. м. самъ того дознаваєтъ, зъ якою трудностю то в. м. приходитъ (Вільна, 1599 Ант. 605); Мене мѣвлю пожите(ч)ного дознавали..., мене млѣдѣнцемъ еще до оучітѣхъ надкъ... оустановили (Св'є або Вільна, 1616 Прич. отех. 5 зв.); дрѣженъ твоѣго, ѿ(т)че цѣѣ(т) великихъ, Же(с) вышо(л) з Фамиліи про(д)ко(в) знамениты(х). Кѣтры(м) ѿ не дармо тотъ Клѣйно(т) даровано, Кды(ж) ихъ вѣры и цѣѣты за(в)ше дознавано (Київ, 1618 Вѣзер. 14).

Див. ще **ДОЗНАТИ, ДОЗНАТИСЯ**.

ДОЗНАННЫЙ прикм. Визнаний: Црковъ засъ наша Православноа, горливостю дознанною, Вм(ст)... на многихъ мѣсцахъ ѿ ѿборѣнъ свою, велице контентѣт'са: прѣсачи покрѣне, абысь ѿноѣ примножати... рѣчилъ (Київ, 1637 УС Кал. 7).

ДОЗНАТИ дієсл. док. 1. (що, чого) Відчути, пережити, зазнати: а такъ я... дознавши и маючи завше при себе милость,...//...сына моего... маєт-

ность свою рухому... *снмъ тестаментомъ моимъ* записую... сыну моему (Сильце, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 29-30); я ку собе дознавши велико(и) а впри(и)мое мл(с)ти,... на всемъ захова(н)я в стане ма(л)-же(н)скомъ... ма(л)жо(н)жу...//... именъе дѣбники ...на вечность даровала (Волюдимир, 1588 *ЛНБ* 5, II 4046, 122 зв.-123); Якож дознала церковь божія его злости и гоненія, такъже власне и тепер дознала... по Потею срамновидномъ великого неупокоя и замѣшаня (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); А ежели бы фо(л)кговалъ и справе(д)ливости не чини(л). Теды срокгости Воисковое дознаеть (Київ, 1649 *ЦНБ ДА/594*, 1).

2. (кого, шо, чого) Визнати: дознавши Демида Войткевича... заслугъ,...// мы дали есмо ему нашего продка двориско у селе нашомъ Мосчною (Ковель, 1542 *АрхЮЗР* 7/1, 75-76); Кр(с)тъ гѣрѣ-бомъ томоу налѣжи(т), кто рыцери(м) єсть дознанный (Дермань, 1604 *Нал.На г.Остр.* тит. зв.); Припомню тѣжъ и... Гермогена Копистѣнского Рожбоного В(ш), М(л): котѣрый в цнѣтахъ... свѣтѣлъ такъ, же для дознанныхъ свѣихъ в Рыцѣрствѣ справѣ, Ротмистрѣвства бѣлавѣ одѣржалъ (Київ, 1623 *МКСВ* 84); А покѣра... дознана тѣми знаками//... четвѣртаа, если во (в)се(м) послѣдшѣнне... заховѣ(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 58-58 зв.).

3. (чого і без додатка) Довідатися, дізнатися: хочемъ то мѣти абы(х)мо того... до(з)нали в котѣры(и) обыча(и) ты(и) два листы на ѡ(д)ну заставу вышли (Вільна, 1540 *ЛНБ* 5, II 4043, 3 зв.); Члѣвче хрестіанине, дознай головы святаго писма (XVI ст. *НС* 14); другаа потѣха и(ж) є(ст) то(г) ю(ж) дозна(л), шо є(ст) не надаре(м)наа вѣра твѣа (к. XVI ст. *УС* № 31, 200 зв.); кто єюу пѣчъ тоу(т) загаситъ дѣбре, то(т) ѡное нѣкг(д)ы не дознаеть (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); Не шарпай злѣый Зойле: пѣѣмъ зѣбомъ таѣмне Ни в чѣмъ славы людской; бо на тѣжъ взаѣмне, если траѣишь, дознаѣшь ижъ камень скалѣистый зѣбы крѣшитъ (Київ, 1632 *Сх.* 304);

(кого, шо) (краще узнати кого-, що-небудь) пізнати: Ино я теперъ,... пилнымъ окомъ пригледѣвши и дознавши нетрѣвалость, отменѣность и

омылность свѣта того суетного,... за чимъ и живѣтъ нашъ, яко пара,... погибаетъ (Клевань, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 491); Нехай са пере(д) тобѣю не оутан(т) жаденъ с ты(х), котѣрые прѣса(т) дѣровъ, ...и ѡны(х) дознавши, дѣбры(м) дѣбре чини (Острог, 1614 *Тест.* 149); в небе(з)пече(н)ства(х) не ѡ(т)лоучѣного товѣрыша дознаѣшь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.);

(чого) (органами чуття) сприйняти: та(к)же и на да(л)шнѣ часы трѣвѣетъ, и постѣпаетъ, и до вѣчны(х) прибытько(в), котѣры(х) око, оухо, и ср(д)це члѣвчеє дознати не може(т) вѣжджачетъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 2).

4. Виявити, викрити: А ведже и таковы(и) хлопе(ц) недоро(с)лы(и) єсли бы в килькохъ злоде(и)ства(х) и при лицы бы(л) дозна(н), таковы(х) вра(д) маєт карати водле зда(н)я своего (1566 *ВЛС* 104 зв.); єслибы хто з шкодников с права дознанъ былъ, гдебы ихъ мелъ давати карати (Варшава, 1566 *AS VII*, 105).

Див. ще ДОЗНАВАТИ, ДОЗНАТИСЯ.

ДОЗНАТИСЯ *дієсл. док.* (в чому) Дізнатися, довідатися (шо, про шо): дознавшиє в немалыхъ потребахъ и долеглостяхъ своихъ..., продадемъ часть свою имени своего (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/1, 85).

Див. ще. ДОЗНАВАТИ, ДОЗНАТИ.

ДОЗОР *див. ДОЗОРЪ.*

ДОЗОРЕЦЬ *ч.* Наглядач, дозорецъ: Паном братиєи моеї Чесного-Креского монастыра, а звѣлаща старшому строителю..., и рознымъ паномъ дозорцомъ и всимъ панамъ братѣи. од найвышшого и до наименшого брата уписного (Луцьк, 1640 *АрхЮЗР* 1/VI, 756).

Див. ще ДОЗОРЦА.

ДОЗОРНЫЙ *прикм. (який стосується нагляд)у* наглядный: П Матия(ш) ѳеодорови(ч) Єконо(м) шпита(л)ны(и) дозо(р)ны(и) ѡ(т)да(л) рахѣно(к) (Львів, 1642 *ЛСБ* 1043, 59).

ДОЗОРЦА, ДОЗОРЬЦА, ДОЗОРЦЯ *ч.* Те саме, шо дозорецъ: Бжѣю блѣгодѣтѣю начѣса монасты(р)... блѣгочестѣвы(м) игѣмено(м) кѣрилло(м) костантино(в)ски(м), прѣто(м) стѣы(х)

сѣни) дойзрѣлыя цнѣты. Острободные крѣштити; Апостатство крѣты (Львів, 1642 *Бут.* 6).

ДОЗРѢНЕ с. Те саме, що дозоръ: роздѣлючи и певны того бѣдѣчи же на пи(л)ности и зычливостя(х) вмѣсте(и) в дозрѣ(н)ю тоєи работы нѣ на чо(м) на(м) сходити не бѣдетъ (Ясси, 1610 *ЛСБ* 430, 1).

Див. ще ДОЗРАНИЕ, ДОЙЗРЕНИЕ.

ДОЗЫРАТИ *див. ДОЗИРАТИ.*

ДОЗРѢТИ *дієсл. док.* Достигнути, доспіти, дозріти: запущ(с)ти се(р)пъ тво(и) ш(с)тры(и) и (з)бира(и) грона... зе(м)лѣ бо до(з)рѣли агоды єи (XVI ст. *КАЗ* 637); а гди перець дозрѣетъ тогди тий люде биліє пе(р)цевое попадаю(т) (серед. XVII ст. *Луц.* 532); нѣякое ѡзеро... хво(с)тами заро(с)ло(с) и на ти(х) ростетъ лѣсни(и) ѡвоци якъ дозрѣетъ тогди... в молодіє гусеници(и) ся ѡбвернуть (Там же, 533).

ДОЗРАНИЕ с. Догляд, нагляд, *діал.* дозір: Вѣдомо творимъ всѣ(м) и всѣ(м) стѣнѣ... и кому бы то вѣдати належало и(ж)... для дозраніа и исправленіа церкви(и)... случими(с) быти во градѣ... рогатинѣ..., ѡбрѣтохо(мъ) иконѣ намалеваную ѡбра(з) бѣ певидима(г) (Велике Берестя, 1594 *ЛСБ* 262, 1).

Див. ще ДОЗОРЪ, ДОЗРѢНЕ, ДОИЗРЕНИЕ.

Пор. ДОИЗРАТИ.

ДОИЗДЪ ч. Доїзд: aberus доїзд(д) (I пол. XVII ст. *Сем.* 2).

ДОИЗРАТИ *дієсл. док.* (чого). Те саме, що дозрети у 2 знач.: А по вычита(н)ю тоє комисии(и) да(л) на(м)... справу... абы при ра(з)граниче(н)ю добръ Котеле(н)ски(х),... его м(л). та(м) бы(ти) рачиль и при пана(х) комисаро(х) того ро(з)граниче(н)а до(и)зра(л) (Житомирщина, 1597 *ККПС* 87).

Див. ще ДОЗИРАТИ.

ДОИЗРЕНИЕ, ДОИЗРЕНЬЕ, ДОЙЗРЕНИЕ с. 1. (органами чуттѣв, разумом) сприйняття, сприймання, осягнення: Поневажъ тьи рѣчи на(д) всѣ(м) довтѣпъ лю(д)скій свѣ(т), и на(д) всѣ(м) дойзрѣніє истѣтное, и неистѣтное, што толькѣ вѣрою дойзрѣтиса и познѣтиса мѣжетъ, и всѣ(м) до

наѣхъ Лѣбическѣю Арістѣтелскѣю переходити и перевышѣетъ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 203).

2. Те саме, що дозраніє: то все... на добро(и) бачности то бѣде(м) мѣти а... в тамошни(и) кра(и) для до(и)зрения пора(д)ку це(р)ковного... волю быти має(м) (Новгородок, 1589 *ЛСБ* 123); то(т) манасти(р) маю(т) и(х) милость бра(т)ство лвовское в до(и)зрѣнію свое(м) мѣти (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 127).

Див. ще ДОЗОРЪ, ДОЗРѢНЕ.

Пор. ДОЗРѢТИ.

ДОИЛИДА ж. (*лит. dialide*) тесля: До(и)лиде, ковалю, столару, пса(р)цу, во(з)ницы муралю, ше(в)шю, го(н)чару. Тымъ всѣмъ голо(в)шини по два(д)цати ко(п) гроше(и) (1566 *ВЛС* 94 зв.).

ДОИЛИЦА ж. Годувальница: Питѣтелица: Дойлица, мамка, кормилица (1627 *ЛБ* 82).

ДОИНА *прикм., лише ж. р.* Дійна: коровъ дойных и не дойных тридцет две, купыленых по копъ две (Луцьк, 1567 *ВИАС* I, 12); на загородѣ бы(д)ла рогѣто(г) воло(в) шремы(х) два(д)ца(т) чотыри коро(в) до(и)ны(х) пе(т)на(д)це(т) (Кременецъ, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 7); побра(л)... коро(в) до(и)ны(х) ше(ст) (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 75); пограбили... коро(в) до(и)ны(х) се(м) (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 1 зв.); взяли... коровъ дойных тридцетъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 282).

ДОИНИЦА ж. Дійница: Тыє люди стародавнього платѣ дають н̄ гр̄ш' а на де(н) светого дмитреѣ н̄ гр̄ш'...//... а на кожѣды(и) мѣсець дають че(р)гою з дворища по н̄ гроше' а є̄ до(и)ницѣ а є̄ збановъ глиняныхъ (1552 *ОЛЗ* 185-185 зв.).

ДОИСКАТИ *дієсл. док.* (чого) Домогтиса: ино я Иван после князя Семена... искал на княгини Его Милости, на тещи господара моего... и тогом имѣна под Єе Милостью не доискал (Острог, 1516 *АС* III, 137).

Див. ще ДОИСКАТИСЯ, ДОИСКИВАТИСЯ.

ДОИСКАТИСЯ, ДОИСКАТИСА, ДОИСКАТИСЕ, ДОЙСКАТИСЯ *дієсл. док.* 1. (чого) Віднайти (що), дошукатиса (чого): княгини Семеноваа на тот час того листѣ не могла са доискати (Вільна, 1506 *АС* I, 133); в небытности князя

его милости у Межиречу тое// справы в скринях
межи листы доискатися не могли (Володимир,
1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 132-133); ни(ж)ли мы того
листу... ѿ себе не маючи и до(и)скатисе его не
могу(чи)... то(и) листь ѿмораемъ касуе(м) (Ми-
лейчичі, 1574 *ЛНБ* 103, 14/І с, 1838, 1);

(кого) (провести розслідування, розшук) роз-
шукати: у недѣлю прошлую... тыи подданыи
вышейменованые... збирали копу, хочечися ви-
новатаго доискати (Луцьк, 1564 *Ив.* 262).

2. (чого) Домогтися: потомѸ коли продо(к) его
виларетъ архима(н)дры(т) пече(р)ски(и) тое нивы
па(ш)ное до(и)ска(л)ся тогды к тому гѣмну ни-
ко(л)скому жа(д)ного привпоміна(н)ня не мѣ(л)
(Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28); докторовая винна,
и жѣ она тыхъ шкодъ своихъ на Михелю и на его
жонѣ не доискалася (Краків, 1518 *РЕА* 1, 95).

Див. ще ДОИСКАТИ, ДОИСКВАТИСЯ.

ДОИСКВАТИСЯ, ДОИСКВАТИСА, ДОИСКВАТИСЕ дієсл. недок. 1. (чого) (прово-
дити розслідування, розшук) розслідувати (що): Я
то(г)ды бѣдѣчи вдовою маючи дѣтки малые лѣ(т)
недорослы(х) не могѣчи в сирот(т)ствѣ вытравати и
того заби(т)а мѣжа своего до(и)скаватися з воли
божое пошла есми в ста(н) ма(л)же(н)ски(и) (1583
ЖКК II, 139).

2. (чого) Домагатися: Кгды бы те(ж) ѿпеку(н)
...недбало(ст)ю своею детемъ в молодос(т)и лѣ(т)
и(х) што ѿпѣсти(л), то(г)ды дети доросши лѣ(т)
своихъ... могутъ своего право(м) до(и)скаватися
(1566 *ВЛС* 68); право свое,... на мене... влила,... дав-
ши волность мне..., о тую часть именей ее,... у
каждого права мовити и того се подѣ ними до-
йсквати и то все отдати, продати... мне дозволи-
ла (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* I/1, 111).

Див. ще ДОИСКАТИ, ДОИСКАТИСЯ.

ДОИТИ¹, ДОІТИ дієсл. недок. (що) (видишувати з діїюк молоко) доіти: Ра(н)гиоѣры. рейненъ. на
ты(х) воза(т) што хѣта(т), доаѣтъ млѣко я(к) оу ко-
ро(в) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); Мельзи
млеко: Доіи млѣко (1627 *ЛБ* 62); доіти — *emulgeo*
(I пол. XVII ст. *Своб.* 78); *immulgeo*, ме(л)зю, корм-
лю, дою (1642 *ЛС* 226).

ДОЙТИ, ДОИТИ, ДУЙТИ дієсл. док. 1. (до-
сягти певного місця) дійти: послал (есми) слѣ-
жебника... з листомъ королевским, добровольнымъ,
ѿт тых мыт застѣпаючи, абы его нигде до Береста
не гамовано и стравоѣ тѣю есми панѣ Мошкѣ... дал,
за которою мают дойти до Володавы (Володимир,
1545 *АС* IV, 421); ісидоръ... опочинѣвши оу ни(х),
потагну(л) в' дорѣгѣ свою, и дошѣлъ мѣста фѣра-
ріи на стѣбѣ(р) (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 37); а
четверо конѣ(и) zostало вѣ свищове штонаго(р)-
ши(х) которые ба(р)зо слабые и до(и)ти не мо(г)ли
(Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 54); Пекло естъ з верхѣ
ѣзко а зисподу широко, а той широти не можетъ
нѣхто до(и)ти ко(н)ца кро(м) бѣга еднаго (серед.
XVII ст. *Луц.* 525);

(наблизитися) підійти: кгды-мѣ дей хотелъ до
него дойти, и его огледати, тогды дей ме пани не
пустила (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 384); Также и
сесѣ жоны (в рук. жоно. — *Прим. вид.*)..., коли
принесли (в рук. пріненесли. — *Прим. вид.*) миро и
къ тому не могли дуйти (XVI ст. *НС* 56);

(звернутися до кого-небудь зі скаргою, прохан-
ням і т. ін.) підійти, піти: вси кѣпно братия, проси-
ли... Ѳеодора, абы дошо(л) до прокопа ѿпомина-
ючи...// абы ѿпорѣ своего попереस्ता(л) (Львів, 1601
ЛСБ 1043, 3-3 зв.); до книгѣ дойти *див. КНИГА.*

2. (про гроші, товар, документ тощо) (надііти
за призначенням) дійти: А мнѣ вжо тая вышѣ(и)
писаная сѣма па(т)сотѣ копѣ гроше(и) сполна
дошла (Милянѣвичі, 1538 *Арх.Р.* фотокоп. 44); то
мене все дошло и вже вѣ руках своих тое все...
маю (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 25); па(н)
мо(н)то(вт)... на ро(к) ѿписаны(и) того все(г) жита
па(н)у моему не выстави(л) то(л)ко де(и) сто и
шестьдеса(т) мацѣ жита выстави(л) а сто и
деве(т)десаѣ ма(ц)... пану моему ѿ(т) него не
дошло (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); мнѣ
...вѣно и выправа слушная... ѿ(т) его мл(с)ти до-
шла (Гоща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1855, 23); Дошло
на(с) писа(н)е ѿ(т) ѿсобы вѣ(ш) кѣ(н) мѣ(л) пана
нашего милостивого жеса на на(с) ѿска(р)жалѣ
ѿтецѣ Єпископѣ гедѣш(н) болоба(н) (Львів, 1596
ЛСБ 302, 1); с тоѣе сумы всеѣ, которая нас... от

пана Тимофея вся спольна разом за тот наш двор дошла, тым же листом продажным... пана Тимофея... квити́ем (Київ, 1625 ПІФ 148); Копия зъ универсалу его кр. милости..., за порогами насъ отъ товариства нашего зъ городовъ дошла (Осм'янівка, 1629 КМІМ I дод., 370); **до рукъ дойти, къ рука́мъ дойти, рукъ дойти див. РУКА;**

3. (*про звук*) (*долетіти, донестися*) дійти: то(и) котóri(и)са писа́ніе(м) забавля́е(т) зача(в)ши в то(м) колота́ню писа́ти лѣте́рѣ, дописа́ти ей до ко(н)ца не смѣ́е; але в' о́но(м) же пѣн'кѣ́, в котро(м) звѣ́къ колата́на оуши(и) его до(и)шо́ль, я(к) з на(и)бо(л)шою прѣ́дкостю выпада́е(т) (серед. XVII ст. Кас. 39);

перен. (про чутки, вісті) (стати відомим) дійти: Тыми разы певныи слѣ́хи нас дошли, иж... Татарове стоа́т на толи погоговѣ́ (Краків, 1537 AS IV, 71); Престрога кролеви... через мене до крола Его Милости дошла (Варшава, 1568 AS VII, 307); до(ш)ли до мене речи и(ж) Ї́м рачите́ся фрасова(т) на пана Баби́ча Хому (Дубно, 1588 ЛСБ 102); Затѣ́мъ, кгда́ (вже) такова́я ведомость... дошла..., //взя́лся за то влады́ка Володыме́рьскый и новѣ́й списъ на то учыни́ль (Вільна, 1599 Анти. 591-592); Дошла насъ вѣ́домость, же некоторые свовольные...пановъ своихъ, потопили (Ямпіль, 1650 АрхЮЗР 6/I, 573); **вѣ́дати дошло, дошло вѣ́дати див. ВѢДАТИ;**

перен. зрозуміти, збагнути; виявити: зобра́в-шися зъ околи́чныхъ селъ грома́да, и, долаючи справедливо́сть, опы́тъ чинила, и того ликомъ доше́дши, же отъ села Брехова стала ся шко́да (Луцьк, 1591 АрхЮЗР 6/I, 216); на томъ сеноде́, явне того, съ пев́ныхъ доводо́въ, дошли, же митрополитъ Киевскый...//... до новотное ю́жъ зверхности се привеза́ль (Берестя, 1596 АрхЮЗР 1/I, 512-513); подаю тобѣ́ до оуваже́нья тѣ́е жъ припоми́ёны́е квесті́и, котѣ́рыє кгда́ оу себе розби́рати бѣ́де(ш), пѣ́веномъ же затѣ́мъ лѣ́тве того до́йдеши, и́жъ хо́ть бы са то́е позво́лило, што́ са во́дле пра́вды позво́лити не мо́же́тъ (Острог, 1598-1599 Алокр. 113); Того́ мы всего зайсте́ роззѣ́момъ дойти и пона́ти не може́мо (Київ, 1637 УЄ Кал. 895).

4. (*одержати бажане*) осягнути, досягти: Єв(г)листа... на́поминаєть... якъ ты(ж) богатыи с та́жкостю доиде́ нб(с)ной радости (1556-1561 ПС 164 зв.); если́ будете́ тыи та́жкості и оудроу́че́нія терпѣ́ти дла́ мене... то́г(д)а мо́жете дойти о́ що про́сите (к. XVI ст. УЄ № 77, 16); Не ширѣ́кимъ гостинце́мъ распо́устне хѣ́дачи, Але оу́зкою Сте́жкою Себе́ во́дачи, // Хо́тачи блѣ́свѣ́нства с' СТѣ́ми дойти (Львів, 1615 Лям. Жел. 5 зв.-6); кто́ во(з)вѣ́ститѣ́ Авраа́мъ, якъ до́итъ штро́ча Са́рра; якъ поро́ди Сна́ во ста́рости сво́ей (Вільна, 1620 См. Каз. 2 зв.); Што́ те́жъ да́вною пре(д) нѣ́мъ, лю́бѣ Пога́ни(и), Сенѣ́ка, ѡбсервова́ль, мо́вачи: И́жъ мно́го ихъ не дошло до́сконало́ѣ мо́дрости (Львів, 1646 Ном. 3);

домо́гтися, здо́бути: трѣ́дно въ́ Єе Милости спра́ведливо́сти дойти (Київ, 1558 AS VII, 38); Если́ бы на(мъ) спра́ве(д)ливо(ст) не дошла проси́мъ яко́ бы по(з)ву до(и)ти́ же́ бы и(х) на со́бо(р) по(з)ва́ти (Рогатин, 1591 ЛСБ 162); ма́е(т) его́ мл(ст) па(н) по(д)коморы(и)... за свои́(м) пра́во(м) во́ вси(х) ты́(х) добра́(х) вде́(р)жачи́(х) вше́ляки(х) ѡсо́бъ пра́во(м) со́бе до́ходити а́ доше́(д)ши то́ все... де́(р)жати́ (Кременець, 1599 ЛНБ 5, II 4050, 34); **до вла́сти дойти див. ВЛАСТЬ.**

5. (*досягти певного віку*) дійти: На живо́(т) за(с) родитиса́ тако, Котѣ́рій изше́(д)ши изъ оутро́бы в' ми́ръ се(и); и доше́(д)ши до́скона́лого въ́(з)рос-тоу, коли́ ю(ж) мы́сль, ро(з)сѣ́ждати́ зло́е ш(т) добро́го, силѣ́ ма́е(т) (п. 1596 Виш. Кн. 232); Инші́й нѣ́котрый по́ мно́гихъ пра́цахъ, котѣ́рыє в по́у-сты́нахъ живѣ́чи по(д)на́ль, є́диного́ това́риша с котѣ́рымъ ме́шкаль мѣ́ль ты́лько, агѓльскій жи-во(т) живѣ́чи, и ю(ж) бы(л) до ста́рости дошо́(л) (Острог, 1607 Лѣ́к. 82); Але́ поне́ва́жъ сѣ́дѣ́ны... а́ во́зрасть // ста́рости... ю́жесь презъ́ то́е двѣ́е крѣ́сѣ́ вѣ́кѣ́ сво́его́ дошо́ль зѣ́по́лне, и сѣ́дѣ́нь мо́дрости... доше́дши: за́ што́ Гдѣ́ Бгѣ́ дша́ твоа́ подо́бала́са (Вільна, 1620 См. Каз. 24 зв.-25); **доити лѣ́тъ (летѣ́), лѣ́тъ (летѣ́) доити** — стати́ дорос-лим, дорости: то́ па(к) я́ кгда́ вжо́ ле́(т) свои́хъ // зѣ́по(л)ны́(х) дошо́(д)ши... жа́да(л) є́сми его́ мл́(с)ти за́ то а́бы его́ мл́(с)ть́ рачи́(л)... ты́е име́-

(н)я мои ѡдѣчизныи мнѣ поступи(ти) (Ляхівці, 1559 ЛНБ 103, 19/Id, 1961, 23 зв.-24); А кгда дастъ Богъ дѣтамъ моимъ лѣтъ дойти, тогды... листъ на держанье ѡное ѡтѣмны панѣ Киселю... дати повинни бѣдѣтъ (1577 AS VI, 83).

6. Статися, відбутися; настати: ро(к) *ⲁⲫⲥⲟ*. Оунѣа в люблінѣ дошла (1509-1633 *Остр.л.* 126 зв.); а нимъ еще тоѣ весельѣ доидеть и не въземъши в малъженство панны, маеть ѡправѣ веновъндю противъ внесена еѣ, або// посагѣ менованого вчинити (Берестя, 1558 AS VII, 34-35); за небы(т)ностью сѣдѣ зѣпо(л)ного кгро(д)ского кие(в)ского ро(ч)ки не до(ш)ли (Київ, 1580 ЛНБ 5, II 4044, 68 зв.); будетъ ли воля и ласка ихъ милостей — кого отъ себе на сынодѣ нашъ выслати, если сынодѣ доидеть (Вільна, 1599 *Ант.* 654); А де(и) ѡ(д) дня елекцію ѡ(д)кладѣючи, для надѣи зго(д)ного ѡспокоєня ме(ж)дѣ собою з П. Романо(м) которое и(ж) не до(ш)ло а в ты(м) братия ро(з)не по я(р)марка(х) ро(з)ихалися (Львів, 1644 ЛСБ 1043, 61);

(про дію, процес) завершиться, закінчитися: слѣдѣа... ѡпомина(л)ся ѣ пѣа бѣ(з)соки(р)ского абы ...ѡ(т)да(л) пя(т) бочокъ поташѣ ни(ж)ли па(н) бѣ(з)соки(р)ски(и) поведе(л) же не маѣ(т) готового але скоро га(р)т до(и)де ѡ(т)дамъ (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, I, 4, 51); зичячи то(г) аби ѡже за помощею бѣжю таа работа ко(н)ца свое(г) дошла (Сучава, 1606 ЛСБ 402, I); слѣнце... в крѣзѣ свое(м) нѣ(с)нѡ(м).... бѣгоу своего дошлѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269 зв.);

(здійснювати щось у певній послідовності) доходити: егда ся случит кому от православных с ним в бесѣду вниити, да даст исповѣдание своея вѣры, како вѣрит. Егда же изречет и доидет до того слова "и в духа святаго, иже от отца исходящаго и с сыном съпокланяема", он же, вѣм, приложити от сына" (1588-1599 *Виш.Кн.* 129); До сего мѣстца мѡвы мѡеи и повѣсти дошѣдши,... безъ гѡлосѣ ѡ(т) здѣмѣванъа са заставаю (Київ, 1627 *Тр.* 668); дойти до сили *див. СИЛА*.

ДОЙЗРЕНІЄ *див. ДОИЗРЕНИЕ.*

ДОЙЗРѢЛОСТЬ *див. ДОЗРѢЛОСТЬ.*

ДОЙЗРѢЛЫЙ *див. ДОЗРѢЛЫЙ.*

ДОЙЗРѢТИСА *дієсл. док.* Догледітисѣ, помітисѣ: Поневажъ тыи рѣчи на(д) всакій довѣтъль лю(д)скій сѣ(т), и на(д) всакоѣ дойзрѣніє истѡтное, и неистѡтное, што только вѣроу дойзрѣтисѣ и познатисѣ мѡжетъ, и всакоу надѣѣ Лѡбическоу Арістѡтелескоу переходить и превышаѣтъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 203).

ДОЙСКАТИСА *див. ДОИСКАТИСЯ.*

ДОЙСКИВАТИСЕ *див. ДОИСКИВАТИСЯ.*

ДОЙТИ *див. ДОИТИ?*

ДОКАЗАТИ, ДОКАЗАТЬ *дієсл. док.* 1. (що, чого) (*виконати, вдіяти*) зробити (що): Зачи(м) кто бы еи хотѣ(л) знести, безъ всѣхъ конституцій знесѣнъа трѣдно бы того мѣль доказати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 27); чого кгда skutкомъ ажъ до того часу черезъ намѣстниковъ своихъ доказать не мугъ, часу теперешнего... тую церковь светого Софія// запечатовати казалъ (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 60-61); Цнѡты твои, ѡ ѡ(т)че, важишь ѡписати, Чого(б) и самъ Ціцѣро не мѡгль доказати (Київ, 1618 *Вѣзѣр.* 16); найзвѣзньишее слѣбжное Грѣцкое слѡво, подѡбнымъ такъже звѣзнымъ, и слѣбжнымъ по славѣнскѣ выложити е(ст) мѡжно: чого ѡншымъ жаднымъ, анѣ Латїнскимъ не доказати азъкомъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 74); Чогобъ абѡвѣмъ таа потѣжнаа мѣлтъвы збрѡа выконати не мѡжетъ? которѡѣ та(к) великаа естъ сѣла и мѡцъ, ѡжъ нѣчѡго нѣма(ш) чогобъ доказати, чогобъ звѣтажити не могла (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

2. (що, чого, чому і без додатка) (*постаратися переконати когось у чомусь; підтвердити істинність чогось*) доказати, довести (що): поки... христїанство наше, на фѣдамѣнтѣ тоѣ вѣры стоати боудеть, поты томоу не докажѣтъ абы дхъ стѣий и ѡ(т) сѣна походилъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 26 зв.); Тысь бовѣмъ скоутко(м) слоувъ твои(х) доказавъ, Кгда жесь вѣдлѣгъ наоуки, и живо(т) оуказавъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 80); И двѡхъ початковъ варѣючисѣ, Савелїанское помѣшаніє впроважаю(т), абы тылко доказали, якъ повѣдаю(т), ѡжъ ровной мѡци Сѣъ во все(м) зъ ѡще(м) (Київ, 1619

Гр.Сл. 265); Творецъ, прагнѣчій... спасѣн'а ѡбывателей Лѣцкихъ, побѣдиль Сѣмнѣн'а, Ижъ о Союзъ Братѣрства, пѣлне са старали, Що з ласки Превѣшнего, лѣцне доказали (Луцк, 1628 Андр. Лям. 4).

Див. ще ДОКАЗОВАТИ, ДОКАЗЫВАТИ.

ДОКАЗОВАТИ дієсл. недок. 1. (що, чого) (виконувати, чинити) робити: з вѣри пожиток маємо.... на великие ся речи важачис в потребе слушной, и чого доказуємо (Вільна, 1600 Катех. 80); тот же насланный люд... кгвалты и усильства над обывателями тамошними доказуючы,... до замъку... кинулись (Варшава, 1646 ЧИОНЛ XIV-3, 182);

(чого) (досягати чогось у впертій боротьбі) здобувати (що): Полнѣчнии тижъ край бѣдѣтъ памятати Дѣлго, его мѣжество, бо са имъ дѣль знати, Великого звѣтязства тѣмъ доказѣючи (Київ, 1622 Сак.В. 45);

2. (що, чого) (переконувати когось у чомусь; підтверджувати істинність чогось) доказувати, доводити (що): Нахѣди(т)са и йны(х) много цнѣтъ..., котѣрыи в(ш) к(ж) м(л)... слѣвою доказоваль (Київ, 1623 МІКСВ 72); Если(с) коли бы(л) Петромъ: тепѣръ Петре слѣвы Докѣзѣй (Київ, 1633 Евфон. 307); митрополит... доказоваль то ему, иж кгда(бы) он сам ехаль до патріархи, теды бы его большъ коштовало (Львів, 1605-1606 Перест. 29); оуже не боуде(м) мѣже(ст)ва... достѣти, и... дѣо(в)ны(х) злѣсти(и) силъ свои(х) доказовати (серед. XVII ст. Кас. 72 зв.).

Див. ще ДОКАЗАТИ, ДОКАЗЫВАТИ.

ДОКАЗЫВАТИ дієсл. недок. Те саме, що доказовати у 2 знач.: Оповѣдил перед нами урожонный кнзь Александръ Вишневецкий,... залецаючи...заслуги шляхетного Михайла Грибуновича Байбузы, который... з неприятелы нашими и Речи Посполитое бываючи, чинил и доказывал, наставуючи горла своего, кров свою проливал (Варшава, 1589 ЧИОНЛ XIV-3, 91).

Див. ще ДОКАЗАТИ.

ДОКИ, ДОКЫ I. присл. (до яких нір) доки: А докиж ти, Іване, будешъ практиковати, А щоразъ

то болше ѡ томъ Хр̄(с)тѣ пророковати? (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 23);

(до цих нір) досі: Дрижала земля, же ажъ ламали ся шпоки, бѣвъ страхъ великий и есть и доки (I пол. XVII ст. Сл. о зб. 26).

II. спол. (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну частину часу до головної) доки: Въ вре(м) ѡ(н), примѣси(л) и оучники своа встѣпѣти в корабль, абы его оупередили за море, дѣки ѡ(т)поусти(т) наро(ди) (XVI ст. УЄ №29519, 92); я пошлю вамъ ѡбица(н)кѣ ѡца моего, прото(ж) ѡжидайте сполѣ, докы не боудете ѡбличені сілою съвыше (к. XVI ст. УЄ №31, 75 зв.).

Див. ще ДОКОЛ, ДОКОЛИ, ДОКУ.

ДОКИНУТИ дієсл. док. (чим) (кинути чимось до певної межі) докинути: А еше... ближе(и) кѣ замъкѣ только чере(з) ровъ гдѣ камѣ(н)емъ з рѣки можеть члвкѣ докиндѣти ѣчинѣнь естѣ валь (1552 Окан.З. 19); А з дрѣгое стѣроны ѡтъ полѣдна за драбъскою брамою... гдѣ можеть члвкѣ каменѣмъ з рѣки докиндѣти... прилегла гора (1552 ОКЗ 34).

ДОКЛАДАТИ дієсл. недок. 1. (що, чого) (давати щось додатково) докладати (що): а чого бы колвекъ съ тыхъ платовъ на серебщицну и на ордынщину не достигло, и они то мають на все мѣсто положить и тотъ платъ нашъ докладати (Краків, 1507 АЗР II, 11); а естлибы са не ведле реестров Его Милости тьи платы тепер знашли, а чогобы не доходило, теды Его Милость маеть нам того докладати своим грошом (Звиняче, 1553 АЗ VI, 9); Вы и(х) пота, мѣшки по(л)ны гро(ш)ми, золоты(ми) тала(р)ми по(л)тала(р)ки о(р)ты четве(р)таки и потро(и)ны(ми), напыхѣете, сѣмы докладаете (1598 Виш.Кн. 273);

(чого) (про звук) збѣльшувати, посилювати (що): ѣ пѣтокъ великий кгда июдѣша хлопѣта страшили тыми крѣкотѣками, в которого была не голосна, мѣселъ зѣбами трѣскѣ докладати (Острог, 1587 См.Кл. 17 зв.).

2. (що, кого, о чім і без додатка) (висловлювати, доповідати) повідомляти (що, про що, кого і без додатка): доклада(л) на(с) ма(т)фѣи игѣме(н)

пѣсты(н)ски(и) ись свои(ми) старци абыхмо имъ
призволи(ли) землю бортнѣю кѣпнѣи въ солтана
(Київ, 1508 *ПИ* №4); И повторе Мышка причины
докладаѣь того правные, ижъ безъ лица Желеха
выдати до рѣкъ катовскихъ не могъ (Петрків, 1564
AS VI, 253); Для того тамъ же пророкъ докла-
даєть мовечи: "и бога Маозимъ на мѣстѣ своемъ
сославить" (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 152); тымъ южъ
писаннемъ нашимъ варуючи то, докладаємъ,
еслибы кто колвекъ мил ся отозвати,... теды мы
повинни будемъ в каждого суду своимъ коштомъ и
накладомъ боронити и заступовати (Корсунь, 1649
ЧИОНЛ VIII-3, 19).

Див. ще ДОКЛАДАТИСА.

ДОКЛАДАТИСА *дієсл. недок.* (о чім) Пові-
домляти (що, про що): А так естли то мои подда-
нни ѣчинили, Вашей Милости в томъ са не докла-
даючи, мы рассказали врадникѣ нашомѣ... Вашей
Милости на нихъ справедливость дати (Полонне,
бл. 1620 *AS* III, 203).

Див. ще ДОКЛАДАТИ.

ДОКЛАДНЕ *присл.* Докладно, повно, точно:
в листехъ... естъ ѡписана докла(д)не волость
Трипо(л)ская: я(к) велика ѡсада и што за по-
жы(т)ки еє были (Київщина, 1600 *ККПС* 135); и
такъ якъ подпишетъ докладне, теды будутъ пы-
тати. якій гербъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 20).

ДОКЛАДНѢЙ *присл. в. ст.* Докладніше: Тѣтъ
теды стрѣмень не мѣжетъ ся перебрѣсти, аже рекнѣ
докладнѢй тѣа таємнѣца ѡ(т) жѣдного са понати
не мѣже(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 5).

Пор. ДОКЛАДНЕ.

ДОКЛАДЪ *ч. 1.* Доповнення, додаток: на
которыхъ конехъ седель чотыри порядне, зъ
войлоками, зъ уздами, зо всимъ нарядомъ и докла-
домъ властнымъ пана моего (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР*
6/1, 357); мы то бѣгѣ на ѡфѣрѣ даровали, а поневаж
часо(м) ты(м) не є(ст)... ведлѣ(г) ѡбѣтници нѣшое
ѡ(г)даю, а то задля тоє(и) причины, и(ж) не сѣ(т)
тыє речы зє вши(с)тки(м) докладо(м) зготованы
(Устя, 1634 *ЛСБ* 521, 1).

2. (*інформація*) повідомлення: подданные мо-
настырские, безъ доклада и безъ ведомости моеє,

свепета рубаютъ (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 28);
повторе вашу милость,... пилно жадаю, ижъбы ся
ваша милость за тыє ихъ кривды,... приложити
рачилъ, если не самую бытностью, еднакъ же
писаньемъ и докладомъ, тому упадлому челове-
ку,... во всемъ помочень быть (Новгородок, 1594
АрхЮЗР 1/1, 452);

умова; застереження, уточнення: Ѡ сѣбѣтнемъ
пѣстѣ востѣчници и(м) оустѣпили были, с тымъ
докладомъ, хотя мѣса не боуде(т) хто ясти, але
иншіє рѣчи мѣсло, рѣбѣ, мѣже(т) са за пѣстѣ ис-
почитѣти (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 46); А што се
засъ доткнетъ священника тамошнего Іоанна,...
то по наказаню нашомъ духовномъ до долшое
расправы... заховуємъ, з тымъ еднакъ докладомъ,
абы... будучіє священники жадного дѣдичтва на
тую церковь братскую не выправовали (Львів, 1633
КМПС II, 19); мѣчъ... прѣ(з) вши(ст)кѣ мшѣ на
ѡ(л)тарѣ лежалъ с ты(м) докладо(м) же на то
пога(н)ство на рѣ(с) жебы и(х) выкоренити (серед.
XVII ст. *ЛЛ* 170).

ДОКОЛ, ДОКУЛЬ *спол.* (з'єднує частини
складнопідрядного речення) (*приєднує підрядну
частину часу до головної*) (*у постпозиції — без
співвідносного слова у головному реченні*) доки:
Заклинаю васъ, дщери Ерусалимскіа,... абысте не
боудили, ани прочютити казали милоє моеє,
докуль сама вѣсхочетъ (поч. XVI ст. *Песн.л.* 51);

(*у препозиції — із співвідносним словом у голов-
ній частині або без нього*) доки: Докуль ся день не
наклонить а не схилитъ ся тѣневе, понду на гору
мирры (поч. XVI ст. *Песн.л.* 52); Маєт он... тоє
имєне наше Марковичи держати и вживати на//
себе дотол часу, докол тот наклад свой,... выберетъ
(Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 193-194).

Див. ще ДОКИ, ДОКОЛИ, ДОКУ.

ДОКОЛА *присл.* Навколо: Панъ ла(в)ринъ
во(и)на... тыє кгрѣ(н)ты ли(ш)тви(н)скіє звышъ
писаны(ми) ѡсобами ѣси ѡколо докола вдо(л)шъ и
(в)ширѣ да(в)нею старою пра(в)дивою границею
ѡбѣха(в)ши и зревидова(в)ши ѡ(д)но(ж) не ѡгра-
нича(в)ши (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38 зв.);
Ты(л)ко упо(р)не по(з)ваная, ку велико(и) кри(в)де

и шкоде єе,... кгру(н)ту на (д)ве миле вши(р) и (в)здлужь... докола, прє(з) анѣтецесора своего ѡ(д)няла (Житомирщина, 1639 ККПС 209).

ДОКОЛИ, ДОКОЛЕ, ДОКОЛІ, ДОКОЛѢ, ДОКОЛЯ, ДОКОЛА I. *присл.* 1. (*до яких пір*) доки: Повѣ(ст) на ѡбхож(д)єніє все(г) лѣта, числа єв(г)льско... ѡ(т)коу(доѡ) (!) починаю(т)сѧ. и (до)кола ѡставаю(т) (1556-1561 ПЄ 2); ѡ родє невѣрный, доколи въ вас буду, и доколѣ бам (!) терпѣтѣ буду (Володимир, 1571 УЄ Вол. 59); мовит святыи Златоустый: доколѣ храмлете на обѣ бедра ваша? (Львів, 1605-1606 Перест. 46); ѡ Бжє правосѡдный сѡдїа; доколѣ еще терпѣшъ: тымъ врагомъ и противникомъ твоимъ, котыри тобою... погворѣли (Чернігів, 1646 Пер.ю 151 зв.).

2. (*до тих пір*) доти: а хс ѡ(т)повѣдаючи рє(к) ємѡ. ѡ родє невѣ(р)ный. доколѣ боудоу с вами помы терплю ва(м) (к. XVI ст. УЄ №31, 29).

II. *спол.* (*з'єднує частини складнопідрядного речення*) 1. (*приєднує підрядну частину часу до головної*) (*у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні*) доки: єгѡменовє, да имаю(т) нам слѡжити, въ всєм наше (!) животѣ, доколѣ нам дасть бѣ да бѡдемо живи (Сучава, 1514 Cost.DB 327); Я тутъ на того прїима(в) и(з) села Руского до села Бенедиковецѣ, тогды и(н)гєдовали сѣмъ и кандановцѣ минѣ доколи буду живѣ, и дѣтю(м) мои(м). и внуку(м)... на вѣки вѣкомъ (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 225); И показуєте потвержѣня папѣзского правила вашего, якъ есте уприсилися держати вѣру греческаго православїа до єго ласки. доколя сѧ єму в чом противного що от вас у вѣрѣ грецкой не покажет (Львів, 1605-1606 Перест. 45); Тѣ зась гѡднє, И пристѡйне Єго нѡсѧтъ. И не злѡжатъ Нѣгды з' свои(х) зацны(х) рѧме(н). Докѡла и(м) стѧне(т) вѣременъ (Київ, 1623 МИКСВ 79);

(*у препозиції — без співвідносного слова у головному реченні*): доколе єси былъ моло(д)шимъ ѡпоясавъ єси себе самъ (1556-1561 ПЄ 441).

2. (*приєднує підрядну з'ясувальну частину до головної*) куди: Прп(д)бнаа Мѧрія... ѡбѧчила млѡдєнцѡвъ нѣкотѡры(х) встѣпѡющихъ до ѡкрѣта, и запытала ихъ дѡкола бѣ шли (Київ, 1627 Тр. 698).

Лив. ще **ДОКИ, ДОКОЛ, ДОКУ.**

ДОКОНАЛЬНЫЙ *прикм.* Досконалий, ідеальний, бездоганный: одна єсть, голубко моя доконалая моя, єдина єсть матери своєи, выбрана родитєлицы своєи (поч. XVI ст. *Пєсн. п.* 54);

абсолютный, повный: ѡ(д) нѡвѡстей... ѡ(д)стѣпїмо; абы Црковѣ Х(ст)ва на зємли ѡ(д)на была, доконѧлои згѡды клеємъ спѡєнаѧ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 19 зв.).

ДОКОНАНЄ, ДОКОНАНІЄ, ДОКОНАНЬЄ г. 1. (чого) Здїйснення: є(ст)ли са(м) бѣ не мо(г) прїєхати, тогды кра(л)... прєлаты дхѡвныи... послати має(т) и вси рѣчи, що(ж) на доконанїє ма(л)жє(н)ства потрібизна бѡдє(т) має(т) вчинити (Люблін, 1506 Cost.DB 441); ѡколо докона(н)я рєвизє(и) водлє прошлого со(и)му (1566 ВЛС 33); Анисїа: Сѣврѣшєніє, ил(и) сѣвршїтєлицѧ, докона(н)є, пѡстѣпокъ, пїлность (1627 ЛБ 177).

2. Угода, договір: Гдєж яко въ ярлыкахъ, такъ и в доконаньи царевомъ то єсть ѡписано и с такимъ ѡбычаємъ ѡн з нами братскѡю приазнь держати хочєтъ (Вільна, 1541 AS IV, 296); докона-нє вчинити — укласти угоду: Которѡє доконанє вчинили єсмо мєжи княжат Их Милости... ведлє листов... єднацких (Ковель, 1539 AS IV, 182).

3. Закінчення, кінець: А тутъ обачышъ въ томъ листе и тѣє слова окресленые,... и зрозумєєшъ сѣ початьку и зѣ доконаня, до чого належатъ (Вільна, 1599 Ант. 601); такъ и початкомъ и сродкомъ и доконанємъ всего доброго ласка Божїа бываєтъ (Єгипет, 1602 Дїал. 56); Скончѧніє: Смерть, докона(н)є (1627 ЛБ 115).

Пор. **ДОКОНАТИ.**

ДОКОНАТИ *дієсл. док.* (що) (*довести почате до кінця*) докінчити, закінчити: кто бѣ з' ва(с) хотѣль стол'пъ боу(до)вати [або вежоу] то впєрє(д) сѣдѣши розличити маєт'ности свои... бо єсли бѣ положилъ ѡсновѡу [або фѡдомєнтъ] а не могль бѣ доконати всѣ... смѣяли бѣ(с) з' него (1556-1561 ПЄ 286 зв.); доконана є(ст) сїа книга рекомає євангєліє (1564 ПДПИ 178, 104); такъ и унѣты подобныи тымъ мужемъ, котыри... замыслили муровати вежу..., котыри, не доконавши работы, зє встыдомъ розѡйшлися и мѡвою и мешканємъ

по всей землѣ (бл. 1626 *Кир.Н.* 17); А дѣмъ своѣмъ бѣдоваль гѣ лѣтъ, и зопѣлно егѡ докональ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294); **доконати живота, живота (живот, животовъ) доконати див. ЖИВОТЬ;**

здѣйснити, звершити, зробити: А такъ... тыи грани, почонѣ ѡтъ реки... поправили и то есмо доконали (Ковель, 1537 *AS IV*, 103); хотя хто на рокѣ станеть и право почнетъ, а до конца права доконати не всхочеть, ино таа сторона тыи вси рѣчи свои... тратить (Мизове, 1537 *AS IV*, 99); А кѣли ю(ж) докѣнали всего што было по(д)лѣгъ законѣ (!) бѣіею, верноули(с) до галилеи (XVI ст. *УС Літк.* 3); Новинами не забавам Вашей Милости, ѡдно то, иж се сезде и поветра не лѣкают и в заповетроных мѣстцах соймики полем мѣти хотат, абы вже з нами доконали того звязкѣ и приязни братское, Панѣ Боже дай, абы щасливе со всим добрым дошло (Варшава, 1568 *AS VII*, 307).

Див. ще ДОКОНЫВАТИ.

ДОКОНАТИСЯ, ДОКОНАТИСА *дієсл. док.* Докінчитися, закінчитися: тѣтъ ся ѡ того болота бога доконала граница князя вишневьского (1546 *ОГ* 89 зв.);

здѣйснитися, звершитися: тыи то послове... листы дадѣ(т), на которыи дѣ(н) и мѣсто того ма(л)же(н)ства злѣченіе має(т) быти и доконатися (Львів, 1506 *Cost.DB* 441).

ДОКОНДЪ *присл. (питальный) (стп. dokad)* куди: Г: докондъ идешъ И: до домѣ (к. XVI ст. *Розм.* 6 зв.); докондъ се спѣшишъ (Там же, 36); Докондъ (Уж. 1643, 49).

ДОКОНЕЧНЫЙ *прикм.* Останній. ѡ **доконечна** послуга *див. ПОСЛУГА.*

ДОКОНЧАНИЕ, ДОКОНЧАНІЕ, ДОКОНЧАНЬЕ *с. 1. (чого) (втілення в життя)* здѣйснення: ноги ты(ж) и(ж)бы(х)мо// на дорогоу прав(д)ивоую и(з)ми(р)ноюу направлали а на сѣвръшеніе або доко(н)чаніе бж(с)твны(х) слоу(в) хвы(х) ходили (к. XVI ст. *УС* № 31, 52 зв.-53).

2. (чого) Докінчення, закінчення, завершення: Буди увѣрен добръ, яко у всѣм докончании того писання правды никако же не услышишь, толко вшетечную и безвѣстную римское курвы лжу

(1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 187); занеже на(с) в то(и) зачато(и) роботе всегда рачите Побѣждати, и до того весті яко за наши(м) По гѣда бѣга Попеченіе(м) и помощью в то(м) не ѡставати, але ѡ соѡрѣженію ея [цѣркве] и доко(н)чанію до ко(н)ца са стара(ти) вѣи(м) мѣ(л) (Ясси, 1604 *ЛСБ* 390); Ко(н)чїна: Скончѣнїе, докончѣнїе, концѣ свѣта, албо вѣка (1627 *ЛБ* 54); **докончанїе свѣта див. СВѢТЬ.**

3. Угода, договір: Ино цар через великий на-клад нашъ мир вечный з нами приналъ и з докончаньемъ своимъ посла своего великого с паномъ ѡникеемъ к намъ прислалъ (Вильна, 1541 *AS IV*, 296).

Див. ще ДОКОНЧЕНЕ.

Пор. ДОКОНЧАТИ.

ДОКОНЧАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Закінчений, завершений: Ино твоя мѣ(с)тъ все забы(в)ши запреще(н)є и свое ѡбещан(є), и по(д)пи(с) сво(и) на што еси са(м) пре(д) лице(м) патріа(р)ше(с)кимъ доброво(л)не са по(д)писа(л), и по доко(н)чано(м) сѣде то па(к) еси монасты(р) бра(т)ски(и)... попра(в), и в не(м) игумена... но(ч)ною годиною выволо(к) (Вильна, 1594 *ЛСБ* 251, 1).

Див. ще ДОКОНЧЕННЫЙ.

ДОКОНЧАТИ, ДОКОНЬЧАТИ, ДОКУНЧАТИ, ДОКУНЬЧАТИ *дієсл. недок. і док. 1.* (що, чого і без додатка) (доводити (довести) почате до кінця) докінчувати (докінчити), закінчувати (закінчити) (що): А так мы ѡбачивши розность и противность листов их, так есмо розважили, жебы ѡдна сторо-на къ якомѣ небезпеченствѣ и шкоде не пришла, гдѣбы таковаа розница остростью права, а подле сѣдогово бѣгѣ мѣла быти вложена и докончана,... таковѡ розницѣ и всполѣ межи тыми // ѡсобами вѣдѣстили, а кѣ еднаню их привели (Неполоничі, 1581 *AS III*, 385); а ѡн рекль им идѣте, а повѣжьте лісоу томѡу, иже бѣсы // выганяю, и днсь, и заоутра оуздоровляю, а третьего днѣ доконьчаю (Володи-мир, 1571 *УС Вол.* 80-81); мовивъ ему молодець: Усе сесе, мовить, емъ исповнивъ, што ище, мовить, емъ не докунчавъ? (XVI ст. *НС* 21); Ище есь одно не (до)кунъчавъ: усе, кулько имашъ, продай и

роздѣли убогымъ (Там же, 174); Ско(н)ча́шася: Доко(н)ча́ли. мета(ф): померли (1627 ЛБ 115); бѣдоваль оный корабль на высокой горѣ...//...а докончавши внѣрь и (з)надворѣя всегѡ корабля смолоу оумазалъ (серед. XVII ст. Хрон. 15); живо-та докончати див. ЖИВОТЪ.

2. (чого) Зайнятися (чим), зробити (що): Презъ много звита́зствъ пришо(л) ап(с)лъ до на(и)-вы(ш)шого триоу(м)фѣ; А еднѣкъ не пѣше, же ти(л)ко бѣгѣ доко(н)чалъ... шѣ са розѣмѣ(т)...//...же и(н)шиє потыкана звоева(л) (серед. XVII ст. Кас. 73 зв.-74).

Див. ще ДОКОНЧИВАТИ, ДОКОНЧИТИ, ДОКОНЧОВАТИ.

ДОКОНЧАТИСЯ дієсл. док. Докінчитися, закінчитися: А такъ мы весполѡкъ зъ его сѣдѣями згодили (са), и в речъ вѣдѣпили: напервей земное дело и того дна вжо было позно и не могло са на томъ врочищѣ докончати (Ковель, 1537 AS IV, 111).

Див. ще ДОКОНЧЕВАТИСЯ, ДОКОНЧИТИСЯ.

ДОКОНЧЕВАТИСЯ дієсл. недок. Закінчуватися: неприятели... розерваньє учиниль... а имъ далѣй, тымъ барзѣй, особливе коли, по тысячномъ року, личба шестсотныхъ лѣтъ докончевалася (Київ, 1621 Кон.Пал. 316).

Див. ще ДОКОНЧАТИСЯ, ДОКОНЧИТИСЯ.

ДОКОНЧЕНЕ, ДОКОНЧЕНІЄ, ДОКОНЧЕНЬЄ, ДОКОНЧЕНЬЄ, ДОКОНЧЕНЯ с.

1. (чого) Кінець, закінчення, завершення: вси справы и мысли челоувѣчие смертью докончене примутъ (Володимир, 1569 АрхЮЗР 8/III, 192); По доко(н)чѣнію писа(н)а моѣго до ва(с) прине(с) ми кня(з) его мѣ(с)тъ ли(ст) до него писаны(и) ѡ(т) вл(д)кы лво(в)ского (Дубно, 1596 ЛСБ 299, 1); А по доконченю того оповеданя отца Варсануфия, вышей помененый шляхетный Ян Соколицкий... чинил сознанье свое на шляхетного Томаша Брозовского (Луцьк, 1605 АрхЮЗР 1/VI, 364); Іоаннъ..., предъ смертью зачалъ Грѣбъ собѣ готѡвати, але го не кончалъ. А то, жебы мѣ чѣсто смѣртъ припоминаю, Кгдѣбы ѡ докончѣнію грѣбѣ его пытанѡ (Київ, 1622 Сак.В. 43 зв.); церков све-

того Духа, през мене муровати зачатая, окрасу вшелякую и докончене мурѡ мела (Луцьк, 1636 АрхЮЗР 1/VI, 716); докончене живота див. ЖИВОТЪ.

2. (чого) Здійснення, реалізація: ку skutечному докопченью оное змовы наше,... сполне зложили есмо рок венчанью (Овруч, 1565 АрхЮЗР 8/III, 95); А та(к) кгда(ж) за доко(н)чѣньємъ днѣи кна(з)ству велико(му) лито(в)скому с коруною по(л)скою сталася и е(ст) вже ѡ(д)на ре(ч) посполитаа (Варшава, 1570 ЛНБ 4, 11, 1136, 27); и(х) м(л) панове... пясечи(н)ские... на доко(н)чѣ(н)є того актѣ светобливо(г) ча(с)... ѡзначили были (Житомир, 1618 ЛНБ 5, III 4056, 38).

3. Угода, договір: цар Турецкий... черезъ кашталяна Войницкого... на писме доконченя намъ послалъ, хотечи зъ нами въ доброй приязни быти (Варшава, 1568 АрхЮЗР 3/I, 5); цар Тѡрецький по смерти ѡтца своего..., на писме докончене намъ послалъ (Варшава, 1568 AS VII, 304).

ДОКОНЧЕНЬЙ, ДОКОНЧОНЬЙ дієприкм.

у знач. прикм. Завершений, закінчений: мешчане лвовскіи... Скаржилися и показали намъ, ижъ гедѡ(н) Болобанъ по сѣдѣ докончономъ..., спротивилса привилѡ(м) и декретомъ (Берестя, 1591 ЛСБ 188); гедѡ(н) болоба(н)... по доко(н)чѣно(м) сѣде спротиви(л)ся привилея(м) (Берестя, 1594 ЛСБ 260, 1).

Див. ще ДОКОНЧАНЬЙ.

ДОКОНЧИВАТИ дієсл. недок. (що) Докінчувати, закінчувати: прото... пани дадинаа, збожѣя, пшеницы,... спровавши, тыє вси потребы, не пѣскаючи на проволокод, справити, а за Божюю помощью докончивати ихъ маеть (1577 AS VI, 78); але добро бы и(ж)бы ѡ(ч)не тыи справы которые з ни(м) приналежа(т), пре(д) стѣ(и)ши(м) патріа(р)-хо(м) доко(н)чива(т) (Львів, 1590 ЛНБ 4, 1136, 2, 30, 2 зв.).

Див. ще ДОКОНЧАТИ, ДОКОНЧИТИ, ДОКОНЧОВАТИ.

ДОКОНЧИТЕЛЬ ч. Утілювач: Оглядаючися на Ісуса Христа, переднѣйшого вожа и докончителя вѣры (Київ, 1621 Кон.Пал. 801).

ДОКОНЧИТИ, ДОКОНЧЫТИ, ДОКОНЪЧИТИ, ДОКОНЧИТЬ *дієсл. док. (що, чого)*

Докінчити, закінчити, завершити: мы сѣдѣи сѣбѣи хъ сторонѣи вѣсполюк промежѣи себѣи ѣмовѣи вчинили и зоставили на томѣи, ижѣи есмо мели по сватомѣи Николе, того рокѣи ѡписаного, на заѣтра тѣтѣи жо выехати и той речи промежѣи Их Милости докончити (Ковель, 1537 *AS IV*, 111); такѣи великую обору збудовалѣи еси, ижѣи заледве доконъчилѣи еси тое вежи Бабелонѣиское (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО 1053*); А што(ж) ся стало якѣи е чѣда страшливѣиые... што вамѣи кѣдѣи есте служѣили с клебанами вкѣипе стало, то ва(м) вашѣи хлебѣи и вино погѣибло с келѣиха, жестѣи не мѣилі чѣиъм докѣиончить (1600 *ЦНБ 476 П/1736*, 46 зв.); далѣи бѣи гѣи доко(н)чыти ди(с)усѣи... котѣиры(и)... стати маѣи(т) в це(р)кви (Львѣиив, 1638 *ЛСБ 1043*, 50 зв.); М(с)ца трѣиетѣиго пѣичали закладатѣи фѣиндамѣинты стѣигоѣи, а докончѣили и(х) м(с)ца семоѣиго (серед. XVII ст. *Хрон. 343*); **живота докончити** *див. животѣи*.

Див. ще ДОКОНЧАТИ, ДОКОНЧИВАТИ, ДОКОНЧОВАТИ.

ДОКОНЧИТИСЯ, ДОКОНЧИТИСА, ДОКОНЧИТИСЕ *дієсл. док.* Докінчитися, закінчитися, завершитися: знати даємо и(ж) кды милостивы(и) бо(г) да(ст) и то(т) хра(м) божи(и) доко(н)чи(т)ся и буде(т) на мѣири своє(и) а вѣиша мл(с)тѣи смо(т)рите и(ж) правило светы(х) ѡте(ц) каже(т) што не подобаѣи(т) мѣиже(м) вокупѣи сѣи женами... ѣи во(д)но(м) мѣистви стоя(ти) (Сучава, 1558 *ЛСБ 24*); Гдѣи бо(г) котѣири(и) естѣи се(р)дѣи виде(ц) вси(х) тѣиды то(и) вѣидаѣи(т) и се(р)це Наше яко е(ст) прихи(л)но кѣи томѣи стѣиомѣи храмѣи. и яко жѣилаѣи(т) дѣиша наша того якобы ся чи(м) скоры(и) доко(н)чила (Ясси, 1604 *ЛСБ 390*); Прѣишѣи бо-вѣи(м) рѣичи докончѣилися мѣивити, нехай далѣи не мысла(т) верноўи(т)ися на старѣи (поч. XVII ст. *Проп. р. 139* зв.); Спѣиѣи и тѣии котѣирыи держали трѣибы, чинѣили свой ѡрѣиадѣи, а жѣи се докончѣило всесо(ж)жѣиніѣи (серед. XVII ст. *Хрон. 341*).

Див. ще ДОКОНЧАТИСА, ДОКОНЧЕВАТИСЯ.

ДОКОНЧИТЬ *див. ДОКОНЧИТИ.*

ДОКОНЧОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **докончѣивати**: О бѣи(з)розу(м)ныи галати хто(ж) ва(с) по(д)мануль... того то(л)ко жѣидаю до-вѣиатися ѡ(т) ва(с)... та(к) же е(с)те бѣи(з) розуму почѣи(в)ши дѣи(м) а тепѣи(р) тѣи(м) доко(н)чѣи-ваете (II пол. XVI ст. *КА 410*).

Див. ще ДОКОНЧАТИ, ДОКОНЧИТИ.

ДОКОНЧЫТИ *див. ДОКОНЧИТИ.*

ДОКОНЫВАТИ *дієсл. недок. (стп. dokonywać)* (що, чого) Виконувати, робити (що): Я абовѣи(м) хотѣи(л) бы(м) з Вами ѣича(ст)нико(м) бѣити кѣиды еслибы(с)те хотѣи(л)и доброго доконывати (Ясси, 1614 *ЛСБ 451*, 2); Сѣиѣиришаю: Выпѣиоляю, доконы-ваю (1627 *ЛБ 126*); Вѣи(д)ле котѣирыхъ бѣи(г)д... те(ж) спрѣи(в)ы лю(д)скѣи... з' пожитко(м) и з' ѡтѣи(х)ю своѣи(х) авторѣи(в) доконыѣианы бѣи(в)аю(т) (Київ, 1634 *МІКСВ 311*);

(що) докінчувати, закінчувати, завершувати: подобни(с)те ѡвы(м)//... котѣиры то дѣи(м) ве(н)цѣи речи зачинаю(т) а тѣи(м) за(с) и(х) доконыѣиаю(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ 451*, I зв.-2).

Див. ще ДОКОНАТИ.

ДОКОПАТИСА *дієсл. док., перен. (чого)* Домогтися, добитися (чого), здобути (що): не вѣи(с) ли того ра(ди) и бискѣи(п)ства сѣи докопѣиали, яко да сокрѣиѣище бо(л)шѣи имѣи(и) маѣитно(ст) ска(р)ѣиовѣи пѣи(н)а(ж)ны(х) и приѣи(т)ко(в) в це(р)кви бѣи(ж)о(и) зна(и)детѣи (1598 *Виш. Кн. 274*).

ДОКОРОНОВАНЪ *дієприкм.* Коронований: крѣиоль стѣиѣианъ ѡуѣи(х)алѣи до крѣи(в)ова и докоронова(н) (1509-1633 *Остр. л. 127*).

ДОКТОРОВАЯ *ж. (стп. doktorowa)* дружина доктора: жаловалѣи Намѣи восковничѣи и соленичѣи Берестейскѣи... ѡ томѣи, ижѣи жидовка Берестейская, Мошѣиева докторѣиова, Марѣи(я)ма неѣи(в)ине жѣи(н)у мою помѣивила адамашкою (Краків, 1518 *РЕА I*, 93); А докторѣиова кѣи тому мѣивила: Я ку Михѣилю и ѣиго жѣи(н)ѣи не мѣи(в)лю ничѣи(г)о (Там же, 94).

ДОКТОРОВЫЙ *прикм. (який належить докторѣиовѣи)* докторѣиов: А того всеѣиго вѣи(д)олжѣи ѡ(т) гѣирицѣи границы великого князѣиства людеи(и) ѡгѣи(л)ьницѣи-кихъ до границы людеи(и) ѡсѣи(п)овскихъ пана

андрея доктора на польторы мили, а села ратенського пове(т)цовъ ѡтъ границы... до андрея докторовыхъ люде(и) села его ѡсиповского вдолжъ на польторы мили (1546 *ОГ* 28); А менованные по(д)данные кусты(н)ские ни (в) чо(м) се праву пана докторовому не (с)проти(в)ляючи, по(с)лушни во (в)се(м) ѡно(му) зо(с)тали (Житомир, 1649 *ДМВН* 185).

ДОКТОРСКИЙ, ДОКТОРСКИЙ, ДОКТОРСКИЙ *прикм.* 1. (який стосується лікаря) лікарський, докторський: И якъ лѣкареве досконалые, кг(д)ы хоробы долѣгіе лѣча(т), великихъ лѣка(р)ствъ заживаючи до здорова приво́да(т), и не зѡвше вѣдлѡгъ звычаю докто(р)ского ѡныхъ лѣчатъ, але часомъ даромъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 28); Понева́жъ анѣ лѣкаре(м) анѣ докторомъ назвати не може́мъ, по́ки цѡло́го смѣслѣ и бачѣна е́стесмо, того кото́рый в' ша́ты докто́рскѣи ѡдѣгый з'вѣрхѣ, а бѣглости и оумѣ́тности докто́рскои не ма́е(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219).

2. (який стосується наукового ступеня) докторський. ◊ **стопень докторский (докторський) див. СТОПЕНЬ, титулъ докторський див. ТИТУЛЬ.**

ДОКТОРСТВО *с.* 1. Лікування, лікарська практика: врачеваніе, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)е врачество лека(р)ство докто(р)ство (1596 *ЛЗ* 35-36); Врачевство: Лѣкарство, докто́рство (1627 *ЛБ* 17).

2. Науковий ступінь доктора: докторством годнесь є ѡччоныи цноты у наоукою ѡраз вывышшоныи. Жййже Церкви, ѡ(т)чизнѣ, домови, щасливе (Венеція, 1641 *Анаф.* 21); Соуть досѣтъ и іншіѣ побожніе sprawy шодробливість, и млѣсть знакъ вѣч. славы. ест свѣдкомъ ты(х) цно(т) вашихъ свѣжо креованы па стан докт́рва, ваши(м) хлѣ́бо(м) промованы (Там же, 22).

ДОКТОРЪ *ч.* 1. Лікар, доктор: так тежъ бачачи его милост... до хороб моихъ частыхъ, иж на лекарства и на докторы, улечаючи здоровье мое, великий коштъ..., принялъ... вено мое... малжонкови моему... даю (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III. 184); Понева́жъ анѣ лѣкаре(м) анѣ докторомъ назвати не може́мъ, по́ки цѡлбо́го смѣслѣ и бачѣна е́стесмо, того кото́рый в' ша́ты докто́рскѣи

ѡдѣтый з'вѣрхѣ, а бѣглости и оумѣ́тности докто́рскои не ма́е(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219); То́та кроле́ва Са́ба ѡставѣла, и дѣвѣи́й рѡжа́и обрѣ́зовати, на ты(м) члонѣ́хъ, кото́рый докто́рове зовоу(т) нѣмѣ́фа (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 55); докто(р) албо єно барзѣ ты(л)ко в то́й ча(с) є(ст) до́брый гды хо́ры(х) в ла́зни ко́упле(т) (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 35); Та́къже кгрунѣ́ты вше́лякиє..., до того села Кустына здавѣна прыналежа́чыє, помено́му (!) пану докторови за(с)тавѣ́ны(м) спосо́бомъ в реа(л)ную посесыю пода(л) и по(с)тупи(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 184).

2. Учений, високоосвідчена людина: и мы пото(м) долго и много сѣ розмовлѣючи з велеможными... паны... и(з) петро(м) томи(ц)ки(м) докто(р) пра(в) сты(х) и секрета(р)... ѡтвердили єсми и ѡдѣлали єсми згодѣ и покѣи и ми(р) вѣчныи (Кам'янець, 1510 *Cost.DB* 455); Слухай же на тые слова Господниє о Петре светомъ своихъ Греческихъ докторовъ, (учителей) и писаровъ (Вільна, 1597 *РНБ* XIX. 246); А з' До́кторѡвъ СѢ́тыхъ, ма́емъ Іѡа(н)на Дамаскина, з' кото́рого ѡбшѣ́рного и ясного писма́, я́ко́на́йкоротше́й тѣ́тъ по́мѣ́нимъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 26); докто(р) єди́нь оучѡ́ный ...проти́въ томоу мо́вить, ижъ Га́зы в палеснинско(и) гра́нѣ́цы по́ложен'ноа (!) ѡ(т) каира (поч. XVII ст. *Проп.р.* 45); которого то доктора, абы сѣрозумѣ́лъ, не за еретика читалъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 22).

ДОКУ *спол.* (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну частину часу до головної) (із співвідносним словом у головній частині або без нього) доки: Якъ мовить псаломъ ѡв, чомъ "котрыи ся выддаляють вудъ тебе", якъ тотъ сынъ, розумомъ своимъ не могутъ ся обернути ико отцу своему, доку не пуслалъ Бг̃ъ голодь у тоту сторону (XVI ст. *НЄ* 6); Также и сесь блудный молодой ходивъ, блудячи; доку не пришовъ голодь у тоту сторону выдъ Бога, доту не мугъ ся покаяти (Там же, 9); Также научайме ся и мы, чомъ есме довжны убогымъ людьомъ, доку живы, миловати ихъ, нагодовати (Там же, 55).

Див. ще ДОКИ, ДОКОЛ, ДОКОЛИ.

ДОКУДА присл. (до якого місця) доки: А хотар томѣ вышеписанномѣ селѣ на има Милинещи, що ѣ волости Хотинской, да ест им ѡт ѡсего хотара на двое, а ѡт инших сторон по старомѣ хотарѣ, <до>кѣда из вѣка ѡживали (Хуші, 1528 МЭФ I, 40).

ДОКУДЪ I. присл. (до яких пір) доки: "О, роде невѣрный, докудъ буду съ вами и докудъ терпѣти вамъ буду" (XVI ст. НС 35); О, роде невѣрный, розорванный, докудъ буду изъ вами, докудъ буду терпѣти вамъ! (Там же, 117).

II. спол. (з'єднує частини складнопідрядного речення) (приєднує підрядну частину часу до головної) (у постпозиції — без співвідносного слова у головній частині) доки: лень, коли ся зажжетъ, не можетъ погасити, докудъ ся не скунчаєтъ (зов)-сѣмъ (XVI ст. НС 53); не можетъ спастися члѣвкъ, докудъ не слышитъ слово Божіе (Там же, 145).

ДОКУКА ж. I. (турбота) клопіт: А што са до-тычет тоє землі... которѣю ты в него ѡтнал..., и тѣю теж землю, которѣю пани Даховнаа в него ѡтнела, емѣ ѡчистил и во всемъ са к немѣ захо-валь..., жебы ѡн никоторое кривды в томъ не мел и болшей того докѣки ѡ томъ не чинилъ (Краків, 1539 AS IV, 225); Мы... томѣ єсмо вдачни, иж таа справа водлѣг росказана нашого конєшъ свой вже принала, то єсте добре вчинили, иж тьи докѣки частокротныи, которыи ѡт них до нас были до-пѣсканы, вже єсте застановили (Вільна, 1541 AS IV, 291); подданыє наши... на ѡкѣпъ вышедши, дома ничого не найдѣтъ, а то для того, же князь старос-та, або вранники его всю маєтност его..., за себе забирают и не маются вѣбозство чимъ живити и ѡкѣпити и мѣсит (!) по светѣ жебратъ, а намъ докѣ-кѣ чинить (Варшава, 1566 AS III, 105); И того постерегами, жебы нимъ болшей докуки... не бы-ло (Терехтемир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 264); Стѣжаніє: ѡбтажа(н)є, оутискова(н)є, докѣка, неприємность (1627 ЛБ 123);

2. Втручання, встрявання: Он еи поведити не хотѣлъ, потомъ за ее докукою поведилъ (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 375); за докукою ѡєшодсия те(р)ле(ц)кого и всеє(и) єже ѡ хсѣ брати(и)... взя-

лемъсе... абы... манастиры...// не ѡпадали (Львів, 1593 ЛСБ 245, 1 зв.-2).

ДОКУМЕНТЬ, ДОКУМЕНЪТЪ ч. (лат. docu-mentum) (діловий папір) документ: За таковыми слушными документами... не хочєшъ... на мѣсце отступных пастырей инших дати, и овшемъ допу-щаєшъ тым отступником кгвалтъ чинити (Львів, 1605-1606 Перест. 39); що ся тинє(т) (!) инъшы(х) докѣме(н)то(в), листовъны(х), которы(х) єсть бар-зо веле доводу... ѡ то ты(х) а(д)презє(н)сѣ ту(т) на томъ те(р)минє ѡказовати намнє(и) не треба (Кременєш, 1611 ЛНБ 5, III 4053, 26 зв.); ѡбє(д)ве ча(с)ти записы и н(н)тромисіє такъже и и(н)шіє вси права и докумєнта у брата мое(г)[о]... в scho-ваню быти маюгъ (Тригорськ, 1649 ДМВН 212);

доказ: Кто хочєтъ зємлю, нѣо и всѣ Єлемєнта Познати, Гєшмєтрєсѣ подаєтъ: докѣмєнта (Київ, 1632 Єах. 297).

ДОКУНЧАТИ див. ДОКОНЧАТИ.

ДОКУПИ, ДОКУПЫ присл. (в одно місце, раз-ом) докупы: Также ест и ве Львовє у мниховѣ до-миникановѣ склеп великій книг наших словенских учительских докупы знесеных по збурєню и осяг-неню панства руского (Львів, 1605-1606 Перест. 26); тиран... забрал поганин люд до купы (Там же); панове братство Луцькое..., пенязи за той то-варъ и сребро и за вси рєчы до купы знесшы и зоб-равшы, оные на маєтност якую любо заставъ-нымъ способомъ... албо и на выдержкѣ дати, абы сума тая вся цело завъше зоставала (Луцьк, 1621 АрхЮЗР 1/VI, 507); гды затрѣбать Аггловє, прї-йдєтъ до кѣпы зтромажѣный ѡ(т) концѣвъ землі, ...вєсѣ члѣч(с)кій рѣжай до Ієр(с)лімѣ (Київ, 1627 Тр. 58); А то(и)..., котѣромѣ... братію бѣдїти и докоупы збирати злєцєно; ... ѡ// звыча(и)нои го-дїнѣ ѡчкнє(т)са (серед. XVII ст. Кас. 22-22 зв.);

(в одно ціле) докупы: значїла таа соукна плѣб(т) стѣю слова бѣжого котрѣй плѣти наєтна ани по-жадлївость телєснаа докоупы не споила анѣ сшїла: але з высѣкости оуткѣна была (поч. XVII ст. Проп.р. 105 зв.); Архїєп(с)пъ... Всю бовѣмъ ста-рѣгѣи и Нѣвого зѣкона Ієсѣрію згромадївши, и до

кѣпы зобравши тѣю оутвориль пѣснь (Київ, 1627 Тр. 619).

ДОКУПОВАТИСЯ дієсл. док. і недок. 1. (до-датково купити) докупитися: не достало гвѣ(з)да докѣповалося на тѣю роботѣ та(к) ла(т)ное я(к) го(н)тове выдалося fr. 5:25 (Львів, 1636 ЛСБ 1054, 19).

2. (набувати за гроші) купувати: Што вкладає(ш) на патріа(р)хи абы са сами патріаршества докѣповати мѣли (Острог, 1598-1599 Апокр. 168).

ДОКУПЫ див. ДОКУПИ.

ДОКУЧАТИ дієсл. недок. (кому, кому о що)

Докучати, набридати (кому, кому чим): рачил бы Твоа Милость конечнѣю справедливост вчинити, жебы пан Гневош болшей на то не накладал и нам не докѣчал (Вільна, 1538 AS IV, 132); А ты, Уме(н)-ски(и), мне ве(н)це(и) не докуча(и) (Володимир, 1578 ТУ 173); Отожъ и теперъ Богъ... есть светкомъ сумненья моего, ижъ того (яко) не прагну, (такъ) о то никому докучати не буду (Володимир, 1598-1599 Відп. ПО 1117); архима(н)дритовы(м) спѣвако(м), котрые докучали ѿ нагородѣ за спѣваніе дале(м) з(лт) 4 (Львів, 1631 ЛСБ 1051, 5 зв.); Навернѣмъса до Га Бга... Поневѣжъ мл(с)тивъ есть... и ѿ(т)пѣститъ намъ грѣхи наші... гды мнѣ ѿни докѣчали, ѿболокалемъса вѣ волосаніцѣ и оупокоривалемъ постомъ дѣшѣ мою (Київ, 1637 УС Кал. 65); А коли емѣ докѣчала... часѣ до ѿ(т)починѣнѣя не даючи, оустала дѣша егѡ, и ажь до смѣрти са спрацовала (серед. XVII ст. Хрон. 187).

Див. ще ДОКУЧИТИ.

ДОКУЧИТИ, ДОКУЧЫТИ дієсл. док. (кому)

Докучити, набриднути: О, вшетечная губо! докучыла-ть вольность и свобода хрестиянъская, не ведаешъ, што мовишъ! (Вільна, 1599 Ант. 875); а ты ѡчи по(д)нѣсши лице ѿ(т)ворочаешъ, и ле(д)во коли ажь ти докоуча(т) прѣсачи, ркѡмо то оужа-лоуешъса (Острог, 1607 Лѣк. 130).

Див. ще ДОКУЧАТИ.

ДОКУЧЛИВЫЙ прикм. Докучливый, набридливый: Притѣжный: Докѣчлівы(и), та(ж)кі(и), прикрый (1627 ЛБ 100).

Див. ще ДОКУЧНЫЙ.

ДОКУЧНЫЙ прикм. Те саме, що докучливый:

То мне, хотѣжъ оутеканье завше яко наиболее радило, немнѣй ѣднакъ и слѣдѣбнищѣ Агарь, зъ своимъ Исмаиломъ докѣчнѣю, и та(ж)кою собе прѣ(з)часъ долгій дознавалемъ, признаваю (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич. отех. 12); А прѣто всѣ которыѣ прагнете, до збавѣнного сего потока прїидѣтъ, и черпайте, а напївшиса оувеселитеса: и докѣчное прагненіе ваше погамѣтъ (Київ, 1637 УС Кал. 178).

ДОКУЧЫТИ див. ДОКУЧИТИ.

ДОКЫ див. ДОКИ.

ДОЛАДОВАТИ дієсл. док. Довантажити, діал. доладувати: по(л)комаги доладовано попело(м) (Берестя, 1583 Мит.кн. 73 зв.).

ДОЛБНЯ див. ДОВБНЯ.

ДОЛГАНЬ див. ДОВГАНЬ.

ДОЛГИЙ, ДОЛГІЙ, ДОЛЪГИЙ, ДОЛЪГІЙ, ДОЛЬГИЙ, ДОЛГЪ, ДОВГИЙ, ДОВЪГИЙ

прикм. 1. (який стосується довжини) довгий: староста взялъ на свою потребу... Долотовъ до(л)гихъ аї (1552 ОЧерк. 3. 6 зв.); А тѣ(т) юже чите(л)нику миль(и) по до(в)гой нити клѣбѣка бѣде(м) доходити (1582 Кр.Стр. 77); помененый Пашкевичъ...//

...железа зъ рудни моее, моего возовъ петьдесять взялъ, шинъ довѣгихъ, каждый возъ по полчварта золотого шацю (Житомир, 1611 АрхЮЗР 3/1, 158); 2 платви долгие... куплены за зло(т) 2 и 26 (Львів, 1627 ЛСБ 1051, 3); Алексѣандръ... казѣлъ оучинитъ тѣрчѣ великѣю и долгѣ на семь лѣктїи (серед. XVII ст. Хрон. 454); А та(к) во(з)ны(и)... Трубе(л)ски(и)... ѿ(г)леда(л)... две раны... ѿбе(д)-ве довѣгие глубокіе (Житомир, 1650 ДМВН 202).

2. (який стосується часу) тривалий, довгочасний, довгий: в котором здорови, а щастливом пановани Пане Боже рач заховат Вашѣ Милость на долги, а щастливыи лѣта (Бабин, 1540 AS IV, 245); во всѣхъ потѣха(х) на часы долгие в(ш) м(л) ве(р)не зычу яко бѣгомолецъ в(ш) м(л) ѡставичны(и) (Стратин, 1588 ЛСБ 101); розбѣйникъ не за якіе долгие лѣта в рай оувойти доступїль, але толькїй часъ едно забавиль, поки слово вѣрѣкъ (Острог, 1607 Лѣк. 26); смѣтнаа и длѣгаа невѣла

вавилонська, ... се(д)мъдеса(т) лѣтъ трѣла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 193 зв.); Тѣжкоть было, ... Церковъ, котрѣи долгисъ ча(с) слѣжылъ, оставлѣти (Луцк. 1628 *Андр.Лям.* 4); Нехай же зъ квѣтнѣчимъ Прп(д)біємъ твоимъ, в' долѣи при вшелѣкихъ помыслѣностяхъ Лѣта, квѣтнѣтъ южъ и в' Цркви Бгѣ (Київ, 1648 *МКСВ* 351).

3. У знач. ім. ч. Вл. н.: даєся слѣшати, попъ до(л)ги(и) (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 2 зв.); Терешко Довѣги(и) (1649 *РЗВ* 2);

у знач. ім. с. р. долѣгоє. Вл. н.: За тою горо(д)нею пѣсто мѣстѣце... А за нею горо(д)на пана миха(и)ла гѣлевича з долѣгого (1552 *ОЛЗ* 167).

Див. ще **ДЛУГИЙ**.

ДОЛГО, ДОЛѢГО, ДОЛЬГО, ДЛѢГО, ДУЛГО, ДОВГО присл. 1. (*протягом тривалого часу*) довго: и мы пото(м) долго и много сѣ розмовлѣючи з велеможными... паны... ѳдилали єсми згодѣ и покѣи и ми(р) вѣчныи (Кам'янець, 1510 *Cost.DB* 445); зычѣ вѣм(л)... доброго здоровья... долѣго фо(р)тѣнѣе зажива(т) (Володимир, 1595 *ЛСБ* 288); любовь длѣго трѣпѣть (к. XVI ст. *УЄ* №31, 13); Але и я на блазна-мъ походилъ, же ся такъ долѣго вѣ речъ удаю зъ шаленымъ хлопомъ (Вільна, 1599 *Ант.* 947); Neу Нгуциу... czom dulo spysz (Яворів, 1619 *Гав.* 21); слѣнце... тои пари не можетъ долго держати (серед. XVII ст. *Луц.* 543); Бгѣ... долѣго терпѣтъ грѣшникомъ: шоби сѣ покѣали; и не згѣнѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 130 зв.); долго ли коротко — якийсь час: Той разслаблѣный члѣвекъ... мѣ(л) добрѣю надѣю в' Бзѣ, ижъ до(л)го ли коротко: дочекаєтъ сѣ ласки Х(с)вой (поч. XVII ст. *Пчела* 49).

2. (*у довжину*) завдовжки, упродовж: дали єсмо... Чѣднов..., князю...//... вѣчно и непорѣшно, зо всем правомъ и панством, так долго и широко и крѣгло, как здавна... ѳ своих границах (сѣ) мѣл(о) (Городно, 1507 *AS* III, 49-50); вызволяемъ тое место его, яко сѣ на своихъ границахъ и межахъ долго и широко маєтъ (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/1, 36); фѣндѣю... зо всемъ до того двора и плацѣ правы, ... належностями, и приналежностями, и такъ широко и довго, яко здавна вѣ собѣ сѣ маєтъ (Київ,

1615 *ПВКРДА* II-1, 12); просере, високо, до(л)го (1642 *ЛС* 331).

Див. ще **ДЛУГО**.

ДОЛГОВАТИЙ, ДОЛГОВАТЬ прикм. Довгуватий, довгастий: oblongus, долговати(й) (1642 *ЛС* 285); longurio, onis, до(л)говать (Там же. 257).

ДОЛГОВАТОГРАНИСТЫЙ прикм. (*який має довгасті грані*) довгогранний: Крестъ во(з)дви-за(л)ны(и) велики(и) зъ распятіє(мъ) рыты(мъ)... по(д) кре(с)то(м) галька до(л)говатогра(н)и(с)тая с кѣзиками гранистими (Львів, 1637 *Инв.Усп.* 4 зв.).

ДОЛГОВЫЙ прикм. Борговий: та(к) те(ж) всѣкѣ потребы долговѣе накладо(м) и ко(ш)то(м) свои(м) ѳправова(л)... и ла(с)ку ма(л)же(н)скую проти(в)ку менѣ показыва(л) и показыва(ти) не переставѣ(т) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 17); мѣра(р)чико(м), котры(х) имена в ѳ(з)ко(м) до(л)гово(м) рѣе(с)трѣ... задаткѣ далѣмъ... зло(т) 40 (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 3 зв.); А ѳсобливѣ за-пи(с) до(л)говы(и) и доживо(т)ни(и) на ча(с)т) кгрунѣту... згинуѣ (Житомир, 1650 *ДМВН* 210).

ДОЛГОВѢЧНЫЙ (*який живе протягом багатьох років*) довговѣчний: Первѣи мѣлѣ быти взгоржонѣмъ и... утраплѣнѣмъ, ведѣнѣмъ на забите, яко баранокъ... тожъ потомъ мѣлѣ оглядати потомство свое долговѣчное (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 377); Коли сѣ оуже люді ро(з)множили и розширили сѣ на земли оудали сѣ тѣды до рѣскоши тѣлесной бѣдѣчи здорѣви дѣжи и долговѣчны наѣдѣ волю бжѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 13 зв.); Чти оца твоего и маткѣ твою абы сѣ былѣ долговѣчный на земли (Там же, 97);

у знач. ім. (*стара людина*) старий, старик: ѳжи-ва(и)мо покы ємо молоды того створѣна..., и сѣ-вых сѣ долговѣчны(х) не встыда(и)мо (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171 зв.).

ДОЛГОДЕНСТВІЄ, ДОЛГОДЕНСТВІЄ с. (*цсл. долгоденствие*) довге, щасливе, благополучне життя: долѣгодѣнствіє, до(л)гѣи вѣкъ (1596 *ЛЗ* 44); Зѣцѣе ѳрожѣнымъ и Правослѣвнымъ Пѣнѣм(м),... здорѣва, помыслѣностей вшелѣкихъ, долѣгодѣнствіѣ вѣ лѣсѣ Бжѣи и Сп(с)ніѣ зѣчитѣ и мѣтствѣтъ (Київ, 1627 *МКСВ* 185); Мы же сѣѣ ѳ(т) любви

твоєа полѣчывшѣ въ молѣтва(х) архiere(и)скихъ ѡ пр(с)тола вышнего здравіе ваше до(л)годе(н)ствіе и спасеніе памя(ѣ)ствовати до(л)жни бѣде(м) (Іркліѣв, 1650 *ИДАДА* 124. 3, 37).

ДОЛГОДНЕВНЫЙ *прикм.* Багатоденний: Абы наглый ѡ(л)бо несподеванный, инѣшимъ всѣмъ, тогѣ мой ѡ(т)сѣдѣ; мнѣ вша(к) же долгоднѣвнымъ бѣлшъ нижѣ ѡ(т) десети лѣтъ розмышля(н)ємъ ро(с)трѣсанный... некого оуседе(!), оу нашихъ подивѣнъ не вѣршилъ (Єв'е або Вільна, л. 1616 *Прич.отм.* 1).

ДОЛГОЖИВОТЪ *ч.* Довговічність: Тмами наказани(и) сп(с)ти и(х) не може, и(ж) и(х) смѣ(р)тъ якъ злюдѣ(и) чого не да(и) бже Пожре(т) на надѣю до(л)гоживота. Абы з вѣтро(м) пошли и(х) ма(р)ныѣ лѣта (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 107).

ДОЛГОЛѢТНИЙ, ДОЛГОЛѢТНЫЙ, ДОЛГОЛѢТНЫЙ, ДОЛГОЛѢТНЫЙ *прикм.* Довголітній: Мо(и) ласкавыѣ Пнѣ Братя Здоровя и до(л)голѣтно(г) Пребывания вѣши(м) мѣл(с)тя(м) свои(м), мѣл(с)тивы(м) Пно(м) ѡ(т) г(с)да Бга Зычу (Ясси, 1606 *ЛСБ* 403); Пѣнѣ своѣмъ... Бл(с)венства Бжгѡ, Живота въ вшелѣкой ѡ Бзѣ помѣслности долголѣтногѡ: Здоровѣ... Зычитъ и вѣншѣтъ (Київ, 1623 *МИКСВ* 68); а если жъ боудемо по росказанію его стѣмъ ходѣти дасть намъ тоутъ на земли длѣголѣтныи живѣтъ а по смѣрти штрѣмаемо живѣтъ вѣчний (поч. XVII ст. *Проп.* 15); Петръ Могилѣ... Здоровѣ ша(с)тя и до(л)голѣтного повоженѣ вѣрне зычу и вѣншую (1636 *Лям. о приг.* 1 зв.).

ДОЛГОПОЛЫЙ, ДОЛГОПОЛЪ *прикм.* у *знач.* ім. Довгополий. Вл. н.: Васко Долгополы(и) (1649 *РЗВ* 396); Па(р)хомъ До(л)гопо(л) (Там же, 396 зв.).

ДОЛГОСТЬ *ж.* 1. Довгота, довжина: мы тоѣ дворище... а к тому и два члѣвки наши ѡ(т)чи(з)ныи... и(з) зѣ(м)лею ихъ на до(л)гость и на широкость со всѣмъ ка(к) са в собѣ то дворище и тыи люди з землями своими мають... продали кнѣзю (Луцьк, 1532 *Арх. Р.* фотокоп. № 13); мѣ(с)то те(ж) є(ст) на чотыри ѡглы которого до(л)го(ст) та(к) великаа яко и в шири (XVI ст. *КАЗ* 658); помене-

ный плящ мой зо всѣми прилеглостями и околичностями, такъ яко се самъ в собе в широкости и долгости своею маеть и завираеть... тому братству даю (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 514); корабль бѣлъ оуже оурѣбленъ: т локтѣи въ долгость (серед. XVII ст. *Хрон.* 14 зв.).

2. Тривалість; довготривалість: нѣщное поприще, долѣтость часа ночного (1596 *ЛЗ* 62); Долгостію тѣды днѣи на(с) наполнѣючи, ѡказѣи намъ збавѣнѣ твоѣ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 28); Напере(д) штосѣ ткне(т) долгости, жебы ѡказа(л), же долго г(с)дѣ бгѣ чекѣе(т) покоути за грѣхи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 299); Нѣщное поприще: Долгость часа ночного (1627 *ЛБ* 78); Долгость вѣка одного бѣдетъ мѣла т локѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 103).

Див. ще ДОЛГОТА.

ДОЛГОТА, ДОЛЪГОТА, ДЛЪГОТА *ж.*

1. Довгота, довжина: А што роздѣити, докладѣе(т) заразѣ, Штѣ єсть широта, и долгота, и глѣбина, и высота (Київ, бл. 1619 *О обр.* 56); Слѣвный ѡ(т)толе бѣ:// простѣръ высѣтѣ и ширѣтѣ незмѣримою нѣсемъ: и до(л)готоу морѣскимъ водамъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 126-126 зв.); Тѣло, всѣкое трѣ ѡбразы величества имѣе(т). Сирѣ(ч): длѣготѣ, ширѣтѣ и тлѣстѣтѣ (1627 *ЛБ* 83); *longitudo*, до(л)гота (1642 *ЛС* 257).

2. Тривалість, довготривалість: долѣгота днѣи, долѣтѣи вѣкъ (1596 *ЛЗ* 44); Стѣрѣсть, знаменѣтъ долѣготоу вѣковѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13 нenum.); княжѣта... въ долготу днѣи щасливѣ дѣдичитти(!) будутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1140); Долгодѣнствіе: Долготѣ днѣи, долѣтѣи вѣкъ (1627 *ЛБ* 31).

Див. ще ДОЛГОСТЬ.

ДОЛГОТЕРПЕЛИВЫЙ, ДОЛГОТЕРПЕЛІВЫЙ, ДОЛГОТЕРПЕЛИВЪ, ДОЛГОТРЪПЕЛИВЪ *прикм.* Довготерпеливий: па(н) емѣ кажетъ оу дни свѣтые бгѣ к ѡчти и хвалѣ вс(д)ле звычайю црковного давного належѣчнѣ робѣти. Бѣйтѣса и бѣа бѣйтѣса и пнѣа, мѣсѣтъ бо(л)шого ѡпѣстѣти, а меншемѣ слѣжѣти. Бо о ѡномъ слыхѣеть, же єсть долготерпели(в) и много мѣл(с)тѣвъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 14); Любѣвъ долготерпелива и милѣстива (XVI ст. *НЄ* 11); бѣ ѡ(ц) на(ш) нѣб(с)ныи до всѣ(х)

лю(ди)и грѣшны(х) до(л)готє(р)пєлївыи (к. XVI ст. УЄ № 31, 2); амѡсъ: чрє(з) алє(ф), долготрѣпєли(в), ыи, крѣпо(к). або мѣжны(и), дѣ(л)ны(и), си(л)ны(и), мо(ц)ны(и), дѣжі(и), недобыты(и) (1627 ЛБ 175); Навернѣмѡса до Га Бга... Поневѣж' мл(с)тивъ естъ и шодроблївъ, долготерпєлив' и многомїлостивъ (Київ, 1637 УЄ Ка. 1. 65).

Див. ще ДОВГОТЕРПАЧІЙ.

ДОЛГОТРѢВАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Довготривалий: А зневолєн'є лїубо гвалтѡвныи єсть и поневѡлныи дш(и) оупадокъ: албо долготрѣвающеє зєзволєн'є, котѡрое и назашнѣйшее дши споражен'є з' грєнтѣ выворочаетъ (Київ, 1625 Кіз. О степ. 205).

ДОЛГОТРѢПЕЛИВЪ *див. ДОЛГОТЕРПЕЛИВЫЙ.*

ДОЛГОУВАЖНЫЙ *прикм.* Грунтовный, глубокий, серьезный: Панъ Янѣй Савєлови(ч)... с посро(д)кѣ братъ нашъ в' ѡпа(д)кѣ свои(м) и збытію маєтнѡсти, ѡтѣклъса с' просьбою ѡсїлною до брати(и) просачи ѡ рєкѣ помочи: котѡромѣ по до(л)гоѡва(ж)ной мѡвѣ, вынашли спѡсобъ, абы догодїти сѡмою пѣвною це(р)ковною дѡ рокѣ (Львів, 1633 ЛСБ 1043, 31 зв.).

ДОЛГОФОРТУННЕ *присл.* Довго і щасливо: Живїж' долгофортѣнне на своєй столїци, Котрѣю гѡднє взалєсь з' Бѡзкои Правїцы (Київ, 1633 Евфон. 309).

ДОЛГОФОРТУННЫЙ *прикм.* Довгий і щасливый: до(л)гофо(р)тѣнного на томъ свѣтѣ в добромъ здоро(в)ю, н радѡстны(х) а збавєнныхъ потѣхахъ панѡва(н)ѡ, з го(и)нои лѡски и бл(с)венства, єго сватѡго Вм(с)тамъ нашимъ М. Пѡнѣ и Пѡнєи оупрѣимє зычачи М. са лѡсце Вм(с) ѡко напилнѣй ѡ(т)даємъ (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 7 нєнум.); тѣи Вѣршѣ ѡ(т) менє... написаныи... зєзволїле(м) до дрѣкѣ подѡти, ѡныи на знѡк' вдѡчнѡсти... добродѣви своємѣ при жадѡнїю гѡйного блг(с)венства Бжѡго, долгофортѣнного здѡрѡва... дєдикѡю, ѡфѣрѡю, и приношѣ (Львів, 1631 Волк. 2 зв.); А причїны томѣ я слѣдшнѣйшой жадной быти не розѣмѣю; тѣлько долгофортѣнного помешканѡ з' слѡво(ю) ихъ прагне(н)є; що и мѣла (Львів, 1642 Бут. 2 зв.).

ДОЛГОЧЕКАЮЧИЙ *дієприкм.* Який довго чекає: Долготерпєливы(и); Довготерпѡчи(и), не гнѣво(м) терпѡчїй, до(л)гочєкаѡчи(и) (1627 ЛБ 31).

ДОЛГОШЕДИВЫЙ *прикм.* Сивий від глибокої старості. ◊ долгошєдивыи лѣта *див. ЛѢТО.*

ДОЛГОШИЙ *прикм. у знач. ім.* Довгоший. Вл. н.: прото жидѡвє берєстє(и)скїє зо вси(м) зѡро(м) свои(м) а звѡща имєнє(м)... манѡса мало(г) ...мошєя зубка... ищѡ до(л)гошого... котѡрыє на своє руcoe(м)ство жидѡ нахїма ѡ(б)винєно(г) были взѡ(лї) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 60).

ДОЛГОЩАСЛИВЫЙ *прикм.* Довгий і щасливый: Кгдѣ Кгрєцкїи Цѡсары на Пѡнства вѣжджѡли, Тѣды ихъ всѣ з' трѣѡмфо(м) в' Мѣсто в'прѡважѡли, Долгощаслївого й(м) Цѡрства вѣншѡючи, Розмайтѣи дѡры имъ ѡфѣрѡючи (Київ, 1622 Сак.В. 42); Нєха(и) жє ва(с) Гѣ бл(с)ви(т) и и(х) м(л) Пѡнє(и) Ма(л)жѡно(к) вѡши(х) та(к) в' Прєзѡцны(х) Пото(м)ка(х), я(к) и в' долгощаслїво(м) сємъ животѣ (Київ, 1627 МКСВ 186).

ДОЛГЫ¹, ДОЛГЪ, ДОЛЫГЪ, ДОЛЫГЪ, ДЛТЫГЪ, ДЛЫГЪ, ДУЛГЪ, ДОВГЪ, ДОВЫГЪ ч.

1. Борг, *діал.* довг: Шамакъ... спустилъ тѡе мыто Нашѡ за долгъ свой бурмїстру (Краків, 1507 РЕА I, 69); змилова(в) жє са г(с)днѣ на(д) слоугою... и долыгъ ѡ(т)поустилъ ємоу (1556-1561 ПЄ 81 зв.); а хотѡйбы са хто и в рєєстрє не доложѡный, зѣ яким долыгомъ ѡзвалѣ, а показѡлѣбы на тѡ мой записъ слѣдшныи... тогды и такомѣ маєт быти заплачоно (Рѡжана, 1571 АС VII, 398); сыновє мои ...маѡ(т) до(в)ги... платити (Дѡбрятин, 1576 ЖКК II, 283); я... кро(м) длыгувъ що ми людє винни каждѡго(м) ѡ(т)прави(л) а до(л)гы ты(є)... це(р)кви стои... ѡ(т)казѡю (Лѡпушна, 1598 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 49); Будь и ты, якъ тогды тотъ панъ, прѡсти тѡєму сусѣдови не лише грѣшку, али довгъ пѣняжный (XVI ст. НЄ 121); длѣ(ж)ник ѡбѣца(л) платїти длѣгъ сво(и) (XVI ст. УЄ № 29519, 99 зв.); дулг, вїнен бутї — creditum (I пол. XVII ст. Сѡоб. 24); остатѡк с тѡє ж маєтнѡсти Сухѡвецъ... помєнєннє довѣгы знѡсити маѡт и повинни будут (Руда, 1646 ПККДА I-1, 86); записы рє(ч)ныє на до(в)ги..., погинѣли (Житомир, 1650 ДМВН 197);

долгъ рукодаинный, рукодаинный долгъ — борг на підставі зобов'язання: мене єе м(л). ви(н)на до(л)гу пе(в)но(г)[о] рукода(и)но(г)[о] чо(ты)ристи ко(п) г(р)ш (Житомир, 1609 ДМВН 151); слугам и челядце моей... золотых полских тисечей двѣ, которые певъным рукодаинным долгомъ позычоны сугъ у мене од кнежати его милости Санъкгушъка Кошерского (Володимир, 1631 АрхЮЗР 1/VI, 625).

2. Обов'язок; повинність, *діал.* довг: Смерть бовѣмъ кождоу з насъ долгъ єсть а не невола (Острог, 1603 Лям.Остр. 20); Не позбылъ того долгъ Іоанъ свашенный Але щбжъ; добре к' смерти былъ приготовленъ взаласъ его смерть (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 17); Коли хто з' нево(л)ницею ожени(т)са,... ро(з)вѣдъ мѣстце свое в' таковомъ припадкѣ маѣтъ, бо бы ина́че великаа трѣдность, и та(ж)кость и(м) была в' ѡ(т)да(н)ю собѣ долгъ ма(л)жѣнского, поневажъ нево(л)ница, водлѣгъ воли пана своего запродана, и якъ ѡнь захочѣтъ ѡборочанаа быти мо́жетъ (Львів, 1645 О тайн. 165).

3. Провина: А тебе ѡ(т)че стѣи ѡ мл(с)рдѣ прошѣ. ѡстаѣи намъ долги нашѣ и ѡ(т)пѣсти, Из' мл(с)ти твои бѡ(з)кои намъ прости (Чернігів, 1646 Перло 20).

ДОЛГЪ² *див.* **ДОЛГИЙ.**

Див. ще **ДЛУГЪ.**

ДОЛЕГАТИ, ДОЛѢГАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* *dolegać*) (кого) турбувати, непокоїти: прикрими заправды естесте бы не дбаѣте шкодѣ ли або пожитокъ ѡтрымаю бына(м)нѣй то васъ не долегає(т) (к. XVI ст. Розм. 57); а что са дотиче(т) ѡ то(м) ѡти(с)ку ваши(м) что ва(с) долегає(т) на то(т) ча(с) жа(д)но(г) рату(н)ку не мо(г)лисми вам дати (Сучава, 1599 ЛСБ 341, 1); хитрый шата(н), кгда наше злыми оучи(н)ками ѡбтажи(т) сѡмнѣ(н)є, котѡрое кгда на(с) долѣгати почне(т), тогды ѡнь оумысл' ѡ(т)ча́нїа на(д) ѡлово та(ж)шїи на на(с) в'кладает' (Острог, 1607 Лѣк. 12); але далѣко бѡлш' Ри(м)скои столици збы(т)наа влѣдза, права мои Ми(т)рополитанскїе, нардшати, и мене долегати почали (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич. отех. 6 зв.).

ДОЛЕГЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* *dolegliwość*) прикрість, клопіт; кривда: Подойми чѣсный ѡ(т)че на-

шѣ долегливости (Львів, 1591 Просф. 73); а що са вамъ прїгодить якаа долегливо(ст), теѣды боу(д)те трѣпеливыми а(ж) до смѣрти (к. XVI ст. УЄ № 31, 54); стародавнїе хр(с)тіане. вѣ вшелѣкихъ долегливостахъ своихъ до бѣга, яко до пѣвное ѡборѡны презъ млтву оутѣкалиса (Дермань, 1604 Охм. 11); Феѡфїль, и Кирилъ Алекса(н)дрѣйскїе... и и́нѣшїе мнѡгіе Црѣковъ Собѡрнѡю, в' долегливостахъ, албо оутїскахъ, з' влѣсного іхъ сами(х) // оурадѣ Єп(с)ко́пского, вѣспомагаючи вѣлце працювали (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 14 зв-15); Єдинъ дрдѡмѣ бѣды и долегливости носїти помага́ймо (Київ, 1637 УЄ Кал. 85).

Див. ще **ДОЛЕГЛОСТЬ, ДОЛѢГАНЕ.**

ДОЛЕГЛОСТЬ *ж.* (*стп.* *doległość*) те саме, що долегливость: Вырозѣмили есмо достаточне... ѡ всїхъ потребахъ и долеглостахъ замковъ и подданных наших (Варшава, 1566 AS VII, 104); прошу..., ижъ бы ихъ милости, зъ ласки своее, по животе моемъ во вшелякихъ долеглостяхъ жоне и сыну моему помочни быти рачили (Чорторийськ, 1569 АрхЮЗР 7/1, 19); стороне жалобно(и) ѡ(т) тебе спо(л)не зъ чо(л)га(н)скимъ из жоною его и за кгва(л)то(м) а наеха(н)ємъ твои(м) при то(м) мо(р)-деръстве подѣланы(и) в кривда(х) шкода(х) и во вшелякихъ долеглостахъ справиль и ѡсправедливи(л) (Варшава, 1571 ЛНБ 5, II 4043, 80 зв.); дай намъ выд'хноути, // и ѡгорнѣныхъ насъ фрасоу́нковъ розогнати ѡболоки, ннѣ бовѣ(м) ѡпѣстївши свое долѣглости, пла́чемо твоѣе бѣды (Острог, 1607 Лѣк. 78-79).

Див. ще **ДОЛѢГАНЕ.**

ДОЛЕГЛЫЙ *прикм.* (*стп.* *dolegly*) (*пов'язаний із клопотами, турботами*) клопітний: такъ при ожененью моемъ, и в отпушенью значное немалое позычонное на потребы мое сумы пенезей, и в иныхъ каждыхъ а долеглыхъ потребахъ и припадкахъ моихъ ...записую малжонце своей... на двохъ частехъ именей моих (Красне, 1557 АрхЮЗР 8/III, 34).

ДОЛЕЖАТИ *дієсл. док.* (чого) Дочекати (чого), дотягнути (до чего): А што писал Твоѡ Милост ѡ товарыши свои, абы вже могли ѡттолзѣхати, ино панове... не дали ни слова речи, повѣ-

дили, нехай... рокѣ долежат, покол имъ замерено (Вільна, 1543 AS IV, 372).

ДОЛЕЙ присл. в. ст. Далі, довше: не могучи на себе такового утяження большеї зносити, и долей тое кривды терпети, почали ся есмо отъ того кгвалту отнимати (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 3/1, 119).

ДОЛЕКО див. **ДАЛЕКО**.

ДОЛЕТѢТИ, ДОЛЕТЕТИ дієсл. док. 1. (летячи, досягти певного місця) долетіти: Пекло естъ з верхѣ ѣзко а зисподу широко, а той широти не можеъ нѣхто до(и)ти ко(н)ца... а такъ естъ глѣбокое же многіи дѣши завжди летять а дна нѣколи не долетя(т) (серед. XVII ст. Луц. 525).

2. (досягти слуху) долетіти, долинути: я(к)... кто ѡбмѡви(с)ко якое, або праз(д)нослѡбити почина(лъ), зѡра(з)... заснѡлъ, и(ж) до ѡши(и) его змѡза ѡбмѡва або поро(ж)него слѡва, нѣ(м) ѡ(н) ѡснѡлъ, долетѣти не могла (серед. XVII ст. Кас. 81).

ДОЛЖЕ див. **ДОЛЖЕЙ**.

ДОЛЖЕЙ, ДОЛЖЕ, ДЛѢЖѢЙ присл. в. ст. Довше, триваліше: много веле зло могло бы сѣ стати... естли бы... ва(л)ка имѣла долже тривати (Кам'янець, 1510 Cost.DB 454); Але еще длѢЖѢЙ [слнцѣ] наза(д) зѣстоупило... ажъ ѡдъ перешло (поч. XVII ст. Проп.р. 171); Рвѣніе же подо(б)но огню в' гѣ(б)цѣ скритомѣ и неяви роспалѣючомѣса до чого при(т)кнѣтса все палить, и на(д) обѡхъ гѡршеє: должей горить не гаснѣчи (1627 ЛБ 161); Рѡвне, и начиніе з' желѣза оукѡваное, гды до час-тоѣ робѡты оуживѡно бывѡетъ, чистѣйшимъ ставѡетъса, и должей трѡѡетъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 665); Болей грѣшы(т) хто долѣже(и) трѡѡѡетъ в' мѣслахъ нечѣстыхъ (Львів, 1645 О тайн. 62).

Пор. **ДОЛГО**.

ДОЛЖЕЙШИЙ, ДОЛѢЖЕЙШИЙ прикм. в. ст. 1. (який має більшу довжину) довший: Дѣла спи(ж)ныхъ в' кѡла до ѡбеюхъ ровна нижѣли ѡ(д)но долѣже(и)шеє и паде(и) (1552 ОЛЗ 159 зв.).

2. (триваліший) довший: во иншомъ огнѣ своемъ будутъ крещени. Которое крещение огня послѣднее естъ, а тое не толко окрутнѣйшее, але и должейшее (Вільна, 1595 Ун.гр. 131).

Див. ще **ДЛУГШИЙ, ДОЛЖШИЙ, ДОЛШИЙ**.

Пор. **ДОЛГИЙ**.

ДОЛЖЕНЪ, ДОЛЖЕНЪ, ДОЛЖОНЪ, ДЛѢЖЕНЪ, ДЛѢЖЕНЪ, ДОВЖЕНЪ прикм.

1. (який має борг) винний, винен: Ино его милость всего ему долженъ шесть сотъ копѣ и шестдесятъ копѣ (Краків, 1508 АЮЗР II, 120); бо и ваша мѣсти знаѣте, аж бил нам должен тотъ коснар, и пан нсак прислал до ваша мѣсти г̄ крат и нашими и своими листми и жаднѣю справедливост не имал ани заплаты (Гирлов, 1513-1515 Cost.DB 509); слоуга тѣи нашѡлъ единого товариша своего который емоу былъ виненъ сто пѣнѣзи оухопиль и давилъ его и мовиль емоу ѡ(т)даи ми шо ми еси долѣженъ (1556-1561 ПЄ 81 зв.); да(л) ми п(н) григоры(и) злы(ми) и до(б)ры(ми) зло(т) 70: то ѡ(т)нявши зоста(л) мнѣ... до(л)же(н) з(лт) 3 и 14 1/2 (Львів, 1631 ЛСБ 1051, 5 а);

(який має моральне зобов'язання) зобов'язаний, винний: Его Милост княз Романъ, воевода Браславский речѣю самою ничего мне николи не былъ должонъ, але, яко са поменило, дла поратована речей моих... повѣрил мне (Камінь, 1571 AS VII, 380).

2. У функції присудк. сл. з інфінітивом (виражає необхідність робити що-небудь) повинен, зобов'язаний: Также научаеи ся и мы, чомъ есме довжны убогымъ людемъ, доку живы, миловати ихъ, нагодовати, напоити, одѣти (XVI ст. НЄ 55); Там смерть лютая и о той смерти в жизни сей старатися должны есмы, яко да не отпадем славы божия (1600-1601 Виш.Кр.отв. 169); Всѡкѣй оубо члѣкъ разоумный, длѢженъ естъ добрымъ оумысломъ, и живымъ росѡсу(д)комъ оувѡжити кѡждѣю речѣю пожите(ч)нѣю (Рохманів, 1619 УЄ Ст. 6 нун.); малѡнка должна перестерѣгати вшелѡкон цѣлости мѡжа свѡбѡгѡ наслѣдѣючи (Київ, 1646 Мог.Тр. 921); Мы же... здравіе ваше до(л)годе(н)-ствіе и спасеніе памя(т)ствовати до(л)жни бѣде(м) (Іркліів, 1650 ЦДАДА 124, 3, 37).

ДОЛЖИНА, ДОЛЖИНЯ, ДОЛѢЖИНЯ ж. (протяжність у просторі) довжина: Мостъ пере(д) замѣкомъ чере(з) перекопъ в до(л)жиню к̄ сажонъ (1552 ОЛЗ 170); просторо(н)ность в за(м)кѣ в долѣжину в замѣкѣ шестѣдсѣтъ сажо(н) (1552 ООар.З. 100); Такаа бѡвѣмъ должина мора тогѡ

(Київ, 1637 УЄ Кал. 102); Оучинишъ и притвѣръ наметѣ, в котѣромъ... бѣдѣтъ опѣны з бѣлого шѣлкѣ крѣчоного ткѣны ꙗко лѣкти одна страна бѣде мѣ(т) в должниѣ (серед. XVII ст. Хрон. 104 зв.).

ДОЛЖИТИ дієсл. недок. (що) Переносити, відкладати: Тыѣ люди... двѣ толоки рѣтъ на веснѣ и на ранинѣ а третюю толоку до(л)жать восѣ(н) коли жито сѣють (1552 ОЛЗ 186).

ДОЛЖИТИСЯ, ДОЛЖИТИСА дієсл. недок. 1. Гаяти час: посмотри(м) же еще на юны(х) котѣрыи бы могли на бѣрѣзо доброво(л)не не до(л)житиса то є(ст) млоде(н)щѣ и пѣнны... где є(ст) бо(л)ше скокѣвъ пласѣвъ що... люде(м)... бри(т)ко (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ № 29515, 198).

2. (брати в борг) боргувати: Должуся. Aes alienum conflo. Contrago (1650 ЛК 444).

ДОЛЖНИКЪ, ДОЛЖНИКЪ, ДЛЪЖНИКЪ, ДЛЪЖНИКЪ, ДОВЖНИКЪ ч. 1. Боржник, діал. довжник: били бо два долѣжники нѣякомуу члѣкоу винѣни ѡдинъ былѣ винѣнь пѣтьсотѣ грошѣи динарыи а другыи пѣтьдесѣтъ (1556-1561 ПЄ 244); А па(к)либы ко(л)ко до(л)жники(в) з ро(з)ными долги на ѡдного имѣ(н)є збѣ(г)лосѣ... то(г)ды з оста(т)ними записы маю(т) тыѣ пнзе(и) свои(х) на и(ст)цѣ доходити (1566 ВЛС 72 зв.); Голова трѣтаѣ ѡ мѣвѣню зѣ должниками (к. XVI ст. Розм. 31 зв.); Кѣза(н) ему та(к) повидѣ(л). Я не бѣдѣ повѣдати те(л)ко неха(и) длѣжники повѣдаю(т) (Одрехова, 1614 ЦДІАЛ 37, 16, 13); Должникъ. Debitor. Aerator homo (1650 ЛК 444).

2. (той, хто дає в борг) кредитор: Єлисеѣ вѣскрси(л) сына соунамитѣ... велѣ(л) тог(д)ы єй єлисеѣ, абы напозычѣла порѣжни(х) бѣчѣкъ... продала ѡлѣю заплаѣтила до(л)жниковѣи, а ѡстѣтѣкомѣ сѣ живѣла сѣ снѣи (поч. XVII ст. Крон. 21); то(и)... // в манастирѣ мѣшкаючи, трѣяко бо(л)ше(и) на(д) звѣчай ка(ж)дого дна... выроблѣти оупросѣлъ, ѣжѣ двѣ(с) до(л)гѣ... до(л)жники(м) заплаѣтѣлъ, а мѣтѣкѣ свою ѡ(т) тѣрѣбии и непокою вѣзволѣ(л) (серед. XVII ст. Кас. 86-86 зв.).

3. Винуватець: У день посту находѣтъ сѣ дяка ваша, чѣмѣ просѣте, та досѣжаєте довжникумѣ вашимѣ, свѣжаєте сѣ, и перѣчите сѣ, и убѣиваетѣ сѣ,

а сами постѣте (XVI ст. НЄ 17); А чи(м) же ѡ(н) длѣ(ж)никѣ ѡбѣца(л) платѣти длѣгѣ сво(и), нѣчи(м) и(н)ши(м) єдно(с) ѡбѣца(л) бѣдѣ слѣжити (XVI ст. УЄ № 29519, 99 зв.); Молю ѡ(т)чѣ стѣи м(с)тѣ твоѣю... ѡстаѣи на(м) долѣгѣ наѣша; якѣжѣ и мѣ ѡстаѣлаємѣ до(л)жники(м) нѣши(м) (Чернѣгѣи, 1646 Перло 19 зв.).

ДОЛЖОКЪ ч. Боржок: пѣтѣ мѣкола(и) добра(н)ски(и) за сѣножа(ти) лукашов(с)кнѣ ѡ(т) пѣ(т)ни(ц)ко(г) попа да(л) 2... фѣдоровчанѣ... до(л)жку, зѣ чи(н)шовѣ стрѣлѣни(ч)чины(х) винного при(с)ла(ли) тѣлѣ(р) 5 (Лѣвѣи, 1622 ЛСБ 1049, 2 зв.).

ДОЛЖОНЪ див. ДОЛЖЕНЪ.

ДОЛЖШИЙ прикм. в. ст. 1. (бѣльшиѣ за довжиною) довшиѣ: Потѣмѣ... коротѣше полѣланки, котѣрыѣ на сенѣругѣхѣ вѣпали вѣ болѣто, на котѣрое болѣто надѣатки данѣ на забродѣи долѣжѣше полѣланки (Володимѣи, 1606 АрхЮЗР 6/1, 323).

2. (трѣвалѣишиѣ за часѣм) довшиѣ: таковѣе чло(н)ковѣ склонѣнѣє на землѣю... з ѡхѣтою чѣни-мо..., не та(к) длѣ до(л)жѣєи мѣтѣвы, я(к) длѣ ѡ(т)почѣнѣкѣ (серед. XVII ст. Кас. 14 зв.).

Див. ще ДЛУГШИЙ, ДОЛЖЕЙШИЙ, ДОЛШИЙ.

Пор. ДОЛГИЙ.

ДОЛИНА ж. 1. Долина: а хотѣръ... мѣнастирѣ ...врѣхом дѣбровѣю, до где перѣхрѣст ѡу дорогах, на долини прибѣшем..., по ѣбѣчи дѣбровою (Сучѣва, 1503 Cost.DB 260); отецѣ игуменѣ, ѡказуѣючи границѣ землѣи своѣє, почѣвши на Болѣонѣи зѣ ѡзера Ерѣданѣского, смугѣвиною долиною, прозѣываємѣю Турѣцѣ (Киѣв, 1539 АрхЮЗР 1/VI, 28); тоѣ долиною идѣ(т) пото(к) тѣвѣ(ц) (Киѣв, 1592 ЦНБ ДА/П-216, № 27, 1); А далѣєи на долинѣ 4 нѣвы (Бенѣдикѣицѣи, 1603 НЗУж. XIV, 222); тоѣ сѣвѣбы позѣое тѣлько при долинахѣ трѣха знѣти (Луѣцѣк, 1619 АрхЮЗР 6/1, 411); сѣножаѣ тѣя границѣю... ѡт великого дѣба просто до лѣзы, там же долиною... зѣнову зас чѣрез грѣду (Любѣче, 1637 Арх. Мил. 227);

перѣн. ѣдѣль: якѣ мѣ(р)тѣви всѣ ѡвѣи в то(и) долинѣ костѣ(л)ного бѣсловѣ(с)ного послѣдѣ(н)ствѣ

оба, бе(р)вено(м) вла(с)ти па(с)ты(р)ское прива-
лены сѣтъ,... и ско(т)ски ѿмираю(т) (1598 *Виш.*
Кн. 284).

2. Вл. н., ч.: ива(н) долина (Львів, 1607-1645
РДВ I зв.); Я(с)ко Долина (1649 *РЗВ* 421 зв.);

у складі вл. н.: Сухая долина: Деялося на
кгрунтьє на урочиску Ивно(и) а(л)бо раче(и) Су-
хо(и) долине у Биликового потоку (Київ, 1643
ДМВН 250).

ДОЛИНКА, ДОЛИНЬКА ж. Долинка: Ѡтъ
того села ѡтѣнимаєть кнѣзь микола(и) збара(з)-
ски(и) кѣ именью жоны... сеножати ѿ гостиньца...
а игѣмень литови(ж)ски(и) ѡтѣнимаєть поле ихъ
за долиньками на м̄ днєвъ (1552 *ОВол.* 3. 197 зв.);
одъ того копца спѣстившися въ долъ, идѣчи чрезъ
долинки и пакгѣрки до гайкѣ власового, подъ тымъ
гайкомъ копєць (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 68).

ДОЛИННЫЙ *прикм.* у знач. ім. Долинный.
Вл. н.: Яковъ Доли(н)ны(и) (1649 *РЗВ* 159).

ДОЛНИЙ, ДОЛНЬЙ *прикм.* 1. (який міститься
внизу) нижній, долішній: И правдіве єсть члѣкъ,
нѣомъ: и землєю. ѡ(т) пѣпа гѣрнаа чѣсть члѣка, єсть
нѣомъ: дѣлнаа же землєю (Почаїв, 1618 *Зерц.*
21 зв.); Тое Свято, над всѣ иншіє нашѣ Свята:
гдыж земля долняя, зъ горным небомъ єсть знята
(Львів, 1630 *Траг. п.* 174); я кажу сынови своему...//
...в то(и)же каменїцѣ до до(л)него се ме(ш)канє
выпровадити (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.-58);
долний миръ, мїръ долный *див.* **МИРЪ**.

2. (про ранг, чин) нижній: другіихъ же въ подї-
рѣ преподѣсанъныхъ, по пѣрьсе(х) пѣсы злѣтыми;
ѣже свѣщенїческѣю слѣжѣбѣ ѡбразоуѣютъ: тѣи
яко мнѣмамъ бѣли зъ архѣггльскаго чїнѣ, а ѣже
сѣ секїрами, тѣи зъ аггльскаго дѣлнѣго и послѣдн-
его чїна (Почаїв, 1618 *Зерц.* 5);

у знач. ім. (той, хто стоїть унизу) нижній:
зрите(л) види(т) ѡ(т) горѣ долнїх(и) (1598 *Виш.*
Кн. 273 зв.).

3. У складі вл. н.: **долнее место** — (нижня час-
тина *Киева*) Подїл: его милость княжа воевода
Киевский..., меноваль собе шкоду и втрату у въ
аренде своей, которую его милости даютъ старые
мещане Киевские зъ долнего места (Житомир,
1586 *АрхЮЗР* 7/1, 254).

ДОЛНѢЙШІЙ *прикм.* *найв. ст.* Найнижчий:
Чи не мовили тобѣ стѣи оцѣ, да сѣ не ѡ(т)лѣчає-
ши дрѣжины, да не вѣмѣсто го(р)наго ієр(с)лима в
до(л)нѣ(и)шїй адѣ заблѣдїши (1599 *Виш.Кн.* 217 зв.).

Пор. **ДОЛНИЙ**.

ДОЛОВЪ, ДОЛОВЪ, ДОЛУВ *присл.* 1. Униз,
додолу: всему сотворѣнью г(с)ь є(ст) упокои(л)
нб(с)ныя. и скиноу(л) доловъ бѣсы (1489 *Чет.*
165 зв.); кѣто бы былъ на дахоу нехан не стоупоує
доловъ, абы шѣто вѣзаль зъ домоу своего (1556-1561
ПС 102); діаволь...//... пѣстави(л) его на врѣхоу
црѣковне(м), и глѣ ємоу, єсли єси снѣ бжїи, поу-
стїса ѡ(т)тѣле дѣло(в) (XVI ст. *УС Літк.* 10); вѣли
его аж на врѣ(х) гѣры, на которои то мѣсто и(х)
бѣло избоудовано, абы его долѣвъ изврѣгли (Там
же, 13).

2. Низом: Долов Росю по правой руци ку Бра-
словю кгрунт шляхетский воеводства Браслав-
ского (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/1, 263); идучи до-
лув Росью — по правой руци входы воеводства
Браславского (Там же, 264).

Див. ще **ДОЛУ**.

ДОЛОЖЕНЕ с. (чого) Збїльшення, розши-
рення: А што сторона подобє(н)ствомъ права
и(н)сымили алектѣе тєды и та(м) в сѣде нале(ж)-
номъ то(г) мовити не мо(г) кгда(ж) тѣ не иде ѡ
доложе(н)є має(т)ности але ѡ ро(з)граниченє абы
ка(ж)ды(и) в покою на свѣ(м) перєстава(л) (Луцьк,
1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 17).

ДОЛОЖИТИ, ДОЛОЖЫТЬ *дієсл. док.* 1. (що,
що до чого) Додати, докласти, доложити: ты(х)
с̄ золоты(х) юско... да(л) свои(х) є̄ золоты(х) а
фєнѣна шєсты(и) злоты(и) доложила (Львів, 1597
Юр. 17 зв.); Що хмо выняли зо(л) кд, зъ скри(н)ки
цє(р)ковнои, то смо вї зо(л) взявши доложилихмо
до м̄ зо(л) (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4); До потребни-
ковъ доложи(л) золотыхъ в̄ (Там же, 4 зв.); кото-
рую суму подданные тамошныє убогіє складати и
оддати мусєли, беручи, збываючи воловъ, коней...
до розныхъ жидовъ, остатокъ зъ власное шкатулы
своеє, его милости пана Черниговского доложити
мусєно (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/1, 396).

2. (чого, о чім і без додатка) (додатково сказати чи написати) додати (що, про що): Єди(н) с таковыхъ оучителе(и)... писа(л) якъ ємоу шата(н) казалъ, а на краіу доложи(л), рѣское глѣпство и блѣды (Острог, 1587 *См. Кл.* 4 зв.); Давъши покой овой плетѣце... могу ему такоужъ отдати: баба на торгъ гневалася, а торгъ о семъ ани ведалъ! Доложить же было и того: хто кого поєдналъ — чы папежъ арѣцъбискупа? (Вильна, 1599 *Ант.* 869); Пр(о)ркъ... мовиль... То Бѣ нашъ, не намѣни(т)са и́йный к' нѣмѣ, и доложи(л), знашѣлъ вшелѣкѣю до-рогѣ м(д)рости, и далъ іа́кѣвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 55); Дла того штроча в' ѣтробе материн'ской бѣдѣ-чое конѣючое... мѣжеть ѡ(т) кого(ж) кол'векъ быти ѡкрѣное, ѣкосе нѣжей ѡ то(м) долѣжи(т) (Львів, 1645 *О тайн.* 16).

3. (що, чого і без додатка) Повідомити, викласти; підтвердити (що): если бы я самъ або потомъки и ща(д)ки мон...//... пѣа григо(р)я сенюту... ѡ што(ж) ко(л)векъ яко в семъ листѣ... вышѣ(и) и ниже(и) доложено ку пра(в)оу позыва(ти) ку шкоде и накладомъ приводи(ти)... з сего постановѣ(н)я ли(с)ту и ѡбѡя(з)ку моего в то(м) листѣ моемъ положономъ выступити мели (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 25-25 зв.); справцы... то доложили и до книгъ сознали, ижъ при всей той справѣ мѣли при собе людей добрыхъ зацныхъ двухъ шляхтичѣвъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/1, 29); тая продажа моя ширѣ(и) и достаточнѣ(и) єсть ѡписана и доложена (Житомир, 1584 *АЖМУ* 146); перекладають привилее..., въ которыхъ ретельне того доложено, же достоєнства и врьды духовные Грецкого закону не уменшане (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 514); Ориина(л) записѣ дарови(з)ны пляцѣ цѣ(р)ковного брацтѣвѣ ѡ(д) его. м(л̄). князя юріа Пѣзы(н)ы, на которо(м) цр̄квѣ. тѣтже и дрѣгіє вли(в)ки и записы и посѣіє доложѣны (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* 1-2, 254).

ДОЛОКЪ ч. Улоговина: И ѡ(т)то(л) ѡ(т)ѣхавшы трохѣ ѡповедалъ свѣти(ц)ки(и) долокъ безъ воды менячы якобы тѣ мела речка выникнѣти А знакѣ жадного нѣтъ (1546 *ОГ* 23).

Див. ще ДОЛЪ.

ДОЛОМАНЪ ч. (короткий чоловічий верхній одяг) доломан: ѡ(т)дали на(м) панѣве ста(р)шиї шаблю и рѣшни(ч)кѣ и долома(н) до проданя (Львів, 1607-1645 *РДВ* 5 зв.); пограбили... долома(н) атласовы(и) блаки(т)ны(и) (Київ, 1617 *ЦДІАЛ* 181, 2, 125, 2, 1 зв.); пани братовая... выбрала... доломан адамашъковый чирвоный (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); долома(н) лязѣрово(и) фале(н)дышовы(и) новы(и)... взяли (Овруч, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 164 зв.).

ДОЛОНЬ, ДОЛОНЪ ж. 1. (частина руки) кисть; долоня: на лево(и) руце рана поперекъ тятѣ, ниже(и) долони и зуставу (Житомир, 1584 *АЖМУ* 118); его стаа мл̄(с)ть... змѣри(в)// падію нѣо и долоню зємлю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 36-36 зв.); Хс... долѣни простѣръ на Кр(с)тѣ (Київ, 1627 *Тр.* 147); та(к)же руку перетятю чере(з) долонь и та(м) синюю рану ве(р)хъ головы... возъны(и) виде(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 20?).

2. (міра довжини) долоня: сєре(д)ная стена ве(з)де... нещи(н)на на долонь а и(н)де на хромѣю пла(д) (1552 *ОЖЗ* 117 зв.); Пороху рѣчни(ч)ного солянка на долонь не полъна (1552 *ОЧерк.З.* 6 зв.); Показовали мнѣ... двѣ бочки, у другое ѡ(т) того дна, которое не забито, з доло(н) лоу перепускиваного (Луцьк, 1567 *ТУ* 121); крѣкъ д̄ стопы, стопѣ чѣтыри долѣни, долѣнь чѣтыри пѣлцѣ (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще ДОЛОНА.

ДОЛОНА ж. Долоня: єдѣнь надѣо(ж)шый с по(д)дѣныхъ... принѣсь до Крола подѣрочокъ малый, На долѣнахъ ѡбѣдѣхъ воды бѣрѣо мало. Бо мѣ злѣта Сафѣрѣвъ згѣла не ставѣло (Київ, 1632 *Сак.* 304).

Див. ще ДОЛОНЬ.

ДОЛОТО, ДОЛУТО с. Долото: Железо Мотыкъ к̄г Крѣковъ што ѡтъ ѡгню боронити д̄ Долотовъ до(л)гихъ аї (1552 *ОЧерк.З.* 6 зв.); в̄ снопы желѣза гр̄ш п̄. в̄ доло(т) — гр̄ш) в̄. ѡ(т) л̄ кляме(р) г̄(рш) ѣ ше(л) а̄ (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 8 зв.); у Яцка, взяли... долото — за три гроши (Житомир, 1605 *АрхЮЗР* 6/1, 306); взято... долѣтовъ десятъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 106).

ДОЛУ присл. Униз, додолу; долу: а хотарь... монастирь... // дѣлом же долу на могилѣ евинѣ (Сучава, 1503 *Cost.S.* 200-261); штолѣ по ѡбѣ стороны потока ставова до хребли, та долоу тимже потѡком до плѡть царини (Гирлов, 1519 *ДВВ* II, 2); овунѣ упавѣ долу упередѣ пана своего и моливѣ его, што бы потерпѣвъ (XVI ст. *НС* 121); Седалища вышше всѣх двом седѣти прагнучим долу извергл (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 177); навратися товѣ же самовѣ меджовѣ ку сходу презѣ терня, яжѣ въ ярѡкъ пада зподѣ // Медведжи идучій и тымѣ самымѣ ярѡкомѣ долу (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225-226).

Див. ще **ДОЛОВѢ**.

ДОЛУТО див. **ДОЛОТО**.

ДОЛШЕЙ, ДОЛЪШЕ, ДОВШЕ присл. в. ст.

1. (за довжиною) довше: подѣланокѣ и наддатокѣ один на подставю, а другий на забродю. там же, до того подѣланка коротши, а потомѣ довше идуть, короткимѣ меншиє наддатки далися (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/1. 321).

2. (тривалише) довше: ты(м) ся листо(м) ѡсвя(т)чамѣ, же я жито до пре(д)луже(н)я справы а(л)бо ку шкоде с того до(л)шѣ(и) арасы не трима(м) (Володимир, 1580 *ТУ* 184); потомковѣ... княжат руских... роздѣлилися: едины тут зостали, а другіє у полночных краях панства ѡсѣли, и тыє долъше... трвали (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 26).

Пор. **ДОЛГО**.

ДОЛШІЙ, ДОЛШІЙ, ДОЛШЫЙ, ДЛЪШІЙ, ДОВШІЙ прикм. в. ст. 1. (білыиий за обсягом; докладніиий) довшій: Не ба(в)ѣчи в(ш)мѣл(ст) до(в)ши(м) писаня(м) ѡ(с)иє пре(з) пана Габриєля до ва(ш)мѣл(с)те(в) злєцил(с)ми (Устя, 1608 *ЛСБ* 445); Былемѣ долшій въ томѣ моемѣ листу нижѣ належало (Дерманѣ, 1628 *КМПМ* I, лод. 322); А што се засѣ доткнетѣ священника тамошнего Іоанна,... того, по наказаню нашомѣ духовномѣ до долшое расправы и до казаня,... заховуємѣ (Львѣв, 1633 *КМПМ* II, 19); солєнитє(р)... протєстовал(сє)... зостави(в)ши собє ѡ(д)накѣ во(л)ную по праву тоє(и) протє(с)тациє(и)

учинє(и)є ши(р)шое и до(л)шое (Житомир, 1650 *ДМВН* 209).

2. (тривалииий) довшій: братіа... маєть... завсѣ хотѣ и на до(л)шыє лѣта з прыро(ст)кѣ на ка(ж)ды(и) ро(к) з ро(с)ходѣ на ѡчитєлє(и) шко(л)ны(х) ...рахѣно(к) прысто(и)ны(и) и личѣѣ ѡчинити (Львѣв, 1622 *ЛСБ* 490, 1); В прышо(м) станови(т) вѣнтлїво(ст) в вѣрѣ,... в третє(м), // злѣий звѣчай, ...в чє(т)вє(р)то(м) надѣю живота длѣшого, ѡ(т)лѣжена покоу(т)ы (поч. XVII ст. *Проп.р.* 284-284 зв.).

Див. ще **ДЛУГШІЙ, ДОЛЖЕЙШІЙ, ДОЛЖШІЙ**.

Пор. **ДОЛГІЙ**.

ДОЛЪ, ДУЛЪ ч. 1. Долина, дѣл. ѡ(т)толѣ прывели насѣ воиныцы... просто доломѣ чере(з) ѡгороды Милянѡвскіє до Божєє Мѣжи (1546 *ОГ* 6); ваз(с)ко н(з) долѣ... ра(д) выро(к) са ис того има (!) и(ж) тѣ не має(т) нѣчого на то(м) имѣнню (Львѣв, 1585 *Юр.* 9); потоки крѣвавыи теклї по всѣ(х) гора(х) и дола(х) вифлєѡмскы(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 414 зв.); прише(д)ши до гостинѣца Фастѡвського,... перєєхавѣши ѡнѣ // вѣпоперєкѣ, зара(з) въ долѣ, а долѡмѣ идучи, въ котѡромѣ вѣзяласє вє(р)ховина, ру(д)ки (Киѣвщина, 1639 *ККПС* 262-263); земный долѣ — падїл: Наклѡни вєрхѣ зѣ по(д) нѣа до зѣмного дѡлѣ, Звѣтѣжцу тѣмѣ поткѣєшѣ зѣ вазнами поспѡлѣ (Киѣв, 1632 *Евхар.* 294).

2. Яма: Отожѣ, небоже страдный! тотѣ долѣ, котѡрыєсѣ былѣ подѣ другими выкопалѣ, самєсѣ ся въ него увалилѣ (Вїльна, 1599 *Ант.* 949); надо мною виси(т) сѡгїи гнѣвѣ Бжїй, ѡ(т) мѣча ѡстрѣишїй: подо мною глѣбокїй дѡлѣ пѣкла горѣчого (поч. XVII ст. *Пчєла* 6); позванеє... Адама Кгенского тыранѣсько забили, в дол вкинули, псом свином на покармѣ тело его оддали (Варшава, 1639 *ЧИОНЛ* XIV-3, 154);

(могила) дѣл: коли тѣло вжє было на цвинтару и поповѣ... долѣ на погребѣ тѣла копати казали, тамѣ панѣ Иѡна, добывши шабли, с панѡмѣ Кузмою... скочили к тѣлу небожчиковскому (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376); то єго вѣ томѣ дѡлѣ тѣло єсть покрьїто (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 48); ѡчє по-

шеи обрѣтоша оуже оумрѣша вѣчною смрѣтію (1627 ЛБ 119).

ДОЛѢГАНЕ с. (смп. doleganie) страдания, терпіння, мука: прѣз' четверодесатоднѣвный пость, нѣаки(м) спѣсобомъ, и мы распинаѣм'са, оумореваны бываючи ѡ(т) страстей, и горкости и прѣкрости долѣга(н)е и чѣт'е маѣмъ, невстремежливе живѣчи (Київ, 1627 Тр. 472).

Див. ще ДОЛЕГЛИВОСТЬ, ДОЛЕГЛОСТЬ.

Пор. ДОЛЕГАТИ.

ДОЛѢГАТИ див. ДОЛЕГАТИ.

ДОЛѢШНИЙ прикм. 1. Долѣшний: В(о)ды, кот(о)ріи идуть з долѣшнеи стр(а)ни к намъ, то вѣсх(о)даѣтъ на выс(о)кіе мѣста и г(о)ры (Почаїв, 1618 Зерц. 16).

2. Земний: дрѣгіи пѣлки пѣшли; за Дѣшею Хр(с)товою; в долѣшнюю странѣ землѣ (Чернігів, 1646 Пер. 10 95 зв.).

ДОЛЯ ж. Частка: А на потомъ зъ обу сторонѣ пришли на згоду, и мы промежи ими знашли — паномъ Ляховскимъ якъ бы третяя часть того лѣса, о который же они промежи себе споръ мели, а паномъ Радовицкимъ яко бы две доли (Луцьк, 1570 АрхЮЗР VI/1, 83).

ДОЛА ж. (*життєвий шлях*) доля: Што все хочѣ мѣтъ по сынѣхъ моихъ, абы на добромъ баченю своемъ маючи,... ближнихъ своихъ, зваща неимѣщихъ выживена своего, любительми были и всю долю, а любовь свою въ томъ покладали (1577 AS VI, 81); Dolisz moja nieszczasnaia, Czochoom se ia doczekala... Na dol mene nesla woda, Teraz mene zenet bida (1625 П.про Кул. 25); Слѣдчай нѣжд(д)ный: Зрадѣ(н)ѣ Бжее, ѡ(т) Ба̄ обещаана потреба, дѣла, якъ звѣздный планѣты нахилѣють (1627 ЛБ 117).

ДОМА присл. (у своєму житлі, господарстві) вдома, дома: мар'ѣа пакъ коли оуслышала иже іс̄ идетъ вышла против' него а маріа дома зостала (1556-1561 ПС 395 зв.); которы(и) будѣтъ дома то(т) братью свою маѣтъ ѡбослати абы... голо(в)щины искали (1566 ВЛС 36 зв.); што дчили того днѣ, // маю(т) ѣ вече(р) дѣла написа(ти), и до шкѣлы прине(с)ти (Львів, 1587 ЛСБ 87, 4 зв.-5); Естли ѡтецъ тво(и) дома? (к. XVI ст. Розм. 10); Еднако,

такъ на войнѣ, яко и в' покою. Щоденне, смертѣльного ѡчекивай бѣю. На кѣждого чловѣка, и дѣла чѣгаѣтъ, И на войнѣ без' браѣв знагла пориваѣтъ (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 16); Есче притомъ пробаѣмъ: если то у другое почуѣмъ, — и дома сидити не будѣшь! (1649 ШКН 180);

(на батьківщині) вдома, дома: Лѣпеи здобыли-са козаки дѣла, нѣже на море хѣдачи, не єдинъ шляхти(ч) не пришлѣтъ дѣдомѣ (1509-1633 Остр.л. 130 зв.); а ту же у тебѣ дома, в державѣ короны Польской, не ленися и выспрашивай о святыхъ оных (1608-1609 Виш.Зач. 218); наши руские философи,... скочать до латынскихъ мнихов на оборону... и укоряти тымъ спѣсобомъ, яко латынские мнихѣвъ — дома, во отечествахъ с своими ся знаходѣтъ (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 244).

ДОМАВЛЯТИСЯ див. ДОМОВЛЯТИСЯ.

ДОМАВЛЯТИСЯ див. ДОМОВЛЯТИСЯ.

ДОМАВЯТИСЯ див. ДОМОВЛЯТИСЯ.

ДОМАВЯТИСЯ див. ДОМОВЛЯТИСЯ.

ДОМАВЯТИСЯ див. ДОМОВЛЯТИСЯ.

ДОМАГАТИСЯ, ДОМАГАТИСА, ДОМАГАТИСЯ, ДОМОГАТИСЯ дієсл. недок. (чого) Домагатися: если бы са кто че(г) домага(л) до тоѣ ролѣ те(н) ива(н) записуе са гроше(м) свои(м) борони(ти) брата свое(г) фѣдора (Одрехова, 1574 ЦДІАЛ 37, 1, 4); то чоѣ са зѣсима домагѣлѣ, жѣдны(м) правѣломъ не єсть росказано (Острог, 1598-1599 Апокр. 138); ѡгоро(д) па(н) Ро(з)добѣ(ц)ки(и) на(м) запла(т)и(л) и записали(с)мы по ѡно(мѣ) абы...поко(и) мѣ(л) ѡ(т) дѣте(и) наши(х) кгда бы хотѣли того се домага(т) (Житомир, 1605 ЦДІАК 11, 1, 4, 14 зв.); Ѡбѣйга стѣй пожиткѣ са домагаѣтъ (Львів, 1614 Кн. о св. 29 зв. нenum.); сынове небощика фѣдора тахырового... домагалися спа(д)кѣ по стрыкѣ свои(м) (Одрехова, 1625 ЦДІАЛ 37, 2, 38); она,... добръ се своихъ домогала (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 333).

ДОМАКЪ ч. (член родини) родич: Здѣшний:... домовникъ, албо домовный, // власный, прирѣжѣный, албо рѣдичъ, домакъ (1627 ЛБ 42-43).

ДОМАНТОВЕЦЪ, ДОМОНЪТОВЕЦЪ ч. (мешканецъ с. Домантова) домантовецъ. Вл.н.:

Иванъ Дома(н)товецъ (1649 *РЗВ* 410); Яцко Домонътовецъ (Там же, 421).

ДОМАТУРЪ ч. (*смп.* domator, domatur) домосід, домонтар, *діал.* доматор: томоу не дивуйса, або вѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жизнь таа, которое ты не знає(ш): бо еще еси на во(и)ноу не выбра(в)са, еще еси доматоуръ (п. 1596 *Виш.Кн.* 249).

ДОМАШНИЙ, ДОМАШНІЙ, ДОМАШНЬЙ, ДОМАШ҃НИЙ прикл. 1. (який стосується дому, сім'ї) домашній: Виждь, коли имѣет кто два сына или отрочища, и един, вожделѣнно расторг любвѣ домашнѣго пребывания узы, домѣстится на службу царскую..., не лучше ли радуешися и веселишися и утѣшаеши о оном (1615-1616 *Виш.Поз. мисл.* 243); Свѣй властный, свѣйскій, блізкій, домашны(и) домовый, свѣй (1627 *ЛБ* 112); домашнѣ егѡ пріятелеве..., рѣзнѡ розбѣглиса были (Київ, 1637 *УС Кал.* 226); П.Александре(р) Прокопови(ч) має(т)... таковыє схачки ате(н)товати и обсылати... коллегами своими, абы... бѣдовалася братиями завше згода и мило(с)ть, для ро(з)множеня межи нами ря(с)ности посполитом и прыва(т)нои в че(с)ть и славу... в справа(х) домашнихъ (Львів, 1642 *ЛСБ* 1043, 60);

(выготовлений удома, саморобний) домашній: побра(л)...// сорочокъ... дома(ш)нее работы... сорочок... шо(л)ковы(х)... дома(ш)ни(х) то(н)ки(х) десе(т) (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 75-75 зв.).

2. У знач. ім., перев. мн. Домашні: если(ж) господа(ра) домового вел'заоулѡ(м) нарекоша чи(м) пакъ болѣше домашнѣи его (1556-1561 *ПС* 50 зв.); пришо(л) є(м)... ворогы оучинѣти з (д)омашни(х) и(х) (к. XVI ст. *УС* № 31, 99 зв.); Хс не слалъ оучениковъ до вѣрныхъ, але до невѣрныхъ, котѡрыхъ была потреба... крестѣти. Не тылко самыхъ великихъ, але и зо всѣми домашними ихъ, то есть з' жонѡю и з' дѣтми (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 85); Нови(н) жѡ(д)ны(х) Бгу хвала нѣ маємо домашни Ваши и нашѣ... здорови (Львів, 1642 *ЛСБ* 559, 1).

ДОМАШОВЕЦЬ ч. (*мешканець Домашова*) домашовець: Домашовцы зѣ Омеленцами слидѣ увели у наше село (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/1, 297).

ДОМЕКЪ ч. (*смп.* domek) будиночок, домик: Hoy, Kożaczeiku, paniesz moy, Dalekże maiesz domek swoy? (1625 *П.про Кул.* 22); Dalekzeiscy domek twoy? (Там же, 24).

Див. ще ДОМОКЪ.

ДОМЕСТИТИ *див.* ДОМѢСТИТИ.

ДОМЕШЧАТИСА *дієсл. недок.* (*смп.* domieszcząć) (кому, чого) обдаровувати, наділяти (кого чим): Радости са вѣчнои всѣмъ домешчаючи, Повтѡре прѣста тѡго очекиваючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 83).

ДОМИНИКАНИНЪ, ДОМѢНѢКАНИНЪ ч. Домініканець: Также ест и ве Лвове у мниховъ доминикановъ склеп великій книг наших словенских учительских (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); повторе дале(м) ѡ(т)цо(м) доминиканомъ за це(г)-лы тры тисачы фг. 27 и 3 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 13); па(н) ге(т)ма(н) кгда за Днѣпръ ма(л) ити теды мниси домѣнѣкани мѣчъ посвящовали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170).

Див. ще ДОМИНИКЪ.

ДОМИНИКЪ ч. Домініканець. У складі вл. н.: Владиславъ Доминикъ, кнежа на Острогу и Жаславью (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 421).

Див. ще ДОМИНИКАНИНЪ.

ДОМИСЛИТИСЯ *див.* ДОМЫСЛИТИСА.

ДОМИШЛАТИСА *див.* ДОМЫШЛЯТИСЯ.

ДОМИЩЕ ч. Домище: хлѣвина, домо(к) домище (1596 *ЛЗ* 83).

ДОМНА ж. (*смп.* domna, *лат.* domna (domina), *рум.* doamna) пані, *діал.* дѡмна: не пишу(т)ся вони имене(м) мужовы(м) бє(р)навѣская до(м)на ходило(м) до не(и) и не пуцоно єдно пре(з) дво(р)ника (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 2); ву(н) все всѣмъ ряди(т) до того пиши(т) до до(м)ны старо(и) ма(т)ки го(с)подаря его мо(с)ци на (и)мя сафта (Там же).

ДОМНЕМАНЫЙ *див.* ДОМНИМАНЫЙ.

ДОМНЕВАТИСЕ, ДОВНИМАТИСА, ДОВНИМАТИСЬ *дієсл. недок.* (*смп.* domniemawać się, domniemawać się) (о чім і без додатка) догадуватися, додумуватися, змірковувати (про що і без додатка): прише(д)ши та(м) оныи... в'зали по пѣнезю и прише(д)ши прѣвыи довнимали(с) иже бы болѣше

оузуали (1556-1561 ПЄ 86 зв.); а они оузрѣли его, а онѣ ходи(т) по мороу, довѣнималися иже бы што злое было и крык'ноули бо его были всѣ оузрѣли (Там же, 151); кгда се брат поводов теперешних молодший... пан Криштофъ Харлинский о смерти брата их... от людей обчих доведаль, о причины смерти его таковое на он час сразу еще се не доневаючи, кгда до Любча прибежал, раны срокгие на брате забитымъ обачиль, теды се зараз такъ о оныхъ ранах... наперед пытал (Луцк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 509).

ДОМНИМАНЕ, ДОМНИМАНІЕ, ДОМНИМАНЪЕ, ДОМНѢМАНЕ, ДОМНѢМАНЬЕ, ДОВНИМАНЕ, ДОВНѢМАНЕ, ДОВНѢМАННЕ с. (стп. domniemanie, domnimanie) 1. Думка, гадка; припущення, домисел: Ино госпоже кнагине, невѣстко не рач Ваша Милость того по мнѣ довнимана быти, жебы то мѣло з моимъ дозволенемъ быти (Полонна, бл. 1520 АС III, 203); я дей кѣ откажѣ жадномъ не приехал, леч был есми того домнимана, жебы тѣт... бискуп... Виленский был и Его Милости ѣдарити чолом есми хотел (Миляновичі, 1530 АС III, 368); всѣ... сѣды Бжїи вѣдати не можнаа естъ рѣчь, и для тогѡ налѣжитъ намъ не быти в' томъ бадлівыми: еднѣкъ чого домнѣман'емъ дохѣдимъ, повѣжмо (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 39); хоча бы трафилосѣ и невинного, и тылко бы довнѣманиемъ доходили, мовѣчи албо довѣдуючисѣ, чи не знаетъ онѣ нашихъ штукъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 21); Оумышлаю, съсловляю: Ракѣю, ѡважаю, помѣтѣю, вмѣтѣю, встрѣляю, домышлеваюся, дбмысль, дохожѣ(н)е аба домнѣманье чинію (1627 ЛБ 167).

2. Підозріння: мели тоє домнима(н)е до мене вымоваючи м(е)нѣ и(ж) то ни ѡ(т) кого не маемъ ѡ(ч) вл(д)ко є(д)но ѡ(т) тебе а(ж) насъ безъ права клине(ш) (Львів, 1552 ЛСБ 17); Мнѣніе: Мнѣма(н)е, подозрѣ(н)е, домнѣманье (1627 ЛБ 65).

ДОМНИМАНЫЙ, ДОМНИМАНЫЙ, ДОМНЕМАНЫЙ, ДОМНѢМАНЫЙ прикм. (стп. domniemany, domnimanu) 1. Підозрілий, непевний: абых мѣли от единое святое католическое вѣри отступовати, а приступати до домниманных вѣръ, то ест ересей (Вільна, 1600 *Катех.* 68); Былъ у насъ

тыми часы у Вильни домниманый и декградованый митрополитъ панъ Потѣй (1609 АЗР IV, 313).

2. Здогадний, уявний: Дроугое пытаю ѡ ап(с)лѣхъ, чомоу до синодѣ своего, чомоу до мѣтѣвъ, чомѣ до наоученья людѣй и до иншихъ сватобливыхъ справъ мѣстѣ собѣ з домнеманой якой свѣлости и пова(ж)ности не оусмотровали и не обирали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 84); Икона и ѡбразъ... ровный, подббный, албо домнѣманый (1627 ЛБ 47).

ДОМНИМАТИ, ДОМНѢМАТИ, ДОВНИМАТИ, ДОВНѢМАТИ дієсл. недок. (стп. domniemati, domniamati) 1. Думати, міркувати, здогадуватися, припускати: не домнимайте, бы(х) пришесть миръ дати на зємлю (1556-1561 ПЄ 51 зв.); довнѣмаю иже бы в'весь свѣ(т) не могль в'мѣстити написан'ны(х) книгъ (Там же, 442 зв.); влѣдыка,... могъ... тыи ли(с)ты позаписывати по за(м)кохъ, такъ довнимає(м), с повѣсти(и) (Львів, 1590 ЛНБ 4, 2, 30, 2 зв.); Довнимаєтъ то вилялетъ, яко у геретиковъ,... што день — то новина, што чоловекъ — то инѣшая вера (Вільна, 1599 *Ант.* 699).

2. Підозривати: Мню: Мнѣмаю, домнѣмаю, в подозрѣню маю (1627 ЛБ 64).

ДОМНЫЙ¹ прикм. Те саме, що домовый у 1 знач.: пасеки домные и бартѣные вшелякие повыдерали: меды побрали и фунѣдитусъ вни вечъ обернули (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 152).

ДОМНЫЙ² прикм. (який стосується диму) димний: Которая естъ то тая, жѣ то оуступаетъ чересъ поустыню, какъ бы столпъ домный зѣ добровонныхъ рѣчей мирры а ливана а всякого порохоу мироположного апатекарева, зложеного зѣ рознолистыхъ зелен (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52).

ДОМНѢМАНЕ див. ДОМНИМАНЕ.

ДОМНѢМАНЫЙ див. ДОМНИМАНЫЙ.

ДОМНѢМАНЬЕ див. ДОМНИМАНЕ.

ДОМНѢМАТИ див. ДОМНИМАТИ.

ДОМОВЕНЕ с. Вимога, домагання: Прото я, за домове(н)емъ умоцованого стороны поводовое, ...на упа(д) в рѣчи в зыску взда(т) допустилъ (1599 *ККПС* 121).

Див. ще ДОМОВЕНЕСЕ.

ДОМОВЕНЕСЕ, ДОМОВЕНЬЕСЕ, ДОМОВЯНЕСЯ с. Вимога, домагання: И такъ далє(и) за домовя(н)є(м)ся н̄ши(м) в̄рядовы(м) преречоны(и) па(н) рамо(лт)... на то(т) кгрунтъ са(м) выехати и никого выслати и придати не хоте(л) (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 111); Тогды су(д) нинє(ш)ны(и) кгро(д)ски(и)... тоє справы выслу(х)а(в)шы... за домовене(м)се и пра(в)ными поступками стороны поводовое... за бе(з)пра(в)ны(и) грабежъ черезъ позваного поводови... деланы(и)... с̄ймою всею полѣторы тисєчы(и) сорокъ золотыхъ и се(м) золоты(х) по(л)ски(х) стороне поводово(и) ...присѣдиль (Київ, 1617 ЦДІАЛ 181, 2, 125, 2); я, комо(р)никъ, за домовеньємъ се и пра(в)ными поступками стороны поводовое... присужаю и наказую, абы сторона позваная жа(д)ное препе-дицци по(д) ча(с) експєдиован̄тя тоє справы при(н)цыпа(л)ное... не чинили по(д) винами (Горошки, 1643 ДМВН 234); Прето, суд нинешний земьский володимерский, за нестанємъ позваных, а за домовенємъсе и правными поступками сто-роны поводовое,... водлугъ позву, навязку албо такъсу за побите поводовъ... чотыриста золотых полских поводом на позваных, яко неоселых ...въсказуетъ и присужаетъ (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 466).

Див. ще ДОМОВЕНЄ.

ДОМОВИЙ *див. ДОМОВЫЙ.*

ДОМОВИТИ *дієсл. док. (що) (закінчити говорити)* доказати, домовити: еще шнь того не домовиль оучинилсьа шболок и затѣнилъ ихъ (1556-1561 ПЄ 257).

Див. ще ДОМОВАТИ.

ДОМОВИТИСЯ, ДОМОВИТИСЕ, *дієсл. док.*

1. (о що) Домовитися (про що): и такъ о скаране такового здрайцы, ведле учинку его, яко тежъ и о тые речи, у мене и у слуги моего покраденые, домовятся, — зуполную мощъ его милости даю и тымъ сознаньємъ моимъ на в̄ряде поручаю (Во-лодимир, 1599 АрхЮЗР 6/I, 273).

2. (чого) Добитися, домогтися: домовилисе то-го, же прышли до ихъ милости тамъ въ госпode пана воеводы... к тоє избы где тоє коло учинили

обадва владыкове премыслъскни и лвовскни (Вільна, 1597 РИБ XIX, 195).

Див. ще ДОМОВЛЯТИСЯ.

ДОМОВИТЬ *прикм.* Домовитий, хазяйнови-тий: чл̄къ н̄которій бы(л) баръзо до(мо)ви(т) або го(с)подар̄ный, которій насади(л) виногра(д), и плотомъ шгороди(л) его... и ш(т)да(л) его д̄л̄ате-ле(м) (к. XVI ст. УЄ №31, 163 зв.).

ДОМОВІ *див. ДОМОВЫЙ.*

ДОМОВЛЯТИСЯ, ДОМОВЛЯТИСЕ, ДОМОВЛЯТИСЬ, ДОМОВЛАТИСЕ, ДОМОВЛАТИСА, ДОМОВЬЛЯТИСЯ, ДОМОВЯТИСЕ, ДОМОВЯТИСЬ, ДОМОВЯТИСЯ, ДОМОВАТИСА, ДОМАВЛЯТИСЬ, ДОМАВЛЯТИСЯ, ДОМАВЯТИСЯ, ДОМАВЯТИСЕ, ДОМАВЯТИСЬ *дієсл. недок. (чого, за що і без додатка)* Вимагати, домагатися: жидове домовалися и просили є(г) абы на то(м) же квите своє(м) и то каза(л) написа(ти) або шсобливы(и) кви(т) сво(и) и(м) на то да(л) (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 65); А по вычита(н)ю того выписа панове Три-по(л)ские домо(в)лалисє, вины жебы Бара(н) и(м) запла(л) (Житомирщина, 1595 ККПС 66); че(р)н̄цы домо(в)лялися абы на(д) тыми штамана своего поставили (Канів, 1595 ЦДІА 221, 1, 538, 1 зв.); И домовялася заразомъ Сачковая, абы Савка Марковичъ менилъ: што то у него за гостъ, отколы былъ и какъ его звано (Луцьк, 1598 АрхЮЗР 6/I, 271); просили о то с пилностью, домовлалиса того, старалися о то послшве (Острог, 1598-1599 Апокp. 212); И приєха(в)ши... до Пыкова... в̄ря(д)-нику... п̄ну ма(р)тину рамо(л)ту... шны(и)... декре(т)... читали, домовяючися жебы на доб-ра(х)... п̄на крако(в)ского за тую таксу в недоси(т) в̄чине(н)ю на ча(с) тому декретови..., и тому за двою чоты(р)на(д)ца(т) гриве(н) гроше(н) по(л)-ски(х)... в̄чинити не борони(л) (Вінниця, 1605 ЛНБ 5, II 4051, 110 зв.); в да(л)шомъ постѣпкѣ кгда того ча(с) и ме(ст)це буде(т) потреба в̄каже, хотя(т) прод̄кова(ти), и прод̄куютъ ле(ч), тепе(р)... по-званые домавляю(т)ся то(л)ко що за бли(з)ко(ст) (Кременецъ, 1611 ЛНБ 5, III 4053, 26 зв.); Где постанови(в)ши мене поводове просили и домавя-

лися абы(м) я юри(с)дыщю вѣрѣдѣ моего по(д)-
комо(р)ского фѣ(н)дова(л) онѣю публикава(т)
наказа(л) (Острів, 1614 ЛНБ 5, III 4054, 101); А по
вичита(н)ю того по(з)вѣ сторона поведовая проси-
ла и домовляла(с) абы сѣ(д) стороне по(з)вано(и) на
позовѣ справовати(с) наказалѣ (Кременець, 1636
ЛНБ 103, 18/1 с, 1959, 128 зв.); Просячи и домавля-
ючи(с), абы(м) на то(м) мѣ(ст)цу вѣ(д)лу(г)...
трибуна(л)ски(х)[ъ] декретовѣ юри(с)дицію фу(н)-
довалѣ и оную во(з)ному ѡбѣвола(т) розказалѣ
(Горошки, 1642 ДМВН 220); по прочитаню ты(х)
вси(х) позвовѣ... сторона поведовая, реляцією
во(з)но(г)[о] правне дове(д)ши, просила и домав-
ляла(с), абы стороне позвано(и) справоватисе
наказано было (Київ, 1643 ДМВН 263); ѡмоцова-
ны(и) стороны поведовое на позъванныхъ яко
несталы(х) и права по(с)политого непослуш-
ны(х) дальшого в то(и) справѣ поступьку правъ-
но(г) просилѣ и домовля(л)се (Люблін, 1647 ЛНБ 5,
II 4069, 121 зв.); поведовая сторона на них, яко
несталых, права посполитого непослушных и
неоселых, дальшого в той справѣ поступьку прав-
ного просила и домовляласе (Володимир, 1650
АрхЮЗР 3/IV, 466).

Див. ще ДОМОВИТИСЯ.

ДОМОВНИКЪ, ДОМОВЪНИКЪ ч. 1. (*член
родини або той, що постійно живе у чийсь родині*)
домочадець; домашні: якъ са має(т) мо(и) дѣдѣсѣ
добре се маєть з ласки божой и вси домовники
ѡно(г) (к. XVI ст. Розм. 16 зв.); Абѡвѣмъ што єсть
пѣнское, то не єсть тогѡ або ѡвогѡ домовника,
але всѣ(х) спѡлно (Київ, бл. 1619 Аз.В. 220); А если
нѣприятелѣ бѡдетѣ потѣжнѣи которѣи бы кролѣв-
ство его мѡгѣ сплюндрѡвати, то южѣ сѡмѣ зѣ
домовникѡми своими и зо всѣмъ лѡдомѣ на войнѣ
рѡшается, и бѣтвѣ зтачаѣетѣ (Вильна, 1627 Дух.б.
146); Здѣшній: Тѣтошній, ѡбѣчны(и), ѡблѣчній,
притѡмны(и), домовы(и), домовникѣ, ѡлбо домов-
ный, // влѣснѣи, прирѡжѣнѣи, ѡлбо рѡдичѣ, до-
мѡкѣ (1627 ЛБ 42-43); прииѣцыпалове Бокгуѣкѣи
малжѡнѣкове, зѣ домовѣнѣиками своими..., ѡкругѣ
ѡбѣступили..., безѣ вшѣлякогѡ милосердѣя
вѣпрѡдѣ сѡмѣ Янѣ Бокгуѣкѣи тогожѣ небожѣ-

чика Микѡлая Кренѣтовского... безѣбрѡнѣногѡ,
вѣ кульшу правую ноги штыхомѣ шаблею пхнулѣ
(Житомир, 1643 АрхЮЗР 1/VI, 787); Домѡвникѣ.
Domesticus. Familiaris. Vernacul(us) (1650 ЛК 444).

2. (*житель тої самої держави*) земляк: Але по-
кой хотя подѣ часть и сѣ кривдою ѡлбо зѣ ущирѣбѣ-
комѣ маѣтности и не по воли другого бываѣетѣ,
предѣя лепшѣи єсть, а нижѣ война кривавая, на-
справедлившая, а што єще болшого — внутрѣная,
межи домовниками, и вѣ єдиномѣ панствѣ (1598-
1599 Відп.ПО 1055).

3. Господар, хазяїн: Спытѡймѡ(ж) южѣ Домов-
никѡ(в) порѡднѣи(х) якѣ ѡны бѣлости добывѡють
вѣ хлѣбѣ (Київ, 1648 МІКСВ 348).

Див. ще ДОМОВНИЙ, ДОМОВЫЙ.

ДОМОВНИЙ, ДОМУВНИЙ прикм. 1. Який
маѣ дѣм, майно: *Образно:* Тотѣ члѣвѣкѣ домувний
єсть Бѣгѣ, дѣля мѣсти своѣи великои зоветѣ ся
члѣвѣкомѣ (XVI ст. НС 127).

2. У знач. ім. Домочадець: Здѣшній: Тѣтошній,
ѡбѣчны(и), ѡблѣчній, притѡмны(и), домовы(и), до-
мовникѣ, ѡлбо домовний (1627 ЛБ 42).

Див. ще ДОМОВНИКЪ, ДОМОВЫЙ.

ДОМОВСТВО, ДОМОВЪСТВО с. 1. (*домаш-
ні, господарські речі*) рухоме майно: А для твер-
дости сего моего листу вызнанѣя и отправы отда-
ня и внесѣня в руки мои всѣхъ тѣхъ речѣи... и
всякого домовства, панѣ отецѣ мой... печать свою
приложилѣ (Здолбунѣв, 1551 АрхЮЗР 8/III, 26);
Маѣ(т)... па(н) Голове(н)ски(и) и дочка моя... и
потомки ихѣ по животѣ мои(м) всю маѣ(т)ность
мою... и вшѣлякоѣ домо(в)ство... до рукѣ своихѣ
взя(ти) (Житомир, 1584 АЖМУ 152); тѣе всѣ //
имѣнѣя зѣ двѡрами... и зо вшѣлякимѣ домовѣ-
ствомѣ, у мене..., владѣка Луцкѣи... кѣгвалтомѣ
отнялѣ (Луцѣк, 1586 АрхЮЗР 1/1, 230-231); тѣе то
насланѣцы... Подѣ небѣ(т)но(ст) Сѡмого на тогѣ
часѣ прѡтѣстѣючѡгѡ первѣ(и) на Сѣло и дворѣ
прѡтѣстѣючѡгѡ власнѣи(и) шляхѣцѣки(и) вѣ сѣле
борѡдя(н)цѣ бѣдѣчн(и) наѣхавѣши и ѡны(и) домѣ
прѡтѣстѣючѡгѡ зо вѣсѣмъ и вшѣляки(м) домовѣ-
ствомѣ зѣ берѡмъ и ѡхѣ(н)дожѣствомѣ шляхѣцѣ-
кимѣ ѡсѣгнѣвѣши..., // прѡтѣ(с)тѣючѡ(г) с тѣхъ

добрѣ... вибили (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 103-103 зв.); протѣ(с)тансѣ... зостави(в)ши ѡ(д)накѣ урожоную паню Катарыну Пне(в)ского, ма(л)-жо(н)ку свою,... зо вси(м) ѡхе(н)дство(м) и домо(в)ство(м) свои(м) выве(з)ти не мо(г), уеха(в) (Житомир, 1650 ДМВН 198); Домѡвство. Res familiaris (1650 ЛК 444).

2. Дім, житло: Ѡбѣтелище, а: Мешка(н)є, // до(в)ство, жйлище, кѣща (1627 ЛБ 147-148).

3. Домашне господарство: дає ей г(с)дѣ бгѣ покѣтѣ, болѣзни и тѣжкое рожѣнье и клѡпоты велики ѡколо дѣтокѣ и домѡвства: и подѣданство подѣ моцѣ мѣжескѣю кладѣтъ на ню (серед. XVII ст. Хрон. 9 зв.).

4. (походження, послідовність поколінь одного предка) рід: Розѣмѣю еше, же не тѡлко для врожѣнои свѣеи цнѡты особливѣю лѣскѣ и прѣязнь южѣ мнѣ ѡсвѣдчѣню не ѡ(т)мѣнне сѣ кѡждымѣ часомѣ знѣти бѣдѣ. але погладаючи и на сѣпле-мѣнництво... зѣ... Вш Кн(ж) Мл(с)ти Дѡмомѣ, дѡмовства нашѣго, держдѣ... до мл(с)ти (Київ, 1623 МКСВ 77); Для порѡжнеѣ слѣвы зацнны домѡвства, мнѡгѣи нѣрѡдове, и великѣи мѣста оупадокѣ ѡ(т)несли (Київ, 1637 УС Кал. 4); Тѣа тѣды до прѣцы нашѣи Трызнанскои Лилѣи, Старожитногѡ Клейнѡтѣ Презѣцногѡ Домѡвства Прп(д)б: твоѣгѡ ѡ(т)че и Пѣстырѣ, была намѣ потреба, абѣсмѡ еи при Канѡнахѣ, и Гѣмнахѣ Црѣкѡвныхѣ вѣщѣпѣли (Київ, 1648 МКСВ 351).

ДОВОМЫЙ, ДОВОМІЙ, ДОМОВІ прикм.

1. (який стосується дому як споруди, будівлі або призначеній під будівництво дому) домовий: Я ма(л)ко фѣдорови(ч)... вы(з)наваю... и(ж) є(с)ми... прода(л)... коморѣ свою вла(с)ную кра(м)ную... лежачую межи комо(р) крамны(х) з одное стороны на пляцѣ ѡ(р)ме(н)скомѣ а (з) дрѣгое стороны комора пѣна мѣха(и)ла ма(р)тиновича лѡбача... а в тылу пля(ц) домовы(и) мѣ(с)ки(и)... прозываемы(и) мелѣшко(в)ски(и) (Київ, 1600 ПИ №28); angulus rog домові (I пол. XVII ст. Сем. 23).

2. (який є власником дому, керує ним і т. ін.) домовий: в мѣсте г(с)дрѣ(и) домовыхѣ є коморѣ-никовѣ кѣ... ковалѣвѣ сѣ(д)лѣри г (1552 ОВол.З.

200 зв.); Єсѣли же бы вѣдалѣ гѡспѡдарѣ домовыи вѣ которѡую сѣтра(ж) зѣлодѣи прѣйде. чѡлѣ бы и не далѣ бы по(д)копати домоу своего (1556-1561 ПС 104); с кѡждого домового гѡспѡдара, братѣи и сѣсѣдовѣ, ѡт гѡловы по шести грошѣи (Вѣльна, 1566 AS VII, 88); за котѡры(м) дѣ(и) розѡгна(н)ємѣ его люде(и) гѡспѡдынн домовѣя ми(с)ковѣя хѡлавиная на чѡтыри золѡты(х) по(л)ски(х) себе шкѡдуєтъ (Володимир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 26); той ли(х) гдѣ свою волю вѡзметѣ, перебѣгаєтъ напере(д) колко домо(в) цѣлы(х), и єдинѣ бы налѣпшого бѣдовѣна, а хотѣбы и великого пѣна одѣраєтъ, рѣбаєтъ, лѡмитѣ, и ро(з)метѣєтъ, мѣло сѣ в томѣ кого рѣдитѣ, на бѣдовѣanye и кѡспѡдара домового ничѡго сѣ не ѡбзираючи (Острог, 1587 См.Кл. 14); Прѣто жѣ еше на двѣрѣхѣ, пристѣпѣвши до шѣфѣара домового рекли (серед. XVII ст. Хрон. 70);

(який живе в одному домі) домашній: И сѣдѣса при кѡмѣ хѡчешѣ // по(с)тѣвити прѣвѣдѣ, или при слѡвѣ(х) Григѡріѣ, или при Хѣвѣхѣ... Ижѣ недѣбаніє и нестарѣнієса ѡ чѣлади домовѡи, лѣгкѣи грѣхѣ назывѣє(т) (Київ, бл. 1619 О обр. 132-133); пана Войтѣха Крушижевского, Яремѣяна Снятыцкого и двѡх кѡзачковѣ при них домовыхѣ... с тѣм быдломѣ побрѣли (Житомир, 1630 АрхЮЗР I/VI, 616); єдѣнѣ з домовѡи брѣтѣи лѣ(д)вѣ его познѣлѣ (серед. XVII ст. Кас. 53); Ѡ чѣмѣ кѣдѣса Аврѣамѣ довѣдалѣ, на порѡтовѣanye мѣлогѣ брѣтѣнка своего собрѣлѣ домовѣи слѣгѣи мѣлѣ тѣ и осмѣнатцѣтѣ мѣжѣи до бѡю. и бѣжа(л) в погѡню ѣжѣ до дѡна (серед. XVII ст. Хрон. 23).

3. (який стосується дому як домашнього господарства, використовується в ньому) домовий, домашній, гѡспѡдарський: пани... Настѣса дѣла и записѣла ємѣ вѣно своє,... што ѡт мѣжа своего неѡжчика... мѣла и вѣ томѣ статки // домовѣи нѣ вси свои рѣхомѣи рѣчи (Кракѣв, 1538 AS IV, 113-114); мають ѡни... инѣше живности и домовѣе рѣчи добровѡлне продавати (Вѣльна, 1546 AS IV, 457); а я самѣ, жѡна, дѣти и потѡмки наши того єму заборѡняти не маѡт и статку домового, быдла и инѣших рѣхомѣхѣ рѣчѣи то все Кѣабрѣялѣ и жѡна его побрѣати маѡт (Кѡблин, 1560 АрхЮЗР 8/VI, 79);

А што са дотычеть бы(д)ла и и(н)ши(х) ста(т)-ковъ домовы(х) то па(н) Федо(р) ѡсве(т)чи(в)ши вижомъ... тамъ в целости в дому оставилъ (Кременецъ, 1563 ЛНБ 103, 26/Id, 1810, 8 зв.); гу(м)на и иные ста(т)ки домовые неря(д)не роспрошала // ...и ничего в до(м) детеѣ не прибавляла (1566 ВЛС 64-64 зв.); Каинове... сынове... вынашли кова(л)ство, слюса(р)ство,... и вси(х) рѣчи(и) домовы(х) (1582 Кр.Стр. 18 зв.); домовых ночвий, ...вѣдеръ двѣ (Пересопница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297); Мшѣль: стѣтки домовѣи (1627 ЛБ 67); замокъ ...згорѣ(л) где вси до(с)та(т)ки яко шаты Кле(и)ноты Сребро Злото и инышыѣ ѡхенѣдо(з)ства и(с)пленьдище домовые аплараты и ринъшгунъки военныы... ѡво зѣгола все А все... погорело (Київ, 1640 ЛНБ 5, III 4063, 21); spartea, рѣшина, спра(т) домови(х) веще(и) (1642 ЛС 376); ничего згола не заста(л) ве (д)воре: ани быде(л), ани збожѣ, ани спрату домового (Житомир, 1650 ДМВН 197);

(який стосується господарської діяльності) господарський: а естли-же быхъ я або сын мой князь Яхим на оный вышей помененый рок, знайдучи вымову якими-ж колвек причинами, службою господарською, або затрудненем яким-же колвек домовым, хотели ся с того зрывают,... // тогды обовезуюсе... заруки на господаря короля ...петнацат тысячей коп грошей литовскихъ... заплатити (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 8/III, 291-292); твоа м(л)... на право вѣта(г)нѣ(л) в маѣтности(х) и(х) и въ ѡбходе(х) домовы(х) до шко(д) велики(х) приве(л) (Берестя, 1593 ЛСБ 238, 1 зв.); Да(ш) ми зась дѣволе оубогомѣ и неслѣвномѣ члѣкѣ оутѣхѣ, и похот)... да сво(и) розѣ(м) в то(и) забавѣ фрасѣ(н)кѣ и старана домовѣго, земле(н)ного и же(н)ско(го) погрѣбѣ (1599-1600 Виш.Кн. 211 зв.); сѣна стыртъ три, двѣ на потребу домовую, а третя на предажу годна за копѣ дванайцѣть литевскихъ (Пересопница, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 299); Хочеш ли те припоману и домовые старѣнѣ, ѡ жонѣ, ѡ дѣте(х) // ѡ слѣга(х) (Острог, 1607 Лѣк. 110-111); Домостройтельство: Домѣсмотрѣтельство, радъ домовы(и) (1627 ЛБ 31).

4. (саморобний) домовий, домашній: Въ томъ же дворе, въ коморе,... коверцовъ домовое работы (!) великихъ три (Луцьк, 1576 АрхЮЗР 1/I, 54); побрати казалъ... ложниковъ домовое работы шесть (Кременецъ, 1593 АрхЮЗР 1/VI, 98); марѣша се(н)ковая... скаржилася на ѡлекшую вдову... и(ж) дала... на запа(с)жу поло(т)на колѣ(и)ского и на два фартухы ѡколистыи. ѡ(д)дала(м) ю(и) поло(т)на своеи работы домовои то(и)жо(г) поло(т)на (Львів, 1607 ЛСБ 1046, 2 зв.).

5. (приручений, не дикий) домашній, свійський: Цена птахамъ домовымъ... жора(в) домовы(и) три копы гроше(и), лебе(д) домовы(и) три копы гроше(и) (1566 ВЛС 99 зв.); зѣбрата за(с) домовѣи яко соу(т) псы, коты и конѣ, котѣи знаки мѣ(с)ти панѡу(м) свои(м) показѣю(т), котѣи якоу коблѣкъ небе(з)печно(ст) подымѣю(т) жебы ихъ ѡборонѣли (поч. XVII ст. Проп.р. 226).

6. Свій, власний, особистий: але маю(т) снѣже быстрѣйше бѣго(м), оуве(с) днѣ свѣтачи свою свѣщоу,... маю(т) лѣнѣ свѣтачоую не поезѣжаю(т), и на колѣсиница(х) златокованъны(х), и не нѣса(т)са на лѣктица(х), але маю(т) нѣги домѡвую колѣсницѣ, не маю(т) бога(т)ства (Острог, 1599 Кл.Остр. 223); И пото(м) почали папеже(и)... на папежство ставити, таки(м) способѡ(м), А(р)хидѣяконѣ и(х) иащѣпаеъ ѣ папежа реликви домовые рекѣши та(и)ныы ѡды (поч. XVII ст. ЦНБ 476 П/1736, 51 зв.).

7. (який стосується всього суспільства) громадянський: дрѣгаа братья нѣши княжата... рыце(р)ство ѡбыватели воево(д)ства во(и)ны(и)ского и брасла(в)ского за ѡ(т)ѣха(н)емъ нѣшимъ на елекѣцѣю хотечи небезпѣчность домовѣю злѣща по(д)ты(м) часомъ зѣстѣ пѣна нѣшого ѡпатри(т) (Берестечко, 1573 ЖКК I, 50); елорѣ(с) выгнаны(и) промышля(л) тежѣ ѡ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здоровя(м) свои(м)... пре(д) ѡны(м) забѣрены(м) кривавѡ(и) домовѡ(и) во(и)ны, выхро(м) бе(з)печне захова(ти) (1582 Кр.Стр. 79 зв.); Того тѣды се(и)микѣ же не тая е(ст) материя и пропозиция якобы(с)мы намавля(ти) мѣли ѡ ѡспокоюню росты(р)ковъ домовы(х) ты(л)ко ѡ небе(з)пече(н)ствѣ коро(н)номъ (Луцьк, 1600 ЛСБ 349, 1); Дла тѣхъ тѣды двѡхъ причинъ того мѣча оуживѣи, домовыхъ

звѣдъ оутѣкаѣй привѣтны(х) крѣвдѣ занедбавѣи (Дермань, 1604 *Нал. На г. Остр.* тит. зв.); Дознѣлисы по смерти его дѣстѣ ѡ(т)мѣни, вѣенѣ домо-вѣхъ и тижѣ посторѣнныхъ бѣ(з) мѣры (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 45 зв.); Вѣнѣтренаѣ привнѣтїа: Домовѣи припѣдки (1627 *ЛБ* 21); кѣды протестансѣ..., по наступенїю страшнѣго запалу домовое войны, зѣ Украины,... уходячи до войска короннѣго, а потомъ зѣхавшысе зѣ... паны комиссарами... на комѣмиссию з ребелѣлизанѣтами запорозкими ...посланые были, и од нихъ... запудили на Вислу (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 403).

8. У знач. ім. у мн. **ДОВОВЫИ** (ДОВОВЫЕ) — (всі, хто живе в одній сім'ї, разом з ким-небудь) домашні: ѡ якъ шаслѣивые тые домѣвые, котѣрые в та(к) достатнѣ(м) жѣвоу(т) мешканю! (поч. XVII ст. *Проп.р.* 236); его вси приѣтели знѣемыи и домо-вѣи ѡплакиваю(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* 14); хвалили бѣга такъ домовѣи, якѡ и вси котѣрыи его знали (серед. XVII ст. *Хрон.* 389 зв.).

Див. ще ДОМОВНИКЪ, ДОМОВНЫЙ.

ДОМОВЯНЕСЯ *див. ДОМОВЕНЕСЕ.*

ДОМОВЯТИСЕ *див. ДОМОВЛЯТИСЯ.*

ДОМОВЯТИСЬ *див. ДОМОВЛЯТИСЯ.*

ДОМОВЯТИСЯ *див. ДОМОВЛЯТИСЯ.*

ДОМОВАТИ *дієсл. недок. (чого) (говорити що-небудь до кінця) договорювати:* коли еще пѣтрѣ ты(х) слѣвъ дѣмѣва(л). и тѣг(д)ы кѣрѣ зѣпѣ(л) (к. XVI ст. *УС* №77, 26 зв.).

Див. ще ДОМОВИТИ.

ДОМОВАТИСА *див. ДОМОВЛЯТИСЯ.*

ДОМОГАТИ *дієсл. недок. (від кого чого) Ви-магати (від кого чого і що):* панѣ Семенѣ Богу-ринѣський... почаль... якогѣсь листу от дѣчки мо-ее... домогати. чѣго дей никѣды перед его милос-тю княземѣ старостою и приѣтѣлы помененыи на постановленѣню споминано не было (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264).

ДОМОКЪ *ч. Домик:* деса(т)ничихъ домѣковѣ л̄ на доле по(д) замѣкомѣ (1552 *ОКЗ* 43 зв.); до-мокъ малый, то естѣ светличка зѣ сенми и ко-морка (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 204); до-пусти(ли) миряно(м) нѣкѣи(м) до(м)ковѣ стары(х)

монасты(р)ски(х), в котѣры(х) за ровны(м) чин-ше(м) жили,... поправляти (Львѣв, 1591 *ЛСБ* 154); храмина, дѣмѣ домѣкѣ (1596 *ЛЗ* 83); да(ш) ми домо(к) и землицю, да(ш) ми смѣто(к) и бѣдѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 49); Пѣатымѣ тѣды ѡ(т) цѣркве кѣменемѣ, войны своѣи домѣкѣ постановѣлѣ (Киѣв, 1627 *Тр.* 555); Домѣкѣ. А(е)dicula. Dom[u]ncula (1650 *ЛК* 444).

Див. ще ДОМЕКЪ.

ДОМОЛѢЖЕНЬ *ч. Ледар, нероба, лежебок:* От здѣ зри, како укорѣяет домолѣженѣв Златѣусты (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 240); То видиш, ижѣ тая хула на отшѣдших во пустыню или в горы не Златѣустѣго естѣ, истиннѣго богѣсловца, але ба-бѣка и домолѣжня (Там же).

ДОМОЛѢЖНЫЙ *прикм. Лѣдачий, лѣнивий:* Присмотри жѣ ся еще бабѣским басням, послѣдова-нию того слова хулы, богѣлюбный прочитатѣлю, что рече домолѣжный баснословец (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 240); На тѣе вам коротко отповѣм, ...за единого, в горах и пѣщѣрах сѣдѣящего руского инока тысячу домолѣжных и в полатах упокоѣва-ющихся миролюбцев, мясѣедеѣв, роскошных мни-хов латынских не промѣнил бым (Там же, 244).

ДОМОНѢТОВЕЦЪ *див. ДОМАНТОВЕЦЪ.*

ДОМОПРАВЛЕНІЕ *с. (ведення домашнього господарства) господарювання:* Стѣроѣніе: Раджѣ(н)е. Домоправлѣніе. Домостѣроѣніе, шафарство, домовѣе оуслѣдѣгова(н)е, дѣмомѣ ѡпѣка(н)еса, оурадѣ господѣрскѣй (1627 *ЛБ* 122).

ДОМОРОСЛЫЙ *прикм. (виращений удома, у своєму господарстві) доморослий, домашній:* в Мартина Палчика — свѣрѣпу вороную доморос-лую з возѣмѣ, сермягу и шапку взяли (Луцьк, 1547 *АрхЮЗР* 1/VI, 48); У Ти(ш)ка Бабича: клячу по-ловую доморо(с)лую (Житомир, 1650 *ДМВН* 205); У Лаврина Наумѣ(н)ка: конѣ сѣвого доморо(с)ло-го (Там же).

ДОМОСТРОЕНІЕ *с. (цсл. домостроение) домовпорѣдкування:* Стѣроѣніе: Раджѣ(н)е. Домо-правлѣніе. Домостѣроѣніе, шафарство, домовѣе оуслѣдѣгова(н)е, дѣмомѣ ѡпѣка(н)еса (1627 *ЛБ* 122).

ДОМОЧАДЕЦЬ ч. Домочадець: члѣвкъ... имѣлъ рабовъ домочадцовъ свои(х) (1489 *Чет.* 147); за што уставичне, Господу Богу и церкви светой служащи, за мене и всихъ домочадцовъ моихъ молитисе не устал и не устаеъ (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); Іс... е(ст) Снѣ а не домочадець, Панъ а не слѣга (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125).

ДОМУВЛАДИКА ч. Господар, володар дому: а колі юж встанет домувлдка и затворит двері. почалі бы есте на дворѣ стояти и колотати въ двери. рекоучі гї гї. ѡ(т)ворі и нам (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 80).

ДОМУВЪ присл. Додому, діал. домів: Чомъ она была у курварствѣ, якъ мовить май потумъ евангелистъ и пришла идъ колодязеви безъ сорома грубо и грѣшна, али ся обернула домувъ выдъ колодязя праведна и свята (XVI ст. *НЄ* 63).

ДОМУРОВАНЯ, ДОМУРОВАНЕ с. Домурування: Рее(стр) коне(ч)но(г) дом(ѣ)рован(а) цѣркве ѡспеніа пр(с)ты(а) б(д)ца въ рѣкѣ 1627 зачаты(и) (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, тит.); а то(ж) то е(ст) коне(ч)ное домѣрованя. (яко са(м) ѡдае(ш)) за твоимъ стараня(м) и працею (Там же, 6).

ДОМУРОВАТИ дієсл. док. (що, чого) Домурувати (що): покорне прошѣ милостиваа пани матѣхно, абы былъ тот шпитал домѣрован и ѡѡднованъ (Рожана, 1571 *АС VII*, 398); гди(ж) е(ст) таковое ми(с)це что тоє потребѣе(т) дилѣ то(г) его г(с)п(д)р(с)каа мл(с)ть преклонитесе рачи(л) аби тѣю стѣю цр̑ко(в) доко(н)чи(л) и домѣрова(л) накладо(м) и ко(ш)то(м) свои(м) (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1); месяца октября 1 дня домуровали и остатней бани на рогу отъ урмянское церкви (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

ДОМУСМОТРИТЕЛСТВО с. Управління домо́м: Домостроительство: Домѣсмотрітельство, ра́д домовы(и) (1627 *ЛБ* 31).

ДОМЪ, ДОМЪ, ДУМЪ ч. 1. (споруда для житла, господарських і адміністративних потреб і т. ін.) будинок, дім, будівля: И тежъ въ // тихъ привиліяхъ выписано, што имъ вольно дерево брати на будованіе домовъ (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/1, 29-30); на великіи по́стъ снѣгъ выпалъ та(к) вели-

кіи, же ни(х)то не мо́гъ... э́ домѣ вѣйти не прокѣй-давши лопáтою (1509-1633 *Остр.л.* 130); домъ при земѣли // гнилы(и) (1552 *ОКан.З.* 18 зв.-19); Ѡтъ того домѣ мѣрованного заса горо(д)ни пора(д)комъ стоать (1552 *ОЛЗ* 162 зв.); а коли сталаса пово(д) и прибыла рѣка и ѡпер'ласа домови томоу и не могла его пороушити, прото иже е(ст) ѡснова(н) на камени (1556-1561 *ПЄ* 238 зв.); коли бы(х)... с того дому... не вте(к), певне бы мя забили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 97); которій на дахѣ нехай не сходи(т) взáти што в домѣ его (Вільна, 1596 *З.Каз.* 25 зв.); Съ тыхъ домовъ видели есмо за оказанънемъ думъ другий, на подрубе стоячи (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160); и убогыи и путныи увели у думъ свой (XVI ст. *НЄ* 35); на цю свою власну руку подпѣую и печатю потверждамъ въ самомъ дому моемъ урядскимъ (Фольварк, 1606 *НЗУж.* XIV, 226); Просити Єго К(р) М(л), Абы намъ во(л)-ное было купова(н)е домо(в), И крамо(в) Ѡ(т) ты(х), Кто бы намъ ко(л)векъ в рынку, И въ длиц(а)х) Продавати хотѣ(л) (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1); Врачѣбница: Дѡмъ гдѣ лѣчатъ, и тѣжъ аптѣка (1627 *ЛБ* 17); А домъ своѣй бѣдовáль тѣжъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 297 зв.); Дѡмъ. Domus. А(e)des. Lar (1650 *ЛК* 444); *Образно*: Дѡмомъ абѡвѣмъ и покѡемъ Дѣха стѡго естъ покѡра, любѡвь и крѡтость (Вільна, 1627 *Дух.б.* 201); домъ (думъ) братский, братский домъ — (будинок, у якому знаходилося майно братства, відбувалися зібрання членів братства) братський дім: Вшелякая справа бра(т)ская не мае(т) быти выношена дале(и) ѡ(т) порога домѣ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 68); за дерево що на дѣ(м) бра(т)ски(и) да(л) ямъ золоты(х) л̑ и гроши(и) пя(т)десять (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 7); И не хотѣ(л) ся на(д) бра(т)ствомъ змиловати // но... каза(л) мя слуга(м) свои(м) з бра(т)ско(г) дому выве(д)ши до себе привести, и поставити в господѣ пре(д) лице(м) свои(м) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 1136, 35, 1-1 зв.); домъ гостинный, гостинный домъ — а) дім для приїжджих: Гостінница: Домъ гостінны(и) (1627 *ЛБ* 28); б) (дім, де радо приймають гостей) гостинний дім: гдѣ естъ дѡмъ гостин'ный и гдѣ пасхоу съ

оученики моими ясти боудю а онъ вамъ оука-
 жеть грѣниоу велікоу оусланоу (1556-1561 ПС
 185); Зѣчимъ цѣрковъ Бѣаа и грѣшныхъ, и мыта-
 ревъ прїимѣть... обвазѣвши раны, припрѣдѣли
 до гостѣннаго домѣ (Київ, 1637 УС *Кал.* 643);
 домъ друкарскій — друкарня: Еще же и дома
 це(р)ко(в)ные... и дрѣка(р)ские и шко(л)ные мѣ-
 рѣю(т) (1592 ЛСБ 218); домъ купецкій — кра-
 ниця: а тымъ который голоубы продавали рекль
 възъмѣте тоѣ ѡ(т)толе а не дѣлайте домоу моего
 ѡ(т)ца домоу коупецкы(м) (1556-1561 ПС 347 зв.);
 домъ нечистый — дїмъ розпусти: Моглесь ты(ж)
 то слыхѣти альбо и видѣти в домѣ(х) нечѣстныхъ,
 ижъ зъ шпѣ(т)ными и невѣстыдливыми невѣстами,
 катѣве, оурва(н)щи, и котѣрыє зъ звѣрми бѣрю(т)сѣ,
 зале(д)во ѡбѣцѣвати позволяю(т) (Острог, 1607 Лѣк.
 59); домъ радецкий — (будинок, в якому містило-
 ся міське самоврядування) ратуша: Воини пакъ
 оувели его вноутрь двора который называетсѣ
 прѣторъ [дом радецкий, або ратушь] (1556-1561
 ПС 192 зв.); домъ судовый — примѣщення для су-
 ду: пила(т)... вѣшоль ѡпа(т) въ прѣторъ [до дому
 соудового] (1556-1561 ПС 430); Прѣторъ: Рѣдѣшъ,
 дѣмъ сѣдовый, сѣдѣище (1627 ЛБ 96);
 домъ шинковный — шинок, корчма: Наумъ
 Климовичъ а Жда(н) Ивановичъ прише(д)ши до
 дом(у) ши(н)ковнаго, где ме(д) ши(н)ковано, тамъ
 же, де(и)... Сха(р)ю Кгершоновича безъви(н)не...
 ѡкрутне збили (Житомир, 1584 АЖМУ 130); домъ
 школный — школа: ѡ(т) домѣ шко(л)наго на ра-
 тѣшъ дали(с)мо на гайдѣки злоты(и) ·а· (Лѣвѣв,
 1612 ЛСБ 1044, 2); пїанственный домъ — те саме,
 що домъ шинковный: Повелѣвае(м) всякомѣ стѣ-
 нѣ Люде(м) хр(с)тїа(н)ски(м), Схѣдѣчиси до сѣще-
 ни(к)а или в бра(т)ствѣ почитайте Сѣѣа кнїги..., или
 соше(д)шесѣ любѣвїю не в' пїа(н)стве(н)ный дом(у)
 до котѣрого брата не в' пїа(н)ство, но въ слѣвѣ
 бѣжїю поюше в ср(д)це(х) ва(ших) гвї (Лѣвѣв, 1609
 ЛСБ 423); шпиталскій домъ — шпиталь: Въ
 Володимѣри... причинити дла дѣѣкона до-
 мокъ въ ѡднѣжъ стѣнѣ и подѣ ѡдинъ съ тымъ //
 шпиталскимъ домоу побой, избѣ на полтрѣтя...
 сажна (1577 АС VI 77-78).

2. (примѣщення, в якому живутъ люди, житло)
 дїмъ: Далѣй выписано в томъже привїлю... што дал
 Его Милость кназю Семѣнѣ Юрѣвичѣ домъ жи-
 довскій в мѣстѣ Лѣцком... и к томѣ придалъ емѣ фол-
 варок (Краків, 1507 АС III, 40); зраїло аврамови(ч)
 ...з слуга(ми) своими... чиначи сухва(л)стнѣ сво-
 ему досы(т) з а(р)кабузо(в) з луко(в) на влицы
 пере(д) домо(м) мои(м) стрѣла(ли) (Володимѣр,
 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 76); Коли (кто) хочѣтъ хыжу
 розбити, извѣжуютъ (перше) дужѣйшого и тогды
 думъ его извою(ю)тъ (XVI ст. НС 74); Способъ
 контрактѣ наймованя домѣ (к. XVI ст. Розм. 68 зв.);
 до избы не(р)хнеи поповѣско(г) домѣ за рѣязѣ и за
 коло(д)ку золоты(и) а (Лѣвѣв, 1607 ЛСБ 1044, 4 зв.);
 Кѣторы(х) вмл(с) позывае(т) ѡ то ижъ рокѣ
 тепере(ш)него... вмл(с) самъ ѡсобѣю своѣю з слѣ-
 гами своими приехавшы в домъ мешканя его до
 села мыкѣли(н)... має(т)но(ст) его в домѣ мешканя
 его моцѣ Кгва(л)томъ, побрали и пограбили
 (Київ, 1617 ЦДІАЛ 181, 2, 125, 2, 1 зв.); Жїище:
 Мешканѣе, дѣмъ (1627 ЛБ 37); habitaculum, жили-
 ще, домъ (1642 ЛС 213); домъ вольный — житло,
 звѣльнене від сплати податків: А кѣ томѣ маєтъ
 во(и)тъ ѣ мѣстѣ домъ вольны(и) (1552 ОВол.З.
 199 зв.); наемный домъ — житло, яке здавалося
 в орѣнду: Жидовъ... два(д)ца(т) и два... живѣтъ в
 наемныхъ домѣхъ мѣстскихъ (1552 ОВол.З. 200);
 а тыхъ што в наемныхъ домѣхъ шинковали иї
 (1552 ОЛЗ 179).

3. (примѣщення, люди, що в ньому живутъ, та їх
 господарство) дїмъ: дали и потвѣрдили есми и(м) ѣ
 нашей земли ѣ молдавской и(х) правѣю ѡтнинѣ
 села... ѣзли микладша(н) и за прѣто(м)... где бы(л)
 до(м) ѡана маржандла... тоѣ вѣсе... дае(м) и(м)
 ѡ(т) на(с)... и дѣте(м) и(х) (Хуші, 1507 ЦДІАЛ 131,
 1, 282); кажѣды(и) с нихъ дае(т) на го(д) з домѣ по
 г гроши (1552 ОВін.З. 132); то все ѡт мала и до
 велика з дому моего, съ комѣрѣ и з скринѣ моихъ
 побралъ (Луцьк, 1563 РЕА II, 126); А ѡчыстившы
 и ѡсвѣбѣди(в)ши ѡпѣтъ зновѣ до рѣкъ моцѣ...
 ѡ(т)цѣ... подѣтъ маемо... по(д) тыми(ж) зарѣками...
 на до(м)... листы старѣє кѣпчыє двѣровыє (Київ,

1616 ЦДІАК 221, 1, 62, 1 зв.); онъ... розказаль шафарови дѡмѡ своего (серед. XVII ст. *Хрон.* 69).

4. (*мешканці дому*) родина, сім'я, домашні: Нашла есми,... держала есми его анижъ его пушоу, алижъ его въведу до дому матере моя (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); А пото(м) сенюта поведи(л) по чому естъ бли(э)ки(и) имѣ(н)ю тому а кровны(и) дому того (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 4 зв.); Ино я, хочечи... зъ его милостю паномъ Олехномъ кривное звязанье и з домом его милости вечистую приязнь,... приехали... до Красного зъ... приятелми моими (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III, 28); в' который же до(м) коли войдете напервѣй мов'те миръ томоу *домови* (1556-1561 *ПС* 261); тоє все право мое, та(к) прироженое, яко и на листѣ(х) мне и домови моему... належачое, [на] пана... писара земского... вечными часы вливаю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); але та(м) на коно(н)чи домами живу(т) и пожи(т)ко(в) уживаю(т) (Канів, 1595 *ЦДІАК* 221, 1, 538, 1 зв.); Жона твоя, яко лоза плудная у дому твоємъ, а дѣти твои, якъ цвѣтовии рускы около стола твоего (XVI ст. *НС* 223); А поневажъ всѣмъ дѡмомъ, то естъ // з' всею чѣла(д)кою, и з' дѣтми за нимъ шли; всѣмъ тежъ дѡмомъ и добродѣйствъ егѡ зажили (Київ, 1637 *УЕ Ка.т.* 429-430); рѣклъ Іуда тамарѣ невѣстце своѣй: бѣди вдовѡю в домѡ оца твоегѡ, ажъ ѳзросте Силомъ сынъ мой (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.); Нинѣ блѣгословеніє... домови вашему препославшы мл(с)ти и любви... врѣчае(м) (Іркліїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

5. (*ряд поколінь, що походять від одного предка*) рід: а к томѡ бачачи на Егѡ Милости знаменитый, а высокий дом княжацкий, даем и дарѣм и дозволаєм... князю... Острозскомѡ воском черленим всакии листы свои печатовати (Вільна, 1522 *AS* III, 235); кгдыж в доброй памяти естъ зацность старожитных домов и народов Вашѣй Милости и вси криваго потѡ заслѣги, в том не потреба вонти, иж се и брата наши не сквапат на ѳчтливое и славное Вашѣй Милости торгати (Варшава, 1568 *AS* VII, 306); Литва по(с)полите за пога(н)ства имена княжа(т) свои(х) мѣла и шляхе(т)ски(х) до-

мо(в) (1582 *Кр.Стр.* 57 зв.); Не емъ я пусланъ, лише ико уцямъ погыблымъ дому Израилевого (XVI ст. *НС* 183); Тымъ са здавна, ѡстрѡзскихъ до(м) хвалитъ мѡчно стойтъ, йнѣшій са кто валитъ (Дермань, 1605 *Нал. На г.Остр.* 6); То(т) Клѣйноть невыслѡбный да(н) е(ст) за Гѣрбъ домѡ Плетенецки(х) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); Цнѣй Желиборскихъ дѡме; бо кобсы схилюне, Быстро на каркъ Варварскій: нѡсишь наѡстрѡне (Львів, 1642 *Бут.* 2); И на увесь его дом Неха(и) буде(т) Про(к)лятство Анаѡема (Синечола, 1648 *ЗНТШ* XIX, Misc. 8); И стала са тѣды дрѣгаа война межи дѡмомъ садловымъ, а межи дѡмомъ давидовымъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 245); И понеже добрѣ ѡ дому наше(м) желиборски(х) шля(х)ти по(л)скои... проповѣдаешъ... любовно (Іркліїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

6. Храм, церква, монастир: а в Черкасахъ селище мое Бузуково и з землями, и сеножатми,... и с ыншими доходы, што к тому прислухало, на Пречистой домъ (Овруч, 1509 *ЧИОНЛ* VIII-3, 7); г(с)ди бл(с)ви и ѡсѣти любачи(х) блѣголѣпие домѡ твое(г) и мѣсто вселения славы твоея (Новгородок, 1547 *ЛСБ* 13); написана бы(ст) сіа книга... в домоу прч(с)тыа бѣа еже е(ст) лавра прп(д)бны(х) и бѣгѡсны(х) ѡцѣ наши(х) (Київ, 1554 *ПИ* №1); Аще ли свашѣнникъ начнѣтъ дѡмъ своѣй держати в' небрежѣніи безъчынно... в' такового безъчынника маємъ Црѣковъ ѡ(т)нѣти (Львів, 1614 *Вил. соб.* 14); Храмы: Дѡмъ (1627 *ЛБ* 144); aedes, хра(м), до(м), стилище (1642 *ЛС* 72); Справиль тежъ в' домѡ стѣа стѣхъ два херѣвими робѡтою шницарскою и окрѣль ихъ зѡлотомъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294); домъ божий — церква: тотъ листъ архимандричій для вырозумѣнья ку вашей милости... яко кгубернатору и обранцы того дому Божого, посылаемо (Київ, 1575 *АСД* IV, 15); церковъ, зобра(н)е дѡмъ бѡжий (1596 *ЛЗ* 87); кгвалты еси починил и так еси церковъ и домъ Божий... окривавилес (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 316); дякѣмъ же ваша Млѣсть старания таковое мѣрова-ня дому божего чинити рачите (Устя, 1608 *ЛСБ* 443); Идѣте жъ преч ѡ(т) домѡ Бѣжого стѣго (I пол. XVII ст. *Рез.* 176); домъ вѣры — те саме, що домъ

божий: тамъ же заразы и то выражаетъ, же не уры, не стѣны палацовъ, любовь костеловъ, але кожного чловѣка, во Христа вѣрити хотящего и домъ вѣры на немъ закладати прагнучого (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 361); **домъ духовный** — те саме, шо **домъ божий:** а з ни(м) са згожаючи пѣтръ стѣй тогъ жъ каменемъ выбранымъ, на котѡро(м) бѣдоується дѡмъ дхѡвный. а до того начѣлникѡ(м) на(д) пѣстырами зоветъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.); **домъ костелный** — костѡл: По(д)ле тоє вежи домъ косте(л)ны(и) мѡрованы(и) (1552 *ОЛЗ* 161 зв.); **домъ молитвенный, домъ молитвы** — храм, церква: сами такову безъбожность чынечы, и другихъ спокойныхъ и невинныхъ простачковъ бунтовали,... до церкве ходити боронили, домъ... (молитвенный) вертепомъ разбойническимъ называли (Вильна, 1599 *Ант.* 930); рекль имъ писано є(ст) до(м) мои до(м) мѣтвы боуде вѣзванъ а вы сте оучинили его пещерѡу разѡйникѡ(м) (1556-1561 *ПЄ* 90); **домъ церковный** — церква, храм: Скарбець ты(ж) црѣквы(и) шпиталь и дома црѣквныє бра(т)ство то(л)ко самы а не кто ины(и) завѣдовати и справѡвати маю(т) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 144).

7. (*пристанище праведників після смерті*) царство небесне: Тѣже и Лѡтъ в' Содѡмѣ агглы Бжїа в' домъ прїемшїй, Зѣло веселѣса и(х) ра(ди) ѡ(т) пагѣбы избѣвле(н) бѡвшїй (Львів, 1591 *Просф.* 69); И дрѣвнїѣ ѡ(т)ци не могѡчи лѣтѡ ѡповѣдати сѡдбы Бжїїѣ, стоали якѡбы прѣ(д) двѣрми Небѣсного дѡмѣ с' котѡрого ѡчекивали Гѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3); Аммонїтъ и молвїтъ ани по десѣтомъ поколѣнью не вѡйдѡ(т) до дѡмѣ г(с)днегѡ навѣки (серед. XVII ст. *Хрон.* 157); **домъ вѣчный** — небесне царство: я повѣдаю вамъ чинїте собѣ прїятелѣ з' богатства [з мамоны] несправедливого коли зѡубожаєте абы прїали васъ до домо(в) вѣчныхъ (1556-1561 *ПЄ* 292); **пекелный домъ** — пекло: Где Мѣзы на цитѣрахъ, стрѣны напинають, Землѣ, Нѣба, и свѣта почѣтокъ спѣвають, Вѡда ѡгонь, повѣтре; ѡ(т)ко(л) вїхры, грѡмы, Слнце, Мѣсаць, и где сѣтъ пекѣлныи дѡмы (Київ, 1632 *Євх.* 303).

8. Батьківщина, рідний край: якъ же и тои члѣкъ которыи же то далеко ѡ(т)ишоль ѡпоустив-

ши домъ свои (1556-1561 *ПЄ* 182 зв.); Котрїй домъ Гїльскїй оупадлый поднесетъ И ѡцѡу згиноулю на собѣ принесетъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 76); **домъ отчизный** — батьківщина: И жидове повѣдили перед Нами, то дей есть домъ Нашъ отчизный (Берестя, 1507 *РЕА* I, 71); **отчизны домъ** — батьківщина: Пѣне и добродѣю, чїмъ бѡмъ из' повїнности моѣи якѡ Дхѡвный, и... якѡ Покрѣвный вѣшѣ Кн(ж) Мл(с)тъ мѣлѣ привїтѣти, Гѡста з' чѣжїхъ зѣмль до ѡ(т)чїзны Дѡмѣ и Пѣнства своѣго щаслїве прїбѣлого (Київ, 1632 *МКСВ* 268).

9. Навколишній світ: Прозрѣнъ бо есть дѡмъ сѣи ѡ(т) бѣа в начѣлѣ (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); все створѣное в' дѡмѣ своѣмъ вѣ мїрѣ сѣ(м); вѣдїмое: и невѣдїмое; то есть пѣтъ чѡвствъ сѣтворївъ Бгъ в' тѣлѣ нашѣмъ (Чернігів, 1646 *Пер.ю* 3); **домами сидѣти, сидѣти домомъ див. СИДѢТИ.**

ДОМЫСЛИТИСА, ДОМИСЛИТИСЯ *дієсл.* док. (чого, чѡму, о чїм і без додатка) Додуматися, домислитися (до чѡго): не мѡгоу(т) бо домислитиса што бы за не(г) дати годно (1489 *Чет.* 318 зв.); и вѣвше(д)ши тамъ не нашли телесе Гѣ іса и не могли са томоу домислити (1556-1561 *ПЄ* 330); А если лѡдѣ гроубый неоучѡный, моглї са того домислити, далѣко слѣдшнїѣ на(м) то чинїти прїстон(т), котѡрыєсмо пїсмѣ правъ бо(з)скихъ свѣдоми (Острог, 1607 *Лѣк.* 71); а стѣи лѡде не могли измѣслити не тлѣко змѣслити але ни домислїтиса не могли ѡ дївнои мѡци бж(с)ѡа его (поч. XVII ст. *Проп.* 13); вша(к)же яко па(н) побожный домислитиса чѡго потреба и(з) шодробливости своѣе охотне вказати... для оздобы дѡмѣ Божѡго (Путятинцї, 1630 *ЛСБ* 510); Подѡбно не кѡждый домислїтсѣ лѣтѡ, што хлѣбови з' Лїлїи за ѡздѡба, то єднѣкъ всѣ вѣдаемѡ, же з' трѡхъ влѣсностей Лїлїи хлѣбъ телѣсный, берѣтъ своѡ похвѣлѣ (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

ДОМЫСЛЬ ч. Домисел, здогад: Выдаетъ еще и то, ижъ ко нынѣшнимъ трагедїамъ есть формѡванный и ясный домысль, ижъ теперъ новоутвореный есть [листь] о подпись тростиною и о печать оловяную — таковымъ творцемъ барзо лѣацно (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1125); Смысль: смышлѣніє,

рострѣбность, домыслъ: помышлѣнье рѣзмѣ, приложѣнье до якои рѣчи, поймованье, чого смысломъ (1627 ЛБ 118); Книги што бы значили, латвий домыслъ: же сѣдѣа не книжный и не оучбный, власный Осѣлъ Коронованный (Львѣв, 1646 Ном. 6).

Див. ще ДОМЫШЛЕНЕСА, ДОМЫШЛЕНЬЕ.

ДОМЫШЛЕВАТИСА, ДОМЫШЛАВАТИСА

дієсл. недок. Домислюватися, додумуватися, здогадуватися: домышлявѣмоса... же имъ яко з невѣдомости, грѣх(х) естъ то(т) прошѣный, не бѣ(з) пожѣткѣ бовѣ(м) пана збавѣтелева до ѡ(т)ца за ни(х) прѣзба была (поч. XVII ст. *Проп.р.* 105); Оумышлаю, съсловляю: Рахѣю, ѡважаю, помѣтѣю, в'мѣтѣю, в'стрѣляю, домышлевѣаюса, домыслъ, дохожѣ(н)е або домнѣманье чиню (1627 ЛБ 167); ѡ(т)тѣлъ слѣдшне нѣкоторые з' оучѣтелей домышлявѣаюса, же Бг̃ъ всемогѣчий для тогѡ з' спѣчогѡ Адама бѡкѣ добывши ребра, сотворѣлъ помѡщницѣ ѡномѣ, в' натѣрѣ подобнѣю (Киѣв, 1646 *Мог. Тр.* 919).

Див. ще ДОМЫШЛЯТИСЯ.

ДОМЫШЛЕНЕСА с. (*смп. domyslenie się*) те

саме, що домыслъ: Разсмотрѣнїе: Розмышле(н)е, домышле(н)еса, розбачане (1627 ЛБ 106).

Див. ще ДОМЫШЛЕНЬЕ.

ДОМЫШЛЕНЬЕ с. (*смп. domyslenie*) Те саме,

що домыслъ: Недомѣванїе: Недомѣнье, вонтпльвость, недомышле(н)е, неѡдобство, трѣдно(ст)кѣ домышлѣнью, нелѣцность (1627 ЛБ 73).

Див. ще ДОМЫШЛЕНЕСА.

ДОМЫШЛЯТИСЯ, ДОМЫШЛАТИСА,

ДОМИШЛАТИСА, ДОМЫШЛЯТИСЕ *дієсл. недок.* 1. (о чѣм і без додатка) Міркувати (про що), припускати (що): на томъ сенѡде подлѣгать не хочемо, домышляючисе, же снѣть, подѣ ее претекстомъ, сразу явное спротивенство покрываючи..., а такъ насъ до тоенжъ матни... супѣтелне вправити помышливаеть (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/1, 523); А не толъко ѡ вѣрѣ ро(з)слабле(н)ногѡ // домышлѣтиса мѡжемѡ, але и з' самѣх' слѡвѣхъ *Хвѣх'* (Киѣв, 1637 *УЄ Ка.л.* 404).

2. (чѡго) Додумуватися, домислюватися (до чѡго, про що): такъ тежъ жѡны законныѣ, ѡ(т)самого бѣа прозѣреные, и поданые...// ...дѡхвнымъ своимъ... мѡвили, да на ихъ мѣстѣца блѡудницы поподѣставляли, а хѡта не подѣставляли, ино на дѣрное и сами са домышляють (Острог, 1587 *См. Кл.* 19 зв.-20); е(д)на(к) же... догажаючи и часови та(к)же и скри(н)це (т)реба аби се та(к) мѣровало яко се почало не домишляючиса ниче(г) и(н)ше(г) яко би за ти(м) и ла(т)вини и скорѣйшее се то змѣровало (Сучава, 1598 *ЛСБ* 322, 1); в коротком часѣ прѣйде до великого замѣшанья, а бѡдай не домышлятьсѣ чѡго иншого (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 39); нѣ машъ нѣчѡго зацнѣйшого на(д) дѣшоу, чѡгѡса и нѣйглѣпше люди домышлѣли и вѣдали (Острог, 1607 *Лѣк.* 107); А тѣмъ самымъ штобъскрѣтого в' нѣхъ ка(ж)ды(и) домышлятиса мѡжетъ, што если бы се ѡбъявѣтъ мѣло, наѣка наша недостатѡчною бы се ѡказѣтъ мѣсѣла (Єв'е або Вѣльна, п. 1616 *Прич. отех.* 5); Зри: Вѣждѣ, смотри, позирѣй, дивѣса, домышлѣйсѣ, догадѣйсѣ, глади, познавѣй (1627 ЛБ 44).

Див. ще ДОМЫШЛЕВАТИСА.

ДОМЫШЛАВАТИСА *див.* **ДОМЫШЛЕВАТИСА.**

ДОМЫШЛЯТИСА *див.* **ДОМЫШЛЯТИСЯ.**

ДОМЪ *див.* **ДОМЪ.**

ДОМЪНЪБКАНИНЪ *див.* **ДОМИНИКАНИНЪ.**

ДОМЪРАТИСА *дієсл. док.* (що) (*розпзнати за певними ознаками*) визначити, встановити: боудѣтоу(т) астрѡлѡгомъ и щастѣа тогѡ ѡтрѡчѣти азѣли са домѣраю, гды тѣды виждѣ иждѣ са ѡ(н) рѡди(т)по(д) бѣрзо лѣгодною плѣнетою, практикѣю и прѣ(д)розмѣю же тѡй боуде(т) велѣкъ зѣло и блѣженъ межи лю(д)ми (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253 зв.).

ДОМЪСТИТИ, ДОМЕСТИТИ *дієсл. док.* (кого до чѡго, к чѡму, чѡго) Допроводити; долучити; обдарувати (чим): Не дѣфа(и) оу свое(м) бога(т)ствѣ, ани в мѣ(д)рости тог(д)ы гѣ бѣ ѡбачи(в)ши твою покѡрѣ, и да(ст) ти блѣше рѣчѣй доча(с)ны(х), и домѣсти(т) до хвѣлы своѣи (XVI ст. *УЄ* №29519, 50); насыти(т) на(с) мл(с)тю и ла(с)кою своєюстою, яко насыти(л) ѡ(н) наро(д) ~~жѣ~~ и домѣсти(т)

на(с) до шнои ро(с)коши нб(с)нои то е(ст) пр(с)тва нб(с)ного (к. XVI ст. УЄ №31, 144); познѣвши тебѣ еди́но́му слоужили и до сѣжовки... квѣпилися, ...гдѣ ѡчистѣвши грѣхы на́шѣ пре(з) пока́ніе нб(с)ного щаста ра(ч) на(с) домѣстити, гдѣ ты съ агглы вѣчне триоу(м)фѣеши (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195); а мы, глупая Русь,... дедичество вѣчное, от Христа избавителя нашего... зготованое в царствѣ небесном, наслѣдим и получим, которого да нас доместит Христос,... пришедый в мир грѣшных спасти (1608-1609 *Виш.Зач.* 230); оуставѣне са мо́лите, абы на́съ ѡ(т)... небе(з)печенствѣ... выба-ви(л), и тои(ж) щаслівости... домѣстѣль (Київ, бл. 1619 *О обр.* 98); Якъ еще мѣртвыи ѡ(т) кро-лѣвства, и якъ зраненыи, Завше кричи до Га, и проси оупрѣме жебы та правдівого живота домѣстѣль (Вільна, 1627 *Дух.б.* 12); А мы вѣрніи, радости суть домѣщени: Кгдыжъ зъ неволѣ пек-ла, вѣчне освобождени (Львів, 1630 *Траг.п.* 177); к тон радо(с)ти на́съ рачѣ, мило(с)тиви бже всѣ(х) домѣстити... хр(с)тія(н) (серед. XVII ст. *Луц.* 597).

ДОМѢСТИТИСЯ, ДОМѢСТИТИСА дієсл. док. (чого) Дочекатися, діждатися: Вы же, бла-гочестивый русский народе, тѣсным евангельским путем в жизни сей краткой странствуйте, да во широкие пространства вѣчного живота и царст-вия небеснаго домѣститесѣ, чего вас, господи, сподоби (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 161); Хотѣчисѣ Вѣскр(с)ніа домѣстити. И на Хс вѣскрѣсь зно́вд Рїѣмы зложити (Львів, 1616 *Бер.В.* 95).

ДОНАГЛАТИ дієсл. недок. (стп. donaglać) примушувати: Призапрѣщаю: Заповѣдаю, припи-раю, донаглаю, полечаю, роска́зю, пригробѣю (1627 *ЛБ* 97).

ДОНАТИСТЫ мн. (члени християнської сек-ти донатистів) донатисти: и то́тъ при́кладъ стѣй Авгѣсты́нъ донатѣстомъ до наслѣдованѣя, пре-кладаѣтъ: прекладаѣтъ и на́мъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 18 зв.); приходили симоніане, хе-ринтове, евіонитове,... монтанистове, донатистове, македоняне,... отщепенцы церковные унѣятове, — тые всѣ на тотъ корабль, то естъ на церковь Божию,

пашоки свои роззѣвляючи, аky лвы рычать, хотя-чи ее поглотити (бл. 1626 *Кур.Н.* 25).

ДОНАТОРЪ ч. (стп. donator) (той, хто дає, да-рує) даритель: приточиласѣ... справа... о то, ижъ будучи позванные упомнены, абы речи лежащие и рухомые ниякого Григоря Лободы зрайци речи посполитое и нашего поводови тоє справы, яко донаторови, отдали (Варшава, 1596 *ЗНТШ XXXI-XXXII*, 14); а такъ помененый Немирич позван былѣ, абы такие речи Флоріянови Олешкови, яко донаторови, отдать и того обцованя своего з людьми козацкими справилсѣ (Варшава, 1597 *ЗНТШ XXXI-XXXII*, 29).

ДОНДЕЖЕ спол. (цсл. дондеже) (приєднує підрядну частину часу до головної) (у постпозиції — без співвідносного слова у головному реченні) поки, поки (не): тако ѡчи на́ши, кѣ г(с)оу боу на-шемуу дондеже оушѣдри(т) ны (1489 *Чет.* 143 зв.); Ниже бо может комедийник к разуму христову око мыслѣное прострѣти, дондеже сего разума машкарского ся не свободит и в простотѣ и сми-ренни не станет (1588-1596 *Виш.Кн.* 130); въ епис-копии его не поставитсѣ иныи епископѣ, дондеже римский папа о изверженіи испытаетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 138); на дрдгѣи порано(к) слѣхачо(в) на таковы(и) же пи(р) и че(ст) дхѡвнѣю проси(ти), и та(к) поранок', пора(н)ка́ми проходачи, до(н)деже съврѣши(т) пи(р) книжѣного реченіа, събрание оумолити (1599-1600 *Виш.Кн.* 202).

ДОНЕЛИЖ спол. (цсл. донелѣже) (зв'язує речення) (приєднує підрядну частину часу до головної) (у постпозиції — без співвідносного слова у головно-му реченні) поки, поки (не): Ваши же по́пове,... // не имаю(т) то́и мо́щи бѣрмовати миро(м)... донѣ-ли(ж) боудѣтъ вторѣи коумѡве при бѣрмованю (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 125-125 зв.).

ДОНЕСЕНЕ, ДОНЕСЕНЬЕ с. Донесення: Ознаймуемъ вамъ, ижъ за донесенемъ на́мъ прозбы отъ... игуменовъ и всего духовенства закону Греческого,... же се имъ великое знищено, спус-тошено... въ добрахъ и въ наданяхъ церковныхъ дѣетъ (Варшава, 1589 *АрхЮЗР* 1/1, 258); приточи-ласѣ перед нас... справа с позву задворного межѣ

инстикгатором нашимъ з донесенья шляхетного Лаврина Лозки жолнера нашего яко поводом — з одное, а межи..., черницами... манастира, яко по-званными — з другое стороны (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14).

Пор. ДОНЕСТИ.

ДОНЕСТИ, ДОНЕСЪТИ *дієсл. док. 1.* (кому що) (*несучи, доставити комусь що-небудь*) занести: наберѣте што лѣпшихъ пожѣтковъ земныхъ в начинѣа ваша и донесѣте мѣжеви дѣры (серед. XVII ст. *Хрон.* 69 зв.).

2. (кому що) Принести, вручити: естлибы-сте мели которую потребу, або листы... нам повежете, або отдайте, же ее милости донесено (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 8/III, 297); розсказа(л) принести... сѣипетръ з' зблота Аравѣйского, и ѣнши мнѣгѣи царскѣи дѣры, и дал' Митрополѣтѣ Неофѣтѣ з' Еп(с)пы и блѣгорѣднѣм' послѣмъ розсказѣючи донести... Кнѣзю Володѣмерѣ (Киѣв, 1623 *МІКСВ* 70).

3. (кого) Допроводити, доправити: А мы,... за васъ, славное войско // Запорозское, Господа Бога тутъ и на всякомъ местѣу владычества его и у гробу Божого, если насъ до столицы нашей Господь Богъ здорового донесетъ, просить не перестанемы (поч. XVII ст. *КЛ* 89-90).

4. (що до кого) (*звернутися до когось із просьбою, скаргою і т. ін.*) подати (що кому): Который жъ разбой и лупъ брать нашъ Семень,... черезъ воротного замкового Ивана Жилу, оповедане и жалобу до тебе донесъ и о записане до книгъ просилъ (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/I, 17); злецилимы были... послѣмъ нашимъ тѣтъ на сѣимъ прѣзбы наши до его к(р) м(л) донести (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 34); пришедши до лепшого здоровья своего, тую жалобу, оповедане и протестацию свою до уряду моего донеслъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 526).

5. (кому що, кому о чѣм) (*повідомити комусь про щось*) донести (кому що, кому про що): Якожъ здаетъ ми се за речъ слушную, жебысь в.м., милостивый отче,... самъ особю своею,... зъ духовными земли тамошнее порозумѣвшысе и

достаточнѣе намовивъши, и оказавши и донесъши то имъ все, якое (гонение) преслѣдованье и наруганье и уничиженье народъ тутошний Руский въ порадѣкахъ и канонахъ... церковныхъ терѣпитъ и поноситъ (Вѣльна, 1599 *Ант.* 581); Панъ докторъ ...о всемъ томъ можетъ ретелне словесно донести вашому величеству (Киѣв, 1622 *АЮЗР* II, 73); **вѣдомость донести, до ведомости** (у ведомость) **донести див. ВѢДОМОСТЬ.**

Див. ще ДОНОСИТИ, ДОНОШОВАТИ.

ДОНЕСТИСЯ, ДОНЕСТИСА, ДОНЕСТИСЕ *дієсл. док. (до кого, кого) (стати відомим)* донестися (до кого): донеслося слово тоѣ до ирода цѣра (1489 *Чет.* 121 зв.); А Пила(т), видѣвши такѣи знаки, злакноу(л)са того, и(ж) злѣ вѣчини(л), што выда(л) сѣна бѣжіа на смѣртъ. Але не да(л) того нико-моу по собѣ знати, стерегючи того, абы са тоѣ не донесло цѣсара (XVI ст. *УС Трост.* 76); отъ его милости... ся отдалилъ, о чѣмъ кгда скарга отъ его милости до иныхъ повинныхъ нашихъ... се донесла (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); А ко(н)дра ти(ж) мови(л) локгофетѣ в ты(м) донеслося го(с)подаря зара(з) ѣ вѣчо(р) тогожъ дня (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 1); а пила(т)... // не да(л) того нико-моу по собѣ знати, стерегючи тогѣ абы са тоѣ не донесло цѣсара (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 74-74 зв.); кгда ся донесло хме(л)-ницкого, не схотѣлъ покою и згоды жа(д)ной (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181).

Див. ще ДОНОСИТИСЯ, ДОНОШОВАТИСЯ.

ДОНЕЦЪ ч. 1. Донський козак: Споткалъ се князь Ружинскѣи зъ братомъ царя Шуйского подъ местомъ Болховомъ и поражена естъ москва презъ поляковъ, козаковъ и донцовъ, где воевода Болховский самъ и зъ местомъ и зъ замкомъ цареви Дмитру поддалсе (поч. XVII ст. *КЛ* 79); Царъ Дмитръ,... въ маломъ войску зъ донцами до Калуги зъ Заруцкимъ отъ столицы одышолъ (Там же, 80).

2. Вл. н.: Иванъ Донецъ (1649 *РВЗ* 425 зв.); Паве(л) Донецъ (Там же, 449 зв.).

ДОНОСИТИ *дієсл. недок. 1.* (що, що кому, що до чого і без додатка) (*звертатися до когось із*

просьбою, скаргою і т. ін.) подавати, доносити (кому що): которые кривды... деялися на обе стороне межи именем пана Мышчиным Бородчим, а з другое стороны межи именем панов Борзобогатых Галичаны, о чомъ они з обусторон частокрот жалобы свои королю его мл. на себе доносили (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 17); Братя Лво(в)-скаа плачѣ(т) до мене яко к сѣдїи на(д) тм(с) зве(р)хни(м) ст(о)роже(м) доноси(т) покою ѿ(т) вм(с) жедаю(т) правомъ тм(с) впоминаю(т) (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1); Не трыумъуйте же съ того, же овая сторона сыноду своего духовного до свецкыхъ вѣрядѣ не доносила (Вільна, 1599 *Ант.* 671); па(н) ба(л)це(р) лакго(в)ни(ц)ки(и) ѿповеда(л) на пна яна сѣ(р)хове(ц)кого и(ж) де(и) яко(м) пе(р)ве(и) проте(с)тацы(и) мо(и) до вѣрядѣ ва(ш)мо(с)ти доноси(л)... ѿ ро(з)маиты кри(в)ды моє(и) а меновито ѿ зби(т)ѣ и по(и)мане боярина мого па(н)цы(р)ного (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 7); зсоромочене людей духовных и всего братства менованый протестансъ и повторе светчитсе и то до уряду доносит, оферуючи о то все тому, кому з права будет належало, правне чинит (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 583); если бовѣмъ гранїца є(ст) живота, для чо҃го ж' млім'са Бѣ, и прѣзѣд доносимъ лѣкаремъ (1627 *Тр.* 40); Его м(л) панъ рома(н) Лемешъ вси Права на тую має(т)ность з давньныхъ часовъ служачіе що все до книгъ к҃ро(д)скихъ житоми(р)ски(х) доношу Просєчи Абы было принято и записано што ѿтрималъ (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 71 зв.).

2. (кому, до кого, о чім, що) (повідомляти) доносити (кому що, про що): естли бы мене..., часъ смертний поткати могъ..., доносячи то кождому таковому человеку, который бы ся однокольве тому прислухати и присмотрети хотель..., чиню явно черезъ сесь... тестаментъ всѣмъ..., а и каждому зособна (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 32); до мене доносили ѿ вѣтиска(х) и трѣдността(х)... ѿ(т) преслѣдовнико(в) наши(х) (Острог, 1604 *ЛСБ* 393); што ѿни слѣшачи доносѣтъ слѣзѣ Бѣжемѣ Макарієви (Вільна, 1627 *Дух.б.* 12 зв.); perfero, доношу, те(р)плю (1642 *ЛС* 307); доносити до вѣдо-

мости, до (ку) вѣдомости (ведомости) доносити, у ведомость доносити *див.* ВѢДОМОСТЬ.

3. *Перен.* (що) Виявляти, виражати: посланикове..., въ жадный ся ряды чужихъ дієцезій не вдавали, споряженъ церковного не турбовали, але самую щирую любовь отъ однихъ до другихъ доносили и о взаимномъ покою церковномъ ...одны о другихъ ознакомили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 556).

Див. ще ДОНЕСТИ.

ДОНОСИТИСЯ *дієсл. недок.* (кого) (ставати відомим) доносѣтися (до кого): а дрѣгїи богатыи ѿдрѣвши, на(д) дрѣгїихъ выносѣтиса, крївды и деспѣкты виражѣти, а наветъ и но҃гами доптѣти починаѣтъ; што гдѣса королѣ доносѣтъ, забираѣтъ добра е҃го (Вільна, 1627 *Дух.б.* 256).

Див. ще ДОНЕСТИСЯ, ДОНОШОВАТИСЯ.

ДОНОСИТИСА *дієсл. док.* (завершити ембріональнє визрівання) доносѣтися: Хс... Якъ са Матки Пѣнны, в' животѣ доносѣвши, И Члѣкомъ са, досконалымъ оуродѣвши (Львів, 1616 *Бер.В.* 86).

ДОНОШОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (несучи, доставляти що-небудь кудись) доносити, доношувати: що доношували глины на па(н)тро г҃. 18 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 16).

Див. ще ДОНЕСТИ.

ДОНОШОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Доносѣтися.

○ доношуватися до ушу (кого) — ставати відомим (кому): уловилъ его діаволъ сребролюбїем, невоздержанїем, чужолозством..., о которыхъ его выступкахъ мало не ввесь свѣтъ вѣдалъ, и доношувалося до ушу княжати пана воеводы кїєвського, нѣжли о немъ добре зрозумѣлъ, и трвало тоє до немалого часу (Львів, 1605-1606 *Перест.* 29).

Див. ще ДОНЕСТИСЯ, ДОНОСИТИСЯ.

ДОНЫНѢ, ДОНЫНЕ *присл.* Донині, досі: кто ли разѣмѣ или кто видѣ ѿ(т) вска и доныне женоу приводимоу въ цр҃ко(в) стѣя стѣхъ (1489 *Чет.* 78 зв.); Про то, чомъ, ажъ бы были не лишили, а они бы остали, у чумъ были перше, та бы и донынѣ не увѣрили (XVI ст. *НС* 91); И такъ тая незгодная згода в нивошо ся розсипала и в жадномъ панствѣ нѣк҃гды не держана ажъ до нынѣ (Львів, 1605-1606

Перест. 44); паче же от житѣя побожнаго чудотворных и до нынѣ лежащих, исцѣления всяким скорбем... и недугом... дѣйствующим и источающим, иж навет и сами турки... почитают их (1608-1609 *Виш.Зач.* 218); котораа [Црква] якій принала звычай ѡ(т) Ха Пана, Ап(с)лѡ(в) стѣхъ, Вселѣнски(х) и помѣстныхъ Соборѡ(в), такѡвы(и) ласкою Бжею, и до ннѣ ѡ лѣчбѣ Таинъ Бж(с)вѣнны(х), ѡ дѣйствию и оуживаню ѡныхъ съдѣржи(т), и крѣпко хранѣтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

ДОНЬКА ж. Дочка, донька: Пришовъ роздѣлити емъ сына на отца, и отца на сына, и мати на доньку, и доньку на матѣрь (XVI ст. *НС* 88); И свою челядь, сыны свои, донькы, слугы, служницѣ, што бы научивъ есь и доганявъ имъ, што бы были у страху и у любви Божуй (Там же, 166).

Див. ще ДОЧКА.

ДОНЯ ж. Донечка, доня: Дерзай, доне! Вѣра твоя спасетъ тя (XVI ст. *НС* 155).

ДОПАЛИТИ *дієсл. док. (знищити вознем)* допалити: увесь будынокъ, што не допалено розобранный ажъ до счату, немаш ничего (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 158).

ДОПАСТИ *дієсл. док. 1. (кому) (опуститися вниз)* упасти: его стаа мл(с)ть не да(л) еи до зѣмлѣ допасти похопи(л) еи (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 5 зв.).

2. (кого, чого) Добути, дістати (кого, що): если такъ не боуде(т), ѡ(т) дѣрнѡго и шалѣного не ро(з)ни(т)са. который кды меча допадѣтъ кого хѡче(т) забивае(т), если бы хотѣ(л) и самѡго себе (поч. XVII ст. *Проп.р.* 211 зв.); Козакъ нѣмаючи нѣ зброи, нѣ шишака, Стигае(т) Татаръ: бы мѡгль допа(с)ти Лошака (Київ, 1622 *Сак.В.* 39); облечѣное вѣ шатѣ дорогѣми пе(р)лами гафтѡвандю, хѡтачи ѣсти,... ѡвшемъ не дѣаючи ѡ тѡе, як дита... вѣсь оумыслъ свѡй на покѣрмъ пѣрсѣй, якѣбы молока допасти оборочаѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 357).

ДОПЕВНА, ДОПЕВѢНА *присл.* Певно, напевно, точно, допевне: не вѣда(л) июда до(п)евна, гдѣ кр(с)тъ х(с)вѣ сохранѣнъ (1489 *Чет.* 202 зв.); Извѣстнѡ, пе(в)нѣ, допѣвна (1596 *ЛЗ* 50); Извѣст-

нѡ: Запѣвне, достатѣчне, допѣвна, и безпѣчна (1627 *ЛБ* 45).

ДОПЕКЛЫЙ *прикм.* Допечений: Зѣ трѡхъ власностей Лиліи хлѣбъ телѣсный, берѣтъ свѡе похвалѣ, Пѣршаа, если естъ бѣлый, алѡ чѣстый. Втрѡаа если рѡмѣный, алѡ допѣклый, Трѣтаа власно(ст) если смаковѣтый вдачный запахъ выдаючи (Київ, 1648 *МКСВ* 348).

ДОПЕРО *див. ДОПѢРО.*

ДОПИНАТИ *дієсл. недок. (чого) (домагаючись, одержувати бажане)* досягати: такъ по(з)волили абы (то) полицити... вѣ(р)номѣ и пи(л)номѣ практикови за ко(н)те(н)тациєю его ѡ(т) на(с) абы лю(б) згодою ко(н)тракто(м) лю(б) и за по(з)ва(ми) кошътѣ брацѣкого ка(ж)до(и) справы скѣ(т)ко(м) допина(л) на ка(ж)до(мъ) (Львів, 1618 *ЛСБ* 1043, 27).

ДОПИРАТИ *дієсл. недок. (чого)* Домагатися, добиватися: яцко... поведи(л) и(ж) а де(р)жу прусы слушне яко свое власное къ которому сенюта ничего не маѣтъ сенюта поведиль и того допира(л) абы ѡ(н) ѡ(т)ка(з) чини(л) по чому а зачи(м) ѡные прусы держить (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 4).

Див. ще ДОПИРАТИСЬ.

ДОПИРАТИСЬ *дієсл. недок. (чого)* Домагатися, добиватися: И коли было на завтрѣи, Ленковая... предся допиралас скончания права о тые вси озера (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42).

Див. ще ДОПИРАТИ.

ДОПИРО *див. ДОПѢРО.*

ДОПИСАТИ *дієсл. док. (чого і без додатка) (закінчити писати)* дописати: С помощію бжѣю и прч(с)тыа его бгѡмѣре дописана естъ прѣшаа часть наоуки книги ев(г)лѣн стои... выложенои бгѡгласнымъ ма(т)ѣем(м) (1556-1561 *ПС* 123 зв.); сия книга... дописана быст... многогрѣшнымъ рабом бжимъ мискомъ павловичемъ (Збараж, 1598 *Свѣнц.* 73); тотъ тестаментъ былъ южъ достатечне чере(з) патріархѣ дописанный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 153 зв.); Яко(ж) заяць ра(д) избега(л) тенѣта, а птица сила, тако(ж) и писа(р) ра(д), дописавши послѣ(д)неи строки (Мукачів, 1599 *Яв.ИЗ* 13); Хвала тобѣ, Гѣ Бѣ,... иже ми да(л) дописати сеа книги, свободителю (Томашів, 1618

ЗНТШ LXXIV, 149); то(и) котóры(и) са писа́нїе(м) забавля́е(т) зача(в)ши в то(м) колатáну писа́ти лѣтерѣ, дописа́ти єи до ко(н)ца не смѣе (серед. XVII ст. *Кас.* 39).

ДОПІТИ *дієсл. док.* Допити: Азали азажъ аза не выпилемъ? Якъ веле зоста́еть? я допію (к. XVI ст. *Розм.* 19 зв.).

ДОПЛАТИТИ *дієсл. док. (кому) (сплатити решту належної суми)* доплатити: до пе(р)шого до(л)гѣ ча(п)личѣ доплачено зло(т) ѿ і гр(ш) по(л) зї (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 20); 25 юна киселикови доплатиле(м) за па(ц) вапна... fr. 36 и 6 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 11); е́ще(м) доплати(л) пнѣ гелазынѣ до бе(л)ли паперѣ fr. 2 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18 зв.).

Див. ще ДОПЛАЧИВАТИ.

ДОПЛАТѢ *ч. (додаткова плата)* доплата: и має(т) допла(т) к̄ золоты(х) миско взати в са(м)ка и запи(с) вѣчистын ѿчинити (Львів, 1582 *Юр.* 5); в нимъ подданыхъ и ни в пожитки будъ великіе яко въ малые встѣповати до работъ своихъ подводъ доплатовъ и пожитковъ примушати сѣдити радити... нико́лы не маю́тъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 48).

Див. ще ДОПЛАЧЕНЕ.

ДОПЛАЧЕНЕ *с.* Те саме, що **доплатѢ**: Фило(нт) стрыбы(л) чашни(к)... ѿ(з)на(и)мую ты(м) мои(м) квити(м) и(ж) ми досы(т) ѿчини(л) за побо(р)... ѿфалены(и) на доплаче(н)є пано(м) жо(л)неро(м) ко(н)федерато(м)... па(н) ва(в)ринє(ц) кграбѣ з має(т)но́сте(и) свои(х) (Київ, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 63).

ДОПЛАЧИВАТИ *дієсл. недок. (що) (сплачувати решту належної суми)* доплачувати: што е́ще на ни(х) приходило ѿстато(к) тоє сумы доплачиваючи... тому дворенину... па(н)у коледѣ ѿ(т)да(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 64).

Див. ще ДОПЛАТИТИ.

ДОПЛЫНУТИ *дієсл. док. 1. (пливучи, досягти якого-небудь місця)* допливти, доплисти: *Skoču ja w Dunaj, w Dunaj hluboky, Ach kdo(!)mѣ dopłynet, jeho ja budu* (1571 *П. про воєв.* 416).

2. *Перен.* Добратися, досягти, дістатися: Переплывши, Бра́тіє, полови́цѣ мо́ра По́стного на дрѣгю полови́цѣ... зъ охото́ю оуда́ймѡса... абѣсѣмѡ... до прѣстани збавѣна... доплы́нѣти мо́гли (Київ, 637 *УЄ Кал.* 138).

Див. ще ДОПЛЫТИ.

ДОПЛЫТИ *дієсл. док.* Допливти, доплисти: олексѣи... доплыль // города лаодикия (1489 *Чет.* 147 зв.-148).

Див. ще ДОПЛЫНУТИ.

ДОПОЗНА, ДОПОЗДНА, ДОПУЗНА *присл.* Допізна: стїи ѿщи. повелѣша в тѣю соуботѣ посѣтитисѣ допоздна (1489 *Чет.* 301 зв.); Гѣ на(ш)... допоу(з)на млтѣвѣ чини(т) (к. XVI ст. *УЄ* №31, 145 зв.); Докѡсна: Допѡзна, до забáвы (1627 *ЛБ* 31); Хс̄ гдѣ допозна былъ на молитвѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 453).

ДОПОЛНА *присл. 1.* Достатньо, повністю: дополна бо навчєни єсмо ѿ(т) отцовъ наши(х) (1489 *Чет.* 121 зв.).

2. Докладно, точно: гдѣ са роди(л) и в наши(х) сторона(х) кого именуєте. чи дополна вѣдаєте (1489 *Чет.* 121).

ДОПОЛНЕНЕ, ДОПОЛНЕНЬЕ *с.* Дополнення: То є́сть за́ко(н) дхѡвный на́писанный в̄ ср(д)цахъ вѣрныхъ, и є́сть до́полнє́нє пе(р)шого (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); Іѡа(н)нѣ, до́полне(н)є всѣхъ пр(о)ро́ко(в) (Там же, 395).

Пор. ДОПОЛИТИ.

ДОПОЛНИТИ *дієсл. док. (що)* Додати, доповнити: который-бы с нихъ з дельницы своеє людей а земль с права вратил, ѡдинъ другомѣ маєтъ то съ своеє дельницы дополнити (Люблін, 1505 *AS* III, 36); естлиж бы пакъ пану Загоровскому в третьей части виделасѣ кривда, тогды маю́тъ зъ оныхъ двухъ частей имень то ему дополнити (Вільна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25).

ДОПОЛНИТИСѦ *дієсл. док.* Переповнитися: оуже са дополнила злость на мѣжа // твоего и на домъ твой (серед. XVII ст. *Хрон.* 233 зв.).

ДОПОМАГАТИ, ДОПОМОГАТИ *дієсл. недок. (кому, кому в чому і без додатка)* Допомогати: на которыхъ мамрамех зашитых до некоторых панов

рад... просячи о причину, абы ся их милость до его кролевское милости о архимандритство Жидичинское причинити и ему в томъ допомагати (Луцьк, 1520 *АрхЮЗР* 1/VI, 59); я... прошѣ и ни(з)-ко чоло(м) бю, абы ихъ м(л) тѣю то жонѣ мою... ма(р)ю и оноѣ дитя мое... ѡ(т) вшеляки(х) кривдѣ и ѡ(т) ко(ж)до(г)о боронити и (в) реча(х) и(м) потребны(х) во (в)се(м) и(м) допомагати рачили (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/I с, 1943, 15 зв.); Панъ Богъ... // ...вамъ о всихъ церквахъ старане мѣти розказаль, абысте намъ допомагали (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 134-135); в чо(м) будѣ мочи вѣмъ приате(л)ске и зы(ч)ливѣ в по(т)ребѣ(х) вѣмъ допомагати лени(в) не бѣдѣ (Варшава, 1596 *ЛСБ* 295, 1); ѡ(т) то(г) часу напере(д) тако(ж) є(г) м(л) не переставючи допомагати хоче(т) (Сучава, 1599 *ЛСБ* 331); црковъ допомагалъ имъ збѣдовати (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); А твоего латынскаго языка вседушне дияволъ любит; и признаваемъ ти... ижъ его по всѣмъ свѣтѣ розширилъ есть и успевати и роскошенитися надъ все языки допомагаєт и дарует(1608-1609 *Виш.Зач.* 220); А яко(ж)... маємо...имѣти любо(в) межѣ собѣю не лицемѣрноую, покѣроу... еди(н) дрѣгомоу... допомагати и потѣшати его (1645 *УС* №32, 82 зв.); ѡны(м) [Адверсарѡмъ] протѣвко самѡмѣ Бгѣ пре(з) грѣхи спрѡсныє воевати допомагаємѡ (Київ, 1648 *МІКСВ* 346); которые то разы протестансъ меновалъ бытъ себе заданые одъ пана Шылня и швакгра его Шелейка, яко одъ самыхъ принципаловъ и комъ-принципаловъ, яко помочъниковъ бунтовъ, Шылневи и его швакгрови допомагающимъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 311).

Див. ще ДОПОМОЧИ.

ДОПОМОГАТИ *див. ДОПОМАГАТИ.*

ДОПОМОЖЕНЕ *с. (стп. doromożenie)* допомага, поміч: Двѣгнетъ Іс Крѣстны(и) сто(с), и хто(ж) помагаетъ;... Самъ тылько Киринейчи(к) старѣшо(к) зветшались(и), В' слабо(м) допоможѣню двѣгати бы(л) трвалый (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.).

Пор. ДОПОМОЧИ.

ДОПОМОЧИ *дієсл. док. (кому, кому чого, кому в чому, кому до чого)* Допомогти (кому в

чому): тыбы того часѣ, ничего не мешкаа, самъ ис слѣжебники своими... на тоѣ мѣстцѣ зложонѣ ехал и тамъ са с княземъ Илею зналъ и во всемъ... са згожал и намъ ѡхотнѣ слѣжили..., сколько вамъ Богъ милый допоможе(т) (Краків, 1537 *AS* IV, 71); панствѣ нашѡму ѡборонѣ чинилибы есте, сколько вамъ Богъ допоможе(т), а мы то ласкою нашою... памѣтовати тобѣ бѣдемъ (Вільна, 1558 *AS* VII, 21); мы ва(с) хоцѣмо спомочи коли на(м) мл(с)тивы(и) бо(г) допоможе(т) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); тѣды прото мови(т) же не може(т) що допомочи оузрѣстѣ своему анѣ ты(ж) покормъ мѣ(л) бы воу(д)кола прѣвести (к. XVI ст. *УС* №31, 115 зв.); Внѣтъ с' Книги тои кождый справитисѣ мѡже(т), и до полѣпшенѣна Бгѣ мѣдоможе(т) (Львів, 1614 *Кн. о св.* 29 зв. нenum.); тыѣ поменѣныє слѣдги... хотѣли... абы тѣю має(т)но(ст) тро(с)чынѣце... // ...до ѡ(с)татѣкѣ ѡндѣю спѣ(с)тошити и (з)не(с)ти ѡсиловали лечъ же имъ того Панъ богъ не допомо(г) (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.-33); тѣ тежъ конвѣрсація алѣбо ѡбщѡваніє, для цѣлѣнаса,... снадѣне покаже(т) и надчи(т): до чого те(ж) и Рѣестръ рѣчей в' той Книзѣ ѡбдержимы(х), на концѣ положеный допоможе(т) (Львів, 1646 *Ном.* 6); прикладѣми самыми ѡб'я(с)нити то ѡмы(с)ли-лисмо, если на(м) г(с)дѣ допоможе(серед. XVII ст. *Кас.* 38).

Див. ще ДОПОМАГАТИ.

ДОПОМОЧНЫЙ *прикм. (який допомагає у здійсненні чогось)* помічний: приказѣю вамъ под такоужъ виною абысте емѣ были допомочны вшитци такъ головчане... яко и громада вицѡвская до перенесѣня на иншѡе мѣсце тоѣ цркви (Самбір, 1582 *Свенц.* 75).

ДОПОСЛАТИ *дієсл. док. (кому чого)* Зіслати (кому що): А п(н) локгофѣтъ мови(т) Акваби(т)ку А до того цукрѣ робленого по фу(н)ту с ты(м) госпо(д) бо(г) мира допо(ш)летъ ва(м) (Ясси, 1627 *ЛСБ* 499, 2).

ДОПРАВЛЯТИ *дієсл. недок. Закінчувати, докінчувати: Накончеваєте: Навершѣаете, допра(в)ляете* (1627 *ЛБ* 69).

ДОПРОВАДИТИ дієсл. док. (кого, що) (до-
ставити когось або щось до певного місця)
допровадити, провести, привести: взяв мя челяд-
ник на кон и допровадил до фолварку преорского
и там мя положил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР*
1/VI, 58); Третее: научайме ся (ся в ориг. нема. —
Прим. вид.), якъ умерлыи нашѣ изъ честю допро-
вадити до гроба (XVI ст. *НС* 144); панъ... Холо-
невский... казал его пограбити... и тую всю маест-
ность до замку... допровадили (Житомир, 1618
АрхЮЗР 1/VI, 458); А допровадъ ю щасливѣ, до
вѣчнои ѿ(т)чизни, До блаженнои бѣдѣщаго вѣкъ
жизни (Чернігів, 1646 *Перло* 39); А Ревѣка мѣла
брата іменемъ Алвана, котрый прѣдко вышолъ
до члѣвка: ...и допровадилъ егѡ до господы (серед.
XVII ст. *Хрон.* 38).

ДОПРОСИТИСЯ дієсл. док. Допроситися:
Певне: покуль бысъ ся допросилъ, остылъ бы еси!
(Вільна, 1608 *Гарм.* 207).

ДОПСОВАТИ дієсл. док. (що, чого) (*зіпсувати*
вкрай) допсувати (що): Бо еслижъ крестъ дѣткомъ
не естъ потребный, и дорослымъ не естъ пожи-
точнымъ,... тогды его тымъ снаднѣй антихристъ
допсуеъ а, яко церемонію непотребную, до конца
згладить (Вільна, 1559 *Ун.гр.* 163); А штожъ естъ
для милого Бога, если то не естъ антихристови
широкую дорогу слать и готовить, абы тымъ бор-
зѣй, коли приидетъ, остатка допсоваль? (Там
же, 165).

ДОПТАНА, ДОПТАНЬЕ с. Ходіння, топтан-
ня: ца(р) ѡ(н) на(и)вы(ш)ший... намъ бѣлше(и)
дорѡгъ показуе(т), жебысмы тоую себѣ дорогоу,
котѡраа здае(т)са на(м) на(и)сна(д)нѣ(и)шаа ѡбра-
ли на дѡптана (поч. XVII ст. *Проп.р.* 241); Кла-
няемъ ся Ногамъ, котрые ходили: и землю допта-
ньемъ своимъ посвятили (Львів, 1630 *Траг.п.* 172).

Пор. ДОПТАТИ.

ДОПТАТИ, ДОПТАТЬ, ДЕПЪТАТИ дієсл.
недок. 1. (що) (м'яти, приминати щось ногами)
топтати: самъ тотъ владыка... конми збожа псо-
валъ и допталь (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 351);
Припáтрѣтеса якъ ѡнъ снѣгъ допче(т) (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 19); А кгда естче тые насланъци,

около села стоечи, тые там збожа жали и доптали,
попъ Зазимовский,... самой ее милости панен
Корсаковой о томъ всемъ дал знати (Житомир,
1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619);

(по чім) ходити: А тымъ дей слуги и подданные
его тотъ следъ, зъ росказаня его почали тратити
и по немъ депътати и затирати (Кременецъ, 1594
АрхЮЗР 6/I, 243).

2. (кого, що, по кому) (*знищувати, придавляючи*
ногами) топтати: Ѡто даю вамъ владѣ доптати
оужи и скорпіи и всю мѡцъ нѣпріателъскѡю (Віль-
на, 1627 *Дух.б.* 223); мы... при бытности... Мелѣтіа
Смотріскогѡ... котѡрый Литоургію... целебровал(л)
Пѣблице на Амвѡнѣ... кáрты зъ Дрѣкѡ выданои
тепѣрь... шарпалисмо, доптáлисмо... (проклина-
ючи и кнѣжкѡ и Касіана) (Київ, 1628 *Апол.* 8); бѡты
для небезпечѣнства на нѡги его вздѡвають, жебы
моглъ доптати по скорпіѣ, и по змію (Київ, 1637
УС Кал. 33).

3. *Перен.* (що) Ганьбити, знеславлювати: Кото-
рыхъ вся мысль и праца естъ олтары Богу посве-
щенные выкидать,... школы розганять, мощи
светыхъ // доптать, память светыхъ гладить
(Вільна, 1595 *Ун.гр.* 164-165); тáкже кгда [тáйны]
ѡ(т) рѡкъ безакѡны(х) не оушанѡваны помѣтаныи
и дѡптаныи, и ѡ(т) ѡны(х) припáдкѡ(в) рѡшаны
бывають (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 248); А дрѣгій бо-
гáтый ѡдѣрѣвши, на(д) дрѣгѣхъ вынѡситиса,
крѣвды и деспѣкты выражати, а нáветь и нѡгáми
доптати починаеъ, што гдѣса корола донѡситъ,
забираеъ добра егѡ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 256).

ДОПУЗНА див. ДОПОЗНА.

ДОПУСКАТИ дієсл. *недок.* 1. (кому, кому чого,
чому і без додатка) (*дозволяти робити щось, брати*
участь у чомусь) допускати (кому, кому чого, що і
без додатка): Кгда нам присаги без свѣтков не
допѣскаете, не поедемо (Шайно, 1538 *AS* IV, 176);
черезъ листъ свой воеводѣ Кіевскому приказати
рачилъ, абы онъ въ томъ отъ мѣщанъ Кіевскихъ
монастырь боронилъ и не допускалъ тому дворцу
монастырскому никоторѡ крѣвды чинити (Вільна,
1566 *АЮЗР* I, 155); Я, комо(р)ни(к), видечи такое
спротиве(н)е... пна Стрыбылево противко декрето-

ви су(ду) зе(м)ского Кие(в)ского, и(ж) дале(и) ехати не допуска(л), освѣ(т)чившися во(з)ными,... про(ч) ѡ(т)ехале(м) (Житомирщина, 1598 *ККПС* 93); Жадаемо в̄(ш) мл̄(с)то(в) пано(в) прияте(л) н̄ши(х)... абысте... того не допѣска(ли) никомѣ мѣшати(с) в Паме(т)кѣ н̄шѣ, бы на(м) и бра(т) рожонны бы(л) (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 499); Попѣскаю: Попѣскаю, испѣскаю,... позволяю, допѣскаю, ѡставляю, ѡстѣпю (1627 *ЛБ* 88); гды гѣтма(н) часѣ ѡблежѣ(н)а мѣста якогѡ..., милѣючи жолнѣра, напрѣтивъ непріятеля полемъ ставитися емѣ не допѣскаѣт', частокрот'... всѣ(х)... ѡблеженцѡвъ трѣтит', и до оупадкѣ приводит' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 129); А при томъ в' старости... покѣси бѣсѡвскіи ядѡвѣти, не допѣскають на покаѣніе прійти (Чернігів, 1646 *Перло* 125); ѡбдѣна на нѡги... ѡ(т) г(с)да по(з)вѣленого... оуживати... не допѣскаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 8).

2. (кого) (*дозволяти комусь проникнути кудись*) выпускати: па(н) гаврило в то(м) дворѣ зо(с)тави(л) сторожами абы(х)мо в не(м) мешкали и стерегли и по(д)даны(м) на работѣ замышляли а тебе ту(т) не допѣскали (1581 *ЖКК* II, 105); А ми сюди аггловъ не допускаймо, Потухи имъ не даваймо. Аби насъ не зрадили и дшѣ его до неба не запровадили (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 20).

3. (у що) (*надавати комусь право на щось*) допускаати: зе(м)лю де(и) в насъ такъ бо(р)тнѣю зо бчолами яко и и(н)шѣю зе(м)лю новины в на(с)... кн̄зь ку(р)пски(и) ѡ(т)иалъ и бояро(м) свои(м) подава(л) и на(с) де(и) вжо во (в)ло(с)ность нашѣ недопѣскаѣтъ чого де(и) и батьки наши... з векѣ давного де(р)жали (1582 *ЖКК* II, 142).

Див. ще ДОПУСТИТИ, ДОПУЩАТИ.

ДОПУСКАТИСЯ, ДОПУСКАТЬСЯ *дієсл. недок.* (чого і без додатка) (*дозволятися*) допуска-тися: мы того легче ѡпѣстит не хочемъ, а маемъ волю то с тымъ вчинити, на што смотрачи и иншии таковое смелости не бѣдѣт са допѣскаѣт чинит (Вільна, 1541 *AS* IV, 292); на себе зношу и доброволне визнаваю, же потомъ вже въ мешканьѡ его зъ тою малжонкою // его такихъ ся своволенѣствъ не допускать и мешканья имъ не псовать

(Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 334-335); такъже спѡрѡвъ, смѣховѡлства, жартѡ(в), и збытнѣи(х) смѣхѡ(в), // бѣрзо стерѣчиса налѣжи(т), гдыж' тѣи рѣчи, рѡзма сторожѣ, таемнѣю бѣгомѣслность,... розвѡлюють, звлѡш(а) гдыса вѣдлѣ(г) налѡгѣ часто допѣскаю(т) (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 202-203);

(чого) (*дозволяти собі робити щось*) допуска-тися: Якъ злѡдѣа пойманого и на сѣдѣ привѣде-ного по ѡскарженію сѣда пытаѣтъ и мѡвѣтъ; колись са // тѡи псѡты допѣскалѣ: чы вѣдалѣсь жѣсь мѣл' бѣити пойманымъ и каранымъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 108-109).

Див. ще ДОПУСТИТИСЯ, ДОПУЩАТИСЯ.

ДОПУСТИТИ, ДОПУСЪТИТИ, ДОПУС-ТИТЬ, ДОПУСТИТ *дієсл. док. 1.* (кому що, чого) (*дозволити робити щось, брати участь у чомусь*) допустити: князь Андрей дѣй ставилъ тамъ светковъ двадцать шляхтичѡвъ... и Ставецкѣи дѣй тымъ светкомъ не допѣстили светчити (Петрків, 1527 *AS* III, 318); Рекль же и друуги поидоу за тобою ги але прѣвѣй допоусті ми ити абы(х) са поради(л) с тыми котории соу(т) в' домоу моемъ (1556-1561 *ПС* 260); коли бы хто злодея приличного ведомо в дому своемъ хова(л) або мешка(ти) допусти(л),... тогда таковы(и)... всю шкодѣ... его будѣ(т) повиненъ // плати(ти) (1566 *ВЛС* 104-104 зв.); Сторона поводовая... апеллевала до его королевѣское милости; которое апелляции мы стороне допустили (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 407); пытали че(р)нци... по(д)даны(х)... хто(б) и(м) того кгру(н)ту паха(т) и вжива(т) позволи(л) и допу(с)ти(л) (бл. Киева, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3 зв.); Такъ же тежъ тогъ Федоръ Случатинъ брался ку отводу, яко будучи человекомъ не подозрѣнымъ, — оныи мѣщане ему того не допустили (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 6/I, 155); ямъ и(х) мл(с)ти апеляцѣи на трибуна(л) допѣсти(л) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27); допусти(ли) миряно(м) нѣки(м) до(м)ковъ стары(х) монас-ты(р)ски(х),... поправляти (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); Который видѣлъ... умыслы ваши зайтрѣные, же-сте не на згоду, але на розорванѣ згоды светое были собралѣся, — протѡжъ вамъ не допустилъ

(Вільна, 1599 *Ант.* 881); Жаднымъ спѣсобо(м) вѣрѣати не допѣстимо... вѣрѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 125); радъ бы еси ѡстати, але того тебѣ не допу(с)тя(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); всѣ замоу(ж) хотѣли, скѣро бы и(м) лѣта, алѣбо // за(ко)н(и) алѣбо рѣдичи ихъ допоустѣли (1645 *УС* №32, 309зв.-310); инѣшыхъ речей не допусѣтиль шукати шляхетный панъ Анѣдрей Трецяньскій, слуга ихъ мил. пановѣ Горайновѣ, надъ росказанѣ пановѣ своихъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 158); три рѣчи бѣли, в котори(х) ѡсѣжа(л)е(м) братію..., же нѣкаторіи собѣ язѣчо(к) лѣчити допѣстѣли, же вѣ свои(х) кѣліа(х) кѣца оуживали, же еле(и) на про(з)вѣ свѣцки(х) люди(и) сватѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 81); слѣга кнежати его милости Вишѣневецкого... // тыхъ добръ до уживаня еѣ милости взяти не допусѣтил (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 453-454);

(чо(г)о, чо(м)у) (с(т)ворити умови для чо(г)осѣ) допустити: Бѣда и горе чоловѣку тому! Лучше бы ему не родити, нижли того допустити (поч. XVI ст. *Песн.л.* 49); И такъ не допустивши наукамъ ширитися, останок, што позостало отродковѣ оныхъ княжат, у вѣру рымскую привелѣ, а иншихъ у безуміѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); А е(с)ли бы(м) я а(л)бо пото(м)кове мои права непо(с)лушни были и баницію на собѣ ѡде(р)жати допу(с)тили тѣды жа(д)ного по(д)несе(и)я с ка(н)целярие(и) его к(р)м(л) брати не маемо (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 32).

2. (кого, кого до кого) (д(а)ти змогу увѣйти кудисѣ, п(і)дѣйти до ко(г)осѣ) допустити, впустити: И коли... бо(г) мило(с)тивы(и) да(ст) на(м) вѣ здоро(в)и дожда(ти), а вѣша мл(с)ть еше до на(с) допѣ(с)тите люди ваші (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); два попы з нема(л)ою громадою людей, ихъ милостей и насъ у монастыр не допустили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 203); пнѣ Се(р)хове(ц)ки(и)... са(м) ѡсобою своею с ты(ми) слѣга(ми)... свои(ми) погона(в)ши... пна Григо(р)я Ке(в)лича в старосѣ(л)ца(х) не допѣ(с)ти(л) его до домѣ пна Ке(в)личова впа(ст) котори(и) до до(мѣ) ме(л)никова впа(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 22 зв.); гды... до великой церкви Василій царѣ вшолѣ, абы ся безкровной

жертвы причастиль, отѣ Фотіа патріархи не былѣ допущенѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 728); и не приняль его во Львовѣ жаденѣ человѣкѣ ани до жадное церкви его не допустили, ани проскурѣ ему не дали (бл. 1626 *Кир.Н.* 11).

3. (кого к чо(м)у, ко(м)у чо(г)о) (нада(т)и право на чо-небудѣ) допустити (кого до чо(г)о, ко(м)у чо(г)о): Ино они били намѣ чоломѣ, абыхмо ихъ кѣ тымѣ именѣамъ допѣстѣли подле ихъ близкости (Неполмичі, 1527 *АС* III, 315); А е(с)ли бы бронѣ Бѣ И такъ не хотѣно Якѣ жидомѣ во(л)ности На(м) (до)пустити, рады На то Нѣ машѣ, То(л)ко во(л)ного Листу ѡ Перестѣ до воло(х)... Просити (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 2 зв.); тую суму декрето(м) сказаную всю спо(л)на заплати(л) а в незаплаче(н)ю... в добра свое допусти(л) (Київ, 1624 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1).

4. (чо на ко(г)о, чо ко(м)у) (виклика(т)и чо-небудѣ, охопити чим-небудѣ) наслати, послати, зіслати: е(с)т(л)и бы на него Богѣ смертѣ допѣстиль, абыхмо тын вси именѣа небожчика княза Анѣдреевы братѣ его, князю кѣзме в целости вернѣли (Краків, 1539 *АС* IV, 219); А е(с)ливы (!) Панѣ Богѣ в томѣ часѣ до ѡкѣпена того именѣа моего на мене смерт допѣстит рачил, тогды жона моа... маєт во всемъ семѣ ѡписѣ моемѣ досыть чинити (Луцьк, 1570 *АС* VII, 362); е(с)т(л)и богѣ... в то(и) форо(б)ѣ свое(и) допу(с)ти(т) на мене ча(с) сме(р)те(л)ны(и) тогды я дѣшѣ мою его свето(и)... м(л) злецаю (Осмиловичі, 1576 *ЖКК* I, 73); а вѣ томѣ бы чѣсѣ чо(г) бѣже ѡхова(и) па(н) бо(г) на мене само(г) смерѣть допусѣтити рачиль тогды маєть... па(н) воевода... тоѣ продажи... моцѣ мети (Берестя, 1579 *ЛНБ* 103, 401/IIIс, 1563, 5 зв.); е(с)ли чо на та пріиде(т) всемѣ по(д)лѣгай безъ рѣспачи, чо ко(л)ѣвекѣ бѣ допѣсти(т) на тебѣ (Острог, 1614 *Тест.* 175); За грѣ(х) нѣа(к)ій женѣ то(и) допоущѣно бѣло тѣю хоро(б)оу (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29519, 283); тѣды гѣ бѣ великѣю карно(ст) допоустѣли на ірода (Височани, 1635 *УС* №62, 143 зв.); жебы дла чѣда тогѣ бѣрзѣй вѣрили, допѣстѣлѣ на нихъ непо(г)ѣдѣ (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 386); чиню ведомо... иж к(г)ды Богѣ всемогущий... на мене час смер-

тєлный допустити и до хвалы своеє светое поволати рачит, душу мою гришѣную въ Его насвятѣиє руци поручаю (Руда, 1646 ПКСДА 1-1, 82).

Див. ще ДОПУСКАТИ, ДОПУЩАТИ.

ДОПУСТИТСЯ, ДОПУСТИТСЯ, ДОПУСТИТЬСЯ *дієсл. док.* (чого, що) 1. (*дозволяти собі робити щось*) допуститися (чого): ото а положу єи на ложу єи тыи которыи са з нею чужоло(з)тва допу(с)тили двѣ(с)и велики(и) є(с)ли бы са не покаали ѡ(т)вѣ(н)ко(в) свои(х) (XVI ст. КАЗ 600); Заслоу(г) мѡвлю жебы и караню досы(т) оучинилъ и грѣ(х) згладилъ которого са былъ допоустѣлъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.); стану(т) бо прѣ(д) ѡчима твоима всѣ твои слова, всѣ дѣинки,... которѣи чре(з) двѣ(с)и вѣкѣ житія твоего... дѣинилъ, и что когда колвекъ се(р)дцемъ и дѣи и дѣи(н)комъ явно и тайно ся допу(с)тилъ, тоє все разомъ да(ст) ся видѣти (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268); А вжды видимо якую пнѣ ка(з)нѣ на ны(х) спустилъ Если ся Который грѣхъ яко(г) допѣсти(л) (1636 *Лям. о приг.* 6); На(и)первей абы [сѣщенникъ] не выпытовалъ всѣхъ грѣховъ, которѣх(х) бы моглѣ са допѣстити кающи(и), але тѣлѣко ты(х), вѣ которѣе таковѡго станѣ люди звѣкли впадѣти (Львѣв, 1645 О тайн. 88); мнѣ не дай бжѣ тогѡ се грѣхъ допѣстити противъ г(с)дѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 211).

2. (чого) Здобути (шо), дѣйти (до чего): зми(р)-скаа кѣница если са врадѣ допѣстатъ вѣ гроше(и) а если са не допѣстатъ то ничего (1552 ОЖЗ 123 зв.).

Див. ще ДОПУСКАТИСЯ, ДОПУЩАТИСЯ.

ДОПУСТОШЫТИ *дієсл. док.* (що) (*спустошити* доценту) допустошити: шпитал, през отѣца его мил. пана войскогѡ фунѣдованый, по уступеню козаковъ, которого козаки не допустошыви, сам его мил. остатѣка допустошыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264).

ДОПУСЧАТИ *див. ДОПУЩАТИ.*

ДОПУСЧЕНЕ *див. ДОПУЩЕНЕ.*

ДОПУСЪЧЕНЪЕ *див. ДОПУЩЕНЕ.*

ДОПУЩАТИ, ДОПУЩАТЬ, ДОПУСЧАТИ,

ДОПУШЧАТИ *дієсл. недок.* 1. (кому, на кому, кому

чого) (*дозволяти робити щось, брати участь у чомусь*) допускати: въ которомъ-же мѣсте допущаемъ торгъ мети и встановити въ неделю (Вильна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); Корѣмъ староста держитъ, беретъ медъ пресны(и) в чѣрка(с)цо(в) вставою... и не допущаетъ имъ продава(ти) медѡ нѣкомѡ иномѡ (1552 *ОЧерк.З.* 10 зв.); А то тебе, княже старосто, приказуемъ..., жебы есте,... всякое живности... вывозити не допущали (Вильна, 1563 *РИБ* XXX, 716); его без лица и кромѣ права поймавши, стали быти и мучити, чего дѣи имъ и Подрѣжская копа // забороняла и не допущала (Луцьк, 1564 *Ив.* 264-265); кни(г) владѡвы(х) на вписанѣ ты(х) привилѣ(в) и листо(в)... г(с)дрски(х) жидѡ(м) не борони(ли) и ѡ(б)волати вѣ(з)дѣ по то(р)го(м) допущали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 55); особливѣ о то прошу, абы ваша милость... не рачилъ допущать тому злому чоловіку таковыхъ лютровствъ чинити (Київ, 1573-1579 *АСД* 1, 153); Ви(ди)те ли и(ж) не дѡбре ри(м)скѣ овца чина(т), што кѡрѣвнико(м) и двѡранѡ(м) бѣ(з)всты(д)ны(м) на(д) собою владѣти допущаю(т) (1598 *Виш.Кн.* 284 зв.); лахѡве наро(д) на(ш) в мѣстѣ се(м) пѣ(с)тоша(т) недопущаючи ѡ(б)ходѡ(в) мѣ(с)цки(х), анѣ реме(с)лѣ робити анѣ в(ч)нѣ(в) рѣ(с)ки(х) дѣи(т)и (Львѣв, 1599 *ЦДІА Лен.* 823, 3, 67, 6 зв.); Оставлѣю: попущаю, ѡ(т)пущаю, допущаю, дозволѣю (1627 *ЛБ* 154); до ведомѡ(с)ти дѡне(с)ти прошу, абы(с)те вы... на мнѣ яко ѡпекуне... жа(д)ны(х) зы(с)ковъ... ѡтрымова(т) не допу(с)чали (Люблін, 1643 *ДМВН* 230); Прото приказѣ(м) ва(м) абысте болше(и) не чинили кривды цѣркви бжѡй та(к) сами яко и нѣкомѡ чини(т) не допущали (Мошни, 1650 *ЦНБ ДА/П*-219, 16);

(чому і без додатка) (*створювати умови для чогось*) допускати: митрополи(т) хотѣи вѣдаєтъ, и(ж) на всакихъ зѣѣздѣхъ... звѣклъ бывѣти, одна(к) ѡто вѣ тѡтъ днѣ которѣй самъ кѡ зачѣтью синѡдоу вѣ оуниверсалѣ назначилъ, до синѡдѡ жа(д)ного вѣстоупѣ не чини(т), але ємѡ вѣ поро(ж)-нова(н)ю оуплывѣти, а та(к) термѣнови томоу спѡлзнѣти допущає(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); исперва діавол межи Русю забѣгалъ, абы пра-

вославіє не коренилося, яко княжат лакомством, тиранством подавилъ, яко наукъ розмножити не допущалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50); ѿ котрихъ свѣтломъ всѣмъ и земли солю, Не допѣшаючи робацтвѣ анѣ молю, Прѣзъ недбальство в' дошахъ са людскихъ заплодити (Львів, 1614 *Кн. о св. 29* нenum.).

2. (кого) (давати змогу комусь увійти кудись) допускати, впускати: по(с)ль туре(ц)кїи ска(р)-жи(л) на него що татар⁸(в)... до полши не доп⁸-ща(л) (серед. XVII ст. ЛЛ 165).

3. (шо на кого, кого на кого, шо) (*виклика́ти що-небудь, охоплювати що-небудь*) насилати, поси-
лати, зсилати: котóрыи всемогнчею бoюю сiлюю погo(р)жа́ється,... собѣ рачей найго(р)шню шкoдѣ и
кривдѣ чини(т) дла то́го бг̃ ка(р)ности допуща-
е(т) на нас' (Острог, 1607 *Лѣк.* 18); Ку тому тежѣ
абысмо не залежали поля, и абы въ гньюѣ и въ
лѣность не приходили, допущаеѣтъ Богъ враговъ и
супостатовъ на насъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 824); Не
допускай, пане, твоей суровости, Котрая караєт
нашѣ злиє злости (1648 *Елег.* 152).

Див. ще ДОПУСКАТИ, ДОПУСТИТИ.

ДОПУЩАТИСЯ, ДОПУЩАТИСЯ *дієсл.*
недок. (чого, кого і без додатка) (дозволяти собі робити щось) допускати: а староста... велел ємѣ такихъ людей... имати и до казни... давати... абы на то смотрячи, иншии того са не допѣшали и с того страх мели (Петрків, 1538 AS IV, 130); то па(к) то(т) слѣжебни(к) пѣ(р)во поменены(и) шимо(н) на тые слова... кнѣз ку(р)пского поведи(л) пра(в)да... мл(с)тивы(и) пнѣ иже(м) я з небачѣ а (з) шалѣнѣства своего нездѣ(л)ного роздѣ допѣщаючиса в пѣя(н)ства чини(л) (Володимир, 1578 ЖKK I, 140); не та(к) бовѣмъ злѣсти котѣры(х) са допѣщаємо, мѣгоу(т) его вѣроушити на гнѣвѣ, якъ то кг(д)ы са не хѣємо полѣпшити напѣты(м) (Острог, 1607 Лѣк. 72); Ксендзы ихъ жонѣ не мають, але вшетечницѣ допущаются (бл. 1626 Кур.Н. 27).

Див. ще ДОПУСКАТИСЯ, ДОПУСТИТИСЯ.

ДОПУЩЕНЕ, ДОПУЩЕНИЕ, ДОПУЩЕ-
НЪЕ, ДОПУЩЕНЬЕ, ДОПУСЧЕНЕ, ДО-

ПУСТЬЧЕНЬЕ, ДОПУЩЕНЬЕ с. 1. Дозвіл, допущення: А ты вже... // за допущен(є)мъ ихъ выхъди(л) во(и)ниго(в) которое село бра(т) мо(и) по ма(т)це ѿ пе(р)вы(х) небо(ж)чи(к) ма(р)ти(н) застави(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id 2032, 4 зв.-5); Нехайже вже жадному чоловікові не будетъ годилося псовати, альбо... противитися сему листови нашому, прынятыю,... позволенью, допущеню и ласкавому одъпущенню (Вільна, 1599 *Ант.* 737); сторона поводовая тую то сторону позваную яко не(с)талую и п(ра)ва посполито(г) непослу(ш)ную ѿ вина(х) статутов(х) пе(р)шого не(с)та(н)я за допусче(н)ємъ судѣнишине(г) здала (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106 зв.); Изволѣніе: Допѣще(н)є, єзволѣнье, позволенье (1627 *ЛБ* 45); се за потърикротнымъ... приволяваньемъ до права не (с)тановиль яко не(с)талого и права непо(с)лушного з допущенья Судового на ѿпа(д) взы(с)ку речи в по(з)ве... выражоное з вольны(м)... Ареш(ш)то(м) до звы(к)-лоє години възда(л) на позо(в) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56); за чимъ ѡны(х) яко нестали(х) и права посполитого непосълушныхъ з допущенья сѣдового на ѿпадъ взыскъку речи въ позъве выражоное... з вольнымъ... арештомъ до звычайлоє години vzdalъ на позовъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119).

2. Вели́ння: Коли были ма з Божого допѣщена поганство татарове взяли,... и бил єсми чолом господарю моемѹ... абы ма Его Милость с поганских рѣк выкѣпил (Острог, 1514 AS III, 114); князь Андрей присылал к намъ сына своего..., поведаючи, штожъ он з Божого допѣщена тых часовъ естъ ѿ форобѣ, абыхмо ємѹ тотъ рокъ на инший часть ѡтложили (Петрків, 1527 AS III, 319); тыхъ часовъ недавно минувыхъ, зъ допущенья Божого, все место Нашо тамошнее Володимирское и парканъ около места,... погорѣли (Вільна, 1564 *РЕА* II, 132); будучи мне з допущения Божого велми форому, а лежачи на смертной постели,... // ...даю и поручаю... жону мою милую Марю, такъ и тое дитя..., каштеляну Браславскому (Вінниця, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 140-141); А естли з допѣще-

(н)я бѣия бѣде(т) на брата яковы(и) впадокъ или немочь... мають емѣ братья помагати бра(т)скими пѣнязми (Львів, 1586 ЛСБ 71); позычати [пѣнези] маю(т) не на захована смотрачи,... але которыхи бо(л)ш(и)е недоста(т)ки те(р)па(т) н(з) допущения бѣиего (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); Кгды Лѣвъ Ісавръ, з' допдѣна Бѣго, сцѣптрѣ(м) Цѣсарства всхѣднего одѣржалъ образобѣрства ересь показоватиса почалѣ (Київ, бл. 1619 О обр. 32); въ той же Рудце дворищѣ не мало попалено, поданные одни презъ непріятеля суть завзятые, а другимъ за допущениемъ панскимъ сами померли (Кременецъ, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 220).

3. Кара: если кто не будетъ утѣкати, порушаетъ на себе гнѣвъ Божій, а гнѣвъ Божій приносить допущене (Єгипет, 1602 Діал. 54); А котрыи оу Исаіи Пр(о)рка спѣмнени соуть Сирѣны и Онокѣнтавры, тѣды тѣе соуть чѣртовѣ нѣакіе, котріе-са з' допдѣненѣ гнѣвъ Бѣго, на Спѣстошѣнныхъ кгроунтѣхъ мѣста въ осѣбахъ такіхъ показѣють (Львів, 1614 Кн. о св. 440).

4. Прощення, вибачення: Прощѣніе: Простѣна, мл(с)ть, попдѣше(н)е,... допдѣщѣ(н)е, ѡ(т)пдѣщѣ(н)е въстѣпкѣ (1627 ЛБ 103).

Пор. ДОПУСТИТИ.

ДОПУЩЕНЕСА с. Учинення, допущення: тѣе ѡбѣдва грѣхи мѡгѣт', чере(з) допдѣше(н)еса злѣго, коли чѣни(м) тѣе, што намъ заказано, албо ѡпдѣше(н)е доброго, коли не чѣнимъ того, што на(м) розказано, быти попо(л)неные (Львів, 1645 О тайн. 51).

Пор. ДОПУСТИТИСЯ.

ДОПУЩЕНИЕ див. ДОПУЩЕНЕ.

ДОПУЩЕНЬЕ див. ДОПУЩЕНЕ.

ДОПУЩЕНЬИЙ дієприкм. у знач. прикм. Учинений, допущений: Што тѣды за дивѣ, же цесарь Аркадій зъ такъ тяжкого грѣху отъ Іннокентія, папы Римского, строфованъ бывши, грѣхъ свой барзѣй узналъ, строфование вдячне принялъ, за допущеный грѣхъ жаловалъ в собѣ его самому и въ царевой и въ иншихъ сурове каралъ (Київ, 1621 Кон.Пал. 653).

ДОПУЩЕНЬЕ див. ДОПУЩЕНЕ.

ДОПУЩѢНЕ див. ДОПУЩЕНЕ.

ДОПЫТАТИ дієсл. док. (о кім) (настійливо розпитати про когось) допитати (про кого): А кгда и на той третій, остатней громаде, о томъ чоловіку забитомъ межи собою не допытати, тогды имъ всимъ панъ Былчинскій, водле права, декретомъ своимъ наказалъ присегу, яко его не знали (Луцьк, 1596 Ив. 284).

ДОПЫТАТИСЯ, ДОПЫТАТИСА, ДОПЫТАТИСЕ дієсл. док. (чого, в кого, о кім, о чім і без додатка) (настійливо розпитуючи, вивідати щось, дізнатися про що-небудь) допитатися, довідатися (про кого, про що і без додатка): елена... ѡдва са допытала в жидо(в). гдѣ есть // ч(с)тныи крестъ сохрѣненъ (1489 Чет. 20-20 зв.); рачже вѣ(л) всѣ тѣе рѣчи в себе вѣажити а исти(н)ны пѣвнои допытатиса а листо(в) та(к) доткливы(х)... не посылати (Львів, 1593 ЛСБ 245, 2); А если бы еси (нѣ) мо(г) са(м) ѡбачити, а огорнѣти вѣрою тогѡ мѣсію пытаиса... сшѣніко(в)... А допытавшиса о не(м)... кли(ч) же къ немѣ тако(ж) бѣспе(ч)не (к. XVI ст. УЄ №77, 96); И где(ж) індей правды са допытати, и где прибѣгати (Київ, бл. 1619 Аз.В. 265); а о инъших рѣчах не мог лѣсе он, возный, допытати (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 158).

Див. ще ДОПЫТОВАТИСЕ.

ДОПЫТОВАТИСЕ дієсл. недок. (настійливо розпитуючи, вивідувати щось) допытуватися: который [звонникъ] допытующисе, якое бы был релии, зъшарпал, зсоромотил, и клобокъ, который на голове с повинности своее законничное мель, знял (Луцьк, 1628 АрхЮЗР 1/VI, 597).

Див. ще ДОПЫТАТИСЯ.

ДОИѢРО, ДОПЕРО, ДОПИРО, ДОПИРО, ДОПУРО, ДОПОРО присл. (стп. dopiero) 1. Тільки що, щойно, діал. допіру: ты(с) то мнѣ самъ южъ допѣро мовилъ (к. XVI ст. Розм. 34 зв.); ро-жоный панъ Михалъ Ерѣличъ, соленитер свѣдѣчил..., иж року допиро свижо прошѣлого... подчасъ ребеллии и сваволи козацѣкое... добра и субѣстанѣщие внивеч пооборочали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 234).

2. Тепер, зараз: яко пере(д) ты(м) штець та(к)же доперо и сынове его м(л) кн̄жата збара(з)ские зь кгру(нт)ѣ его м(л) п̄на по(д)коморого... вытискаю(т) (Вінниця, 1602 ЛНБ 5, II 4050, 61); таковѣю ремисью ѡде(р)жавъши з стороною исте(н)никовъ по(д)коморого допѣро на ми(ст)цѣ кри(в)ды повнне(н) ѡря(д) по(д)комо(р)ски(и) до фѣ(н)дова(н)я юри(з)дыци(и) по(с)тавити на ме(ст)цѣ при(с)то(и)но(м) ро(з)ни(ц) при (с)тене свое(и) ист(н)никово(и) и по(з)ваного (Кременець, 1605 ЛНБ 103, 20/Id, 1989, 101 зв.); сами то по(з)вани признаваю(т) и признати муся(т), ижъ небо(ж)чикъ кня(з) бѣремъски(и) ѡ которого ся має(т)ности допѣро по сме(р)ти его чинятъ, бы(л) з брата // теперешны(х) поводо(в) рожденого спложоны(и) сынове(ц) их (Кременець, 1611 ЛНБ 5, III 4053, 26-26 зв.); Постерегаючи целости своеѣ, абовемъ по вси тые три дни ѡ томъ пленипотенъте сторона поводова не пытала(с) и жа(д)ное конътрадикъциѣ(и) не чинила, ажъ доперо при ѡста(т)немъ декрете конътрадикъцию... учинила (Київ, 1643 ДМВН 249); тєразъ, днесъ, теперь, допѣро hodie (Уж. 1643, 49); презъ увес час... его, яко неволника, теменжили, аж до пѣро, по успокоеню своеволи, манифестуючого его милост пана Стрыбыли с таковой тяжкой опресыи выпустивши и обавляючи се за тое караня од пана своего однести (Житомир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 479).

ДОПЯТИ, ДОПАТИ дієсл. док. (що, чого) (домогтисѣ) доп'ясти, допнути (що), досягти (чого): того не признаваю абы коли того ве(д)ле воли свое(и) // допати были могли (Острог, 1598-1599 Апокр. 149 зв.-150); Ты зась яко милостни(к) Цр̄кви збытъ ревнивы(и), Хотѣлъ и доп̄алєсь то яко не л̄нйный (Київ, 1618 Вѣзер. 16); не тылко в трынке, але и въ чварку готовъ былъ присягти, былое своего доп̄ялъ, блюзнилъ и инъше блюзнерства на той часъ поповнивъ (Житомир, 1643 АрхЮЗР 1/VI, 775).

ДОРА ж. (цсл. дора, гр. мн. δωρα від δῶρον) проскура: Анафора, Въ(з)ношеніе с(т): Доры, або Дора (1627 ЛБ 176).

ДОРАДИТИ дієсл. док. (кому) Дорадити, зарадити: армене то́лико на чєтырє(х) съборѣ(х) были и дѣсыть себѣ ю(ж) дѣрадили мѣвачи вѣдлоу(г) чѣтырє(х) єв(г)лїстовъ, чѣтыри соборы. забывше се(д)ми сто(л)пѣвъ прѣм(д)росги божїа (к. XVI ст.-поч.XVII ст. Кн. о лат. 111 зв.).

ДОРАДИТИСЯ дієсл. док. (вирішити) домо- витися, урадитися: коли пришли много жидувъ ко Іисусови и дѣля Лазаря, що бы его видѣли, и дорадили ся май булѣшии попове, що бы убили Ла- заря (XVI ст. НС 41).

ДОРАДЦА ч. (стп. doradca) порадник, дорад- ник: кна(з) его мило(ст) ли(ст) сво(и) до его кроле(в)ское мило(с)ти написа(л) и по(д)на(л)са ве(с)по(л) и(з) сынами своими я(к) ѡ свою вла(с)- нѣю кри(в)дѣ стоати и наказа(л) прѣ(з) лахо(в) дораде(ц) лво(в)ски(х), абы ѡ то(м) вѣдали (Львів, 1599 ЦДІА Лен. 823, 3, 67, 6 зв.).

ДОРАЖАТИ дієсл. недок. (стп. dorażać) (кому шо) докучати, докоряти (кому чим): Лечъ к' прѣ- сторѣзъ Правѣвѣрнымъ потреба вѣдати, ижъ сѣтъ нѣкоторые... Димїтрій... и Іѡаннъ... котѣрыи Латїнникѡ(м)... нѣшто не доражаю(т), лѣчъ и то в' поверхѣвны(х) // рѣчахъ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 277-278).

ДОРАЗИ присл. (стп. doraży) (раптом, неспо- дівано) враз, нараз: Твоя милость... в... книжках, гдѣ Русь... потупил,... а латынский костел... в гору вынес и папѣжское начальство и старейшинство обоготворил, тогда и то еси доразы, рекущи (1608-1609 Виш.Зач. 222).

ДОРАЗЛИВЕ присл. (стп. dorażliwie) образли- во: А если бы за(с) хто,... на мене ѡ(т) зави(с)ти пѣтва(р) вложити хотѣлъ мѣвачи, яко доразливе и ыщипливе в то(м) писаню мови(т); на тое ва(м) такъ ѡ(т)повѣмъ, надчиле(м)са ѡ(т) х(с)а исти(н)- ны бѣ(з) похлѣбства, ло(ж) лжѣю, во(л)ка во(л)- ко(м)... звати (1598 Виш.Кн. 309).

ДОРАСТАТИ див. ДОРОСТАТИ.

ДОРАХОВАТИСА дієсл. док. (з чого) Дора- хуватися, долічитися; обчислити: Сѣ(т) тѣды тѣи Ѡцѣве Іѡаннъ и Пѣтръ... з' котѣры(х) єдны жи́ли на исхѣдѣ десѣтого стѣ, а дрѣгїи в' єдинона́деса-

то(м) стѣ, яко з' Хронолѳгїи дораховатиса мѳжемъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 284).

ДОРОБИТИ *дієсл. док.* (чого і без додатка) (*закінчити робити що-небудь, довести що-небудь до кінця*) доробити (що): кнзь богданъ кѳ(р)цевичъ взалъ на то з люде(и) земанъскихъ дерево гроши стацею и вѣмеръ не доробивъши (1552 *ОВол.З.* 191); тотъ члѣкъ почаль боудовати а не може доробити (1556-1561 *ПС* 286 зв.); ворота добрыє наредити и того всего, што не добѳдовано, доробити и кгонтами побити (1577 *АС VI*, 84); презъ тоє лѣто робили, и доробили за помочю Божиєю мѣсяца августа 14 дня, и образы постановили (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

Див. ще ДОРОБЛИВАТИ, ДОРОБЛАТИ.

ДОРОБЛИВАТИ *дієсл. недок.* (чого) (*закінчувати робити що-небудь*) дороблювати (що): А тоје roboty // kniazia Ilyi dorobliwał kniaź Proński, — w czotyrech weżach werschow przybawł u pokrył (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 19-20).

Див. ще ДОРОБИТИ, ДОРОБЛАТИ.

ДОРОБЛАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **дороблювати**: станиславѳ тесли що пѳ(н)тра доробла(л) на свѳщеническо(м) домѳ фг. 2 и 15 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 15 зв.).

Див. ще ДОРОБИТИ.

ДОРОБОКЪ *ч.* (*те. що зроблене, створене ким-небудь*) доробок: в котроую [просфѳрѳ] прѣложи(л) тѣло своє стѳє до того кадило до и(з)бавителя нашо(г) свѣчоу ты(ж) даймо вы(з)наваючи его во тро(и)ци є(ди)ного а звлаща с працѣ рѳ(к) свои(х) и вѣ(р)нои доробкѳ твоего (к. XVI ст. *УЄ* №31, 90 зв.).

ДОРОГА, ДОРУГА *ж. 1.* (*смуга землі, по якій їздать і ходять*) дорога: та опат врѣхѳм долѳ... на конецъ бѳковини, опат врѣхѳм дѳбро«во»ю, до где перехрест оу дорогах, на долини прибещем (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); они повели градою к васильє(в)скомѳ ѳзерѳ далеко в сеножа(т) а поведаючи на(м)ъ што тою градою бывала дорога а чере(с) тоую дорѳгѳ не бывало старцо(м) пустыньски(м) перелаза в наши сеножати (Київ, 1508-1523 *ПИ* №5); кѳпецкимъ людем великии трѳдно-сти и забийства по дорогамъ са становат (Петрків,

1538 *АС IV*, 129); никого не цѣлоуйте на дорозѣ (1556-1561 *ПС* 261); А... старостове ѳкра(и)ные ни(х)то зъ шля(х)ты ездачы по дорога(м)... и на за(м)жи ѳкра(и)ные едучы... не маю(т) шкодити стаце(и) и по(д)водъ брати (1566 *ВЛС* 8); те(ж) до Киева мне для плохости дороги ехати было трудно (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); тѣе котѳрыє з' аванѳсіємъ были,... частю жолнѳрскими ногѳми потѣ(р)ты, частю на дорѳзѣ поморѳдовани (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.); где тѳ є(ст) простаа дорога котораа провади(т) до Антве(р)пїи (к. XVI ст. *Розм.* 36 зв.); Просто чере(з) поле ро(в)ниною неподалекѳ тоє дороги... идѳчи и копцы сыплючи до го(р)ба круто(го)...//... кгру(нт) свѳте(ц)ки(и) а влево... каме(н)ски(и)... зоставѳючи (біля Кременця, 1606 *ЛНБ* 103, 60/Іе, 254, 47-47 зв.); Пѣтъ: Дорѳга (1627 *ЛБ* 103); иди проу(д)ко на дорѳгоу и на оулицѣ мѣста (1645 *УЄ* №32, 187 зв.); засъ бере(т) члѣкѣ мечъ свѳй и йде на дорѳгѳ, жебы чинїлъ краде(ж) и мѳжебѳйства (серед. XVII ст. *Хрон.* 367 зв.); дорога великая, великая дорога — битий шлях, тракт: светки в одно слово... поведили, иж перед тымъ они землами Вербичовскими еждчивали и то слыхали, тож єст граница стараа..., дорогою великою (Львів, 1537 *АС IV*, 85); дали єсмо єй... ставищо пустое, што вышей гнидовского ставка по цѣ«рковную землю а по великую дорогу подле мѣста н«а»шого луцкого (Вільна, 1503 *АС I*, 125); дорога гостинная — заїжджий двір, розташований при дорозі: свѳта свой црѳковные... о(б)ходїти... мѳсѳтъ, в чѳмъ немѳлыє забавы трѳ(д)ностїй ѳтраты въ свои(х) справахъ и кгоспода(р)ства(х) домовѳхъ... и дорогахъ гости(н)ныхъ, невїнѳне мѳса(т) ѳ(т)носїти (Острог, 1587 *См.Кл.* 15 зв.); дорога доброволная, доброволная дорога — вільна, дозволена дорога: тѣе поменєныє слѳги...//... по полю бегаючи по(д)данныхъ стороны поводовое в полю збоже на возы берѳчихъ и кѳ домови дорогою доброво(л)ною едѳчихъ били и мо(р)довали (Вінниця, 1640 *ЛНБ* 5, III 4063, 32 зв.-33); ста(в)ши ѳчевисто... передо (м)ною... ревизоро(м) зє(м)ли кие(в)ское... служебни(к)... жалова(л)... ѳ то(м) што за до(з)во-

ле(н)ємъ вра(д)у житомі(р)ского вра(д)ник че(р)-
нихо(в)ски(и) є(р)мола еха(л) до пуши коро-
ле(в)ское доброво(л)ною дорогою и трафилосе
ему ѿ(б)ночова(т) (Київ, 1501 ЦНБ II, 21039, 1); **до-
рога малая** — звичайна дорога: вольно купцомъ
со всякими товары своими вѣчными дорогами
великими и малыми... безъ усякого нагабання...//
приѣздити и отѣздити (Петрків, 1526 РЕА I,
140-141);

у складі топонімів: **дорога Атаримская**: А то
коли хананѣйскій црь Ародавъ оуслышалъ, же
притагнѣ(л) Израїль дорбгою Атарымскою, вѣл-
чилъ протѣ емѣ (серед. XVII ст. Хрон. 140); **до-
рога Володимирская**: Наперве почовши ѿт Кри-
меша з долины, где криница вышла, дорогою
Володимирскою, по старые пола (Володимир, 1573
АС III, 104); **дорога Жабецкая**: Идѣчи границу
поча(в)ши и(з) валу ѿ(т) границы паше(в)ско(и) к
дорози жабе(ц)ко(и)... на то(и) де(и) границы
поменено(и) копцо(в) два роскопати... де(и) вѣ-
ми(л) казали (Луцьк, 1582 ЛНБ 5, II 4044, 123); **до-
рога Жославская, Жеславская дорога**: Прото
которыи бы кѣпъцы на дорозе Жославской са
промытили, Твоа бы Милость за его пращѣ... з оное
промыты половицѣ велелъ емѣ давати, жебы...
шкоды мыта нашего стерегѣ (Краків, 1539 АС IV,
205); вели нас ѿт Белотына Жеславскою дорогою
(Острог, 1506 АС III, 38); **дорога Каменецкая**: а
речкою Есенцемъ у верхѣ, до дороги Каменецкое
(Невиричі, 1552 АрхЮЗР 4/I, 59); **дорога Ка-
расинская**: а тѣю землю... ѿграничили и копцы
закопали, почон ѿт границы Голѣзѣйское... до
болота Ѱсотна, тым болотом по половицы против
долгого ѡстровка до дороги Карасинское (Чернче-
Городок, 1543 АС IV, 355); **дорога Краковская**:
напро(д) ѡдобралисмь ѿ(д) пна Алекса(н)дра
прокоповича и пана Стефана ла(ш)ковъского
ѡстато(к) з дороги краковской (Львів, 1633 ЛСБ
1055, 1); **дорога Лопавская**: Напервей ѿт пана
Михайлова имена... ѿт Лысина по дорогѣ Ло-
павскѣю, а ѿт дороги Лопавской аж по соснѣ
(Торговиця, 1527 АС III, 304); **дорога Меньская**:
тою дорогою Меньскою до// великого лѣса до гра-

ниці Брылевское Внесенськоѣ земли (Ново-
городок, 1518 АЮЗР I, 58-59); **дорога Олховецкая**:
та все дорогою олховецкою идеже исходит поу-
т из лѣса на ѡгол Жѡржин на поланѣ Хиревѣ та
на брдѣ Вербовець (1583 ДВВ I, 86); **дорога
Рудлевская**: пета границы нашеѣ кнегини(н)ское
з свищовомъ и з бѣко(и)моу ѡ дороге рѣ(д)ле(в)-
ское (Луцьк, 1607 ЛНБ 5, II 4052, 15 зв.); **дорога
Селецкая**: зачав ѿт дуба у дороги Селецкое... к
болоту великому, идучи простым путемъ (Земно,
1516 АрхЮЗР 8/IV, 30); **дорога Ставецкая**:
Найпервей повелъ есми к бродѣ, который брод на
дорозе Ставецкой (Пісочне, 1541 АС IV, 281); **до-
рога Черкаская**: игуме(н)... по(п) на тые слова
воскресе(н)скому попу ѿ(т)ка(з) чинечи поведи-
ли не(т) де(и) тобѣ... с нами за дорогу че(р)каскую
(б. Киева, 1585 ЦНБ ДА/П-216, 2);

(простір, яким відбувається пересування) шлях. ѡ
дорога водная — водний шлях: чинимъ всихъ
подданныхъ... волными ѿт вшелякихъ мытъ...
дорогами сухими и водными (Варшава, 1585
АрхЮЗР 7/III, 286); **дорога сухая, сухая дорога** —
сухопутний шлях, суша: чинимъ всихъ подданныхъ
волными ѿт вшелякихъ мытъ... дорогами сухими
и водными (Варшава, 1585 АрхЮЗР 7/III, 286);
Слышачи ано гѣ на(ш) іс хс ставса лѣскави(м)
проти(в) на(с) ста(л)са ѡбивателе(м) зѣмны(м) и
нб(с)ны(м) бо слѣши(ш) и(ж) в корабли плѣва(л)
и по мѡрю я(к) по соухои дорѡзѣ ходи(л)
(XVI ст. УС №29519, 18 зв.); **дорогу загородити
див. ЗАГОРОДИТИ**; **дорогу загорожати див.
ЗАГОРОЖАТИ**; **дорогу перейти див. ПЕРЕЙТИ**;
дорогу слати див. СЛАТИ; **дорогу указать див.
УКАЗАТИ**; з дороги зводити див. ЗВОДИТИ; **за-
йти дорогу див. ЗАЙТИ**; **зведение зъ дороги див.
ЗВЕДЕНЬЕ**; **станути на дорозѣ див. СТАНУТИ**;
уступити з дороги див. УСТУПИТИ; **уступовати
з дороги див. УСТУПОВАТИ**.

2. (місце для проходу чи проїзду) дорога: патое
хто бы езами або млынами га(т)ми мостами рѣки
по(р)товые гамова(л) проходу або дороги слѣшноѣ
не (в)чини(в)ши (1566 ВЛС 17 зв.); иди за мною и
тобѣ дорогѣ покажѣ встѣпи тѣды просто зна-

(и)дешъ направо любо шной не ѡбачишь (к. XVI ст. *Розм.* 45); вси мѣжове валечные втекли вночи доро́гоу бра́мы (серед. XVII ст. *Хрон.* 351 зв.).

3. (поїздка, подорож) дорога: тамъ на дорозе пришла Твоей Милости вѣсть ѡ звазненіи томъ Брѣславцов и Вѣничан (Вільна, 1541 *AS* IV, 280); пришлоу до мене приятель мой з дороги а не маю нѣто бы(х) положишь пре(д) него (1556-1561 *ПС* 266 зв.); И трафило ми ся, в дорозе едучи, господоу ста(ти)... в пана... Щенниевско(г)[о] (Житомир, 1584 *АЖМУ* 97); кто кѣпецтвомъ са бавить... любо на войнѣ зостаеъ любо в дорозѣ потреба бы было тлѣмача некакого (к. XVI ст. *Розм.* 2 зв.); кгдамы вси спо(л)не, до жо(р)нищъ... ехали то(г)ды по(т)кали е(с)мо ѡ дорозе того енерала, боя(р)ского, из... слугами пѣна по(д)коморого (Жорница, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); по(в) гроша попови на дорогѣ коли их(в) до князя (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 6); а остатокъ тыхъ пенезей, на тую дорогу... зъ собою есми взялъ (Краків, 1595 *АСД* I, 197); пото(м) за нѣкими новинами того з'ѣздѣ о(т)мѡвлено, а в дорогѣ ехати казано (Острог, 1598-1599 *Лнокр.* 20); Такъже наслѣдовати Ап(с)лѡвъ, котѡрыи в' дорѡзѣ... голѡдными бѣдѣчи, рѣали кѡлосы и ѣли вытираючи рѣками (Київ, бл. 1619 *О обр.* 175); А коли былъ в дорѡзѣ, и в господѣ забѣжалъ емѣ г(с)дѣ, и хотѣлъ егѡ забити (серед. XVII ст. *Хрон.* 82 зв.); пуститися в дорогу *див.* **ПУСТИТИСЯ**; удатися в дорогу *див.* **УДАТИСЯ**; чинити дорогу *див.* **ЧИНИТИ**.

4. *Перен.* (засіб здійснення чого-небудь) шлях, дорога: Кды(ж) хр(с)тіа(н)ско(мѣ) а цнотливому члѡкови ничъ йншого не естъ потребнѣйше(г) и пожиточнѣ(и)шого на свѣтѣ, едно са пѣлно ѡ то(м) пытати, и того са оучи(ти) а таки(х) дорѡгъ иска(ти), кторы(и) бы егѡ ик почтнвому стѣнови //...приво(ди)ти могли (Львів, 1585 *УС* №5, 276-276 зв.); оставте(ж) теды право(с)лавны(м) дорѡгѣ до велики(х) книгъ скар'жини(х) показовати, коли в ни(х) и на(и)ме(н)шеє правды нѣмашъ (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); а если тѣжъ тобѣ нелачно то быти здаеъса, якѣмъ кѡлвекъ можешъ спѡсѡбомъ до(т)кнѣса дорѡги, котѡраа до полѣпше(н)а веде(т)

(Острог, 1607 *Лѣк.* 77); шны намъ напръвѣй оуказали доро́гоу до познанѣ бѣга (Почаїв, 1618 *Зери.* 68 зв.); тая унѣя — нсзнакомитая, але зводителница отъ правдивое дороги спасенной (бл. 1626 *Кир.Н.* 17); До ѡ(т)но́вы абѡвѣмъ живота и до збавѣннѡѣ дорѡги, напѣршій встѡпѣ е(ст) познати самѡго себе, и покѡрѣ заховати (Київ, 1637 *УС Кал.* 2); Потребючѡмѣ порѣды, подѣты здорѡвѣю радѣ, та(к) до дорѡги збавѣнои, якѡ до всѣхъ цнѡтѣ и пристѡйностѣй,... наѣка была (Львів, 1646 *Зобр.* 71); То слѣдшностѣ, а потреба, и таа не гдѣйндей трѣдомъ нашімъ оуказала дорѡгѣ, давши такъ важнѣю причѣнѣ, яко бы жаде́нъ лѣпшеі клейнѡтѣ ѡныхъ не мо́глъ оукшталтовати (Київ, 1648 *МКСВ* 348);

(напрямѡк діяльності кого- або чого-небудь) дорога, шлях: оучителю вѣмы иже есъ правѣдивыи и дорѡзѣ бѣжи правѣдиве наоучаеъсѣ (1556-1565 *ПС* 95); Ев(г)листа выпи́соуетъ якъ хс пре(д)сылаеътѣ иныхъ оучениковъ... якъ ты(ж) ѡ(т)ца vysлавоуе(т) и якъ в законѣ перебуваючѡму доро́гоу живота ѡказоуе(т) (Там же, 260 зв.); ты(х) четырехъ... чере(з) розмаѣтые начи(н)а дѣха своего непреста(н)о оусылѣетъ тагнѣчи до себе, але ю(ж) не на онѣю правѣю то(л)ко на свою змѣшленѣю дорѡгѣ (Острог, 1587 *См.Кл.* 11); ноги и(х) скоры к проли(т)ю крови... (с)тра(х) е(ст) на доро́га(х) ихъ, а доро́ги споко(и)нои не по(з)нали (II пол. XVI ст. *КА* 247); А кто хѡче(т) до царства нѣ(с)наго прѣйти, то́г(д)ы пре(з) вели́кии трѣпливости, трѣ(д)наа и тѣснаа // доро́га до неба (XVI ст. *УС* №29519, 24-24 зв.); До чѡго имъ по́водѣ неѡмы́льный дала, и дорѡгѣ неблѣдливѣю оуказала вѣра (Евѣе, 1616 *УС Ев.* 4 нenum.); Торова́лъ онѣ зо всѣхъ ва́съ дорѡгѣ збавѣн'а (Вільна, 1620 *Лям.К.* 5); ходѣ где хѡче(ш)... а не на(и)де(ш) инои доро́ги взгорѣ, анѣ бѣ(з)печнѣ(и)шеи на долѣ. Една доро́га кр(с)та стѣго (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 5); ѡто то́й: котрѣй ва́ши сѣмнѣн'а пѣстовалѣ. Дорѡгѣ, до Небѣсныхъ Пала́цовъ торова́лъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 10); Лѣчѣ гды з'землѣ ѡбѣрнетъ свою мы́сль до Бѣга, // 3 Гісторі́й естъ прѡстаа до нѣба доро́га (Київ, 1632 *Свх.* 300-301); Не идѣмѡ ширѡкою // и простѡрѡнною... дорѡгою, котѡраа веде́тъ на по́гибель! (Київ, 1637

ДОРОГОСТЬ ж. 1. Дорожнеча: у здешнемъ панѣстве нашомъ... великій почоть... немалый ховати есмы умыслили, про то, постерегаючи, абы дорогость живности не была (Вільна, 1563 *РНБ* XXX, 716); пани татияна малы(н)ская при(с)лавши на торгъ збожа того(ж) казала колодѣ до бра(т)ства взети, а и(ж) слушно(ст) была сѣ(р)-жицѣ тѣю взевши для трвогъ тата(р)ски(х) и доро(г)сти дѣля ѡ(т)цѣ василію є(и) дати котрая є(ст) ѡ(т)дана (Львів, 1621 *ЛСБ* 1047, 1 зв.); тая Вовдя, которая, служачи и наймуючи се ве дворе у ее милости панее Вишневское, подѣ часть неурожавѣ и дорогости по две лете, лащый приступъ до того мела и пана Вишневского струти мела (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/1, 450).

2. Ціна, вартість: не сѣдѣти абымъ ничего не зыскала поживѣна потреба зтондѣ шѣкати вѣдаешъ всѣхъ речий быти дорого(ст), єдно з доро(г)го выймовати потреба (к. XVI ст. *Разм.* 29); кождая копа во(д)лѣгъ тепере(ш)нее дорого(с)ти ко(ш)товала по золоты(х) два (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4050, 106); братия теды взыраючи на дорого(ст) ка(ж)до(и) речы ѡ(т)деся(т)ка золоты(х) на ро(к)чы(н)шу ѡному наняти не хотѣли (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.);

коштовність: Многоцѣнность: Дорогость, коштовность (1627 *ЛБ* 64).

Див. ще ДОРОЖИНА¹, ДОРОЖНЕТА, ДОРОЖНЯ.

ДОРОГОЦѢННЫЙ, ДОРОГОЦЕННЫЙ *прикм.* 1. Дорогоцѣнный, коштовный. **камень дорогоцѣнный** *див.* **КАМЕНЬ**; **камѣна дорогоцѣнное** *див.* **КАМЕНІЕ**.

2. Дуже важливий, неоцінений: Щасливий домъ Шептицкихъ которые кр(с)тъ мають Клейнотъ доро(г)оцѣнный и в не(м) сѣ кохають (Угорці, 1620 *На г. Шепт.* 2); такъ и хр(с)тіанѣ възглядомъ позверховногѣ члѣва, мають быти поко(р)ными, и възгорженными, и в' серединѣ во внѣтрномъ члѣвѣ, дорогоцѣннѣю перлѣ маючими (Вільна, 1627 *Дух.б.* 337); Тыи теды сѣтъ ѡными... кѣпцѣми, котѣрыи гды з' добровѣлной хѣти своѣи знашли дорого-

це(н)нѣю Цр(с)твіа Нб(с)ногѣ Перлѣ продали все што мѣли и кѣпчили ю (Київ, 1632 *МКСВ* 285).

Див. ще ДРАГОЦѢННЫЙ.

ДОРОГОЦѢННѢЙШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім. с. р.* дорогоцѣннѣйшое — (те, що має велике значення) важливіше, -ого; дорогоцѣнніше, -ого: Старѣйжеса... сію Книгѣ сп(с)нію твоѣмѣ и блѣжнегѣ твоѣго набыти, паматѣючи тѣе, йжѣ на(д)сп(с)ніе дѣши твоѣи нѣчѣгѣ на свѣтѣ томѣ мизѣрномѣ оу тебѣ маѣтъ быти милшогѣ и дорогоцѣннѣйшогѣ ведлѣгъ слѣвъ спсѣтелевыхъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5).

Пор. ДОРОГОЦѢННЫЙ.

ДОРОГШИЙ *прикм. в. ст.* Дорогоцѣннѣйший, коштовнѣйший: люцида(р) то все ѡсвѣти(т), а нѣкотории ихъ зовѣтъ доро(г)и(м) камѣне(м), доро(г)и(и) суть нежѣ злото (серед. XVII ст. *Луц.* 523).

Див. ще ДОРОЖШИЙ, ДРАЖЬШИЙ, ДРАЖѢЙШИЙ, ДРОЖЬШИЙ.

Пор. ДОРОГИЙ.

ДОРОГЫЙ *див.* **ДОРОГИЙ.**

ДОРОДНЫЙ *прикм. (стп. dorodny)* ставный, вродливий: Дворѣ свѣтлий и дородный:... гигантомъ подобныи мужеве, силныи такіи около него, якъ нѣкогда у дѣда Херева (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1136).

ДОРОЖЕЙ *присл. в. ст. (за більшу ціну)* дорожче: А закѣпѣють замѣковыѣ две части мерокъ з (м)лына того на го(д) кгда дешево збожѣ по стѣ копъ гроше(и) а кгда доро(г)о то(г)ды дороже(и) (1552 *ОВол.3.* 195).

Пор. ДОРОГО.

ДОРОЖИЖЧЕ с. Запустила смуга землі, де колись проходила дорога: вольно купцомъ со всякими товарами... безъ усякого нахабання мытниковъ Нашихъ...// ..., лѣтними дорогами и зимними, и дорожижчами приѣздити и отѣздити, по землямъ и по селамъ Луцкаго повѣта, безъ давання и плачення мыта Луцкаго (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140-141).

ДОРОЖИНА¹, ДОРОЖИНЯ ж. Дорожнеча: Того же рокѣ дорожина была жѣто по вѣ злѣтъ ячмѣ(н) по ѣ (1509-1633 *Остр.л.* 130); Чекаѣтъ нѣброжаю збожа, и в' дорожнѣю гѣмна своѣ ѡтворѣити гѣтѣтсѣ, а по(д)вышѣніємъ// цѣны, нѣндѣз людѣи

оубогих, кѣпѣти старѣетса (Київ, 1637 УЄ Кал. 655-656); жѣфча Дорожня была, жито было по зо(л) ѿ колода (серед. XVII ст. ЛЛ 165).

Див. ще ДОРОГОСТЬ, ДОРОЖНЕТА, ДОРОЖНЯ.

ДОРОЖИНА² ж. Доріжка, стежка: идѣчи по надѣ самымъ... ставомъ..., берѣчи пока вода заливаєтъ// а где вода не заливаєтъ, то дорожиною ажъ до гребли и... млына (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 70-71).

Див. ще ДОРОЖКА.

ДОРОЖИТИСА дієсл. недок. (вимагати за що-небудь високу плату) дорожитися: не прошѣ того о лѣпинѣ хто ми ядѣрко берѣтъ, а подобно для одержанья ядѣрка менше бѣмъ са ємоу з лѣпиною дорожиль (Острог, 1598-1599 Апокр. 43 зв.); дѣховнии... на потребѣ хотя найголо(в)нѣйшю рѣчи посполитой дорожитиса звѣкли (Там же, 194 зв.).

ДОРОЖКА, ДОРОЖЬКА ж. Доріжка, стежка: Пото(м) вели насѣ воинцы мимо село чехостовъ дорожкою за(и)маючи шплотковъ (1546 ОГ 6); А и(з) дрѣгое тежѣ стороны ѿгѣ места на горѣ кѣ замѣкѣ ѡзо(и)ти нѣльга ѡ(д)но дорожкою котораѣ ѡчинена по гори (1552 Окан.З. 18); к той дорожце прилегла в головахъ земля Теременьская от места (Підгайці, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 367); вишо(в)ши з лѣса поле(м) до границѣ и копцо(в)... дорожкою черезъ дорогѣ до лвова идѣчю (Унів, 1581 ЛСБ 61); у тоѣ дорожки скончилася граница// свищовская (Луцьк, 1587 ЛНБ 5, II 4046, 31-31 зв.); съ которого [садка] вышедши противко нарожной башты замковой, недалеко валѣ и дорожки изъ села// Загаецъ по подѣ валомъ и замкомъ Загаецкимъ до монастыря идѣчю копѣць (Загайці, 1637 ПВКРДА IV-1, 67-68); ехали полемъ, чере(з) збожа, доро(ж)кою старою, и тою доро(ж)кою, приехавши полями до горохѣ, где доро(ж)ки уже не стало (Київщина, 1639 ККПС 272).

2. У складі топоніма: дорожка Охматовская: а ѿт того болота черезъ дорогѣ по лѣжок, а ѿт того лѣжка по дорожкѣ Охматовскѣю (Торговиця, 1527 АС III, 304).

Див. ще ДОРОЖИНА².

ДОРОЖНЕТА ж. Дорожнеча: Мало людемъ бѣднымъ было отрады. Наступила дорожнета лихая року 1650 (1636-1650 ХЛ 81).

Див. ще ДОРОГОСТЬ, ДОРОЖИНА¹, ДОРОЖНЯ.

ДОРОЖНИЙ, ДОРОЖНІЙ прикм. 1. (пов'язаний з дорогою) дорожній: та(к) цѣлы(и) днѣ и ночь хбдачи по пѣстыни... частю ѡ(т) змордована доро(ж)него, частю ѡ(т) голодѣ и прагнѣна..., поклакнѣвши молѣтиса... и вѣ... млтвѣ сконали (серед. XVII ст. Кас. 88 зв.).

2. (який перебуває в дорозі) подорожній: Чомъ, коли емъ бѣвъ голоденъ, давали есте ми исти..., коли емъ бѣвъ дорожній, давали (ѿ рук. давал — Прим.вид.) есте ми салаша (XVI ст. НЄ 163).

ДОРОЖНЯ ж. Дорожнеча, діал. дорожня: Того (ж) року по ѡ(т)ѣздѣ кролевско(м) дорожня ся почала грошѣ в горѣ пошли (серед. XVII ст. ЛЛ 167).

Див. ще ДОРОГОСТЬ, ДОРОЖИНА¹, ДОРОЖНЕТА.

ДОРОЖШИЙ, ДОРОЖШІЙ, ДОРОЖЩИЙ прикм. в. ст. 1. (який більше, дорожче коштує) дорожчий: также от всихъ едвѣбныхъ речей..., и от сукон, которые дорожшиє нижъ люнские або порпорьян, водле шацунки от копы по три гроши (Вільна, 1563 ПККДА II, дод. 556); далѣко лѣпшѣє є(ст) и го(д)нѣйшѣє якъ бовѣ(м) сѣкно хотя(ж) зѣлотѡ(м) и сребрѡ(м) перетыканое є(ст) го(д)нѣйшѣє и доро(ж)шѣє нѣжли волнѣное, єднѣкъ и тѣе тѣкъ са мѣже(т) рѣкою ремесника оукраєити надѣбне са оурубѣвши, же иншѣє и зацнѣйшѣє кѣшто(м) перейдетъ (поч. XVII ст. Проп.р. 248); Нѣштѣнокъ сѣтъ драпе(ж)никами котѣрые вѣ недѣбрыи оуружѣи захѣвѣють зѣбоже, абы для нѣхъ жѣвность доро(ж)шаѣ была, проклатѣє сѣтъ такѣє (Львів, 1645 О тайн. 111).

2. (який має більшу вартість) важливіший, вартієніший, цінніший, дорожчий: Прото жѣ не боитеса бо мнозѣ(х) пѣтиць дорожѣи есте вы (1556-1561 ПЄ 51); члѣкъ доро(ж)шій боудѣ(т) на(д) камѣнь самѣфировый (Острог, 1607 Лѣк. 51); Сама бовѣмъ бѣослѣвіѣ..., надѣ злѣто и камѣніє дорогѣє и надѣ пѣрѣла доро(ж)ша (Почаїв, 1618

Зерц. 3 зв. нenum.); на(д) все створѣнѣ дорѡжшаа є(ст) Црквь (Київ, 1625 *Злат.Н.* 129 зв.);

у знач. ім. с. р. дорожшєє — вартісніше, -ого, цінніше, -ого: Абѡвѣ(м) што тамъ єсть на(д) все доро(ж)шєє и вѣлцє// чєсноє, тѡє тобѣ оукажѣ на зємли лєжачєє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 298-299).

Див. ще ДОРОГШІЙ, ДРАЖЬШІЙ, ДРАЖЬШІЙ, ДРОЖЬШІЙ.

Пор. ДОРОГИЙ.

ДОРОЗУМЕНЬЄ с. Здогад, домисел: слабєє са то тобѣ подобно боудѣтъ// здали дѣєписє дорозѣмнѣа (домы(ш)ланѣа) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 153 зв.-154).

ДОРОЗУМѢВАТИСЯ дієсл. недок. Догадуватися, подумуватися, діал. дорозуміватися: Якожъ кгда до доскональшого вырозѣмен(а) ѡ слоужбѣ, и ѡ оугоже(н)ю чїмъ бы догодїти бгѣ приходїли ...тогда и сѣми по чѣсти дорозѣмѣвалїса, же мѡжнаа єсть рѣчь и на кѡждѡмъ мѣсци, и бє(з) здобыва(н)асѣ на такїє гроубьє рѣчи бгѣ догодїти (Дермань, 1603 *Охт.* 5); з многи(х) мѣ(р) барзо того дохожѣ, и дорозѣмѣваюсѣ, же є(с)ли коли я(к) по(д) то(т) ча(с) проти(в)ко васѣ право(с)лавны(х) ба(р)зо сѣровє повѣстали: лє(ч) сподѣваюсѣ, и(ж) пнѣ збавитє(л) нє ѡ(с)тави(т) Ва(с) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.).

Див. ще ДОРОЗУМѢТИСЯ.

ДОРОЗУМѢТИ дієсл. док. Зрозуміти: Такъ же и мы, коли дорозумѣємє, што (єсть) добро, обернѣмъ сѣ на путь правый (XVI ст. *НЄ* 91).

ДОРОЗУМѢТИСЯ, ДОРОЗУМѢТИСЄ дієсл. док. (чого) Догадатися, додуматися, діал. дорозумїтися: снаднѣ того дорозумѣтися можєть (1571 *АЮЗР* II, 172); онѣ... ходєчи в дом мой обычаєм приятєлским, чого-мѣ сє я дорозумѣти нє могѣ, што бы за причина хоженѣ єго в домъ мой (Володимир, 1607 *АрхЮЗР* 8/III, 524).

Див. ще ДОРОЗУМѢВАТИСЯ.

ДОРОСЛЫЙ, ДОРОСЛІЙ, ДОРОСЛЬ прикм. (який перєстав бути дитиною, змужнів) дорослий: Ста(р)ши(и) сы(н) дорослы(и) нє можє(т) бра(т)и недорослы(м) имє(н)ѣа ѡ(т)далати або зоставлати (1566 *ВЛС* 69 зв.); Гдє бы тєжѣ вдова сына доросло-

го мєла, а послати бы єго на войну тєперешнюю нє хотєла,... таковий... все имєньє тратитѣ на рєчь посполитую (Берєстєчко, 1566 *РИБ* XXX, 402); Задрнїй: рѣннїй, скорѡзрый, або достѣлый, зрѣлы(и), ѡзрѣлы(и), дорѡслый, такъжє: вчѣсный, потѡмный, чїстый (1627 *ЛБ* 42); Єсли бы ѡ(т)цѣ ѡбєцовалъ за сыны албо дѡчки свои дорослыє, а они бы прїтѡмными бѣдѣчи мѡлѣчали, и нє были томѣ прѡтївныє, зарѣчины бѣдѣтъ вѣжныє, иначєй мѡвитисѣ мѣєтъ (Львів, 1645 *О тайн.* 150); вжє дорослыи бѣдѣчи напѡминалѣ (сєред. XVII ст. *Хрон.* 80); Дорослый сѣвршєнный. Maturus. (1650 *ЛК* 444);

у знач. ім.: Бо єслижъ крєстѣ дѣткомъ нє єсть потребный, и дорослымъ нє єсть пожиточнымъ,... тогда єго тымъ снаднєй антихристѣ допусєтъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 163); нє потреба... на(м) жа(д)ны(х) вымовѡ(в)... и боу(д)ѣки(х) жє ко(л)вєкѣ забѣ(в) такъ вєлїкомуу ѣко и малѡмуу, доросломѣ и недорѡ(с)ломѡу чїнити (1598 *Розм.пап.* 6); Абѡвѣмъ ѣко малєнкому дитѣти покѣрмѣ дорослыхъ нє єсть пожиточєнѣ,... такъ власнє и наука тѣя, ѡ котѡрой ты правїшѣ (1603 *Пит.* 106); Пѡстѣ дѣшѣ ѡ(т)нѡва, тѣлѣ поправа, млѡдѣнцємъ кѣрность, дорѡслымъ трѣзвость (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 84); Дорѡслый прїємлющи(и) тѣйнѣ крєщєніѣ; мѣєтъ мѣти и вѡлю до прина(т)ѣ тѡєи та(и)ны (Львів, 1645 *О тайн.* 21); Повтѡрє налѣжитѣ дорѡслѡмѣ до ѡкрєщєніѣ прїстѣпѣючѡмѣ, мѣти намѣрєніє, алѡ интєнцїю до ѡкрєщєніѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 904);

(про тварин) (який досяг зрілості) дорослий: А то напєрє(д) конє(и) моїхъ ста(д)ныхъ: свєрєпѣ — по(л)торастѣ, жєрєбцѡ(в) дорослыхъ — пѣ(т)дєсѣтъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 110); стада пѣтдєсѣтъ; жєрєбцѡвъ дорослыхъ ѡсмѣ, млѡдїхъ трїдцѣт шєсть (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117); дорослыи лѣта, лѣта дорослыи див. ЛѢТО.

ДОРОСТАТИ, ДОРАСТАТИ дієсл. недок. (про людину) (досягати пєвногѡ вїку) доростати: adoleasco, дорѡ(с)таю (1642 *ЛС* 70); дорастати лѣтъ, лѣтъ доростати див. ЛѢТО.

Див. ще ДОРОСТИ.

ДОРОСТИ, ДОРΟΣЪТИ, ДОРΟΣЪТИ *дієсл. док. (про людину) (досягти зрілого віку)* дорости, вирости: не хотячи того на дѣши нашої положи-ти Штобы тоє дитя доросыши на насъ не плакало тогды въ то(и) сумѣ пинезеи записуемъ и заставу-емъ ему все имѣ(н)є нашо куне(в) (Єсківці, 1563 ЛНБ 5, II 4043, 25 зв.); Але йжъ исаакъ въроствомъ в' молодыхъ лѣтахъ на то(т) чась былъ, потреба было чекати ажъ поки доросте(т) и розмножитъ-са в' народъ великій (Дермань, 1603 *Охт.* 4); цѣ(р)кѣ мою а(н)нѣ зо (в)си(м) порѣчаю и ѡ(т)-даваю в мо(ц)и и в опекѣ кня(ж)нѣ... зофин с кара(б)-чева которая с побо(ж)ности и добро(с)ти своеє во(д)лѣ(г) баче(н)я своего кгда... доро(с)те(т) замѣ(ж) выда(т) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, I, 5, 42); **дорости легъ, лѣтъ дорости** *див. ЛѢТО.*

Див. ще ДОРОСТАТИ.

ДОРОЧНЕ *присл. (стп. dorocznie)* щороку, щорічно: их милости, жадного права на корчмы и шинки,... не маючи, але еще тых то всихъ шинков... и винницъ взглядом перешкоды карчмамъ Киевскимъ, с которых певная пенсыя до скарбу его королевской милости дорочне идетъ... ничего на закладъ, в том декрете... заложонный,... жебы тых шинков,... броваров по томъ декрете не ужи-вали и оные заразъ знали (Житомир, 1618 *Арх.ЮЗР* 1/VI, 466).

ДОРОЧНЫЙ *прикм. (стп. doroczny)* 1. Щоріч-ний: Недвижиміи соу(т) [празники],... я(к) то Ро(ж)ство хво, Крѣщеніє, Стрѣте(н)є,... Оусѣкно-вѣніє, и йншіи пра(з)ники стѣ(х) Мѣни(к), по-ра(д)ко(м) днѣй дорѣчны(х) Постановлѣнии (Ост-рог, 1612 *Час.Туп.* 308); **дорочный агнецъ** *див. АГНЕЦЪ; дорочный постъ* *див. ПОСТЪ.*

2. Річний: Надъто еще все, южъ не тылко дніи и ста празникомъ господскимъ и нарочитыхъ стѣхъ вгодниковъ бжїихъ// ѡ(т)менили на земли, але и на небѣ лу(н)ного бѣгу доро(ч)ного дванадесатимъ м(с)цамъ имена, ѡ(т) начала свѣта ведле времєнь и часовъ имъ даные, поѡ(т)мєнали (Острог, 1587 *Єм.Кл.* 21 зв.-22); Запалїла... Лѣмпѣ новѣю... Кот-раа Рѣсскїй на Оризонгъ впала// Зодїакъ Львѣвскїй собѣ зпановала, Вы, кѣрсъ дорѣчный кѣ нѣй навѣр-

нѣте; Свѣтлость берѣте (Львів, 1642 *Бут.* 8 зв.-9); Дорочный. Appus (1650 ЛК 444).

ДОРЪННЫЙ *див. ДУРНЫЙ.*

ДОРАДИТИСА *дієсл. док. (чого)* Дослужити-ся: та(к) ємоу засмаковала ѡбе(т)ница ѡнаа, и(ж) згордѣль и престоупиль приказаніє га... и дора-дїлса вѣчна(г) оупа(д)коу своего, и(ж) са и на(м) при не(м) достало бѣ(д)номоу пото(м)с(т)вѣ єі о (Львів, 1585 *УЄ* №5, 5, на полях).

ДОСАДА *ж. (почуття незадоволення, гіркоти, викликане чим-небудь)* досада, неприємність; образа, кривда: ниѡ(т)коудѣ сваровъ ни досады дрѣ(у) ѡ(т) дрѣга (1489 *Чет.* 296 зв.); не ѡ(т)даючи злы(м) злого аѡ злоречєньства за досаду але и ѡ все(м) блѣ(с)вѣте (II пол. XVI ст. КА 186); То ся разумѣ-етъ дѣйство креста: претрѣпѣти скорѣби, поносѣ, досады, ганѣбы, телесныя болезни, труды, еже есть распятіє плоти (Супральський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 83); многіє досады задають (Острог, 1587 *Єм.Кл.* 17); К томѣ тыжъ чините межи чиномъ дѣховнымъ и посполитымъ члѣвомъ мятежи васни бу(н)ты з досадою и безчєстїє(м) великимъ якъ законѣ бжого такъ и стану посполитого (Львів, 1588 *ЛСБ* 103); также и тыхъ метъ чєстовати великовъ, што терпѣли досаду и смерть (XVI ст. *НЄ* 10); Чомъ ходивъ на сюмъ свѣтѣ усе изъ досадовъ и изъ служствомъ, дѣля того овунъ иждавъ помоче лише выдѣ Бога (Там же, 178); Не скорѣте о сей досадѣ и укоризнѣ нимало, занеже постигнет на вас... отвѣтная утѣха (бл. 1610 *Виш.Посл.Льв. бр.* 233); Такъ же и вси Ап(с)ли и Пр(о)роки дивне траплены были, и яконайгоршіи прикрости и до-сады терпѣли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 249); Похули(т) когда: Досадѣ изнесѣт' нѣкогда (1627 *ЛБ* 91); Бѣ-дѣчи тєды... изволѣніємъ Бжїимъ... приѡздоблѣн-ный... и вѣдачи то оуставїчнє, ижъ протївници наші... сѣтъ бѣрзѣ тажкими и насилствѣючими Правослѣвнымъ, рѣзними досадами и ѡбїдами, безвѣстїднє называючи дѣховны(х) нашіхъ недѣками, грѣбїїаами, в шафованю и ѡ(д)правованю Бж(с)твѣнныхъ Таїнъ,... волаючи йжъ Рѣсъ Право-славнаа згеретичала (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4).

ДОСАДЖАТИ *див. ДОСАЖАТИ.*

ДОСАДИТЕЛЬ, ДОСАДІТЕЛЬ ч. (цсл. досадитель) (той, хто робить кривду комусь, ображає когось) кривдник, образник: не лестѣтеса а мысли на то нѣ маєте в собѣ, нѣ блоу(д)ніци ані идолю-служителіе... ні татіе, ні піаніци, ні досадітеліе анѣ ты(ж) хищніци цр(с)твіа бжїа не наслѣдаты (к. XVI ст. УЄ №31, 79); праведен буди и истинен, покорливѣ... печального утѣшител, терпеливѣ в напасти и не досадител, щедрѣ и милостив... скорбен грѣха ради, весел о Бозѣ (Вільна, 1600 Катех. 81).

ДОСАДИТИ дієсл. док. (кому, кому чим, кого) Досадити, скривдити, образити: ошю или мтри досадили слово(м) и дѣломъ (1489 Чет. 357 зв.); Аще же сим Руси не досадите и своей христианское вѣры отступити и папѣ идолопоклонитися не хошут, набоженство им разорѣте (1588-1596 Виш.Кн. 149); имъ ся видить, ажъ безви(н)не досадить имъ Господь, чомъ мовлять: пришовъ есь мучити насъ, чомъ была имъ мука и кѣнъ (XVI ст. НЄ 104); Порѣгаса: Досадивъ ма, ѡсмѣалъ ма, зѣлжилъ ма (1627 ЛБ 89).

Див. ще **ДОСАЖАТИ, ДОСАЖДАТИ.**

ДОСАДІТЕЛЬ див. **ДОСАДИТЕЛЬ.**

ДОСАДНЫЙ прикм. Ворожий, противный: Такъ ся кѣновали дьяволы и слугы ихъ, коли видя(тъ), ажъ... они досадны правдѣ, чомъ сесь свѣтъ и прос-тыи люде изъ вели(ко)въ жадустю... любятъ выр-зумѣти и научити слово Божіе (XVI ст. НЄ 105).

ДОСАЖАТИ, ДОСАДЖАТИ дієсл. недок. (кому) Досаждати, кривдити, ображати (кого): ошю или мтри своєи не досажаєте (1489 Чет. 331 зв.); Не досажайте жонѣ, чомъ дѣло добре учи-нила (XVI ст. НЄ 41); а мы обогыхъ, сируть, недужихъ абесме миловали, не досажали имъ (Там же, 98); Так и римскій папа Христу досажает, на своих обувах крест выображает (к. XVI ст. Укр.п. 77); и такъ ставшиа досвѣдченою дша ведлѣгъ часѣ, и погѣды, а ласки ни в чомъ не засмѣчаючи, и не досажаючи, в' малѣмъ часѣ за початко(м), помочи достѣпдет' (Вільна, 1627 Дух.б. 333); в' томъ ев(г)-лїи оучитъ насъ [Хс] и приказѣт', абыс'мо на жа(д)-ное зло не помнѣли, не сварїлиа и єдинъ дрѣгб-

мѣ не досажали (Київ, 1637 УЄ Кал. 59); ар[р]едо, is,... досаджаю, поношаю (1642 ЛС 293).

Див. ще **ДОСАДИТИ, ДОСАЖДАТИ.**

ДОСАЖАЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. (той, хто робить кривду комусь, ображає когось) кривд-ник, образник: З ты(х) мѣрѣ, выполнѣаючи и по мѣрѣ ласки оучастниками бѣдѣчи дхѣвне его не толко доброхѣтныхъ, але тѣжъ и досажаючиыхъ и преслѣдючиыхъ мїлѣють (Вільна, 1627 Дух.б. 315).

ДОСАЖДАНІЕ с. (цсл. досаждение) образа, ображання; кривда: научайме (ся), што есть до-са)ждане ученикумъ, котрыи исповняють заказы его на суюмъ свѣтѣ, якъ было пригодило ся и апостолумъ, чомъ сесь свѣтъ, якъ великий вѣтеръ изъ волнами (XVI ст. НЄ 115).

ДОСАЖДАТИ дієсл. недок. (цсл. досаждати) (кому, від кого і без додатка) те саме, що **досажа-ти**: Аще же и еще не послушают, сакрамент христов обезчестѣте,... церкви запечатуите и от всѣхъ стран бѣднотворѣте и досаждайте, да поне сими бѣдами и досадами повинутся поклонитися папѣ и костелови римскому (1588-1896 Виш.Кн. 149); по тысячъ кротъ тебе (смеле) задати могу, же ся мылишь съ правдою, и "сия глаголай, собе до-саждаешъ" (Володимир, 1598-1599 Відп.ПО 1065); ѡкарѣю: Досаждаю, порицаю, оускаржаюся, порѣ-кѣю, гѣню, злорѣчѣ, гѣнблю, ѡсмѣвѣю (1627 ЛБ 138); іпсію, укоряю, досаждаю, ѡбличаю (1642 ЛС 230).

Див. ще **ДОСАДИТИ.**

ДОСВѢДЧАТИ див. **ДОСВѢДЧАТИ.**

ДОСВѢДЧИТИ див. **ДОСВѢДЧИТИ.**

ДОСВѢДЪЧИТИ див. **ДОСВѢДЧИТИ.**

ДОСВЕТА присл. Вдосвіта, удосвіта: ѡни ѡттоль до Речицы ехали; тамъ имъ повелили, што... сынъ княза// Коширского из ѡднимъ сѣдѣю,... досвета, границы поделавши и прочъ з Речицы поехали (Ковель, 1537 AS IV, 104-105).

ДОСВѢТЧАТИ див. **ДОСВѢДЧАТИ.**

ДОСВѢТЧЕНЕ див. **ДОСВѢДЧЕНЕ.**

ДОСВѢТЧЕНЪЕ див. **ДОСВѢДЧЕНЕ.**

ДОСВѢТЧЕННЫЙ див. **ДОСВѢДЧЕННЫЙ.**

ДОСВѢТЧИТИ див. **ДОСВѢДЧИТИ.**

ДОСВѢТЧОННЫЙ див. **ДОСВѢДЧЕННЫЙ.**

ДОСВѢТЪЧЫТИ *див.* ДОСВѢДЧИТИ.

ДОСВѢДЧАНЕ *с.* (*смп.* doświadczenie) випробування: ѡ(т)нѡва дѡшѣ причинѣ мае(т) мѣслной зими з' бѣдѣ и з' досвѣ(д)чѡна (Київ, 1637 *УС Кал.* 55).

Див. ще ДОСВѢДЧЕНЕ.

Пор. ДОСВѢДЧАТИ.

ДОСВѢДЧАТИ, ДОСВѢТЧАТИ, ДОСВѢТЪЧАТИ, ДОСВЕДЧАТИ, ДОСВЕТЧАТИ *дієсл. недок.* (*смп.* doświadczać) 1. (чого, що кому, на кого і без додатка) (*підтверджувати доказами*) доводити, свідчити (що, що кому, про що і без додатка): до-свѣдчае(т) бо писанье штожъ єдиночадын снѣ бѣжи єсть хсѣ (1489 *Чет.* 14 зв.); а та(к) пана по(д)ка(н)цлерого послане(ц) чернѣски(и) до-све(т)чаючи правды по ѡ(д)ному ты(х) све(т)ко(в) пыта(л) которые де(и) пере(д) ни(м) в ѡдно слово не згажались (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); Досвѣтчайте оуже те(ж) вѣм тоє милое згоды и єдности (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217 зв.); А которые(и) бы ѡбѣмовлялѣ братство и це(х)мистра, а досвѣтѣчали на него вполи ѡ(д)ны(м), вѣмѣсте двома, на то(м) вины це(р)ковное фѣнѣтъ кадила бѣ(з) жа(д)ного ѡ(т)пѣстѣ (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 6); А за тымъ не мають за зле власнымъ слушающимъ, кгда, слушаючи ихъ, обычайне имъ вѣрятъ, испытываючи писмъ а досвѣдчаючи, если бы то такъ было, якъ слышали (1603 *Пит.* 103).

2. (кого, кого чим, що) (*піддавати пробі*) випробовувати, перевіряти: искушаю, досвѣ(д)чаю, пробѣю (1596 *ЛЗ* 50); И вас нынѣ господь хошет досведчати, и вы к нему должны любов показати (к. XVI ст. *Укр.л.* 87); досвѣ(д)чай те(ж) товарышовъ в' часть потребы и в' припа(д)ках', абѡвѣ(м) в' часть доброго повоже(н)а, много ест' товаришовъ (Острог, 1614 *Тест.* 152); Того ѡгна скѣткѣ блѣжен'ный Дѡдѣ шѣкаючи ре(к): Пробѣй ма и досвѣд'чай мене, выпаль нѣрки мои и ср(д)це мое (Вільна, 1627 *Дух.б.* 229); Искѣшаю: Досвѣдчаю, пробѣю або кѣшѣ, покѣшаю (1627 *ЛБ* 49); а мы... егѡ волю и росказаніе перестѣпаемо,.... ѡбражаемо егѡ и гнѣвимѡ: тогды перепускает' на насъ болѣ и хоробы: тогды досвѣ(д)чает' насъ припа(д)ками розмайтыми, и

плѣномъ, бѣдами и клѡпотами (Київ, 1637 *УС Кал.* 114); нехѣй потлѣма(т)са нечѣстаа оустѣ Бѣга ѡ(т)вѣргшыхся жидѡвъ: Гды абѡвѣмъ досвѣдчаючий ср(д)ца, и внѣтрности выбѣдѣющей,...// ... и розсѣжающей помыслы и дѡвѣтѣпы, засѣдетъ сѣдити (Львів, 1642 *Час.Слово* 277-277 зв.); Стѣлѣсь потѡмъ гѡлодѣ в земли и пѣла дрѣвѣа трѣвога на Авраѣа, которого г(с)дѣ бѣгъ досвѣдчалѣ розмайтымъ нещѣстьемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 21 зв.).

3. (чого) Дізнаватися (про що), досвідчитися, переконатися (в чому): Предсе росказують пытати духовъ, если суть отъ Бога... всего досвѣдчати, а толко што доброго дрѣжати (1603 *Пит.* 103); Если а ѡбирѣна доброй волѣ и здоровомоу ро(з)соу(д)кови позволяю, бынаймнѣй ты(м) бо(з)скои годности не оуймоую, анѣ оуволѡчоу, але доброй рады и здорового ро(з)соудкѣ дознаваю и досвѣ(д)чаю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 146 зв); Розоумнымъ боудѣ и ростропны(м), кг(д)ы бы кто хотѣлѣ ѡбѣчаю твоего досвѣ(д)чати, и потребныхъ людѣи ѡбѣчае прѣймай, а злѣхъ выстерѣгайса (Острог, 1614 *Тест.* 157).

Див. ще ДОСВѢДЧИТИ.

ДОСВѢДЧАТИСЯ, ДОСВѢДЧАТИСА *дієсл. недок.* 1. (в чому) (*піддаватися пробі*) випробовуватися, перевірятися: ибо хсѣ ѡбра(з) то(л)ко побѣ(ж)дати хотѣши(м) мира да(л), показа(л) и паючи(л), и са(м) собою изѣѡобрази(л), прелести же моего лѣживого цр(с)тва мнѣ не ѡ(т)нал, и не погѣби(л), ато для то(г) оучини(л), абы сѣмое власти члѣч(с)кое, в то(м) искѣсѣ, бо(р)бѣ и прѣбѣ вѣка тѡго настоѣшаго досвѣ(д)чалосѣ (1599-1600 *Виш.Кн.* 205); В недостаткѣ// зѣсь ремесникѡвъ, не досвѣдчаютьсѣ по(д)стѣпныи робѣтники: поневажъ и они... живѡтъ пѣстѣлничій и хр(с)тіанскій проваѣдачихъ на себе кладѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 321-322).

2. Набувати досвіду, ставати досвідченим: Навыцаю: Досвѣ(д)чаюса (1627 *ЛБ* 164).

ДОСВѢДЧЕНЕ, ДОСВѢДЧЕНИЕ, ДОСВѢДЧЕНИЕ, ДОСВѢДЧЕНЬЕ, ДОСВѢДЧЕНЬЕ, ДОСВѢДЧЕНА, ДОСВЕТЧЕНЕ,

ДОСВѢТЧЕНЬЕ, ДОСВѢТЧЕНЬЕ с. (стп. doświadczenie) 1. Досвід, пізнання, наука: приводить ма до того роздмѣна найбольшей досвѣдчѣнье (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198), оучи(т) на(с) досвѣдчѣна не бе(з) подивѣна (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253); дознáвши бовѣмъ самѣмъ досвѣдчѣньемъ зрадоу богáтства, все на оубóгихъ вынишивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 82); Пожитокъ Граммáтѣки в' языкѣ Гре́цко(м)... са́мы(м) досвѣдчѣ́нѣ(м) о́казале значный (Єв'е, 1619 *См.Грам.* 2); вшєлакѣ ошѣквиваючѣ о(т) себе причѣны о(т)тáлѣ Раздмѣнѣе, сд̄ е̄(л) історіа: Свѣдѣнѣе, сѣі, оузна(н)є, вѣдѣнѣе, знáньє, досвѣдче(н)є, выроздмѣ(н)є (1627 *ЛБ* 166); Тáа даєтъ Надка спóсобоу досвѣдчѣ́нѣа (Київ, 1632 *Єах.* 295); Що́жъ албóвѣ(м) по лѣкарѣ, не ма́ючи(м) оумѣ́тности и досвѣдчѣ́на? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 10); Што в' собѣ содержи(т), // самóе досвѣдчѣ́нѣе и частое читáніє (Львів, 1646 *Ном.* 5 зв.-6); Не з' слóвѣ вынєслыхъ и вспанáлыхъ, áлє з' досвѣдчѣ́на познáна бывáєтъ мѣлостъ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3); хитри(и) неприáте(л) не може ни в чо(м) поды(и)ти и зра́дѣти... котóры(и) до(с)вѣдчѣ́на не ма́єтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 37 зв.).

2. Випробування, перевірка: Спо́кѣса, искѣ́шенѣе, досвѣдчѣ́ньє прѣ́ба (1596 *ЛЗ* 50); Яко то тыхъ часовъ... Россове обужени сѣтъ, такъ те́жъ для досвѣдчѣ́ньєа утисками и бѣ́дами якъ солью и огнемъ, абы были выбраніи Божіи, пробованы (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 824); Искѣ́шенѣе: Досвѣдчѣ́ньє, покѣ́шенѣе, покѣ́са, прѣ́ба (1627 *ЛБ* 49).

3. З'ясування, виявлення: Каждаа речъ света того... часом... с памѣти виходит, нижли найдены сѣтъ ѣ́чоными слѣ́шныє, а справедливыє речи выпи́саню о́тдати кѣ́ двєренью и досветченю на пришлый часъ на потомъ сталыхъ речей (Вільна, 1514 *AS* III, 108); Всѣ́ Лѣ́топи(с)ицѣ́... котóры є(м) з ро(з)ны(х) мѣ(с)цѣ́ собраны(х) є́м зга́жа(л)... для выбра́ня а досвѣ́дчѣ́ня пра(в)ды історіи зно́си(л), и(с) пи(л)но(с)тю ко(н)фо(р)мова(л) (1582 *Кр.Стр.* 84 зв.); и жебы се болшей прѣ́телей для выве́дана и лепшого досветченѣ́а о забитью и замордованью того брата ихъ пана Бориса зобравши́ся, опы́т ко́ло того учинили (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 369);

Прото́жъ вѣ́дати потреба, же не е́сть жаде́нъ вѣ́ Кгре́ции христѣ́янинъ, котóрый бы за досвѣ́дчѣ́немъ того не вѣ́далъ, же Турцы,... сѣ́тъ явными... всѣ́хъ христѣ́янъ непри́ятелми (1603 *Пит.* 27).

4. Засвѣдчення, свѣдчення, доказ: досвѣ́дчѣ́ справы своеє передѣ́ досвѣ́дчѣ́ньемъ, зайсте ты́ самъ свою справѣ́ крѣ́вдишь (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 36 зв.); За́коноу бы́лъ да́ный, абы трѣ́дова́тый не самъ своѣ́го о́чищѣ́на, досвѣ́дчѣ́нѣе собѣ́ признава́л' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 691).

Див. ще ДОСВѢДЧАНЕ.

Пор. ДОСВѢДЧИТИ.

ДОСВѢДЧЕНЫЙ, ДОСВѢДЧОНЫЙ, ДОСВѢТЧОНЫЙ, ДОСВѢЧОНЫЙ, ДОСВѢТЧЕНЫЙ, ДОСВѢДЧЕНЫЙ, ДОСВѢДЧОНЪ, ДОСВѢДЧЕНЪ, ДОСВѢТЧОНЪ примк. (стп. doświadczony) 1. (який має до́свід, знáння) до́свідчений: ѣ́смо(т)рѣ́те(ж) бра́т)а ме́жи со́бою се́мъ муже(и) до́бре до́све(т)чоны(х) по(л)ны(х)... му́дро(с)ти котóры(х) бы(х)мо о́брали на слѣ́(ж)бу сю́ю ку то(и) справе (II пол. XVI ст. *КА* 28); тыє вси подданые... и вшє́лякіє пожитки ма́ють быти... в заведоване и держане даваны... игѣ́менови вѣ́ры христѣ́анской... и во всякихъ спра́вахъ у́чтивыхъ до́свѣ́чноюмѣ́ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 48); а востóчники з' своѣ́е сторóны выбра́ли ма́рка є́фѣ́ского мо́ужа не то́лко в' б́гослóвіи в' нао́ука(х) фило́со́фскихъ бѣ́гло́го, а́лє и... справѣ́ стóблѣ́выхъ до́скона́лого и до́свѣ́тчно(г) к то́моу (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 37); з мѣ́(д)ры(м) и // до́бры(м) члѣ́ко(м), до́свѣ́дчоны(м) ра́дѣ́ мѣ́ва(и) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 14-14 зв.); Искѣ́сный: Опáс-ны(и), ѣ́чєны(и), свѣ́домый, до́свѣ́дчóный, за́цный, мѣ́дрый (1627 *ЛБ* 49); И лѣ́каре́вє до́свѣ́дчóныи гды́ якѣ́ хорóбы а́лбо ра́ны лѣ́чатъ, ядовѣ́тыми и прѣ́крыми лѣ́карствы то справѣ́ють' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 237); што мы роздмѣ́ли не прѣ́(з) што иноє быти є́(д)но прѣ́(з) со́бо(р), на котóры(и) бы та(к) А(р)хиє́рєє..., я́ко и и(н)ныє че́(ст)ныє... а в житію по́бо(ж)но(м) до́свѣ́дчє́ныє о́(т)це́вє Д́хо(в)ныє прѣ́бывъши за прѣ́зываніє́мъ Д́ха стóго, з ѣ́се(р)дѣ́ємъ о́ то(м) нара́дили́ся (Городок, 1640 *ПВКРДА* I-1, 153); *Образно:* А е́сли вѣ́рѣ́те, че́(м)же вы на

стадо хѣлите, як за спробованны(ми) и досвѣ(д)чоны(ми) во(л)ка(ми) вслѣ(д) хо(ди)дити (!) не хота(т), ма(р)не и нагло потратити дѣшъ свои(х) не попѣшаю(т) (1598 *Виш.Кн.* 281); Не толѣкѡ тогды, коли мѣлѣтъ... добръ есть Бгѣ... // ...и гды горѣтъ грѣнки даѣтъ, лѣкаръ досвѣ(д)чѡный... и тогды добръ е(ст) (Київ, 1637 *УС Кал.* 114-115);

у *знач.* ім. досвідчений: Аасѡйръ: Бѣгѡнъ, посѣлъ, або посѣлъ на подвѣдѣ, гонѣцъ, подвѣдникъ, або кваплѣивостъ горлицѣ, або поспѣхъ досвѣ(д)чѡногѡ (1627 *ЛБ* 170).

2. (*загартований у певному процесі*) випробуваний: А ку концу заходу свѣта того не отступуй Солнца Правды и мѣтки свои... презъ огѡнь и мѣтъ досвѣтѡной и короновѡной (Острог, 1598 *Ист.фл.соб.* 474); Въ томъ же року 1621 въ рицѣрскихъ справахъ досветченъ его милость князь Семень Михайловичъ Лыко... съ тымъ се светомъ пожегналъ (поч. XVII ст. *КЛ* 91); С котрыхъса, Цный Григорѣи Кгенѣалокгоуѣтъ: ...В рѣчахъ рицѣрски(х), зъ молодыхъ лѣтъ выщвичоний: И на вѡйнахъ знѣчны(х), яко моу(ж) досвѣдчѡный (Львѣв, 1615 *Лям.Жел.* 7); опѣсти мѡ(д)ро(ст) зѣ(м)скѡю, жада(и) собѣ ѡ мене злѡта в ѡгню досвѣ(д)ченого (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 236); потреба на то оумѣлого и досвѣдчѡного пливача, котѡрый бы вшѣдши в глѣбокѣй вѣръ воды занѡрѣлъса, и выне(с) оутонѣлого межи звѣрми // лежѣчого (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 99-100).

3. Виявлений, викритий: А естли бы досвѣдченъ ижъ не былъ затрѣдненъ, маєтъ быти каранъ фунѣтомъ воскѡ (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 68); А естли бы досвѣдчѡ(н) иже не бы(л) затрѣдне(н), має(т) быти кара(н) фѣнто(м) воску (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399).

ДОСВѢДЧЕНЬЕ *див.* **ДОСВѢДЧЕНЕ.**

ДОСВѢДЧЕНЬЕ *див.* **ДОСВѢДЧЕНС.**

ДОСВѢДЧЕНА *див.* **ДОСВѢДЧЕНЕ.**

ДОСВѢДЧИТИ, ДОСВѢДЪЧИТИ, ДОСВЕДЧИТИ, ДОСВѢТЧИТИ, ДОСВЕТЧИТИ, ДОСВЕТЪЧЫТИ *дієсл. док. (стп. doświadczyć, стч. dosvědčiti)* 1. (кому, на кого, чого, що чим, що ким і без додатка) (*провину*) засвідчити, довести

(що): А котрый бы мѣлъ обмовляти братство и цехмистра, досвѣдчать на него в поли 1, в мѣстѣ 2, — на томъ вини церковной фунѣтъ кадила без жадного отпущу (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); его кроле(в)ская мл(ст)... рачи(л)... ѡ(б)воланѣ... вси(м) ѡ ведомо(ст)... донести... и(ж) бы таковое ѡ(б)винѣ(н)ѣ слу(ш)не доводы такими яко в приви(л)я(х)... су(т) ѡписаны... пере(д) трома жиды а чоты(р)ма хрестияны лю(д)ми добры(ми)... досве(т)чно и ѡказано и я(в)не переведено было (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 55); А я хотячи все и доводо(м) писма и вла(с)ною бытно(с)тю досвѣ(д)чити... их(л) е(м) ѡми(с)льнѣ (1582 *Кр. Стр.* 81 зв.); Вшелякая справа бра(т)ская не має(т) быти выношена далѣ ѡ(т) порога домѡ бра(т)ского, а на кого бы досведѣчено двема має(т) быти каранъ сидѣня(м) и безъмѣномъ воскѡ (Львѣв, 1586 *ЛСБ* 71); А естли бы нѣшто надѣтъ спрѡтивного в дѣте(х) са на(и)довѣло, досвѣтчено маєтъ быти (Львѣв, 1587 *ЛСБ* 87, 7); досвѣдчѣ справы своеѣ передъ досвѣдчѣнемъ, зайсте ты самъ съю спрѡвѣ крѣвдишъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 36 зв.); Бѡсь оутратила своѡ Малжѡнка мѣлого, ... Котѡрого Мѡжества. Тѡрчинъ... Боалъса, досвѣдчивши, же былъ добрый Вѡи(н) (Київ, 1622 *Сак.В.* 47 зв.); и а(ж) са(м) на собѣ що подавати має(т) моло(д)ши(м) досвѣдчи(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 11); таѣмное есть чѡжолѡбство, а свѣдками не мѡже быть досвѣдчено, ижъ ей не зостано в чѡжолѡбствѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 130).

2. (кого, що, чим, на чому і без додатка) Переконатися (в чому): Я маючи в том доброе бачене и ѡбдѣчи цѣлый на здоровѣ..., с правое воли и доброго ѡмислѡ моего и достаточнѣ досвѣтчивши великѡю поволность и цнотливое, а верное захованѣ... малженки кѡ мнѣ, мѡжѣ своѣмѡ, ѡчинил есми тот запис (Кракѣв, 1539 *AS* IV, 177); Я ку себе дознавши... вшеляки(х) добродѣ(й)ствъ ску(т)комъ досве(т)чивши по ма(л)жо(н)ку моемъ... хотѣчи ему зна(к) милости... показати... // ...именѣ дѣбники... на вечность даровала (Володимир, 1588 *ЛНБ* 5, II 4046, 122 зв.-123); На остатокъ, прошу не суди, ажъ первѣй обачышъ и досвѣтчишъ (Вѣльна, 1595

Ун.гр. 144); яко то случилось иным епископом, досвѣдчили есте (1600-1601 Виш.Кр.отв. 162); Пристѣпй прѣто и доткнѣся рѣкою, и досвѣдчѣ... и не бѣдѣ недовѣркомѣ, а ле бѣдѣ вѣрнымѣ (Київ, 1637 УЕ Кал. 219);

(чого на кому) (пзнати на власному досвѣді) зазнати (що на кому): Досвѣдчилъ и Инфлянтчи(н) того войска силы, Кгды ихъ тѣи Рыцеры якъ травѣ косили (Київ, 1622 Сак.В. 45); Милости такъ великаа естѣ моцѣ, же слѣдшне нѣктось, еѣ насилѣа, або наглости на собѣ досвѣдчивши, заволаѣл: Ннѣ оувѣдѣхъ что естѣ любѣвь (Львів, 1646 Жел.Сл. 3).

3. (кого, що чим і без додатка) (піддати випробуванню) перевірити: А естли бы в которомѣ мѣстѣ... бѣдетѣ чаровница или ворожка съ сѣды диявольская... которы(х) досвѣдчивши оповѣсти братствѣ и епископѣ да истребитѣся ѿ(т) церкве (Львів, 1586 ЛСБ 71); Прѣто ты... на Жолѣдокъ хорѣючи, не пѣй воды, хѣба вѣ ча(с) жнѣвъ, и то досвѣдчивши, если ти здорово бѣде(т) (Київ, 1625 Кіз. Н. 201); славою ѡною, которою дѣши в се(м) животѣ самою речю досвѣдчивши одержали ѡбдарены бѣдѣтѣ (Вільна, 1627 Дух.б. 59); И реклѣ Мшисе(и) до людѣ: Не бѣйтеса бо абы васѣ досвѣдчилъ пришо(л) бѣгѣ: и абы страхѣ егѡ былѣ на васѣ иже бѣсте не грѣшили (серед. XVII ст. Хрон. 97).

4. (чого) Дізнатися (що, про що): А того досвѣтчитѣ кождый во всѣхъ книгахъ его, тилько ихъ читаючи (Єгипет, 1602 Діал. 50); Искѣси: Досвѣдчи, спробѣй, дознѣй (1627 ЛБ 49); Пропорѣи досвѣдчишъ мѣжи поровна(н)емѣ Дна зѣ нѣчю (Київ, 1632 Єах. 296).

Див. ще ДОСВѢДЧИТИСЯ.

ДОСВѢДЧИТИСЯ, ДОСВЕДЧИТИСЯ, ДОСВЕДЧЫТИСЯ дієсл. док. 1. (на кого, ким) (про-вину) засвідчити, довести: Братство при загаено(и) цѣсѣ, и при зѣпо(л)но(м) зобра(н)ю радачи, сѣда-чи,... Лѣкаша Ба(р)тниковича... ведлѣгѣ его постѣпкѣ, котори(и) не такъ са захова(л),... кгды брата на него досвѣ(д)чилися... карали его (Львів, 1600 ЛСБ 1043, 2); а если бы са на него досвѣ(д)чили, має(т) быти кѣра(н) ведле росѣ(д)коу и(х) (Львів, 1603 ЛСБ 384); тѣды мы досве(д)чы(в)шы се во(з)-

нымъ и шля(х)тоу помѣненою... заховѣючи се в то(м) во(д)лу(г) права посполито(г) преречено(г) пѣна ѡлѣкѣшыча... на да(л)шню екѣзѣкцію...//... ѡдѣсылаемо (Бородянка, 1638 ЦДІАЛ 140, 1, 125, 1-1 зв).

2. (з чого) Перевірити (що), переконатися (в чому): А тотѣ гласѣ слышанѣй былѣ далеко, на трис-та миль, и такъ з иншихъ землѣ люде приходѣтъ, которы тѣе дивы и зраки слышали, юж хотячи се досведчити с писма светого, старого и нового закону, же бы то былѣ власный антихристѣ а сынѣмъ зѣтраченѣя и вѣчного проклятва (Вавилон, 1635-1636 АрхЮЗР 1/VI, 711).

Див. ще ДОСВѢДЧИТИ.

ДОСВѢДЧОНЪ див. ДОСВѢДЧЕНЫЙ.

ДОСВѢДЧОНЫЙ див. ДОСВѢДЧЕНЫЙ.

ДОСВѢДЧЕНЪ див. ДОСВѢДЧЕННЫЙ.

ДОСВѢТЧЕНЕ див. ДОСВѢДЧЕНЕ.

ДОСВѢТЧЕНЬЕ див. ДОСВѢДЧЕНЕ.

ДОСВѢТЧИТИ див. ДОСВѢДЧИТИ.

ДОСВѢТЧОНЪ див. ДОСВѢДЧЕНЫЙ.

ДОСВѢТЧОНЫЙ див. ДОСВѢДЧЕНЫЙ.

ДОСВѢТЧАТИ див. ДОСВѢДЧАТИ.

ДОСВѢЧОНЫЙ див. ДОСВѢДЧЕНЫЙ.

ДОСВѢДЧЕНЫЙ див. ДОСВѢДЧЕННЫЙ.

ДОСЕВАТИ дієсл. недок. (чого) Досівати (що): самѣ панѣ писарѣ остатка досевалѣ, коли обачилѣ же панове арендарове сеяти не хотели (Луцьк, 1619 АрхЮЗР 6/1, 411).

ДОСЕГАТИ див. ДОСЯГАТИ.

ДОСЕГНУТИ див. ДОСЯГНУТИ.

ДОСЕЛѢ, ДОСЕЛЕ, ДОСЕЛ, ДОСЕЛѢ, ДОСЕЛѢ присл. (цсл. доселѣ) досі, до цього часу, діал. досіле: боуду(т) бо тогѣды бѣды великыи яковыи и не бывали ѿ(т) почѣ(т)коу свѣта ажѣ и доселѣ // ани же имають быти (1556-1561 ПЄ 102-102 зв.); Яко(ж) то не ди(в) и доселѣ в на(с) того и межи хр(с)тіаны мнѣго, знати мѣже и(ж) са менше пытаю(т) са ѿ блг(д)ты хѡи, абы слышати слово его и та(к) чинѣти (Львів, 1585 УЕ №5, 139); име(н) жо(р)нища є(ст) властное деди(ц)ство пно(в) дѣби(ц)ки(х) которого яко ѡни зѣстарода(в)-на та(к) и по ни(х) па(н) по(д)коморы(и) вше(д)ши

в де(р)жа(н)е... а(ж) досе(л) во поко(и)но(м) (!) ѿжива(н)ю в ты(х) граница(х) стародавны(х), бы(л) (Жорнища, 1590 ЛНБ 5, II 4047, 18 зв.); Зѣмле по-вѣжъ чи тебѣ онѣ доптѣтъ негодне з' молодыхъ лѣтъ доселе скажи намъ сегодня (Вильна, 1620 Лям.К. 5); и такъ в' зачаток(к) ѡ(т) мене повѣсти досѣла приплывши,... в' твердой мо(л)чаніа пристани ѡ(т)починѣмъ (Київ, 1627 Тр. 670); ѡни сами и досе(л) были и су(т) в держа(н)ю и в споко(и)но(м) ѿжива(н)ю (Острог, 1637 ЦДІАК 1471, 1, 1, 99 зв.); hastenus, доселѣ (1642 ЛС 213); О чемъ пишешъ о вѣсти неприятели Татарина исъ поля станицъ нашихъ и которые съ ними пошли, и доселѣ вѣсти не имѣю и, не вѣдаючи я вѣдомо, писать къ тебѣ не имѣю (Полтава, 1647 АЮЗР III, 98).

ДОСИПКА ж. Додаток, виявлення: Ти(мъ) болшей скоро, з' досипкою вѣда(ч)ности, що ѡ(т) кого взалъ, ѡ(т)давати (Чорна, 1629 Діал. о см. 264).

ДОСИТУЧИНЕНЕ див. ДОСЫТУЧИНЕНЕ.

ДОСИТУЧИНИТИ див. ДОСЫТУЧИНИТИ.

ДОСИТЬ див. ДОСЫТЬ.

ДОСИТЬУЧИНЕНЕ див. ДОСЫТУЧИНЕНЕ.

ДОСИТЬЧИНИТИ див. ДОСЫТЬЧИНИТИ.

ДОСИТЬ див. ДОСЫТЬ.

ДОСИТЬУЧИНИТИ див. ДОСЫТУЧИНИТИ.

ДОСИТ див. ДОСЫТЬ.

ДОСКА див. ДОШКА.

ДОСКОНАЛЕ присл. (стп. doskonale) 1. (дуже добре) досконало: не ѡмѣю досконале по французскѣ мовити (к. XVI ст. Розм. 18); былъ абовѣмъ въ обохъ тыхъ языкохъ досконале научонымъ (Египет, 1602 Діал. 49); где маешъ досконале Бга въ Тр(о)ци показаного (Київ, бл. 1619 Аз.В. 11); Не были бовѣмъ еще з' высѣкости мѡцю досконале приовдѣны (Київ, 1619 Гр.Сл. 238); Ты(л)ко знаѣтъ Триперсональное Бжествѡ. Досконале, Бгъ поставилъ лѣтѣмъ вашѣмъ вѣцале (Чернігів, 1646 Перло 41 зв.).

2. Цілом, повністю: такъ якъ немѣний будучи того досконале сведомъ и по ихъ милости... ласки ку себе певенъ, то ихъ милостямъ злецаю и покорно прошу, абы, зъ доброты и ласки своен ку мне... тую працу на себе принять... рачили (Літовиж, 1582 АрхЮЗР 7/1, 33); и ѡ вши(т)ки(х) рѣча(х) до-

сконале далее знати (Перемишль, 1592 ЛСБ 217); кды наяснѣйшее ѡное жрѣдло и ѡ(б)фѣтое заста-воуешъ, в которо(м) прагнена тоѣ досконале можешъ оутоліти (поч. XVII ст. Проп.р. 225); Всесъврѣшеннѣ, всеконѣннѣ, всѣмѡ: Достатѣчне, зѡполне, цѣле, досконале (1627 ЛБ 22); А нѣхто нехай не мѡвитъ, же простѣтъ ѣстемъ и нежкъ, якъ маю роздѣти, и досконале вѣдати вѣрѣ (Київ, 1637 УЕ Кал. 835); ѡ то(и) справе кто хоче(т) до(с)конале вѣдати, не(х) чытае(т) в те(р)минарѣ (Львів, 1634 ЛСБ 1043, 41); чыли были позо(с)талые в дворе то(м), чыль тежъ з пререченою зошлою родите(л)кою ѡныхъ в дорозе, в утеце несчастно(и), где се заподели, поневажъ досконале и ѡ сме(р)ти — где, яки(м) способомъ живота доконала, — вѣдетъ не могучы (Житомир, 1649 ДМВН 185); Коли былъ оучинѣнъ корѣбль досконале рѣклъ теды г(с)ѣ до Нѡм: Войди ты (серед. XVII ст. Хрон. 15).

3. Дуже, сильно: если бы те(ж) хотѣ(л) ихъ досконале карѣти, не ворочѣлъ бы и(х) знѡвѣ до ѡ(т)-чизны (Острог, 1607 Лѣк. 60); Скарбъ то никѡли не ѡскѣдѣвающій, досконале богатѣющій члѣка, вѣдлѣгъ здѣна Василіа стѡгов... а Гербѡнимъ тогѡ тѣлко щасливѡмъ и досконале богатѡмъ назывѣетъ, котѡрый тогѡ скарбъ Любѡвъ к' ср(д)цѣ маѣтъ (Київ, 1648 МКСВ 349).

ДОСКОНАЛЕЙ, ДОСКОНАЛѢЙ присл. в. ст. (стп. doskonalej) досконалѣше, краще: Прочитаючи тоѣ писаніе розоумѣйте ѡ чомъ даемы вами наоукою котораа есть... досконалей положена (1556-1561 ПС 443); кг(д)ы досконалы боудешъ в моудрости, и мене крѡла и ѡ(т)ца наоучителя твоего оувеселишь, та(к)же те(ж) и сѣмъ инъши(м) оучителемъ быти достоупишь, и свой конѣцъ члѣко(м) боудѣчи, ты(м) досконалѣй зрозѣмѣешъ (Острог, 1614 Тест. 181); о чо(м) досконалей роздѣлъ аї про(ч)ти в' пе(р)вой части зрозѣмѣе(ш) (Київ, 1621 Кон.Пал. (Лв.) 27); Ираклій, в' недостаткѣ зостѣвши посполиты(х) поборовыхъ грѡшій, Сшѣнными црѣковными начин'а на монѣтѣ перековѣвши, з' ѡбѣтницею ѡ(т)дан'а болѣе и досконалѣй,... в' крайны Персїи вшѣдши, тамъ ѡнѡю монѣтѣмъ вытѣраѣдетъ (Київ, 1627

Тр. 680); Што абысте досконалѣй понали, прикладомъ показзю (Київ. 1637 УЄ Кал. 770).

Пор. ДОСКОНАЛЕ.

ДОСКОНАЛОСТЬ ж. (стп. doskonałość) (високи моральні християнські чесноти) досконалість, довершеність: А предся не достигли оныхъ обѣтницъ, абовѣмъ Богъ усмотрѣлъ лѣпшость, абы безъ насъ досконалость не // взяли (1603 Пут. 65-66); та(к) та пѣн'но бѣ оубогатѣтъ досконалостами же всѣ црїе всѣ богачи свѣта того, если дочекѣють тебѣ поклонѣтисѣ,... че(ст) великѣю по бѣѣ ѡ(т)дадоу(т) (поч. XVII ст. Проп.р. 274); а теперѣ до нѣа дорогою идоучї, до самѣе досконалости цно(т) дошѡлъ (Острог. 1607 Лѣк. 82); таа бовѣ(м) вѣра, всѣхъ добръ естъ причиною, таа всѣмъ цнѡтамъ досконалостю (Острог. 1614 Тест. 135); Розмножмо жъ прето, братіе, и розрастѣмъ цноты въ сердцахъ нашихъ..., абысмо въ досконалость Божого челоуѣка пришли и досконалыхъ вѣчныхъ добръ отъ Господа Бога достигли ! (бл. 1626 Кир.Н. 24); Свѣршѣнство: Досконалость (1627 ЛБ 126); Кѡждый на досконалость вѣрныхъ жебы працювалъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 162); Члѡвкъ...//...пере(д) грѣхѡмъ зоставалъ в' станѣ невинности не вѣдаючи што злѡгѡ, кгда зась перестѣпѣлъ приказанїе бжее, станѣ невинности перемѣнилсѣ, в' станѣ грѣха, и досконалость члѡчаа в' слабѡсть (Львѣв, 1646 Зобр. 9 зв.-10); Бл(с)вѣнный то запа(х) вшелѣкѣю досконалостъ приносѣчїй члѡкѡ (Київ, 1648 МКСВ 350); зара(з) те(ж) познали и ѡсѡдїли же на та(к) ...мо(ц)ны(х) фѣндаме(н)тахъ та(к) высѡкаа досконало(ст) мѡсѣла быти збѡдована (серед. XVII ст. Кас. 33 зв.);

(вправність, майстерність) бездоганність, досконалість: самого себе во вси(х) рѣча(х) ста(в) взоро(м) добры(х) дѣи(н)ко(в) в наѣце заховываючи до(с)конало(ст) (II пол. XVI ст. КА 536); Если хочѣ(ш)... ремеснико(м) рукодѣльны(м) быти, и дрѣвїихъ вымысло(м) превозы(и)ти,... па(д) поклонимисѣ, я тебе оупремѣдрю,... и в досконало(ст) твоего прагнена мысль твою приведе(д) (1599-1600 Виш.Кн. 207 зв.); Якъ теде ты не встыдаѣшсѣ помовлѣти оученикѡвъ недосконалости словѣми,

котѡрыи еше на тотъ часъ не были писаны, але послѣ ѣхъ досконалости оу вырозмѣню, грѣбѡсть тѣмъ // приписзючи (Київ, 1619 Гр.Сл. 295-296); старшого... то маѣтъ быти старанїе... абы... молоды(и) оучень, досконалости... достигнѣлъ (серед. XVII ст. Кас. 36 зв.).

Див. ще ДОСКОНАЛЬСТВО.

ДОСКОНАЛСТВО див. ДОСКОНАЛЬСТВО.

ДОСКОНАЛШИЙ див. ДОСКОНАЛЫШИЙ.

ДОСКОНАЛЫЙ, ДОСКОНАЛІЙ, ДОСКО-

НАЛЪ прикм. (стп. doskonały) 1. (довершеный за характером і в поведінці) досконалий: Ев(г)листа поведаѣ(т) якъ наоучаѣ(т) хс ѡ правдиво(м) бл(с)венствѡу и якыи попь маѣ(т) быти, досконалыи боудь ко животѡу боу(д) к наоученю (1556-1561 ПЕ 30); Евлїста выпїсует... якїй кнзъ маѣтъ бытї досконалый ко животу (Володимир, 1571 УЄ Вол. 43); Если хочѣшъ быти досконалым, иди, прода(и) што маѣшъ, а да(и) ѡбоги(м) (Хорошів, 1581 Є.Нег. 46 зв.); ка(ж)дѡе пи(с)мо бого(м) на(д)хненѡе пожито(ч)нѡе є(ст) к наѣце... абы члѡвкъ божи(и) бы(л) до(с)коналы(м) ку всако(и) справѣ добро(и) (II пол. XVI ст. КА 529); Надѣаѣтъ добрѣ писѣти и добрѣ читѣти, досконалы(м) и пе(в)ны(м) быти (Вїльна, 1596 Грам.З. 4 зв.); Тогды бовѣмъ вкупѣ зъ нами и они досконалыи явятся (1603 Пут. 66); и к(д)ы досконалы боудѣшъ в моудрости и менѣ... наоучїтеля твоего оувеселїшъ (Острог, 1614 Тест. 181); Досконалыи за(с) пѡстницы // пре(з) тѣждень трѣвають бе(з) ѣдїна и питѣ (Київ, бл. 1619 О обр. 151); Досконалый живѡтъ естъ оуставичной смрти розмышленїе (Київ, 1646 Мога.Тр. 938); Лѣчъ гды сѣа всѣ в є(д)но(ст) вѣры и цно(т) зы(и)дѡтъ стаѣ(т)-сѣа до(с)коналы(м) мѡже(м) (серед. XVII ст. Кас. 63 зв.);

у знач. ім. досконалий, -ого: а досконалые и ненарѡушонѣе... станѡтъ пере(д) крѡле(м), и слоу(ж)бѡ на небѣ прїймѡтъ тоую(ж), котѡрѡю агглы и архагглы бгѡ слоужать (Острог, 1607 Лѣк. 57); Чи приходїтъ оутискъ и война на досконалыхъ, чили ѡвшѣки бе(з)пѣчне живѡтъ (Вїльна, 1627 Дух.б. 136).

2. (абсолютний, неперевершений у досконалості) божественний: І то єдине части сакраментъ подь особю недосконалою, а дрѣгое части по(д) особю досконалою вина (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.); Отець єсть доскона́лый ко́рень и жродло Сына і Духа (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 450); Якъ са Матки Па́нны, в' животѣ доносѣвши и Члѣкомъ са доскона́лымъ уродѣвши (Львів, 1616 *Бер.В.* 86); И Бѣ́ доскона́лый и члѣ́къ Гѣ́ нашъ Іс Хс в' нѣхъ ѡповѣ́дається (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 216); Хс Бгѣ́ єсть правді́вый: члѣ́къ доскона́лый (Чернігів, 1646 *Перло* 10 зв.).

3. Добрий, задовільний, достатній: Михайло Чарторискій... будучи єсми на телѣ хворѣ, але на умысле, баченю и памети зъ ласки Божои зуполнои и досконалои сєсь тестаментъ... казавши написати (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/1, 32); хлѣ́бъ са розѣ́мъ єть не прѣ́сни(и), але хлѣ́бъ доскона́лий, з' солію и квасо(м) (1598 *Розм.пан.* 28); Камѣ́нь абовѣ́мъ и дере́во и желѣ́зо, кож(д)ое с ты(х) само чере́(з) себе досконало єсть веды́л(г) вла(с)ного приро́жѣна, до бѣ́дована (Височани, 1635 *УЄ* №2, 45 зв.); Кото́рои то чѣ́стости то(и) бѣ́де зна(к) ясны(и), и прѣ́ба доскона́лаа (серед. XVII ст. *Кас.* 94).

4. (у найвищій мірі) повний: Вѣ́сєсьвръ́шенный: Цѣ́лый, доскона́лый (1627 *ЛБ* 22); таа Н(д)ла ѡ(т) Сты́хъ ѡ(т)це́в' оумышлѣ́на є(ст), дла нѣ́акогоє прѣ(д)ѡчище́(н)а, жебы́смо ѡ(т) ма́сь и достат́него ѣ́ден'а, за́разъ в' доскона́лый по́сть и ѡста́тнюю ѡ(т) ѣ́дла повста́гливость оуда́вшиса, не за́прѣкро и та́жкѡ то мѣ́ли (Київ, 1627 *Тр.* 132); в' тойже днѣ́, всѣ́ ѡста(т)нѣю и доскона́лѣю ве́длѡгъ за́слѣ́ги заплѣ́тѣ во́змѣтъ є́дна(к) вѣ́ Цр(с)тѡи́ Нб(с)но(м)..., а дрѣ́ги во́змѣтъ ка́ра́не вѣ́чноє (Львів, 1646 *Зобр.* 27 зв.); *Образно:* То в' хлѣ́бѣ́ тѣ́лесномъ, але и дѣ́євно(г) хлѣ́ба ина́чей трѣ́днѡ оубѣ́лѣ́ти ты́лкѡ прѣ(з) ѡмы́т'є слѣ́зъ покѣ́тних' и высѣ́ан'є доскона́лоє кѣ́колю грѣ́хѡвногѡ (Київ, 1648 *МКСВ* 348); до́скона́лый *возра́сть див.* ВОЗРА́СТЬ²; до́скона́лыи *лѣ́та див.* ЛѢ́ТО;

багатий, розкішний: ѡ(н)... смо(к)... бѡного звѣ́(л) кото́рій... офѣ́рѣ́ доскона́лѣю покѣ́нѣ(л), и в мно́ги(х) рѣ́ча(х)... дѣ́хови сто́мѣ спрѡ́тѡви(л)са

(Вільна, 1596 *З.Каз.* 41); вше́ла́кі(и) дз(р) до́скона́лы(и) з высѣ́кѡсти похѡ́ди(т) (Єв'є, 1616 *УЄ* Єв. 3 ненум.);

(про любов, владу) сильний: Я княз Лев Александрович Санкгѣ́шкович Коши́рский... зъ Велможнымъ Є́го Милостію, князем Романом Ѳе́доровичом Санкгѣ́шком,... вели є́смо за́вждь зъ собою милос́ть до́скона́лѣю, братерскѣ́ю (Камінь, 1571 *AS* VII, 379); и ты(м) теста́мѣнто(м) мои(м) братію мою бра(т)ства це́(р)ковного мо́цными чинію и вла́дзѡ безпечнѣ́ю до́скона́лую чинію (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49);

найвищий: сино́дъ до́скона́лый не є́сть самы(х) бискѣ́повъ трибѣ́наль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 55).

5. Точний, вичерпний: кгда́(ж) за́становѣ́лоса ко́нѣ́чноє и до́скона́лоє всѣ́(м) ѡповѣ́данье́, и не потре́ба причи́на́ти оу́ймова́ти ѣ́ли ѡ(т)мѣ́нати (Вільна, 1596 *З.Каз.* 40 зв.); ве́домо(с)ти пе́(в)ныє и до́скона́лыє з Укра́ины прихѡ́дя(т), же во(и)ско по́га(н)ское, по два́кратъ вѣ́ во́єво(д)ство наше... впа́дали (Ржи́щів, 1639 *ККПС* 226); уро́жоный є́го мил. панѣ́ Станисла́въ з Подгоро́дноє... взя́вши до́скона́лую ве́домость о принѣ́ципалах... ниже́й выра́жоного учинѣ́ку, а през час не́малый спра́ведливѡсти з них жа́даючи (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 365).

6. Витончений, небуденний: а кого́ бгѣ́ с прѣ(д)них' почті́лъ пра́вы(м) а до́скона́лымъ вы́розда́ме(н)є́мъ, кра́(и)не́мъ за зле́ мѣ́ти не ма́єтъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 10); и на(д)то да́(л) є́си є́мѣ́ рѡзоу(м) та́ковый до́скона́лый (к. XVI ст. *УЄ* №77, 79 зв.); Первое убо благодарим за трудолюбие выданое книжки "О священствѣ", яко, Златоустаго конѣ́чную ревность, мудрость и до́скона́лую хитрость (1615-1616 *Виш.Поз.мысл.* 237); Кова́ренъ: хѣ́трый, ѡмѣ́тны(и), довѣ́пенъ, до́скона́ль (1627 *ЛБ* 53); Штѡ те́жъ да́внѡ прѣ(д) нѣ́мъ,... Сенѣ́ка, ѡбсервова́ль, мо́вачи: Ижъ мно́гѡ ихъ не до́шло до́скона́лоє мѡ́дрости (Львів, 1646 *Ном.* 3).

7. У знач. ім. с. р. до́скона́лоє — безза́стере́жне, -ого: Послѣ́ше(н)ство Ста́(р)шомѣ́, и томѣ́ ко́мѣ́ // ста́(р)ши(и) порѣ́чи(т) ко́(ж)ды(и) до́скона́лоє, а праве́ безсло́весное ѡ(т)да́вати бѣ́детъ по́вине(н),

вовсе(м) его радячиса, слѣхючи (Луцьк, [1624]. ПВКРДА I-1, 84-85).

ДОСКОНАЛЬСТВО, ДОСКОНАЛСТВО *с.* (*смп. doskonalstwo*) досконалість: такъ всѣ стѣе хотяжъ нѣякоюсь стѣпній свои(х) рѣзностю ро(з)дѣлены, едны(м) бл(с)вѣнство(м) боудѣ(т) досконалые, бо и едны(м) доскональство(м) оублажѣются (поч. XVII ст. *Проп.р.* 238 зв.); якобы члѣвкъ възволившиса, а чѣстымъ и грѣха порѣжнимъ бѣдѣчи, стѣпня досконалства достѣпиль (Вільна, 1627 *Дух.б.* 74).

Див. ще ДОСКОНАЛОСТЬ.

ДОСКОНАЛЬШИЙ, ДОСКОНАЛШИЙ, ДОСКОНАЛЪШИЙ, ДОСКОНАЛШІЙ *прикм. в.* *ст.* 1. Довершеніший, досконаліший; краший: Ва-ша, де(и), м(л)ть, покасова(в)ши и поламавши то все право ише,... при го(р)шо(м) праве пѣа Дорогоста(и)ского, мимо лепшое и доскона(л)шое право наше, дово(д), то е(ст) присегу, пѣу Дорогоста(и)-скому наказали (Київщина, 1600 *ККПС* 161); а досконалѣшіе наоукою и пѣсмомъ, а (з)влаща дрѣкова(н)емъ кнѣгъ свѣтачи вѣсѣмъ, подобачѣса старымъ стѣмъ инокомъ (Дермань, 1603-1604 *ПВКРДА* IV-1, 106); если тѣе байки риторские знают, то тѣжъ к басням досконалшим, родителем сих, то есть до латини, паки возвращаются и отходят (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 189); если бынамнѣи покаже(т)са в ни(х) яко полѣпше(н)е, же до себе прихода(т)... ѡный добрый початокъ ро(з)ширити хотѣчи, и до доскональшого здорѣвѣа привести (Острог, 1607 *Лѣк.* 18); Докладѣють... наши того, же росказа(л) Лѣвъ Пѣпа Грѣцкою рѣчѣ... мовити ...и(ж) Грѣцкаа мѣва доскона(л)ша и певнѣишаа естѣ до показѣна // истѣты (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 148-149); яко будетъ с права належало, зоставуючи его милости отцу епископови Луцкому волное чиненѣе иншое, ширшое и досконалшое,... еслибы того потреба указовала (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* I/VI, 735); вдалѣисмоса... вѣдѣти дрѣгѣи за(н)ко(н), котѣрый... бѣлъ доскона(л)ши(и) и славнѣиши(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 85).

2. Повнѣиший, точнѣиший: А протожъ, ку показаню правды, собралемъ тѣе артыкулы... // ...для

вѣдомости досконалшое обоер сторонѣ (Вільна, 1608 *Гарм.* 171-172); однакъ, за повзѣтемъ еше дальшымъ досконалшое ведомости о именах и прозвѣсках ихъ, часу права... декляроваты оформовалсе (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 534).

3. Ширѣиший, бѣльиший: Вѣсполъ ты(ж) яко порѣка и ѡбѣтница досконалѣшей лѣски, котѣраа мѣла на ни(х) сходѣти, Потѣшѣтелевы (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); Црѣковь стѣа... хотѣчи насѣ... оуставѣчне якѣ вѣ наблѣшю и досконалѣшю любѣвѣ кѣ ѡблѣбѣнцевѣи своѣмѣ запалѣти... найчѣстѣи не толко припоминаѣтъ, але и якѣбы самѣю рѣчу выразити оусилѣтъ (Київ, 1632 *МКСВ* 271).

Пор. ДОСКОНАЛЫЙ.

ДОСКОНАЛЪИЙ *див. ДОСКОНАЛЕЙ.*

ДОСКОНАНЕ *с.* (*смп. doskonanie*) закінчення: И скоро... было по досконаню хвалы Божое, панѣ Богуфалѣ до него... приступиль (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* I/I, 13).

ДОСКОННЫЙ *прикм.* Пожиттєвий, досмертний: Кдѣ(ж) стережи бѣ всемогѣи... же бѣ котѣрый игѣме(н) а(л)бо чѣ(р)нецъ доско(н)ного послѣше(н)ства црѣвке а(л)бо костела коли(ж) ко(л)вѣ(к) напото(м) по(м)кнѣ(в)ся, тогдѣ зара(з) ѡ(т) того монастыря и црѣвке стои Тройца... на вѣки ѡ(т)даѣ(т), и мѣстѣа ме(ш)каню при то(м) монастыри мати не маѣтъ (Топѣльница, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645).

ДОСЛАТИ *дієсл. док. (кого) (переправити на місце призначення)* послати, доставити: владыка... по кулкусотѣ челоуековъ,... зоставиль, // котѣрые, около тѣхъ именей, по поляхъ и по дорогахъ для того, абыхъ возного и шляхты, для огледѣния и освѣтченѣя тѣхъ кгвалтовъ, тамѣ дослати не могѣ, сторожу немалую мають (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* I/I, 226-227).

ДОСЛУГОВАТИ *дієсл. недок. (смп. dosługiwać)* (кому) продовжувати служити: А колы се вѣ добрыхъ ѡбычаехъ, на такихъ, якомѣ вышѣи помѣнилъ, местѣахъ, слѣжѣчи, прищѣчатъ, тогдѣ мають бѣть даны вѣ слѣжбѣ господарю, // ...панѣ нашому, и тамѣ..., слѣжѣчи верне Его Королевской Милости и рѣчи посполитой, дослѣговати мають (1577 *AS* VI, 74-75).

ДОСЛУЖИТИ *дієсл. док. 1. (відбути встановлений термін на службі)* дослужити: tedy мы, взявши першую ведомость, тоє оповеданье наше до книгъ доносимо, и повторе осведчаемо се, жесми цнотливе, уцтиве за жолдь и барву, намъ одъ князя его милости пана Краковскаго поступленную, дослужили и надслужили (Луцьк, 1619 *Арх.ОЗР* 6/1, 397).

2. (чого) (*закінчити церковну службу*) дослужити (що): И в Берестю великом в соборной церкви вашой, где есте в той згодѣ вашой первую литургію, з папешниками змѣшавшися, служили, сталося вам вино в келиху вашем водою, ажъ есте, иншого вина в другій келих налявши, службы вашеє дослужили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44).

ДОСЛУЖИТИСЯ *дієсл. док. (чого) (допомогти-ся, досягти чого-небудь)* заслужити, дослужитися: Бо то рѣзмъ, то м(д)рсть, побѣжне тѣтъ жити, Ктѣ ся хѣче(т) вѣчного царства дослѣжити (Київ, 1622 *Сак.В.* 51).

ДОСЛЫШАТИ *дієсл. док. (стп. dosłyszeć) (у кого) (слухаючи, сприйняти що-небудь)* почути, дочути (від кого): ѡдны поведи(ли) слышали ѡ(т) де(в)чины же се(р)це выне(м)ши спекли и зъели а другие то(л)ко лиза(ли) даючи то(г) причину же у броваре не гораздѣ дослышели у неє што с ты(м) се(р)цемъ вчинено (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59).

ДОСМОТРАТИ *див. ДОСМОТРАТИ.*

ДОСМОТРЕВАТИ *див. ДОСМОТРОВАТИ.*

ДОСМОТРЕНЕ *див. ДОСМОТРѢНЕ.*

ДОСМОТРЕТИ *див. ДОСМОТРѢТИ.*

ДОСМОТРОВАТИ, ДОСМОТРЕВАТИ *дієсл. недок. (чого)* Пильнувати (що, чого), наглядати, стежити (за чим): на которо(м) приве(л)ю нашо(м) ... того доложоно же ѡ таковыє зъ зава(с)не(н)я помовы ѡ діти и ѡ сакраме(нт) гдєбы са ко(л)вє(к) в па(н)ствє нашо(м)... притраѣило на жиды ниhto ины(и) ѡдно мы сами... того дела на со(и)ме ва(л)но(м) має(м) досмотрєва(ти) и суди(ти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 57); прото поставлены соу(т) людє на оура(д) свѣцкый, жебы ѡні досмотровали вши(с)кы(х) справъ свѣцкы(х), и сами и(з)

себе и(ж)бы порадо(к) давали добрій (к. XVI ст. УЄ №31, 112).

Див. ще ДОСМОТРѢТИ, ДОСМОТРАТИ.

ДОСМОТРѢНЕ, ДОСМОТРЕНЕ *с.* Пильнування, догляд: А па(н) по(д)коморы(и) ѡ(т) себе ... выехати мелъ, А то дла ро(з)єха(н)а, и досмотрє(н)а ро(з)ницъ на гру(нт)є (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); Смотрєніє: смотрѢнє, // гла(д)жѢнє, досмотрѢ(н)є, доглада(н)є (1627 *ЛБ* 117-118).

Пор. ДОСМОТРѢТИ.

ДОСМОТРѢТИ, ДОСМОТРИТИ, ДОСМОТРЕТИ *дієсл. док. (що, чого, між ким)* Допильнувати, розглянути: жаловала на(м) пани скипоровая што перво сєго казали были єсмо межи вами досмотрѢти и справедливость вчини(ти) намѣстникѣ житомі(р)скомѣ п(н)оу дмитрѣ алекса(н)дровичѣ ѡ тѣю землю ѡ тѣли(н)скѣю (Вільна, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 59); ты бы каза(л) ємѣ пере(д) собою стати и ѡ томъ межи ними досмотрє(л) и справедливость томѣ наконецъ вчини(л) (Краків, 1530 *ЦДІАЛ* 181, 2, 105, 1); Єго мл(с)тъ кнѣжа па(н) нашъ... во(д)лє ѡного выпису справы тоє межи ѡбои(х) сторо(н) досмо(т)рєти ро(с)судити... рачи(т) (Київ, 1585 *ЦНБ ДА/П-216*, 1 зв.); чоґѣсмы и сами бытностю на́шею во лѡвѡвѣ и в рогатінѣ сѣдѣвши досмотрили, и вселє(н)скомѣ патріархѣ возвѣстили (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 267); Тако-вѣй тажаръ сѣмъ на себе наложи. абы(с) кѣждое справы сѣмъ досмотрѣлъ, и жѣдноє нѣк҃г(д)ы не перебѣчилъ (Острог, 1614 *Тест.* 160).

Див. ще ДОСМОТРОВАТИ.

ДОСМОТРѢТИСЯ *дієсл. док. (чого)* Усвідомити, збагнути: досмотри(л) єм са того, ижъ ю(ж) в' животѣ ѡстатнего писма моего, близко смѣрти бѣдоучи, а до лѣ(т) южъ ꙗко҃ приходачи, не маю далшого вѣкѣ надѣи (Томашів, 1618 *ЗНТШ LXXIV*, 148).

ДОСМОТРАТИ, ДОСМОТРАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **досмотровати**: ѡны з росказа(н)я пана се(н)кова та(м) на тую землю выѣжча(ли) и того досмотрали (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); мытники наши, которыи с порѣченства твоего мыта с земли Волынской досмотраютъ, переказѣ в том ємѣ чинать и ѡных мыт его звечистых по именамъ

отчизнымъ брати емѣ не допѣщаютъ (Львів, 1537 AS IV, 89); кого он там положит того мыта досмотра-ти и Твоа бы Милость того слѣжебника Его Ми-лости менил быти слѣжебником нашим, або своим и ѿ кривдѣ его боронил, яко властного своего (Вільна, 1541 AS IV, 276).

Див. ще ДОСМОТРѢТИ.

ДОСОВЕРѢШЕНИЕ с. Довершения, добудова, закінчення: Привиле(и) его мл(с)ти... Костанѣтина мо(л)да(в)ского I еи мл(с)ти домны на ше(ст)со(т) зо(л) з мае(т)ности ѱстя(ц)кои на досоверѣшение це(р)кви ѱспе(н)е Пр(с)тои бѣи (1611 ЛСБ 435, 2).

ДОСПЕТИ *див. ДОСПѢТИ*¹.

ДОСПЕШѢНИЙ, ДОСПѢШОНЪ *прикм.*

Готовий: не были есмо доспешѣни вырокѣ нашего в той рѣчы вделати (Вільна, 1565 AS VI, 280); господа(р) его м(ст) да(л)ся слиша(ти) чере(з) ѿ(т)ца Боя(р)ского и причины певныи ѱказава(л) для которы(х) на ча(с) менованыи в листи вѣм сего м(с)ца кѣа де(н) доспѣшо(н) на то и на ѿ(т)правоване такѣ великого а значного и славно(г) дѣла не е(ст) (Путятинці, 1630 ЛСБ 510).

ДОСПѢВАТИ *дієсл. недок. (доходити до певного віку)* досягати: Масагѣты и Верѣты, за нещасливых' роздѣляютъ тѣх', котѣрыи з' хоробы оумирают', и рѣдичовѣ, крѣвных', и повинных гды в' старости доспѣвають, стѣвши ихъ жрѣтъ (Київ, 1625 Злат.Н. 130 зв.).

*Див. ще ДОСПѢТИ*¹.

ДОСПѢТИ¹, **ДОСПЕТИ** *дієсл. док. 1. (чого)*

Досягти, добитися: ѿ(т)кѣдѣ есте тоѣ годности вѣроу шафовати доспѣли (1596 Виш.Кн. 275); тѣт' бовѣ(м) тѣлько єдинъ котѣрый цно(т) могъ доспѣти (Острог, 1614 Тест. 148); ѿвымъ... котѣрыи зна-ли Ба, а знали правдиве, и его всѣхъ цнотѣ жрѣдломъ быти вѣдали, спрѣсности тои оухѣдачимъ, абы в той конецъ, и з дочѣсноу слѣвою, доспѣти могли... были стѣворены (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 3 ненум.); А вы яснѣзрѣтелнымъ оумомъ вѣшимъ. Деватершви(д)ніи Нѣса пролетѣли, И до самѣго непри-стѣпноу свѣта доспѣли (Чернігів, 1646 Пер.ю 51 зв.).

2. (дііти до певного віку) досягти: Потомѣкъ мой... не доспевши возрасту летѣ, умерети мелѣ в малых летех (1621 АрхЮЗР 1/VI, 517).

Див. ще ДОСПѢВАТИ.

ДОСПѢТИ² *дієсл. док. (про рослини)* дозрѣти, доспѣти: Мѣжетъ бовѣмъ молодѣю травѣцѣ пше-ниці кѣкѣль заглѣшѣти: але за найстѣмъ лѣта, гды ѿвоцы доспѣють, не шкодѣтъ кѣкѣль пшеници (Вільна, 1627 Дух.б. 246).

ДОСПѢХЪ ч. Зброя, обладунок: оузрѣлъ стѣни-иванъ, ажъ ѿнѣ стои(т) в доспѣсе (1489 Чет. 44 зв.).

ДОСПѢШОНЪ *див. ДОСПЕШѢНИЙ.*

ДОСПѢАННЕ с. Здобування, досягання: не все бо пшеница в' посѣланю са знаходи(т), але знайде(ш) дрѣгѣю нѣвоу, котораа бо(л)ше(и) кѣко-лю, ни(ж)ли пшеницѣ народи(т). тако(ж) и межи йноки: в' доспѣа(н)ню на звыта(ж)ство того чрева мало и(х) єсть (п. 1598 Виш.Кн. 249).

ДОСТАВАНЕ с. 1. (чого) Збирання, здобуття: Игѣмень... // повине(н) бѣде(т) и братий подоб-ныхъ собѣ ховати... То е(ст) Дѣховника, Казнодѣю, Сѣе(н)ника блѣгоговѣ(н)ного,... Брати(и) двохъ для доставаня ялмѣжны (Луцьк, 1624 ПВКРДА I-1, 60-61).

2. (чого) Роздобування, діставання: а симонію то(л)ко в' достава(н)ю і в даван'ю рѣчей дѣ(в)-ны(х) за пѣнези и датки, которые на пѣнези мѣгоу(т) быти ошацѣваны покладаль (Острог, 1598-1599 Апокр. 171).

Пор. ДОСТАВАТИ.

ДОСТАВАТИ *дієсл. недок. 1. (чого) (здобувати що-небудь, долаючи труднощі, прикладаючи зусил-ля)* досягати, діставати, доставати: котѣрыи бы добре служили до(с)тупую(т) собѣ мѣ(ст)ца добро-го: ѿ гре(ц)ко(м) ступѣнь то е(ст) годности кото-рыи доставаю(т) в добро(м) справован'ю вѣраду своего (II пол. XVI ст. КА 509, на полях); Оуроже(н)е бовѣ(м) справѣ(т) панѣ(н)ство, а смѣрть достае(т) живота (1627 ЛБ 149); Чы(м) ся всѣ щытимо и до- (с)таемо славы Ро(з)суди котѣры(и) ту вы(н)нѣ(и)-шы(и) в таково(и) го(р)до(с)ти (1636 Лям. о пр. 3 зв.).

2. (що, за що, чого) (здобувати, відшукувати ко-гось, щось) діставати, доставати (що): жалѣю ижъ не

могле(м) рыхлей ѡ(д)дати чиниле(м) еднакъ пѣл-
ность якона(и)бо(л)шѣю лечь якъ // трѣдно є(ст)
доставати гроше(и) (к. XVI ст. *Розм.* 67-67 зв.);
ма(т)ѡей, мови(л)... до драбовъ, которѣи за грошѣ,
наймѣются забивати, выдрати, взѣти чого не
заробиль,... якобы свое вла(с)ное горло(м) доста-
ваѣтъ (XVI ст. *УС* №29519, 221 зв.); Чи згожаешся зъ
папезомъ... Урваномъ..., который такъ мовить: "хто
колвекъ речей церковныхъ на тое, на што суть
поставлены, але для власного зыску..., за пѣнязи
узычаеъ, або достаеъ, святокупца естъ?" (1603
Пит. 30); Предѡбрѣчаю: ѣднаю..., в'пере(д) зарѣ-
чѣю, доставаю (1627 *ЛБ* 149); богачъ кѣтры(и) злѣ
мае(т)ности доставаетъ лѣхвами и неправ(д)ами, бо
кто богѣ(т)ство такое мае(т) то(и) завше оу грѣхоу
лежи(т) яко свѣинѣа оу болѣтъ (1645 *УС* №32, 197);

(кого, що) (намагатися силою, боем захоплю-
вати щось) дѣставати, здобувати, завойовувати: а
просторо(н)ность замѣкъ того непомирное не по
людехъ а бе(з)во(д)е и ѡтѣдаленье ѡтѣ днепра
ѡтѣкъдъ имъ часѣ ѡблеженьѣа могъ быти ратѣнокъ:
яко за де(р)жа(н)ѣа пана ѡстафѣева кгда царъ
перекопський(и) доставалъ ихъ на томъ ме(с)ци...
ратовано тамъ ихъ тогды прибы(в)ши с кѣева водою
днепромъ (1552 *ОЧерк.З.* 18 зв.); ѡафѣе тѣ(р)щи
рогати(и) доставали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 163);

(за допомогою законних чи незаконних заходів)
здобувати: а естли бы инако хто з насъ... того име-
нѣя высшеименного под паномъ Иваномъ Немѣри-
чомъ хотѣлъ его доставати, тогда маеъ заплатити
государу, королю его милости, вины пять сотъ
копѣ грошей (Київ, 1531 *АрхЮЗР* 7/1, 70).

3. (чого) (бути в достатній кількості) вистача-
ти: Бачу, ижъ ти словъ доставаетъ (Володимир,
1598-1599 *Відп.ПО* 1053); Ани пожѣтки дочѣсныѣ,
которыхъ згбѣла та(к) мнѡго, ѣле оу(м)е(р)ковѣаномѣ
моѣмѣ оумыслови, которогомъ з лѣски Бжѡй мѣлъ,
зѣвше и нѣзбы(т) доставѣло (Єв'е або Вѣльна, п. 1616
Прич.отех. 3 зв); ѣжива(и)мо покы смо молоды
ого створена с пилностью..., бѣдимѡ (!) веселыми и
добро(и) мысли на що абы намъ доставѣло (Корець,
1618 *З.Поуч.* 171);

(що) (із запереченням) бракувати, не вистачати:
коли єсми васъ // осылалъ безъ мѣха и безъ влагали-

ща... а чи пакъ ва(м) чого недоставѣло (1556-1561
ПС 320-320 зв.); и тежъ, гдѣбы чого не доставѣло,...
вся тая сума, водле декрету его королевское ми-
лости, skutechne выплачѡна и отправлена была
(Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 363); кнагинѣа ку(р)п-
скаѣ... свѣтъчила же ю(и) слу(г) килкѣ не доставѣ-
ло (Володимир, 1590 *ЖКК* II, 236); срѣбро кр(с)тъ
ме(н)ши(и) заставили ѣ семи золоты(х), и и(н)шихъ
речи(и) не доставѣтъ (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 162);
Прѣймѣте(ж) тое малое писа(н)е моѣ, и нелѣстно
прочѣтайте, а если бы чого не доставѣло, по-
стара(и)тѣса и сами, абы(с)те не надарѣмно в' ты(х)
ваши(х) забава(х) ча(с) травили (1598 *Розм.пан.* 8);
Коротько мовечи: яко много доброго имъ не
доставѣтъ, а злого засъ (у нихъ) избываеъ
(Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099); Бо имъ то
чѡгѡ не доставѣло, направити Ап(с)лѡве казѣли
(Київ, бл. 1619 *О обр.* 10); Згола... Христа обнажено
...Того толко не доставѣло, же бѡкъ копѣмъ проби-
тый потоковъ Божей крове на землю не выливалъ!
(Київ, 1621 *Кон.Пал.* 776); и чого бы колвекъ вед-
лугъ инвентара не доставѣло на тотъ же часъ,
будетъ спецификовано (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/1,
495); пишете же ѣдаю(т) жебы а(к)центѡвъ 20 не
доставѣло, то не подобная, до того рѣ(с)кого пи(с)-
ма и гре(ц)кого є(д)ны су(т) акце(н)ты (Львѣв, 1642
ЛСБ 559, 1).

4. (що, чого) (одержувати щось очікуване, по-
трібно) дѣставати, отримувати: єп(с)пи нѣмидѣанскѣе
не ѡ(т) ри(м)ского папѣжа, але ѡ(т) кипріана и ѡ(т)
иныхъ аѣриканскихъ єпископѡв(в) рады доставѣ-
ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 121 зв.); Прѣто тѣе собѣ
дѣлю взѣломъ, оуфѣючи в' бѣзѣ... и тѣе твоѣй любви
радѣти(и) хотѣчи, поневажъ ведлѡгъ звѣчаю пчѣлы
пожитѣчного всегѡ, и правдѣвого достаючи, стѣхъ
ѡцѣвъ добрѡчи(н)ности, дѣла дѣшъ позыскѣнѣа
выписалемъ (Київ, 1628 *Лим.* 8 нenum.); Лѣчса презъ
врагѡв(в) вѡйска мѣжне пребѣвають, Три мужныи
рыцѣрѣ, и воды достають (Львѣв, 1631 *Волк.* 17).

Див. ще ДОСТАВОВАТИ, ДОСТАТИ.

ДОСТАВАТИСЯ, ДОСТАВАТИСА *дѣсл.*
недок. 1. (що кому) (випадати на чийсь долю)
дѣставатися: кождый обѣтъ и ѡфѣрѣ, и што коль-

векъ за грѣхъ и за выстѣпокъ бывае(т) мнѣ дано, и достается стѣмъ стѣхъ твоѣ бѣде и снѣвъ твои(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 139).

2. (до чого) (*потрапляти*) діставатися, добиратися: Котрые тылко въ тебе вѣрити будуть, Певне ся тым, пред смертю вѣчною збудуть, Котрою то, Адамъ, мусѣлъ умирати, А по немъ всѣ, до пекла ся доставати (Львів, 1630 *Траг.л.* 165); Бы добре всегѣ свѣта Монѣрхою бывъши Кто, и всѣми зѣмскими Пѣнъствы владѣ(в)ши, до тѣхъ вѣчныхъ и бѣ(з)жонѣчныхъ мѣкъ доставалъ(с)а (Київ, 1637 *УС Кал.* 134).

Див. ще ДОСТАВОВАТИСЯ, ДОСТАТИСЯ.

ДОСТАВОВАТИ *дієсл. недок. (що) (держувати щось очікуване, потрібне)* діставати, отримувати: я за такою сати(с)факцією того(ж) его м(л) Пѣа брата моего Квитую и... чиню ко(н)тра(к)ты тѣе всѣ и до нихъ Позвы выданые... касѣю ѣморяю и вниве(ч) ѡборочаю не доставѣючи ничего а ничего, до дня Сего(д)не(ш)него шобы межи нами зоставати до розърозне(н)я... стережы боже мѣло (Виница, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36 зв.).

Див. ще ДОСТАВАТИ, ДОСТАТИ.

ДОСТАВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Траплятися, попадатися, діставатися: злѣто снадне найдѣт(с)а: а пе(р)ла и комѣнѣ дорогѣе. корѣны Кролѣвскои гѣдноѣ зрѣдка доставѣют(с)а: а мѣло згѣжихъ пѣлно (Вильна, 1627 *Дух.б.* 322).

Див. ще ДОСТАВАТИСЯ.

ДОСТАЛЫЙ *прикм.* Зрілий, спілий, достиглий: Задтрній: рѣнній, скорѣзрый, ѣбо досталый, зрѣлы(и), ѣзрѣлы(и) (1627 *ЛБ* 42); Недойзрѣлы(и) абѣвѣмъ ѣвоцѣ не естѣ пожитечныи, и в ѣ офѣрѣ приношенѣ быти не мѣетъ; толѣко самыи дойзрѣлы(и) и досталый (Київ, 1637 *УС Кал.* 292).

ДОСТАМЕНТЪ *див. ТЕСТАМЕНТЪ.*

ДОСТАНЕ *с. (чого)* Здобуття, захоплення: по достаню того замку, менованые ребеллизанты вси манифестантисъ скрини полупали и порабовали (Кременецъ, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 224).

Пор. ДОСТАТИ.

ДОСТАРЧЕНЕ *с. (смп. dostarczenie)* доставляння, постачання: А таа [шнота] ижъ естѣ двоѣкаа, тѣ естѣ, одна телѣснаа, а дрѣгаа дѣховнаа:

телѣснаа телѣснымъ и позверхѣвнымъ... потрѣбамъ слѣжитъ, дѣхо(в)наа зась до дѣховныхъ... рѣчей достѣрче(н)а стагаѣтъ са (Євѣ, 1616 *УС Єв.* 5 нenum.).

ДОСТАТЕЧЕНЪ *див. ДОСТАТЕЧНЫЙ.*

ДОСТАТЕЧНЕ, ДОСТАТЕЧНЪ *присл. (смп. dostatecznie)* (у *достатній мірі, кількості*) досѣтъ, достатньо, вичерпно: Єв(г)листа поведаѣтъ, жѣ хс...его самого на ап(с)лъство позваль и достатѣчне, коу сопреню ѡ(т)повидѣлъ (1556-1561 *ПС* 44 зв.); ѡ чужи(и) выступокъ мовити де(и) не пови(н)ни яко то все достатѣ(ч)не на листѣ нашомъ судово(м) што са ѡдно ко(л)векъ межи нами точило описано (Варшава, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 80); все учителя грецкии... научили тако достатѣчнѣ, иж и наподленнѣйший в разумѣ языка словенскаго русин, либо сербин или болгарин вѣдаѣтъ и разумѣтъ, чем спастися может, если толко сам восхоѣтъ (1608-1609 *Виш.Зач.* 217); Златоустый св. ...мовитъ, ижъ двакротъ апеловалъ на соборъ, на которомъ хотѣлъ ся на все оправити достатѣчне (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 624); Кто бы хтѣлъ достатѣчне справы ѡписати Петра Конашевича, и на свѣ(т) подати. // Мѣслѣ бы ѡу Кгрѣцкаго Поѣты Гомера Зѣчитъ рѣзмѣ, ѣльбо тыжъ ѡу Димостена (Київ, 1622 *Сак.В.* 44-44 зв.); Всѣсѣврѣшеннѣ, всѣконѣннѣ, всѣако: Достатѣчне, зѣпѣлне, цѣле, досконѣле (1627 *ЛБ* 22); Сѣдмъ естѣ грѣховъ смертѣл(н)ыхъ голловныхъ... кѣ слѣжѣ Бжѣю, ѡ котѣрыхъ Григорій Бгѣсло(в) в ѣ нравѣдѣите(л): и инышыѣ ѡ(т)цы стѣе достатѣчне надчаю(т) (Львів, 1645 *О тайн.* 52); Не замо(л)чѣ брата котораго дѣбре знѣлъ... в наоука(х) вы(з)волѣоны(х) достатѣчне ѣчѣоны(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 51).

Див. ще ДОСТАТОЧНЕ, ДОСТАТОЧНО.

ДОСТАТЕЧНЕЙШИЙ, ДОСТАТЕЧНЪЙШИЙ *прикм. в. ст.* Достатнѣйший, вичерпнѣйший, повнѣйший: А што дей дѣтѣчѣтѣе шкругынѣи, котороу се панъ владыка хлубитъ, якобы зъ стороны его достатѣчнейшая бытъ мѣла, тѣды дей то бытъ може (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 422); Кгды смѣся дѣла перѣнѣта и достатѣчнѣишеи вѣдомѣсти ѣста(в) стѣрши(х)... до єгиптѣ ѣдали: бѣр-

зо са дивѣючи и(ж) на(с) з такою шотою и мѣлостю принато было... шпрѣчь приказаны(х) дни(и), срѣды и па(т)кѣ... ка(ж)дого дня звычай(и)ныи порѣдо(к) для на(с) шпѣщано (серед. XVII ст. *Кас.* 79);

багатшій, заможніший: А панѡвъ за(с) обфѣитость и ш(т) свои(х) фолваркѡвъ много розмайты(х), вѣнцѣ и чѣжозѣмскихъ ошцовѣ маѡчи(х), притагѣти до поствѣ, оу котѡрыхъ Пѣтокѣ великій... не поровнѣне достатечнѣйшаа и роскошнѣйшаа анѣжли оубѡгого и на свѣто // *Хѡ Нарожѣна* (Киѡв, бл. 1619 *О обр.* 169-170).

Див. ще ДОСТАТОЧНЕЙШИЙ.

Пор. ДОСТАТЕЧНЫЙ.

ДОСТАТЕЧНИЙ *див. ДОСТАТЕЧНЫЙ.*

ДОСТАТЕЧНОСТЬ *ж. (смп. dostateczność)* особлива увага, піклування, дбайливість: оуслышавши о ш(т)стѣпле(н)ю и выстѣпкѣ митрополита и владыкѡвъ о насѣ радити, на(с) прѣ(з) листы оучити, достатѣ(ч)ности напоминати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 183); та(к) бѡвѣ(м) сѣмого и наймнѣйшого сѣна по(с)ро(д) карѣна бѡудѣчого, южѣ оутративши вѣ м(ч)нишество шести сѣновѣ достатечности оупоминѣла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235); Опѣство: Достатѣчность, Пѣвность, шпѣтрѣнаа, а(л)бо дѣалаа пѣлность, нѣйвы(ш)шее старѣние (1627 *ЛБ* 152).

ДОСТАТЕЧНЫЙ, ДОСТАТЕЧНИЙ, ДОСТАТЕЧЕНЪ *прикм. (смп. dostateczny)* 1. (який задовольняе що-небудь або вѣдповѣдае яким-небудь потребам) достатній: Иѡанна: Ганнѣсю, наложи достатечны(и) шгонѣ в его покою (к. XVI ст. *Розм.* 44); А мы малымн нѣѣкими словѣми достатѣчный // дѡво(д) подавши слѣхѣчо(м) Бѡ(з)ского пѣсма,... ижѣ не годѣтѣса згѡла нѣчѡго оу вызнаню вѣры, ...перемѣнѣти (Киѡв, 1619 *Гр.Сл.* 228-229); Дѡвѣленѣ: Дѡвѣлный, достѣтні(и), гѡдны(и), спѡсѡбны(и), достатѣ(ч)ны(и) (1627 *ЛБ* 30); Маѣшѣ и достатѣчнѣю надѣкѣ, чѣѣ ѣсть Тѣйна, що за мѡцѣ и скѣтки сѣтѣ кѡждѡи Тѣйны, зѣ якимѣ приготѡванѣмѣ до ш(д)правѡвана шныхѣ прѣстѣповѣти (Киѡв, 1646 *Мог.Тр.* 5 зв.).

2. Заможный, *діал.* достатній: А гдебы ву(и) в не-доста(т)ку свѣ(м) хотѣ(л) кому инѣшему в о(п)циѣ

руку шчи(з)ну свою пусти(ти) а я бы(х) до те(г) на те(и) ча(с) бы(л) достатѣче(и)... теѣды бѡуду до то(г) бли(з)шѣи свои(м) вла(с)ны(м) гроше(м) шчизноу таковою шдержати (Одрѣхова, 1582 *ЦДІАЛ* 37, 1, 16 зв.); opulent(us), богатѣ, до(с)тѣте(ч)ни(и) (1642 *ЛС* 294).

Див. ще ДОСТАТНИЙ, ДОСТАТОЧНЫЙ.

ДОСТАТЕЧНЪ *див. ДОСТАТЕЧНЕ.*

ДОСТАТЕЧНѣЙШИЙ *див. ДОСТАТЕЧНЕЙШИЙ.*

ДОСТАТЕЧНЕЙ *присл. в. ст.* Достатнѣше, повнѣше, вѣчерпнѣше: панѣ пѣве(л) счѣниѣвѣски(и) занѡси(л) манифѣстѣцию свою прѡтивѣко вѣрожомѣ панѣ янови лакгѣвѣницѣкомѣ... ижѣ ш(и) бѣдѣчи... в справѣ ш (г)рабѣжѣ жита... в суде... штримѣно(и) и пѣблѡковано(и)... ш чо(м) ширѣ(и) и достатѣчнѣ(и) тотѣ квѣтъ в себе шписѣе (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 33).

Див. ще ДОСТАТОЧНЕЙ.

Пор. ДОСТАТЕЧНЕ.

ДОСТАТИ, ДОСТАТЬ, ДУСТАТИ *дієсл. док.*

1. (шо) Одержати, дѣстати: мнѣ шт брата моего Тихна половица того именьѣ Крѣхиничѣ в дѣлѣ вѣчном... достала (Володимир, 1535 *AS* IV, 6); г(с)дрѣ мо(и) мл(с)тивы(и) рѣчили... служѣбнику и бѣгомо(л)цу... розказа(т) Абы(х) с по(д)даны(х) вм(л) да(и) медѡвую и грошовую выбра(л) и ры(б) доставши еха(л) до вѣм с ты(м) со всимѣ без мѣшка(и)я (Киѡв, 1555-1568 *Гр.Мат.* 1); А естли же о бѡчку мѣду або о хлѣб ти идѣтѣ, што тут его зѣдѣятѣ на тот час прѣятѣли пана моего, котѡрый ми маєт быт малжѡнкомѣ, я его могу инѣей где в прѣятѣля моего достѣти (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 180); в(ш) м(л) належи(т) вѣдати поневажѣ сла(в)нои пѣмѣти прѡ(д)ковѣ в(ш) м(л) з великою трѣд(и)шностию и кошто(м) немалы(м) а правѣ с пла(ч)ливыми прѡзѣбами тоѣ вѣбогѡе Еписѡпиѣе вѣ короля его м(л) жикму(и)та достѣли и вымогли (Стрѣтин, 1588 *ЛСБ* 101); пѣ(р)шую ча(ст) шсобную в ро(з)дѣлѣ вѣчномѣ ш(т) брать(и) моеѣ маѡ землѡ Дѣвы(д)ковскую..., котѡрую, дѣ(и), есми вымѣня(л) и до(с)талѣ ш(т) пѣна Ивана Со(л)тана за (и)меньѣ моеѣ Книжичи (Житомиршина, 1600 *ККПС* 167); Koli

ryby dostánemo W toim horsczyku zwáremo (Яворів, 1619 *Гав.* 17); На вряде кгро(д)ско(м) в замѣкѣ Его Ко(р) м(л) лѣцкомѣ... Становши очеви(с)то Лукашѣ... на половицы пана своего дело(м) досталое мешѣкаючи(и) А ѡни(с)ко... ѡповедали то дрядови нинешнемѣ (Луцьк, 1649 *ПИ* №45); **достать душного збавенья** — одержати спасіння души: гдѣжъ я, взявши милостивого Бога створителя въ сердце свое и вспоминувши на суетное сегосвѣтное мѣшканье, хочечи достать душного збавенья и для вѣчистоѣ памяти, ижъ была въ сенаникѣ митрополій вписана, дала есьми сѣножать Рогатинскую...и на вѣчность записую на митрополство велебному... архіепискупу, митрополиту Кіевскому (Городок, 1559 *АЮЗР* I, 147).

2. (чого) (*здобути щось з певними зусиллями*) дістати, роздобути (що): Я не могучи ни в кого иного тых пенезей достати, просил есми... Михаила Еловича Малинского,... абы его милост,... на мою великую.... потребу... тую тысячу копѣ грошей литовскихъ позычилъ (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 135); Наперѣвей дивуюся тому не помалу: откуль ѡилялетъ тыхъ листовъ, которые не до него были писаны, досталъ (Вільна, 1599 *Ант.* 567); лѣдво бовѣмъ могла бы(х) достати хлѣба чимъ бы(м) се сѣстентовала (к. XVI ст. *Розм.* 29 зв.); Погладаючи на то, ижъ для скѣпости екземлярѡвъ (!), Іерѣе с' трѣдністю достати могли: една(к) же са знашли ннѣшнии(х) днѣй, тѣи люде Ве лѣвѡвъ, котѡрые вѣжат'са с' Типографій своихъ... Книги наші Церковнии... до оужива(н)ѣ подавати (Київ, 1639 *МИКСВ* 216); Лихвары котѡрые дерѣтъ людеи оубогихъ, а то ёсть лихва: Штокѡльвекъ на(д) ѡнѣю рѣчъ позычѣнѣю, ал'бо на(д) ѡное што(с) досталъ... // ...штѡбы пѣна(з)ми шаѡбовано быти могло (Львів, 1645 *О тайн.* 109-110);

(*здобути крадькома*) забрати, дістати: Посполу маючи ночлѣгъ у пяного Мелетія, доставши ключѡвъ, спящимъ всѣ, досталъ шкатулы его и листовъ патріаршихъ в той справѣ писаныхъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); бѣду(т) на твои ска(р)бы всѣ чигати, даби себѣ что з' ни(х) потае(м)нымъ способомъ достати (Чорна, 1629 *Диал. о см.* 268); Такъ... про-

мышлаеть, я(к)бы... гроша єдноѡго достати могль...Прода(в)ши ѡное потае(м)не, и гроша... доста(в)ши, жебыса на дрѣги(и) здобыль, еще бо(л)шѣю хѣтъ маеть (серед. XVII ст. *Кас.* 103).

3. (кого, чего) (*захопити силою, боем*) дістати, здобути (кого, що): ѡнъ воинъ досталъ галелѣйского городу (1489 *Чет.* 186); еще мо(г) до(с)тати цеса(р)... по(м)плѣдса..., а ѡ(н) пре(з) за(м)кненя ѡблежоно(г) по(р)ѣ в мало(и) и латано(и) ло(д)цѣ втекъ на море (1582 *Кр.Стр.* 77 зв.); а кгда не схоцешъ по доброй воли зыйти, панъ староста роскажетъ зо дви бочки пороху подъ церковь подкопати а васъ достати (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* I/VI, 139); И зѣвше ѡнъ дѣлністю своею в то трафлялъ Якъ бы безъ шкѡды свѡихъ, неприѣтелювъ досталъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 45); Ѡ якъ сѣрѡво зѣмные Монѣрхѡве, такѡвыхъ своихъ збѣгѡвъ доставши карѣютъ (Київ, 1648 *МИКСВ* 346); Але и козаки Межибожъ достали и выпалили и постинали тыхъ, котѡрыи зъ ляхами прѣставали (1636-1650 *ХЛ* 80); не было мѣста которѡе бы са по(д)дало снѡмъ израилевы(м), ѡпрѡчъ євейчика котѡрыи мешка(л) в' гаваѡнѣ: бо всихъ валчачи досталъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 168); **языка достати** — захопити полоненоѡго для отримання вѣсти: небезпечносѣ великаа естъ с тыхъ причинъ, ижъ поганство Татарѡве лѣтвей в тыхъ людей пешихъ языка могѣтъ достати и без вести на // люди наши зыйти (Вільна, 1546 *AS* IV, 456-457).

4. (*бути в належній кількості*) вистачити, дістати: хотя бы словъ достало отдати слова за слова, але, заживаючи... скромности, на Пана бога тую кривду вложимо (Вільна, 1599 *Ант.* 809); Лѣчъ же не всѣ(м) еще лѣкнѣчы(м) сынѡ(м) Православно-рѡссійски(м) ѡноѡ Хлѣба насытитиса достало, для того(ж), частокрѣтномѣ ихъ жадѣнѣю квѡли по трѣтее южъ в' тепѣрешнѣ(м) Рѡкѣ,... выдаѣт'са (Київ, 1648 *МИКСВ* 347);

(*із запереченням*) бракувати, не вистачити: а коли имъ не достало вина рекла ісѡви мѣти к немоу вина не мають (1556-1561 *ПС* 346 зв.); Потомъ не достало тесанѡго каменѣ до мѣрѡваня (Львів, 1592 *ЛСБ* 1039, 1); не достало гвѣ(з)да докѣповалоса на

тѣю работѣ та(к) ла(т)ное я(к) го(н)товое (Львів, 1636 ЛСБ 1055, 19).

5. (чого) (одержати щось очікуване, потрібне) дістати, отримати (що): але тепе(р) до(с)та(л) лѣпшого послугова(н)а (II пол. XVI ст. КА 564); По-стараймо(с) яко бы(с)мо грозы оубѣгли, а ласки бжеи достали (XVI ст. УЄ №29915, 12 зв.); Олекшая порѣки зразѣ дістати не могучи сказана є(ст) до вязєня (Львів, 1607 ЛСБ 1046, 2 зв.); Марсь не трафи(т): ты з' Нба вша́къ доста́не(ш) Цно́ты (Київ, 1633 Евфон. 307); Та́а ва́мъ ко́ло о́бє́рне́тъ до нба..., и приведе́тъ до Фе́ба; Жебы́сте вѣ́чно́й ра́дости доста́ли: И та́мъ зоста́ли (Львів, 1642 Бут. 9);

(чого чим) (спричинитися до чогось) викликати (що чим): хоро́ба... боудѣчи затаєна въ твои(х) жи́ла(х), на ве́рхъ скѣры прехо́ди(т), ѡ́ка́зѣючи тае(м)-нѣю горячкѣ, ко́торо́и смо пре(з) ввє́сь днѣ... шкод-ливы́ми мы́слами доста́ли (серед. XVII ст. Кас. 9).

6. (чого) Вийняти, дістати, добути (що): И вымовивши то, вдарил дей мя по выденю и окрутне збилъ, и доставшы шабли, хотел мя до смерти за-бити (Луцьк, 1566 АрхЮЗР I/VI, 55).

7. Залишитися, зостатися: ю́жъ не доста́ло їмъ чи(м) приса́гати, ты(л)ко самы́мъ бо́гомъ (Острог, 1607 Лѣк. 126).

Див. ще ДОСТАВАТИ, ДОСТАВОВАТИ.

ДОСТАТИСЯ, ДОСТАТИСА, ДОСТАТИСЬ, ДОСТАТИСЕ, ДОСТАТЬСЕ, ДОСТАТИС *дієсл. док. 1.* (кому що, від кого, на кого, що) (*перейти в чие-небудь користування, стати чиеюс власністю*) дістатися: а на Володаве млын и мелник, а к томѣ на Шѣминѣ млынець кнѣзю Андрѣю досталѣо са (Кошир, 1502 AS I, 148); ино дей князь Смага съ тою его жоною дочку прижилъ, и какъ онъ вмеръ и тоє имѣнне досталосѣ, по смерти князя Смажины, той дочцѣ его (Львів, 1510 АЮЗР I, 44); коли вже тая земла досталасѣ на стого николѣ пусты(н)ского... и мы тоє все сосо(н)є засѣ посту-пає(м) (Овруч, 1513 ЦДІАК 220, I, 4); досталосѣ слоуга(м) наши(м)... половина село, ѡ(т) драгоу-ша(н) (Сучава, 1520 Cost.DS 211); тых ѡсми́дєсѣт и пѣти коп грошей... не маєм поискивати, бо са намъ всѣ зѣполнє достала (Володимир, 1533 AS III,

477); Село вороново... мизєво было а потомъ по до(ч)цє его досталосѣ кнѣзю капѣсте (1552 Окан.З. 25 зв.); тамъ же вси люди дворища и зємъли ме-нованы которые на которѣю рѣкѣ досталисѣ ста-вилъ же свѣдоки подѣданныхъ кнѣвѣскихъ (Кунів, 1577 ЛНБ 5, II 4044, 25); достало сѣ па(н)у Деш-ко(в)скому ду(б)рова всѣ (Івниця, 1582 ККПС 81); Навєть слышу, ижъ некоторые шаты, подшитые футры куньими а лисами, ижъ сѣ цѣлкомъ на всихъ не достало, тєды межи собою шарпаючисѣ, ножами на штуки резали (Луцьк, 1586 АрхЮЗР I/I, 226); лосомъ або роздѣломъ досталисѣ Андрееви части свѣта по Іерусалимѣ переднѣйшии (Київ, 1621 Кор.Пал. 968); Тєнь же симъко с тока(р)нѣ... станувши пре(д) ѡвря(д) (!)... зєзна(л) же преда(л) яцъкови тотѣ ѡчизнѣ котра са ємѣ по женє его до-стала (Одрехова, 1634 ЦДІАЛ 37, 2, 48); Себѣ Пѣаннѣ Преч(с)той: а Єи кѣ ѡздѣбѣ, Досталасѣ на Вѣнѣцѣ Пѣанѣнской ѡсѣбѣ (Київ, 1648 МКСВ 351); Що(ж) розѣмѣтє в яки(м) мы страхѣ были, же ю(ж) в коза(ц)ки(м) монастырѣ, на котры(и) вши(ст)ки зѣбами скреготали и пєвнє гдыбы са и(м) вє(д)лугъ замыслѡ(в) и(х) повєло вши(ст)ко(и) бысѣ рѣси было достало (серед. XVII ст. ЛЛ 170); **достатисѣ в руки (правѣцу)** (кому) — дістатисѣ в руки, потрапити у чїєсѣ користування: єслижъ дє(и) тѣє сами... судовъ и(м) належачи(хъ) ѡсту-па(ти) будѣтъ: достанєтєсѣ в рѣки тому, кому ани надѣтє(с) (Львів, 1593 ЛСБ 225); Грѣна слѣдѣкии вѣнѣницѣ хвѣ... досталисѣ вѣ правѣцѣ црѣ аггль-ского (Почаїв, 1618 Зєрц. 59); **в руки (до рук) до-статисѣ** — те саме, що **достатисѣ в руки**: з рѣды вышло, и влѣснє якъ вѣ дроугѣю рѣдоу в роуки ваши достѣло(м)сѣ (Острог, 1607 Лѣк. 128); А звлѣща нѣмъ дѣховнымъ то мѣти надѣ йнѣшихъ пристѣбитъ, ко́торымъ то и кнѣга та́а до роу́къ достѣтисѣ маѣтѣ (Дєрмань, 1603-1604 ПВКРДА IV-1, 103).

2. (*заявити певної дії чогось*) дістатися: Нѣшь мл(с)тивы(и) црѣ... оутвѣрждаючи вѣроу нѣшоу, як(к)бы яки(и) рѣцє(р) на во(и)нѣ поразивши сво-єго нєпрѣѣтєла и доста́не(т) ты(ж) са и ємоу якаа рѣна (XVI ст. УЄ №29519, 55); По погори(с)кѣ

Выдато(к) на кгрѣ(н)тѣ це(р)ковномъ кгда жи-
до(в)ская и рѣ(с)кая ѡлицы пог(о)рѣ(ли) це(р)кви
и зво(н)ни(ц) тогды(ж) ся достало (Львѣв, 1616 *ЛСБ*
1047, 6 зв.); затѣмъ се скупивши, повидали че-
лядникови пана буркграбего: "будешъ-ли тутъ
булшей бывалъ, озмешъ сокирою в бокъ, и каж-
дому се достатъ може, хто того боронити зхочетъ"
(Луцкъ, 1620 *ПККДА* 1-1, 15); И певне бы забили
были, кгда бы въпродъ не Панъ Богъ, а самъ //
панъ староста, его милость панъ Русецкий, до
господы вель протестанта, где се и самому пану
старосте мало не достало (Житомир, 1640 *АрхЮЗР*
6/1, 523-524); а пото(м) ѡгнѣ почали пановати, же
много мѣстъ погорѣло... ве (л)вовѣ пре(д)мѣстя
гали(ц)кое вши(ст)ко, и костело(в) два и третому
са достало (серед. XVII ст. *ЛЛ* 174);

(потрапити у складні обставини) дістатися:
Кгдажъ лѣпѣй естъ стратити живѣтъ за ѡйчизнѣ,
Нѣжли неприателю достатъ ся въ коризнѣ (Киѣв,
1622 *Сак.В.* 40 зв.); гды перестѣпиль заповѣдь,
выкиненъ былъ зъ Раа..., стережѣтсѣя жебы
бѣлшъ грѣшачи не досталъса на сѣдъ смѣрти
(Вильна, 1627 *Дух.б.* 109)

3. (до кого) (з певними труднощами добрати-
ся, досягти) дістатися: А такъ, пане милый,
Аврааме Острозкий! пилнуи себе жебысь и зъ
Лазаромъ своимъ, которого на лони своемъ пес-
туешъ, не досталесѣя на богачово местце (Во-
лодимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1047); а та(м) кто са
до нѣго [вогню] достане(т), палѣти боуде(т) завше, а
нѣк(д)ы не спали(т), дла чѣго и незагасѣючи(м)
назва(н) (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); завше смерть пе-
редъ очыма маемо, черезъ которую албо до неба,
албо до пекла достатися прійдетъ (Киѣв, п. 1621
АСД I, 265); Бодѣйбысь впрѣдъ въ Харонскихъ
Лодѣхъ погибала, До Лабирѣнтѣ пѣкла, страшне
са достала (Луцкъ, 1628 *Андр.Лям.* 12); а пото(м)
соу(д) бжѣй стараймож(са) ѡ то(м) яко бы(с)
мѣгли мѣсца ѡного дѣстати (XVII ст. *УЕ* №91, 25);
невѣдомость, ѡнои стрѣни, гдѣса дѣша бѣднаа
достанетъ (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 128 зв.);

(поцастити, трапитися, випасти) вдатися:
кгда нерыхло а правѣ на оста(т)кѣ всѣхъ и мнѣ са

досталъ видѣти лѣстъ, до яснѣ освѣщѣного кнѣжѣти
острѣзского... писанный (Острог, 1598 *Отп.КО* 2).

Див. ще ДОСТАВАТИСЯ.

ДОСТАТКОМЪ присл. (стп. *dostatkiem*)
удосталъ, діал. подостаткомъ: Довѣль, нѣ: Достѣт-
не, достѣткѣмъ, мѣцъ (1627 *ЛБ* 30); Чернцы по-
ви(н)ни сѣтъ приносѣти Бгѣ першеѣ и десѣтое, не
только зъ видѣмыхъ рѣчѣй, которыхъ достѣткѣмъ...
мѣють, якъ и зъ рѣкѣдѣліа своѣго (Киѣв, 1637
УЕ Кал. 92); А гды прійде на свѣтъ антѣхристъ
тогда зголдѣетъ по(д) мѣцъ свою, всѣхъ народѣвъ
пога(н)скихъ..., потѣгне до себе..., лѣжными чѣ-
дами прелѣститъ, и достѣткѣмъ злѣта, сребра,
шатъ розмайтѣхъ... мнѣго бѣде мѣти (Чернѣгѣв,
1646 *Перло* 138).

Див. ще ДОСТАТНЕ.

ДОСТАТНЕ, ДОСТАТѢНЕ присл. (стп. *dostatnie*)
достатнѣ: Штѣжъ бѣлей: нашолема правѣ
достѣтнѣ въ ты(х) самѣхъ чѣгомъ колвекъ шѣ-
каль: и далѣко // бѣлшъ нѣжли(м) потребѣвалъ
(Евѣе або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 7-7 зв.); Кѣ-
торыи валѣчныхъ свѣихъ Кгрековъ дѣи Вѣписали
достѣтнѣ, яко по лѣнѣи (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 44зв.);
ѡвде ма мѣ закалы трапатъ зъ которыхъ емъ са
презъ покѣтѣ достѣтнѣ не ѡчѣстила (Киѣв, 1625
Коп.Ом. 158); Довѣль, нѣ: Достѣтнѣ, достѣткѣмъ,
мѣцъ (1627 *ЛБ* 30); ѡчѣ, ѡ(т)чѣ..., Подъ чѣсть мѣрѣ,
голѣдныхъ, гѣйне прекормилесѣя, З своѣѣ спи-
жѣрни, всѣхъ на(с), доста(т)нѣ живѣлѣсь (Луцкъ,
1628 *Андр.Лям.* 11).

Див. ще ДОСТАТКОМЪ.

ДОСТАТНИЙ, ДОСТАТНІЙ, ДОСТАТНІЙ
прим. (стп. *dostatny*) 1. (який задовольняє що-небудь
або відповідає яким-небудь потребам) достатнѣй:
принѣси вязанкѣ дровъ и ѣчини достатни(и) ѡгонь
Абыхъ мы са загрѣли (к. XVI ст. *Розм.* 24 зв.); До-
вѣленъ: Довѣлный, достѣтнѣи(и), гѣдны(и), спо-
сѣбны(и), достѣте(ч)ны(и) (1627 *ЛБ* 30); гды
сѣщенникъ мѣетъ ѡ(т)правѣвати Литѣргѣю стѣю...
//...мѣетъ мѣти хлѣбъ чѣстый пшѣничный квѣс-
ный, вино... зъ водѣю бѣрзѣ мало змѣшѣанѣе,
потѣмъ вшелѣкіѣ налѣжности, бѣ(з) которыхъ
жа(д)ною мѣрою Литѣргѣіа стѣа ѡ(т)правѣватисѣя

не мѡжетъ, ѡ чѡмъ достатнаа наѡка в' евколѡ-
гїахъ (Львїв, 1646 *Зобр.* 44-44 зв.).

2. **Заможний, багатий, *dial.* достатній:** заправ-
ды тоє мѣсто є(ст) ѡздобное и достатнее (к. XVI ст.
Розм. 48); ѡ якъ шаслївые тые домѡвые, котѡрые
в та(к) доста(т)не(м) жївою(т) мешканю! (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 236); милшаа ми низкая келїя зъ
окуромъ хлѣба и воды, нижли теперешнее вь
высокихъ гмахахъ достатнее мешкане (Дермань,
1627 *КМПМ* I, дод. 321); Изобылный: Гѡйны(и),
достатній (1627 *ЛБ* 46); Iocuples, богати(й), до-
(с)татни(й) (1642 *ЛС* 257); В тѡй часъ где хлїоба
свѣта сего... где достатній банкѣты (Львїв, 1642
Час.Слово 269 зв.); Вдовы оубожѡхноѡ двѣ лѣпшѣ,
їѡ є(ст) дво(х) пѣнажкѡ(в) до скѡрбѡ црѣковного
в'вержѣны(х), не тѡлѣкѡ не възгордѣлѣ, але и на(д)
достатнїѣ богачѡвѣ ѡфѣры преложи(л) (Львїв,
1646 *Жел.Сл.* 5 зв.);

у *знач. ім.* багатий: маѣтность... їногды крѣв-
нымъ, повїннымъ, достѡтнымъ, бе(з)потрѣбне даємѡ
(Київ, 1637 *УЄ Кал.* 709).

Див. ще ДОСТАТЕЧНЫЙ, ДОСТАТОЧНЫЙ.

ДОСТАТНѢ *присл. в. ст.* Повнїше, доклад-
нїше: на ѡстѡтокъ истиннѡ пра(в)дѡ сознѡти, же
пѡравило Црѣковное — костелна (!) яко слнце тѣнь
превишшає(т), ѡ чо(м) достѡтнѣ в' зї роздѣлѣ
ѡбрѡщеши (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 29).

Див. ще ДОСТАТНѢЙ.

Пор. ДОСТАТНЕ.

ДОСТАТНѢЙ *присл. в. ст.* Те саме, що
достѡтнѢ: Але зо всѣхъ... Оучїтелей..., достѡт-
нѢй и вырѡзнѢй... Дамѡскїнѣ пїшегъ (Київ, 1625
Коп.Ом. 153).

Пор. ДОСТАТНЕ.

ДОСТАТНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Повнїший,
достѡтнїший, потрїбнїший: Не зѡвше бѡвѣмъ Три-
пѣснцы маѣтъ, гдыжъ и досконѡлы и зѡпѡлныи
Канѡны прекладаютьсѡ, але роздѣмѣю ѡ(т) до-
стѡтнѢйшеи и бѡлшеи в' ней рѣчи нѡзвїско такѡе
маѣтъ (Київ, 1627 *Тр.* 10); сѣщенника до ѡныхъ
ѡ(т)сылаємъ, на тѡтъ часъ нїмъ достѡтнѢйшѣю
кнїжїцѡ ѡ сѣ(д)ми тѡйнахъ вѣдати спѡдобїтъ
насъ г(с)дѣ (Львїв, 1642 *О тайн.* 17 зв.).

Пор. ДОСТАТНЫЙ.

ДОСТАТОКЪ ч. 1. (заможність, багатство)

достаток: А сѣщенники ѡ достѡтокъ мѡло дѡбѡли
абы при правослѡвїи. Промышлѡла ѡна [кнѡжна]
мнѡго лѣтъ що злѡе правослѡвны(м) выстроить
(1509-1633 *Остр.л.* 131); А єсли з допѡще(н)я
бжїя бѡде(т) на брата яковы(и) ѡпадокъ... а не
мѣлѣ бы доста(т)кѡ мають ємѡ брата помагати
бра(т)скими пѣнязми (Львїв, 1586 *ЛСБ* 71); кто
їмаєтъ, дасть сѡ єму и на достатокъ (XVI ст. *НЄ*
122 зв.); а ижбы смо са не закохали в тогѡсвѣт-
ни(х) достѡтка(х) и ѡздобахъ, кдыжъ всего лѣда в
денъ позбыти мѡсїмо (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171);
Въ убогомъ вертепѣ Христа треба шукати,... а не
въ роскошахъ и достѡткахъ опливающѡго, терпя-
чѡго (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 814); ѡбїлїе: Достѡто(к)
(1627 *ЛБ* 147); Отѡ чѡтырдесѡтнѡго Пѡста го-
нїтвы плацъ ѡтворѡетсѡ намъ брѡтїє... Отѡ южъ
блїжей до на(с) збѡвенїє нѡше настѡпїло нѣжъ
гдысмѡ в' достѡткахъ роскошѣючи, тѣчїлїсѡ и
ѡбѣдали (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 56); opulentia, богат-
ство, до(с)татокъ (1642 *ЛЄ* 294);

(*скупнїсть речей, ѡб'єктів, що становлять цїн-
нїсть*) добро, майно: єго мл(с)тъ на потрѣбы мене
самѡе з дїтятемъ монїмъ и вшелѡкими доста(т)ки
и потрѣбами ѡпатрыва(т) рачї(л) (Варковичї, 1572
ЛНБ 5, III 4071, 32); Нѡщо и мѡнастѣръ свѡй на-
зывѡемый дер'манѣ, зо всѣми достѡт'ками ѡ(т)-
лѡчїлѣ (Дермань, 1603-1604 *ПВКРДА* IV-1, 105);
тые то наслѡнцы...//...рѡдни... с ко(н)ми и вола-
ми и всѣми достѡт'ками бѡдниц'кими... не-
правне... взяли (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 103-
103 зв.); в скѡрбцу костелнїмъ апараты и достѡт'-
ки великие козѡци, инѣ предамъ межы себе
пустївши и пожѡковавши, склѣпы при томъ...
поѡтвїрѡли (Гоша, 1649 *АрхїЮЗР* 3/IV, 58); толко
одного ксенѣдза Якуба... при костеле и єго
достѡткахъ зѡставїл (Володимир, 1650 *АрхїЮЗР*
3/IV, 430).

2. (*велика кїлькїсть, наявнїсть чѡго-небѡдѣ з
прїслївнїковимъ значеннїемъ "досїть"*) достаток: На
сви(р)нахъ и горо(д)нахъ кольѡ и камє(н)ѡ и
коло(д)я достатокъ (1552 *ОЖЗ* 117 зв.-118); вѣ
гумне збожа полно, а увѣ ѡборахъ бѡдла доста-

токъ моего власного (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/1, 27); а шли до земла (!) шной шбѣтова(н)ной, котроую и(м) бы(л) пода(л) бѣ ба(р)зо шквитную... и мѣли достато(к) пшеницѣ и вина (к. XVI ст. *УС* №31, 86); на Сп(с)кѡпство, достато(к) намѣ тако(в)ыхъ кнѣгъ всѣкимъ способомъ Римская столица заборонѣла (Свѣ або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 4 зв.); Есть добрый и Пѡлскои Дрѣкарнѣ почѣтокъ, Жебы Кнѣгъ былѡ рѡзныхъ въ Парнассѣ достато(к) (Київ, 1633 *Евфон.* 309); вишедѣ Кѡнѣ чернѣи, а той що сидѣлѣ на нѣмѣ, маѣтъ Вагѡ въ рѣцѣ своѣй, и рѣчено до нѣго; двѣ мѣрѣ пшеницѣ за грѡшъ, три мѣрѣ ячмѣню за пѣназѣ, В достато(к) пшеницѣ, Вина и елѣю (Чернѣгѣв, 1646 *Перло* 134);

(значна кѣлькѣсть чо(г)ось) достато(к), запас: Тотѣ пѡшкарѣ винѣнѣ шдо(н) (!) порошъ робити з достато(к) замѣкового гора (1552 *ОЖЗ* 120 зв.); пан Янушъ Угриновский... то все водле реестрѣ своего панѡмѣ а приятѣлемѣ своимѣ... показовѣлѣ и через колко дней добрыхъ меда, пивы и всеми достато(к)ами честовѣлѣ мало не тыждѣнѣ (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 56); нашѣ хр(с)тіанѣ, хѣба бы чѣли якѣи достато(к) ѣдѣна або напою то(ж) бы са зѣшли (Височани, 1635 *УС* №62, 102); по достато(к)у — доситѣ, доволѣ: Мы то все за росказанѣмѣ егѡ королевское милости, нашего милостивого панѣ, по достато(к)у а справедливѣ списавши, воеводству Браславскому ознакомили (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/I, 265); я... выслуша(в)ши по достато(к)у ли(с)товѣ приви(л)ѣвѣ слу(ш)не на то(и) лу(г)... границы... самѣ е(с)ми... виде(л) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 3).

ДОСТАТОЧЕНЪ *див.* **ДОСТАТОЧНЫЙ.**

ДОСТАТОЧНЕ, ДОСТАТОЧЪНЕ, ДОСТАТОЧНЪ *присл. (стп. dostatecznie)* достатнѡ, доситѣ, вѣчерпно, повнѣстю, докладно: Ино мы дла того послали там двѡранина нашего Ивашка Тѣра и казали есмо емѣ ш том гораздо достато(к)нѣ довѣдатиса (Мельник, 1501 *AS* I, 146); тыи ѣси шкоды которые са доведѡу(т) справе(д)ливо и достато(к)нѣ, ѣси имаю(т) бити вернены и заплачены (Кам'янець, 1510 *Cost.DB* 457); Ино мы то добрѣ а достато(к)нѣ упамѣтовавши... зѣ ласки наше на

чѡломбитѣ ихъ то вчинили (Київ, 1534 *АЮЗР* 1, 84); К томѣ теж писали есмо до намѣстниковъ вѡеводича Троцкого... жебы они сторожѣ штправили на поле.... и казали имѣ ш тыхъ неприятѣлѣхъ достато(к)нѣ са доведѣвати, гдѣбы они были и в которѣю сторонѣ хотѣли шбѣрнѣти (Львѣв, 1537 *AS* IV, 82); а ш тыхъ козакохъ, которые таковое свѡволенство вчинили, достато(к)нѣ са доведѣл и нам ш томѣ ведати дал (Вильна, 1541 *AS* IV, 292); кгда то зѡпсовано, того всего достато(к)нѣ дей есми огледал (Луцьк, 1566 *СИМКА* 62); то(т) ли(ст)... ѣве(с) достато(к)нѣ поча(в)ши спѡча(т)ку а(ж) до ко(н)ца чита(н) бы(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 15); и(н)шѣе правнѣе шбороны своѣ вноси(л) яко на пода(н)ю ш(т) него ко(н)трово(с)и чере(з) возного достато(к)нѣ е(ст) шписано (Вѣнниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); кгда то(т) де(к)ре(т) стано(л) (!), теда сѣ(д) голо(в)ны(и) трибуна(л)ски(и)... ѣве(с) проце(с) тоѣ справы ширѣ(и) и до(с)тато(к)нѣ в себе шбмо(в)ляю(т)... ва(с) (Київ, 1640 *ЦНБ* II, 23271, 1).

Див. ще **ДОСТАТЕЧНЕ, ДОСТАТОЧНО.**

ДОСТАТОЧНЕЙ, ДОСТАТОЧЪНЕЙ, ДОСТАТОЧНЪЙ *присл. в. ст. (стп. dostateczniej)* достатнѣше, вѣчерпнѣше, повнѣше, докладнѣше: теж послали есмо до Твоей Милости дрѣгий лист господарский, писанный ш мыто Жеславское.... чѡмѣ Твоѡ Милост ширѣй, а достато(к)ней розуме(т)и бѣдѣш з листѣ господарского (Острог, бл. 1533 *AS* III, 433); в ты(х) имѣ(н)яхъ было... стада бы(д)ло рогатѡе... вѣ гумѣне(х) зѣбожѣя на ко(л)кона(д)цѣть тисѣѣ(и) копѣ што достато(к)нѣ(и) на выпи(с)е вѣрядѡмѣ жалобы моеѣ... написано естѣ (Варковичѣ, 1572 *ЛНБ* 5, III 4071, 32 зв.); на што одѣписованы [листы], достато(к)ней те(п)ерѣ зѣ моего писма, а нижѣ сѣ шилиѣетѡвы баламутѣны, зрозумѣти можѣшѣ (Вильна, 1599 *Ант.* 663); Що если любѡ и дрѣгѡго яко(г)о моужа посмѡтрѣмо, абы достато(к)нѣй все и яснѣй ствердилѡса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 151); ш чо(м) все(м) ширѣ(и) и до(с)тато(к)нѣ(и) тыѣ поэвы... в себе шбмовляю(т) (Житомир, 1605 *ДМВН* 109); ш чи(м) ширѣ(и) и до(с)тато(к)нѣ(и) декре(т) поменѣны(и) и вѣе(с)

проце(с) пра(в)ны(и) въ то(и) справе зашлы(и) обмовляеть (Житомир, 1642 ЛНБ 5, II 4064, 84).

Пор. ДОСТАТОЧНЕ.

ДОСТАТОЧНЕЙШИЙ, ДОСТАТОЧНВЙШИЙ *прикм. в. ст.* Достатніший, повніший, докладніший: А такъ мы господарь... выроком нашим то есмо знашли, абы в той справе достаточнейшее выведане зъ стороны нашею ѣчнено было (Вільна, 1535 AS VI, 278); А за ты(м) то(и) котѡры(и) ты(х) часѡ(в) хо(т) в зацнѣйшо(м)... и достато(ч)нѣйшо(м) языкѡ Слове(н)ско(м), пре неспѡсѡбность слѡхачѡ(в), не многи(м) пожиточе(н) бы(л) (Єв'є, 1616 УЄ Єв. 6).

Див. ще ДОСТАТЕЧНЕЙШИЙ.

Пор. ДОСТАТОЧНЫЙ.

ДОСТАТОЧНО, ДОСТАТОЧЬНО *присл.* Те саме, що достаточне: И тыми разы пишеш к нам поведаючи, штож кнѡзѡ и панове землі волинское достаточнѡ ѡ том свѣдоми (Вільна, 1506 AS I, 133); А достаточьно пописанье мѣста и поветѡ киевского а маетьностѡ(и) зѣманскихъ... не могло быти на тотъ часъ (1552 ОКЗ 46 зв.); пни ма(т)феєвая сѣнютѡина... то па(к)... тепе(р) достаточнѡ выведалася же по(д)даные и(х)... мужа... до сме(р)ти забили (Кременецъ, 1563 ЛНБ 103, 26/Id, 1810, 11); тогды, и на сѣсь часъ, то што естъ, водлугъ реестру,... печатю моеюжъ запечатаного, на которѡмъ то все, што въ которѡмъ замку естъ, достаточнѡ написано, все вцѣле сыну... отдано // быти маеть (Луцьк, 1576 АрхЮЗР I/I, 104-105).

Див. ще ДОСТАТЕЧНЕ.

ДОСТАТОЧНЫЙ, ДОСТАТОЧЬНЫЙ, ДОСТАТОЧЕНЪ *прикм. 1.* (який задовольняє щонебудь, відповідає яким-небудь потребам) вичерпний, достатний: а князь Илѡ... перед нами мѣнил ѡ себѣ на то теж достаточное право (Неполмичі, 1531 AS III, 385); ѡле(х)но тему ярошо(ви) ...оучини (!) му запи(с) достато(ч)ны(и) зѣ вши(т)-кими ѡбронами (Одрехова, 1580 ЦДІАЛ 37, I, 9); яко инѣшыє геретикѡве, такъже (власне) и онѣ, единымъ же торѡмъ и одѣнакими потварѣми робѣть противъ папежа, на што вже не одѣ одного мають достаточные ответы (Вільна, 1599 Ант.

797); Причинѡ вѣдати хотѡчи: в' Трѣѡди Пѡстной сѡнаксарѣ той сѡбѡѡтѣ належачій, а в' сѡбѡрникѡ Истѡрію достатѡчнѡю прочитѡти не ѡблѣнѡса, где ачѣкѡлѡвѣкѣ ѡбширныє слова (Київ, 1625 МКСВ 127);

спроможний; здатний: сѡмѡю найтвердѣйшѡю дшѡ достатѡченѣ є(ст) ѡумагкчѣти (Київ, 1627 Тр. 619);

(який не викликає сумніву) достовірний: котѡры(и) квѣть, абы ваги достаточное бы(л) рѣкою... власною По(д)писавши и Печа(т) Приложи(в)ши (Вінниця, 1623 ЛНБ 5, II 4058, 36 зв.).

2. (чималий, великий) достатний: А самѣ зъ оными черницы слущную живность маеть мѣти и водле росказаня нашего въ томѣя справовати такъ, яко есмы особливую и достаточную науку нашу около того ему дали (Краків, 1540 КМПМ I, дод. 3); Члѣкѡ нѣкотѡрыє оучинилъ вечерѡу великоюю [або достаточною] и проси(л) многы(х) (1556-1561 ПЄ 285); а мы за(в)жы (!) до доброго прихѡлає(м)са и пора(д)кѡ ищемѡ, себѣ и мас(т)но(с)ти(и) своєи(х) ѡбогихъ не шѡдачи, ѡ чѡмъ да(ст) достатчнѡю справѡ вашѣи кнѡжа(ц)ко(и) мѡло(с)ти бра(т)на(ш) ста(р)ши(и) па(н) домитри(и) красѡ(в)ски(и) (Львів, 1596 ЛСБ 297, 1); Прѡто... взявши достатѡ(ч)нѡю и исто(т)нѡю заплатѡ и нагородѡ пнѣзми готовы(ми) немѡлое сумы...// то все на прѣрѣчно(г)... пна лаврина песочинского... ты(м) добровѡ(л)ны(м) записѡ(м)... записѡ(м) на ве(ч)но(ст) (Кременецъ, 1599 ЛНБ 5, II 4050, 33 зв.-34); Оучинѣл' такъ Мѡисѣй, и стѡли достѡточныє воды (серед. XVII ст. Хрон. 94 зв.).

3. Багатий, заможний: ты є(ст) достато(ч)ны(и), славныє и знаѡмиты(и) члѣкѡ, а Пѡлатѡу єшь знаємы(и) (XVI ст. УЄ Трѡст. 79).

Див. ще ДОСТАТОЧНЫЙ, ДОСТАТНИЙ.

ДОСТАТОЧНЪ *див. ДОСТАТОЧНЕ.*

ДОСТАТОЧНВЙШИЙ *див. ДОСТАТОЧНЕЙШИЙ.*

ДОСТАТОЧЬНЫЙ *див. ДОСТАТОЧНЫЙ.*

ДОСТАТЧИКЪ *ч.* Баришник, лѡверант, перекупник: а хто бы не могъ зъ достатчики конѡ купити, тотъ маеть въ замку быти (Вільна, 1523 АЮЗР II, 132).

ДОСТАТЬ *див. ДОСТАТИ.*

ДОСТАТЬНЕ *див. ДОСТАТНЕ.*

ДОСТИГАТИ *дієсл. недок. (що) (наближаючись, настигати що-небудь)* доганяти, здоганяти: на дякона те(ж) є(г) м(л) напа(д)ши оно(г)... киями окрѣтѣне били и мо(р)довали а другіе... за лобъ рвали во(з)ницѣ с конє(и)...// ... а некоторые кареты є(г) м(л) достигаючы и само(г) є(г) м(л) здорова позбавити хотечи секирами били секли и то(л)кли (Володимир, 1631 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 579, 122 зв.-123);

(що) (*намагатися здобути певний рівень чогось*) досягати:: а чемѣ(ж) Паве(л) стадо наѣпоминає(т), абы и сами в добродѣте(л) Павлоу достигаля, и ты(м) слѣдо(м) неходачи(х), и обаза (!) Павлова не носачи(х), прозрѣвше не пріимали (1598 *Виш.Кн.* 283 зв.);

перен. (що) осягати, здобувати: аще обрящется кто, слѣду нѣчто имѣя дрѣвнее премудрости, то сей грады оставль, и торжища, и еще с людьми жити, и иных обычая управляти, горы достигает (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239).

Див. ще ДОСТИГНУТИ.

ДОСТИГНУТИ *дієсл. док. 1.* (кого) Наздогнати, догнати: поспешимъ трошкѣ // роспѣтивъши кони абыхмы оны(х) достигнѣли обавяюса быхмы з дороги не зблѣдили (к. XVI ст. *Розм.* 36-36 зв.);

дійти, добратися: Достігши тѣды Сарваръ ажъ и до Халкідѣна, и облѣгши егѡ жолнѣрство(м), все што ено кѡлвек' кѣ збѣрѣню тогѡ Великогѡ царствѣючогѡ Мѣста налѣжало, зготовлает (Київ, 1627 *Тр.* 658).

2. (чого) (*домагаючись, одержати бажане*) досягти, досягнути: желаемого пристанища достигше ...на большая чюдеса поиде(м) (1489 *Чет.* 315); а коли ѡ(т) того весела и триоу(м)фѣ радости ми(р)ское порѣва(н),... тогды зара(з) во ѡгнь вве(р)же(н) бы(л), тогды зара(з) в' препале(н)е оутробы сытое сластолюбное винолюбное многопи(т)ное, на пра(г)не(н)е кѡпли воды дости(г) (п. 1596 *Виш.Кн.* 243); На сесе дѣло ты помагай намъ, Господи,... що б есме могли достигнути царства небесного (XVI ст. *НС* 28); овунь естъ намъ

посланный спаситель изъ неба, и котрымъ кѣпомъ можеме достигнути што бы намъ учинивъ гораздѣ (Там же, 108).

3. (чого) Вистачити: а чого бы-колвекъ съ тыхъ платовъ на серебшизну и на ордынщину не достигло, и они то мають на все мѣсто положить и тотъ платъ нашъ докладати (Краків, 1507 *АЗР* II, 11).

4. (чого) Зрозуміти, збагнути: твоея хвалы и славы оумъ члѣвч не може(т) достигъти (1489 *Чет.* 38); Если тѣды дѣшъ твоєи мѣслей постигнѣти не мѡже(ш), а Бжїи мѣсли и рѣзмъ его якъ достігнешъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 110).

5. *Перен.* Долиннути: Тобѣ, в земли зовѣмой по(л)ско(и) мешкаючомѣ всакаго вѣ(з)раста ста(н)у и преложе(н)ства народѣ рѣскомѣ,... в роздѣленныхъ секта(х)... се(и) гла(с) в слѣхъ да достиже (до 1596 *Виш.Кн.* 260).

6. *Перен.* (на що) (змінити віросповідання) прийняти (що), перейти (у що): а мы были тогды погане, и пріявъ насъ Господь намѣстъ жидувъ, што бесме достигли на хрестіянство (XVI ст. *НС* 128).

Див. ще ДОСТИГАТИ.

ДОСТИГЛЬ *прикм.* Дозрілий, спілий, достиглий: Зрѣль: Гѡдний, дозрѣлый. чѣсный, достігль (1627 *ЛБ* 44).

ДОСТОАНІЄ *див. ДОСТОЯНИЕ.*

ДОСТОВЕРНЫЙ *див. ДОСТОВѢРНЫЙ.*

ДОСТОВѢРНО *присл.* Достовѣрно: да достовѣрно бѡдетъ всякому хотящѣ испытно вѣдѣти дѣчилица сего строєніє, или ѡтрока своего ко надчєнію ѡ(т)дати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87); азъ недостойный во иереохъ, Кирило Ивановичъ,... огледахъ все очима своими, написахъ достовѣрно (поч. XVII ст. *КЛ* 83); А межи иными ихъ нещиростями и овыми параграфами... непріятель нашъ навтыкаль, не прелщайся! абы Никита монахъ... книгу свою, которую на блуды костела... писалъ, мѣль отволати то не естъ достовѣрно (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1087); Оувѣратъ: Достовѣрно твѣра(т) (1627 *ЛБ* 136).

ДОСТОВѢРНОСТЬ *ж.* Достовѣрність: А такъ Чителникѣ мѣлы(и), не мѣешъ штобы(с) вѡнтпи(л) ѡ достовѣрности кнѣги тои (Київ, 1628 *Лим.* 3 нenum.).

ДОСТОВѢРНЫЙ, ДОСТОВЕРНЫЙ *прикм.*

1. (який не викликає сумніву, точний) достовірний: естли бы пак таковыи, отлучен будучи, противилсе власти, хоч бы был и невинен,... такового за самое только таковое непослушеньство за певным и достовѣрным показаньем соборне скинен быти маєт (Берестя, 1591 *ПФ* 103); достове(р)ное свидете(л)с(т)во на то и ннѣ е(ст) (Новгородок, 1592 *ЛСБ* 213); Правовѣрный и Хр(с)тѣ възлюбленный Чите(л)никѣ, зъ дарѣ Дѣа Сѣго.... пре(д)написаное Бл҃гч(с)тїа дѣлю, вѣлце важными и достовѣрными зъ стѣхъ писмѣ доводѣми, написалемъ (Київ, 1620-1621 *МКСВ* 35); Самѣа тѣды давность оужива(н)а тои побѣжной оуставы в' цркви Хвѣй, досытъ бы могла быти повѣжнымъ и достовѣрнымъ доводомъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 150).

2. (такий, якому довіряють) правдивий, чесний: Священников же богоугодных честных православных и достоверных,... откольже колвек бы траѣти и збирати собе могли (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); свѣ(т) сѣй видѣмы(и), дае(т) посрѣ(д)ника достовѣрного (Вільна, 1596 *З.Каз.* 92 зв.); А претож мы уповаючи на Бога и на ваше христїанское поратованіе послали есмо до ваших милостей достовѣрных мужей, избравши с посродку нас братію нашу (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 529); Же // и Римскіи папѣжѣ до всѣхъ патріарховъ писовали — свѣдокъ достовѣрный Григорій папа (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 729-730); и(н)ныє кѣпци греки бывши ту(т) ѣ мене свѣдѣте(л)ствовали ѡ то(м)... еп(с)пѣ ки(р) Киприянѣ и(ж) е(ст) свѣтите(л) чѣ(ст)ны(и) достовѣ(р)ны(и) боголюбивы(и) (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 34).

ДОСТОВѢРНѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Достовірніший: ѡ(т) лицѣ егѡ вѣстрепеще землѣ, и по(д)вїждѣса Нбса, и на(д) всѣхъ тїхъ, достовѣрнѣйшій свѣдокъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.).

Пор. ДОСТОВѢРНЫЙ.

ДОСТОЕНСТВО *див. ДОСТОИНСТВО.*

ДОСТОЕНЪ *див. ДОСТОЙНЫЙ.*

ДОСТОЕНЬСТВО *див. ДОСТОИНСТВО.*

ДОСТОЕНЬСТВО *див. ДОСТОИНСТВО.*

ДОСТОИНЕСТВО *див. ДОСТОИНСТВО.*

ДОСТОЙНИЙ *див. ДОСТОЙНЫЙ.*

ДОСТОЙНИКЪ *ч. (особа, що має вищий духовний чин)* достойник: нине достойниче. и дрѣже бѣжи. госпode(н) кр(с)тителю молимъ ти са грѣшнии раби (1489 *Чет.* 38).

ДОСТОЙНО *див. ДОСТОЙНО.*

ДОСТОЙНОСТЬ *див. ДОСТОЙНОСТЬ.*

ДОСТОИНСТВО, ДОСТОЕНСТВО, ДОСТОЕНЬСТВО, ДОСТОЕНЬСТВО, ДОСТОИНЕСТВО *с. 1.* Те саме, що **достойность** у 1 знач.: Тыми таковыми слѣвы оуменшанья... достое́нствѣ заборонаючими, же ро(з)ность, а в рѣзности цѣлость, и захованье тїхъ двѣхъ ты(л)ко, релѣи рїмскои и грѣческои естѣ варѣвана, кто(ж) не вїди(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 21 зв.); Ссли хоче(ш) быти преложбы(м) дѣхно зово(мо)мъ, ѡ(т) мене ищи и мнѣ оугоди; а бѣа зане(д)бай; бо ѡ(т) того не леда я(к) таковыє достои(н)ства дарованы бываю(т): а а скоро тобѣ да(м) (1599-1600 *Виш.Кн.* 206); Сло́ва теды з выроздѣнамъ злоучивши прїйми анѣ велможности и достоенства бо(з)ского дла словка не лжи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 138 зв.); покѣра великимъ вывы(ш)шенемъ чѣстїю и достое́нствомъ естѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 202); *Образно:* Та(к) же и вы панове би(с)купы, сѣдите на мѣста(х) еп(с)пѣски(х), але на достои(н)ствѣ и дѣтливо(с)ти не сѣдите (1598 *Виш.Кн.* 290).

2. Те саме, що **достойность** у 2 знач.: изволилѣ бѣ помиловати свое создание, и на первую чистотѣ достоинство возвести (1489 *Чет.* 358); Та́же смѣсли(в)шы, и ро(з)соу(ди)вши в собѣ, то(т) гостине(ц) вѣ(з)ме(т), миръ еѣ се(и), и в не(м) всѣ красоты пестроты и прѣлести пове(р)же(т), и вѣ(з)ненавидит(с) сла(в)у, чѣ(ст), и достои(н)ство міра сего (п. 1596 *Виш.Кн.* 232); Кто вѣруеть у него, не посо(ро)мѣетъ ся, чомъ не дѣля достоинства нашего,... слуха(т) Бгѣ нашу молитву, али дѣля мл(с)ти своєї (XVI ст. *НЄ* 4); Прѣто и а мл(с)тивый Пнѣ послѣхавши порѣды аггѣлскои, и оузрѣвши та в' на́родѣ моѣмъ росїинско(м) мѣжа ч(с)тного... мѣдростю и достое́нствомъ превѣзѣтого (Почаїв, 1618 *Зерц.* 2 зв. нenum.); Зазрѣніе: Подозрѣнье.... достое́и(н)ство, окаева(н)е (1627 *ЛБ*

40); Всѣмъ посполите яко те(ж) и ка(ж)домѣ зособна народѣ Руси(и)скаго православы(м) цркви стѣе восточное... и всякое кондиции повагы и достои(н)ства побо(ж)ны(м) хрестия(н)ски(м) люде(м) ласки покою и милосе(р)дїа ѡ(т) вседе(р)жителя Бга пови(н)шовавши (Київ, 1628 ЛСБ 160, 1).

3. Те саме, що **достойность** у 3 знач.: ѡставуемъ и ѡ(т) того ча(с)у мети хочемъ, абы жидъ, // и татари(н) и ко(ж)ды(и) бе(з)су(р)манъ на достое(н)ство ани на которы(и) вра(д) ѡ(т) насъ гдѣра... преложонъ не бы(л) (1566 ВЛС 94 зв.-95); мы господарь, будучи подавцою и обороною всихъ костеловъ и церквей, достоенства духовного, постерегати есмо того повинни, абы и тоє владыцтво Володимерское и Берестейское... ку якому уширбуку и знищено въ наданяхъ своихъ черезъ разныхъ особъ,... не пришло (Тикотин, 1576 Арх ЮЗР 1/1, 59); а которы(и) бы архима(н)дри(т)... не мелъ быти на то(т) собо(р) зъ епископомъ свои(м) таковы(и) кажды(и) та(к)же за перши(м) неприеха(н)емъ з достое(н)ства зложе(н) быти має(т) (Берестя, 1590 ЛСБ 141); Хотѣлоса ѡмъ мѣти хлѣбъ, хотѣлоса ѡмъ по(д)вышенъа достоенства (Острог, 1598-1599 Апокр. 79); Даси ми діаволе быти папѣже(м) ка(р)динало(м), арцибискуп(о)м), и дрѣги(м) нѣкоторы(м) дхѡвного стану именованце(м); але што за пожитокъ с того дарована, коли ѡ(т) тебе діавола за го(р)до(ст) с' нбсе на до(л) звер'же(н)ного, тоє достое(н)ство прїимѣ, а (не) ѡ(т) нб(с)нго (!) бга (1599-1600 Виш.Кн. 208 зв.); А вряды и достоенства духовныє для чого маємо тратити? (Львів, 1605-1606 Перест. 42); я са(м)... будѣ повине(н)... є(г) м(л) пна александра хреницкаго... ѡ ко(ж)дого... судѣ... ѡ(т) вшеляки(х) ѡсобъ... и якого ко(л)векъ станѣ ко(н)диции и достое(н)ства заволања будѣчи(х)... боронити (Луцьк, 1613 ЛНБ 5, III 4054, 2); Аже живѡтъ Славы свѣта сегѡ, чѣстенъ Мѣждѣ семѣ, славенъ, и стѣ, само достоенство єгѡ Іерейское, и преложѣнство Архімандри(т)ское, котѡрыми ѡ(т) Бга єсть почтѣнъ, свѣдчатъ (Вільна, 1620 См.Каз. 16 зв.); Вѣрою а цнѡтою са тѣшачи крѡлемъ панѡмъ свѡимъ

вѣрне слѣжѣли, а за высѡкими са преложѣнствы не ѡганѣли, ачъ в' правдѣ многѣи з' Дѡмѣ того и на высѡки(х) рады, ѡбокѣ панскій, достоенства(х) гѡдни сѣдѣти (Київ, 1623 МКСВ 73); Санъ: Дїгнѣтарство, Достоинство, станъ, оурѣдъ, възва(н)є (1627 ЛБ 111); Котѡрыхъ з' достоин'ствъ звѣргли, и мы змѣтѣмѡ (Київ, 1637 УЄ Кал. 78); Дрѣги(х) за(с) вабитъ до тогѡ станѣ пожадливость достои(н)ства, такїє дѣлатели самы(х) себе шѣкають, и несѣтъ пастырни але нає(м)никами, не вхѡда(т) две(р)ми але пре(з) плѡтъ (Львів, 1645 О тайн. 140); ѡ Моу(д)рости преслѣвнаа. ѡ(т) вѣковъ въ члѣвѣцехъ давнаа, любїтелѣ твѡй тобѡю прославлѣнни, И на высѡкихъ достоинствахъ поставленни (Чернігів, 1646 Перло 77).

4. Влада, сила, мїць: Ѡ то даръ дхѡвный, ѡвыи ти достоенство маючи грѣхѡвъ ѡ(т)пдѣсть, и ѡвыи діаблѡ(в) выганѣнїє, и хорѡ(б) лѣчѣнїє познаваный // быває(т) (Київ, 1619 Гр.Сл. 237-238).

ДОСТОИНЪ див. ДОСТОЙНЫЙ.

ДОСТОИНЪ див. ДОСТОЙНЫЙ.

ДОСТОИТИ дієсл. недок., безос. Належитъся, годитъся, треба: ѡ ироде незаконны црю. не достоитъ ти имѣти жены (1489 Чет. 273 зв.); Прего(ж) радоватиса в кара(н)ю достои(т) лѣпше, ани(ж)ли го(р)шити (Острог, 1587 См.Кл. 12); в цехахъ ремесницкихъ русину быти не достоит, доколѣ ся не попапежит (1588-1596 Виш.Кн. 149); то(л)ко воплощение х(с)во видемѡе... почитати на(м) достои(т) (Рогатин, 1591 ЛСБ 158); Научил нас господь такихъ вѣлковъ знати, именованъ такимъ ихъ достѡитъ назывѣти (к. XVI ст. Укр.п. 71); Ѡ Ѡ(т)ци и Снѣ... не спѣтовати... але Тр(о)цѣ смѣле визнавати... достѡи(т) (Київ, бл. 1619 Аз.В. 22); Требѣ єсть: Потрѣба, подобѣтъ, прїстоитъ, достѡи(т), годитъся (1627 ЛБ 133).

Див. ще ДОСТОАТИ.

ДОСТОЙНЕ, ДОСТОЙНЪ присл. (стп. do-stojnie) те саме, що **достойно** у 1 знач.: Изѣжъ ты(ж) за вѣстїемъ преблагѡго Збавїтеля нашого до мешканѣ дшѣ нашої достѡйне, ѡле допѣщѣтъ нѣмощъ наша,... збавѣнїє, живо(т) и дары ласки намъ не дарѣтъ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 208); Правѣд-

нѣ... достѣинѣ: ѡдѣтнѣ, доводнѣ є(ст) (1627 ЛБ 165); Тѣйна єсть на(д) всѣ... тѣйны... поневажъ съвершеніе в' собѣ тѣинѣ всѣхъ содѣржи(т), самбо давцѣ живота, и всѣкой бл҃г(д)ти Б҃га правдівогѡ по(д) ѡсѡбами Хлѣба и Вина, которѣи достѣинѣ причащающіи(м)сѧ, подає(т) себѣ в' задѣткѣ живота вѣчногѡ, и в' соблюденіе настоѣщего живота (Київ, 1646 *Мог.Тр* 912).

ДОСТОЙНИЙ *див. ДОСТОЙНЫЙ.*

ДОСТОЙНО, ДОСТОЙНО *присл. 1. (з гідністю, належно)* достойно: ра(д)уисѧ... михаиле. поправыи тмѣ на(ч)лника пр(с)толѣ бж҃ию достойно прѣ(д)стоя (1489 *Чет.* 77); Всьє врѣмѧ люто и плача достѣино, Оужасѣетсѧ сїє зрѧ ср(д)це бг҃обѣино (Острог, 1581 *См.В.* 7); видѣхо(м) слѣжение вѣше по бж҃ѣ досто(и)но ходящее (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1);

справедливо, заслужено: Так тогда, чтобы вѣдал кождый, иж купа лика апостольскаго согласія єсть фундамент, а иудин друг, отторгшися один от согласія лика апостольскаго, достойно и праведно мает быти назван отступник и отщепенец с последствующими ему (1608-1609 *Виш.Зач.* 214); Лѣпѡ: Подобѣло,... подобойстиннѡ, достѣинѡ, подобѡющее (1627 ЛБ 60).

2. Як личить, як належить, необходимо: протожь знаймо какъ его прінати достойно на сп(с)ніє дш҃а(м) нашимъ (1489 *Чет.* 174); предасѧ... в законѣ хранили христоименитымъ... людемъ, да досто(и)но званию и непорочно житие поживше благаго гласа... слышати на страшномъ сѣдѣ сподобѣтсѧ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); предасѧ хвѣ цр҃кви всѧ повеле(н)наѧ во законѣ хранили хр(с)тоимениты(м) правове(р)нымъ люде(м), да до(ст)ино (!) званію и непоро(ч)но житіє поживше, бл҃гаго гласа ѡ(т) хѧ бг҃а слышати на страшном(м) сѣдѣ сподобѣ(т)сѧ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); Самѧ бовѣмъ бг҃ослѡвіѧ,... пѣче слн҃ца и звѣздъ свѣтл҃йша, и все чѣстное и красное міра сего, не єсть єи достѣино, ибо надѣ злѡто и каменіє дорогѡе и над' пѣр'ла доро(ж)ша (Почаїв, 1618 *Зерц.* 3 зв. нenum.).

Див. ще ДОСТОЙНЕ.

ДОСТОЙНОПОЧЕСНЫЙ *прикм.* Гідний почестей: єп(с)кпо(м) и до(ст)инопоче(с)ны(м) архима(н)дрито(м) и игд҃мено(м) ѡ хѣ поч(с)тны(м) протопопо(м)... мы смиренны(и) Арсени(и) єп(с)кпѣ... со бл(с)веніе(м) бж҃ии(м) проси(м) (Стратин, 1565 *ЛСБ* 39, 1).

ДОСТОЙНОСТЬ, ДОСТОЙНОСТЬ *ж. 1. (позитивні якості)* достѣинѣсть, достѣинство: Светельєси зацнѡстью, богатєствы, можнѡстью, величєствомъ, достѣинѡстѣю и поважнѡстью... то добре ведаю, вижу и величаю тебе надѣ многими (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1011); достѣино(ст) бж҃іѧ не вывышѣетсѧ словѣми (поч. XVII ст. *Проп.р.* 136 зв.). Алє за сказителными тѣми и по грѣзи валѣючимисѧ лапѣчками марно забѣвнои мѣдрости свѣцкои оудѣвшисѧ, потѣшитєлєвѣ достѣинѡсть єдиноисто(т)ного похожѣна ѡ(т) Ѡца, двѡма почѣтками, бѣрзо глѣпє,... ѡписѣють и зневажають (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 200); Ѡ на(и)соло(д)шій и на(и)ласкавшій Іс Хѣ бѣ мѡй, якѣю велікѣю ѡцтиво(ст) и даковѣна з ѡцтивѡстью... за прѣѣта стѣго тѣла твоего которѡго досто(и)ности жаде(н) не на(и)дѣе(т) сѧ чл҃кѣ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 39 зв.); Нєха(и) жє тєды людє чытаючы тую працу мою по(д) зацны(м) имєнє(м) вм(с)... подѣнѣю и написѧ(н)нѣю цнѡты великіє и до(с)то(и)но(с)ти вм(с) собѣ смакую(т) єсли собѣ чѡго мѣти прагнѣтъ (1636 *Лям. о прич.* 2 зв.).

2. (*повага, гідність*) достѣинѣсть, достѣинство: ап(с)тлѡвє свѣтѣє не были ви(н)ны, и и(х) достѣинѡсть за тѡє змѣзана не была (Острог, 1587 *См.Кл.* 7); Абы вѣ день су(д)ны(и) ты(м) сѧ похвалити, и нш҃у достѣинѡсть тамо потлumi(ти) (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 104); Церковѣ зѣсь Римская радовала би сѧ и весєлила, ижѣ, згиблая бывши, нашлася; ижѣ... зѣ братією своєю зѣєднѡчила би сѧ, и ижѣ до своєй достѣинѡсти давной пришла бы! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 709); Маѣнїє, Манѡвѣнїє,... вѣжнѡст', повѣга, достѣинѡсть, гѡдно(ст) (1627 ЛБ 62); Слѣва: хвала, чѣсть, или маєстѣтъ, или достѣино(ст) (Там же, 115).

3. (*сан, посада, уряд*) достѣинство: дай Панє Божє, абых я слышала и видєла Вашѣ Милѡст

брата моего милого в рыхломъ часѣ на веншихъ достоинствахъ, абы Ваша // Милост ехал на якое воеводство (Павловичі, 1557 AS VI, 20-21); мы г(с)дрь... шлюбуе(м) по(д) присагою... што(ж) в то(м) па(н)стве... досто(и)иосте(и) духовны(х) и светски(х) городо(в) дворо(в)... в держа(н)е и пожива(н)е... чужозе(м)цомъ и заграни(ч)нико(м)... давати не маемъ (1566 ВЛС 3); Къ тому подаль артикулъ девятый въ розделе третемъ, // въ которомъ пишеть, ижъ достоинства и вяды, такъ духовные, яко и светские, не мають быти даваны чужоземцомъ и заграничникомъ (Луцкы, 1580 АрхЮЗР 1/1, 150-151); Црковъ восточная и захо(д)наа... конѣцъ всакихъ головныхъ сѣдо(в) вселѣнскомъ соборови налѣжати зѣнали, и Епи(с)копо(в) сполѣчне црко(в) Хр(с)товоѣ рѣдѣчи что до власти и достоинства Еп(с)кпской быти роздѣли, розно(ст) межи ными вѣзглѣдо(м) црковнои Іерѣрхіи (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 24); Прѣвство: Пѣрвостъ, стѣнъ, достѣино(ст), ксѣнство, пѣнство (1627 ЛБ 81); оурѣдъ, вѣзва(н)е (Там же, 111).

Див. ще ДОСТОИНСТВО.

ДОСТОЙНОЧЕСНЫЙ прикм. (шанобливий *epitет при звертанні*) всечесный: Ѡ хр(с)тѣ досто(и)но ч(с)ны(и) а мнѣ велице ласкавы(и) ѡ(т)-че мо(и) дѣховны(и) ѡ(т)че Васили(и) (Кам'янець, 1609 ЛСБ 433, 1);

ДОСТОЙНЫЙ, ДОСТОЙНИЙ, ДОСТОИ-НИЙ, ДОСТОЕНЪ, ДОСТОИНЪ, ДОСТОИНЬ прикм. 1. (який гідний, вартий чого-небудь) достойный: иді к достоиномоу моему жилищу (1489 Чет. 159); А коли имъ Богъ... дасть въ своемъ языкѣ Рѣскомъ, въ писмѣ светомъ, надѣдъ досконалѣю, въ молитвахъ къ Богѣ, Створителеви своемъ, и въ отдаванью достойное чести и фалы егожъ светой...въ себе мѣтъ, тогда маєтъ Єе Милость, пани дядинаа моа, бакалара статечного, который бы ихъ надѣки Латинского писма добре дѣчити могъ (1577 AS VI, 74); мы ѡбогие и ѡ(т) всѣхъ мѣньшие ѡ хр(с)тѣ бра(т)ство це(р)ко(в)ное ѡ(т) града лвова досто(и)ную честь и повиновѣние с покланѣнием (!) ваѣшему пре(д)стате(л)ству раболѣпно твори(м)

(Львів, 1596 ЛСБ 301, 1); Пана, я не емъ достоинъ, що бы ты пришовъ у мою хыжу (XVI ст. НС 59); Ги... а не есть есми достоинъ станути пре(д) маистѣто(м) твоимъ (XVI ст. УИ 1911/2, 74); Бо(л)-шего бо томлѣния достое(н) чести ради (Львів, 1602 ЛСБ 369); Такожѣ междѣ собою совѣто(м) согласны(м) Игѣмена, и Прочіи(х) Строителе(и) досто(и)ны(х) чести и благоговѣнно живѣщи(х)... избирати (Біла Церква, 1620 ЛСБ 480, 1); Вѣзглѣдомъ Снѣвъ и Братіи Инокѡвъ Ѡцѣмъ всѣмъ бѣлѣ, и достѣинъ є(ст) ѡ(т) на(с) ймене оца дѣброго (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 31); а онъ мови(л) не є(ст)емъ хс ани є(ст)емъ достоинъ... ремень сапогѣ его розвазати (Височани, 1635 УС №62, 145); Прѣто я пересторѣгѣ // даю, и ясно то показѣю, же тѣ хѣла и блюзнѣрство, на майстѣтъ бѡ(з)кѣй, таковаа вѣра геретицѡмъ ариѣскимъ смѣрѣтъ, не тѣлько смѣхѣ, але плѣчѣ достѣйна (Чернігів, 1646 *Перло* 10 зв.-11);

у знач. ім. с. р. достойное — достойне, -ого, гідне, -ого: слѣдшне, зѣцное зѣцномъ и достѣйное достѣйномъ офѣровѣти прѣстоало (Київ, 1623 МКСВ 69).

2. (який за своїми якостями, значеннямъ відповідає певному становищу, посаді) достойный: Єстли з низкого родѣ посполитый человекъ приходит для своихъ цѣнот кѣ вышшей чти, а простыми годъностью шлахотства достѣпают, заправдѣ достѣйна єст ѡсвецѣностыи княжества для мѣжства высокихъ заслѣг (Городно, 1507 AS III, 49); Или не вѣдаєте рѣче павѣ(л) яко мы не достойны того титулѣдъ собѣ накладати (п. 1596 *Виш.Кн.* 251); Ѡ(т)-поустныа лѣсты писѣти осѣбно, достѣйнымъ Іерѣиства, по дрѣвнемъ обычаю (Львів, 1614 *Вил. соб.* 8); спсѣро(д) себе млоде(н)цовъ досто(и)ны(х) на ста(н) дѣхо(в)ный оберѣте (Скит, 1633 ЛСБ 520, 1 зв.).

3. (у звертанні до високопоставленої особи) шанований, достойный: Въ Бѡзѣ велебный и достойный во святительствѣ господарю нашѣ, мнѣ милостиве ласковый! (Київ, 1559-1567 АЮЗР I, 146); Несмертѣлнои славы достѣбиный Гѣтманѣ, Твоя слава вѣ молчѣню нѣкѣды не зѣстане (Київ, 1622 *Сак.В.* 48); idoneus, до(с)то(и)ни(и), блѣгонаручни(и), прилични(и) (1642 ЛС 224).

4. (достатньо великий) відповідний; належний: члкъ нѣкаторыи мѧль два сны и рекль моло(д)шїи снѣ ѡ(т)цєви ѡ(т)чє да(и) ми достоиноую часть имѣнїа (1556-1561 ПС 288 зв.); ту в селѣ лопушно(и) котормѣ ты(ж) храмѣ... ѡ(т)казале(м) досто(и)ную ча(ст) имѣнїа моего (Лопушна, 1598 ЦДІАЛ 201, 4, 12, 49 зв.); Покайте сѧ и вы ѡ еп(с)пи, вѣсплачите сѧ своего ѡ(т)стѣплєнїа,... оужа(л)тєса рѡстѡчївши достѡиноую ча(ст) ѡ(т)чєскаго имѣнїа постыдѣте(с) (Острог, 1599 Кл.Остр. 226).

5. У знач. ім. Достойний, -ого, гідний, -ого: Зразмѣють достѡины сїхъ послѣдовѧти, И на лѣта вѣчныи потомѣствѣ подѧти (Острог, 1581 См.В. 7 зв.); Таковѡи зѧцности и прєсвѣ(т)лости В(ш) Кн(ж): Мл(с)ти повѧжность найдѣе(т)сѧ и слѣшнє, зѧцное зѧцномѣ и достѡиное достѡиномѣ офѣровѧти прїстоало (Київ, 1623 МІКСВ 69).

◦ **достойный камень** див. КАМЕНЬ.

ДОСТОЙНѢ див. ДОСТОЙНЕ.

ДОСТОЙНѢЙШИЙ прикм. в. ст. Достойніший: хто бы их за достойнѣйших, заслуженѣйших и лучьших от всѣх... пред всѣми народы вѣрных не розумѣл и не предпочитал, — гнѣваються и убивством отмѣшают (1608-16-9 Виш.Зач. 226).

ДОСТОПОХВАЛНЫЙ прикм. Гідний, достойний похвали. хвалебний: Тутъ гды ми о прєсвѣтломѣ и православномѣ Василиї Константиновичу, княжати Острозскомѣ... // ...приходить писати, зѣ ласки Божєй познаваю вѣ собѣ, же не кроткословнымѣ, але зѣ достопохвалнымѣ прїстоитѣ ми показати словомѣ (Київ, 1621 Коп. Пал. 1134-1135).

Див. ще ДОСТОХВАЛНЫЙ.

ДОСТОХВАЛНЫЙ прикм. Те саме, що достопохвалный: ѡмерла ѡнаѧ достѡхвѧлнаѧ Сѧрра (Київ, 1625 Коп.Каз. 15); Прѣдко а правѣ чѣдовнє ѡнаѧ достѡхвѧлнаѧ вдовѧ Юдїфѣ ѣталѧ гѡловѣ страшлївого и незбѣтого всемоу Ізраїлю нѣпрїѧтєла Олофѣрна (Київ, 1625 МІКСВ 123); Євѡимїѧ: Достѡхвѧлнаѧ, ѧбо брослѧв: Ное(м): ѡї (1627 ЛБ 205).

ДОСТОЯНИЕ, ДОСТОЯНИЕ, ДОСТОЯНИЕ, ДОСТОАНІЄ, ДОСТОАНІЄ, ДОСТОЯНІЯ с. (цсл. достояние) 1. Достаток, багатство: Вѣдомо творимѣ... много именитому родѣ рѡсїискому, всякого достѡнїа и сана (Львів, 1592 ЛСБ 198); тоєжъ части наслєдници и достѡянїя участници сполу царєствують (Рожанка, 1598 Л.Пом. 999); позрѣте а ѡбѧчѣте, а остєрєжѣтєсѧ сны сїѡнскїє, ѧко выдѧете и за нерѡзмыслѣ продѧете своє достѡнїє, своє дѣдицтво, свою ѡ(т)чїзную (Острог, 1599 Кл.Остр. 226); Уповаємъ на Бога, же єще достѡянїя своего не отрынетѣ, а ни вкѡнєцѣ порадоватисѧ врагомѣ нашимѣ зѣ упадку нашого не допуститѣ (Корсунь, 1625 КМПП I, дод. 275); Наслѣдїє: Дѣдицтво, ѡдѣдичє(н)є, спѧдокѣ, ѡ(т)чїзна, жрѣбїй, достѡнїє (1627 ЛБ 71); **по достѡнїю** — за достатком: Прѧведнѣ,... По достѡнїю, вѣ лѣпотѣ (1627 ЛБ 165).

2. Відповідний одяг: закарѧ ѡбѡлоксѧ во достѡянѧ. возѣмъ кадило. пошолѣ во стѧя стѣ(х) во црковѣ (1489 Чет. 19 зв.).

◦ **достѡянїя права** — доведення судовѡї справи до кінцѧ: То(л)ко(ж) жадалѧ панѣ сє(н)ковѧ ѡ пороукѣ по вдовѣ ѡ достѡянїя права (Львів, 1607 ЛСБ 1046, 2 зв.).

ДОСТОЯНІЯ див. ДОСТОЯНИЕ.

ДОСТОАНІЄ див. ДОСТОЯНИЕ.

ДОСТОАТИ дієсл. док. 1. (чого) Здїйснити, учинити (щѡ): И мы того коротко, а квѧпнє не чиначи, того всего три дни єсмо ждали, многокрѡть их ѡбсылаючи, абѣ княз Ковєлский справєдливѡсти достѡалѣ (Мизовє, 1537 AS IV, 99).

2. **безос.** Годитєсѧ, належитєсѧ, вѧрто: Но достѡло бѣ на(м) ѡ(т) ѡны(х) стѣ(х) вѣзєрѣнокѣ брѧти (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 216).

◦ **права достѡати** — доказати свою правѡту; довести судову справу до кінцѧ: а к чѡмѣ сѧ не бѣдѣт знати, таковѣи маюť... права достѡати и с права што знайдѣт, то маюť люди Єго Милѡсти ємѣ поплатити без ѡтѡлоки (Бєрєстѧ, 1512 AS III, 98); передѣ тѣми сѣдами ѡдинѣ дрѣгомѣ права достѡати не хотєли и зѡжѧ и сєнѧ пограбили (Краків, 1524 AS III, 260); с ѡбѣдѣвѣ сторѡн ѡдин дрѣгомѣ

права достоати и с права хто межи нами винен зостанет, тот має того втерпити (Турійськ, 1550 AS VI, 104).

Див. ще ДОСТОИТИ.

ДОСТРЕЛИТИ дієсл. док. (стріляючи, досягти якої-небудь мети) дострелити: На горѣ замъковѣю з долѣ до стѣны нигдѣ з лѣка дострели(ти) не може (1552 ОКр.З. 147).

ДОСТУПАТИ дієсл. недок. (чого) Досягати, добиватися, діал. доступати: Єстли з низкого родѣ посполитый человекъ приходит для своих цнот кѣ вышшей чти, а простыи годѣнностью шлахотства достѣпают, заправдѣ достойна єст ѡсвецеюности кнажества для мѣжства высоких заслѣг чтам (Городно, 1507 AS III, 49).

Див. ще ДОСТУПИТИ, ДОСТУПОВАТИ.

ДОСТУПЕНЕ, ДОСТУПЕНЬЕ, ДОСТУП-ЛЕНЬЕ с. 1. Здобуття, отримання: Нехайже тебе взрушитъ доступенье спасения твоего, Руский набожный народе, которого безъ единости светое вселенъское церкви метъ не можешъ (Вільна, 1597 РИБ XIX, 306); С ты(х) и незличѣны(х) мѣсцѣ пѣсма стѣго которіи ѡпоушаю(т) для кро(т)кости явне показѣтса, же оучѣнки добрыи потрібины сѣуть до достѣпѣна живота вѣчного (поч. XVII ст. Проп.р. 214 зв.); по достѣпѣнью стѣпна дѣкторского в' бого(с)лѣвини,... по в'проважѣнью на Єп(с)кѣпство, достѣткѣ намъ такѣвыхъ кнѣгъ вса-кимъ спѣсобомъ Рѣмскаа столицѣ заборонѣла (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 4 зв.); бѣле бы(х)мо са сѣми вѣтрезвити хотѣли, и шѣре к' немѣ навернѣтса для достѣпѣна збаве(н)ѣ старѣлиса (Вільна, 1627 Дух.б. 41); Бѣлотѣ заправды и перѣ(д) тымъ в' Пр(о)рка(х) освѣче(н)ѣ бо(з)ское обѣйтое Дѣха стѣго, которымъ // они наѣчѣны и оуправѣваны были на прѣшлоє нѣ(с)ны(х) дѣбрѣ достѣпленѣ (Київ, 1637 УС Кал. 167 зв.-168).

2. (наближення до чого-небудь) досягнення: Вѣ-лійкой прѣто пѣлности потреба в' достѣплѣнѣи пор-тѣ спѣкѣйногѣ, свѣта досконѣлого (Вільна, 1627 Дух.б. 339).

Пор. ДОСТУПИТИ.

ДОСТУПИТИ, ДОСТУПИТЬ дієсл. док.

1. (наблизитися до чого-небудь) дійти, досягти, доступити: Старая приповѣсть Латиньская: "не всимъ дано єсть доступити Коринту!" (Володи-мир, 1598-1599 Відп.ПО 1075); Также ани справед-ливыхъ души безъ тѣла,... ани царства небесного, гдѣ Христѣ Господѣ єсть, тѣлесне єще не досту-пили (1603 Пут. 62); и розбѣйникъ не за якіє дѣлѣ-гіє лѣта в рѣй оувоити достоупѣлѣ, алѣ тѣлѣй чѣсѣ єдно забѣвилѣ, пѣки слѣво вѣрѣкъ (Острог, 1607 Лѣк. 26); А навет, если не хочѣш плодоносѣя спаситѣльнаго языка словенскаго от Великой Рос-сии доведѣватися, доступи в Киевѣ в монастырь Печерский (1608-1609 Виш.Зач 218); еслѣ бѣмъ прѣтивъ тѣхъ ѣбѣмѣвскѣ... поставитѣса не хотѣлѣ, снадѣне бы сѣ, немѣлый подѣбно добрѣго бѣдовѣнѣѣ ѣвоцѣ, // в' мнѣгихъ побѣжныхъ ср(д)цахъ, котѣ-рого бы з мѣєи рѣды достѣпѣтъ могли, затрѣднѣтъ и перѣшкѣдѣ ѣ(д)нести мѣгъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 Прич.отех. 1 зв.-2); той абовѣмъ самъ єсть, который таковыи навалностей штурмы можѣтъ отогнѣти, которого нѣмъ доступно, потреба лѣ-карство утѣраєнѣя сѣго полѣцити волѣ великого Бога (Київ, 1621 Кон.Пал. 622); Достѣпити нѣба (Уж. 1645, 76 зв.).

2. (добитися, дістатися якогось рѣвня) досягти, доступити: Пишу(т) єще ижъ тѣє два па(т)рѣяр-хѣве рокъ... на двѣна(д)це(т) ме(с)це(и) порядне ро(з)дели(ли) и бѣговѣ давны(х) небесны(х) и и(х) ѣборѣто(в) з на(д)хнѣ(н)ѣ бѣжого до(с)тѣпи(ли) (1582 Кр.Стр. 19); по(д) тѣтъ плѣщикъ згѣды тѣснѣчисѣ лѣзѣте, алѣ если онѣ достѣпи(л) бы(л) чѣго прѣгнѣлѣ, вѣмса якѣсь не шанѣѣѣтѣ (Острог, 1598 Отп.КО 30); Ктѣжъ кѣды єдною тѣлко мо-вою пострѣнныхъ наций прѣѣзѣни доступилѣ? (к. XVI ст. Розм. 3); двѣдъ юнѣша кѣ(д)ы прѣтивъ филистинѣчикѣви постановѣ(л) бы(л) вѣѣватѣ, цр(с)кимъ ѣдѣна(м) ѣубрѣны(и) // не мѣглѣ того докѣзѣтъ,... алѣ ю(ж) звѣта(з)ство(м) достѣпѣвши, и не прѣѣтѣла забѣвши, пошо(л) до црѣ которѣй єго в кошѣѣвныє шѣты ѣубра(л) (поч. XVII ст. Проп.р. 204 зв.-205); ро(з)мѣчѣмо тоѣю злоѣю пе-регѣрѣдѣ,... // абѣсѣмо того стѣго могли достѣпѣти

достѣпѣмо (Київ, 1637 УЄ Кал. 101-102); Родитѣс ленивѣство зъ мѣлости збытней,... еще зъ ѡжасне-(н)а прѣцѣ, и стара(н)а, чере(з) котѡрыѣ, рѣчей дѡховныхъ достѣповѣатисмо звѣкли (Львів, 1645 *О тайн.* 54).

2. (чого) (домагаючись, діставати бажане) одержувати, отримувати, здобувати (що): Змѡвиле(с)са зо мнѡю жебы себе до ѡ(т)дана заплѣты показа(л) хоу(т)лѣвого, што если са дѡбре розоумѣе(т) бе(з) во(н)тпѣна великой достоупѣе(т) нагорѡды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 230 зв.); Полѣчаю: ѡдѣрждю, оулѣчаю,... достѣпю (1627 ЛБ 87); хто мѣлостыню чѣнаи трѣби(т),... зъ такѡѣ мѣлостинѣ жѣдного пожѣткѡ не достѣпѣетъ (Київ, 1637 УЄ Кал. 63); Ѳстаток сил и часоу в забавах пристоинных травиш, достоупоуючи наѣк вызволѣоны(х) (Венеція, 1641 Анаф. 21);

(чого) (приходити до реалізації чогось) здійснювати (що): мѡчною... вѣроу вси стѣи звѣтажали крѡле(в)ства, виконивѣли прѣвдоу, достоуповали обѣтницѣ (Острог, 1599 Кл.Остр. 203);

(доторкатися, схоплювати щось) досягати (що): Ємлю: хапѣю, имѣю, достѣпю (1627 ЛБ 36).

Див. ще ДОСТУПАТИ, ДОСТУПИТИ.

ДОСТУПОВАТИСА дієсл. недок. Домагатися, досягати, одержувати: всѣ створенѣи рѣчи то мѣю(т) в собѣ жебы з великою прѣцоу достѣповѣалиса, а достоуплѣнѣи за(с) весѣла досконѣлого не рѡда(т), повзга(р)жоую(т) жрѡдло(м) живы(х) вод (поч. XVII ст. *Проп.р.* 225).

ДОСТУПУЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. Той, що отримує щось: котѡрѣй [іс] и(м) не жлѣчъ рѣбнѣю але болѡто приложилъ, котѡрое шко(д)-лѣвшее было нѣжъ жлѣчъ, достѣпоуючого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188).

ДОСТЬ див. ДОСЫТЬ.

ДОСТЬ УЧИНИТИ див. ДОСЫТЬ УЧИНИТИ.

ДОСУЖОВАНЪ дієприкм. Закінчений: тогды тѣе рѡчки, для певныхъ причинѣ, досужовани не были (Луцьк, 1594 АрхЮЗР 1/1, 439).

ДОСЧАТУ див. ДОЩАДУ.

ДОСЧЕНТУ див. ДОЩЕНТУ.

ДОСЧЕТУ див. ДОЩАДУ.

ДОСЧКА див. ДОШКА.

ДОСЧУПАТИ дієсл. док. (мацаючи, відчуття, пізнати що-небудь) домагатися. Образно: по христову глаголу, разумѣти и разсудити не умѣли, гдѣ же и слѣпец, писання не вѣдый, мнеманіем бысть досчупати могл абы спознал, что есть истинна, что паки есть лжа (1608-1609 Виш.Зач. 213).

ДОСІЩКА див. ДОШКА.

ДОСЫТУЧИНЕНЕ, ДОСИТЬУЧИНЕНЕ, ДОСЫТЬУЧИНЕНЬС, ДОСИТЬУЧИНЕНЕ, ДОСЫТЬУЧИНЕНЬЕ с. (стп. dosycuczynienie, стч. dosti ucinenie) 1. Відшкодування, компенсація: я Ва(ц)лавъ Боговитынь... по(д) то(т) запи(с) и его все ко(н)дицие себе самого... доброво(л)не кѡ выпѣ(л)ненѣю и досы(т)ѣчиненѣю по(д)даючи и обѡвезуючи, со(з)наваю... тымъ ли(с)то(м)... ижъ кѡ пи(л)но(и) потребе... позычи(л)... ѡ... ярофея ...по(л)тораста золоты(х) по(л)ски(х) (Рохманів, 1594 ЛНБ 103, 21/1d, 2006, 5); я са(м) а по (м)не ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моє... на пе(р)ши(м) року... станути маемо... не закладаючи... то(л)ко за досы(т)ѣчиненѣ(м) и всего зѣпо(л)на заплаченѣ(м) ве(р)не(н)е сего записѣ моє(г) (Вінниця, 1620 ЛНБ 5, III 4057, 31).

2. Виконання, здійснення: и я(к)на(и)ри(х)лѣ(и) абы... на досы(т)ѣчине(н)е... секретаря Коро(л)я є(г) мл(с)ти до лвова послати рачи(л) (Львів, 1595 ЛСБ 277, I зв.); те(р)мин сторонамъ ѡбомъ, позвано(и) до доситѣ учиненѣя таково(и) дѣляцие(и), а поводово(и) до прислухання се єе и до дальшого поступѣку в то(и) справѣ правного... складаю и заховаю (Київ, 1643 ДМВН 248); Которую обѣтну протестанс маючы,... знову сам, персонали-тер,... до монастиру их мил. пришедшы, досит учиненѣя жадал (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 270).

3. Покутування, спокутування: Досыть учиненѣе, то есть коли человекъ самъ себе каруетъ за выступки свое чыненѣе досконалыѣ плоды пока-нѣя (Вільна, 1608 Гарм. 208); Котѡраа есть матѣрѣя тои мистѣрин: Ѳ(т)вѣтъ. Есть скрѣха сердѣчнаа, исповѣданѣе всѣхъ грѣхѡвъ, и дѡсытъ оучинѣнѣе (Львів, 1642 Жел.О тайн. 14 зв.); Чемѡ за(с) // грѣхи про(с)то та(к), бе(з) дѡсы(т)ѣчине(н)а в то(и) тайне

ω(т)пдщєные не бывають, слѣшно(с)ти сѣть тыє (Львів, 1645 *O tatin*. 95-96).

Див. ще ДОСЫТЬЧИНЕНЬЄ.

Пор. ДОСЫТУЧИННИТИ.

ДОСЫТУЧИННИТИ, ДОСИТУЧИННИТИ, ДОСЫТЬУЧИННИТИ, ДОСИТЬУЧИННИТИ, ДОСЫТЬУЧИННИТИ, ДОСЫТЬВЧИННИТИ *дієсл. док. (стп. dosyć uczynić)* 1. (кому, за що) Відшкодувати, компенсувати: А наместнику браславскому..., хотячи за то досыть вчинити, придали есмо къ замку Брацлавскому корчмы браславские ему на поживене (Вильна, 1507 *АЛРГ* 128); бачачи то, иж есми по жонѣ своей... не малый посаг и скарбъ взял и то есми все..., отратил... на слѣжбах господарских и маючи на то бачность, а хотачи сыну своему... за то досит вчинити... даровал есми сына моего... всим Степанем (Острог, 1522 *AS* III, 237); Теж которое дерево мещане твои оттоль вырѣбали и шкоды емѣ поделали, то бы еси все казалъ добре ωправити и за то досыть вчинити (Краків, 1539 *AS* IV, 195); я не вступуючи в право з ни(м) погоди(л) и за все то ему досы(т) вчини(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 52); заплати(в)ши заруки и за вси шкоды и наклады досы(т) учини(в)ши, прѣ(д)ся тая вся мае(т)ность моя... при па(н)у Голове(н)скимъ... зостати мае(т) вечными часы (Житомир, 1584 *АЖМУ* 153); Фило(нъ) стрыбы(л)... ω(з)на(и)мую... и(ж) ми досы(т) вчини(л) за побо(р)... па(н) ва(в)ринѣ(ц)... з мае(т)ности(и) свои(х) (Київ, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 63); Вы вперѣ(д) ω то са постара(и)те: чомѣ досы(т) вчини(в)ши, пото(м) и порадо(к) на то пови(н)ни(с)те таковы(и) мѣти, абы не всѣ брата... ра(д)цами на(д) школоу были (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2).

2. (чому) (здійснити що-небудь) виконати (що): хотячи листу нашому досыть вчинити, — которые в томъ селе слуги путные, в которыхъ нашъ листъ будетъ, тых Михайлу не дали есмо, всъхотятъ ли они... ему служити, и они нехай ему служить (Краків, 1512 *АрхЮЗР* 8/IV, 222); милостиваа пани невола моя великаа была, жемъ томѣ досыт не мог вчинити (Степань, 1544 *AS* IV, 412); они, порѣчники, томѣ записѣ своему досыт вчинили (Берестя,

1544 *AS* IV, 409); Панъ Василей дей Загоровский, не ведати, для которое причины,... запису своему, досыт вчинити и на тот рокъ зложонный к веселью в домъ ее милости не приехалъ, толко дей ку великою шкоде... ее милость привелъ (Луцк, 1570 *АрхЮЗР* 8/III, 206); є(с)ли на(с) гѣ бѣ в добри(м) здравіи доде(р)жи(т) бѣде(м) се старати аби(с)ми томѣ доси(т) вчинили (Ясси, 1607 *ЛСБ* 413); А бѣдѣ мѣвити я не противъ всѣхъ Николаѣвы(х) доводѣвъ и аркѣмѣнтѣвъ, бо то трѣднаа на мене теперъ томѣ досыть оучинити, якомъ оуперѣдъ рѣклъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189); И мы теды ту, с хутю въ Церкви ся скупивъши..., Повинности своєю досыть учинѣмо (Львів, 1630 *Траг.л.* 161); и такъ тую роботу зроби(в)ши ве(р)ху менованы(м) способо(м) досить афектомъ свои(м) учини(в)ши тую всю мае(т)но(ст)... ω(т)проводи(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208); слову досыть учинити — дотримати слова: теды тотъ Бачукъ, взявши... у дочки моее перъстенъковъ два сребныхъ... в дом нашъ не пошолъ и слову своему досыть учинити не хотел и не учинил (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 8/III, 534).

3. Задовольнити: звагливыми а выкрѣтными словы твоими, хотаи бы еси инымъ простымъ досыть рекомо в той мѣре оучини(л) собѣ самомѣ в' сѣмнѣ(н)ю *досы(т)* не оучини(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 95 зв.); хто(ж) теды свѣтоу дѣсы(т) оучини(т) и досы(т) емоу оуподобаетсѣ? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 254 зв.); нѣгды в' части лакомства не насычаѣтсѣ лакомый, и пожадливости своей, бы добре и весь свѣтъ позыскалъ, нѣгды дѣсыть оучинити не мѣжетъ (Київ, 1637 *УС Кал.* 650); и въ диспозицію тому ж Брацтву Луцкому, духовным и свѣтским, которые бо около того пилное старане мели... и жаданю моему досыт учинили, просечи их милостей, вечъне отдаю и записую (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 85).

4. (за що) Спокутувати: Радѣйсѣ, же за твой грѣх' дѣсы(т) оучинѣю, Ласкѣ Бѣга ω(т)ца южь тобѣ привернѣю (Львів, 1631 *Волк.* 24 зв.); Прымѣющыє тѣю Та(и)нѣ, маю(т) быти на(и)первей окрещѣ(н)ныє..., поневажъ иновѣрники..., яко те(ж) и я(в)ногрѣшники, ажъбы первей грѣхи

свои покаанієм' очыстили и за бныє досыть оучыніли (Львів, 1645 *О тайн.* 43).

Див. ще ДОСЫТЬЧИННИТИ.

ДОСЫТЬ, ДОСЫТЬ, ДОСИТЬ, ДОСИТ, ДОСИТ, ДОСТЬ, ДОСЬТЬ *присл. 1. (про великий ступінь, велику міру і кількість чого-небудь)* досить, доволі; багато: Колодинъ колья и каменя кѣ обо-роне на бла(н)кохъ досы(ть) (1552 *ОВин.З.* 131 зв.); Колья коло(д) коры(т) з водою на за(м)кѣ и школо за(м)кѣ слоновъ досыть (1552 *ООвр.З.* 99 зв.); все будоване деревянное досыть слабо и небезпечно (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 3/1, 17); в' котро(м) [свѣ-гѣ] ро(з)майты(х) дйвовъ страхо(в)... ра(з)множи-лоса дѣсы(т) (Львів, 1585 *УЄ* №5, 264, на полях); ѿ иноческо(м) чинѣ рек'лоса досы(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 258); ту ѣ нашої землі та(к)же доси(т) цркви и градо(в) и дворо(в) гп(д)рѣски(х) стоа(т) спу(с)тошени(х) которіи потребдю(т) попра(в) (Сучава, 1598 *ЛСБ* 377, 1); есть за (ш)вещією поу-ща велика.... та(м) дѣсы(т) коуны, собѣли, вѣдръ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); При нб(с)номъ зѣмною не забывай вѣжа. Вѣ Хвѣи ѡвчѣрни дѣсть пѣаного стрѣжа (Київ, 1632 *Євх.* 301); Оієн' и вода не мѣватъ дѣсыть, и лѣкомый нѣгды не речѣтъ дѣсытъ (Київ, 1637 *УЄ* *Ка.т.* 68); Досить земля крове нашей ся напіла, Пѣство теж і звѣрей тѣлом накормила (1648 *Єлег.* 153); вѣдаючи дѣбре, же южъ квѣтнѣло досыть в' Пѣлахъ Марсѣвыхъ, на рѣзныхъ мѣстахъ, в' мнѣгихъ ѡказіахъ при ѡ(д)вѣжныхъ дѣлахъ, Ясне Велмѣжныхъ Прѣдкѣвъ Прп(д)бѣа тѣбѣгѣ (Київ, 1648 *МИКСВ* 351).

2. (достатньою мірою, належним чином) досить: нижли дей як сам тот пан Максим ку отбиранию тое сумы не был. так дей и никого отбирати ее не при-слал и тому дей постановенію своему, которое с па-ном // Михаилом в Люблине вчинил, досыт не делаючи. зникал (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 203-204); Яко жъ ты Гермесъ якъ речи твои идѣтъ, дѣбрѣли досы(т) (к. XVI ст. *Розм.* 6); то мѣвлю мл(с)ти жадень дѣсы(т) вѣмовити, жадѣ(н) досы(т) вѣхвалити и до тѣи здѣковатиса не мѣже(т) (1645 *УЄ* №32, 309);

(цѣлком, у достатній мірі) досить: Єслижбы котораа сторона // ...подле застановена своѣго конца приимовати не хотѣла и который ростыркъ вчинила, тогда другое стороны сѣдѣи, котораа змове и вѣгодѣ своѣй досыть вѣделаеъ, мають там... справедливост и сказанѣ наконѣц вчинити (Львів, 1537 *AS* IV, 92-93); Але вже о то зъ жоною, зъ дѣт-ми и съ потомками своими вѣчне молчати маю, бо ся вже мнѣ отъ него за все досыть дѣбре нагоро-дило (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 140); А яко тя невстыдъ было ѡалшовати чужые листы, хотя вже было папѣжскимъ дати покой: бѣсь ся досыть натѣшылъ на листѣхъ владычньныхъ, которыесь поѡалшо-валъ, повыкручалъ!? (Вільна, 1599 *Ант.* 725); Самѣа тѣды дѣвностъ оужива(н)а тои побѣжнѣи оустѣвы в' цркви Хвѣи, дѣсытъ бы могла быти повѣжнѣмъ и достѣвѣрнѣмъ довѣдомъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 150); Ачъ та дѣсытъ, на лѣжѣ крѣвѣомъ оузброѣна Слѣвы своѣй пристѣинѣ, носѣла Беллѣб-на (Львів, 1642 *Бут.* 4 зв.); **досыть (дѣсть) имѣти (мѣти) див. МѣТИ; досыть статися див. СТАТИСЯ.**

3. У функції присудк с.л. Вистачає, вистачить, досить: досы(т) є(ст) оученикоу абы былъ яко оучитель его а слоуга яко господарь его (1556-1561 *ПЄ* 50 зв.); Бо досытъ и на тѣхъ, которымъ тутъ поменилъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 132); ѡ поаѣ досы(т) оуже (п. 1596 *Виш.Кн.* 234); досыть намъ есть мѣисца (к. XVI ст. *Розм.* 39); дѣсы(т) того с тебе же тобѣ шафовѣти росказано, а не жѣбрати (Острог, 1607 *Лѣк.* 130); Не есть... на томъ досить вѣ такъ поважной речи такъ просто конклюдовати (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 384); Южъ есть весѣлье, ахъ дѣсытъ стогна(н)а! (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Лѣчъ дѣсытъ ли Прѣложѣномѣ, а звѣлаща стара(нѣ) и ѡпѣ-кѣ дѣшъ лѣудски(х), за котѣрыѣ Снѣ Бжѣи гѣй-ныѣ стрѣменѣ прѣнайдорожшеѣ крѣве своѣѣ вѣлалъ..., абы былъ... оучѣномъ? (Львів, 1646 *Ном.* 3); нехѣй выхѣдитъ лю(д)а збирѣеъ што бы дѣеитъ было на кѣждый днѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.).

ДОСЫТЬУЧИНЕНЬЄ *див. ДОСИТ-УЧИНЕНЄ.*

ДОСЫТЬУЧИНИТИ *див.* ДОСЫТУЧИНИТИ.

ДОСЫТЬ *див.* ДОСЫТЬ.

ДОСЫТЬВЧИНИТИ *див.* ДОСЫТУЧИНИТИ.

ДОСЫТЬУЧИНИТИ *див.* ДОСЫТУЧИНИТИ.

ДОСЫТЬУЧИНИТИСА *дієсл. док. (стп. dosyć uczynić się)* (кому з чого) (*стати чиеюсь власністю*) дістатися: ива<н>... зєзна(л) и(ж) са ему досы(т) оучинило з дѣдо<визны> // баби(з)ны и(з) ѡчизны ... части тоѣ (Одрехова, 1572 ЦДІАЛ 37, 1, 1-1 зв.); снѡве куриловы... Стану(в)ши виши(т)ци ѡбли(ч)не зєзна(ли) и(ж) са и(м) досы(т) оучинило с тоѣ то ролѣ и выреклись... з баби(з)ны и з матери(з)нины (Одрехова, 1573 ЦДІАЛ 37, 1, 2).

ДОСЫТЬУЧИНЕНЬЕ *див.* ДОСЫТУЧИНЕНЬЕ.

ДОСЫТЬЧИНЕНЬЕ *с.* Здійснення, виконання: Достотвореніє: Дѡсы(т) чиненье (1627 ЛБ 32).

Пор. ДОСЫТЬЧИНИТИ.

ДОСЫТЬЧИНИТИ, ДОСЫТЬЧИНИТИ, ДОСИТЬЧИНИТИ, ДОСЫТЧИНИТИ, ДОСЫТЬЧИНИТИ *дієсл. недок. 1.* (за що) Відшкодовувати, компенсувати: што є(ст) и(м) на тобє за наклады и в тропы и(х) присужоно абы еси за то досы(т) и(м) чини(л) (Новгородок, 1554 ЛСБ 18); а штобы ѡ(д)ноко(л)векъ свои(м) кошто(м)... в ты(х) име(н)я(х) прибудова(л)... все во(д)лугъ ва(ж)ности по ско(н)че(н)ю аре(н)ды плати(т) и за все досы(т) чинити має(м) (1588 ЛСБ 98).

2. (чому) Виконувати, здійснювати (що), придержуватися (чого): Што са дотычет Брасловла и Веницы, то вжо корол... ѡпатрити рачил Твоей Милости: коло того не потреба єст ничим са забовлати, нижли пристаibly єсте предса кѡ розделеню именей княза Илиных и томѡ досыт чинили (Вільна, 1541 AS IV, 279); послалѣ трєхъ приателєй моихъ..., ѡпоминаючи єе, дабы присєзе своей доситѣ чинила (1577 AS VI, 72); бѡдє(м) тые зарѣки... платити и (в) свои(х) ѡбове(з)ко(х) и а(р)тикѡлє(х) в сє(м) листє поменєны(х) досы(т) чинити... має(м) и ви(н)ни будє(м) (Букойма, 1579 ЛНБ 5, II 4044, 52 зв.); Цесарѣ, досыть чинячи присязє своей, пожитки великие привлащилѣ, сѣ чого костель... забогатель (1582 Посл. до лат.

1131); которо(и) то роботѣ я паве(л) римяни(н)... по(д)ня(л)є(м)ся досы(т) чинити (Львів, 1591 ЛСБ 159); ѡписує(м)ся... томѡ листови... досы(т) чинити не закладаючысе пере(д) ѡны(м) сѡдо(м) хоробою своею (Луцьк, 1606 ЛНБ 5, II 4049, 140 зв.); бж(с)твомѡ оуспокоивѣєтъ морє и вѣтры, а оны розказаню єг(о) дѡсыть чинатѣ (Почаїв, 1618 Зерц. 24 ненум.); ѡ(з)на(и)мую ты(м) писанємѣ мои(м), ижѣ доси(т) чинячи декрєтови трибуна(л)скому..., ѡ експу(л)сию з кгрунѣтовѣ копиєвски(х) а до Горо(д)ка привласчоны(х) на(з)начилє(м) // ро(з)граничєня те(р)минѣ (Ісаїки, 1643 ДМВН 244); Тогда прєнастѣйшаѣ // Дѡа... ѡплаковѣла Тѣло прєстѡє... Снѣ своєгѡ..., а пѡтимѣ подала Іѡсифови, и Никѡдѣмови, абы дѡситѣ чинили побо(ж)ности своєи (Чернігів, 1646 Перло 95-95 зв.); Яко(ж) воли Его доси(т) чинячы до Кни(г) писара Публичного приняти велилисмо (Холм, 1648 Тест.Ст. 471); слову досыт чинити — дотримуватися слова: єе милост на то уже не дѡаючи, постановєню, записомѣ и слову своему досыт чинити не хотєла (Володимир, 1616 АрхЮЗР 8/III, 536).

3. (за що) Покутувати: И мы... маємѣ... // За растлѣнїѣ... и за кровопролитїѣ дѡсы(т) чинити (Київ, бл. 1619 Аз.В. 311-312); Явныи скѡтки сѡгѣ, ижѣ чловецѣ..., гды дѡсыть чинитѣ за грѣхи, покѡтѡючи вѣдлѡгѣ наѣки спѡвѣдника (Київ, 1645 Собр. 57).

Див. ще ДОСЫТУЧИНИТИ.

ДОСЬТЬ *див.* ДОСЫТЬ.

ДОСѢ *присл. (до цього часу)* досі: Видцѣ научаєме сѣ, братя мои, абы єсте усюгды на науку приходили, чомѣ досѣ єсте май нѣчого не научили (сѣ), чомѣ не знаєте нѣчого (XVI ст. НЄ 83).

ДОСЯГАТИ, ДОСАГАТИ, ДОСЕГАТИ *дієсл. недок. (кого, що) 1.* (доходити до якого-небудь місця, до певної мети) досягати: В то(и) тогды проха(ж)цѣ мыслєно(и) тоє кни(ж)ки, знашо(л) єсми амѡ глѣбѡкѡю, котораѣ адовы(х) послѣ(д)ни(х) ко(н)цо(в) досагаєтъ (1599 Виш.Кн. 214); видѣлѣ лѣствицоу бѣрѣзѡ чоудѡбною, котѡрон конє(ц) досагѣлѣ до нѡсѣ (поч. XVII ст. Проп.р. 240); єсть та(м) гора бѣрѣзѡ велїкаѣ, и высѡкаѣ досагаєтъ верѣхомѣ...

до фри(к)гиды (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 439); Финікь... межѣ всѣми дѣревами, набліжей неба досагаєть (Київ, 1637 УЄ Кал. 184); збѣдѣймо собѣ мѣсто и вѣжд, котóрой бы вѣрхъ досега́ль до нба́ (серед. XVII ст. Хрон. 18 зв.).

2. (проникаючи крізь що-небудь, допікати, дошкуляти) досягати: в' глѣбóкой пѣщи... комари и вѣпрѣвѣ дѣки(х) досага́ють прѣ(з) скѣрѣ (Вільна, 1627 Дух.б. (Передм. I), 4 зв.);

перен. (кого чим) (задавати прикрощів словом) допікати, досягати: Бо скóро тѣлько рѣчь сѣ такóваа ста́ла, жѣ сѣ то Сімо́ніа в' церкѣахъ показáла. Зара́зъ я́къ з' мечѣмъ, с' слóвомъ на ню вѣстоупáєть, и лѣстомъ своимъ епі́скопоувъ досага́єть (Львів, 1614 Кн. о св. 405).

3. (чого) (довідуватися про щось, добиватися чогось) досягати: в том слóвѣ познаваю, иж пан Юрко на бѣглости речей толко разум свой забавляет и вѣшаєт, а власного разума и ведомости истинное во писании не досягаєт (Унів, 1605 Виш.Домн. 192); кáждый ино́къ... // ...тѣи малѣи дла тогѣ вѣразил', мѣтѣвы, жѣ и малѣмъ налѣжит' досага́ти тогѣ Пράвила (Київ, 1625 Кіз.Н. 196-197).

4. (намаганням добиватися чогось) досягати: южъ Шанѣкгерий рушылъ сѣ зъ войски подѣ Белогородѣ турецкій; маючы при собѣ и Богдана Иеремиева сына на господарское Волоское, и до короля его милости посла великого посылаєть прыязни такоежъ яко и зъ войскомъ досягаючы (Корсунь, 1625 КМПП I, дод. 275); Сромоты стрѣа твоегѣ не ѡ(т)кріє(ш) ани пристѣпишъ до жоны егѣ, котóраа тебе повиновáтство(м) досега́є(т) (серед. XVII ст. Хрон. 122).

Див. ще ДОСЯГНУТИ.

ДОСЯГНУТИ, ДОСАГНУТИ, ДОСЕГНУТИ
дієсл. док. 1. (кого, чого) (до́тягнутися, доторкнутися до кого-, чого-небудь) досягнути, досягти: можетъ на некоторыхъ мѣстца(х) члѣвѣкъ на земли стоячи бланѣкованья а подѣсябитѣя киємъ досягнѣти (1552 ОЧерк.З. 5); который бы з'межи васѣ члѣкъ има(л) единому овѣцю и таа бы в'пала вѣ ямоу в' днѣ соубот'ный чи не досагнѣ(т) ли еи и вытагнѣ(т) (1556-1561 ПЄ 56); дорѣгѣ до Нба́ знати,

боуѣмъ хотѣи были Прорѣкѣве, котóрыхъ Гдѣ выправѣвал' ѡповѣдати волю свою... и даючи на́кѣд што мѣл' ѡповѣдати, досагнѣв' оуст'... рѣкѣю своѣю (Київ, 1637 УЄ Кал. 3); *Образно:* И русских немало попов тѣми ж стежками на свой гостинець приблудилосѣ, а хотѣчи, абы папезкая рука благословенством не досягнула ихъ, я́къ о томъ и Клерик Острозкій у книжках своих ширей написаль (Львів, 1605-1606 Перест. 45).

2. (кого, чого) (дѣстатися, дѣйти до певного мѣста, границѣ) наблизитися, досягти: мы(ш)лю, абы и до ѡны(х) краи(н) котóры(х) для далеко(с)ти грани(ц) збрѣя и стрѣлы литѣ(в)ские досе́гнути не могли, слава досе́(г)нула и дѣ(л)но(ст) такъ зацны(х) княжа(т) розголоси(ла) (1582 Кр.Стр. 15); па(н) Дорогоста(и)ски(и)... на(с) з вла(ст)ности нѣшѣе ѡ(т)чи(з)ноє... ново стискаючы, до кгру(н)ту нѣшого Трипо(л)ского досе́гнути бы ме(л) (Київщина, 1600 ККПС 151); ктѣ бы такъ бѣлъ нелютоствѣи... котóрый ю(ж) бы(л) до нба́ доса(г), котóрый свѣта того ма(р)носта(м) ю(ж) бы(л) насмѣ́авсѣ (Острог, 1607 Лѣк. 14); А такъ оуже вѣсо́ко збѣ́довáли вѣжд онѣю, жѣ ма́ло м(с)ца не досагнѣли: и то єсть столпъ халáнскій (серед. XVII ст. Хрон. 18 зв.).

3. (що) (намагаючись здобути щось) досягнути; зрозумѣти: сѣсь бо ива(н) колько вѣдає(т). таини́ць бѣжи(х) оумъ члѣвчѣ не може(т) досагнѣти (1489 Чет. 40); А знатъ, если бы хто што строхи и знал, як южъ досягнет стиха якого басней аристотельских, тогды южъ Псалтири читати сѣ соромѣет и прочее правило церковное ни за что не вмѣняет и яко простое и дурное быти разумѣет (Унів, 1605 Виш.Домн. 190); Коли юж хто наказания внѣшняго строхи досягл, подобен коневи, в стайни хованному и на узах держанному (Там же, 191); А пришлые митрополитове и владыкове, будучи вѣ той едности, латѣй ихъ тамъ досе́гнути могутъ, чого имъ будетъ потреба (Володимир, 1609 АСД Х, 231); Ле(ч) и мы ча(с)токро(т) хотѣли(с)мы листа(ми) наши(ми) любовь вáшѣ досагнѣти, ты(л)ко бо́мчисѣ и того сѣ ѡбаваючы, абы ли(с)ты нашѣ не на своѣ мѣ(ст)цѣ пали (Ясси, 1614 ЛСБ 451, 1); И не дѣвно єсть, ѡ мѣдрости пѣлный вѣб-

доре, южъ ббѣѣ(м) дѣлѣ трѣдно Бгословской
надки досагнѣти (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 191).

4. *Перен.* (кого) (*намагаючись зібрати*) знайти:
ѡ(н) [Федоръ]... погребѣ телу брата своего вчи-
нилъ ѡбычаемъ хре(ст)яньскимъ ве(з)ва(в)ши на
то приятеле(и) свои(х) которы(х) могъ на тотъ
ча(с) досагнути (Кременецъ, 1563 *ЛНБ* 103,
26/Id, 1810, 8 зв.).

о **ведомости досегнути** (о чѣм) — дізнатися
(про що): Хотѣчи ведомости ѡ то(м) с книгъ зе(м)-
ски(х) киевски(х) досегнути, теперъ на рокахъ
прошлы(х) Миха(и)ловски(х) ѡ неположенъе
книгъ зе(м)скихъ киевски(х) на тебе, яко по(д)-
су(д)ка, и колекги твоеѣ ѡ(с)ве(т)ченъе вне(с)[ла]
(Житомирщина, 1600 *ККПС* 170).

Див. ще ДОСЯГАТИ.

ДОСАГАТИ *див. ДОСЯГАТИ.*

ДОСАГНУТИ *див. ДОСЯГНУТИ.*

ДОТИ *присл. (до того часу)* доти: Што и дѣ кон-
ца Гѣ на дгоженъе свое стѣе де(р)жати дкрѣпѣ И
ты(х) же ѡбителе(и) яко Стѣий ѡ(т)ци, И бгѣве(р)-
ные стратотѣ(р)пцы. и на(м) с ними доти блгѣво-
лѣй (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 53).

Див. ще ДОТОНДЪ, ДОТУ.

ДОТИКАНЬЕ *див. ДОТЫКАНЬЕ.*

ДОТИКАТЕЛНЬИЙ *прикм.* Дотиковий: А по-
чѣвѣтелнаа: и дотикаѣтелнаа сѣла в' тѣлѣ; и таа прѣ-
име свою оудѣлнѣю мѣкѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 157).

ДОТИКАТИСЯ *див. ДОТЫКАТИСЯ.*

ДОТИСНУТИЕА, ДОТИСНУТИСЬ *дієсл. док.*

1. (до кого, чого і без додатка) (*долаючи перешко-*
ди наблизитися до кого-, чого-небудь) добратися,
допхатися: црѣца же елена, начала целова(т)и
кр(с)тѣ. тако(ж) воевода. и вси вельможи. а иныи
многие лю(ди). не могли дотисноутиса. и жадали
только бы видѣти є(г) (1489 *Чет.* 20 зв.); мнѣса
вѣди(т) лѣпше є(ст) ани аза знѣти, то(л)ко бы до
Ха са дотиснѣти, которы(и) блѣже(н)нѣю просто-
тѣ любѣи(т), и в не(и) ѡбитель собѣ чини(т) (п. 1596
Виш.Кн. 225); люде, што єго но[сили]... не могли(с)
дотиснѣти до іса (XVI ст. *УС* №29519, 17 зв.);
Оувы м'нѣ, сла(д)чаѣшѣи Ісѣ, яко(ж) мы оубозѣи
грѣшнѣи може(м) дотисноутиса стѣго твоего тѣла,

на которого на нѣсе(х) аггѣли и архаггѣли смотри-
ти не могу(т) (XVI ст. *УС Трост.* 81); тежѣ иншіи
...до ни(х) са дотиснѣти не мѣгѣтъ (Острог, 1598-
1599 *Апокр.* 170 зв.).

2. *Перен.* (чого) Досягти, добитися: Славы и бо-
га(т)ства доти(с)нѣли са есте, чого в' ми(р)скѣ(м)
чинѣ не имѣли есте (1598 *Виш.Кн.* 274).

ДОТИЧИТИ *див. ДОТЫЧИТИ.*

ДОТКЛИВЫЙ, ДОТЪКЛИВЫЙ *прикм. (стп.*
dotkliwy) дошкульний, образливый, неприемный:
ѡста(в)уемъ те(ж) если бы хто ко(л)ве прише(д)ши
до сѣду... земского а та(м) на суде сѣдью... слова
доткливими славе и по(ч)тивости єго // зѣсоромо-
ти(л) таковы(и)... вине(н) буде(т)... ѡ везенью сѣдети
(1566 *ВЛС* 51 зв.); наместникъ єго Анѣдрусский,
порѣвавшися дей до мене слова дотъкливими,
соромотилъ, заразѣ грозить ми почалѣ отъ пана
Боровицького (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 319);
рачже вѣ(л) всѣ тѣе речи ѡ себѣ ѡважити а исти(н)-
ны пѣвнои допытѣтиса а листо(в) та(к) доткли-
вы(х) и ѡбра(з)ливы(х) не посылати (Львів, 1593
ЛСБ 245, 2); Я Станисла(в)... а я Полониа... се
были апеляцы(и) на трыбуна(л) выточыли то єсть
...другую ѡ написанъе словъ ѡсчыпливы(х) доб-
ро(и) славе мое(и) мене самого горо(д)ничого
доткливвы(х) в по(з)ве в рѣляцы(и) возного выра-
жоны(х) (Київ, 1621 *ЦНБ* II 20756, 1); поменѣныхъ
вышѣ ма(л)жо(н)ко(в) приеха(в)ши са(м) и поме-
неные нає(з)дѣники... протѣ(с)туючого в дому
менованы(м) напа(д)ши... слова неу(ц)тивыми
пофукали, полая(ли), гонорови ихъ шляхе(т)-
ско(му) шкодачи(ми) (!) и доткливвы(ми), которо(и)
в тоє(и) протѣ(с)тациє(и) для в(с)тыду и писати не
може (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

ДОТКНЕНЬЕ, ДОТКНЕНА, ДОТЪКНЕНІЕ

с. (стп. dotknienie) 1. Дотик, доторкання: Милыи
мои стягнулъ єсть руку свою сквозе дирю, а брюхо
мое задрыжало єсть зѣ дотъкненія єго (поч. XVI ст.
Песн.п. 53); до(т)кнѣна нѣше маємо замкнути ни-
чѣмъ инѣши(м) є(д)но ты(м) абы са не дотѣкало
ты(х) рѣчѣи котѣрѣи бы тѣлоу наймилѣшѣи были
(I пол. XVII ст. *УС* №91, 46 зв.); Втѣорѣе ѡкно до-
тѣкнѣна, яков и презъ тоє познавѣешъ, сѣлѣ тѣжѣко-

го и лёгкого, горячого, и стѣденого (Чернігів, 1646 *Перло* 3).

2. Покарання: если са до грѣха знаешь, а каранѣ Бжїе визнаваешь: за котѣрымъ тоє доткнѣнє терпѣлєсь, попра(в) же са напотѣмъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 17 зв.).

Див. ще ДОТКНЕНЬЕСА.

Пор. ДОТКНУТИ.

ДОТКНЕНЬЕСА с. Те саме, що доткнєнє у 1 знач.: На(д)то флѣгма, и тажарѣ вшелѣакого Сморѣдѣ, Наша, альбо Складѣ весь робѣааного прихѣдѣ. Скорѣ оумрѣтѣ, зарѣзъ са ставѣетѣ Смордлївы(м), И кѣждѣмъ до доткнѣнѣса обридлївымъ (Львїв, 1615 *Лям.Жел* 2 зв.).

Пор. ДОТКНУТИСЯ.

ДОТКНУТИ *дієсл. док.* 1. (що) Доторкнути, *діал.* доткнути: а ѡ(н) в то(т) ча(с) доткнѣ(в) ѡчи и(х), тѣды имѣ и заповѣди(л), абы нѣкомѣ того не повѣдали (к. XVI ст. *УЄ* №31, 132); ѡ котѣромъ то чїстїцѣ правдїво(м) якъ и ѡ пѣршо(м) омылно(м), ижѣ не мѣгѣо єсть на то(м) мѣстїцѣ прѣ(д)савза(т)а сѣхѣю перѣхожѣ ногѣю, доткнѣвши єно того, же за пѣвнѣю рѣчѣ вѣдати потреба, ижѣ Мытарства и Числѣвый огѣнь не сѣтѣ тѣежѣ и єдно (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); ' ле єсли хто водѣю полїєтѣ настѣнє а потѣмъ єгѣ здѣхлина доткнє, на тѣхъ мѣстѣ бѣдетѣ сплюгѣвєно (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

2. *Персн.* (кого) Зачїпити: а большєй єще, а надѣ то презѣ позовѣ свой, єго милѣсть доткнулѣ, чѣго кгда на позванѣго не доведѣтѣ, самѣ то все ведлє права на собѣ отнєсти муситѣ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/1, 403); єсли(ж) та не доткнє(т) оумыслѣ албо соумлѣна твое, а я(к) же(с) єи ро(з)жаловати не маєшь... и я(к) єи маєшь ратовати а(л)бо спомочи (к. XVI ст. *УЄ* №31, 188 зв.).

3. *Перен.* (чѣго) Торкнути(ся) (чѣго), порушити (що): Тамѣ же на томѣ синодѣ зара(з) доткнєно того абы... каждому костелѣови належачаа чєстѣ захована была (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 124 зв.); якъ бѣвѣ(м) дрѣва ра(з) з нѣа стрѣлою грома страшного оудѣрєнєє зарѣз(з) сѣхѣо(т), и жадного пожїтѣкоу не выдають такѣ тѣжѣ мизєрнє(и) ѡнѣ рѣжан лѣо(д)скїй тѣжки(м) грѣха прѣворѣ(д)ного грѣ-

момѣ доткнѣнїй зара(з) оусохѣ и жѣдного за-слѣоугѣ ѡвоцѣ не принєслѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.).

ДОТКНУТИСЯ, ДОТКНУТИСА, ДОТКНУТИСЕ, ДОТЪКНУТИСА *дієсл. док.* 1. (кого, чѣго, кому, до чѣго) Доторкнути(ся), доткнути(ся): И пристѣупивѣвши їс дотѣкнулѣса и(х) (1556-1561 *ПС* 76); вамѣ бѣда вѣ законѣ оучєнє(м). ижє накладєтѣ на члѣкѣ бєрємєна котѣрѣ(х) носити не мо-гоу(т) а самн ни єдинѣмъ прѣстѣомъ вашє(м) бєрємєнє до(т)кноутиса не хочєтѣ (Там же, 271); мєжѣ ѡноуѣ тїжѣоу лѣо(д)и до(т)кноулєса крѣа ѡдѣжѣ сїса хѣ. вѣрѣчи... скоро бѣ(х) са до(т)кнѣла ѡдѣна, бѣо(д)у оуздравлєна (Львїв, 1585 *УЄ* №5, 296, на полях); му(ж) гаврїи(л), котѣрого(м) вїдѣ(л) вѣ вїдєнїи моє(м) лєтѣааа, дотѣкну(л)са мнѣ и мѣви(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); кѣто са ва(с) доткнє(т), доткнє(т)сє зрєнїи ѡка моє(г) (к. XVI- I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 22 зв.); А доткнѣвшиса трѣнѣ завола(л) младєнчє тобѣ мѣвлѣо встѣн (Висѣчани, 1635 *УЄ* №62, 102 зв.); Пристѣпї прѣтѣо и доткнїса рѣкѣю, и досвѣдчѣ... и не бѣдѣ недѣвѣрѣкомѣ, алє бѣдѣ вѣрнѣмъ (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 219); саранча, всєнїца жѣрѣчѣкѣ, и кѣничѣкѣ, и кѣждѣо подѣбнѣое имѣ єстї не маєтє. и хто кѣлѣкѣ са дѣткнєтѣ здѣхлїнѣ ихѣ сплѣгѣвїтєса и бѣдетѣ нєчїстѣмъ до вѣчѣра (серед. XVII ст. *Хрон.* 118 зв.); *Образно:* Души справѣдлївѣхъ... сѣтѣ вѣ рукахѣ Бѣжїихѣ, и не доткнєтєса ихѣ мѣка (1603 *Пит.* 61); I вѣчїнїлї(с) тѣмѣнїстї тѣкїи гоустѣє, и(ж) са и(х) мѣглѣ дѣтѣкнѣти (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 19).

2. *Перен.* (чѣго) (зачєпити щѣсь, порушити закономірнїстѣ, спѣкїй кѣго-, чѣго-нєбѣдѣ) торкнути(ся), стѣсѣуватї(ся), доткнути(ся): всѣ вѣдаѣо(т), яѣо за тѣ(м) нєбачнѣ(м) пѣстѣпѣко(м) мїтрополїтнѣнѣ(м), мѣ грѣчєской рєлїѣи лѣо(д)и нєзнѣбнѣое оутїснѣнѣє, и примѣшѣнѣє до апѣстѣзїи на рѣзнѣхъ мѣсѣа(х) тєрпнѣмѣ, чѣго и нїжєй са вѣ чєтѣвѣртѣй чѣстї доткнє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 28); А штѣ сє до(т)кнє(т) має(т)нѣо(с)тї моє(и), // а мєновїтє, сумѣ мєновѣно(и) двѣо(х) тїсєчє(и) золѣтѣ(х) по(л)скї(х)... тѣя сѣма нїкѣму инѣшѣоу, то(л)кѣо

мне само(и) належить (Тригорськ, 1648 ДМВН 217-218); Тепѣрь я(к)на́коро(т)ше(и) ти(л)ко рѣчи(и) ты(х) до(т)кнѣ́лся, бы... вели́костю кни́ги, чи́те(л)ни́кови пра́ци... не задали́смо (серед. XVII ст. Кас. 22 зв.);

(чого) зворушувати (що), торкнутися (чого): Доткнися одно сумненья своего, Вилялете, што лю́дямъ ѳальшы и зрады и поступи́ задаешъ, обачи́шъ (и самъ), на какомъ тая прывара заста́нетъ (Вільна, 1599 Ант. 813); Е́сть то(т) стрѣ́ме(н) шо(с) приглю́бшій, але е́сли да́ле(и) ты(ж) посто́упимо, и ѳ(д)коупѣ́на на́ше(го), въпло́щеніе сло́ва бж́іа рождества з прѣ́(с)то(и) двѣ́ ѳного(ж) тае́мниці ро́здіа(м) са доткне́мо (поч. XVII ст. Проп.р. 4); Бгъ́ те́ды ко́торый ср(д)ца лю́(д)скѣ́и вѣ́дае́тъ и ѳтво́рае́тъ, и ко́торый да́е́тъ дх́а оуми́ле́нїа и жало́ва́на, неха́й доткне́са ср(д)цѣ́ ва́ши(х), и неха́й ихъ ѳтво́ритъ и на́стѣ́ніе до́брое впѣ́сти(т) (Київ, бл. 1619 Аз.В. 300); Дѣ́ша ко́тораа се до́ткне́тъ чо́го нечи́сто́го, по́лежи(т) вы́стѣ́пкови (серед. XVII ст. Хрон. 115 зв.).

ДОТОЛЬ, ДОТОЛЬ, ДОТУЛЬ, ДОТУЛЬ присл. 1. Те саме, що дотолѣ у 1 знач.: Прото дей онъ тое справы мниманое попирати не можетъ дотоль, ажъ се о то первой панъ Циминский о помову тое Полажки въ суде Трибунальскомъ зъ его милостію, отцемъ владыкою, расправить (Володимир. 1594 АрхЮЗР 1/1, 407); Неха́й прѣ́то сла́ва ихъ до́то́ль не встѣ́пѣ́тъ, По́коль М(с)цѣ́ зъ звѣ́з(д)а́ми бѣ́(г) сво́й ѳ(т)правде́(т) (Київ, 1618 Вѣ́зер. 14); гай дубовый,... през увесь часъ дотоль рубаючи, фунѣдитус вырубали на четверть мили vzdлужъ, трохи мней въширь (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 192);

(до цього часу) досі, дотепер: его-смы просили и дотуль терптиве просимъ..., абы, водлугъ прывильевъ, народови... наданыхъ... не затлумлять (Вільна, 1599 Ант. 857); ѳнъ... заживаючи добродѣ́(и)ствѣ́ немалыхъ//... лю́де(и) мае́тъныхъ старожи́(т)ныхъ зо в́семъ ихъ пожи́(т)комъ... вы́кочива́лъ и дотолѣ́ вы́кочивае́тъ (Київ, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 125-125 зв.); С тымъ всимъ не веда́тъ гдѣ́

поде́ли ко́торого до́туль не мае́шь (Житомир, 1643 ЦДІАК 11, 1, 10, 124 зв.).

2. Те саме, що дотолѣ у 2 знач.: То́ смо до́то́ль все ѳписа́ли, абы́смо́са не зда́ли ко́мъ що ѳпѣ́стити зъ сто́роны га́бѣ́тъ е́ги(п)ті́а́новъ (серед. XVII ст. Кас. 8);

туди: ѳ(д) то(г)[о] ме́(ст)ца при́шли є́(с)мо до́то(л), гдѣ́ Во́ло(в)ка в И(в)ни́цу впа́дае́(т) (Житомирщина, 1639 ККПС 216).

Див. ще ДОТУДЪ.

ДОТОЛѣ, ДОТОЛЕ, ДОТОЛИ, ДОТОЛА, ДОТУЛА присл. (цсл. дотолѣ) 1. (до того часу) доти: мы не мае́мъ в жо́ны и в де́тей є́го то́го замъ́кѣ... ѳтнима́ти до то́лижъ, поки ѳли́жъ тѣ́ю вы́ше рече́нью сѣ́мѣ́ пенезе́й... спо́лна имъ ѳтѣ́ложим (Берестя, 1508 AS III, 57); чи́(м) нѣ́сте бы́ли, зва́тиса есте́ смѣ́ли па́стыри, сѣ́ще(н)ни́ки, е́п(с)пы, ко́торые пра́ви(л)ца не те́(р)па́чи то́е кривди,... до́тола на ва́(с) кли́кали, крѣ́чали..., з(ж) ва́(с) с то́го мѣ́сца ...и до́стои(н)ства изогнали́ '1598 Виш. Кн. 308); До́толе в то́м ро́здѣ́лу о пра́вдивом ко́стеле ри́мском и зна́ках є́го рекл́ езу́вита (1600-1601 Виш. Кр.отв. 171); Х́во наро́же́ніе те́пѣ́решне́е... мо́лча́ніе́мъ чтѣ́ти и ѳбо́ходити ма́е́мъ. Але то́е та́къ, и до́то́ла, бо ко́рѣ́ткаа мо́ва всѣ́ды по́требна и при́гѣ́жа е́сть (Київ, 1619 Гр.Сл. 186);

(до цього часу) досі, дотепер: нико́ли са а́(ж) до́тула ѳказа́ти не мо́(г)ло ѳ(т) ко́го бы то́(г) ли́(ст) мѣ́(л) бы́ти на́писа(н) хо́та гре́(ц)кѣ́и до́кторове па́влови є́го при́писую́(т) (II пол. XVI ст. КА 544); Є́ще: До́то́лѣ́, до́се́лѣ́, є́ще́ (1627 ЛБ 36).

2. (до того місця) доти: Але́ до́толе́ чті́ гдѣ́ ти бо́уде́тъ на́писа́нъ кра́снымъ пи́сменемъ ко́нець (1556-1561 ПС 443);

тут: До́толѣ́ сконча́лись зна́ки ро́здѣ́ла тре́тье́го на по́знаніе пра́вдиво́е ко́стела ри́мско́го, ѳт Ска́рги рече́нные (1600-1601 Виш.Кр.отв. 186).

Див. ще ДОТОЛЬ, ДОТУДЪ.

ДОТОНДЪ присл. (стп. dotąd) (до того часу) до́ги: Хо́чу ту́ при то́бѣ́ смутно́й Ма́тце трва́ти: И до́тондѣ́ ми ѳ те́бе не ѳтсту́пати (Львів, 1630 Траг.п. 168);

(до цього часу) досі, дотепер: Четвертаа голова
ω способѣ пытаня ω доробѣ з розмовами дотондѣ
належащими (к. XVI ст. Розм. 35); ω(т) двазована
книгѣ кгрєцки(х) далисмо злѣбыхъ по(л)ськихъ и.
дотондѣ пораховавши поря(д)не ѣчини(т) сѣма
(Львів, 1614 ЛСБ 1074, 4).

Див. ще ДОТИ, ДОТУ.

ДОТРАВТИ дієсл. док. Дочекати, дочекатися:
ω(т) а(н)тіхристовы(х) предотѣчω(в), стерѣчиса
пи(л)но роскѣзѣ, абы в тѣе часы нѣм о(н) при-
(и)де(т) ωшѣкѣни не бѣли, и до ко(н)ца не дотравѣ-
ши а(н)тіхристѣ са не поклонили и не по(д)дали
(Вільна, 1596 З.Каз. 30).

ДОТРИМАТИ, ДОТРИМАТИ, ДОТРИМАТ
дієсл. док. 1. (кого) (упримати когось до певного
строку) дотримати: его милост до расправы прав-
ное, тых виновайцов при себе дотримавши, часу
права передѣ судомъ ставилъ (Луцьк, 1643 КМПИ
II, 269); который арешт и припоручене... отецъ
епископѣ..., доброволне принявши, субмитоваль се
на каждом термине правномъ, ажъ до расправы
правное тых всих подданных вышѣменованных
обвиненныхъ ставити и дотримати (Володимир, 1649
АрхЮЗР 3/IV, 378).

2. (точно, без відхиленъ здійснити що-небудь
обіцяне, необхідне) виконати, дотримати: которую
припоруку и арештъ его милость панъ Сенюта доб-
роволне принял и до расправы дотримати обещал
(Луцьк, 1627 АрхЮЗР 1/VI, 581); дотримати слова,
слова дотримат — додержати слова, виконати
обіцяне: поты(м), не дотрима(в)ши и(м) слова и
присягу свою ωпустивъши, до места Ви(л)ска...
упровадивъши. у ωныхъ конѣ кѣва(л)то(в)не по-
ω(т)бира(л), возы... и має(т)но(ст) ихъ (Житомир,
1650 ДМВН 193); протестующий,... панюю Анѣну...
себе пошлюбивши, руки и перстени, же одне дру-
гому слова дотримат мело... давши, самъ...// на
коммисию отѣехалъ (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 8/III,
614-615).

ДОТУ присл. (до того часу) доти: Также и сесь
блудный молодой ходивъ, блудячи: доку не при-
шовъ голодъ у тоту сторону выдѣ Бога, доту не
мугъ ся покаяти (XVI ст. НС 9).

Див. ще ДОТИ, ДОТОНДѣ.

ДОТУДѣ присл. (до того часу) доти: докудѣ
есме живы, докудѣ душа у тѣлѣ, дотудѣ треба ся
журити за душу (XVI ст. НС 93).

Див. ще ДОТОЛЬ, ДОТОЛЬ.

ДОТУЛИТИСЯ дієсл. док. (чого, к чому)
Доторкнутися (чого, до чого), діал. дотулитися:
Также бѣзентуетъ Матѣ,... за тоту жону, што
истѣкала кровлюювъ за ѣ лѣтъ... и не могла иѣ
вытъ кого помучѣ пріяти, али пришла ико (в рук.
икой — Прим. вид.) Иисусови, и дотулила ся лише
одежѣ его, и заразѣ исцѣлила ся вытъ тои болес-
ти (XVI ст. НС 59); Пришовъ Христосъ у хыжу
Петрову и узрѣвъ тещу его, ажъ она лежить,
жѣжеть еи (огнь), и ко руцѣ юѣ дотуливъ ся, и
лишивъ еи огонь, и поклонивъ ся ему (Там же, 91).

ДОТУЛЬ див. ДОТОЛЬ.

ДОТУЛЬ див. ДОТОЛЬ.

ДОТУЛА див. ДОТОЛЬ.

ДОТКЛИВОСТЬ ж. (смп. dotkliwość) образа,
прикрість: ведьже не хотечи тоє дотѣкливости
доброе славы и почтивости своеє замолчати, але
беручиса напротивкѣ тых слов ωтмовѣ слѣднѣю
ѣчинити, просил нас господара ω ѣзычене емѣ на
то часѣ для порады з прятелми его (Вільна, 1565
AS VI, 277).

ДОТѢКНЕНІЕ див. ДОТКНЕНЕ.

ДОТЫКАНЕ, ДОТЫКАНЬЕ, ДОТИКАНЬЕ

с. (смп. dotykanie) доторк, дотик, дотикання, до-
торканья: касаніе, дотыканье (1596 ЛЗ 52); Єдинъ
бовѣ(м) бѣдѣчи неразѣлѣае(м), тоѣтъ былъ и невѣ-
димъ и вѣди(м): и дотыка(н)ю не по(д)лежачи,
былъ дотыканъ (Київ, бл. 1619 Аз.В. 79); Смысли
тѣла суть: зріние, обоняне, слухъ, смаковане и
дотиканье (Київ, 1621 Кон.Пал. 682); ω(т) Кѣрени
злого, Нечыстости, вѣтвіе. Содѣмѣа, алѣбо мѣже-
лѣбѣство, скотолѣбѣство, Бѣгѣ и людемѣ мѣрѣскіе
грѣхи, псѣота, алѣбо нера(д)ное дотыка(н)е тѣла
своего (Львів, 1645 Отаин. 55).

Див. ще ДОТЫКАНЕСА.

Пор. ДОТЫКАТИ.

ДОТЫКАНЕСА с. Те саме, що дотыкане:
ωсазаніе: Дотыка(н)еса, ωсагне(н)е (1627 ЛБ 154).

Пор. ДОТЫКАТИСА.

ДОТЫКАНЬЕ *див.* ДОТЫКАНЕ.

ДОТЫКАТИ *дієсл. недок.* 1. Доторкатися, *діал.*

дотикати: а тоє беручи въ руки свои свѣчки, того дотыкали, чого ся вамъ чинити, того дотыкали, чого ся вамъ чинити, яко людемъ инъшого закону, не годило (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/1, 156); Видѣль іаковъ въ снѣ лѣствицѣ нба врѣхо(м) єднымъ а дрѣгы(м) земли дотыкающею (поч. XVII ст. *Проп. р.* 27); Не жебы боу(с)твомъ видѣнь и дотыканъ былъ, але то толко што было по выплощѣнномъ смотрѣнію (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 79); ведлѣгъ Хрїстіанскогѣ стародавиогѣ звѣчаю нашогѣ, на колѣна своѣ оупадаючи, и головою ѡ зѣмль дотыкаючи... молѣмоса (Київ, 1637 *УС Кал.* 85).

2. (кого чим) Карати: гды єгїптѣне та(ж)ко згрѣшили... ласкаве з ними обходѣлѣса Бгъ, не караючи и(х) такіми казнѣми жебы ѡвшеки згинѣли: але дла пощивѣ(н)ѣ, навернѣна, и покѣты ихъ, дотыкалъ ихъ малыми розгъ плѣгами (Вільна, 1627 *Дух.б.* 44).

Див. ще ДОТЫКАТИСЯ.

ДОТЫКАТИСЯ, ДОТИКАТИСЯ, ДОТЫКАТИСА, ДОТЫКАТИСЕ, ДОТЫКАТЬСЕ *дієсл. недок.* (кого, чого і без додатка) 1. (*торкатися до кого-, чого-небудь*) дотикатися, доторкатися (кого, чого або до кого, до чого): Ѡсѣ(д)ри(т) написаль Ижъ, яко его вѣда(л) иоуда..., та(к) тыи его ты(ж) лжа(т) и сромѣта(т), кторыиса... тѣла его плюгавыми роукамы дотыкаю(т) и кторыи є(г) оусты скве(р)ными прїимѣю(т) (Львів, 1585 *УС* №5, 112; на полях); Хто верытъ Евангелии,... видить и ледве не пальцомъ дотыкатѣсь можетъ, ижъ Господь нашъ... Петра светого старышымъ... урядникомъ церкви Своее надъ иные апостолы учинилъ (Вільна, 1597 *РНБ* XIX, 244); Азали не маешъ рѣкъ такъ есть маю ле(ч) не могъ дотыкатиса мисы (к. XVI ст. *Розм.* 21); але сей ослаблѣный не ты(м) способо(м) яко ѡныи, анѣ ты(м) мови(л) що которїи дотыкали са его... а що мовите, або що са фрасоуете // або почекаймо поky са наро(д) розыйдетъ ѡ(т) ха (к. XVI ст. *УС* №31, 128 зв.-129); колѣ(н) дотыкаѣтѣса и до ногъ оупадаѣти брѣтнихъ, на(д) найзацнѣйшю фамїлію за

речь вышшю быти выбралѣсь (Острог, 1607 *Лѣк.* 99); Прикасаѣюса: Дотыкаѣюса (1627 *ЛБ* 98); Аггль: Ѡсязанїе(мъ) твоимъ лѣчшеѣ єси дотикалѣсь мягки(х) рѣчей, нѣжели ѡстри(х) // постовъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 274-275); Смыслы тѣды // сѣтъ оу чловека двѣрми до грѣха: понева(ж) вѣдачи, слѣшачи, дотыкаѣючиса..., в' та(к) мнѣгїе впадаѣмо претыканїа (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910-911); што се колве(к) по земли ползлетъ на персѣхъ,... єсти не бѣдете, бо брѣдко єсть, не плюгаѣте дшъ ваши(х) ани са дотыкаѣте ты(х) рѣчїи (серед. XVII ст. *Хрон.* 119); *Образно:* назбытъ розмноженаа злѣсть, и тѣла... дотыкаѣтѣса (Київ, 1637 *УС Кал.* 103).

2. (чого, о що) (*стосуватися, зачіпати*) торкатися, дотикатися (чого): а если рокъ завитого дотыкати са не бѣдетъ, тогды ведле статѣтѣ захованъ быти маєт (Луцьк, 1570 *AS* VII, 374); естли бы ся што дотыкало о почтивость, судъ то до его королевской милости отослати маєтъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/1, 146); не воспоминаю фалшивыхъ потварей, которые и учтивости дотыкаются, и иншихъ rozmaитыхъ примовокъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 116); (мовлю, в' Бгомъ надхнѣню надкѣ, котѣраа з' оухвалы и подана Ап(с)лского, вѣры Хрїстіанскои дотыкаѣтѣса) бїетъ албо нарѣшенїе принѣситъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); гдѣжъ люде... рѣчїи Бгѣ брѣдкихъ и нечїстыхъ дотыкаѣтѣса: ѡчїма на рѣчи непристойные ѡ(т) Ба и ѡ(т) Цркви заказаные гладѣтъ, котѣрыє до блѣдодѣанїа и нечистоты побѣджаютъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910).

3. (з чим) (*межуючи з чимсь, з'єднуюватися*) сходитися: добра его Обухѣ(в)ские границы маютъ с Триполемъ,... а с тыми всими дотыкаются границы его (Київщина, 1600 *ККПС* 137).

Див. ще ДОТЫКАТИ, ДОТЫЧИТИ.

ДОТЫЧИТИ, ДОТИЧИТИ *дієсл. недок.* (*стп.* dotyczyć) (кого, чого о що) стосуватися (кого, чого): А што дотычет о бои паробковъ попа пятницького, ино о то правомъ Горайна попа не // доходил, от того бою Горайн поп волен (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 194-195); А штожъ пакъ малженства, или чистоты плебанское дотычетъ, церковъ... нарадили замтузомъ, ижъ межи ихъ духовенства

не знати, кое чий отець, кое чий сынъ? (1582 *Посл. до лат.* 1137); А што дотичет знатіє вѣдомости давати, тогды повѣдилъ, же того во писаніи моемъ не найдете (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38).

Див. ще ДОТЫЧИТИСЯ.

ДОТЫЧИТИСЯ, ДОТЫЧИТИСА, ДОТЫЧИТИСЕ, ДОТЫЧИТИСЬ *дієсл. недок.* (*смп. dotyczyć się*) те саме, що **ДОТЫЧИТИ**: И князь Василей рек к томъ: Што са дотычет тых сѣл, ѡт-налом в тебе их за тыми причинами, иж ты мнѣ слѣдил не так, яко прислѣдша на боарина моего (Берестя, 1512 *АС III*, 98); што са дотычет попелѣ того, ино мает Хема князю Федорѣ его заплатит за тот попел, за каждый ласть по 11 грошей (Краків, бл. 1531 *АС III*, 390); А што са дотычет кривдъ, боевъ и грабежов людей княза Кошерского,... тогды мають тых комисари, проч ѡттол са не розеждчаючи, ѡ тии кривды, бои, грабежи людей его справедливост емѣ з Бокеемъ вчинити, подле ѡбычаю права (Львів, 1537 *АС IV*, 85); Штос дотычет бродѣ Гринкова волно князю Ковелскомѣ в том мѣстцѣ став засыпати (Ковель, 1538 *АС IV*, 168); що ся дотыче(т) хре(с)то(в) котории маю(т) бы(ти) на то(и) це(р)кви а вы на(м) пришлите ѡди(н) що мае(т) бы(ти) голо(в)не(и)ши(и) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); што ся те(ж) дотыче(т) самое тоє жоны ...кото(и)... берѣчи еє за себе жоною... записа(л) вена... три(с)та копъ гроше(и) (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); А што ся дотыче(т) служ(б)ы земское вое(н)ное, тогды я тую службу са(м) заступовати маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 135); Штѣ са всѣхъ дотычетъ, ѡ(т) всѣхъ становлено, и похвалено и принаго быти мае(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 55); Штось зась дотычетъ мѣстоименія "мы", то ся и такъ розумѣти можетъ, же Иисусъ Христосъ... овцами называетъ Израилчиковъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 434); А што ся дотыче(т) ѡ(с)татъка тоє сѣмы, то естъ ше(с)на(д)цать сотъ золоты(х) польски(х), теды ѡсмѣсотъ золоты(х) сину моему менованому...// ѡ(д)писую (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 218-219).

Див. ще ДОТЫКАТИ, ДОТЫКАТИСЯ.

ДОТЬКНУТИСА *див. ДОТКНУТИСЯ.*

ДОТЯГНУТИ *дієсл. док. (чого) (бути достатнім для чого-небудь)* вистачити: Не вм(с) ли... Сами и(з) свои(ми) слѣговинами са преко(р)млюе(т)е,... а по(д)даные бѣ(д)ные и своеє неболи рѣчного обходѣ ѡдовлѣти не могѣтъ, з дѣ(т)мй са сти(с)каю(т),... боачьса да и(м) хлѣба до пришлого ѡрожаю дотагне(т) (1598 *Виш.Кн.* 272 зв.).

ДОТЯТИ *дієсл. док. (кого) (заподіяти багато рани шаблею)* порубати, зранити, дотяти: добошъ,... з ро(с)каза(н)я пана своего небо(з)чика вы(ш) в проте(с)таце(и) меновано(г){о} пана Шимона До(м)бро(в)ного палаше(м) южъ праве семи-виумъ (!) дотя(в) и доби(в) (Житомир, 1650 *ДМВН* 202).

ДОФРАСОВАТИ *дієсл. док. (смп. frasować)* (що) звести до абсурду, наплести нісенітниці: Скарга..., яко бы власне юж на тоє подобенство проповѣдъ свою дофрасовал, иж Христос не имѣет мощи и силы властелское спасши кого без власти римского папы (1608-1609 *Виш.Зач.* 210).

ДОХОВАНЕ, ДОХОВАНІЄ, ДОХОВАНЬЄ, ДОХОВАНЬЄ *с. (смп. dochowanie)* збереження, дотримання: иншіє костелы вспоминае(т), и то(ж) и(м) што и ри(м)скомѣ дохованье наоуки ап(с)льскои приписѣеть (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); Росказуетъ имъ Иринеи очи обернути на церкви, презъ апостолы постановленные,... яко то во Ефе-саѣ... и во всей Азії и одинаковое имъ доховане науки апостолское приписуетъ (1603 *Пит.* 24); ты... за инѣстанцією певного повода, взявъши клейноты... од певное особы, которая тебе на термине покажет, до секвестру своего... взялес для дохованья... речи (Володимир, 1620 *ЧИОНЛ XIV-2*, 92); Потрѣте, оумершвлѣеть в нѣхъ похотѣ телѣснѣю пре(з) повстаглівость в дохованью вѣры малжѣнскои, ѡмоцнѣючи нѣхъ ведлѣгъ рѣченныхъ сло(в) ѡ(т) м(д)рца (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 928).

Пор. ДОХОВАТИ.

ДОХОВАТИ *дієсл. док. (смп. dochować)* 1. (що) (*приберегти до певного часу*) доховати: живина тотя теды то при ва(с)коу при дѣдоу ѡставає и ва(с)ко имає(т) то доховати вноучатоу св(о)є-моу (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 18); часть свою

пань Адамъ Прусиновский до рукъ и влады своей
взялъ, а часть молодшого сына,... и часть девки,
паней Ядвики, при матце ихъ, паней Прусинов-
ской, zostали, — до лет ихъ дохованы быти мають
(Деречин, 1582 *АрхЮЗР* 6/1, 112); все по достатку и
на инвентарь списавши, въ целости то все въ ру-
кахъ своихъ мети, и ничего не утрачаючи, дру-
гому архиепископу..., доховати и личбу при от-
даню ему зо всихъ доходовъ церковныхъ чинит
мають (Варшава, 1589 *АрхЮЗР* 1/1, 260); пас-
тоу(х)... нашо(л) ихъ пасоучи добыто(к), i в'залъ
додомъ, да(л) ихъ женъ ховаты, а кг(д)ы были часоу
дохованы, с повѣсти пасты(р)ской, обачилися
ω(т)кола(с) в'зали (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 30).

2. (точно виконувати щось обіцяне) дотри-
муватися: А кто вытравалы, при вѣрѣ в сталости
кр(с)тъ пото(м)комъ, доховалъ в цалости (Дер-
мань, 1604 *Нал.На г.Остр.* 6); Кгды нань Тоурцы
мбно натирали, И Пострѣловъ смртѣльныхъ кыл'ка
мѣ задали: Котѣрими зраненый, Живота доконалъ.
Вѣры Бѣ, и Крѣлю, и Вѣйскѣ доховалъ (Київ, 1622
Сак.В. 48 зв.); се(с)сия... для принѣтя дидакала
...котрому е(ст) полеце(н)на школа з еи околи(ч)-
ностями, по(д)лугъ ѣставовъ... которіе оному до
прочитаня... подание были, що кгды прочита(л) и
зрозѣмѣлъ... потомъ вдя(ч)не принявши, охотѣ
свою... обещаъ цале и ненарѣшене во все(м) дохо-
вати (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43).

3. *Перен. (підросли до певного віку)* доховати: А
кгды Богъ... детей моихъ до возрастъ мѣжеского,
въ которомъ малжонства... потребовати бѣдѣтъ,
здоровыхъ доховаеъ, тогды мають они себе...
малженства зычити,... не сквапаючи на красѣ
людскѣю, ани на маѣтностъ и славо чиего домѣ
(1577 *AS* VI, 75).

Див. ще ДОХОВЫВАТИ.

ДОХОВАТИСЯ, ДОХОВАТИСЕ *дієсл. док. (з*
минулого без відхиленъ зберегтися в сучасному)
доховатися: в одномъ королевѣствѣ подъ однимъ
паномъ с католиками будучи лацно се въ згоде
светои доховаеъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 313); Въ
которомъ костели порядне бискупы, почавши отъ
Петра святого, сукцесією идуть и тымъ костеломъ

справують, до которого..., мають ся всѣ иншіе
костелы сходити, — въ которомъ ся доховала тая,
которая естъ отъ апостоловъ, традиція (1603
Лит. 20); И слушная естъ речъ каждому, збавене
свое милуючому..., въ тихое пристанище Христова
корабля, церкви, мовлю, святое Восточное уте-
кати, въ которой ся доховала вцалѣ тая наука, ко-
торая естъ... синодами постановленная и завар-
тая (Там же, 91).

ДОХОВЫВАТИ *дієсл. недок. (стп. dochowy-
wać) (що) (без відхиленъ зберігати обіцяне)* захо-
вувати, доховувати: Надка наша ёстъ, границъ
Каѣоли(ц)ки(х) // Ап(с)кой вѣры не перестѣповати,
яко Ап(с)лская Століца зъ нами держи(т) и по-
даеъ, котѣрю мы цѣлою... стражею доховываемо
(Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 139).

Див. ще ДОХОВАТИ.

ДОХОДИТИ, ДОХОДЫТИ, ДОХОДИТЬ
*дієсл. недок. 1. (ідучи, ідучи в певному напрямку,
досягати якого-небудь місця)* доходити: а з лѣска
тоуж речкою ѣ великое болото, которое болото,
не доходачи Косного болота, с того вѣликого бо-
лота черезъ островокъ в лѣсѣ вѣликий (Ковель, 1540
AS IV, 237); И не доходачи того гаю Воатина,
такъжѣ посередѣ тогож болота мимо тотъ гай... до
криницы ѡлговки (Звиняча, 1549 *AS* VI, 96); въ
божници жидовской, два бахурчики... на его ми-
лость отца владыку и на духовенство, кгды съ
процесією доходили, каменемъ, ани жадною речю
не метали, доводъ..., учинили (Володимир, 1590
АрхЮЗР 1/1, 267); Мало... на морю плываеъ,
Котѣрого штѣрмъ нѣситъ, фала заливаеъ,...
пѣрѣ не дохѣдитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16); Кто на
мѣстѣ высокомъ, пѣсъ томъ не шкѣдитъ: А где
острый гостінець, тамъ нѣхтъ не дохѣдитъ (Київ,
1632 *Сак.* 304); той толко вѣдае которыи еи тѣю
дорогѣ оучинилъ абы са хто з людей не важиль
доходити раа (серед. XVII ст. *Хрон.* 65); *Образно:*
А тѣ(т) юже чите(л)нику млы(и) по до(в)гой нити
кдѣбъка бѣде(м) доходити (1582 *Кр.Стр.* 77).

2. (поширюючись, наближатися, досягати кого-,
чого-небудь) доходити: сам то добре ведаешъ, иж
ѡсторожность всакаа зѣмскаа ѡт вас, вранниковъ

тамошних до Его Милости завжды доходит (Краків, 1542 AS IV, 321); Потомъ прислали князя Шуйского изъ другимъ якимсь лешкомъ, ижъ въ насъ згода доходитъ въ костеле (1596 *МИВР* 70); яко(ж) много такы(х) есть, же забіваю(т)са троую(т), право(м) позыше(т) хва(л)шиве, пре(з) иные хва(л)шѣ а зрады доходятъ мае(т)ности свѣта того (к. XVI ст. УЄ № 31, 111 зв.); Якъ цыркель ѡ(т) крѡпки албо ѡ(т) тѡчки, или ѡ(т) пѣнкта починаючи, и ѡколо ѡбѣрненъ кѡло досконалое чини(т): такъ Дѣхъ Сѣый ѡ(т) Ѡца выше(д)ши кѡ Сѣнови доходи(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 275); Если бовѣмъ коли тысяща лѣтъ доходило и выполнялося, межи Выходнею Церковю и Заходнымъ Костеломъ розерваня ся стало (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 316); И голосъ онъ вдячный абы мя доходилъ: И зъ выбранными жебымъ ся тежъ находилъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 171).

3. (чого) (*добиватися чого-небудь, домагатися наміченого, здобувати*) доходити: А хто... збега на именье свое прийметь, таковыє вси шкоды оному, чьего збега возметь, што бы шкодоваль // черезъ того збега, такъ же и накладъ его, што, доходечы, на то наложить, маеть платити (1554 *РИБ XXX*, 264-265); Тежъ вѣста(в)уемъ и(ж) мещане... ѡ до(л)ги свои якиєко(л)ве не маю(т) селя(и) брати... але ѡ тые до(л)ги с тыми виноватыми... ѡ вра(д)нико(в)нши(х) буду(т) пови(н)ни справе(д)ливо(сти) доходити (1566 *ВЛС* 12 зв.); Такъ те(ж) и Богда(н) Халаи(м) таковое кривды пана своего доходити не може(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 94); то(т) пе(р)сте(н) тѣстаме(н)то(м) ѡ(т)каза(л) бра(т)ству ле(с)ко котро(г) пе(р)стена сама пни выкгано(в)ская доходила ѡ бра(т)ства... и дала бра(т)ству г̃ зо(л) в чо(м) бы(л) заставле(н) (Львів, 1590 *ЛСБ* 128); за которымъ де(и) привилеємъ мае(т) безъ ѡмешканья панъ богѣфаль того имѣнья ѡ де(р)жачи(х) доходити (Вінниця, 1599 *ЦДІАЛ* 181, 2, 256, 5, 1); чуючи того то пана стрья моего маетного..., не малъ чимъ, ажь есми мусель и иншую маетность мою по брате моемъ, небожчику Янушу, спалую въ повете Кремянецкомъ, контрактъ зъ розными особами учинить, за чимъ быхъ могъ тое таковое кривды

мое великое и незносное доходитъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/1, 294); Члѣвъкъ славы трѣдами доходитъ, едио даеъ, а дрѣгоє берѣтъ: даеъ праѣцѣ, а берѣтъ славъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 631); кгда менованный войтъ поведиль, же панъ мой возьметьсе за мене, яко на подѣданого деспекту своего и збитя моего, яко доходити будетъ, оповедалъ, до турмы..., усадити казал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 369); не слѣхали есть мене што(ж) крови егѡ доходятъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 68 зв.); **правомъ доходити** — (*домагатися чогось за допомогою судового вироку*) доказувати судом (у суді): позволяємо абы ѡ такѡвые добра ѡ(т) цркви ѡ(т)нѣты котѡрыє бы неслоушне хто держаль волно было позывати а правомъ ихъ доходити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); са(м) за себе прирекаю и доброво(л)не опи-сѡюся и(ж) жаде(н) з ни(х) ани я са(м) жа(д)ны(м) право(м) на не(м) само(м)... доходити и по(и)скивати николи не мае(м) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 48 зв.); **правне доходити** — те саме, що **правомъ доходити**: Па(н) рѣцкии з Мѣрохѣвски(м) кгда до мана(с)тыра кгда(л)то(м) наше(д)ши, где сталася битва и дзвонили на кгда(л)тъ, котрого кгда(л)тѣ правне на на(с) доходи(л), и коштѣе(т) то не мало (Львів, 1615 *ЛСБ* 1047, 4 зв.); теды так тотъ посаг, яко и иншие спадковыє речи по родичахъ моих, што бы на часть мою належало, вышѣреченой цорце моей милой... дарую и яко своеє власности правне доходити волно ей будетъ (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 86).

4. (кого) (*ставати відомим кому-небудь, розпознаватися*) доходити (до кого): Яко слѣхи нас частокрот доходили и розѣмѡючи с послов и посолства цара Перекопского... иж ѡн злый ѡмысль на панства наши маеъ..., казали есмо панам радам нашим... готовѣ быти кѡ обороне панства нашего (Краків, 1538 AS IV, 155); просим, абы был посилок послан ѡт Вашой Милости, люд слѣжебный..., и с тымъ пан Потоцкий... до Его Кролевской Милости ехал, бо нас того частокрот ведомост и слухи певныє доходят, а замок, в бѣдованю..., вонтпливый маемъ (Вінниця, 1569 AS VII, 324); не поводи(н)кро(т) доходи(т) мя вѣдомо(ст) та(к)

пре(з) писанія яко и пре(з) ѡстное ѡска(р)живаня
ѡм ѡ таки(х) кри(в)да(х) (Луцьк, 1600 ЛСБ 349,
1); Якож видячи, же собор не складається, послал
до митрополита Грегорка, писара его, который при
нем мешкалъ, абы собор чинилъ, кгдажъ его слу-
хи доходят и речи дивныя о епископехъ (Львів,
1605-1606 *Перест.* 29); самии панове унити...
справы наши вытчаючи, акгкгравовали (!) и въ
нивечъ обертали, а курсь справедливости светой
не доходилъ (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 817).

5. (*одержувати, надходити*) доходити: а до того
золотыхъ полских сто на каждый рок з аренды...
мѣсцкой корчемное и млиновой от арендара
кождого до рукъ отца игумена завше доходити
мает (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); пожы-
то(к) з продажи свѣчокъ такъ же подѣлены(и)
заровно з ны(х) каждого мае(т) доходити (Львів,
1637 ЛСБ 1043, 50); Срокго напомнимъ,... хто
ко(л)ве(к) до того млына молоти приве(з) бѣ(з)
меро(ч)ки звычайное не моло(л). Але все зупо(л)-
на до ру(к) ѡйца Игумена и Бра(т)и Мана(с)тыра
Густы(н)ско(го) доходило (Чигирин, 1649 *ЦДІАК*
203, 1, 5, 1).

6. (*дiзнаватися, досліджувати*) доходити: ѡный
че(р)нски(и) доходачи в речи пе(в)не(и)шое тую
де(в)чину помененую пере(д) собою постави(в)ши
яко послане(ц) владовы(и) пыта(л) которы(м)
ѡбычае(м) а хто тоє дѣла замо(р)дова(л) (Володи-
мир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); Кѡ томѡ зъ исторiй
дохѡдимо, же собѡрѡ ка(р)фаге(н)ско(г) i афри-
ка(н)ско(г) папѣжове ри(м)скіє... потвѣ(р)дiти не
хотѣли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 148 зв.); всѣ...
сѡды Бжiи вѣдати не мѡжнаа естъ рѣчь, и дла
тогѡ налѣжитъ намъ не быти в' томъ бадлiвыми:
еднѡкъ чого домнѣман'емъдохѡдимъ, повѣжмо,
же частокрѡтъ и Побѡжныи Мѡжѣве мѡкѡ маючъ
пре(д) смѣрт'ю (Київ, 1625 *Кон.Каз.* 39); Видѣлис-
мо те(ж) еднѡго...// же собѣ са(м) нѣгды... iссти
не готовѡлъ... мѣлъ звѣча(и)... якогѡ... гѡста зна-
(и)шо(л)... з ни(м) в товѡри(ст)вѣ... илъ,... тѣды до-
хѡдимо, и(ж) я(к)... ѡмѣю(т) поств занехати... гды
они ѡди(и)дѡтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 80).

7. (чого, iз чого i без додатка) (*досягати розумiн-
ня чого-небудь*) робити висновок, додумуватися
(про що), доходити (до чого): с которого листѡ яв-
не его быти ѡ(т) латинникѡвъ спотварѡнымъ
дохѡдимо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 106); Раз-
смошрѡю: Оусмотрѡю,... розмышлѡю, домышлѡ-
юса, мнѣма(н)емъдохѡждъ (1627 *ЛБ* 106); Разѡмѣ-
вае(м): Дохѡдимо (Там же, 107).

8. (*iз запереченням*) бракувати: а естлибы са не
ведле реестров Его Милости тьи платы тепер зна-
шли, а чогобы не доходило, тѣды Его Милость
маеъ нам того докладати своим грошом (Звиняче,
1553 *AS* VI, 9).

ДОХОДИТИСЯ *дiєсл. недок.* (чого) Добивати-
ся, домагатися, доходити: а сознаваючи, не могу-
чы се доходити тоє справедливости, оных всих
принцыпалов и компрынцыпалов подданных его
мил... до росправи правное в петънадцати тисечей
золотыхъ полских арештовал и урядовне прыпо-
ручил (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 51).

ДОХОДОКЪ *ч.* Невеликий прибуток: я, зважу-
ючи, ижъ тотъ то храмъ не маеъ бы наименшого
дохѡдку, и уминилъ емъ себѣ нецо зо своего грунту
солтыского на церковь святую удѣлити (Фоль-
варк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225).

ДОХОДЪ, ДОХУДЪ *ч.* Прибуток, дохiд: мы
такѡж [дере и ѡт нас] дали и потвѣрдили,... пи-
сарѣви нашѣмѡ, тоє прѣдрѣченное сѣлѡ... съ вѣсемъ
дохѡдомъ (Сучава, 1502 *BD* II, 192); Маеъ князь...
тот замок... держати... зо всими доходы, пожитки
и поплатки (Городно, 1507 *AS* III, 49); онъ маеъ тому
Игнатю зъ дохѡдовъ и зъ даней монастырскихъ
четвертую часть ему давати (Краків, 1525 *АЮЗР*
I, 68); Сторожи и кликѡны до замѣкѡ бывали
пе(р)во съ сѣль... а потомъ на(и)мовано ихъ з до-
хѡдовъ замѣковы(х) (1552 *ОБЗ* 144 зв.); Дохо(д)
старостинъ (1552 *ОВiн.З.* 133 зв.); ѡ бра(н)е дохо-
до(в) на вряде(х) (1566 *ВЛС* 34 зв.); маеъ его
мл(с)ть... тые две части де(р)жати и вживати... з
лю(д)ми зъ и(х) платы доходы и роботами (Кре-
менецъ, 1577 *ЛНБ* 103, 459/IIIс, 102); тая це(р)ковъ
мате(р) бо(ж)я ѡ киеве вельми ѡбога и нико-
торы(х) дохѡдо(в) ку не(и) нѣтъ (Київ, 1581 *ЛСБ*

62, 2); Хотя(и) же не маючи на (то) доходу(в), но надѣючися на г(с)да б̄га А на правосла(в)ныя хр(с)тяны: // Купили есмо тые всѣ приправы дрѣка(р)скіе до дрѣка(р)нѣ належачіе... за по(л)-торы тысячи золоты(х) (Львів, 1585 ЛСБ 70, 1-1 зв.); жаде(н) абы до свѣго пожи(т)кѣ, таковы(и) дохѣ(д) не смѣ(л) собѣ привлащати (Ясси, 1614 ЛСБ 451, 2 зв.); оны(м) прыказа(л) и тые села обе(д)ве с по(д)даными и и(х) пови(н)но(с)тя-(ми).... и вшелякими принале(ж)но(с)тя(ми) и дохода(ми)... п(а)ну Лида(в)скому... до выкупна пода(л) и по(с)тупи(л) (Житомир, 1649 ДМВН 189); манастырски(и) дѣхо(д) слабы(и) и не-(д)ба(л)ство около хѣры(х) велѣкое (серед. XVII ст. Кас. 102 зв.).

ДОХОДЫТИ див. ДОХОДИТИ.

ДОХОЖЕНЕ, ДОХОЖѢНЕ с. 1. Досягнення чого-небудь за допомогою суду, здобування правом: о(н) для мене во вшеляки(х) нале(ж)ности(х) потреба(х) и припа(д)ка(х) мои(х).... яко те(ж) и в дохоже(н)ю маестности моеє о(т)чизное здоровья працы кошту и накладовъ свои(х) николи не литует(т) (Володимир, 1588 ЛНБ 5, II 4046, 122 зв.); то все вечъными часы ѡморяючи о дорогѣ до дохоже(н)я и ви(н)дыкова(н)я того всего завираючи на што є(с)мо тотъ квитъ нашъ доброво(л)-ны(и) межи себе дали по(д) печат(т)ми и(с) по(д)-писами рѣкъ наши(х) вла(с)ныхъ (Вінниця, 1623 ЛНБ 5, II 4058, 27); Самъ се з оно(г) зрекъши вечъне ѡстѣпую и дорогу самому себе потомъкомъ... и далекимъ повинънымъ своимъ до дохоженя того млына загорожаю и заразы... в посесию пу(с)чаю и подаю (Житомир, 1647 ЦДІАК 11, 1, 12, 31 зв.).

2. (вияснення чогось) домисел: Оумышляю, сьсловляю: Ракѣю, ѡважаю,.... дѣмысль, дохожѣ(н)є або домнѣманье чиню (1627 ЛБ 167).

Пор. ДОХОДИТИ.

ДОХРАПАТИСА дієсл. док. (стп. dochrapać się) (чого) (зробити зусилля додуматися до чогось) зрозуміти, діал. дохрапатися: попы наші хотѣ бы са кондицієй плебанѡ(в)... дохрапали... мѡгѣтса тѣды тѣєю кондицією в' котѡрой тепѣрѣ сѣть и тымъ радо(м) на(д) свѣцкими, котѡрого в' рѣчахъ

дѣховны(х) заживаю(т) контентовѣти, яко(ж) б̄гобѡйные пѣвне контенѣтоують (Острог, 1598-1599 Апокр. 196 зв.).

ДОХУДЪ див. ДОХОДЪ.

ДОЧАСЕНЬ див. ДОЧАСНЫЙ.

ДОЧАСНЕ, ДОЧАСТНЕ присл. 1. (тимчасово)

дочасно: Его Милость князь Козека, и панъ Янъ Бокѣй мають са зъ ласки своеє старати, абы ѡтъ Земна въ границы именю моемѣ Сѣходоламъ ѡтъ княза Чорторыского покой вделанъ былъ, не може ли быть вечне, тогды хота дочастне, жебы межи поддаными// шарпанина не была (1577 AS VI, 84-85); И ѡвыє рѣчи Свѣтѣ дочасне слоужать, А ѡвыє з' Бѣгомъ вѣрнымъ вѣкѣйсте плоужа(т) (Львів, 1615 Лям.Жел. 6); А если(ж) дочастне тѣе з'єднѡчѣніє повѣди(т) Николаій, же ся ставѣеть, присмотрѣ ми са знѡвѣ роздѣмными очѣма таємне ѡповѣданой безбѣжности (Київ, 1619 Гр.Сл. 290); Попрацѣймо дочасне для несказѣте(л)ны(х), абыс'мо дочасне роскошѣючи, безконѣчны(х) не оутраѣтили (Київ, 1637 УЄ Кал. 802).

2. (передчасно) дочасно: та(к) и теперѣ роздѣймо, кого доча(с)не б̄гъ караєть, вѣчно з' собѡю мѣти хѡчєть, а кого по воли пѣщаєть, ту(т) его доча(с)не о(т)правлѣєть (Острог, 1587 См.Кл. 12); А если не послѣшаєте ч(ст)ъ азъ о(т) крови вашеє. вѣдаючи тѣды // вѣда(и)те яко погынете, и дочасне и вѣчне. о(т) чого васъ хѣ црѣю заховати, на покааніє же привести ра(ч) (п. 1596 Виш.Кн. 259 зв.-260); С котѡрого [Іоанна] оусть, яко свѣча наоука похѡдитъ,.... если и тѣмъ тѣломъ, в' Хр(с)тѣ засноуль дочасне, Лѣчь и по смѣрти, с кнѣгъ своихъ, оучѣтъ ясне (Львів, 1614 Кн. о св. 4 зв. нenum.).

Див. ще ДОЧАСТНО.

ДОЧАСНОСТЬ ж. Тимчасовість: Еслѣж' всѣхъ дочасностей нѣзашто не повѣжимѡ: если всѣхъ сегосвѣтныхъ рѣскошій // тѣне не ѡщацѣмо, на б̄га смѡтрѣти и Емѣ оугодѣти не змѡжемо (Київ, 1637 УЄ 878).

ДОЧАСНЫЙ, ДОЧАСНИЙ, ДОЧАСТНЫЙ, ДОЧАСТЫЙ, ДОЧАСЪНЫЙ, ДОЧАСЕНЬ прикм. Тимчасовий, не вѣчный: Прото... приказѣмъ тебе, ажбы еси... во всемъ слѣдшне, а радне на томъ

именно мешкаючи, яко пани дочаснаа справовалася (Вільна, 1552 *AS VI*, 131); кожрый который слыши(т) слово цр(с)твіа... не имає(т) в собі корене але є(ст) дочасень (1556-1561 *ПС* 61 зв.); я... Андре(и) Федорови(ч) Елец... вы(з)наваю... же вси речи на (с)вете сѣ(т) доча(с)ные то(л)ко смє(р)т певне(и)ша єст (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15); ѡпрѣснокъ тежъ жидовьски(и) мєрѣтвий, рєчѣ дочаснѣю а прошлѣю ѡставилъ вмѣсто хлѣба повсєднєвного досконалого (Острог, 1587 *С.м. Кл.* 18 зв.); слуха(и) чловєчє дочасни(и), килко било царє(и), князе(и),... почавши ѡ(т) Адама ї до сєго днє (XVI ст. *Сло см.* 335); каждый тогды вѣрный//... надѣятис мает во всѣх потребах так дочасных, як и вѣчных (Вільна, 1600 *Катех.* 9-10); панъ Дорогоста(и)ски(и) показаль листь, дарови(з)ну п̄на воеводы киевського, не яко на вєчѣность, але яко на доча(с)ное де(р)жа(н)є того имє(н)я Обухова (Київщина, 1600 *ККПС* 158); такъ по дроўгой Сторонѣ ещє зрадлившєе небєзпечєн'ство, абы якъ Сирїновъ лагодными гблѡсы оугласканомоу порбжнєю хвалюю, и // славою дочасною на пыхоу звєденомоу, на згинєннє дѣшєвное не прїйти, перестерѣгатиса того потреба (Львів, 1614 *Кн.о св.* 440-441); Еи Мил... важиласє... паньну Катерину Потєєвну, собе толко до мєшкѣнѣя // дочастного даную и повероную цорку свою... потаємнє в станѣ малѣженскїй отдати (Володимир, 1615 *ИКА*, дод. 111-112); А до того и дочастное Дѣа похожєніє а не прѣ(д)вѣчно быти знайдєтсѣ, што все мѣсца не маєт (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290); А не тѡлкѡ на дочасно(м) пожи(т)кѣ и слѡвѣ шкѡдѣ высѡкѡ ѡ собѣ роздѣлючїѣ понѡсѣтѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4); Кожьдому чоловѣковѣ, на ти(м) мизє(р)нымѣ и доча(с)ны(м) свєтє мє(ш)каючому, нема(ш) певнє(и)шє(и) рєчи на(д) смє(р)тѣ (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 217).

Див. ще ДОЧЕСНЫЙ.

ДОЧАСТНЕ *див. ДОЧАСНЕ.*

ДОЧАСТНО *присл.* Те саме, що дочасне у 2 знач.: О горе, о горе души очищаемой, и таким престелям мы вѣры не даймо. Карает бог грѣшных

дочастно и вѣчно, а такіи кламства дяволу прилїчно (к. XVI ст. *Укр.л.* 83).

ДОЧАСТНЫЙ *див. ДОЧАСНЫЙ.*

ДОЧАСТЫЙ *див. ДОЧАСНЫЙ.*

ДОЧЕКАТИ, ДОЧЕКАТЬ *дієсл. док. 1.* (кого, чого і без додатка) (*розрахувати на чиєсь повернення, появу когось, на настання або здійснення чогось*) дочекати, діждати, дочекатися, діждатися: Нехай вам надѣи и оттухи (яко не дочекаете того николи по Руси) не чинит! (1598 *Виш.Кн.* 125); Николи того вилялетъ, ани жадєнъ непрятель церкѣви Божєе не дочекаєтѣ// абы вера правдивая церкѣви свєтєе Восточное мєла шванкѣ який за тою єдиностыю одѣнести, опрѣчъ сцѣзмы проклятое (Вільна, 1599 *Ант.* 697-699); То(и) то заплатє прєрєчєны(и) па(н) Бѣлобрє(с)ки(и)... о(т) самого кнѣзя Ружи(н)ско(г)[о]... дочекати не могучи... ѡ суму пропалую... свє(т)чи(л)сє (Житомир, 1605 *ДМВН* 26); Потѣхи с' Сыноуѣ, ѡ(т)цєвє дочекаєтє: И бнѣ маєстѣтѣ Бжїй огладѣетє (Львів, 1609 *На Злат.* 4 зв.); а ижъ ѡныхъ дочекать не могли, тогды гуєжъ копу мы вси, копники,... до пятниці... одложилисмо (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/І, 85); не дочека(в)ши извѣщенїѣ ѡ(т) вшѣ(х) мл(с)тєй, а(ж) на дрѣги(и) днѣ по сє(д)миці мєшканя моего в монастыри, бє(з)гла(с)нє... ѡ(т)ѣхалє(м) (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2); бє ѡ(т)чє дай на(м) абы(с)мо... радостїю дочекали єго (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 51); таа дла ч(с)тєсти своєи вдовїнної, не тѣлко Пр(о)рѡцкогѡ Дѣа гѡдною сѣ бѣти стѣла, але на(д) їншїє высѡкїє Патріѣрхи и Прр(о)ки Мєссїю дочекѣвши, ѡчїма своїми ѡглядѣла, и ѡ ѡномѣ пророковѣла (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 924); не могучи тѣє хлопы засажєнє... пана Кгавловського на тых засадѣзках своих дочекати, одходєчи з них, далшїє похвалки учинили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476); *Образно:* Чогѡ їжъ бчи ѡного не дочекѣли, якобы з дроўкѣ книгѣ тоую огладѣли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нєнум.).

2. (чогє) (*дожити до певного часу*) дочекати, дочекатися: оуторѣи на(м) бє(з)печнѣю добрѣгѣ, а кгда того дочекаємъ, оудѣлѣи на(м) лѣски своєи, памѣтай на на(с) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 209); Кот-

рый дна ннѣшнего даль намъ дочекати, И с Паны Нароженье его огладати (Львів, 1616 *Бер.В.* 67); дѣло це(р)кве такъ вспаняле выставленое ѡ(т) ва(с) посвящение... а по повелению святѣ(и)-шого вселе(н)ского патриарха в сове(р)шение привести, дочекати видѣти и служит Богу (Пуятинці, 1630 *ЛСБ* 511, 1); Котрои. о Пасхо. абысмы дочекали: И тебе въ немеркаючомъ дни заживали (Львів, 1630 *Траг.п.* 177); нѣгды не дочекати — (загрози́ве попередження, що щось не відбудеться) ніколи не дочекати: Якъ то, тутъ маєт Ісѣ до пекла оуступати И всѣхъ моихъ вязнѣвъ ѡ(т) мене взяти? // Ти того нѣгды не дочекаеш, Тилко славу тую дурно розмножаешъ (1 пол. XVII ст. *Сло зб.* 22-23).

Див. ще ДОЧЕКАТИСЯ.

ДОЧЕКАТИСЯ, ДОЧЕКАТИСА, ДОЧЕКАТИСЕ, ДОЧЕКАТЬСЕ, ДОЧЕКАТЬСЕ *дієсл. док.* 1. (чого) Те саме, що дочекати в 1 знач.: Где, того дня, мы се ничего дочекать не могли, послали-смы до его милости, ксендза архыєпискупа Львовского (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/І. 521); Не дочекавшиа ниякого росказанья вѣм... атбли виждѣ, же са намъ чась назначѣный доро́ги на́шей приближае(т), с которон якобыса выплести, и самъ не вѣдаю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 20); А челядь пана Лишькина с тым быдломъ не могучи се дочекати порому, мусили тамъ змешкати в окопи через дни и ноч одну (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 616); панъ Станиславъ з Подгородное... взявши досконалую ведомость о прии́нципалах.... през час немалый справедливости з них жадаючи, а оной се дочекать дотолъ не могучы, передъ тымъ же урядомъ и акътами жалобливе свѣдчыл и протестовал се напро́тивко хлопомъ и подданымъ... пана Адама з Брусилова Кисели (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 365); *Образно:* Анѣ са ѡчи мои оутѣшатъ смѣтрачи на твою твѣрь, ѡхъ нѣнѣзнаа якѣхъ дочекаламса смоу́тныхъ хма́ръ (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 6).

2. (чого) Те саме, що дочекати у 2 знач.: и въ прышломъ року 1600. коли у Руси на литере Б стати будетъ, посмотратъ, хто ся того дочекаетъ, если ся ѡилялетова ворожка не змылитъ (Вільна,

1599 *Ант.* 773); Если бы те(ж) Сѣдѣ И декретѣ ша(с)ливого, И По на(с) да(л)ся Бгѣ дочекати, ѡказала бы того Потреба Гроше(и) Ты(х) бы те(ж) И на лихвѣ Набыты, Ста Или дво(х) золоты(х) Позвляє(м) (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.); Дай намъ и далѣй вѣ потѣхахъ са дочекати: Пѣснь ѡ втѣленю твою(м) з Агглы спѣвати (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); Алеть кгдаждемъ я, въ жалю том зостала, Ахъ мнѣ матце, смутку ся дочекала (Львів, 1630 *Траг.п.* 165); *Образно:* Ижъ са покѣю ннѣ землѣ дочекала, Котраѣмъ то та(к) долго по(д) прокла(ц)тво(м) трѣвала (Львів, 1616 *Бер.В.* 70).

ДОЧЕКАТЬ *див. ДОЧЕКАТИ.*

ДОЧЕКАТЬСЕ *див. ДОЧЕКАТИСЯ.*

ДОЧЕСНЫЙ *прикм. (стп. doczesny)* 1. Те саме, що *дочасный*: В месцяхъ всѣхъ добръ дочесныхъ и вѣчныхъ зычливый и служити готовы мещане Немировскаго братства церкви пресвятого и животворящего Духа всѣ купно (Немирів, 1642 *КМЛМ* II, 241); Незбо(ж)не // тогды чына(т), которые для зы(с)кѣ и пожыткѣ дочесного, алѣбо ласки чыѣй ищѣчы, алѣбо для яко(и) двѣрности и оутѣхи, то́тъ оурадъ бжый ѡ(т)правдють (Львів, 1645 *О тайн.* 85-86).

2. У знач. *ім.* Невічний, передчасный: што бы то былъ за роздѣмъ, для земли(х) нб(с)ный, для телесныхъ дхѣвные, для дочесны(х) вѣчные, для проклаты(х) спасительные рѣчи опѣцати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 199 зв.).

ДОЧИСТА *присл. (зеть все, повністю, нічого не залишаючи, не приховуючи)* дочиста: Што дей одно было рынштунку моего: зброя, седла, серебра, золота,... и иныхъ речей, вшелякое живности — муки ржаные, пшеничные..., сукъна простые и полотна, отъ мала до многа, што дочиста — все погорело (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 130); Што абѣвѣмъ смѣ на перешкодѣ было, же вѣдаючи ѡ все(м) первѣй, и йнѣшимъ ѡ томъ дочиста оповѣдѣвши, абы не оушѣлъ и не оукрылѣса ѡ(т) мѣки (Київ, 1637 *УС Кал.* 456); Бо прѣчь то́го, же жив(о)т) преполієрованы(и) и вѣтерты(и) дочиста, не в многи(х) бывае(т) зна(и)дены(и) (серед. XVII ст. *Кас.* 59); выметѣ ѡста(т)ки домѣ Ієрѣвоамового яко

выметаю(т) гной аж дочиста (серед. XVII ст. Хрон. 305).

ДОЧИТАТИ *дієсл. док.* (чого) Дочитати (що): не хочу та теперъ фрасовати, не зычачи абы(с) и того роздѣлѣ котóрому... тоу(т) конѣцъ чиннѹ, с квасны(м) дочитати, и до читан'я трѣтее части... такъ же з невесѣлымъ лицѣмъ пристоупити мѣль (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91 зв.).

ДОЧИТАТИСЯ, ДОЧЫТАТИСЯ, ДОЧИТАТИСА, ДОЧИТАТИСЕ *дієсл. док.* (в чому, о чім, чого) (*читаючи, довідатися про щось*) вичитати (що), дочитатися (чого): посылає(м) ва(м) писаре(м) нѣши(м) ли(ст) то(т) которы(и) писаны(и) до на(с) та(м) же всю несправу до(ч)тѣтєся в то(м) листѣ г(с)дрѣско(м) (Стрятин, 1561 *ЛСБ* 35); могъ са того дѣєписъ... в' дѣаніихъ соборовы(х) чере(з) своижъ латн(и)ники выданыхъ дочитати, где межи иншими и тые са слова найдоую(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 131); Въ перьшомъ листѣ моемъ выличиломъ, што все ижъ тебе подобно съ памяти вышло, — читайже его знову, ачей дочтѣтєся! (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099); На што им от благоверныхъ един з братства лвовьского от казалъ в тые слова, яко ся вышъ дочитаєшъ далей о томъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42); А вѣдже чо-го хто не дочытається въ Рускомъ, того довѣдается въ Полском писаню (Вільна, 1608 *Гарм.* 172); Прочитай... всѣ Ев(г)лїи... и дочитаєшъса того, ижъ до которого... домѣ былъ Хс запрошєный, в' ко(ж)до(м) добродѣйства... // заставова(л) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 308-309); *Образно:* Горѣ, мѣвлю, Парнасѣ и Геликонѣ, на котóрыхъ абы са вѣсь свѣт' малый могль твоєи славы, и телѣснымъ и дѣшевны(м) окомъ, дочитати (Київ, 1632 *Євх.* 292).

Див. ще ДОЧИТОВАТИСЯ, ДОЧИТЫВАТИСА.

ДОЧИТОВАТИСА *дієсл. недок.* (*читаючи, довідуватися про щось*) дочитуватися: ѡ(т)сылаєть ихъ абы са в' писмѣ мойсєєвѣ дочитовали (1556-1561 *ПЄ* 358 зв.).

Див. ще ДОЧИТАТИСЯ, ДОЧИТЫВАТИСА.

ДОЧИТЫВАТИСА *дієсл. недок.* Те саме, що дочитоватиса: оумєрь к(р) стѣфанъ по смє(р)ти

его в' интерєкгноу(м) яко знову ты(м) барзо конфедерация єсть оутвержена, в' конституцияхъ са дочитываемѹ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25).

Див. ще ДОЧИТАТИСЯ.

ДОЧКА, ДОЧЬКА, ДЪЧКА *ж. 1.* (*особа жіночої статі стосовно своїх батьків*) дочка: А пак Добра, дочка Иванкова, и племенниковє єи... привилїа що имали оуика своего пана Шандрѣ портарѣ ѡт нас же на тоє село на Должещи (1502 *ВД* II, 196); Я Гришко... земанин господара, корола Єго Милости... из сынни своими... и з дочкою моею из Федкою, визнаваем сами на себє сим нашим листомъ (Острог, 1514 *АС* III, 112); князь Юрєй Жєславский давал дочкѣ свою за пана Семєна Ѱлизаровича и за тою дочкою своею вѣно дал (Краків, 1537 *АС* IV, 78); Которое войтовство Лѣвкое кѣпили єсмо в дочок войта Лѣвкого, Яна (Берестя, 1544 *АС* IV, 401); ѡсифъ... ма(л) с перьшею жоною своею дѣтєи сємеро. чтыры сны а тры дочкы (1556-1561 *ПЄ* 338 зв.); поняль єсми за себє в малжонство... дочьку пана Олєхна Белостоцкого панну Федору (Смиків, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 256); року того(ж)... ѡ(т)дано гѣбино(и) на погрѣбъ коли до(ч)ка єи вме(р)ла зо(л) д̄ прє(з) пана миколая добра(н)ско(г) (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4); Тилкож если лѣтъ доростуть дочки... Насти Васчыхи... маєт Омєлко сын Антипов оныхъ з маєтности отцевской... вывинити (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 14); Подданный... пана старосты... зъ волости Черниговское зъ деревни Бокровици... дочку свою... выдавъ бывъ замужъ за котляря (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); Тогó жь часѣ дочка Фараѡнова вышла на прожаккѣ (!) и кѣпанье до реки з панны своими (серед. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.); *У порівн.:* Заправды якаа мѣтка, такаа дочка (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 994); бісова дочка — (*прокляття*) бісова дочка: I szto tá bisová doczká bałamutyt ([Раків], поч. XVII ст. *Траг. фотокоп.* 2).

2. *Перен. (звертання до дівчини або жінки взагалі стосовно народу)* дочка: Заклинаю васъ, дочки Иерусалимскїа, черезъ серны а елєни полные, абысте не будили ани прочютити казали милое моеє, докуль бы сама, олижъ хотѣла (поч. XVI ст.

Песн.п. 52); А ꙗко рекль єи дѣчѣко вѣра твоа зѣдоро-
вою тебе оучинѣла. иди зѣ миромъ, и боу(д) зѣдорова
ѡ(т) немочи твоєи (1556-1561 *ПЕ* 145 зв.); До(ч)ки
ієр(с)ли(м)скѣи, не пла(ч)те менє, але пла(ч)те
себе и дѣтїи свои(х), чо(м) моужевє вашѣ вziali
кро(в) мою на себе и на пото(м)ки свои (к. XVI ст.
УЕ Трост. 70); Збирайтєса прѣвыи снѡвє и дѡчки
сїбѡнскїа, збирайтє: оуслышѣте зѣцность дѡмѡ
своєго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 66 зв.).

Див. ще ДОЧЬ, ДЧЕРЬ, ДЩЕРЬ, ДЩИ.

ДОЧЬ ж. Те саме, що дочка: а доч єи кнежня,
без воли матки своєи, трикоть по него слала хлоп-
ца своєго, абы там кѡ ней ехал (1564 *AS VI*, 245).

Див. ще ДЧЕРЬ, ДЩЕРЬ, ДЩИ.

ДОЧЫТАТИСЯ *див. ДОЧИТАТИСЯ.*

**ДОШКА, ДОШѢКА, ДОШЬКА, ДОСКА,
ДОСЧКА, ДОСЩКА, ДОШЧКА, ДОЩКА,
ДОЩѢКА, ДОЩЬКА, ДУШКА, ДЪШКА** ж.

1. (*плоский тонкий кусок дерева, выпиленный з коло-
ду*) дошка: Wody też u zamku net, ktoraja studnia
począła była wybywaty u nemało ne wybiła puldesiata
saźnia. u doszkami operena (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР*
6/1, 20); Кгдыса што в замькѡ... ѡтѣ ветрѡ ска-
зи(т) дощѣки гдє пошпадывають... то пови(н)ни
ѡправовати тѣтошниє мешчанє (1552 *ОКан.З.* 21 зв.);
а кѣ дошка(м) слоны поприставѣливаны и пова-
заны кобылицами з дошо(к) тыхъ же со(с)новыхъ
нето(л)стыхъ (1552 *ОЧерк.З.* 17); ходили єсмо до
тоє коморки, смотрєчи знакѡ, гдєбы стрєлено и
досчки ѡтдирали, знакѡ дєи жадного стрєлена
тамъ не нашли (Петрків, 1564 *AS VI*, 251); за ца(м)-
ру єї гро(ш)... // ...за дощѣкы... за тє(р)тицѣ... г
з(л)оты(и) и дєса(т) гро(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ*
1040, 9 зв.-10); А с кухни, дєры выламавши, сто-
лы, лавы, дошѣки и все начыне побрано (Воло-
димир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 347); прєждє тыхъ
малыхъ банѣ не было, толко было дошѣками
покрыто (поч. XVII ст. *КЛ* 82); Дали(с)мо зновѡ за
дѡ(ш)ки золоты(и) (Львів, 1607-1645 *РДВ* 32 зв.);
Дѡска: Дѡска, дѣль, драйица (1627 *ЛБ* 34); доска
asserres (I пол. XVII ст. *Своб.* 24); planca(e), скри-
жа(л), доска (1642 *ЛС* 318); Начинишѣ тѣжѣ дѡ-
шокъ стоѡчихъ з дѣрева кѣдрѡ в дѡлгость лакоть

по дєсати кѡждаа а на шїрѣ полтора: а столѣпъ
одїнѣ ѡ(т) дрѣгѡгѡ по два лѡкти стояти мѣєтѣ
(серед. XVII ст. *Хрон.* 103 зв.);

обкладинка, оправа, палїтурка: заса... ѡ середѡ
по велицѣ дни... прибыло єв(г)лиє ѡбѣ до(ш)цѣ
срѣбръныи которыи важа(т)... гривє(н) срѣбра
(Львів, 1579 *ЛСБ* 1033); дошѣка срѣбрънаа позло-
(ти)стаа на єв(г)лии (Там же), Єв(г)лиє писанѡє зѣ
ѡбѣма до(ш)ками, и(з) дѣѣма клявзѣла(ми), изѣ на-
ро(ж)ницами пѡклястыи (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 2).

2. (*плита з написами культового призначення*)
скрижалѣ: двѣ пр(о)ркѣ имѣлѣ законѣ бѣжи на-
писанѣ на каманы(х) дошка(х) (1489 *Чет.* 115 зв.);
Што єсмо мєли... по(д) дѣшѣкою врѣхнєю на ко(то)-
рой то єсть выѡбраженѣно распѣтїє гѣ бѣ (1556-
1561 *ПЕ* 443).

3. Пристрїй для катування: єсли(ж) тєды вѣша
мїлѡсть... прѡти(в) на(м) ѡзабла, вѣжды нєхѣй вѣ
роуши(т) мл(с)тѣ прѣвѣ вѣм, котѡрѡє вѣ єдны(х) дѡш-
кахъ з нашими (вѣ котѡры(х) кгвѣлѣтѣ тепєрѣ// тер-
пимо) замкнѣны, и єдныи звѣзками ѡутвєрѣєны
сѣтѣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 215 зв.-216).

ДОШЧЕНТУ *див. ДОЩЕНТУ.*

ДОШЧКА *див. ДОШКА.*

ДОШЬЧЕНѢТУ *див. ДОЩЕНТУ.*

ДОЩАДКУ *присл.* До ѡстанку, до рєшти, пов-
нїстю все, дощєнту: всѣѣсєски, доща(д)кѡ (1596 *ЛЗ*
40); Бѣгѣ тѣн рѣчи постѣпїлѣ не хотачи грѣху
по(д)даныи рѡжѣи лю(д)скїи згѣбїти доща(д)кѡ
(Вільна, 1627 *Дух.б.* 378); Всѣѣсєски: Вшєлѣким
спѡсѡбо(м), дощѣдкѡ, вѣсма, ѡ(т)нїѡдѣ (1627 *ЛБ* 23).

Див. ще ДОЩАДУ, ДОЩЕНТУ, ДОЩЕТЫ.

**ДОЩАДУ, ДОЩАДУ, ДОСЧАТУ, ДОСЧЕ-
ТУ** *присл.* Те саме, що дощадку: Абы всѣхъ дѣто-
чѡкѣ, мєщїзны не живїти: И вѣбѡ Вїѡлѣєма, до-
щѣдѡ побїти (Львів, 1616 *Бер.В.* 82); ѡблажєни
пото(м) бѣвши, и дощѣдѡ вѣстинали (поч.
XVII ст. *Проп.р.* 105); ѡпѣснѡ: Пїлнѡ, доско-
нѣлє, статѣчнє, ѡвшєки, всєсѣврѣшєннѣ, сѣ пїл-
ностью, ѡжѣ дощѣдѡ, ѡжѣ до днѣ (1627 *ЛБ* 152);
увєсѣ будынокѣ, што не дѡпалєно розѡбраный
ѡжѣ досчату, не маш ничѡго (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР*

3/IV, 158); полегли єфіоплане аж досчетѣ бо стерты сѣтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 307 зв.).

Див. ще ДОЩЕНТУ, ДОЩЕТЫ.

ДОЩЕВЫЙ *див. ДОЖЧОВЫЙ.*

ДОЩЕНТУ, ДОЩЧЕНТУ, ДОШЬЧЕНЬТУ, ДОСЧЕНТУ *присл. (стп. doszczętu)* до останку, до решти, дощенту, повністю все: Стефанъ негрѣбѣчки(и)... ѡповѣда(л)... и(ж)... татарове... має(т)-ность єго... попустошили доще(н)тѣ попалили (Кременець, 1618 *ЛНБ* 103, 55/Іе, 256, 28); што се им уподобало брали, грабили, ... быдло и всю маєтност их до сченту (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* IV-3, 154); 3 великою жало(ст)ю дошло нас вѣдати ижъ ѡ(т) не(з)бо(ж)ныхъ а... своѡ(л)ныхъ людей, а ба(р)зѣ(и) погановъ мѣсца стѣе Монастыра внѣвѣчъ ѡбе(р)нули и доще(н)ту спустошали (Чигирин, 1648 *ЦДІАК* 1407, 61. I. 1); в Муравичи домовъ чотырдесять чотыры, а в селе Доростаяхъ осмѣдѣсять и тры, през татаров поpalеных до шьченъту (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 227); окна всн потлучоные,... позытив до шченту знесеный (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 419); таковы(м) свои(м) поступько(м) маєтностъ єго мѣсти пана Лемеша по то(и) воли коза(ц)ко(и) ажъ доще(н)ту знисчи(ли) и вниве(ч) ѡбе(р)нули (Житомир, 1650 *ЛМВН* 208).

Див. ще ДОЩАДКУ, ДОЩАДУ, ДОЩЕТЫ.

ДОЩЕТЫ *присл.* Те саме, що дощенту: ска(з)ую бо ва(м) тайнѣ великѣю; я(к) дѣаво(л) толикѣю зави(ст) имає(т) на (с)лове(н)скій язы(к), же ле(д)ве жив' ѡ(т) гнѣва; ра(д) бы єго до щеты погѣби(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.).

Див. ще ДОЩАДКУ, ДОЩАДУ.

ДОЩЕЧКА *ж.* Дошечка: Дщѣца: Таблиця, дощка, дошечка. Гонтъ (1627 *ЛБ* 34).

ДОЩИЦА *ж.* Дошечка для записів: дали з'нати ѡцоу єго довѣдоуючися якъ бы єго хотѣль назъвати а онъ попросилъ дощицоу и написаль рекоучи іѡан'нь єсть (1556-1561 *ЛС* 210).

Див. ще ДЩИЦА.

ДОШКА *див. ДОШКА.*

ДОЩУПАТИСЯ, ДОЩУПАТИСА *дієсл. док. (чого) (докладаючи зусиль, дізнатися про що-*

небудь) дошукатися (чого), пізнати (що): Попрошаю ѣбо ва(с) ксе(н)дзове би(с)кѣпи... дадѣте ми свѣдите(л)ство ѡ(т) писаніа єв(г)лъского ап(с)-лъского, и стѣ(х) Бѣоносны(х) ѡ(т)цѣ, где є(с)те са того дощѣпали, и дочитали (1598 *Виш.Кн.* 281); не вѣ(м) дла чого єе вѣм читати не хочѣшъ, та(м) бы са вѣм прѣвды рѣхло дощѣпаль (Острог, 1598 *Отп.КО* 20 зв.); *Образно:* Але ты, хрестияньскій брате, не протився ихъ баламутни, а прочитай себе только тую "Догматыку",... обачишъ и науку того побожьного мужа и ясную правду, которое ся и пальцемъ дошупати можѣшъ (Вільна, 1599 *Ант.* 915); На то вже достаточный отказъ мають, тамъ и руками правды дошупатися могутъ (Вільна. 1608 *Гарм.* 179).

ДОШЬ *див. ДОЖТЬ.*

ДОШЬКА *див. ДОШКА.*

ДОШЬКА *див. ДОШКА.*

ДОЩАДУ *див. ДОЩАДУ.*

ДОЪДАТИ *дієсл. недок.* Докучати, мучити, турбувати, *діал.* доїдати: Звѣрхѣ неньдза доѣдаєтъ, а внѣтрѣ сѣмне(н)є грызѣтъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 19 зв.).

ДОЪЖДЖАТИ *див. ДОЕЖДЧАТИ.*

ДРАБАНТОВАТИ *дієсл. недок.* Мандрувати, ходити: Та(к) бовѣ(м) и прѣвые блѣгоч(ст)ивые црѣє хр(с)тіа(и)скіє... чинили, пѣшо в пѣстыню драба(н)товали (п. 1596 *Виш.Кн.* 240 зв.).

ДРАБАНТЬ *ч. (стч. drabant, стп. drabant, нѣн. Trabant) (охоронець можновладної особи)* драбант: И коли вѣ той коруне и в ыншихъ коштовныхъ уберохъ несучи єго на крѣсле кардынали, или иншие// провадять єго, тогды драбанты кричатъ до люду... "падайте, падайте"! (1582 *Посл. до лат.* 1128-1129).

ДРАБИНА, ДРАБЫНА, ДРАБІНА *ж. 1. (пристрій для піднімання або спускання куди-небудь)* драбина: зѣты(м) прѣшли з драбіною... снимати тѣло съ кр(с)та (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14 зв.); ѡ(т) тоєє коморы на ѡбла(н)ки лизѣно по драбине (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 96); Довѣда(л)-са того Титоу(с)... каза(л) до моурѣ драбіны прнставлати і мѣцно стрѣльбѣ пѣщати (Львів,

поч. XVII ст. *Крон.* 84 зв.); За драбинѣ на дзво(н)-ницѣ дале(м) гро(ш) $\bar{s}$ (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 7); драбіна сімах (I пол. XVII ст *Сем.* 51); Лѣствица: Драбіна (1627 *ЛБ* 60);

(засіб для духовного піднесення) драбина: Которого [кр(с)та] фѣгоура // была ѿнаа драбина которю іаковѣ ѡбачилъ в книга(х) бытѣйски(х) столчоую на(д) землею, котрою врѣхъ ѡболоковъ са дотыкалъ и самѡго нѣа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295-295 зв.).

2. (пристрій у стайні над жолобом для паші) драбина: ста(и)ня, ворота изъ защѣпкою в не(и) драби(н) чотыре и жолобы чотыры (Забороль, 1566 *ЛВКРДА* III-2, 45).

3. Вл. н., ч.: Іляшъ драбына (1649 *РЗВ* 118 зв.).

ДРАБИНКА ж. Драбинка: облеґ'ши титоу(с) іер(с)ли(м), добыва(л) его мѡцѣ, стрѣ(л)бою, і драби(н)ками (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83).

ДРАБОВАА ж. Дружина пішого воіа, зброєносія: Люди пробѡшовы стаєъ золота(р)... Люди прѡ(р)скіє игна(т) шве(ц)... жѣкъ драбоваа и(з) сынѣми (1552 *ОЛЗ* 183 зв.).

ДРАБСКИЙ, ДРАБЪСКИЙ прикм. Жовнірський, воїнський: дома дра(б)скіє березовського порѣчѣника... ма(р)тина сче(р)батого(го) (1552 *ОКан.З.* 30 зв.); Мостъ пере(д) броною драбъскою добръ... на ла(н)цѣхохъ двѣхъ (1552 *ОКЗ* 32 зв.); драбъская брама див. **БРАМА**¹.

ДРАБЪ ч. (стп., стч. dragb) 1. Піший воін; зброєносець: Рокъ драбѣ на положе(н)є тве(р)дѡсте(и) (1552 *ОКан.З.* 27); Нижли теперъ драби замкѣ стерегѣтъ (1552 *ОЧерк.З.* 37 зв.); то пакъ дей некій Станиславъ Скиндеръ, служебникъ его милости пана... Ключника... змовившися зъ атаманомъ Мокрецькимъ,... изъ ниякимъ драбомъ..., перешедшы ему дорогу доброволную... его самого... на смерть замордовавши, тѣло его въ томъ лѣси Бабику сховали (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 161); Ордѣженѡсец', дардонѡс': Драбъ з'... да(р)дою (1627 *ЛБ* 153).

2. Вл. н.: земанинъ выше(и)менаны(и) на (и)ма драбъ (1552 *ОКан.З.* 27); Бояре, которые в о(с)трозе сѣда(т)... ива(н)сипа... станисла(в)драбъ... матфе(и) пролиза (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 3).

ДРАБЫНА див. **ДРАБИНА**.

ДРАГАНИЯ див. **ДРАГАНІЯ**.

ДРАГИЙ прикм. (цсл. драгый) дороґоцінний, коштовний. ◊ каменъ драгѣй див. **КАМЕНЬ**; каменѣ драґоє див. **КАМЕНЬЄ**.

Див. ще **ДОРОГИЙ**.

ДРАГМА див. **ДРАХМА**.

ДРАГОТА ж. (стп. drahota) дороґнеча: Была драґота... та(к) а(ж) спи(с)жы кобельъ бы(л) по г зла(т) (Пітрова, I пол. XVII ст. *Яв.ИЗ* 5).

ДРАГОЦѢННЫЙ прикм. (цсл. драгоценный) дороґоцінний. ◊ каменъ драґоцѣнный див. **КАМЕНЬ**.

Див. ще **ДОРОГОЦѢННЫЙ**.

ДРАГАНІЯ, ДРАКГАНІЯ, ДРАГАНІЯ ж. (стп. draganja) заґін драґунів (кінних воїнів): уроґоный его милост панъ Вацѣлав Орловський,... именемъ свѣдчылъ и соленитер з плачом протестовалъ се протѣвѣко уроґонымъ паномъ... драгании и подданымъ его милости пана Килияна Вѣльґорского места Горохова, которыхъ было до кильку соѣъ чоловека (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 45); тамъже и помененые принѣипалове с комѣпринѣипалами и помоцѣниками своими з немалою купою дракгании и люду посполи того арѣматных, снат умыслѣне на то южъ приґотованых,... пѣные... лжыты и соромотиты... почали (Там же, 46).

ДРАГАНСКИЙ, ДРАКГАНСКИЙ, ДАРАКГАНСКИЙ прикм. (стп. dragański) драґунський: одна короговъ даракганская, надъ которою былъ старшимъ и привойцою панъ Марекъ Подѣґаецкий (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 6/I, 535); панъ... Сосницкий... занеслъ протестацию, протѣвѣко... капитанови, албо рачей поручникови тогожъ пана пулковника, дракганскому и зъ нымъ будучимъ дракганомъ, жолѣдатомъ (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/I, 391).

ДРАГАНЪ, ДРАКГАНЪ, ДАРАГАНЪ, ДАРАКГАНЪ ч. (стп. dragan) 1. (кінний воін) драґун: шляхе(т)на(я) Пѣни ѡдарія яновая Ко(з)ловская... Ска(р)жила и солените(р) се протѣ(с)товала... напроти(в)ко... во(и)тѣ(н)кови Каленикови попо-

вичови надмови снпъче(н)кови иванови косому є(н)дрееви ку(д)ри... и и(н)шы(м) ме(с)чано(м) и даракганомъ (Овруч, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 164); а при томъ грабежѣ тіежъ насланци слѣги боярове подданіе и дракганове тутежъ стрелци поранили тихъ же подданиихъ и мѣщанъ мліевскихъ (Київ, 1646 ЛНБ 103, 22/1d, 2011, 1); наказано и(м) ге(т)мана собѣ обирати... а при ка(ж)до(м) по(л)ку трыста нѣ(м)цѡ(в) // дракганѡ(в) для ѡстороги лѣпшеѣ (серед. XVII ст. ЛЛ 175-176); до мене, Яна Ча(и)ко(в)ского... ѡбли(ч)не прише(д)ши, pracowитые Данило Малие(н)ко и Миско, даракгане и по(д)даные з села Станишо(в)ки... жалобливе ѡсве(д)чались и... проте(с)товали напроти(в)ко урожоному его м(л) пану Северинову Пото(ц)кому (Житомир, 1650 ДМВН 198).

2. Вл. н.: Степанъ даракганъ (1649 РЗВ 202).

ДРА҃ГАРЬ¹, ДРАКГАРЬ ч. (стп. dragarz) візник, фурман: с ты(х) і̄зо(л) дракгарєви станицлавови доплатили копу и г̄г(рш) (Львів, 1598 ЛСБ 1039, 9).

ДРА҃ГАРЬ² ч. Покрівля, дах, верх: Крѡвъ: Дѡмъ, стѣла, покры(т)є, дра҃гарь, дахъ, намѣт¹, обителище: мешканачко (1627 ЛБ 56).

ДРАЖНИТИ, ДРАЖНІТИ дієсл. недок. (кого і без додатка) Дражнити, дратувати, прочити: Але я ва(м) поведамъ... А молитєся за тыми которые ва(с) дражня(т) и преследѡю(т) ва(с) (Хорошів, 1581 Є.Нег. 6 зв.); Раздражаю: Дражнѡ, ѡбрѣшаю, побѣждаю кѡ гнѣвъ, посрамляю (1627 ЛБ 105); дражніти irritatio (I пол. XVII ст. Сем. 103); А ежели неч(с)тый бѣде(т) и язы(к) твоѡ, то еще бѣрѣѣи дра(ж)ни(ш) бѣа (Устрики, I пол. XVII ст. УС №29515, 230 зв.); жебы(с) теперъ... мѣлъ єи показѣти [терпливость]... гды та нѣхто не розгнѣває(т) и не дражни(т)... мѣєш са єн сподѣвати (серед. XVII ст. Кас. 60 зв.); И рѣклъ до Моисѣа Г(с)дѣ: докѡле жь бѣде мене дражнѣлъ то(т) людѣ (серед. XVII ст. Хрон. 136).

ДРАЖНѢНЕ с. Збуджування: Подражаніє, подбѣіє: Наслѣдованье, побѣдка, дражнѣ(н)є (1627 ЛБ 164).

ДРАЖЫШЫЙ прикм. в. ст. Те саме, що дражѣишый: поясы и телеса наша нивочто же єсть, а намъ дражыши є(ст) х(с)ъ снѣ бѣжи (1489 Чет. 142 зв.).

Див. ще **ДОРОГШЫЙ, ДОРОЖШЫЙ, ДРОЖЫШЫЙ**.

Пор. **ДРАГИЙ**.

ДРАЖѢИШЫЙ прикм в. ст. (який має більшу вартість) важливіший, цінніший, дорожчий: велико єсть стажание кр(с)тъ всего дражѣиши є(ст) (1489 Чет. 27).

Див. ще **ДОРОГШЫЙ, ДОРОЖШЫЙ, ДРАЖЫШЫЙ, ДРОЖЫШЫЙ**.

Пор. **ДРАГИЙ**.

ДРАКОНѢ прикм. (який стосується дракона) драконів: Не ѡстрашѣстєса... Имѣнѣи разграбленіа, И дракѡнова пожрѣніа, Каменного побієніа, и Темнѣиного затворѣніа (Чернігів, 1646 Пер.ю 46).

ДРАКОНЪ ч. Дракон: Левіаѡѡмъ,... Ве(л) рѣба мѡрска(а), дракѡ(н), є(л): зміа Іѡ(в) мѣ (1627 ЛБ 219); python, зми(и), драко(н), вражбитъ (1642 ЛС 340); шли самы на страшныи смѣрти... безъ бѡѡзни вѣ пѣчи ѡгнѣстыи, и на пожертѣ Лѡѡмъ: и пѣрдѣсѡмъ драпежливѡмъ, и дракѡнѡмъ ядовѣтымъ, и зѣто достѣпили... щасливѡсти вѣчнои (Чернігів, 1646 Перло 2 зв. нenum.).

ДРАНЕ с. Здиство: та(м) же в мѣсте житомирѣ тѣє всѣ по(з)вы речѡныє... ѡ не(с)лѣ(ш)ное дра(н)є мыта ѡ(д) попело(в) и по(д)во(д)... чере(з) мене выданые в собе ѡ(б)мо(в)ляю(т) (Житомир, 1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 32 зв.); сами... уставичне находячи на маєтностъ дедичную..., розными кривдами, грабежами, дранем подданных,...//... акгравовали и незносне грабили (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 469-470).

ДРАНИЦА ж. Дранка, діал. драи́ця: Замокъ киевски(и) зновѣ ѡвєсь ѡтѣ десѣти лєтѣ справаѡ горо(д)ничѡ(ю) тамошнѣного пана ивана слѣжѣки з дерева соснового тєсанѡго ѡробленѣ городеиъ рлѣг ѡдолжѣ... вси зѣ бланѣкованѣемъ добрымъ драи́ца(ми) не тонѣкими побитымъ (1552 ОКЗ 31 зв.); а зличилъ єсми, ѡтѣждаючи, драи́циѣ ѡсѣдєсѣтѣ

(Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/1, 38); броварь, драница-ми покрытый (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 6/1, 205); не подалеко светлицы удовжь стайня збудованая, рубленая, побивана драницами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); Дбска: Дбщка, дбль, драница (1627 *ЛБ* 34); драниц в гумне будучых коп семьдесят (Луцьк, 1649 3/IV, 49); **драницы драти див. ДРАТИ.**

ДРАНЫЙ *прикм.* Розмелений, роздрібнений: Солодовъ драныхъ в̄ ви(н)ни до бровара штъве(з)-ти (1552 *ОЛЗ* 184).

ДРАНЬ *ж., зб. (тоненькі дощечки)* dranka: боя-ры мещаны... мо(ц)но и кгва(л)то(м)... дерева ро(з)ного сосо(н) и дббѣя с по(д)писами на дерево бо(р)тное зъгожее и на драни на две тисечи дерева порѣбали (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 44 зв.).

ДРАПАНЕ *с.* Дряпання, шкрябання: заставля-еть діаво(л) пер'шю стѣнѣ на хр(с)тіань,...//... сажѣна до те(м)ницѣ желѣза ѡстры косы, ногты до драпана... ко́ла до лама́на ко́стїй (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 146 зв.).

Пор. ДРАПАТИ.

ДРАПАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Здертий, подряпаний: И видели есмо голову оборваную,... рану драпаную ажъ до крови (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 314).

ДРАПАТИ, ДРАПАТЬ *дієсл. недок. (в що) (шкрябати)* дряпати: А послѣ пришта панее зась въ килка годинѣ тотъ Василей... знову санми тѣтъ до двора панского приехалъ и въ// вокъно драпати сталъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 482-483);

(*дерти*) дряпати: ресфа дочка олева взвавши волосанищѣ розтагнѣла еи подъ себе на скалѣ... ажьбы на ней кропила вода зъ неба, и не допѣстила ихъ птахомъ драпать в̄ дни ани звѣромъ в̄ ночи (серед. XVII ст. *Хрон.* 276 зв.).

ДРАПАТИСА *дієсл. недок.* Дряпатися, чухатися: Копошѣтисѣ: Свербѣти, или скрѣбатисѣ, драпатисѣ (1627 *ЛБ* 54).

ДРАПЕЖИТИ *див. ДРАПѢЖИТИ.*

ДРАПЕЖЛИВЫЙ *див. ДРАПѢЖЛИВЫЙ.*

ДРАПЕЖНИКЪ *див. ДРАПѢЖНИКЪ.*

ДРАПЕЖНЫЙ *див. ДРАПѢЖНЫЙ.*

ДРАПЕЖСТВО *див. ДРАПѢЖСТВО.*

ДРАПЕЖЦА *див. ДРАПѢЖЦА.*

ДРАПЕЗСТВО *див. ДРАПѢЖСТВО.*

ДРАПЕЗСТВО *див. ДРАИѢЖСТВО.*

ДРАПЕЗЦА *див. ДРАПѢЖЦА.*

ДРАПЕСТВО *див. ДРАПѢЖСТВО.*

ДРАПѢЖЕНЫЙ *прикм. у знач. ім. с. р. драпѢженое* — награбоване, -ого: неперебаченъ былъ старшій Мытникъ сей,... котѣрый оулитовѣвшиѣ на(д) собою, в̄ справедливѣости роскохалъѣѣ драпѢженое, и злѣ набѣтое зъ нагорѣдою вернѣлтъ, и збавѣна достѣпѣлѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 733).

ДРАПѢЖИТИ, ДРАПЕЖИТИ *дієсл. недок. (стп. dragiežyc)* (кого, що) (*займатися здирством*) оббирати, обдирати, грабувати: бере(ш) доходы на себе з люде(и) его манасти(р)ски(х) и люде(и) драпѢжишь хотачи то(т) стѣ(и) манасти(р) по(д) мо(ц) свою владычию взѣ(ти) (Новгородок, 1554 *ЛСБ* 18); Прысылал до нас... княз Роман Федоровичъ Сонкгѣшковича самъ штъ себе и штъ брата своего... жалѣючи ѡ том, штож дей ты имена их властные и штъчизные... на себе держишь и вжива-еш,... вины непомерные з людеѣ тамошних береш и их драпежишь (Вільна, 1558 *AS* VI, 29); Если жъ тѣды такъ срѣгій сѣдъ ѡ(т)нѣсятъ, котѣрыѣ... мѣлости не чѣнѣтъ, якъ бѣрзѣѣ срѣжшомѣ сѣдѣ подлѣгѣтѣ котѣрыѣ чѣжее грабѣтъ и драпѢжатъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 53).

ДРАПѢЖЛИВЫЙ, ДРАПЕЖЛИВЫЙ *прикм. (стп. dragiežliwy)* 1. Те саме, що **драпѢж-ный** у 1 знач.: діаволь... вымышла(в) все на ап(с)тлѣ(в) и мѣнкѣвъ ѣстинныхъ свѣдѣтелѣѣ хвѣхъ: пѣщи ѣгненныи, ко́сы ѣстрии, лѣвы, пѣръ-дѣсы, // звѣрѣѣ драпѢжлівыи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); Не тѣлько маѣ(т)нѣости, домы,... ѡпѣс-тѣвши,... шлѣ безъ бѣѣзни в̄ пѣчи ѣгнѣстѣи, и на пѣжѣрта Лѣѣомъ: и пѣрдѣсомъ драпежлівымъ, и дракѣнѣмъ ядовѣтымъ, и зѣто достѣпѣли... щас-ливѣости вѣчнои (Чернігів, 1646 *Перло* 2 зв. ненум.).

2. *У знач. ім.* Драпѣжник, драпѣжний, -ого: злѣс-лівымъ, сварлівымъ, и драпѢжливомъ в̄ злѣсти ихъ не завѣдѣѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 995).

ДРАПѢЖНЕ *присл. (стп. drapieżnie)* похижацькому: Оуснѣл Пастырѣ того гдѣ овцы са збѣствѣли, Без лѣтости драпѣжне живота збавѣли (Львѣв, 1631 *Волк.* 18 зв.).

ДРАПѢЖНИКЪ, ДРАПЕЖНИКЪ *ч. (стп. drapieżnik)* здирник, драпѣжник, дряпѣжник: И аще нѣки(и) бра(т) именуе(м) бѣде(т) блу(д)ни(к)... или драпежни(к) с таковыми не ясти (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); богатые ѡ(т) великого старанья шалѣютъ, оубогѣе ѡ(т) великого оубо(з)ства поскли, драпѣжники всѣмъ свѣто(м) трѣвожа(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 126); драпѣжники ѡные цно(т) ласкъ и заслоугъ скарбѣ оукрасти не могу(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188 зв.); Такowymi сѣтъ... лихварѣ, драпѣжникове, посѣлницы,... и иншіѣ тѣмъ подобныѣ злочѣнцы, котѣрыѣ са в' болѣтѣ спрѣсны(х) нечистѡ(т) сѣхъ валѣютъ (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 27); Наѡстѣтокъ сѣтъ драпе(ж)никами котѣрыѣ в' недѣбрыи оуружай захѡвѣютъ збѣже (Львѣв, 1645 *О тайн.* 111).

Див. ще ДРАПѢЖЦА.

ДРАПѢЖНЫЙ, ДРАПЕЖНЫЙ *прикм. (стп. drapieżny)* 1. (*про звѣрѣв, птахѣв*) хижий: ѡнѣ ли сѣтвори(л) мѣхи: хробѣцѣство, звѣри ѣдовѣтѣи, драпѣжныи (Львѣв, поч. XVII ст. *Крон.* 3); вѣлк' ест' драпѣжнымъ, и всѣ волки тоѣи жѣ натѣры (Вѣльна, 1627 *Дух.б.* 142); такѣвыи бѡвѣмъ прекослѡвници подобствѣютъ в' натѣрѣ крѣкѣ драпѣжномѣ птѣхѣ (Киѣв, 1646 *Мог.Тр.* 6) *Образно:* Сте-режитесѣ ѡ(т) фалшивыхъ пророковъ котѣрыѣ до ва(с) приходя(т) в шатахъ ѡвчихъ. Але вовнтрѣ су(т) во(л)ки драпе(ж)ными (Хорошѣв, 1581 *С.Нег.* 7); ѡ(т) немалого часѣ вся православнаѣ це(р)-ковъ росѣйская бѣдѣчи ѡ(т) Апостатовъ в великомъ преслѣдованю не могла при(й)ти до того, абы во(л)ковъ драпѣжныхъ ѡ(т)далити ѡ(т) себе (Городок, 1640 *ПВКРДА* I-1, 150).

2. *Перен.* Лютий, жорстокий, жадѣбный: ѡднѣкъ дла небезпѣчности, ѡ(т) драпѣжныхъ тоурковъ, не тѣлько въ мѣстахъ подлѣйшихъ, але и в' самѣй столѣци //...троудно было та(к) великій зѣздѣ ѡ(т)правовати (Острог, 1598 *Ист.ф.л.син.* 33 зв.-34): В тѣмъ грѣхѣ драпѣжного злодѣйства

закрываютьсѣ, котѣрыѣ мыта, подѣтковъ, десѣтинъ не платѣтъ, але ѡные берѣтъ и собѣ привѣлащѣютъ (Львѣв, 1645 *О тайн.* 109).

Див. ще ДРАПѢЖЛИВЫЙ.

ДРАПѢЖНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Жорстокий, жадѣбный: И тепѣрѣ еще оустави(ч)не грѣшимъ;... всѣхъ звѣровъ, птакѡвъ, и бѣстѣй, вѣлковъ, гѣдовъ и вѣроновъ драпѣжнѣйшими бѣдѣчи, и нѣколи ма(с) лю(д)скихъ сѣрѡве ѣсти не перѣставаючи (Киѣв, 1637 *УС Кал.* 469).

Пор. ДРАПѢЖНЫЙ.

ДРАИѢЖСТВО, ДРАПѢЖѢСТВО, ДРАПѢЗСТВО, ДРАПЕЖСТВО, ДРАПЕЗСТВО, ДРАПЕЗСТВО, ДРАПЕСТВО *с. (стп. drapieżstwo)* драпѣжнѣсть, здирство, грабѣжництво, хижацтво: Для котѣрыхъ жо де кривдѣ и драпежствѣ ихъ не смѣютъ изъ домовъ своихъ выѣхати (Петрѣв, 1526 *РЕА* I, 140); котѣрыи люди для великого драпѣства всѣ здоймом хочутъ пойти проч (1560 *Арх ЮЗР* 8/VI, 94); хищѣніѣ, шарѣпанѣна, драпѣ(ж)ство (1596 *ЛЗ* 83); Тѣчию братѣ не выдаваимо сами себе въ блѣдѣ... и ѡбжирствоу и драпѣжствоу (XVI ст. *УС Триг.* 98); О которѣе драпѣство великій плачѣ и нареканѣ на уряды и на тѣхъ мучитѣлевъ владыковъ (Киѣв, 1621 *Кон.Пал.* 928); боу(д)те днѣ(с) гѣтовѣи, яко тѣй мытѣрь ани в' ли(х)вѣхъ, ани в' драпѣ(з)ства(х) мыта(р)ски(х) днѣи свои проважѣйте (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 308 зв.); ѡ(т) Кѣрени зло(г), Лѣко(м)ства вѣтѣвѣе, Скъпѣсть,... тѣтѣба, драпѣжѣство (Львѣв, 1645 *О тайн.* 55); **драпѣзство (драпежство) чинити** (кому) — грабувати (кого), здирати шкуру (з кого): пани Федѣра Федѣровна... всякие рѣчи рухомѣе побрати и до двѣровъ своихъ выпровѣдити казала, и людемъ великое драпѣзство чинила (1560 *Арх ЮЗР* 8/VI, 93); Кнѣзъ бурѣмски(и)... для то(г) приѣха(л) хотѣчи тѣе имѣ(н)ѣ новѣсе(л)ки в моцы и (в) держа(н)ю свои(м) мѣти абы черѣз тѣе пѣни свину(с)кая и служѣбники еѣ люде(м) моимъ драпе(ж)ства не чинили (Бурѣмль, 1560 *ЛНБ* 5, II 4043, 23).

ДРАПѢЖЦА, ДРАПѢЖѢЦА, ДРАПѢЗЦА, ДРАПЕЖЦА, ДРАПЕЗЦА *ч. (стп. drapieżca)* те саме, що **драпѣжникъ**: бѣ хвалоу тобѣ вѣздаю,

и(ж) не есмь такыи яко ин'шій // члѣци хйщ'ници [драпѣжци] нес'праведливиі, прелюбодѣици (1556-1561 ПС 299 зв.-300); хйщ'никъ, драпѣжца (1596 ЛЗ 83); Непристойнаа е(ст) ре(ч),... з драпе(ж)цею ѿ мл(с)тѣнѣ,... роковати (Острог, 1599 Кал.Остр. 227); смѣрть драпѣжника(м) правдѣвый драпѣзца (Острог, 1607 Лѣк. 125); шляхетный Петръ Жаровский,... соленитеръ протестовалсе противко ниякому Ярошови Суме, Полковникови людей люзныхъ, свовольныхъ, драпезцовъ и лупезцовъ (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 259); Вшелакій п'анница, и вшетѣчник', и лихваръ, и драпѣжца, и... тымъ подобныѣ злочинци, не мають' части в цр(с)твѣ нб(с)номъ (Київ, 1637 УЕ Кал. 659).

ДРАПѢЖЬСТВО *див. ДРАПѢЖСТВО.*

ДРАПѢЗСТВО *див. ДРАПѢЖСТВО.*

ДРАПѢЗЦА *див. ДРАПѢЖЦА.*

ДРАПѢКА ч. Драпіка, дряпіка. Вл. н.: Яцѣко Драпѣка (1649 РЗВ 333).

ДРАТВА ж. (*смп. dratwa, нім. Draht*) дратва: Певне, не станѣ духовный,... але — людѣ посполитый, простой, ремесный, который, покинувшы ремесло свое (дратву, ножицы и шило) а привлащивши собѣ врадѣ пастырскій, писмомъ // Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блюзнерскіе и хвалшивые потвары оборочаютъ (Вільна, 1595 Ун.гр. 116-117); А другіе — до Арѣрыановъ на злость церкви Божой и на възгарду удавалися! А што большая — будучи свецѣкими людми, (и) покинувшы (некоторые) шило и дратву, ремесло свое власное, слово Божое, не будучы на то послани, проповедали, пороженіцамъ молитвы // давали (Вільна, 1599 Ант. 937-939).

ДРАТИ, ДРАТЫ *дієсл. недок. 1.* (ким по чому) (*розривати поверхню чого-небудь*) дряпати, дерти: макриянѣ повелѣлъ ю ѿбѣсити на дрѣве и ногты желѣзными повелѣ(л) драти по ребромъ еє (1489 Чет. 86 зв.).

2. (кого, з кого) Обдирати (кого), здирати, дерти (з кого): а йжѣ нѣкоторые слова хвы, и ап(с)ловъ его свѣты(х) на сво(и) млы(н) ри(м)скіи криво опачиною натага(л), прѣво постави(в)ши емѣ самомѣ бє(з)сты(д)ные очи колѣти бѣдѣтъ, кгда(ж) прє-

вѣчнѣю бж(с)твеннѣю властѣ и силѣ бє(з) бачена и страхѣ зъ Ха деретъ, да на своего пѣпѣ кладесть (Острог, 1587 См.Кл. 6 зв.); Лихвары котѣрыє дерѣтъ людѣи оубѣгихъ, ато естъ лихва (Львів, 1645 О тайн. 109).

◦ бчолы (пчолы) драгы — виймати мед з бортей: жаловали намѣ подданыи наши... на тых данниковъ... котѣрыи ж... через границы их влостныи входачи и бчолы их влостныи дерѣтъ по бортам и их самых быют (Острог, 1520 АС ІІ, 196); знатъ же то они не свои, а чужіє пчолы драгы хочуть,... пойдемъ за ними стеречи, абы то они не нашыхъ пчолъ драги пошлѣ (Овруч, 1629 АрхЮЗР 4/1, 80); драгници драги — виготовляти драгници: Драгниц, драги и дров брати, подданыє мои нигде индѣи не мають, только в Пострына, а в Передѣла (1567 АС VII, 120).

Див. ще ДЕРТИ.

ДРАХМА, ДРАГМА ж. (*грошова одиниця у Греції*) драхма: а з'нашо(д)ши изъзываєтъ приятѣлѣкы свои изъзываєтъ и жоны соузднѣи и повѣсть имъ и рече(т) радоуитеса съ мною // бо нашла есми драг'моу котороую была есми з'тоубила (1556-1561 ПС 288-288 зв.); Але и(ж) единою дра(х)мѣ знаше(д)ши невѣста соуздѣ(в) зо(з)ва(л)а, оуча(с)-никами бѣти своѣго весе(л)ѣ (Острог, 1607 Лѣк. 12); за ѿчищенѣмъ дѣмѣ, и запалѣнѣмъ походнѣ, нашла(с) з' смѣтѣмъ и плюгавою землѣю ѿка(л)а на(л) драхма (Вільна, 1627 Дух.б. 92); drachma, драхма (1642 ЛС 171); Сребреникъ оу жидѣвъ одной цѣны и вагы бы(л) якѣ и статѣрь и сѣкль, вѣжилъ чѣтыре драхмы по кгрѣцкѣи, а драхма вѣжила по(л) ѿ грѣша якожѣ и динарь (серед. XVII ст. Хрон. 33 зв.); *Образно:* Пожитокъ намѣ былѣ бы радость, веселѣе и утѣха, ижѣ ся драхма — церковь Римская — згинулая нашла; ижѣ отъ ста овецъ заблудилаа сотнаа овечка отискана и до овчарнѣ Христовы впроважена была бы (Київ, 1621 Кол. Пал. 709).

ДРАЧНИКЪ ч. Колючий чагарник: Тогда минѣ не могли и(н)дѣ сижиня дати межи собою в селѣ, лє(м) минѣ дали Кудровцѣ свою ча(ст) ни-

жсй путе в драчнику, де лемъ пу(д)ливки были многїи (Бенедиківці, 1603 НЗУжг. XIV, 224).

Див. ще ДРАЧЬ.

ДРАЧЬ ч. 1. Зди́ря, грабіжник: Дла чо́го и мыта́рствы то́е ихъ дѣло на́звано, и(ж) нѣ́ако // на подобѣ́нство мы́тниківъ злы(х) и дра́човъ, кото́рыи на доро́гахъ кѣ́пѣцкихъ позасѣ́давши кѣ́пцѡ(в) ша́рпаю(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 125-126).

2. Вл. н.: кгру(н)ты кѣ́пленые за грошѣ́ це(р)-ковные с помочѣ́ и даровизною... шляхѣ́тного... драча помѣ́нены Кѣ́рило собѣ́ привлащае(т) (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8); Романъ Драчъ (1649 *РЗВ* 373).

ДРАЧЬ ч. Колючий чагарник: Дра́чь. D[um]us (1650 *ЛК* 444).

Див. ще ДРАЧНИКЪ.

ДРЕВЕНЬЙ *див. ДРЕВЯНЬЙ.*

ДРЕВИНА ж. Дерево, деревина: Абы в' горѣ́ весбло шл́а, на росквитнѣ́н'е Миловд́ачныхъ ово́цѡвъ; хт́ивым' в' насы́че(н)е́ Е́сть ю́жъ ово́цъ, е́ст' за́цный, с то́еи крѣ́вины. Но́вои ќды нащеп́илъ Господарѣ́ дре́вины (Львів, 1642 *Бут.* 8).

ДРЕВІЄ с., зб. (*дерево як рослина*) дере́ва: Яко же то яблонь ме́жи дре́вїе́мъ леснымъ, такъ милыи мои ме́жи стины подѣ́ тѣ́ніемъ, его́ же то е́смь жедала (поч. XVI ст. *Песн.л.* 50).

ДРЕВКО с. 1. Держак, ратище, древко: меновите взято... // ...рыштѣ́нъкѣ́ до во(и)ны нале́жачого ко́пия ѡ́(д)на кѣ́пленая за зо(ло)ты(х) ше́сть, древо́къ з дро́тами ше́сть кѣ́пленые по золо́тыхъ два (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 104-105 зв.).

2. Назва рослини: *glucisason*, дре́вко тра́ва (1642 *ЛС* 210).

ДРЕВНИЙ, ДРЕВНІЙ, ДРЕВНЬЙ *прикм.* (*цсл. древнии*) 1. (*який існував у минулих часах*) давній, старо́давній, старо́винний: Лю́ди пре́(д)-мѣ́стськіе ино́е вмѣ́сто ины(х) поча́ли гл́ати ме́жд со́бою, е́дены (!) по невѣ́жеству, дрѣ́гие по обы́чаю сво́ему дре́внему ле́стному или зави́стно(мѣ́) (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); Ѳ́(т)поу́стныа ли́сты пи́сати о́собно, достѣ́йнымъ Іерѣ́йства, по дре́внемѣ́ обы́чаю (Львів, 1614 *Вил.соб.* 8); А мы правосла́вныи, дре́внихъ Свя́тыхъ Апосто́лскихъ и Отче́скихъ

предані́й и догматов безѣ́ жадно́й Унѣ́и и схи́змы приде́ржащися, не отча́ваемся на́шого спасе́нія и бла́женного живо́та вѣ́чного (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73); о́ том нара́дился... и стара́ня приложи́ли, яко бы́ вся церко́въ на́ша Росси́йская во́ всихъ тыхъ пунктахъ... пристой́не напра́виться и до сво́ею оздо́бы дре́внее при́йти мо́гла (Горо́док, 1640 *ЛККДА* I-1, 69); *perantiquus*, дре́вни(и), ве́(т)хи(и), стари(и) (1642 *ЛС* 306); То чо́до па́че всѣ́хъ дре́(в)-ны(х) чо́дѣ́сь (Черні́гів, 1646 *Перло* 58 зв.).

2. (*який був, жив, здійснювався певний час у минулому*) давній, коли́шній: На́дѣ́то, хо́та ко́мѣ́ мо́жетсѣ́ зда́ти рѣ́чь ма́лаа, але́... е́сть ли и то про́тиво́закон́наа, ќдгы́ж са́мое подо́біе х́во́, пр(о)рковѣ́ его́ дре́внихъ, и апо́столовъ стѣ́(х) покази́ли, Боро́ды и ѡ́сы пого́ливши мѣ́жский о́бразъ в же́нский пре́ма́наючи (Остро́г, 1587 *См.Кл.* 20); Є́вге́ній па́па ре́къ // ...не жа́(д)ными ра́ціями, ани́ сило́йзмами... то́лко са́мыми пи́смы стѣ́то, и ве́ликихъ фи́ла́рѡ(в) цр́ковныхъ ѡ́ныхъ дре́вни(х) ѡ́еоло́кѡ(в) свѣ́де(ц)твы пере́кѡнаны бо́удѣ́чи, и са́мо... сѣ́мне(н)е́ ина́чею не до́пѣ́шало на́мъ (Остро́г, 1598 *Ист.фл.син.* 47-47 зв.); Дла́ того... тво́й ко́стел... свя́тыни не і́мѣ́ет,... і́бо во́ всем латы́нский ко́стел нау́къ ду́ха свѣ́таго сопро́тивляе́тся, и дре́вней и ни́нѣ́шней (1608-1609 *Виш. Зач.* 221); И дре́внїѣ́ Ѳ́(т)ци не мо́гѣ́чи ла́тво ѡ́повѣ́дати сѣ́дбы Бѣ́жіѣ́, стоа́ли я́кобы пре́(д) двѣ́рми Небе́сного до́мѣ́ с' ко́торого ѡ́чеки́вали Ѓа́ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3); пре́ложо́ные в не́дба(л)ство в́давши́ся, ѡ́ поря́(д)кахъ бы́ на́мнѣ́(и) не про́мышля́ют), але́ и ѡ́вше́(м) ѡ́тѣ́ ѡ́ныхъ дре́внихъ // ѡ́(т)це́(в) дале́ко ѡ́(т)дали́лися (Горо́док, 1640 *ЛВКРДА* I-1, 151-152); не ма́ємо́ того при́ймова́ти за по́вїнно(ст) чї́нѣ́, а́нѣ́ дре́(в)ни(х) стѣ́(х) ѡ́цѣ́ на́рѣ́шати постано́ве́на (серед. XVII ст. *Кас.* 4); Тѣ́мъ же ѡ́бо и тво́е бл́горо́діе́ лю́бовъ ко́ на(м) і́мѣ́я дре́вною (Ірклі́їв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

ДРЕВНѢ́ТИ *дієсл. недок.* Ста́рїти. *Образно:* Животѣ́ мой дре́внѣ́ И в о́чахъ мо́ихъ мрї́е (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 21).

ДРЕВНЯ ж. Розчи́щене під о́ранку мі́сце: а петроу́вци за га́тю да́ли ни́вою и си́ножа(т) з (д)ре́(в)нею́ (I пол. XVII ст. *УІІ* 1911/9, 13).

ДРЕВНАНИЙ, ДРЕВЪНАНИЙ *прикм. (стп. dřewniany)* те саме, що **деревянный**: За рамы dřewniane до дрѣка(р)нѣ fr. 1:6; За dřewnanye шрѣбы 25 (Львів, 1635 ЛСБ 1054, 17).

Див. ще ДРЕВЦОВЫЙ.

ДРЕВО, ДРѢВО, ДРОВО *с. (цсл. дрѣво) (багаторічна рослина з твердим стовбуром і кроною)* дерево: выпуканія твоа раи зернятыхъ яблокъ со овоощомъ яблоннымъ кипрове съ народомъ, нардѣ съ сахаромъ, фистула а цинамонъ со всякимъ древомъ..., мирра, аллоє съ всеми первыми мастми (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); всякое древо доброе пло(д) добрыи роди(т) (1556-1561 ЛС 40); тогды почноут мовіти горам, паднѣте на нас и холмомъ покрыйте нас. бо еслѣ то чѣнят над зеленымъ древомъ, а штож пак боудет на (!) соухимъ (Володимир, 1571 УЄ Вол. 83); И никто да имает... рѣбати лѣсѣ дрѣвѣ или прѣтіє (1576 МЭФ 94); И вса зелено-власіа дрѣва в нѣвыа са рѣзы ѡблачатъ, Яко вѣтхаа ѡ(т)ложивше всакомѣ поновѣтиса знача(т) (Львів, 1591 *Просф.* 70); по(д) дрѣво(м) яблонею взбоудѣле(м)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 305 зв.); Тѣгъ же пытаѣмъ васъ: Чи не мѡценъ былъ Бгъ тогды дати Жидѡ(м) милосѣрдїа свѣбего ѡкромъ онои змѣи мѣданои завѣшенои на дрѣвѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 54); Бѣрзо много зѡлота тамъ положили, вшелѣакого рожаю дрѣвѣ насадили (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I, 5); та(м) же лѣ(г) по(д) ѡны(м) древо(м) оу тѣни (Височани, 1635 УЄ №62, 8); labirgum, великоцвѣтъ дрѣво (1642 ЛС 248); И дамъ вамъ нѣбо звѣрхѣ якѡ желѣзо, а зѣмлю мѣданю, внѣвечъ пѡйде праца ваша, не дастъ зѣмля пожѣткѣ, ани дрѣва дадѣтъ овочо(в) (серед. XVII ст. *Хрон.* 126 зв.); тѣю жонѣ на чѣжолѡжствѣ, подъ которы(м) ей єсь дрѡвомъ видѣлъ: а бнѣ повѣдалъ: подъ тѣрно(м) (Там же, 271); *Образно*: ѡже секира при корени дрѣва лежитъ а на(ш) вѣкъ ко(н)чає(т)ся (Дубно, 1588 ЛСБ 102); **дрѣво кедровое** — кедр, кедрина: тог(д)ы... принесє(т)... дрѣво ке(д)ровое, и ваза(н)кѣ иссопѣ (XVI ст. УЄ №29519, 143); **дрѣво ливаново** — лѣвонський кедр: Престолъ, вечерядло оучинилъ собѣ царъ Соломонъ зъ дрѣва ливанова (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52);

дрѣво масленое — маслина, олива, оливкове дрѣво: ладроу(с) по ла(т)... а по рѣ(с)ски дрѣво масленое (XVI ст. *Травн.* 274 зв.); **дрѣво оливное, оливное дрѣво** — те саме, що дрѣво масленое: много сѣлъ... погѡрѣло и дрѣва... ѡливного (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 27 зв.); ѡливное дрѣво и иные квітнѡучіє дрѣва... в чрѣвоное мѡре вкидаются каменѣю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 174); **дрѣво смоковничное, смоковничное дрѣво** — смѡківниця, смѡква, інжир: глѣдаю плода на томъ дрѣвѣ смѡковничномъ, а не найдоу(ю) (Володимир, 1571 УЄ Вол. 79); позрѣте на смѡковничное дрѣво (1556-156 ЛС 316); **дрѣво фѣговое, фѣговое дрѣво** — фѣга, фѣгове дрѣво: Адамъ бѣдѣчи на тѣлѣ нагѣмъ сорѡмѣлѣса, хѡтъ былъ собѣ зъ лѣста дрѣва фѣгового зплѣлъ опра(т)кѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 204); Приведѣте себѣ на памѣть фѣговое... дрѣво (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.); **можжеєловое дрѣво** — ялѣвецъ, яловець: юниперѣ(с)... а по рѣ(с)ски можжеєловое дрѣво (XVI ст. *Травн.* 251 зв.); **персиковое дрѣво** — персик. персиковое дрѣво: козѣла по ла(т)... а по рѣ(с)ски яблока персѣискїа. то(и) пло(д) равенство(м) растє(т)// аки пло(д) персикова дрѣва (XVI ст. *Травн.* 160 зв.-161);

♦ **дрѣво грѣху** — райське дрѣво із забороненими плодами: А унѣтаты зъ латынниками зовутся святая згода, а мы зась ее называемъ отступленіє розуму прирѡжного, такъ же вѣры ихъ и церкви дрѣво грѣху, овоцъ беззаконства, потрава зъ трутизною,... яко овоцъ земли содомскїа, который зверху красєнъ, а внутрь брыдкости полный (бл. 1626 *Кир.Н.* 18); **дрѣво живота** — райське дрѣво, плоди якого дають безсмертя: Ада(м) пополнивши грѣ(х) //...барзо са зѣтрѣвоживши оутѣкъ, и якъ писмо стѡє свѣ(д)читъ по(д) дрѣво(м) живота котѡрое посредѣ было рѣю зкрѣлѣса (поч. XVII ст. *Проп.р.* 296 зв.-297); **дрѣво заказанное** — те саме, що дрѣво грѣху: к(д)ы ѡного дрѣва заказанного жадавши его оукоусили того(ж) ча(с)у познали и(ж) злє ѡ ни(х) и оузнали на собѣ грѣ(х) (к. XVI ст. УЄ №31, 20 а); **дрѣво прєслушанїа** — те саме, що дрѣво грѣху: и ты(х) котѡрыисмо дрѣвомъ прєслѣдшанїа, якѡ нѣакнмъ ѡрѣжіємъ зъ

Рѣю съвѣтомъ пекѣлногѡ ѡногѡ ѡлбріма въ вѣчною егѡ неволію и лѣтъ выгнаны, и до вѣчногѡ вазѣн'ѧ запѣжены были (Київ, 1632 *МКСВ* 274); **дерево разумное, разумное дерево** — райске дерево пізнання добра і зла: Дерево зовомое разумное, философия, не поганскаго учителя Аристотеля, але православных, Петра и Павла (1608-1609 *Виш. Зач.* 203); Ту есть посредѣ насажденно духом святым жизни вѣчной разумное дерево (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 168); **дерево райское** — те саме, що **дерево грѣху**: чомѣ имъ тѣе двѣри затворѣте, чомѣ и(х) ѡ(т) дрѣва... райского ѡ(т)гонѣте (Острог, 1598 *Отп.КО* 26); **животное дерево** — те саме, що **дерево живота**: А если кто в рай,... не обрѣтается, таковой животного древа покарму поживати не может (1600-1601 *Виш.Кр.* 168).

2. (*дерев'яний матеріал для загальних потреб*) деревина, дерево: дубины на га(н)кры па(р) д... всего древа дне(с) кѣплено за зло(т) і гр(ш)и (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65 зв.); крестъ в древе резаный (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* I/VI, 294); Розница в' ѡбразѣх, з дрѣва вѣтесанных, балванѣми, котѡриі сѣтъ протѣвни писанію стѡмѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 30); за дерево ру(э)маитое... далемъ зло(т) 16 и 24 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 5); по(д) кресто(м) га(л)ка ѡкру(г)лая... з древо(м) важы(т) грывень 4 (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 2170, 4).

3. (*дерев'яні частини військової зброї, зброї ко-ня*) дерево: ѡста(в)уемъ те(ж) гро(з)но приказуючи абы никто... не сме(л) въ зброя(х)... и с такими бронями то е(ст) з древо(м) зо шепѡ(м) з ручницею ...и з ыными всякими до сѣдѣ... приходити и при себе мети (1566 *ВЛС* 50 зв.); Пахоло(к) па(н)фи(л) на не(м) па(н)це(р) пры(л)бица шабля та(р)чѣ древо по(д) ни(м) ко(н) мыша(с)ты(и) (1567 *ЦБЛит.* 16. 3, 87).

4. Хрест: Гды тѣды Сѣрваръ в'п'равдѣ зѣ всхѡдѣ, Хаганъ зѣсѣ ѡ(т) зѣходѣ, мѣста палѣти ѡколічныи почали, Патріархъ Нерѣкотворѣнный Хвѣ ѡбразъ, и чти гѡдныи животъчинѣчи дрѣва, кѣ томѣ и ч(с)тнѡю шѣтѣ Бгѡм'тре нѡсачи, по моурамъ чинѣлъ Процѣссїи (Київ, 1627 *Тр.* 681); Ово древо котрѣе на(с) возвелѣчило, Невѡлникѡ(в) свободы вѣчнои набѣвило (Львів, 1631 *Волк.* 30 зв.); Пѣршаа:

абѣсмо оупрацовѣныи, и трѣдами Пѡстної дорѡги земдлемыи по(д) тѣнемъ лист'ѧ тогѡ животворѣщѡгѡ дрѣва,... добродѣйствѣ... намъ подѣныхъ ѡ(т)почѣнокъ и ѡхолѡдѣ нѣѣкѣюсѣ дѣхѡвнѡю мѣти могли (Київ, 1632 *МКСВ* 271); **дерево крестное** — хрест: гѣ бѣ любачи на(с)... выкоуплаючи на(с) ѡ(т) прокла(т)ства и ѡ(т) моу(к) вѣ(ч)ны(х) и трѣпѣль стр(с)тъ го(р)коюу высачи на ѡномъ дрѣвѣ кр(с)тно(м) (к. XVI ст. *УС* №31, 27 зв.).

5. Палиця, посох: оуказа(л) бѣ моисею древо, абы его оуложи(л) оу водѣ. и стѣласѣ вода соло(д)ка (XVI ст. *УС* №29519, 23 зв.); Яко тѣды в'посрѡдѣ ѡногѡ жрѡдла Бж(с)твенны(и) Моисей дерево вложи(л), и оусолоди(л) его: тѣкъ и Бѣ препроважѣючий насъ прѣзъ мѣслное червѡное мѡре,... животѣдѣтельнымъ дрѣвомъ ч(с)тнагѡ и животворѣщѡгѡ Кр(с)та, ѡсоложѣетъ гѡркѡстъ (Київ, 1627 *Тр.* 473).

Див. ще ДЕРЕВО.

ДРЕВОДѢЛЕЦЪ ч. Тесля: тѣе слѣшавши іѡсѣфъ засмоути(л)сѣ, и ре(к) до захѣриі... я бо моу(ж) дрѣводѣлецъ, чѣсто ѡ(т)хѡждъ з дѡмоу (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 379).

ДРЕВЦЕ, ДРѢВЦЕ, ДРЕВЦО с. 1. (*мале дерево*) деревце: але гды позрѣлъ на дѡлѣ, ѡбачилъ великіи двѣ мышѣ: еднѣ чѡрнѡю, а дрѣгѡю бѣлѡю; а тѣи дре(в)це ѡное по(д)грызали (поч. XVII ст. *Пчела* 7 зв.); Еденъ члѣвкѣ,... падаючи, похвѣтилъ сѣ за дрѣвце зъ скалы вырослѡе, а ногами сперѣсѣ мало на скалѣ (Там же); Фенѣксъ едѣнѣи самъ дрѣвца згромажѣе(т), На котѡрыхъ спалѣный дла на(с) бѣти маѣтъ (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.).

2. Ратище, деревко, держак: погорѣли... рога-тины и списы, дрѣвца (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 125); миско столаръ взя(л) клею до дрѣвцеъ (Володимир, 1590 *ЖКК* I, 312); ѡрдѣіе: Мѣчѣ, брѡнь, збрѡа, дѣрда, бѡлтѣ, стрѣла, пѡтѣскѣ, копѣа, дрѣвце, волѡчна, ѡшѣ(п), галабар(т), рогатин(а) (1627 *ЛБ* 153).

ДРЕВЦОВЫЙ *прикм.* Дерев'яний: в то(и) же комѡре скрыня... в дрѣго(и)... воѣ(н)ныѣ юхты чи(р)вѡныѣ, в ни(х) кѣрѡто(в) дре(в)цовы(х) // семъ (Забѡроль, 1566 *ПВКРДА* III-2, 6-7).

Див. ще ДЕРЕВЯНЫЙ, ДРЕВЯНИЙ.

ДРЕВЯНЫЙ, ДРЕВАННЫЙ, ДРЕВЕННЫЙ, ДРЕВАНЪ *прикм. (виготовлений з дерева)* дерев'яний: Пе(р)хдръ грицевичъ... мель... стрымень древаны(х) за гроше(и) ми (Берестя, 1583 *Мит.жн.* 47 зв.); Прѣжіе: Лѣторосльки зъ дѣрева, вершкі древаныи (1627 *ЛБ* 103); посре(д) мурѣ ганкры древены(и) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.); смѣта и гнои з по(д) окенъ школы древяно(и) выве(з) хло(п) за гро(ш) 12 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); Вѣщъ албо матеріа тоѣ тайны есть маслo древано (Львів, 1645 *О тайн.* 118).

Див. ще ДЕРЕВЯННЫЙ, ДРЕВЦОВЫЙ.

ДРЕКОЛЬ, ДРЕКОЛЬ *ч. (цсл. дрьколь) (важкий дрючок з потовщенням на кінці, що використувався як зброя)* палиця, палка, дрюк: тогъды июда единый зъмежи дъванадесато(х) пришо(л) и съ ни(м) наро(д) многыи съ ороужіѣм и дреколъми зъ мечѣ и рогатина(ми) ѡ(т) аръхиереи и старецъ лю(д)-скы(х) (1556-1561 *ПС* 113 зв.); почали его бѣти немл(с)ти(в)но мѣчи, ки(и)ми... и иншими дреколъми (XVI ст. *УС* № 29519, 39); А его стаа мл(с)тъ ре(к) до ни(х): якобы на разбо(и)ника съ ѡроужіѣ(м) и дреко(л)ми и з рогатинами пришли есте имати ма в ночи (XVI ст. *УС Трост.* 58).

ДРЕМАНИЕ *див. ДРѢМАНЕ.*

ДРЕМАТИ *див. ДРѢМАТИ.*

ДРЕМЛЮГЪ *ч. (нічний комахоїдний птах)* дрімлюга: за рябъца або за крегу(л)ца рубль... за дремлюга пятьдесать гроше(и) (1566 *ВЛС* 99 зв.).

Див. ще ДРѢМЛИХЪ.

ДРЕНТВѢТИ *дієсл. недок. (стп. drętwieć) перен. (втрачати чутливість, терпнути, німіти)* дерев'яніти: Скорбъ прѣтажкаа ѡ(т)всюлю ѡбточѣла. Стоитъ ѡ(т) смѣткѣ правѣ скаменѣла, Чѣстаа Пѣнна ѡкрѣтне дрентвѣла (Львів, 1631 *Волк.* 16); Язы(к) въ мнѣ ѡкрѣтне... дрентвѣе(т) (Там же, 22).

ДРЕНЧИТИ, ДРЕНЧЫТИ, ДРЕНЪЧЫТИ *дієсл. недок. (стп. dręczyć) (кого) мучити, катувати: небожчикъ... до дому се поспешилъ... болѣсть округную терпячи, абовем тая трутизна и тотъ ядъ такъ его дренчилъ, же вонътробу и плюща вси кавальками з него выкинуло* (Луцьк, 1631 *Арх ЮЗР* 8/III, 585); козаки, вѣхавъши в место Чет-

вертню, што застали, брали, жаковали и люде дренчыли, били и мучыли (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 260); до того челядь... и подѣданныхъ тамошнихъ били, дренъчыли и мучили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

Див. ще ДРУЧИТИ.

ДРЕНЪ *ч. (стп. rdzeń, drzeń) осердя, стриженъ (дерева): Избѣрное кѣдра: Дрѣны цѣдрѣ, дрыжѣнь дѣрева* (1627 *ЛБ* 45).

ДРЖАНЬЕ *див. ДРИЖАНЕ.*

ДРЖАТИ *див. ДРИЖАТИ.*

ДРЖЕНА *див. ДРИЖЕНЕ.*

ДРИВА *див. ДРОВА.*

ДРИВОТНЯ *ж. Дровітня, діал. дровітня: lig-nile, дриво(т)ня, мѣсто дровъ* (1642 *ЛС* 255).

ДРИАКЕВЪ *ч. Те саме, що дриякъва: Өири́ака: Дриа́кев'* (1627 *ЛБ* 210).

ДРИГОТА *ж. Дригота, дриготи: Оужасъ: Здѣмъ(н)еса, пережахне(н)е, перестра́хъ, дрижѣ(н)е ѡ(т) зѣмна, або ѡ(т) бѣззни, дригѣта, мерзѣность, переполо(х)* (1627 *ЛБ* 137).

ДРИГА, ДРИКГА, ДРЫГА, ДРЫКГА *ч. Дриг, діал. дрига "той, хто дригає ногами". Вл. н.: ива(н) дрыкга* (1649 *РЗВ* 32); Иванъ Дрикга (Там же, 154 зв.); Яцко Дрикга (Там же, 448).

Див. ще ДРИГАЙЛО.

ДРИГАЙЛО, ДРИКАЙЛО *ч., діал. дригайло "той, хто дригає ногами". Вл. н.: Анѣдрѣй Дри-кга(и)ло* (1649 *РЗВ* 35).

Див. ще ДРИГА.

ДРИГАНТЬ, ДРИКАНТЬ, ДРИКАНЪТЬ, ДРЫКАНТЬ, ДРУКАНТЬ *ч. (стп. drygant)*

1. Жеребець, огир; швидкий кінь: а к тому особливе што-м окром того шацунку от панее матки моее... власности своєї мела двесте копъ литовское личбы грошей,... а чотыри возники сѣрые друканты (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 135); ща(с)ны(и) матееви(ч)... по(д) ни(м) дрыкга(нт) воро(н) (1567 *ЦБЛит.* 16, 3, 86); не застали ничего, толко... скоратого коня, тисавого, дрыкганта (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 77); Или не вѣдаешъ я(к) на ты(х) грѣды(х) бадавѣа(х), валаха(х), дрыкга(н)та(х), стѣпака(х),... трѣ(п) сво(и)...

вѣмѣстити не може(т) (п. 1596 *Виш.Кн.* 238 зв.); въ стани коней езныхъ взяли... кунъ сивый, турский..., дригантъ вилчатый, турский (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/І, 430).

2. Вл. н.: ксендзъ Анѣтоній Янишевскій...//... противко... Лескови Дубейкови кушѣнерови, Иванови Дрикганѣтови кравѣцови и инѣшимъ всимъ райцомъ... места его кор. мил. луцкимъ кгрецкое релии... оферовалсе кравѣне чинити не занехати (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 154-155).

ДРИЖАНЕ, ДРИЖАНІЄ, ДРИЖАНЬЄ, ДРЫЖАНЕ, ДРЫЖАНА, ДРЫЖАНЬЄ, ДРЖАНЬЄ, ДРЪЖАНЬЄ с. 1. (*хитання, коливання*) дрижання: шатаніє, хе(л)пле(н)є ше(м)раньє, дрижаньє, шд(м)лєньє (1596 *ЛЗ* 88); Шатаніє: Хелплѣ(н)є, шємра(н)є, дрыжаньє, шдмленьє (1627 *ЛБ* 157); Вийди к прѣхд..., прійди къ вѣчномуъ весєлію, ибо оуже зима; страшногѡ дрижана мимо иде, гды стихій огнємъ ѡ(б)новлєніи и разорєніи (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.); **дрыжана** земли — землетрус: Тогѡ же рѡкѡ дрыжана земли великое оу цриградѣ (1509-1633 *Остр.л.* 126).

2. (*тремтіння від страху, холоду і т. ін.*) дрижання; хвилювання: Вйдачи то ѡ(т)ци... дрыжаньє(м) обнѣты боудѣчи, ани ѡ(т)кола жадного ратоункѡ мѣти не сподѣваючися, почали ро(в)но оутєкѣти (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50 зв.); тѣе тєды всѣ трѣвоги, и дрыжанья, и болѣ, и страхи великіє, якіє тє(р)пѣти боудемо, сѣмый то(т) чѣсть тѣлько оуказѣти мѡже(т) подоста(т)коу (Острог, 1607 *Лѣк.* 40); Трѣпетъ: Страхъ, дрижа(н)є, дрѡжъ, говѣніє (1627 *ЛБ* 133); Араратъ: Проклѣтство држанья. клатва трѣпета (Там же, 179); что(ж) за сила твоя бѣде(т), ѡбогій члѣвѣче, ижъ дрижаніє се(р)дца настѡпѣе(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 267); А вышедши бѣгли ѡ(т) грѣбѡ, бо знѣло ихъ было дрыжан'є и страх', и нѣкомѡ нѣчого не реклы бо са боѣли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 231).

Див. ще **ДРИЖЕНЄ**.

Пор. **ДРИЖАТИ**.

ДРИЖАТИ, ДРІЖАТИ, ДРЫЖАТИ, ДРЖАТИ, ДРЪЖАТИ дієсл. недок. 1. (*коливатися, хитатися*) дрижати: шатаюся, хєл'плюса,...

дрижд (1596 *ЛЗ* 89); нѡѡ и земла... и вє(с) свѣ(т)... свои мѣлѣтвы чоудѡвными нѣакыми(с) знаками ѡсвѣ(д)чили... земла дрижачи и стоѡна своегѡ оустоупоуючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); Шатаю(с): Шаѣтаюся, якъ конь на вѣтѣчкѡ, дрыжд (1627 *ЛБ* 158); Горы нехъ држать, и скалы ся розпадають (Львів, 1630 *Траг.п.* 161); Дрижала земля, же ажъ ламали ся ѡпоки (І пол. XVII ст. *Слозб.* 26).

2. (*трястися від холоду, тривоги, страху*) тремтѣти, дрижати: роуки ихъ дрыжахоу (1489 *Чет.* 9 зв.); а ѡ(н) злєкну(в)шиса и дрыжачи рекъ пнє што каже(ш) чинити (ІІ пол. XVI ст. *КА* 45); Нєронъ... // ...хѡтѣ(л) са са(м) забѣти, але не моглѣ, бо ємѡ роуки дрѣжали (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 36-36 зв.); А Арапинъ ѡнъ видѣвши тѡє чѡдо, дрыжачій и оутѣкаючи до дѡмѡ своегѡ, здѡхлѣ на добрѡзѣ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27); Постановилъ... сєсь мѡж' сѡнъ звѣтажити: ...в'денъ ѡ(д) горѣчости палаючи, а в'ночи ѡ(д) стѡдени дрижачій (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. І), 4 зв.); ѡтрьпѣю... дрыжд ѡ(т) бѡзани (1627 *ЛБ* 142); Самая добрая совѣсть то витривати може(т), а сѡмленіє злоє, да(р)мо ї говорити, тѡє ся ба(р)зо встидитъ и ѡстрашає(т)ся, дрижати, плакати мѡси(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268); Кгды и Ангельскіє хоры будутъ дрѣжати: И всѣ звѣку святые збыть ся бояти (Львів, 1630 *Траг.п.* 171); intremo дрѣжати (І пол. XVII ст. *Сем.* 101); ѡ(т)кѡдѣ есть, того добре не знаємо. Бо мои оусѣ жили починають дрѣжати (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 18); Дрыжд tremo (Уж. 1645, 65).

3. *Перен.* (перед ким і без додатка) (*боятися кого-небудь, відчувати страх перед кимсь*) дрижати: моци земныи и пєкє(л)ныи дрижа(т) прє(д) нимъ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 46); Прѡд'ковє бовѣм' ваши кгды вѣрѡ якъ тѣрчѣ дер'жали, нєпрѣѣтели дѡмоу ихъ зѣвше прєд' ними дрыжали (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 13); Слѣшимо ѡ нєпрѣѣтели, др'жимѡ: а по(д)чѣсть и прѣѣтєла за нєпрѣѣтєла, дла нѣгѡ роздѣмѣмо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72);

(над чим і без додатка) (*рєтєльно оберегати, боятися втратити щось*) дрижати (над чим), турбуватися (про що): але са радѣть якъ скарбъ нашєдши, вшакъжє єще дрижитъ ѡбаваючися

жебы егѡ не оутратилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 173); И збираючи егѡ [золото] побтимѡса, и стерегѡчи// его дрѣжимѡ на(д) нѣмъ (Київ, 1637 *УЄКал.* 71-72).

ДРИЖАЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм. (який трясеться від страху, боязні і т. ін.)* дрижащий: приведено до него Агага велми толстого и дрижа-чогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 216 зв.).

ДРИЖЕНЄ, ДРИЖЕНІЄ, ДРИЖѢНЄ, ДРЫЖЕНЬЄ, ДРЖЕНА, ДРѢЖѢНА с. Те саме, що **дрижанє** у 2 знач.: а кгда писалъ дрыженьемъ а мдлостью знатый заразы оуме(р) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 153 зв.); Оужасъ: Здѡмѣ(н)есѡ, пережахне(н)є. перестраѣхъ, дрижѣ(н)є ѡ(т) зѣмна, або ѡ(т) бѣззни (1627 *ЛБ* 137); червѡнаѡ к томѣ нѣмочъ пристѣпѣла, и тѣжкость вѣ персехъ, ср(д)ца дриженіє, и всѣхъ члѡнкѡвъ ро(з)слаба: а такъ мордѡванъ нелѣтостивый мордѣрца,... незбѡжной а ѡкрѣтноѣ дѡшѣ своѣѣ пѣстилѣ са (Київ, 1637 *УС Кал.* 868); яковѣи страѣхъ, и дрѣна, и сконѡна, и тѣжкость бѣдетъ мѣти и вѣдѣти дѡша, кгда ѡ(т) тѣла ро(з)лѣчатѣса еи прѣидетъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 267).

♦ **дриженіє (дрѣжѣна) землѣ (земли)** — землетрус: гла(д), мѡры, ва(л)ки, дриженіє зѣмлѣ, зѣтменіє слнца (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 31 зв.); тамъ сталосѡ велікоє дрѣжѣна земли, и(ж) стоу-пиль з неба аггль бѣжѣи (к. XVI ст. *УЄ* №31, 41 зв.).

ДРИЛИХОВЫЙ *прикм. (стп. drylichowy)* (пошитий з *дриліха* — простого грубого полотна) *дриліховий*: побрал... насыпѣки *дрилиховые*, а наволочки двѡи верхнѣиє одны швабского, а дру-гие флямского полотна, с простѣрадлами (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* I/VI, 653).

ДРИЯКѢВА ж. (стп. drjakwia, сѡн. Driakel, гр. δειράς) (давно вживаний лѣк рослинного похо-дження) протиотруйний лѣк: побрал... шкатулка з олейками розмаитыми: з *дриакѣвою*, *алькерме-сомъ* (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* I/VI, 654).

Див. ще ДРИАКЕВЪ.

ДРІАДА ж. (гр. Δριάς, ἄδος) *дріада*: На вѣрокъ гѡдний, Чѣстои Палладѣи, Днѣсь зъ виридѣрѡвъ Рѣйскіє Дрѣады (Львів, 1642 *Бут.* 7).

ДРІЄРЪ, ДРЫЄРЪ, ДРІАРЪ ч. (стп. drejartz, dryjartz, нѣм. Dreher) 1. Токар: хлопцо(м) цѡ пра(з)-

ни(ки) зно(вѣ) до дрѣара з це(р)кви ѡ(т)не(с)ли и тесли ѡ(т) дахѡ... 22 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5); хлопѡ(м) ѡ(т) прѣносѣ іконѣи празнико(в) до ново(и) це(р)кви и на цѣв(ки), гвоздѣи, и дрыерѣ на ме(д)... з(л) 6 (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 6 зв.).

2. Вл. н.: стани(с)лавѣ дрѣерѣ а(д) раціѡнемъ рѣшты образо(и) далѣ(м) зло(т) 3 (Львів, 1632 *ЛСБ* 1052, 5).

ДРОБЕЗОКЪ *див. ДРОБЯЗОКЪ.*

ДРОБИТИ *дієсл. недок.* Дробити, кришити: affrio, дробю, крушу (1642 *ЛС* 74).

♦ **дробити азыкомъ** — (швидко говорити) дрѣ-ботѣи язикѡм: многѣи прихѡдѣтъ до цѣркѣи, и дрѣ-батъ азыкомъ тѣсѡчѣ вѣршѡвъ молѣтовныхъ; а выхѡдѣчи зъ цѣркѣи не вѣдаѡтъ што рекли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 542).

ДРОБИЧКА ж. Теличка, телиця: Коровѣ дойныхъ 12, дробичѡкъ 5, подтелѡвъ 6, телятъ сегорѡчныхъ 6 (1598 *АЮЗР* II, 200).

ДРОБЛЕНИНА ж. Те, що подрѡблене: interitum, дробленина (1642 *ЛС* 242).

ДРОБЛѢ, ДРУБЛИ *присл.* Докладно, старан-но: Порѡнѣ напе(р)вѣє по моли(т)ва(х), маѡ(т) мѡвити ко(ж)ды(и) вѣрашнюю надѣку сво(ю), и пи(с)мо своѣе што дѡма писа(л), выкла(д) надѣки своѣи показѡвати маѡ(т) и пото(м) вѣчитѣса маѡ(т) //дрѣбли, пса(л)тыри, или грамѣтыки з розвазо-ванѣемъ еи (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4-4 зв.); Учити ся маѡ(т) дроблѣ псалтыри или грамѣматики з розва-зованѣемъ еи (Луцьк, 1624 *ПККДА* I, 50).

ДРОБНЕЙШИЙ *див. ДРОБНѢЙШИЙ.*

ДРОБНЕЙШЫЙ *див. ДРОБНѢЙШИЙ.*

ДРОБНИЙ *див. ДРОБНЫЙ.*

ДРОБНО *присл.* Дрѣбно, тонко, філігранно: рѡ(к) 1631... госпѡ(д)рѣ егѡ м(л) бѣ(р)навский прѣслалъ кр(с)тѣ древѣный дробно рѣзѡны(и) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 3).

2. (дрѣбними частинами) дрѣбно: incise,... дроб-но (1642 *ЛС* 230); дробно (Уж. 1643, 51 зв.).

ДРОБНЫЙ, ДРОБНИЙ, ДРОБѢННЫЙ *прикм.*

1. (малый розміром, об'ємом) дрѣбний: К томѣ теж вѣзал есми в Их Милѡсти рѣхомахъ рѣчей: тканка перлѡвая за сѡрок коп грошей, дрѣгаѡ тканка з

дробными перлы Венацкаа (!) за пат коп грошей (Несухойж, 1550 AS VI, 5); Розоумѣ же и ѿ то(м) брате иже тый писмена дробныи въ ѿчерѣта(х) положеныи (1556-1561 ПС 443); да(л) е(м) митурѣ на дро(б)ный камѣнь въ золотыи (Львѣв, 1592 ЛСБ 1040, 12 зв.); А потымъ взл(л) бѣгъ... седмю часть свѣтлости, и вложивъ въ слнѣце, и лѣноу, и на дробныи части роздѣливъ въ звѣзд(ы) (Прчаѣв, 1618 Зерц. 12 зв.); дробныхъ казанковъ пятнадцать, великій казанъ пивный (Густин, 1638 АЮЗР III, 21); scurpus, камикъ дробни(и) (1642 ЛС 365); **дробный скотъ див. СКОТЪ; быдло дробное див. БЫДЛО;**

(невеликий розміром і не особливо цінний) дрібний: А за увязанье и займованье господъ и на иные речи дробные вышло того всего 13 копъ и 40 грошей и 4 гроши ([1521] АЛРГ 172); А от скур зверинных,... и теж от сливы, фарбъ, оwoшy и иных дробныхъ речей крамных и купецких от копы по три гроши (Вильна, 1563 ПКСДА II, дод. 556); кнзъ Воронецки(и)... взялъ... рече(и) домовыхъ дробныхъ, вoзoвъ, сане(и), коле(с),... и и(н)шихъ рече(и)... за па(т)деся(т) золоты(х) (Житомир, 1584 АЖМУ 76); ясчикъ меду пресного и иные речи дробные, што все коштoвалo копъ тридцать литовскихъ, — побралъ (Луцьк, 1600 АрхЮЗР I/VI, 276);

дрібний, тонкий, філігранний: Ля(м)па само-срѣбрная... з дробною корѣ(н)кою (Львѣв, 1637 Інв. Усп. 10 зв.).

2. (незначний щодо вартості) (про гроші) дрібний: заплачѣ тобѣ доброю монетою золотѣю и справе(д)ливои ваги ничого на тымъ дробныи гроши такъ ми сѣтъ яко и золотыи (к. XVI ст. Розм. 51 зв.); Гды ѿ дробную монету прытру(д)не(и) было,... з табличноѣ скры(н)ки... взялемъ... зло(т) 67 (Львѣв, 1624 ЛСБ 1049, 5); Мѣдница: Дробны(и) пѣназь, або гартѣль (1627 ЛБ 67); монета дро(б)ні гроши (I пол. XVII ст. Сем. 116);

(незначний за сумою) дрібний, малий: Шафарѣ жа(д)ныхъ сѣмъ та(к) на пожычания пожы(т)ковъ це(р)ковны(х), яко и (на) ро(с)ходы значные великие сами не маю(т) личыти анѣ выдавати бѣ(з) вѣдомо(с)ти и консе(н)сѣ братіи те(л)ко (!) на

ро(с)ходы дробные и повседные (Львѣв, 1644 ЛСБ 1043, 63).

3. (який складається з малих однорідних частин, елементів) дрібний: Дали вробити фляшку срѣбрную на миро стѣе срѣбра це(р)ковного дробного такъ зъ кгѣзиковъ якъ и(з) цятокъ и инѣшого дробязьку (Львѣв, 1607 ЛСБ 1044, 3);

роздрібнений, мілкий: Гости которые везѣтъ соль чере(з) володима(р) даю(т) з воза старо(сте) ѿтъ большое соли головаженъ двесте... а дробное// старосте чотыриста (1552 ОВол.З. 198 зв.-199).

4. (який займає низьке службове становище) нижчий: кухонный цукгъ в подѣлъ челяди дробной стаенной с конюшим (Володимир, 1631 АрхЮЗР I/VI, 629).

5. Перен. Незначний, дрібний: То если и дробныхъ грѣхѣвъ в' дѣнь сѣдный лѣчба са давати бѣде(т): где(ж) тѣ(т) чѣсте(ц) ѿчищае(т) когѣ ѿ(т)... грѣхѣ(в) (Київ, бл. 1619 О обр. 123).

6. У знач. ім. Дрібний. Вл. н.: ва(с)ко Дробный (1649 РЗВ 129).

ДРОБНѢЙШИЙ, ДРОБНѢЙШЫЙ, ДРОБНЕЙШИЙ, ДРОБНЕЙШЫЙ прикм. в. ст.

1. (порівняно невеликий за розміром) менший: В' ѿдно(м) вѣзлши перелѣ дробнѣ(и)шы(х) що кромѣ нити и що на нитка(х) всѣхъ лѣтѣвъ в 1/2 (Львѣв, 1637 Інв. Усп. 18 зв.); в гаюх и запустах до села Бегня належачих, през ввес час выжей менованыи в нее веждѣжаючы, дубы, на будынки гожеые, и иные розные дробнейшые, на потребу..., одвозили... суседом и приятелем своим роздавали (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 344).

2. Перен. Дрібніший, менш істотний: Фѣтій... // Не вспоминаетъ ѿ опрѣснока, который... не замо(л)чалъ бы егѣ бы(л), бо если голѣние борѣ(д) Капланѣ(в) и иные дробнѣйшіи блѣды гани(т), барзѣи опрѣснока не занѣха(л) былъ нагѣнати (Київ, бл. 1619 Аз.В. 282-283); Потрѣте: в' грѣхѣх' телѣсныхъ не маєтъ зѣстѣповати до ѿколичностей дробнѣйшихъ, ани тежъ самѣмъ кающемѣса тогѣ допѣщати, абы на(з)бы(т) ѿные выра(з)не вымавлѣлѣ, але має(т) в'кра(т)це пытати, заживѣаючы словѣ оучтивыхъ (Львѣв, 1645 О тайн. 89-90); с' абы

днѣя всюды знесена была и и(н)шіе пу(н)кта дробнѣишіе были (серед. XVII ст. ЛЛ 182);

(за 'сумою) дрібніший, менший: Такъ же и дробнейшіе долги мои, еслибы ся на мене по смерти моей слушныи показали, прошу именем Господним помененого сына моего екзекютора тое остатнее воли моее, и цорки моее милое, абы то поотдавати рачили (Руда, 1646 ПККДА I-1, 87).

3. (за становищем і рангом) нижчий, підлеглий: Протожъ не можетъ быти папа антихристомъ. Бо яко сатана сатану не выганяетъ, такъ бы тежъ антихристове дробнѣишіе верховного антихриста не преследовали (Вільна, 1595 Ун.гр. 161).

4. У знач. ім. с. р. дробнейшое: а) (те, що менш вартісне) дрібніше, -ого; гірше, -ого:: тые всѣ пчолы... на пожито(к) сво(и) обє(р)нулъ што лѣпѣшого, а што дробне(и)шого — межи свое помо(ч)ники и ко(м)при(н)ципалы ро(з)да(л) (Житомир, 1650 ДМВН 208); б) (малі дрібні свійські тварини) дріб: быдла, стада, овцы, свини и ингышие добытки ихъ мл. манифєсѣтуючихъ дворьные выбрано и большъ над кров девять, а ингышого дробнейшого надъ тридцетъ, жеребятъ надъ шестеро не зостало (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 213).

Пор. ДРОБНЫЙ.

ДРОБНЮСЕНЕЧКО присл. Дрібнесенько: Дробнюсенечко (Уж. 1643, 51 зв.).

ДРОБНЮХНО присл. (стп. drohniuchnie) дрібнесенько: Дробнюхно (Уж. 1643, 51 зв.).

ДРОБЯЗОКЪ, ДРОБАЗОКЪ, ДРОБЕЗОКЪ ч. 1. (дрібні, невеличкі предмети, речі) дріб'язок: от крамных речей, шапок, ножовъ и иныхъ речей и дробезку, шацуючы на копу.... от каждое копы по грошей два (Вільна, 1568-1573 ПККДА II, дод. 560); Дали вробити фляшку сръбръную на миро стое сръбра це(р)ковного дробного такъ зъ кгѣзиковъ якъ и(з) цятокъ и ингышего дробязьку (Львів, 1607 ЛСБ 1044, 3); за ро(з)ные дроба(з)ки... слюсарѣ зо(л) 1 (Львів, 1633 ЛСБ 1054, 2 зв.); дробязку много, иныхъ речей не мало (Густин, 1638 АЮЗР III, 21); minutol, сѣканина, дробязокъ (1642 ЛС 270).

2. (молоді тварини) молодняк, дріб'язок, дріб: рєклъ Іаковъ: вѣдаєшъ панє мой же дробязокъ

молодѣсенкѣи овцы тежъ и коровы тѣлныи маю з' собою, которымъ єсли кгвалтъ оучиню в хоже- нью ѡ(т)йдѣтъ мнѣ одного дня всѣ стада (серед. XVII ст. Хрон. 51).

3. (щось незначне при пізнанні) дріб'язок, дріб- ничка: А ѡ собѣ а(з) и са(м) свѣдите(л)ство ва(м) даю, яко гра(м)мати(ч)ного дроба(з)кѣ не и(з)оу- чи(х), ритори(ч)ное игръшки не вида(х), фило- софьского высокоме(ч)татє(л)ного нѣ слѣха(х) (1599-1600 Виш.Кн. 203).

ДРОВА, ДРИВА, ДРЬВА, ДРЪВА мн. Дрова: црѣ повелѣ(л) скласти великоу громадоу дровѣ (1489 Чет. 32); а мають... сани дровми зима имѣ давати, а зима не давати (Київ, 1507 АрхЮЗР 1/VI, 11); ино мы и въ томъ тебѣ очевисте рассказали, ажбы ты мыта отъ дровѣ и сѣна... и саней въ нихъ брати не казалъ (Вільна, 1523 АЮЗР II, 132); а въ гай липовый и в дуброву волный ему выездъ по дрова (Луцьк, 1528 АрхЮЗР 6/I, 10); Сторожи... вдень водѣ а дрова носятъ (1552 ОЧерк.З. 7 зв.); дале(м) на боты гроше(и) деся(т) прошакови с пушки шпита(л)ское... на дрыва (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 1 зв.); дале(м) злоты(и) и д̄шелюгы за дрѣва до шпита(ла) (Там же, 5 зв.); Маско выправ- ляетъ паробѣка зъ дривами до миста продаватъ (Луцьк, 1604 АрхЮЗР 6/I, 298); А грѣшныхъ за(с) тої огонь палѣти бѣдетъ, и оучѣнки ѣхъ палєна гѣдныи яко дрѣва, сѣно и солѣма (Київ, бл. 1619 О обр. 140); ѡ(т)цѣ петронію монастырскомѣ на дрива... гро(ш) и 24 (Львів, 1632 ЛСБ 1052, 6 зв.); Такъ же в то(м) дворе селе(ц)ки(м), заста(в)ши по(д)даны(х) добри(н)скихъ, которы дрова при- ве(з)ли на па(н)щину были, кони кгва(л)то(в)не з возами и бе(з)пра(в)не побрали (Житомир, 1650 ДМВН 207); Дровѣ. Ligna (1650 ЛК 445).

ДРОВКА мн. Дривця, дровця: асарпа, дровка сухие (1642 ЛС 64).

ДРОВНИ мн. Селянські сани для перевезення дров, сіна: А потомъ, взявши против мене злый умыслъ,... у пятницу,... тром боярам своим,... усадивши на сани простые, на дровни, соломы подославши, и сама не ведала есми, где мя везти казал (Володимир, 1567 АрхЮЗР 8/III, 137).

ДРОВНО с. Дровина, *діал.* дровно: *netolko ne-wolno jest nikomu wchodow, a w trawy stebła nikto darom wziaty ne mozet, y pozytkow nektorych mety, ale y drowna i les vse za poklonom* (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/1, 26).

ДРОВНЯНИЙ, ДРОВЯНИЙ *прикм.* Який стосується дров: Дровняний. *Lignasus* (1650 *ЛК* 445); *мыго дровяное див.* **МЫТО**.

ДРОГА, ДРОКГА ж. (*стп.* droga) (*подорож*) дорога: *Koli sia wernemo z drohy Budem toiu trawu znáty* (Яворів, 1619 *Гав.* 21).

о **дрокга великая** — битий шлях, тракт: панъ вишневьски(и)... насъ велъ... черезъ дроггѣ великую которая идетъ до Лѣцька (1546 *ОГ* 66 зв.).

Див. ще ДОРОГА.

ДРОГИЙ *див.* **ДРУГИЙ**.

ДРОЖДА с., зб. Дріжджі: *faex dro(ж)да* (I пол. XVII ст. *Сем.* 82).

Див. ще ДРОЖДІЄ.

ДРОЖДЖЪ, ДРОЖЧЪ *мн.* Драговина, твань: тепло(ст) або вгнь котѡрый на (и)споди справѹе(т), смро(д), дро(ж)джѣ, в все ледащо выкидае(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Котѡрый кгды похлѣбитъ ненавиди(т), а ненавидечи в зѣмные дрожчи втрѹчае(т) и до болѣта прилѣплаетъ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2); Тина: Болѡто, калѣ, смро(д), дрѡжджѣ, грѣзкость (1627 *ЛБ* 132).

ДРОЖДІЄ с., зб. Дріжджі: *brisa, дрождіє ви(н)ное, ѡ(с)танки* (1642 *ЛС* 105); *сгосотамга, крокосовыа масти дро(ж)діє, елей* (Там же, 147).

Див. ще ДРОЖДА.

ДРОЖИНА *див.* **ДРУЖИНА**.

ДРОЖЧИ *див.* **ДРОЖДЖЪ**.

ДРОЖЧИСТЫЙ *прикм.* Осадовий, мутний: Самаране: Стѡрожѡве, а(б) діамѣнтовый, або Тернѡвыи, а(б) дро(ж)чѣ, а(б) дрожчѣистый (1627 *ЛБ* 230).

ДРОЖЪ ч. 1. (*тремтіння від страху, холоду і т. ін.*) дрож, driжання: Трѣпетъ: Страхъ, driжа(н)є, дрѡжъ, говѣніє (1627 *ЛБ* 133).

2. Вл. н.: Лѡкянъ Дрождъ (1649 *РЗВ* 144 зв.).

ДРОЖЪШИЙ *прикм. в. ст.* (який більше, дорожче коштує) дорожчий: што жъ то до речи? дрожъ-

шое тера(з) вино є(ст) слышишь што мовлю? (к. XVI ст. *Розм.* 24).

Див. ще ДОРОГШИЙ, ДОРОЖШИЙ, ДРАЖЪШИЙ, ДРАЖЪШИЙ.

ДРОЗДЪ, ДРОЗЪДЪ, ДРЪЗДЪ ч. 1. Дрозд, дрізд: *Ідпите(р)... оу звѣра скопѣ премѣни(л)... апѡл'ло ѡ кроука, Бахоу(с), ѡ козла,... ѡпсѣ, а(л)бо цибе(л)ле, в' дрозда* (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 62 зв.); *ficedula, дро(з)дъ* (1642 *ЛС* 196).

2. Вл. н.: ива(н) дрѣ(з)дъ (1649 *РЗВ* 9 зв.); Демъ-ко Дроздъ (Там же, 126).

ДРОПЯТЫЙ *прикм.* (*стп.* dropiaty) темно-сиво-червоний: Товари(ш) василіи верыга на ше(ст) кони на не(м) па(н)це(р)... по(д) ни(м) вала(х) дропята(и) бе(з) пе(т)на (1567 *ЦНБ Лит.* 16, 3, 87).

ДРОТОВЫЙ *прикм.* (*зроблений з дроту*) дротяний: мѡра(л) много тесаного каме(нє) выда(л) по гр(ш) ѣ локо(т)... посторо(н)ко(в) дровы(х) в гр(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 32).

ДРОТЪ¹, ДРУТЪ ч. Дріт: Нестє(р) дмитровичъ... ме(л)... // белила ши(л) посторо(н)ковъ дроту мосажового... за ко(п) г̄ (Берестя, 1583 *Мит. кн.* 44 зв.-45); дале(м) за ла(м)пы кє и за дрѣты гро(ш) па(т)деса(т) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 6); Знову на дротѣ таблич(к)и д̄ крести(к)... на ланцу-ху (Львів, 1643 *Інв.Усп.* 79).

ДРОТЪ² ч. (*спис*) дротик: меновите взято... // ...рыштѣнкѣ до во(и)ны належачого копиа ѡ(д)на кѡплєная за зо(ло)ты(х) шесть, древокъ з дротами шесть кѡплєныє по золотыхъ два (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 104-105 зв.).

ДРОФА, ДРОХВА ж. 1. Дрохва: *otis, dis, дрофа* птица (1642 *ЛС* 296).

2. Вл. н., ч.: ѡстапъ дрохва (1649 *РЗВ* 391 зв.).

ДРОХВА *див.* **ДРОФА**.

ДРУБЛИ *див.* **ДРОБЛѢ**.

ДРУГИЙ, ДРУГИЙ, ДРУГОЙ, ДЪРУГИЙ, ДРОГЫЙ *числ.* 1. (який за числовим значенням відповідає кількісному числівнику два) другий: И продали... едно село фѣтєши, дроугое село алексє-ши, где былъ радѣл (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259); Єстьлижьбы она замѣж пошла, тогды она маєт толко держати тотъ замокъ и имѣньє, бѣдѣчи за

дрѣгимъ мѣжомъ, до живота своего держати (Вільна, 1529 *AS* III, 351); Млыны ѡдинъ по(д) местомъ на рѣце богѣ... дрѣги(и) по(д) местомъ на рѣце веницы... трети(и) в сѣле мезаковѣ (1552 *ОВин.З.* 134); А ѡтъ дрѣгое вежи до третее городень $\bar{\Gamma}$ (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.); члѣкъ нѣкоторый... даль едино(му) [слоузѣ] пать талантъ а дрогомоу два, а третемоу единъ (1556-1561 *ПЕ* 105 зв.-106); при то(м) зби(т)ю и зранѣ(н)ю в ни(х) згинѣло двѣ ша(п)ки ѡ(д)на кунами а другая лисами по(д)шитые (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 31); На то(т) ча(с) были ста(р)шии и моло(д)шии Пе(р)ши(и) па(н) Ма(р)ко гре(к), дрѣгы(и) па(н) гри(ц)ко дѣда (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); взяли... ручники два, ѡде(н) белю вышиваны(и), а други(и) просты(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 78); Къ тому торги въ каждомъ тыйдню два: оденъ въ понедѣлокъ, а другій въ пятницу (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 285); И другой разъ изгрѣшили тоты жоны, што приходили мастити его (XVI ст. *НС* 57); дрѣгий роздѣлъ ѡказѣтъ способъ кѣпѣна и продана (к. XVI ст. *Розм.* 5); еди(н) внукъ Іваникувъ пупъ Ігнат, а другиы внукъ Абрамувъ Василь (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); гри(ц)сы(н) небощика гомы(н)ды з дрѣгою женою зєзна(л)... иже ся ємѣ доси(т) стало з оичизны ѡ(д) ивана брата его (Одрехова, 1604 *ЦДІАЛ* 37, 1, 31); И дла чѣго ты(ж) малюють Єв(г)лістѡ(в), єдно́го в' постати АѢгглской, дрѣго́го в' постати лѡво́вой, трѣтего в' телчєй, а четвѣртого в' орлѡвой (Київ, бл. 1619 *О обр.* 13); дрогы(и) ро(к) кгда(ж) збожа помер(з)ло $\bar{\chi}$ аѡа (Краків, I пол. XVII ст. *ЗНТШ* LXII, Misc. 2); У Микити Сале(н)ка: коня гнедо-го... жу(п)а(н) лазуровы(и) фале(н)дишовы(и)... дъруги(и) чи(р)воны(и) шипѣтуговы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 207).

2. (який іде за першим, означаючи порядок при лічбі) другий: а другуу половину тое обестки тьи восковничіе и соляничіе на себѣ мають брати (Петрків, 1508 РЕА I, 75); а тота дрѣгаа половина... да ест племенникомъ єи (Хуші, 1528 МЭФ 40); те(н) же кирик прѣ(д) ты(м) же право(м) зєзна(л) тому(ж) иванови другуу половину ролѣ тоѣ //

и(ж) єѣ та(к)же прода(л) за ту(л)кую жь суму
(Одрехова, 1583 ЦДІАЛ 37, I, 19 зв.-20); Переплыв-
ши, Братіє, половицѣ мѣра Побстногѡ на дръвѣю
половицѣ... з' охотою оудаймосѧ... абыс'мѡ... до
пристани збавѣна доплынѣти могли (Київ, 1637
УЕ Кап. 138).

наступний: має Єго Милост панъ Загоровский и того дрѣгого шстаточного рокѣ теперешнего имени мои додерживати (Лукив, 1559 AS VI, 48); А кто бы не ѡ(т)да(л) вины бра(т)ской, порѣку не ѡ(т)ходачи имає(т) поставити два браты до дрѣгое схо(ж)ки (Перемишль, 1592 ЛСБ 399); по дрѣги(х) па(т)надєса(т) лѣ(т) вро(ди)лєса и(м) дрѣгій // снѣ авѣль (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 4 зв.-5); А тымъ се есче не контєнтьуючы, в другимъ року, что єсть тисєча шєстьсєть чєтырдєсєть дєвѣятым, засѣ наєхавъшы, подѣданымъ витковъскимъ протєсѣ-тантисѣ кони, волы, овѣцы и свини побрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 434).

3. У знач. *прикм. (не такий, як цей)* інший, другий: А хотар вышєписанным сєлам,... с верха почьнши... до копанной могили,... та тым поуѣм до распѣтїа, та ѡбернувши тым дрѣгым поуѣм чрас дал... на копаннѣ могилоу (Сучава, 1501 *BD II*, 184); Михель другихъ свѣтковъ трехъ подалъ, которыиждѣ въ тотъ часъ при немъ тутъ, въ Краковѣ, были (Краків, 1518 *PEA I*, 94); А з дрѣгое стороны ѡтъ полѣдна за драбьскою брамою только чере(з) ровъ гдѣ можетъ члвкъ каменѣмъ з рѣки докинѣти по конє(ц) мостѣ прилегла гора на (и)ма клинець (1552 *OKЗ* 33); а ѡнь рекль к нимъ иже и другогымъ мѣстомъ [або градо(м)] моусимо проповѣдати єв(г)лїю (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.); менє самого збили и ключи це(р)ко(в)ныє в менє ѡ(т) пояса ѡрва(ли) и туѡ церко(в) и ключи другому попови... ѡ(т)дали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 10); та мовить, ажъ може самъ своимъ достоинствомъ спасєніє и святѡсть души єго, якъ чинилъ и сєсь фарисєй и другии лицємѣры, котрыи и другихъ грѣшныхъ ненавидятъ (XVI ст. *НЄ* 4); лєчь встѣпи до близкого крѣмѣ... з дрѣгой стороны ѡлицы (к. XVI ст. *Розм.* 52 зв.); поганцы, Аристотели з другими волхвы и еретики,...

начальствуют и всѣм костелом латинским рядят и владѣют (1608-1609 *Виш.Зач.* 226); На дрѣгіе позвы Писареви и возны(м) дале(м) злоты(и) и г(рш) ӣ (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 5 зв.); теды пытали есмо другихъ хлоповъ, около тыхъ пустыхъ халупъ мешкающихъ, чому бы тые халупы пустками // стояли? (Луцьк, 1620 *АрхЮЗР* 6/І, 420-421); Стефанъ... не одного толко біскупа Римского вспоминаетъ, але и другихъ патріарховъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 564); Панас Черняховець... продал ниву свою... сынови своему, за копѣ чтиры грошей литовскихъ... оддаляючи... другихъ потомковъ своихъ (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 23); Знову обрали дво(х) други(х) пано(в) ста(р)шы(х) (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 69 зв.); а потом и другие хлопи,... з киями припали и протестанта и челядника его.... были киями (1650 *АрхЮЗР* 3/ІV, 531);

у знач. ім. інший, -ого; інші, -их: Тамъ по(д) астороханіє(м), которѣго замкѣ волга река обышла в кѣло бѣрзо мно́го тѣрковъ и тата(р) москва побѣла, а дрѣ́ги з гѣлодѣ поздыха́ли (1509-1633 *Остр.л.* 127); попадаия иде(т) на рыно(к) с хлѣ́бо(м) с цибулею тако(ж) ѣ (д)ругого перекупи(в)ши (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); а дрѣ́гие поведили, ижъ слѣ́зе его гаркабѣ́зъ спѣ́стилъ (Петрків, 1564 *AS* VI, 251); едны(х) бѣ́ли, дроуги(х) на смѣ́рть побѣ́ли (Львів, 1585 *УЄ* №5, 241, на полях); За тымъ пу-славъ други́и, и тыхъ убили (XVI ст. *НЄ* 130); такъ в речи само(и) познале(м) никгдысѣ зъ дрѣ́ги(м) // не бѣ́дѣ фрыма(р)чити (к. XVI ст. *Розм.* 60-60 зв.); дрѣ́ги за(с) на свѣ́(т) тоую новиноу ѡ не(м) поуща́ли, же якѣ́йсѣ бо́уде(т) нѣ́вый іа́ковъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250 зв.); Другіе явне мовили, же то вадит, же у Янего взяли килька сот червонных золотых, и за здрайцу поличено (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39); стлумивши и загревши учение его своим противенством, другим наслѣдовати науку апостола Петра забороняеш (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); Снѣ́дана імъ, по́сполѣ зъ ѡбѣ́до(м) даючи, А на Вечѣ́рѣ на чѣ́сть дѣ́ Плюто́на шлючи, Котѣ́рои нехтячи дрѣ́гии чѣ́ка́ти, Ради не́ра́ди наза́дѣ мѣ́сѣ́ли встѣ́пати (Київ, 1622 *Сак.В.* 46 зв.); а дроу́гый мѣ́ви(л) коупѣ́ль амь ѣ́ сѣ́проу́гѣ воло(в) и мѣ́шѣ́ пойти

спрѣ́бовати (1645 *УЄ* №32, 185 зв.); а еще ты(м) ся не ко(н)те(н)туючи, протестуючихъ Данила и Миска та(к)же и дѣ́ругихъ... на кгру(н)те вла(с)-ны(м) станишо(в)ски(м) здыба(в)ши на(д) Станишо(в)кою, та(к) же ѡныхъ каза(л) свои(м) бити, забияти и мо(р)довати (Житомир, 1650 *ДМВН* 199); **другое толко** — ще раз стѣ́лки: ко́лькѣй вѣ́кѣ хотѣ́ль бысѣ́ положить... // неха́й вѣ́кѣ цѣ́лый лѣ́(т) сто, нехай и дроу́гѣ́е то́лько (Острог, 1607 *Лѣ́к.* 41-42).

4. У знач. *вставн. сл.* **другое** — по-друге: Дрѣ́гое кгда бы ѡте(и) ихъ кому рѣ́чи(л) ѡ Якую ко(л)ве(к) рѣ́чь а ѡ тую бы порѣ́ку еще... за живо-та свое(г) бы(л) позва(н) до пра(ва) то(г)ды по сме(р)ти ѡ(т)цо(в)ско(и) дети будѣ́(т) ли позва(н)-ни ѡ(т)поведа(ти) пови(н)ни (1566 *ВЛС* 68 зв.); Дрѣ́гое, абы до каменца до того(ж) до кого тоє письмо ѡ мнѣ́ посылалъ, писа(л) самъ рѣ́кою своею, визнаваючы... и(ж) тоє щомъ є́нно писалъ до тебе ѡ его мл(с)ти ѡ(т)цѣ́ є́пископѣ́ лвовскомѣ́, писа-лемъ зле (Львів, 1586 *ЛСБ* 74); А тыи всѣ́ грѣ́шныи вѣ́скреснѣ́тъ и ви́йдѣ́тъ из грѣ́бовъ своѣ́ихъ, в тѣ́мныхъ тѣ́ла(х) шпѣ́тны; якѡ́ мѣ́ринѡ́ве,... и пока́жѣ́тсѣ́ и безѣ́рѣ́ки(и); и бе(з)ноги(и), слѣ́пыи... є́дино з бо(ю) // а дрѣ́гое и страхѣ́ (Чернігів, 1646 *Перло* 146 зв.-149); є́динъ з (со) **другимъ** — один з другим, разом: а та(к) того дна вши(с)кы збиралисѣ́ до цѣ́ркви, и(ж)бы споминали дары избавителя нашего и(ж)бы є́ди(н) з дроугы(м) лю-бовѣ́ мѣ́ли (к. XVI ст. *УЄ* №31, 86 зв.); заповѣ́дає(м) таковы(м) мо(и)ю... абы де(р)жали мо(и)не є́динъ со (д)рѣ́ги(м) братство спо(л)ное и любо(в) правѣ́дивѣ́ю мѣ́ти (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* IV-1, 3); **одно при другимъ** — разом: стада пятьдесятъ; жеребцовѣ́ dorosлыхъ осмѣ́, молодыхъ тридцатъ шесть, одно при другимъ рахуючы по золотыхъ чотирдесять (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/ІV, 117); **дадко у другихъ див. ДЯДКО**; **є́динъ другий див. Є́ДИНЪ**; **є́динъ другий див. ОДИНЪ**.

ДРУГИЙНАДЦАТЬ числ. Дванадцятий: А рок есмо томѣ́ зложили, на землю выехати дѣ́н сва-того Козмы и Демана ѣ́ в осѣ́н, прийдѣ́чого свѣ́та,

которое в ындикте дръгомнадцати бѣдет (Краків, 1538 AS IV, 150).

ДРУГОЛЮБИВЫЙ *прикм. (проинятый любов'ю, вірністю до когось)* дружній, приятний: а ыны яко друголюбивы горлицѣ ѿ зѣмлю са ро(з)бивали (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 414 зв.).

Див. ще ДРУГОЛЮБНЫЙ.

ДРУГОЛЮБНЫЙ *прикм.* Дружній, приятний: Посем желаю, да сподобит нас господь, еще в живых совокупився, утѣшение друголюбное словом друг другу даровати (бл. 1610 Виш.Посл. до Княз. 236).

Див. ще ДРУГОЛЮБИВЫЙ.

ДРУГОЛЮБСТВО *с.* Дружність, приятність: Видачи гъ статѣчное дръголюбство, иж не то(л)ко са(м) не смѣ(т) до рѣчей великы(х), але и всѣ(х) оучастника(ми) тое(ж) ласки бжеи чини(т), мѡви(т) емоу (Острог, 1599 Кл.Остр. 208).

ДРУГЪ, ДРУГЪ *ч. 1.* Друг, приятель, товариш: кто жь має невѣстоу жени(х) есть а друогъ жениховъ которыхи стоить а слоухае(т) его и радостию радуются (1556-1561 ПЄ 352); дѣяволъ дръгъ, и врагъ христѣ (Львів, 1591 ЛСБ 157); бо(л)ше же сия любовь ничто не есть, абы кто положилъ дѡшѣ за (д)ръга своего (Перемишль, 1600 ПВКРДА IV-1, 3); Възлюбленныи друогъ и оученикъ хвѣ іоанъ снѣ громовъ (Почаїв, 1618 Зерц. 53 зв.); вчителю недавно та жидове хотѣли каменовати а ты та(м) хошешъ ити... лазарь друогъ на(ш) оумерль... але по(д)мы ко нему абысмы го збоудили (поч. XVII ст. УЄ №256, 1); Южъ са с' тобою вѣчне Дръгъ твоѣ розлѣчае(т) (Київ, 1622 Сак.В. 47); Тыже ги оучниковъ твои(х), А вѣрны(х) дръговъ своихъ. ѿ Го(д)ности своѣй пытаешъ, В томъ вѣры и(х) до(з)навае(ш) (Чернігів, 1646 Перло 72); И если бы тебе хотѣлъ намѡвить братъ твоѣ, або снѣ.... або прїятель, або дръ(г) тво(и)... не призволаѣй имъ ани слѡхѣй (серед. XVII ст. Хрон. 153).

2. (коханий жінки, дівчини) друг, приятель: Любимый: Дръгъ, коханокъ (1627 ЛБ 60); Boday wo goha napala tuha sczo myni rozluczaiet milenkoho druha (серед. XVII ст. ЗНТШ LXXIV, 133).

3. (у розумінні християнські моралі) ближній:

Але вамъ друого(м) моимъ мовлю абысте са не бояли // ты(х) которыхи забиваю(т) тѣло (1556-1561 ПЄ 273); Зако(н) писаны(и) вчитъ еже ти неми(лю) дръгѣ не твори (Кореличі, 1593 ЛСБ 246, 1); мы Братѣ и дръго(м) ѿ(т)пѡскае(м), а Бѣ слѡга(м) и неволѣ(м) (Київ, 1637 УЄ Кал. 60);

(як риторичне звертання у формі одн. або мн.) ближній, ближні: И реклъ емоу г(с)ѣ, дръже на што еси прышолъ, дѣлаи не мешкая (1489 Чет. 322); а онъ ѿ(т)повидѣлъ единому з ни(х), рекоучи друоже, не чиню тобѣ кривды (1556-1561 ПЄ 86 зв.); здра(в)ствѡ(и)те, но не боле(з)нѡ(и)те ѿ Дръзи (Вільна, 1596 Грам.З. 3 зв.); О милыи друзи, всѣ вы хрестіане, уважайте пилно ваше ошуканье (к. XVI ст. Укр.л. 85); Щожъ южъ далей, ѿ Дръзи, бѣдемо чинити (Луцьк, 1628 Андр.Лям. 12); ѿ друже... // Оумѣи зерцало чистоты ховати, Ей пристѡйню почестъ выражати (Львів, 1631 Волк. 18 зв.); Слышале(м) ѿ дръзи мой. Дѣвню повѣсть ѿ(т) оустъ вашихъ (Чернігів, 1646 Перло 57 зв.).

♦ **другъ друга (другу)** — один одного, один одному: тогды соблаж(н)а(т)са мнози и друогъ друога боуде здражоватѣ и ненавидѣти (1556-1561 ПЄ 101 зв.); тогды згѡрша(т)са мнѡгіе и еди(н) дръгого выдасть, и зненавиди(т) другъ дръга (Вільна, 1596 З.Каз. 36); Братя, другъ другу тяжести носите и такъ наповните закунъ Христовъ (XVI ст. НЄ 212); Посполитая то абовѣмъ въ церкви Христовой добродѣтель другъ другу тяготы помагати носити (Київ, 1621 Кон.Пал. 635); **другъ за друга** — один за одного: Скажѣте ми; о тако(и) ли любви спѣсъ рѣклъ, котраа гонѣніе и мѡчите(л)ство на бли(ж)ни(х) свои(х) еднае(т) или котѡраа дѡшѣ дръгъ за дръга положити в(з)аконае(т) (1598 Виш. Кн. 304); **другъ зъ другомъ** — один з одним: всѣ единогласно заспѣвай(м) емо, заплещѣ(м) рѣками, и выкрывай(м)... гѡлосомъ радости и весѣла...//...дрѡгъ з' дръгомъ... танцѡйте! (Київ, 1637 УЄ Кал. 193-194); **другъ ко другу** — один до одного: скверныи слова изъ устъ вашихъ нагай не исходятъ, не ужѣтъ другъ ко другу (XVI ст. НЄ 18); **другъ на друга** — один на одного: Маючы мы вѣдомость ижъ твоа мл(с)ть воздвигъ гонение

ѡ(т) лѣтъ давны(х) на це(р)ковъ... смущение и ра(э)дорн в люде(х) чинишъ и другъ на дрѣга воорѣжаешъ (Супрасльський монастир, 1593 ЛСБ 233).

ДРУГЫЙ *див.* **ДРУГИЙ.**

ДРУГЪ *див.* **ДРУГЪ.**

ДРУГАНТЪ *див.* **ДРИГАНТЪ.**

ДРУЖБА *ж.* Дружба, приятелювання: А нынѣ вже приѣль тытул помазанный, Сатанаил ѡмя и враг осужденый. На вѣчную ганьбу от святой службы, до тѣмного ада от праведных дружбы (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); Прокла(т) бо имѣаи съ ѡнѣми дрѣ(ж)бѣ Бѣа ѡ(т)лѣченны даволѣ на слѣ(ж)бѣ (к. XVI - поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 89); латынский оратор, достоинством сана мистр, имѣл дружбу со мною в Луцку и не утаил тѣлесное пожадливости предо мною (1600-1601 *Виш. Кр. отв.* 164); *Družba: towarzystwo* (Жовква, 1641 *Dict.* 55).

ДРУЖЕСКИ *присл.* По-дружньому, дружньо: Свойственнѣ: Дрѣжески, власне (1627 ЛБ 112).

ДРУЖЕСТВО, ДРУЖСТВО, ДРУЖЬСТВО *с.* Дружба, еднання, приязнь: А до того, правду хотячи почтити, а похлѣбству мѣсце не дати, нѣсть у наше руским и в дружествѣ стояти и нѣсть от кого пользовати, и не чудо, что и вси не отступят (1608-1609 *Виш.Зач.* 200); Такъ и Хс далъ намъ тѣла своего напълнѣтиса, в' болышее насъ дрѣжъство притагаючи (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 189); Шестый такъ же Съѡ(р)... росказѣтъ, абы жаденъ котѡрый ено в' освашѣномъ чинѣ почитаетьса..., Жидѡ(в)ски(х) опрѣснокоѡ(в) не ѣлъ, и жадного дрѣ(ж)ства з' ними не мѣ(л) (Там же, 276); Любѡвъ: мѣлѡсть, дрѣжество, приѣтельство (1627 ЛБ 60); *amicitia*, друже(ст)во, прия(э)нь (1642 ЛС 80).

ДРУЖЕСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Дружити, приятелювати: *amico*, *as*, прияю, друж(е)ствую, прияте(л)ствую (1642 ЛС 80).

ДРУЖИНА, ДРОЖИНА *ж.* 1. Військовий загін: давамо ва(м) на ѡзнаніе а(ж) поразумели есмо ли(с)ту вѣшемъ и посло(м) ваши(м) котѡры(х) есте допѣстили до на(с) а на имя Волоса и(с) дрѣжинами его (Сучава, 1558 ЛСБ 22); Свѣдо(ц)ство... тоѣ добре згажаѣ(т) ѡ иѡвидша..., котѡры(и)

такъ же кготовъ // бо(л)шю ча(ст), з мо(с)кви и(э) заво(л)ски(х) та(т)а(р), та(к)же с' собрано(и) дрѣжины и кѣмѣнѣ лѡто(в)ского... выводѣ(т) (1582 *Кр.Стр.* 48 зв.-49);

(*озброєна група людей*) дружина: ѡнъ же оуборздѣ всѣ(д) на ко(нѣ) пошо(л) с малою дружиною (1489 *Чет.* 244); послѣ Подковы, яко то его въ Немирове поймали, козаки ся разбегли, и одень... мѣлъ узолъ не малый чирвоныхъ злотыхъ и котѡрые дей слуги, або дружина Путошинского... того козака зарѣзали (Луцк, 1579 *АрхЮЗР* 3/1, 9); то пак в той малой дружине брат мой Сава не мог, толко самое Борисовое ледво устеречи, а челяди тоѣ ижъ некому было стеречи (Луцк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410).

2. (*люди, об'єднаніє спілнїстю становища, інтересів*) община, громада: Чи не мовили тобѣ стѣи ѡцѣ, да са не ѡ(т)лѣчаешѣ дрѣжины, да не вѣмѣсто го(р)наго їѣр(с)лима в до(л)нѣ(и)шій адъ заблѣдиши (1599 *Виш.Кн.* 217); Тот ся тогда во истинну отступником и отщепенцем назвати годен естъ, котѡрый и один от дружины, ровное себѣ во всѣм, на срамоту и свою волю отлучается и отступает, а не дружина, вкупѣ стоящая, — от единого отступника (1608-1609 *Виш.Зач.* 214); Якъ же тѣды ѡстойтъса освѣчѡныхъ Бѣгослѡвцѡвъ Бѣгомъ // водхнѣнаа надка, ѡ в' Бѣѣ почѣтокъ маючихъ Бо(э)скихъ персѡнахъ албо особа(х), коли Николай и егѡ дрѣжина бѣрзо злѣ и глѡпе злѣчаю(т) в' еди(н) почѣтокъ, нерѡжѡное мѡвлю и рѡжѡное (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 250-251);

(*группа приятелѣв*) дружина: спсите ма и вы братѣ дрожино моя (1489 *Чет.* 245 зв.).

3. *Вл. н., ч.:* Семень Дрѣжина (1649 *РЗВ* 331); Ярошъ Дрѣжина (Там же, 358).

ДРУЖИТИ *дієсл. недок.* (з ким) Вступати в плотські зв'язки: Прѣ(д) тѣмъ рожаю Пѣрскогѡ сынѡве з' рѡдичами дружили на лѡжд, и сестра з' бѣратомъ са зпрагѣла бѣ(э) карѣна, а ннѣ двѣтва шѣкають (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.).

ДРУЖИТИСЯ *дієсл. недок.* (з ким) Дружити: Нехай же дружѣтса с Каином рѣмляне, и положить их бог в такое ж карѣньѣ (к. XVI ст. *Укр.п.* 85).

ДРУЖНИЙ *прикм.* 1. Приятельський, дружний: перебувай в разумѣ в твердом и непоколебимом, боголюбный иноче,... ни́жь родителная любовь, ни́жь дружняя приязнь и память или общая польза да ты не привлечет и понудит (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 242).

2. *У знач. ім.* Ближний, -нього: глѣть бо хс врачѣ исцѣли́ся са(м), и вы(и)мѣи́ прежде сѣчець и(з) ѡка́ своего, то́жє по́томъ з дрѣжняго (поч. XVII ст. ЦНБ 476 П/1736, 52).

ДРУЖОКЪ *ч.* Дружок, друг: amicus, дружокъ (1642 *ЛС* 80).

ДРУЖСТВО *див.* **ДРУЖЕСТВО.**

ДРУЗКЪ *ч.* Сухе суччя, гілки; сушняк; тріски: На коне(ц) гды тм(с) зо мною дрѣзки поживае(ш) сѣгѣбшю прия(з)нь собѣ збѣдѣеши (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1); Сѣ(х)ль, сѣшъ, дрѣ(з)къ (1596 *ЛЗ* 78); Сѣхль: Дрѣзкъ, сѣшъ, хворѣсть, сѣхи́и гѣли або рѣсчки (1627 *ЛБ* 119).

ДРУКАРНЯ *ж.* Друкарня: Купили єсмо тые всѣ приправы дрѣка(р)скіе до дрѣка(р)нѣ належачіе за... по(л)торы тисячи золоты(х) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); Також и школу при ты(х) же бра(т)ства(х)... постановляемъ, и дрѣкарню ѿтвержаемо въ Львовѣ и въ вилни (Берестя, 1591 *ЛСБ* 188); шо ты(ж) са тыче(т) типокграфіи, то є(ст) дрѣкарнѣ, добре то чините якобы кнѣги потребныє, на свѣ(т) выдаваны были (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.); Штѣмба: Печѣтна, дрѣкарна (1627 *ЛБ* 158); И мл(с)те(м) вѣши(м) коли засмаковати могло, иночески(м) чино(м), с чи(м) Виле(н)ское стѣое бра(т)ство знамените ласкою Бжѣію постѣпѣ(т), и всякіє початки цркве, школы и дрѣка(р)ни щасливы(и) скѣто(к) при(и)мѣ(т) (Київ, 1627 *ЛСБ* 496); Кирилъ старій Транквѣлю(с) Ставровецкій, Проповѣдни(к) слѣва Бжѣго,... На свѣтѣ подає з' нѣвои Дрѣкарнѣ своєи, нѣвыи Пѣсни, на чѣсть и хвалѣ, Пренаѣтѣйшей Тр(о)ци (Чернігів, 1646 *Перло* 1).

ДРУКАРСКИЙ, ДРУКАРЪСКИЙ, ДРУКАРЬСКИЙ *прикм.* (пов'язаний з друкарством) друкарський: повелѣлъ єсми їмъ оучинивши варѣста(т) дрѣкарьскіи, и выдрѣковати сїю кнѣгѣ (Заблудів, 1568 *УС* № 552, 3 зв.); вчителєвє костѣла

рѣмского,... с ка́за(л)ницѣ косте(л)ныхъ, яко и писмо(м) з ва(р)стѣто(в) дрѣка(р)скихъ, и многими дѣйстве(н)ными скѣтками з великою пи(л)ностю,... минаючи свои(х), котѣрыє ѡ(т) костѣла и(х) позна(в)ши в нѣмъ што(с) непристо(и)не ѡ(т)стѣпили (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); сами братѣство маю(т)... стѣы(х) кнѣгъ писѣніа роботою дрѣкарьскою розмножѣти (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); мы маючи... пилное стара(н)є ѡ помноженю хвалы Бжѣое, такъ чѣ(ст)ного житія иноческого, яко дрѣка(р)скимъ масти(р)ствомъ кнѣгъ бжѣестве(н)ны(х) на собѣ выпѣщаня, в посполиты(и) пожитокъ и в збѣдѣова(н)є спсѣніа дшѣ народѣ хрестия(н)ского, побо(ж)носте(и) ваши(х)... до вѣрны(х) рѣкъ подало (Київ, 1627 *ЛСБ* 496); Книги це(р)ковныє розныє до ужыванє в це(р)кви ѡ(т)дано п̄ андрееви стреле(ц)кому и ма(т)рице(с) и куншта друка(р)скіе в склепѣ старо(м) по(д) школою и ключъ ѡ(т) него (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 69 зв.); домъ друкарский *див.* **ДОМЪ; изба друкарская див.** **ИЗБА.**

ДРУКАРЬ, ДРУКАРЬ *ч.* (фахівець друкарської справи) друкар: панъ Иван Федорович, друкар, до книг кгородских // сознал (Луцьк, 1578 *ПФ* 36-37); внесена была... дрѣка(р)ня... которая ижъ за недоста(т)ко(м) а пото(м) за сме(р)тю дрѣкаря тоє(и) дрѣка(р)нѣ згасла была (Львів, 1586 *ЛСБ* 80); блгч(с)тивоґо йнока мѣнд, дрѣкарѣ стѣы(х) кнѣи(г), ѡкова(в)ши волочи(л), и по яма(х)... сажаль (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); зарѣзомъ їхъ [кнѣгъ] до дрѣкѣ дамъ, и Дрѣкарови... вытиснѣти назначѣ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.); а(н)дре(и) дрѣка(р)... выда(л) з ро(с)казѣ брати(и) ѡ(т)цо(м) во(л)ковичо(м)... на су(к)но... зло(т) 60 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 5 зв.).

ДРУКАРЬСКИЙ *див.* **ДРУКАРСКИЙ.**

ДРУКАРЬСКІЙ *див.* **ДРУКАРСКИЙ.**

ДРУКОВАНЕ, ДРУКОВАНИЕ *с.* 1. Друкування, друк: Пото(м) по гедрьковы(м) выеха(н)ю которого(мъ) коронацію вѣрше(м) дрѣкова(н)я в Кракове... з немнѣшого працею выда(л) колимъ до тѣрокъ... зъ зацны(м) коро(н)ны(м) шля(х)-тичомъ андрее(м)... заєха(л) (1582 *Кр.Стр.* 5 зв.); на друкованя работы книжное увес наклад...

вси епископове... дати повинни (Берестя, 1591 *ПФ* 104); Тѣх утверждаймо и воспоминаймо вѣдомостю нашего православия, писанием, наукою, друкованием книг (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 162); Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74); Панъ Ла(н)к(г)ишъ умолены(и) будѣчы ѡ(т) брати(и) мѣ(л) до(л)гую умову с пѣом Миха(и)ло(м) Слиозкою ѡ дрѣкованѣ трыѡ(д) (Львѣв, 1641 *ЛСБ* 1043, 56).

2. (виготовлений друкарським способом текст) відбиток: Тѣпосъ: фѡрма кштѣл(т) прѣкклѣ(д), дрѣкѡва(н)ѣ (1627 *ЛБ* 237).

Пор. ДРУКОВАТИ.

ДРУКОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* 1. Друкований: ѡчите(л)ны(х) єв(г)ли(и) двое єдино писаное старое а дрѣгое дрѣкованое новое (Львѣв, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); триоди три, постных две, третья цвѣтная друкованая (Пересопница, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 296); книги друкованые почали множитися (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 27); Слѣжѣбни(к) стрѣти(н)ски(и) дрѣковѣны(и) (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* 1-2, 264); вѣ тепѣрѣшнихъ Москѡвскихъ дрѣковѣныхъ Слѣжѣбника(х), тыи словѣ не знайдѣютъса (Киѣв, 1639 *МКСВ* 217).

2. У знач. ім. Друкований. Вл. н.: Семѣнь дрѣкованы(и) (1649 *РЗВ* 172 зв.).

ДРУКОВАТИ, ДРУКОВАТЬ *дієсл. недок.* (що)

1. (відтворювати тексти друкарським способом) друкувати: Дрѣковано... вѣ остроже (Острог, 1581 *Римша Хрон.* 36); книг новых з вымыслов своих не друковали (Берестя, 1591 *ПФ* 104); универсалы, польные... шкалеванья, дати друковать (Вильна, 1599 *Ант.* 661); зизѣнію даскала и ка(з)нодею же прѡтивъ ва(с) книжки дрѣковалъ..., тогѡсте ѡбѣ(з)чѣстили (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 46 зв.); пишучи книжки и друкуючи, пришлого вѣку людем знати дают, якобы то они для спасенія душъ людскихъ вчинити мѣли (Львѣв, 1605-1606 *Перест.* 25); Гды бы то о бѣскупѣ Римскомъ нашолъ, снѣтъ бы золотомъ друковалъ! (Киѣв, 1621 *Коп.Пал.* 602); Начрѣтаваю, ваю, Изваю, дѡваю, тешѣ, вти(с)-каю, вѣбиваю, дрѣкѣю, ѣлбо ба(н)ками кровъ пушѣю

(1627 *ЛБ* 164); на(с) єсть в ска(р)бѣ ба(р)зо много, ѡсоблѣве слѣжѣбниковъ, з нашего єкзе(м)плѣрѣ на перешѣкодѣ дрѣкѣете (Киѣв, 1646 *ЛСБ* 573); я бѣдѣ дѣрмо..., Книги писѣти, Дрѣкова(т), а що ми пѡтимъ (Чернігѡв, 1646 *Перло* 130 зв.).

2. Механічно відбивати на матерії візерунок: Нараквицѣ того(ж) гамлѣту єпѣтрахи(л) аксамиту чѣ(р)воно друкованого зѣ пасамано(м) є(д)вабнѡзлоты(м) (Львѣв, 1637 *Інв.Усп.* 54); Багазия шка(р)латная дрѣкованая в квѣты злото(м) // мадя(р)скимъ... на же(р)товникъ заживѣе(т)ся (Там же, 75- 75 зв.).

ДРУКОВАТИСА *дієсл. недок.* Друкуватися, бути друкованим: ѡ срѡдкѣ забѣже(н)ѣ намѡбѡвишисѣ, то абымъ сегоднѣ (не пѡскаючи вѣ дѣлшій чѣсть прѣ (!) ѡ(т)лѣгло(ст) мѣстца на котѡромъ са дрѣкѣеть) оучинѣлъ, што бы прѣ(з) менѣ за ѡбщимъ... Совѣтомъ бѣ(з) жѣдны(х) заводѡвъ Дѣспѡтѣйныхъ оучинѣно бѣти налѣжало (Киѣв, 1628 *Апол.* 2 зв.).

ДРУКОВАТЬ *див. ДРУКОВАТИ.*

ДРУКЪ¹ ч. (процес виготовлення книг друкарським способом) друкування, друк: вси епископове...звод книг повинни спробовавши с подписами рук своих... до друку отдати (Берестя, 1591 *ПФ* 104); Бо если бымъ хотѣлъ вѣзаємъ одѣдати, нашло бы ся и у мене листовъ не мало ваше кнежатское милости, годныхъ до друку (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1007); а(р)сѣни(и) мѣтрополи(т)... дѡ лѡва... приехавши... кгра(м)матыкѣ... до дрѣкѣ выдалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44 зв.); Чѡгѡ ѣжъ бѣи ѡного не дочѣкали, ѣко бы з друокѣ кнѣгѣ тою огладали (Львѣв, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. нenum.); зарѣзомъ ѣхъ [книгѣ] до дрѣкѣ дамъ (Єв'є або Вильна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.); Котѡромѣ кнѣжечкѣ тѣю ѡфѣрѣю, И пѡдъ именемъ всего войска вѣ дрѣкѣ дарую (Киѣв, 1622 *Сак.В.* 39); Тепѣрѣ засѣ повтѡре тѣѣ самѣѣ Кнѣжечка ѡ Вѣрѣ Православнокаѡліческой, на нѣкоторыхъ мѣстцехъ трѡха ѡбшѣрне исправлена, Дѣалѣктомъ Рѣскимъ //прѣ(з) Дрѣкѣ свѣтѣ пѣбликѣетса (Киѣв, 1645 *Собр.* 1 зв.-2 нenum.); непристоѣло мнѣ єп(с)копови не почѣтисѣ вѣ томъ, абыса прѣ(з) выданіє зѣ Дрѣкѣ тоѣѣ

Книги, не мѣло выгудити єи потребѹючи(м) (Львѣв, 1646 *Ном.* 5 зв.); **друкъ кѣвскій, киевскій друкъ** — те, що надруковано у київській друкарні: книги розные... дрѣкѣ кѣ(в)ского (Львѣв, 1637 *Инв.Усп.* 26 зв.); мѣнею... киевского дрѣкѣ... продаемъ му(н)таномъ за зло(т) 28 (Львѣв, 1623 *ЛСБ* 1049, 6 зв.); **друкъ лвовскій** — те, що надруковано у львівській друкарні: Иванъ Боре(ц)ки(й)... чиню вѣдомо... иже(м) зосталъ виненъ... мещанѡ(м) лвовскимъ золоты(х) по(л)скихъ два(д)цать,... за кни(ж)ки гра(м)матѣки грецкіе дрѣкѣ лвовского (Львѣв, 1617 *ЛСБ* 404); **друкъ острозскій, острожскій друкъ** — те, що надруковано в острожській друкарні: пограбили... Апостолъ толковый, Евангелие учительное,... быбля (!) друку Острожского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 136); Библия славе(н)ская ѡ(с)тро(з)ского дрѣку (Львѣв, 1637 *Инв.Усп.* 27); **виленскій друкъ** — те, що надруковано у віленській друкарні: За двѣ пса(л)тыри виле(н)ского дрѣкѣ дали(с)мо злоты(х) по(л)ски(х) три и гро(ш) деса(т) (Львѣв, 1612 *ЛСБ* 1047, 2); **кирѣловскій друкъ** — те, що надруковано кирилицею: пса(л)ты(р) кирѣловского дрѣку п(н)грыгоры(и) прода(л) за зло(т) 7 (Львѣв, 1627 *ЛСБ* 1049, 6 зв.); **друкомъ обновити див. ОБНОВИТИ; зъ (въ) друку выдати див. ВЫДАТИ; презъ друкъ выдати див. ВЫДАТИ; выдавати з друку див. ВЫДАВАТИ; поновити друкомъ див. ПОНОВИТИ.**

2. Друкована продукція: аще что маєте друкъ нового кирѣ іоане крас(в)скѣи посыла(и)те къ на(м) (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); апосто(л) третръ (!) дрѣкѣ старо(г) (Львѣв, 1626 *ЛСБ* 1049, 6 зв.).

ДРУКЪ² ч. 1. Жердина, дрюк: на висѣки(и) дру(к) в' поущи євнайстеи по(д)несена взираючи(м) живо(т) и здорова змѣа приносѣла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 231); шаблю,... друками и кийми на трое перебили (Володимир, 1607 *АрхЮЗР* 1/VI, 371); которые помененые принципалове,... на улицы обскочившы, окрутне а нелитостиве збили, змордовали, кийми, жердями, друками, раны сыние,... по крыжахъ и голове позадавали (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 523); оурѣзали вѣтвѣ виннѣю

зъ ягодами... которѣю несли на дрѣкѣ два мѣжеве (серед. XVII ст. *Хрон.* 135);

(металевий) лом: дрѣковъ железныхъ до ламана каменя в (1552 *Окр.З.* 148); дрѣковъ желѣжны(х) (!) д (Львѣв, 1592 *ЛСБ* 1037, 11); заволочѣмо ланцоухами ворота и друку желѣ(з)ными позакла(д)уймо (к. XVI ст. *УС* №31, 50).

2. (крѣпкій для замикаання дверей) засув, затвор: vestis, is, заво́ра, дру́къ, ве́рѣя (1642 *ЛС* 408).

ДРУТОВАТЫЙ *прикм. (виготовлений з дроту)* дротяный: Гробница... ѡкрѣглая ве сро(д)ку ѡтвора(с)тая, роботы кѣдзѡватон, з рожы(ч)кою дрѣтоватою (Львѣв, 1637 *Инв.Усп.* 18).

ДРУТЬ див. ДРОТЫ¹.

ДРУЧЕ с.. зб. Дручѣя: тамъ же у водѣ кийми, дручемъ, рогатинами, каменни... били, мордовали (Володимир, 1598 *АрхЮЗР* 3/I, 143); который то урядникъ с поменеными особами..., приготовавши и приспособившы з разнымъ оружемъ..., также с киями, обухами и дручемъ разнымъ,... кѣды скаржучие невод... черезъ подданныхъ своихъ волочили и рыбу ловити почели (Луцкъ, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525).

ДРУЧЕНЕ, ДРУЧЕНЬЕ с. (*стп. dręczenie*) мука, знушання: Борѣніе: Дручѣнье, траплѣнье, воіованье (1627 *ЛБ* 11); Ѡзлобленіе: ѡтрапле(н)е, дрѣче(н)е: перешкажа(н)е (Там же, 151).

Пор. ДРУЧИТИ.

ДРУЧЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм.* Роздратований: ги змѣлѣ(и)са на(д) мною, и на(д) снѡ(м) мои(м) поне(ж) на но(в) мѣ(с)ць бѣснѣтса, а злѣ(и) бывае(т) дрѣче(н) (XVI ст. *УС* №29519, 94 зв.); Ѡзлобляюса: Низпадаю, трачѣ сер(д)це, ѡбращаюса, траплень, дрѣчень, бываю (1627 *ЛБ* 151).

ДРУЧЕНЬЕ *див. ДРУЧЕНЕ.*

ДРУЧИТИ *дієсл. недок. (стп. dręczyć)* (кого і безъ додатка) (задавати кому-небудь фізичнихъ або моральнихъ терпѣнь) мучити (кого), знущатися (над ким), дратувати (кого): ѡнаа... дѣша твоа... абы была... оуз(д)оровлена, абы то(т) злый соупротивни(к) дѣшъ... не дручи(л) єи тыми срогыми проказами своими (к. XVI ст. *УС* №31, 189 зв.); Пакощѣ: Перешкажаю,... потваряю, фѣкаю,

лаію,... дрѣчѣ, наприкрѣюса, габаію,... мѣшаію, страішѣ, мѣчѣ, колочѣ (1627 ЛБ 80); Озлюблѣію: ѡтраплѣію, дрѣчѣ, перешкажѣію (Там же, 151).

Див. ще ДРЕНЧИТИ.

ДРУЧНИКЪ ч. Той, що ходити на дибах (на ходулях): grallator, дручни(к) на шу(д)ла(х) (1642 ЛС 211); vestiari(us), дру(ч)никъ (Там же, 408).

ДРУЧОКЪ ч. 1. Дрючок, дрюк: Сѣми тѣжѣ дрѣчки оучинишѣ з дѣрева негнѣючого и позолѣтишѣ. И поставишѣ олтарѣ протѣвѣ заслѣнѣ которѣю закривѣють свѣдѣцтво (серед. XVII ст. Хрон. 107 зв.); А оучинишѣ емѣ... два пѣрстни золотѣи под корѣною на кождѣмъ бѣкѣ, абы в нихѣ вкладаю дрѣчки и бѣлѣ ношѣный олтарѣ (Там же).

2. Лише у мн. дручки — ходулі, диби: gralla(e), agut, шудли, дручки (1642 ЛС 211).

ДРУШЛЯКЪ, ДУРШЛЕКЪ ч. (сmn. druszlak, нім. Durchschlag) друшляк: талерей ценовыхѣ одиннадцат,... друшляк, склянка (Луцьк, 1571 АрхЮЗР 8/VI, 350); пограбили... секачѣвъ два, друшлякѣ одинѣ, варешокѣ желѣзныхѣ двѣ (Володимир, 1597 АрхЮЗР 1/VI, 137); Особливе цын и мѣдѣ по ее милости паней воеводичовои при манастыру остала... мис великихѣ 4,... келня 1, друшлякѣ еденѣ, пателня 1 (Пересопниця, 1600 АрхЮЗР 1/VI, 297); меновите взято... дѣршлековѣ ше(ст) варо(х) железныхѣ ше(ст) (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 106).

ДРѢВА див. ДРОВА.

ДРѢЖАВА див. ДЕРЖАВА.

ДРѢЖАВНЫЙ див. ДЕРЖАВНЫЙ.

ДРѢЖАНЬЕ див. ДРИЖАНЕ.

ДРѢЖАНЯСЯ с. Відданість: Тымѣ дрѢжанямъ Христа устережется вшелякихѣ шатанскихѣ самоволокѣ, которые онѣ при власной единой вѣрѣ для ошукання людского поставилѣ (1603 Пит. 25).

Пор. ДЕРЖАТИСЯ.

ДРѢЖАТИ¹ див. ДЕРЖАТИ.

ДРѢЖАТИ² див. ДРИЖАТИ.

ДРѢЖАТИСЯ див. ДЕРЖАТИСЯ.

ДРѢЖАТИСА див. ДЕРЖАТИСЯ.

ДРѢЗАТИ див. ДЕРЗАТИ.

ДРѢЗКІЙ див. ДЕРЗКІЙ.

ДРѢЗНОВЕНІЕ див. ДЕРЗНОВЕНІЕ.

ДРѢЗНОВЕНЬ див. ДЕРЗНОВЕННЫЙ.

ДРѢЗНУТИ див. ДЕРЗНУТИ.

ДРѢЗОСТЬ див. ДЕРЗОСТЬ.

ДРѢВА див. ДРОВА.

ДРѢГА див. ДРИГА.

ДРѢГАВКА, ДРѢКГАВКА ж. (сmn. drygawka)

весло: А маєт Его Милость тѣю сто лаштов жита и шестдесѣть лаштов попелѣ поставити на берѣгѣ реки Бѣга,... с комагами добре бѣдоваными, з дыхтоваными, з дрыкгавками (Вільна, 1555 AS VII, 9); волно ему будетѣ ошвы и дрыкгавки, жерди, кгда комяги будетѣ у вѣ Устилузе мити, албо до Коритницы, до иншихѣ комягѣ, на кождѣй годѣ вывозити (Туричини, 1598 АрхЮЗР 6/I, 268).

ДРѢГАНТЬ див. ДРИГАНТЬ.

ДРѢЕРЬ див. ДРѢЕРЬ.

ДРѢЖАНЕ див. ДРИЖАНЕ.

ДРѢЖАНЬС див. ДРИЖАНЕ.

ДРѢЖАНА див. ДРИЖАНЕ.

ДРѢЖАТИ див. ДРИЖАТИ.

ДРѢЖЕНЬЕ див. ДРИЖЕНЕ.

ДРѢЖѢНЬ ж. Серцевина, стрижень: Избѣрное кѣдра: Дрѣны цѣдрѣ, дрыжѢнѣ дѣрева (1627 ЛБ 45).

ДРѢВНИЙ див. ДРЕВНИЙ.

ДРѢВО див. ДРЕВО.

ДРѢВЦЕ див. ДРЕВЦЕ.

ДРѢЖѢНА див. ДРИЖЕНЕ.

ДРѢЗДЪ див. ДРОЗДЪ.

ДРѢМАНЕ, ДРѢМАНІЕ, ДРѢМАНА, ДРЕМАНИЕ с. (напѣвсонний стан) дрѣмання, дрѣмота: не даи дрѣмания рекомо сна своимѣ очима (1489 Чет. 371 зв.); Не вѣстѣплю в до(м) мои, ани да(м) сноу бѣо(м) мѣи(м), ани вѣко(м) мѣи(м) дрѣмѣнѣа, и покѣа скрѣнѣа(м) мѣи(м), доколѣ зна(и)дѣ мѣсце гѣви, селѣніе бѣ іаковлю (Острог, 1599 Кл.Остр. 214); кды(ж) ю(ж) небѣ(з)печѣнства настоупѣли, а они невѣчаснымѣ знѣти бѣли дрѣмѣна(м) (поч. XVII ст. Проп.р. 90-90 зв.); жа(д)ны(м) спѣсобо(м) бѣити не мѣже, абы... слабѣе тѣло наше, цѣло(и) нѣчи не спа(в)ши, чѣино(ст) всего дна цѣло бѣ(з) дрѣмѣна и бѣ(з) ѡтажалости оумы(с)лѣ знѣсти могло (серед. XVII ст. Кас. 30).

Пор. ДРѢМАТИ.

ДРѢМАТИ, ДРЕМАТИ дієсл. недок. 1. (*перевувати у напівсні*) дримати: онъ... троуди(л)са и опочиваль, дрема(л) и спа(л) (1489 *Чет.* 252 зв.); Єдини дрѣмлю(т) оустами зѣваю(т) сліною оумножоу(т), дроуги тѣло(м) стѣны по(д)пираю(т) (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 34 зв.); *У прислів'ї*: жадное зверхности не маючы надъ владыками, побрали имъ маетности церковные, [яко] посполите мовятъ: "коли левъ дремлетъ, кроликове играютъ" (Вільна, 1599 *Ант.* 841).

2. *Перен. (із запереченням)* бути на сторожі, бути пильним, не випускати з уваги: и многіи наследовати буду(т) ихъ... чере(з) которы(х) дорога пра(в)диваа буде(т) зганена и чере(з) лако(м)ство змышленими словы вами ку(п)чити буду(т) которы(х) потопе(н)є споча(т)ку не заме(ш)кивае(т) и которы(х) затраче(н)є не дрѣмле(т) (II пол. XVI ст. *КА* 199); И многіи пойдуть вслѣдъ их нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженію лестныхъ словъ васъ уловятъ, которыхъ судъ спочатку не омѣшківаетъ, и затраченє ихъ не дремлетъ (Київ, 1621 *Кол. Пал.* 315).

ДРѢМАЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. Дрімливий. -ого, дрімотний, -ого; *перен.* байдужий, -ого: И ач'ко(л)век' частошкро(т), з' волѣ и человеколюбїа своѣго, допѣсчаєт' вѣрным' своѣм' хвал'цѣм'. оутїски, и небезпечѣнства терпѣти; якѣбы дрѣмаючѣмъ чїначиса подобнымъ (Київ, 1637 *УС* *Кал.* 388).

ДРѢМЛИВЕ присл. Сонливо, дрімотно, *перен.* байдуже: Понєва(ж) и Хс Па(н), гды себе за насъ ѡфѣрова(л), не дрѣмливє, не ѡспалє, не гнїєснє и не лѣнїє постѣпова(л), яко многїѣ з' на(с) постѣповати звыкли в' превышшеѣмны(х) си(х) (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 6).

ДРѢМЛИХЪ ч. (*назва птаха*) дримлюга: aesalon, дрѣмли(х) птица о(т) рода я(с)требъ (1642 *ЛС* 73).

Див. ще ДРЕМЛЮГА.

ДРЯХЛО присл. Сумно, смутно: Дрѣхло. Ма(е)сте. Tristius (1650 *ЛК* 445).

ДРЯХЛОСТЬ ж. (*цсл.* драхлость) сум, смуток: дря(х)лость смутѣ (II пол. XVI ст. *ЛА* 181);

Дря(х)лость. Tristitia. Ма(е)stitudo (1650 *ЛК* 445).

ДРЯХЛЫЙ, ДРАХЛЪ прикм. (*цсл.* драхлый) сумний, смутний: Дрѣселъ: Дрѣхлѣ, емѣтенъ (1627 *ЛБ* 34); Драхлый. Ма(е)stus. Tristus (1650 *ЛК* 445).

ДУБАЄЪ ч. 1. Невеликий річковий човен, видовбаний у дубовому дереві: в тыхъ листехъ такъ нашли есмо, штожъ не выписано о дубасехъ, а ни о комягахъ, нежли мають давати поколодное мыто (Краків, 1511 *АЛРГ* 148); отъ дубаса дей беретъ по копе грошей, а отъ комяги по полукопе (Там же); phasel(us), ладия, дуба(с) (1642 *ЛС* 314).

2. Вл. н.: Марько Дѣба(с) (1649 *РЗВ* 144 зв.).

ДУБЄ, ДУБЬЄ, ДУБЬЄ с., зб. (*дубові дерева*) дуб'я, дубина: инши горамъ молилися, инше доубью, а инше крыница(м) (1489 *Чет.* 118 зв.); Жалова(л)... сєнута на князя... и(ж) дє(и)... и(н)ши(х) копыцо(в) грани(ч)ны(х) немало которые дєля(т) // землю... поро(с)копывати и по(п)совати а и(н)шиє гранє в дєрє(в)и по ду(б)ю поделаныє єго мл(с)тѣ повырубѣва(т) и попали(ти) вели(л) ѡ што єсми первє(и) сєго мє(л) розьєзд (Ляхівці, 1554 *ЛНБ* 103, 19/I d, 1988, 24-24 зв.); мы... выє(ж)дчали есмо на то(т) кгру(нт)... и та(м) жє границ(ѣ) рѣбєжи в дуби в со(с)на(х) и въ бєрєза(х) вчинили (Київ, 1578 *ЦНБДА/П* 216, 108); Усихъ сумѣю копцовъ сємѣдєся(т) усыпано єсть, межи которыми копцами по деревью, дубью и бєрє(з)ю грани (Рожів, 1600 *ККПС* 163); писа(л)... па(н) алекса(н)дръ Вороничъ...//... и(ж)... бояры мещаны... наєха(в)ши на... кгрѣ(н)т мо(и)... дєрева ро(з)ного сосѣ(н) и дѣбѣя с по(д)писами на дєрево бо(р)тнѣє зѣгожєє и на драни на двє тисєчи дєрева порѣбали (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 44-44 зв.); по розныхъ мєстцахъ и врочищахъ, такъ в кгрунтє судєревномъ пана Липлянского и Ходаковскомъ... видыли есмо, поведаетъ, подране пчолѣ, такъ в соснахъ, яко и в дубю (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/1, 79).

ДУБЕЦЪ, ДУБЕЦЪ ч. 1. (*відламана, переважно тонка, гнучка гілка без листя*) дубецъ; прут, різка: ничѣго не рєспєкѣтуючи на стан єє шляхєцкїй бєлогѣловѣскїй, сами..., з двѣрка сєльца прочъ выганяли и... кийми и дубѣцами бити казали (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); вєта(в)уємъ и(ж)

ко(ж)ды(и) злоде(и) з лицо(м) приведены(и)... при лица которое бы стояло высше(и)..., маєть горьло(м) кара(н) бы(ти), а штобы за по(л)тину гроше(и) стояло має(т) ѿ сто(л)па дѣбцы би(т) бы(ти) (1566 ВЛС 102 зв.); каза(л) іса оува́завши оу сто(л)па срѣ(д) двѣра бити немл(с)тивѣно доубци с шѣпчина(м) и мѣтлами (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 9); Daytež iomu Tatárowe dupcom Až pustyt z huzicy rubcom (поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 7).

2. Вл. н.: Иванъ Дѣбе(ц)ъ (1649 РЗВ 96).

ДУБИКЪ ч. Дубок: тому служебнику моему Юначку Денисовичу тую част... даю... з гаи и... з дубиками... и зо всеми пожитки (Свинюхи, 1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 80).

Див. ще ДУБОКЪ.

ДУБИНА, ДУБЫНА ж. 1. (*дубовий ліс, гай; дубова памолодь*) дубина: тому служебнику моему Юначку Денисовичу тую част в Линеви даю... с пашнею дворною... з гаи и з запустами, с хворощами, з дубинами, с проробками,... и зо всеми пожитки (Свинюхи, 1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 80); даю тые огороды... дворные и садъ.... зъ лесеы, зъ дубинами, зъ речками (Конюхи, 1565 *АрхЮЗР* 6/I, 56); зъбожа розные зъ гумѣна побрали, такъже сименя конопѣные и лняные,... дубину и березину высекли и до себе повозили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 393).

2. зб. (*будівельні матеріали з деревини дуба*) дубина: всѣ пла(т)вы з дошками коштѣю(т) тоє пя(т)ницѣ зло(т) ѿ гр(ш) гѣ... дѣбины на га(н)кры па(р) дѣ... всего древа днѣ(с) кѣплено за зло(т) і (Львів, 1592 ЛСБ 1037, 65 зв.); дубинѣ на скрынѣ дѣ гроши(и) да(л) (Львів, 1607-1645 РДВ 3 зв.); з двора тамошѣного его мил. власного двѣри, окна од избѣ, коморѣ, лавы, столы, шафы, скрини, дубыны, на столы подготованые, и инѣшыє вси... повыбирали (Луцк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

3. Вл. н., ж. і ч.: тогож попа Епимаха другий островъ врочище Польничов, едучи дорогою великою Коиленскою, приехавши к Дубине, бежит дорожка (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 252); а ѿ по(д)даны(х) пѣна моего... побрано... ѿ савостяна кра(в)ца ѡвса копѣ сорокѣ..., ѿ ивана дѣбины, яч-

меню копѣ ше(ст)на(д)ца(т) (Вінниця, 1603 ЛНБ 5, II 4050, 103 зв.); Евѣхмѣ Дѣбына (1649 РЗВ 427).

ДУБИНКА ж. 1. (*невеликий дубовий ліс*) дубинка: которое лежит от болота через дорогу долиною и межи от копца, который закопан на болоте, просто долиною и дубинци межею, а межи поля и дубинки к дорозе, которая идет от Янова к Хотевчу — то маєт держати спаский (Володимир, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 308).

2. (*дерево як матеріал з дуба*) дубинка: за три дѣби(н)ки мали(х) и за четве(р)тѣю дошкѣ дѣбовѣю да(в)ямѣ гроши(и) во(с)мѣ (Львів, 1594-1595 ЛСБ 1041, 6 зв.).

3. Вл. н., ч.: Ка(р)пѣ Дѣби(н)ка (1649 РЗВ 407 зв.).

ДУБЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (який піддався дубленню)* дублений: Отъ скурѣ дубленихъ, отъ кажѣдое гр. і (Берестечко, 1566 РИБ ХХХ, 398); Васко шандаевичъ кобырне(ц) мелѣ... скленицѣ возо(в) по(л) вѣ... лѣ(и)зе(р) якубови(ч) фѣксѣ... ме(л)... ску(р) дѣблены(х) и (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 61).

ДУБНИКИ мн. Дубники. Вл. н.: Я лавриновая песочи(н)ская по(д)комориная браславская... хотечи ему [малжонку] зна(к) милости... показати...//... именѣе дѣбники... жо(р)нища пешаное... на вечность даровала (Володимир, 1588 ЛНБ 5, II 4046, 122 зв.-123).

ДУБНИКЪ ч. Те саме, що дубнякъ: Наперве(и) па(ш)на тамѣ роди(тѣ) збожѣе всакоє за(в)жди... тамѣ роскошѣное по дѣбровахѣ и сви(н)амѣ по дѣбникохѣ чере(з) зимѣ... радо са бы(д)ло всакоє тамѣ множитѣ (1552 ОБЗ 143 зв.); qua(e)rcetum, дубникѣ (1642 ЛС 342).

ДУБНЫЙ, ДУБЪНЫЙ *прикм. 1.* Те саме, що **дубовый** у 1 знач.: Мелхиседекѣ... пребываѣль вѣ часто(м) лѣсе чѣвка жадногоѣ очѣма не видѣѣль..., и былѣ наѣгѣ якѣ мѣтка его народѣла: тоѣлко быѣліе а вѣршѣе дѣбноє едалѣ а вѣ воды мѣсто рѣсѣ лизѣвѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 25 зв.).

2. *У знач. ім.* Вл. н.: Васи(л) Дѣбѣны(и) (1649 РЗВ 155 зв.).

ДУБНЯКЪ ч. (*дубовий ліс, гай*) дубняк, дубник: пришла тая сяножать до мое власное, так же уз

дубняк пришло до високого дуба, от Богойка граница ажъ до попови (Любче, 1637 *Арх.Мил.* 227).

Див. ще ДУБНИКЪ.

ДУБОВИЙ *див. ДУБОВЫЙ.*

ДУБОВИКЪ ч., *діал.* дубовик "власник або стерновий човна-дуба". Вл. н.: дѣбови(к) Мака(р) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 19); Тышъко Дѣбовикъ (1649 *РЗВ* 429).

ДУБОВЫЙ, ДУБОВИЙ *прикм.* 1. (*який стоується дуба*) дубовий: менили в тоє дороги врочыщо беседы... потомъ дѣбовое пеневъє// ѡказали (1546 *ОГ* 73 зв.-74); которая [граница] дѣли(т) имѣ(н)є золочо(в)ку з буре(м)ле(м) в запу(ст) золочо(в)ски(и) дубовы(и) (Луцьк, 1583 *ЛНБ* 5, II 4044, 123); сре(д)нюю корѣ дѣбовѣю варѣ(т) в водѣ и дѣхъ ѡ(т) тоє воды поушаю(т) в... ѡдѣ (XVI ст. *Травн.* 38); *queern(us), queerneus*, дубови(и) (1642 *ЛС* 342); гай дубовый,... през увесь часъ дотоль рубаючи, фунѣдитус вырубали на четверть мили vzdлужъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 192); Што ѡповеда(в)ши, менова(л) те(ж) и дерева бо(р)тного дубового немало в пусчи Житоми(р)ску(и) чере(з) тыхъ же по(д)данныхъ... постинаного и вниве(ч) попсованого (Житомир, 1650 *ДМВН* 192); *проскура* дубовая *див. ПРОСКУРА.*

2. (*зроблений з дуба*) дубовий: Мостъ замѣковы(и) на палехъ дѣбовыхъ ѡвесь добры(и) (1552 *ОЖЗ* 120 зв.); На бланкахъ кѣ ѡбороне... только ко(л)я дѣбового со два возы (1552 *ОЧерк* 3. 5); у волове сто(л) дѣбовы(и) з ногами... ло(ж)ко дѣбовое (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III-2, 3); за три дѣби(н)ки мали(х) и за четве(р)тѣю дошкѣ дѣбовѣю да(в)ямъ гроши(и) во(с)мѣ (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 6 зв.); В скринце зас малой дубовой пинезей есть золотых тисечий три (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 628); тынъ дубовый,... до зарубанецъ запровадитъ казали (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 540); *омела дубовая* *див. ОМЕЛА*; *яблоко дубовое* *див. ЯБЛОКО.*

Див. ще ДУБНЫЙ.

ДУБОКЪ ч. 1. (*коротка товста дубова колода*) дубок: дѣбо(к) — гр(ш) *аї* (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 7 зв.); за (д)ва мали дѣбки по(л) чва(р)та гроша

(Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1041, 7); дале(м) за два дѣбки гро(ш)... *кї* (Львів, 1607-1645 *РДВ* 6).

2. Вл. н.: тамже листы и на Дубокъ, которые тылко сыномъ моимъ служить, яко даровизна особе моей (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 394); позволилисмо такъ в лукахъ, яко и в става(х) належачи(х) до... Монастыра... рыбы лови(т), почавши ѡ(т) Белобережъя а(ж) до ѡзера названого Дубкомъ (Мошны, 1649 *ЦНБ ДА*/13, 103).

ДУБОТОЛКЪ, ДУБОТОВЪКЪ ч. 1. Той, хтотовче дубову кору для дублення шкіри: Такожъ въ томъ мѣстѣ... будутъ реместники, кравцы, кушнеры, котелники, шевцы, рымары, дуботолки (Краків, 1507 *АЗР* II, 11).

2. Вл. н.: ке(р)сапъ дѣботовъкъ (1552 *ООвр.* 3. 108); Степа(н) Дѣботовъкъ (1649 *РЗВ* 8 зв.).

ДУБРАВА *див. ДУБРОВА.*

ДУБРАВНЫЙ *див. ДУБРОВНЫЙ.*

ДУБРОВА, ДУБРАВА, ДОБРОВА, ДѢБРОВА

ж. Дѣброва: А хотар вышеписанным селом,... тымже поуем, та дѣбровою... до копанной могилы (Сучава, 1501 *ВД* II, 184); запродалъ есми имѣня свои... з ловы звериными и пташими,... и з лесы, и с пасаками, и з дубровами (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); Маєть ѡн и его справедѣливыє наследки тые выше реченые села держати з людми и со всеми их землами пашными и бортными и сеножатми и боры и лесы и дѣбровами (Львів, 1509 *АС* III, 70); Присылал к нам пан Петрѣшко... жалѣючи на намѣстника Володимирского... штож дей ѡн в дѣбровѣ его... встѣпает сѣ и наславши дей мощно и гвалтом, тѣю дѣбровѣ его покѡсил (Краків, 1512 *АС* III, 99); И вжо... кнагини Зофѣя... и дѣти єе Милости мают... лѣси и дѣбровы роспахивати, людми садити,... и дани на себе выбирати (Ковель, 1542 *АС* IV, 325); так властной части моеи третью част записую во всемъ кгрунте, якъ у дворе... чертежох, дубравах и во всемъ (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279); жадали мене абы(м)... поля оремие и неѡремие сѣножати лѣси дѣброви... в дживаню и(х)... ѡглядалъ и ѡписа(л) (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); та(м) те(ж) ѡбачи(в)ши веселое положеня, и ро(з)логы вдя(ч)ны(х) по(л) и паго(р)-

ко(в) зелеными добровами на(д) берегами рѣкъ поро(с)лы(х), забавя(ли)ся лово(м) ро(з)маито(г) звѣру (1582 *Кр.Стр.* 83); А напервое злупили у... Кгавло(в)ского та(м) же, в дуброве, делию и жу-па(н) з кнафликами серебряными (Житомир, 1584 *АЖМУ* 120); Пришоле(м) до нѣкоторои пѣстѣнѣ, где дрѣва ра(д)у оучинили мѣвачи,... двигнѣмо войною на мѣре,... йже бысмы собѣ оучинили бо(л)шѣ дѣбравы (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 207); сула, лѣсъ, дубрава (1642 *ЛС* 391); Приказуемъ ва(м) абысте ѿ(т) того часу поперестали в тѣе дуб-ровы и лѣсы вѣ(ж)джати и шкоды чинити (Київ, 1649 *ЦНБ ДА/594*, 1); Зродѣла земла...// гаи вы-сѣкѣи, дѣбровы весѣлыи ѿздобныи, гѣры крѣшчы золотѣи и сребраныи (серед. XVII ст. *Хрон.* 2 зв.-3).

2. Вл. н., ч.: дѣброва ма(р)тине(ц) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 19); ѡлѣкса дѣброва (1649 *РЗВ* 200);

У складі вл. н.: дуброва Кирилская: попѣ под-городский... а отецъ архимандрытъ... въ дуброве кирилской... свѣпета монастырския рубають и земли пустошатъ (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 27); дуброва Радомыская: естлибы хто мел ѣ гаю Красноселскомъ... и в дубровѣ Радомыской ѣездѣ Ставровского емѣ заборонати, ты... мел ѡный ѣездѣ и емѣ ѡчишати (Краків, 1539 *AS* IV, 224); дуб-рова Свинуская: А так я... велелъ имѣ тоѣ именье Свинѣхи дѣбровѣ Свинѣскѣю... панѣ Михайлѣ ѡграничити по тѣмъ... врочищамъ, покѣл тоѣ именье на корола... к замкѣ Володимерскомѣ было держано (Володимир, 1513 *AS* III, 104); дуб-рова Солуяновская: а одѣ курганца..., до лѣса, который слывется Колокѣ, по туюжѣ долину, вышѣ менованую дуброву солуяновскую (Невми-ричі, 1552 *АрхЮЗР* 3/I, 60).

Див. ще ДУБРОВИЦА.

ДУБРОВИЦА ж. 1. Невелика дѣброва: Poszlit byli szwieszczenicy... A iskáty Porádycy... Po zele-ney dubrowicy / háli / háli / háliłuy, Po zeleny dubro[!]: Hospody pomituy nas (Раків, XVII ст. *Траг.* фотокоп. 4 зв.); Jakiż budet pościolatek twoy? — ...W dubrowicy Na trawicy (1625 *П. про Кул.* 23).

2. Вл. н.: Ро(д) сщеника афанаasia сослѣжи-

телѣ великого никола з дѣбровици (Київ, к. XVI - поч. XVI ст. *Пом.Печ.* 67); заєхали мѣста каменя... на ѡсмѣдеся(т) або на сто дымовѣ, и тою рекою подѣ замокѣ ѡверхѣ до ѡстрова до врочища дѣбро-вицы якобы на мило (1546 *ОГ* 33 зв.).

ДУБРОВКА, ДУБРОВЪКА ж. 1. Дѣбровка: ѡн нас ѡт тоѣж дороги повел назад тымиж границами... до гатища ѡсташовского, ѡт того гатища дѣбровкою на дорогѣ, которѣю ѡн собе менил старым пѣтем (Звиняча, 1549 *AS* VI, 96); а оттоль..., праве по половицы дубровки пускаючи до проробков, а половицу к дорозе, посередине, якѣ гдѣ мѣра вказала, копцы есмо покопали (Під-гайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 368).

2. Вл. н., ч.: Списана сіа книга рукою мало-умнаго и многогрѣшнаго діака// раба бжїа про-копїа-поповича дѣбровки (1564 *ПДПИ* 178, 104);

у складі вл. н.: зеленая дубровъка: Повели насѣ люди... ѡ(т) бесова лѣса кра(и) зеленое дѣбровъки... до липинѣ (1546 *ОГ* 30); красная дубровъка: Гаврило Мо(р)хотъка ве(л) на(с)... по ре(т)це волокѣ, ажѣ до красное дѣбровки (1546 *ОГ* 29).

ДУБРОВНЫЙ, ДУБРОВЪНЫЙ, ДУБРАВ-НЫЙ, ДУБРУВНЫЙ, ДОБРОВЪНЫЙ прикм.

1. (який росте, живе в лѣсі) дѣбровный, лѣсовый: лу(ж)ни(и) дубравный (II пол. XVI ст. *ЛА* 185); двѣ соу(т) тѣ травы о(д)на е(ст) дикаа, а дрѣгаа дѣбровнаа (XVI ст. *Травн.* 326 зв.); Та(к)же сѣно доуброувное оу водѣ оувари и главою мы (!) поздоровлае(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 11 зв.); Не прииму (повѣдаеѣ) отѣ дому твоего телца, ни отѣ стадѣ твоихѣ козлы, яко моѣ суть всѣ звѣріе дубравныи (1603 *Пут.* 79).

2. У знач. ім. Дѣбровный. Вл. н.: Семенѣ Дубровъ-ный (1649 *РЗВ* 420); Ива(н) добровъны(и) (Там же, 439 зв.).

ДУБЪ, ДУБЬ ч. 1. (вид дерева) дуб: А хотар тои чѣтвертой части села поченши ѡт врѣх дѣла... на един стѡлпъ..., ѡт толѣ на берегѣ Брѣладѣ на знаменанїи дѣбѣ (Васлуй, 1502 *ВД* II, 252); а хотарѣ тому вышѣписанномѣ монастырѣ и селом... по-чѣнши, ѡт дѣброви с краи лѣса,... та на великы

дѣбъ знаменанъ (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); привели нас к дѣба над дорогою, на конец пола Бѣлотинского (Острог, 1506 *AS* III, 38); съ того лѣса въ дубъ, который стоитъ на край лѣса (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58); в том лѣсе есмо грани старыи знашли в дѣбе и в бересте (Турійськ, 1540 *AS* IV, 243); такъ же в кгру(н)те моимъ вла(ст)номъ... дуба другого бо(рт)ного... такъ же огнемъ выпалилъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); ъ одно(и) рососе свежо ѡве(р)ху прорубано и та(м) мени(л) ѡтама(н)... и(ж) де(и) гниде(н)цы того дуба ншого проруба(в)ши све(п)е(т) выдрали се(и) же ѡсени (Київ, 1585 *ЦНБ ДА/П*-216, 3); То(г)да и земля небѣдно зелѣнѣ травѣ пѣщаетъ, И Дѣбъ по(д)чесанъ, головѣрхѣа хѡ(л)мы оукрашаетъ (Львів, 1591 *Просф.* 70); яну(ш) ѡстро(з)ки(и)... наславши... ѡря(д)ника своего... з слѣгами... дерева дѣбѡвъ ѡко(л)кона(д)цать тисече(и)... порѣбали (Вінниця, 1599 *ЛНБ* 5, II 4049, 122); серт(us), дубъ (1642 *ЛС* 118); порѣбайте дѣба, а ѡботните гѡльа егѡ, ѡтрасте лѣстѣ егѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 362).

2. (дуб як матеріал) дубова колода: Микиту: бо(н)дара.... змордова(л);... пилу великую, што ду(б) пилюють... ѡ(т)ня(л) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); за чотири дѣби що до по(д)валини пѣ(т)десять гроши(и) (Львів, 1594-1595 *ЛСБ* 1054, 6 зв.); в гаюх и запустах до села Бегня належачих, през ввес час выжей менованый в нее вежджаючи, дубы, на будынѣки гоже,.... одвозили... суседом и приятелем своим роздавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 344).

3. Вл. н.: у Ониска Дуба... сыровъ чотыри (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 403); яки(м) дѣбъ (1649 *РЗВ* 183 зв.);

У складі вл. н.: **быковъ дубъ**: в дрѣгомъ де(и) местѣ ѡ быкова дѣба... перехода(чи) кгру(нт) земли его по(д) себе де(и) забирають (Берестя, 1552 *ЛНБ* 103, 397, 819, 1); **красный дубъ**: зачав отъ дуба у дороги Селецкое до Войковичъ, и другое от боку грани Хмелевское от дуба по Олховый Корчъ, по Красный Дубъ (Зелено, 1516 *АрхЮЗР* 8/IV, 30).

ДУБЪЕ див. ДУБЕ.

ДУБЫНА див. ДУБИНА.

ДУБЪ див. ДУБЪ.

ДУБЪЕ див. ДУБЕ.

ДУБЯНКА ж. Чорнильний горіх: galla, желудъ, дубя(н)ка (1642 *ЛС* 205); опосидес, дубянка (Там же, 292).

ДУГА¹ ж. Веселка, райдуга, радуга: приказа(л) емѣ бо(л)ше(и) се такъ скоро не (м)сти(ти) ани злоречи(ти) зе(м)ли для человека,... на што да(л) знакъ и потве(р)же(н)е покою примѣрѣя и закладѣ вѣчного межи собою а чоловіко(м) тѣмъ а(л)бо дѣгѣ на неби чи(р)вонѣю бѣ(р)на(т)нѣю (1582 *Кр.Стр.* 20 зв.); Дуга на оболочех ест знак обѣтници Божой (Вільна, 1600 *Katex.* 47); передъ вечеромъ указалось на небеси знаменіе: на полуценной сторонѣ три слонци и три дузѣ кривавыхъ (поч. XVII ст. *КЛ* 86); соломонъ всѣ(х) запрашуетъ абы дѣгѣ свѣтлѣю ѡбачивши якъ ре(ч) надѡбнѣю до подивѣна приходѣли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 270); по то(м) сеиму на масныи запусты дѣга великаа вказалася на захо(д) слнца (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172); дѣгѣ мою положю на оболочѣхъ: и бѣде знакомъ примѣрѣя межи мнѡю а межи землѣю (серед. XVII ст. *Хрон.* 17); Дуга. Arcus ca(e)lestis (1650 *ЛК* 445).

ДУГА² ж. (частина кінської упряжі) дуга: побрал...//... ду(г) три санѣ(и) ѡ(д)ни (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, I, 133, 75-75 зв.); взяли... возовъ три с хомутами, з дугами, з вожками, з уздами (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 243); хомуты три з дугами и з уздами трема (Пересопниця, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 297); конѣ(и) кѡва(л)то(в)не... ѡ ны(х) трыдѣцатеро... ро(з)ное ше(р)сти по(г)рабили... хомѣто(в) три(д)ца(т) з дѣгами и з во(ж)ками (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, I, 5, 50 зв.).

ДУГНАСТЫЙ прикм. (різнобарвний) веселковий, пістрявий: А такъ выпхаль ю прѣчъ хлѡпецъ егѡ, и затворѣлъ дѣври за нею, котѡрая посѣпавши гѡловѣ свою пѡпеломъ роздѣрши шатѣ дѣгнѣстою...шла идѣчи а кричѣчи (серед. XVII ст. *Хрон.* 261).

ДУДА ж. 1. Дуда, дудка, сопілка: А его дей милость, забороняючи вшелкимъ способомъ набоженства въ той церкви... соборной завжди за-

седаеть обои двери церковные, у одних самъ зъ слугами, а другие рекфалы, дудами и иными музыками заступаеть (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/1, 295); Сбплъ: Сопѣлъ, пища́лка, флѣтна, фдѣра, дѣда, сѣрма, жоломѣйка (1627 *ЛБ* 119); Prodawa-la... babusienka dudy, — Hde-m sia wziaw kozak z budy, Vchoryw y naduw y spaliw babusine dudy (бл. 1650 *ШКН* 445); Дуды. *Tibia utricularis* (1650 *ЛК* 445).

2. Вл. н., ч.: Ти(ш)ко дѣда (1552 *Очерк.З.* 12); Прощикъ дѣда (1649 *РЗВ* 392).

ДУДАРЪ ч. (*той, хто грає на дуді*) дудар: Прегд(д)никъ: Штортиста, дѣдъръ (1627 *ЛБ* 92).

Див. ще **ДУДНИКЪ**.

ДУДКА¹, **ДУДЬКА** ж. 1. Дудка, сопілка: а(л)бо мнимає(ш) и(ж) што ро(з)соу(д)ного ѡ(т) доу(д)-ки и скри(п)ки и фрѹя(р)ника розобра(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 246).

2. (*стп. dudka*) дудар: А для того видѣвши и(ж) тѹю игрѣ вм(с) скачете, которое нѣтѣ дѣ(д)ка дѣаво(л) вм(с) заигра(л), ѡ(т)повѣдати на ба(с)ни не хочѣ (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.).

3. Вл. н., ч.: а ку тому пятнадцет чоловеков наших властивых тамже в Марковичох: Полуяна, Томила,... Дудку, Еремея, Очерета, Машлаиху (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 197); васи(л) дѣдъка (1649 *РЗВ* 183).

ДУДКА² ж. (*стп. dudek, dutek, нн. Düttke*) (*монета вартістю шість польських грошів*) дудка: далє(м) фєрє(н)цови ковалєви ѡ(д) роботи сє(р)ца до звона дѣ(д)ки fr. 20 и 15 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18 зв.); ѡ(д) направы пояса до нового сє(р)ца до звона дѣ(д)ки: 20 (Там же, 19).

ДУДНИКЪ, ДУДЬНИКЪ ч. 1. Те саме, що дударъ: А з наймитовъ, зъ их властного мыта, або наймѣ... с каждое головы мають дати по три гроши, а з людей волочащих, которые безъ слѣжбы // мешкають и теж з медведниковъ, дѣдниковъ, скрипковъ..., по ѡсми грошей (Вільна, 1566 *AS VII*, 88-89).

2. Вл. н.: Гриць дѣдъникъ (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 139 зв.); Кли(м)ко Дѣ(д)никъ (1649 *РЗВ* 162 зв.).

ДУДОКЪ ч. (*назва птаха*) одуд, діал. дудок: Вдѣлъ: 8, Дѣдокъ (1627 *ЛСБ* 137); Дудокъ. *Vpura* (1650 *ЛК* 445).

ДУДОЧКА, ДУДОЧЬКА ж. Дудочка. Вл. н., ч.: протестовали противко... Дудоцьце Васкови (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 786); ѡлєкса дѣдочька (1649 *РЗВ* 188 зв.); Иванъ Дѣдо(ч)ка (Там же, 376 зв.).

ДУДЫ мн. Плата за право хрестити дитину: А якожъ-то вы смѣете таковыє дуды зъ набоженствомъ, а еще при насвятшои офѣртѣ безкровной мѣшати, и еще писмомъ святымъ подпираете кламство на святыхъ Божиихъ приносячи? (1603 *Пит.* 79).

ДУЖЕ присл. Дуже, сильно, міцно: коли постимє, и держѣмъ ся, дуже сокотѣмъ ся отъ злыхъ дѣлъ (XVI ст. *НЄ* 17); На доушѣ са всѣ Сѣрѣве порываючи, Вѣрвати ю зъ нѣго доуже са змагаючи (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 3); Дѣблѣ: доблєствєннѣ: дѣже, потѣжнє, стѣлє, мѣнжнє (1627 *ЛБ* 30); nimis дѣже (I пол. XVII ст. *Сем.* 119); durus твердо, дѣже (Там же, 75); Люциперѣ, старосто, мой добрый дрѣже, Прощѣ тя, коло господарства моего пилнѣй дѣже! (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 18).

Див. ще **ДУЖО**.

ДУЖИ див. **ДУЖИЙ**.

ДУЖИЙ, ДУЖІЙ, ДУЖІЙ, ДУЖЫЙ, ДУЖИ, ДУЖЬ прикм. 1. (*який має велику фізичну силу, сильний*) дужий, міцний: Бла(х) старыхъ сви(н)цовыхъ в знимокъ тежъ ѡтъ земѣли моло(д)-цѣ дѣжомѣ (1552 *ОКан.* 3. 21); храбрѣ, мѣ(ж)ны(и), дѣжи(и) (1596 *ЛЗ* 83); Гамуйся, для Бога, (панє) виляплєте! срокги-сь велми, але не дужь! (Вільна, 1599 *Ант.* 947); Юнѣшєскій: Молодєцкій,... дѣжый, мѣцный, сѣлный, мѣнжный (1627 *ЛБ* 160); амѡсъ:... крѣпо(к), або мѣжны(и), дѣ(л)ны(и), си(л)ны(и), мо(ц)ны(и), дѣжи(и), недобѣты(и) (Там же, 175); fortis кри(п)ки дѣжи (I пол. XVII ст. *Сем.* 87); Але нѣшѣ дѣжій Атласъ тажѣрѣ дѣстѣ немѣлый Нѣбо нѣсѣтъ зѣмное, вѣ працахъ нѣстѣлый (Київ, 1632 *Єах.* 301); и Пѣки Вѣйска Асирійского єдинѣи нѣчи избѣвъ,... [Дужій то Вѣинѣ Цѣра Нѣ(с)ногѡ,] а Лю(д) Бѣжій з нєвѣлѣ лю(д)скои правдѣвє свѣбодѣвъ (Чернігів, 1646 *Перло* 42 зв.).

2. (фізично здоровий, не хворий) дужий: перьвыи люди, почень отъ Адама... ажъ до потопа мяса не яли, и предся живи и дужи были (Супрасльський монастир, 1580 *Пис. пр. лют.* 169); И тѣю чти если дѣжъ естєсь, сѣдачи: а если ослабѣлый, и на постѣль прилѣгши, не выпѣщаючи єи изъ оустъ..., бы наветъ и сонъ напѣвши подолалъ тебе (Київ, 1615 *Кіз.Н.* 198); Нєнзємагѣю: Нє нємощствѣю, не ослабѣваю, естє(м) дѣжій (1627 *ЛБ* 46); Коли са оуже люди ро(з)множили и розширили са на земли оудалиса тєды до рѣскоши тѣлесной бѣдѣчи здорови дѣжи и долговѣчны на д' волю бѣжю (серед. XVII ст. *Хрон.* 13 зв.).

3. Спроможний, здатний: Ино мы бачачи на єго старость, иж онъ вжо не дѣжъ на слѣдѣбы наши єздити... дозволили єсмо... сынѣ єго... гдєбы-коль-векъ потреба вказывала з вами єздити (Краків, 1525 *AS III*, 274); а если бы са кто чє(г) домагѣ(л) до тоѣ ролѣ тє(н) ива(н) записує са гроше(м) свои(м) борони(ти) брата свое(г) фєдора... если бы при(ш)ло на прода(н) тому то фєдорови рола тота а дѣти бы ивановы дужѣ суму такову ю ω(д)ложи(ти) стрыкови свое(му) тєды они су(т) бли(ж)шиѣ до ωчизны своеѣ (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 4); "Тихого", мовить, "подателника любитъ// Господь, и дужъ Бг̃ усякую доброту наполнити... межи вами" (XVI ст. *НС* 22-23); та(к)же ты(ж) ωстафи(н) и ва(р)хола є(с)ли бы мали пушати тоту ролю скробалу(в)скую до ру(к) и(н)ши(х) тєды лє(ш)ко бли(ж)ши(н) будє(т) ω(д)купити если будє ду(ж) на то анѣжли кто и(н)ши(н) (Одрехова, 1611 *ЦДІАЛ* 37, 2, 18).

4. (дуже великий, значний щодо сили, ступєня вияву) дужий: Также и мы, братя..., будьме тверды и дужѣ у вѣрѣ ико Богу, абы єсме не упали у невѣрнустъ, притерпѣме дѣля Бога у сякуй бѣдѣ (XVI ст. *НС* 60); Дѣля того имали вѣру дужую, чомъ на пути имъ не давъ нѣякий валасть, дѣля того они не гадали тымъ, али пушли онъ до хыжѣ, што бы ихъ исцѣливъ (Там же, 110).

5. (який відзначається розумовими якостями, значним авторитетом) дужий: навчо(н) бы(л) мо(и)сє(и) ка(ж)дон мудро(с)ти єгипє(т)скои и

бы(л) ду(ж) въ словє(х) и въ справє (II пол. XVI ст. *КА* 33).

ДУЖО *присл.* Те саме, що **дуже**: кды оузрѣ(л) же южъ бы(л) ωсоужбнѣ..., в сѣмєню ста(л)са дѣжо грѣзти... и выше(д)ши пре(ч) ωбѣси(л)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 100); Господарь, въ дому своемъ беспєчнє будучи, въ томъ же покою подпильи уснулъ и дужо (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1061); на каркѣ му, о сыну, дужо наступаєшъ: И горкостю єму ся въ горлѣ ставаєшъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 164);

завзято: што са дей дотычєть тыхъ людєй Засмоцкихъ..., которыхъ мнѣ... князь Константинъ... ѱ въ ωпєцє и ωборонє замковой мети рѣказалъ, гдєжъ дей и они сами са добровольнє мнѣ въ моцъ мою подали, тыхъ дей я дѣжо боронити и в держаню своемъ мети хочѣ (Луцьк, 1565 *AS VI*, 67).

ДУЖОСТЬ *ж. (стп. dužosć)* 1. Дужість, мѣць, сила: хрѣбрость, мо(ж)ность, дѣжость (1596 *ЛЗ* 83); доужость бовѣмъ з рѣзѣмомъ члѣка быти вы-ωбражає(т) (Острог, 1614 *Тест.* 142); Сїла: Мѣцъ, дѣжость, такъже цнѣта (1627 *ЛБ* 113).

2. Велика кѣлькѣсть: Ластєнѣ, ѱ, є(л): Кѣмєні(а) дѣжо(ст) (1627 *ЛБ* 218).

ДУЖШИЙ, ДУЖШІЙ *прикм. в. ст.* Дужчий, сильніший: Они повидали, хто будут (!) дужший того мы будем послушни (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 169); шатанъ... своєю понєво(л)ною мѣцью члѣка по(д) сєбє по(д)бивѣєть: чїни(т) Єго бѣлшимъ и дѣжшимъ на(д) дшѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 25); А хто дѣжшій, той ся виграєть з мижи насъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22); Але хто дѣжший, той внидєть (Там же, 28).

Див. ще ДУЖѢЙШИЙ.

Пор. ДУЖИЙ.

ДУЖЪ *див. ДУЖИЙ.*

ДУЖЫЙ *див. ДУЖИЙ.*

ДУЖѢЙШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім.* Дужчий, сильніший: Коли (кто) хочєть хыжу рѣзбити, извяжутъ (перше) дужѣйшого и тогды думъ єго извою(ю)тъ (XVI ст. *НС* 74).

Див. ще ДУЖШИЙ.

ДУЗНАВАТИ *див. ДОЗНАВАТИ.*

ДУЙТИ *див. ДОЙТИ².*

ДУКА ч. (*im. duca*) господар, багач, дука. Вл. н.: Кирикъ Дѣка (1649 *РЗВ* 370); Иванъ Дѣка (Там же, 402 зв.).

ДУКАТЬ ч. (*смп. ducat, im. ducato*) (*срібна, а потім золота монета, що була поширена в ряді європейських країн*) дукат: котораяжъ пани... Велгорская.... шкатулу его, въ которой золотые чирвоныя португгалы, дукаты, талары потройные... до себе взяла и пограбила (Луцьк, 1593 *Арх ЮЗР* 1/1, 361); той дѣкатъ не добре вѣжигъ (к. XVI ст. *Розм.* 57); отняли же приадох, не точию на келии, но и на пещеры двѣ поголовщины дукатов излѣзгъ (бл. 1610 *Вшш.Посл. до Княг.* 235).

ДУКЛЯ див. **ДУПЛЯ**.

ДУКЛА див. **ДУПЛЯ**.

ДУКСЬ ч. (*лат. dux*) (*старший над військом*) вождь: А Сапоръ дуксъ, который отъ царя Гратіана до Антіохіи ку успокоенію церкви посланный былъ, видячи упоръ Павлиповъ того Мелетія ознакомилъ и оголосилъ повагою царскою Антіохійскимъ началнѣйшимъ, то естъ наипреднѣйшимъ, епископомъ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1176).

ДУКТЪ ч. (*смп. dukt*) (*офіційне визначення границь*) граничний обвід: па(н) по(д)коморы(и)... стороне поводово(и) дуктъ и зая(з)дъ в граница(х) наказалъ (Київщина, 1600 *ККПС* 130); А его м(л) па(н) сѣ(д)я... с тые ме(ст)ца... поча(в)ши ѡ(т) ты(х) тро(х) копцо(в)... провади(л) дѣктъ сво(и) дорогою рѣ(д)ле(в)скою которая иде(т) з рѣ(д)ки до рѣ(д)лева чере(з) гостине(ц) (Луцьк, 1607 *ЛНБ* 5, II 4052, 18 зв.); домавялися поводове абы ѡбороны по(з)ваного... на сторонѣ ѡ(т)ложоны были а поводове до ѡ(т)правова(н)я дѣктѣ и(х) припѣсчоны были (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, II 4054, 103); ве(д)лу(г) то(г)[о] ду(к)ту и (з)нако(в) грани(ч)ныхъ,... панъ по(д)коморы(и) ѡбѣхалъ, ѡ(г)ледалъ и понотовалъ, щого и мапъпу маловалъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201); Которы(и) веле(л): вѣшу [!] яко коллятераловъ и суграничниковъ позываеъ до пилнованъя стѣны ѡ(т) доб(р) села Бе(з)радиць и припатренъя се проваженъя дуктовъ през сторону поводовую (Горошки, 1643 *ДМВН* 232); дуктъ вести див. **ВЕСТИ**.

ДУЛГО див. **ДОЛГО**.

ДУЛГЪ див. **ДОЛГЪ**.

ДУЛЕБІАНЕ мн. Дуліби: кій, щѣкъ, корѣ(в)... имали... свои в' себе кнѣжата, котѣры(м) роздавали краины пѣстыи, боудованію зам'ковъ яко ради(м), ѡ(т) которого названи соутъ, ради(м)чане,... дѣлеба, ѡ(т) которого дѣлебіане, на(д) рѣкъю боуго(м) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 45).

ДУЛЬ див. **ДОЛЬ**.

ДУЛЯ ж. 1. бот. (*літній сорт груші*) дуля: большіе дѣли, или грѣши огор(о)дниа (XVI ст. *Травн.* 364).

2. Вл. н., ч.: сермягу вкралъ у Винрейка Хомовича, за ведомостію Кирила Дули (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/1, 103); Лѣвгько дѣля (1649 *РЗВ* 322 зв.).

ДУМА ж. 1. (*дар мислення*) дума, думка, думанья: Такъ яко жыдове, сподѣваючисе инъшого Месіяша, водлугъ думы и фантазыи своее, правдивого Месіяша Христа Збавителя Нашого взгордили и прогледѣли, а теперъ вже певне не кого иншого, одно того антихриста ожидаютъ (Вільна, 1585 *Ун.гр.* 149); Тоу ѡ(т)че владыка присмотрѣса в' тѣе зерцало згѣды стѣ(х) ап(с)лъ... вѣдали до себе же маю(т) мѣцъ, недоужныхъ оуздоровлѣти,... хрѣмы(х) ходѣти, бѣсы выгонѣти, вазѣти, разрѣшѣти, а пре(д)са не садѣлиса на свойхъ доумахъ, на свои(х) мѣсла(х) (Острог, 1598 *Отп.КО* 26 зв.); А кгдамъ... способивши собе подобныхъ неприятелей... которые, водле думы и злости своее неправдивое, змышляли и то к воли ему писали... якобыму ему за пять летъ за службы юркгелтовъ не заплатилъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 281); для тогоу правѣ з' быдла(т) оумерлы(х) скѣръ ѡдѣнѣ Бгъ всемогдѣй Прародѣтелемъ нашимъ справилъ, абы паматѣли ѡ... смѣртелности тѣла свѣгѣ понехѣвши надарѣмнѣю свою дѣмѣ, же сѣт' несмѣртелными (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939); *Образно*: несѣтыи грѣхѣлюбѣи, яко ѣленѣ рогѣтыи, бѣають в рѣскошахъ, по гѣрамъ высокои доумы и горѣдынѣ,... а не в з(а)конѣ бжѣемъ ходѣтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37 зв.); Прѣто Поѣта бы и намоу(д)рѣйшій, И филозѣофъ рѣздѣмомъ ѡстрѣйшій. Мѣситъ гѣрдѣи

дѣмы рѣги схи́лити, А нѣ(с)ной црци сѣмъ нѣзкосѣ поклонити (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв. нenum.).

2. Пиха, гордовитість, зарозумілість: мы... приказуемъ, абысте ся таковых зводителен от православия святого яко проклятых еретиков пилно стерегли, гдыж враг проклятыи своею думою надымае таковых (Кринос, 1586 *MCSL* I-1, 134); Власне тепѣрешнаа ва́ша мѣшанаа колотли́ваа згѣда ѡномѣ ба́белю подѣбна, же еѣ своѣю дѣмоу в' нѣо вы́ставити оусилѣтесѣ (Острог, 1598 *Отп. КО* 7); Ду́хъ то абовѣмъ естѣ гордовысокой думы, славолѣбія и сребролѣбія — надѣ всѣмъ свѣтомъ пановати, зо всего свѣта корысть брати (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 692).

3. Рада, нарада, дума: ниякие опекуны... и братья еѣ... способивши ку собе немало приятел, не толко повинныхъ, але и обчих людей, усиловали ведле думы, рады и зданья своего, неслухнымъ и непевнымъ отказомъ, менечи быти еѣ в томъ невинъною и щитячисѣ ниякимъсѣ тестаментомъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 409).

4. (*різновид пісні*) дума: а ѡрга(н) до́ума до́браа до ба́ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 219); Стрѣ́йте цита́ри. Лю́тнѣ, в' Арфы мѣле бѣ́йте, Мелѣ́дійными дѣ́мы на(с) всѣ́хъ весѣ́лѣте (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

5. Вл. н., ч.: Анѣ́дрѣшко Дѣ́ма (1649 *РЗВ* 157 зв.); Миха(и)ло Дѣ́ма (Там же, 173).

ДУМАТИ, ДУМАТИ́ *дієсл. недок.* Думати, міркувати: црѣ... доу́маєть, што(ж) на твердѣ́мъ камені. вѣ́ры стѣе стои́ть (1489 *Чет.* 55); дѣ́маті́ (I пол. XVII ст. *Сем.* 14).

ДУМКА, ДУМѢ́КА *ж.* Думка, мисль. *Образно:* (а(ж) з нѣ́котѣры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ѡсы або моты́лицы прѣ́(ч) дѣ́мо(м) вы́кѣр(и)ти) а́ле и в то(м) па(н)ствѣ́ но́во а свѣ́жо и(х) вы́дѣѣрны́е а вы́лѣ́таючі́е дѣ́(м)ки до тако́го ко(н)ца оухо́ва(и) бѣ́ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ДУМНО *присл.* Гі́дно: При се́(м) ѡзна(и)мѣ́ю в(м)с) и(ж) еи м(л) дѣ́мно спо́ле(ч)не з господарѣ́(м) свои́(м) ѡ(т)прави́ла мя и(з) я(с) до чарнове́(ц) (Снятин, 1607 *ЛСБ* 478).

ДУМНЫЙ *прикм.* 1. Вдумли́вий, турботли́вий: А дѣ́мна еѣ́ м(л) писала прося́(ч) его абы ѡ(н) мене́

соро... ѡ(т)прави́(л) е́сли бы во́ло(в) не прода́(л) (Снятин, 1607 *ЛСБ* 478).

2. (*який належить до дорадчого органу думи*) думни́й: Панѡ́ве Дѣ́мными и ввѣ́сь двѣ́рь Ца́рскій, ве́лі́кѣю е́мѣ по́честъ выража́ли (Київ, 1623 *МКСВ* 71).

ДУМЪ *див. ДОМЪ.*

ДУМѢ́ТИСѢ *дієсл. недок.* (що) Зрозу́міти, здога́датися: Чтѣ́ естѣ́ вина наро́дное страсти и которого наро́да, доу́мѣ́тися не могу́ (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 195).

ДУНОВЕНІ́Є *с. (цсл. доуновение)* поду́в, подих: дѣ́ша же невидѣ́маа, разо́умнаа, и не́смерте́льнаа, дѣ́новѣ́ніємъ бѣ́жимъ, в тѣ́ло вло́жена (Почаїв, 1618 *Зерц.* 19 зв.); Вза́вши бѣ́гъ по́рохъ ѡ(т) землѣ́ ство́риль члѣ́ва и дѣ́нѣ́ль на ли́це́ его́ дѣ́новѣ́ніе живо́та́ (Київ, 1637 *УС Кал.* 217).

Див. ще ДУХНОВЕНІ́Є, ДХНЕНЕ́.

ДУНУТИ *дієсл. док.* (на кого, на що) Ду́нути, поду́ти: созда́(л) бѣ́ члѣ́ва. перѣ́сть возѣ́(м) ѡ(т) землі. и доу́ноу(л) на ли́цѣ́ его́ (1489 *Чет.* 213); "Ми́ръ вамъ", а ду́нулъ на нѣ́, и да́лъ имъ ду́хъ свѣ́тый и му́ць выпу́щати грѣ́хы (XVI ст. *НЄ* 49); вшю́(л) іс... и ре́(ч) къ ни́(м)... я́ко посла́(л) мене́ ѡ́щъ такъ и а́ посы́лаю ва́(с). а мо́вѣа́чи, дѣ́ноу(л) на ны́хъ и мо́вилъ прѣ́ймѣ́те дѣ́а стѣ́го (XVI ст. *УС* № 29519, 54 зв.); Христо́сь... указа́вши ся учне́мъ свои́мъ и да́вши имъ по́кой ду́нувъ и ре́къ: "прѣ́ймѣ́те Ду́хъ Свѣ́тый" (1603 *Пит.* 15); а ѡ(н) на ѡ́ныѣ́ пѣ́(ш)ки скѣ́ро дѣ́ноу(л), злѣ́тѣ́ли на воздѣ́хъ я́ко живы́и (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 92); Вза́вши бѣ́гъ по́рохъ ѡ(т) землѣ́ ство́риль члѣ́ва и дѣ́нѣ́ль на ли́це́ его́ дѣ́новѣ́ніе живо́та́ (Київ, 1637 *УС Кал.* 217).

ДУНЧИ́КЪ, ДУНЩИ́КЪ *ч. (стп. duńczyk)* (*житель Даниї*) дане́ць: Те́ды те́жъ ѡ(т)то́(л) за спо́(л)но́(с)тю́ и звича́е(м) ро́(з)маи́ты(х) язы́ков мо́вѣ́ свою́ змени́ли, бо шведе́ѣ и дѣ́(н)щи́ки вла́(с)и́ые ина́че(и) мо́вя(т) ни́жъ не́(м)ци́ (1582 *Кр.Стр.* 47); Ду́нчикъ. Danus (1650 *ЛК* 445).

ДУНЩИ́КЪ *див. ДУНЧИ́КЪ.*

ДУПА *ж. (стп. dupa)* (*ча́стина ті́ла*) за́д, гу́зи́ця: а́нус гѣ́(з)на́ дѣ́па (I пол. XVII ст. *Сем.* 25); clunі́s гѣ́(з)на́ дѣ́па (Там же, 51).

ДУПЛИСТЫЙ *прикм.* Дупластий, дуплястий: sapinat(us), дупли(с)ты(и), выпуклы(и) (1642 ЛС 113).

ДУПЛО *с.* 1. (порожина в стовбурі дерева) дупло: и та(к) приповѣстю всю поте(м)нѣлю свѣтло(ст) дѣпле(м) мѣни(т), аж са розбѣре(т) лина сребрнаа (Вільна, 1596 З.Каз. 74 зв.); поки не за(т)мй(т)са слнце... и все померѣкне(т), и бѣдѣ(т) гладѣти якъ в дѣпли (Там же).

2. Вл. н., ч.: Я, Семенъ Дупло,... продал сяножать пану Григореву Слободецькому (Любче, 1637 *Арх.Мил.* 227).

ДУПЛЯ, ДУКЛЯ, ДУКЛА *ж.* (*смп.* dupla, *лат.* dupla) китайка, виткана вдвое густіше: ѡсмы(и) ризы жо(л)то горачаа дѣкла (Львів, 1579 ЛСБ 1033); Взято скринку, в которо(и) было пятсо(т) золоты(х) по(л)ски(х) в монети лито(в)ско(и);... є(р)ма(к) по(л)ша(р)ла(т)ны(и)... кита(и)кою дуплею по(д)шиты(и) (Житомир, 1583 АЖМУ 5); побрали... жупанъ канавацовый, делѣя кгранатовая дуплею подшитая (Луцьк, 1601 *Арх.ЮЗР* 1/VI, 315); побрали... доломанъ белый, атласовый, китаюкою червоною дуплею подшитый (Луцьк, 1622 *Арх.ЮЗР* 6/1, 429); Кита(и)ки дѣклѣ... цикластои ни(т) з бѣлою по дитинѣ пна... Стреле(ц)кого (Львів, 1642 *Инв.Усп.* 68 зв.).

ДУПНО *с.* Дупло: сааа, а(е), дупно, древа выдубаніє (1642 ЛС 115).

ДУРАКЪ *ч.* (*нерозумна людина*) дурак, дурень, дурний: baseli, бє(з)умній, дураки (1642 ЛС 99).

Див. ще ДУРЕНЬ, ДУРНЫЙ, ДУРНЯКЪ.

ДУРЕНСТВО *с.* Дурница, глупство: deliratio дѣренство (I пол. XVII ст. Сем. 66).

ДУРЕНЬ *див.* **ДУРНЫЙ.**

ДУРЕНЬ *ч.* (*нерозумна людина*) дурень, дурак: юро(д), дѣре(н), глѣпы(и), блазенъ (1596 ЛЗ 89); Боуи: Юро(д), доурень, глоупы(и), доурны(и) (1627 ЛБ 12);

(*лайливе звертання*) дурень: Нехай же тобѣ, дурню, што ихъ слушаешъ а папежа антихристомъ зовешъ, скажутъ геретыкове, если вѣдають, имя тое антихристово, которое бы мѣло въ собѣ личбу преречоную! (Вільна, 1585 *Ун.гр.* 158).

Див. ще ДУРАКЪ, ДУРНЫЙ, ДУРНЯКЪ.

ДУРЕНЬЕ *с.* Дуріння, обдурювання: Лѣждєніє: Дѣрєньє (1627 ЛБ 59).

ДУРИТИ *дієсл. недок.* Дурити: лѣ(ж)дѣ, дѣрѣ (1596 ЛЗ 55); Лѣждѣ. Дѣрѣ (1627 ЛБ 59).

ДУРМАНИКЪ *ч.* *Діал.* дурман, дурманный. Вл. н.: ѡлешко Дѣ(р)мани(к) (1649 РЗВ 366).

ДУРНЕЙКИЙ *прикм.* Дурненький, *діал.* дурнейкий: дѣрнейкий (Львів, 1591 *Адел.* 49).

ДУРНИ *див.* **ДУРНЫЙ.**

ДУРНИКЪ *ч.* Дурник. Вл. н.: Савѣка дѣ(р)никъ (1649 РЗВ 197 зв.).

ДУРНИЦА *ж.* (*смп.* durnica) нерозумна жінка: O stuyže ták bisowá durnicá Budet z tebe teperže muczenicá ([Раків], поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 6).

ДУРНО *присл.* Даремно, марно, дурно: Якъ то, тутъ маєть Ісѣ до пекла оуступати И всѣхъ моихъ вязневѣ ѡ(т) мене взяти? // Ти того нѣгди не дочекаеш, Тилко славу тую дурно розмножаешъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 22-23); Дивовалиса томоу іоудее и пострашилиса слышачи тоѣ ѡ(т) слѣпѣго що то мови(т)... вопрошѣю(т) его, що ты дѣрѣно мовишъ (Устрики, I пол. XVII ст. УЄ №29515, 111 зв.); Такъ же и вода напавѣеть, ѡчищѣеть, загрѣвѣеть: прохладѣдѣеть; а если еи дѣрѣно надзамѣръ заживѣшъ; то принесетъ тобѣ шкѣдѣ и смѣрть (Чернігів, 1646 *Перло* 4 зв.).

ДУРНОСТЬ, ДУРНУСТЬ *ж.* Дурість, глупота: Другое: научайме (ся) выдѣцѣ, якъ естъ недостоинѣство и дурнусть людская жидувская, чомъ они не пріяли Христа, али убили его и апостолы побили (XVI ст. НЄ 132); stultitia дѣ(р)но(с)т (I пол. XVII ст. Сем. 166).

ДУРНЫЙ, ДУРЬНЫЙ, ДУРНИ, ДУРНЫ, ДУРЕНЬ, ДОРЬНЫЙ *прикм.* 1. Дурний, нерозумний: того ли ра(ди) брѣте милый рѣгаеши инока. и то(г) ли ради доурны(м) зовеши и посмѣваеши інока (п. 1596 *Виш.Кн.* 247 зв.); Подобно бы пильнейшыє книгъ и науки были, ани бы дети ихъ дурьные церквей дедичныхъ правомъ не домагалися (Вільна, 1599 *Ант.* 745); тоты люде дурьнии, Гадаряне, просили Христа, што бы пушовъ вонъ изъ державы ихъ (XVI ст. НЄ 153); также не буйме ся и смерте, чомъ есме сынове дурнии, коли кладутъ

ихъ лечи, што бы спали (Там же, 156); Буде же себѣ, Скарго,... из своими школами и науками в вѣцѣ сем щастливым, мудрым,... а мы, глупая Русь, по гласу Павла апостола, глупы и дурны (1608-1609 *Виш.Зач.* 230); Безѣменъ: Дѣренъ, глѣпъ (1627 *ЛБ* 6); fatuus дурни (I пол. XVII ст. *Сем.* 8); в жадномъ народѣ хр(с)тіанскомъ. анѣ при геретикахъ. а на остатокъ анѣ в самыхъ цыганехъ дѣрныхъ: щобы такъ, ѡ тѣхъ двѣхъ початкахъ при Бѣѣ мѣли вѣрити (Чернігів, 1646 *Перло* 10 зв.); *У порівн.*: а овцы тежъ, яко прироченя кривого будучы, неразмыслне, але ослѣпъ, яко дурные, творечы за пастырни, анижли они за волками, на свою погибель бѣгутъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 113);

у знач. ім.: в то(т) ча(с) оумѣтно(ст) и бѣгло(ст) соу(т) дѣбрыми кды з цнѣтою са злоучаю(т) шо если такъ не боуде(т), ѡ(т) дѣрнобо и шалѣного не ро(з)ни(т)са (поч. XVII ст. *Проп.р.* 211 зв.); Тое, Скарго, и дурный бы в писмѣ а в правдѣ кохающийя и не змаменый еще от прелести вѣка сего разсудити могл (1608-1609 *Виш.Зач.* 226);

у знач. ім. с. р. дурное — дурне, -ого: такъ тежъ жоны законныє, ѡ(т) самога ба прозѣреные,... // ...на ихъ мѣстѣца блоудницы поподѣставляли, а хотя не подѣставляли, ино на дѣрное и сами са домышляють (Острог, 1587 *Єм.Кл.* 19 зв.-20).

2. Юродивый; шалений: юродѣвы(и), дѣ(р)ны(и), бла(з)нѣючій (1596 *ЛЗ* 89); Несмыслѣ(н): Дѣренъ, шаленый (1627 *ЛБ* 76); Юродѣвый: Глѣпый, дѣрный, блѣзенъ, дѣрѣючій (Там же, 160).

3. У знач. ім. Дурный. Вл. н.: Васи(л) Дѣ(р)ный (1649 *РЗВ* 426); Макарь дорѣнный (Там же, 431 зв.).

Див. ще ДУРАКЪ, ДУРЕНЬ, ДУРНЯКЪ.

ДУРНѢ присл. По-дурному, глупо: Третее указуетъ намъ, ажъ дурнѢ чи(ни)ме ся, коли ся журиме такъ намного (XVI ст. *НС* 94).

ДУРНЯКЪ ч. 1. Те саме, шо дурень: Дурняче, у сесю нучъ душу твою возмутъ выдѣ тебе, а што есь наготовивъ, кому будетъ? (XVI ст. *НС* 161); Кто коли речетъ брату своему: дурняче, такый угоденъ судови албо огню пекелному (Там же, 219).

2. Вл. н.: Иванъ дѣрнякъ (1649 *РЗВ* 180).

Див. ще ДУРАКЪ, ДУРНЫЙ.

ДУРОВАТИ дієсл. недок. Те саме, шо дурѣти: Он ми повѣдил, иж дей "кажут, што былъ пьян, пил с попомъ и дуровалъ пьян" (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 404).

ДУРѢТИ дієсл. недок. Дурѣти, шаленити: без(м)ствѣю, дѣрѣю, глѣпѣю (1596 *ЛЗ* 25); Юро(д)-ствѣю: Дѣрѣю, блазнѣю (1627 *ЛБ* 160).

Див. ще ДУРОВАТИ.

ДУРШЛЕКЪ див. **ДРУШЛЯКЪ.**

ДУСИТИ дієсл. недок. (кого) Душити, гнобити: волимо Хрыстово ярмо надѣ собою мети, а нижли Турчина преклетого и смродливого, который своимъ ярмомъ дуситъ вашихъ бедныхъ патрїярховъ, которые папежа,... слухати не хотели (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1077).

ДУСТАТИ див. **ДОСТАТИ.**

ДУТИ дієсл. недок. (выпускати з рота сильний струмѣнь повѣтря) дуті: Дмѣ: Дмѣши, надымаю, дѣю (1627 *ЛБ* 30); Арка(д)скіи быдлѣта на(д)ставлѣють оуха Гды спѣваѣтъ, ѡнѣ за(с) дмѣ(т) пѣки стаѣ(т) дѣха (Київ, 1632 *Євх.* 302); afflo, дую (1642 *ЛС* 74).

ДУТИСЯ, ДУТИСА дієсл. недок. 1. (наповнюватися повітрям, роздуватися) дутися: Крѣчинѣюса: Надымаюса, дмѣса, пѣхнѣ, гнѣваюса (1627 *ЛБ* 56).

2. *Перен. (бундючитися, хизуватися, триматися зарозуміло, гордовито)* дутися: Нынѣ же в латинскомъ родѣ сопротивно творят: изучивши грамматичку, и празнословницу велерѣчную, еже ест риторичку, тогда уже ся дмут, даскалами и мудрыми ся зовут (1599-1600 *Виш.Кн.* 154); А Николай, и его товариство в таковѣю превѣгѣ послизнѣлися, же и фѣкѣрами Гіометріцкими землемѣрными, скрѣтое и выѡбраженю не по(д)-лѣглоє преистѣтного Бо(з)ства горде дмѣтъса ѡказати мѣмо и на(д) пѣсмо (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211).

ДУТЫЙ дієприкм. у знач. ім. Дутый, -ого. Вл. н.: Земляномъ земли Волянское Богдану Перекалскому а Ивану Дутому (Краків, 1537 *ВНАС* I, 9).

ДУФАНЕ, ДУФАНЬЕ с. (стп. dufanie) довіра, довір'я: и то се посланцо(м) ѡ(т) мене злетило, которы(м) вѣм во все(м) вѣрѣ дати и дѣфане прѣ(з)

ни(х) зносити се и трактовати зъ его м(л) ѡ(т)-це(м) Балабано(м) штобъ колве(к) з ни(м) заходило можете (Острог, 1607 ЛСБ 410, 1 зв.); Чáсто кро(т) и пѣсте(л)ниц(и) нава(л)иости те(р)-пѣли дла збы(т)него собѣ дѣфáна... ѡ(т) не-пріате(л) дшѣвны(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 19); Дръзновѣніе: ѡфно(ст), смѣло(ст), дѣфáньє, нешбинове(н)є (1627 ЛБ 29).

Пор. ДУФАТИ.

ДУФАТИ дієсл. недок. (стп. *dufać*) (кому, чому і без додатка) довіряти (кому, чому), сподіватися (на що), вірити (кому, в що): Єв(г)листа виписоуєть якъ хс пре(д)сылаєть иныхъ оучениковъ се(д)мьдесать и наоучаєть ихъ абы в собѣ не доуфали якъ ты(ж) ѡ(т)ца vysлавоує(т). и якъ в законѣ перебуваючому дорогоу живота ѡказоує(т) (1556-1561 ПЄ 260 зв.); Тѣмъже... если хощеши цр(с)тво нб(с)ное ѡбрѣсти мѡцне дѣфа(и) (1599-1600 *Виш.Кн.* 203 зв.); тѡты дѣфаючи своєи сйлѣ и ѡрѡдѣ вєлікой. вымысливши збрѡю вѣши(ст)ки зневолили лю(ди) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 5 зв.); ле(в) всѣ(х) звѣра(т) црѣ не в аскѣни але на дорѡзѣ поублѣчно(и) и явнои або в пѡлю спїтѣ дѣфаючи свою(и) силѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 254 зв.); Наконєцъ котѡрыи бѡлшей дѣфаю(т) щáст-тю, наѡцѣ, скáрбѡ(м), оурѡдѣ пріателе(м), и самѣмъ собѣ, нѣжъ г(с)дѣ бгѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 81); кгда онѣ до нихъ же зближи(л), неспѡдїваючисе ничого од нихъ спротивного, яко суседомъ поблизкимъ дуфаючи, ани жадное зрады не ѡбаваючисе, тамъ его напередъ Васко Гунька телъ косою в рѡгъ головы аж до мозку, и рану ему смертелную шкодливую задалъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 262).

ДУФАЮЧИЙ дієприкм. у знач. ім. Довірливий, -ого: Не ѡфа(и) ѡ твоєй ѡмѣ(т)ности, або котѡрого ко(л)ве(к) члѣка, живѡщаго злѡю хїтростїю, але бѡ(л)ше в бжєи лáсцѣ, котѡри(и) спомагає(т) покѡрны(х), а понижає(т)... на(з)бы(т) дѣфаючи(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 16).

ДУФНОСТЬ ж. (стп. *dufność, ufność*) довір'я, віра: Надѣа єстъ правдїваа и нетриво(ж)лїваа // дѣфносьтъ вѣ Г(с)дѣ Бзѣ, чере(з) заслѣги спсїтєла ншѣгѡ Іиса Хр(с)та, ѡдѣржати збавєн'є вѣчноє (Львів, 1646 *Зобр.* 56 зв.-57).

ДУХНОВЕНІЄ с. (цсл. *дохновение*) те саме, що дуновеніє: Маючи ѡколо себе не(з)лїчноє мно(з)ство слѣ(г), хѡровъ Агглскихъ, тогды Трѣби(л) Агглскїмъ дхновенїємъ (к. XVI ст. УЄ №31, 8 зв.); маючи ѡколо себе незлїчноє мнѡзс(т)во слѣгъ... тогды трѣбы аггл(с)кимъ дхновенїємъ крыкнѣтѣ, нбса згїнѣтѣ... И бѡде(т) нбѡ нѡвое и земла нѡваа: и все... ѡ(т)нѡвїтѣса (Київ, 1637 УЄ *Кал.* 40).

Див. ще ДХНЕНЄ.

ДУХОБОРЕЦЪ ч. Представникъ єресї, який заперечує божественість Святого Духа: А Светому Духу рабьскую или служную особу, зъ Македонїємъ геретикомъ духоборцомъ, кладуть (1582 *Посл. до лат.* 1137); Потомъ засъ насталъ Македонїй Пневматомахъ, то єстъ духоборецъ, котѡрый хулилъ Духа Святого, повѣдаючи, ижъ єстъ створєне, а не створїтелъ (Вільна, 1600 *Катех.* 62); Откуль двѣ прїчыны бытъ повѣдаючи... вторая, же прѡтивъ оногѡ Македонїя геретика духоборца, тую печать алѡ гасло кгрунтовне и не недостатѡчне зложили и всему свѣту передали (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 269); Тѡй Сѣборѣ, склáдѣ вѣры Нїкєйского Сѣборѣ, ѡбъяснѣючи, на покѡна(н)є Дхѡборцѡвъ єретїкѡвъ, а прáвои вѣры Правѡславныхъ на-дѣаючи, тákъ мѡви(т)... вѣрѣмъ и вѣ Дхá Стѡ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 101).

Див. ще ДХНЕНІЄ.

ДУХОВЕНСТВО, ДУХОВЕНЪСТВО, ДУХОВЕНЬСТВО с. 1. зб. (служителі релїгїйного культу) духовенство: за котѡрымъ позво́мъ зложи́ломъ пану Бѡлобану ро́къ передѣ его́ млѡстїю́ отце́мъ владыкою́ и передѣ́ духовенствомъ его́ млѡстїи... стати (Володимир, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 262); А штожъ пакъ малженства, или чистѡты плебанское дотычетъ, церковь... нарадили замтузомъ, ижъ межи ихъ духовенства не знати, кое чїй отецъ, кое чїй сынъ? (1582 *Посл. до лат.* 1137); за позволенїя(м) короля его́ м(л) зложити рачи(л) собѡрь великы(и) дхѡвны(и) на всѣ епископы и все дхѡвєньство (Стрятин, 1588 ЛСБ 101); зъєжъчати́са намъ всѣ(м) и всемѣ́ дхѡве(н)ствѣ́ на пє(в)-ны(и) ро(к) (Берестя, 1590 ЛСБ 141); Вѣдомо

чини(м) всему дхове(н)ствѣ... и всѣ(м) правосла(в)-ны(м) хр(с)тіано(м)... цркве грецкія вѣры (Львів, 1595 ЛСБ 277, 1); ѡ(т)цѣве стѣи были на при-кла(д) всемѣ дхове(н)ствѣ и побѣжаю(т) на(с) до доброго постѣпованѣ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 22 зв.); Тамѣ єдностѣйне, прѣдко завитаєте; Архїерѣа на ѳрѡнѣ витѣйте: Гдѣ засѣлѣ в' кѡлѣ споражѣти своѣ Дхѡвѣнства рѡѣ (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.); Петрѣ Могила... за ѡпрошене(м) дхове(н)ста (!) всего Кназе(и) П:П шла(х)тты (!) и всего народѣ росїйского зостал: Правосл(в): Архїпск(п)(м) Митролѡто(м) Кіе(в): Гал(ц) и всѣа Росїи та(к)же Екза(р)х (Київ, 1647 *Enim.Mog.* 154).

2. Духовний стан: О монастыри тые, которые в люди свецких... которые... за упрощеньем своим и даниною гспдрьскою монастыр упросившы и в духовенство скоро не вступують, овецъ Хрыстовых... не пасут,... обещуем се пилю старати о вызволенѣ и на свои их чин привести (Берестя, 1591 *П/Ф* 105); Смирѣніє наше вѣдомо чїнимъ, ижѣ мы з' Дхѡвѣнствомъ... знѣсшисѣ з' собѡю в' Обїтели... Архїстратїга Міхѣйла по Пра(з)ницѣ... и посовѣтовавши яким бы спѡсобомъ // ...ѡ(т) Дхѡвѣнства... прїкладомъ... дѣткомъ... стѣтисѣа моглѡ (Київ, 1628 *Апол.* 4 зв.-5); *Образно:* То ли и х(с)а дѣрны(м) и непожито(ч)не до Іер(с)лїма прїше(д)шаго наречете, которы(и) видѣвши Архїерѣе и пастырѣ бѣ(з)плодные,... во(с)крылїа реверѣ(н)дѣ за собѡю волочащїе: з' ѡны(х) дхѡвѣ(н)ство дхѡвное ѡ(р)кѡвного строенїа рѣдѣ зодра(в)ши, на про(с)ты(х) сѣтоткателе(и) рыбѡлѡво(в) вложи(л) (1598 *Виш.Кн.* 289).

ДУХОВЕНЪ див. ДУХОВНЫЙ.

ДУХОВНЕ, ДУХОВЪНЕ, ДУХОВНЪ *присл.* (*стп.* duchownie) 1. (*стосовно релїгїї, церкви*) духовно: с которою вещью послалѣ(м) его до вѣм... просячи абысте вѣм... мнѣ... се(р)де(ч)нѣю радѣ дали, яко(ж) во вши(т)ки(х) та(к) в цнотѣ шляхѣ(ц)ства ѡцтиво(г) так ты(ж) и в справа(х) всѣхъ дхѡвне належашчїх (Перемишль, 1592 ЛСБ 217); Але яко бысѣмы дхѡвне ѡбхѡд, їли И в' сѡблївѡсти чїсти сѣа находїли (Львів, 1616 *Бер.В.* 94); гды захѡчеш' Вм(с): бѣрзѣи дхѡвне ро(з)жѣрити

ср(д)це свое, тѣт' знаїдеш' в' надѣцѣ Єв(г)лскои скрытый огѡнь (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 7); любѡ пре(з) крещѣніє дхѡвне ѡ(т)рождаѣмсѣа пре(з) Мїропомазанїє в' вѣрѣ и лѣсцѣ Бжѡй ѡукрѣплѣмсѣа (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 912);

(*стосовно психїчного життя людини, її морального свїту*) духовно: не чита(л) ового осмого бонїфакїа доводѣ. Напочаткѣ (повѣдаѣтъ) створи(л) бгѣ нбѡ и землю, не на початкахъ. дхѡвне все розсѣджаѣтъ, прето потреба абы ввѣсь свѣтѣ былѣ по(д) властїю папескою (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112 зв.); Кр(с)тѣ звѣзды и мѣсѣць ижѣ єсть и телѣсне и дхѡвне, звѣтѣжѣа тѣхъ ѡбѡихъ нѣпрїѣтелїй невѣмѡвне (Дермань, 1604 *Нал. На г. Остр.* тит. зв.); якѣ мнѡго дхѡвне богѣтymi ставѣаю(т)сѣа, тѣкѣ болѣй ѡубѡжшїми ѡу себе самѣхъ бѣвѣаю(т) (Вїльна, 1627 *Дух.б.* 86); Тѣкѣже и ѡнѣ дхѡвне лечїти мѣѣтъ пыхѣ наприкладѣ презѣ покор'ные ѡучїнки, ѡспалѡсть недѡспаньѣмъ, лѣнївство дхѡ молїтѡвою, и частымъ ѡучашчїемъ до стѣхъ таїнѣ (Львів, 1645 *О тайн.* 99).

2. (*в душі, душею*) душевно: Бога милого сѣ того велико хвалю, и сѣ того сѣа духовнѣ и сердечнѣ радю, и впередѣ ѡ то Бога милѡстивого по всѣа часы прошу, абы его свѣтая милѡсть рачилѣ вашу милѡсть, гѡспѡдаря нашѡго, захѡвати вѣ полномъ здоровьї... на мнѡгїи лѣта (Київ, 1559-1567 *АЮЗР* I, 146); млѣтва нѣша милѡстивѡму бгѣ за вѣшу мл(с)тѣ є(ст) всѣгда ѡ мнѡголѣ(т)но(м) здѡвои(и) вѣм ради слыши(м) ко(ж)дѡго часу а слышачї стѡго велико мл(с)тївого бгѣ хвали(м) и дхѡ(в)не сѣа весѣли(м) (Стратїн, 1561 ЛСБ 35); Дхѡвнѣ: дхѡвне, нѣтелѣсне, сѡптѣлне таѣмнѣ. якѡ секрѣтне (1627 *ЛБ* 33).

Див. ще ДУХОВНО.

ДУХОВНИЙ див. ДУХОВНЫЙ.

ДУХОВНИКЪ, ДУХОВНІКЪ ч. Спѡвідник у католицькїй і православної церкѡвах, дхѡвник: я имѣ за то казалѣ дѣти... пять копѣ грошей,... черницѣмъ двѡмъ по двѣцѣти грошей,... дхѡвнику моему... двѣ копы грошей,... далѣ єсми (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* I/I, 25); для лѣпше(и) вѣри и пѣ(в)-ности ставлю свѣ(д)ками сѣго добѡво(л)ного писа(н)ѣа моего ѡ(т)ца мїхѣ(и)ла сѣнїка лѡво-

ского... дховника моего. и пна Яроша сѣко(н)ника
мещанина лво(в)ского (Львів, 1594 ЛСБ 265); а
боудемо ль ты(ж) та(к) плакатиса грѣховъ свои(х)
пріѣбѣгаючи ко стои цркви визнаваючи и(х)
пре(д)... дховнѣко(м) теды ѡ(т)поуститъ намъ
(к XVI ст. УЄ №31, 62); Приствѣпѣте Дховниці, а
внимайте собѣ, же и вы тамже пойдете: и такъ
бѣдте готѣви, абысте розрѣшѣни бѣли сѣми, ко-
торѣи ины(х) разрѣшѣете (Київ, 1625 Коп.Каз.
37); Пречъ ѡ(т)дѣлена была такѣваа сѣвѣсть ѡ(т)
тоѣи хр(с)тіанскои и побѣжне змѣрлон ѡсѣбы,
поневажъ чѣсто и спѣвѣдъ стѣю ѡ(т)правѣла
пре(д) розсѣднымъ и вѣ законѣ Бжѣомъ свѣдѣмымъ
дховникомъ своимъ (Київ, 1646 Мог.Гр. 946);

богослов, теолог: Тѣтѣ тѣды пѣлѣне внимай собѣ
ѡ дховниче, комѣ мѣешъ ѡ(т)вѣрати, а пре(д)
кимъ замыкати Нбо (Львів, 1646 Ном. 4 зв.).

ДУХОВНИЦЯ, ДУХОВНИЦА ж. Духівниця,
заповіт: А про лѣпшую твердость билъ если чо-
ломъ... // ...воеводе Кіевскому, штобъ его милость
къ сей моей духовницы печать свою привѣсилъ
(Київ, 1506 АрхЮЗР 1/VI, 12-13); а духовницы
есмы по себѣ не дала для иншихъ речей (Овруч,
1509 ЧИОНЛ VIII-3, 8); Я а(н)дре(и) а дмитръ
фѣдоровичи ѡ(х)римовичи новоселе(ц)киѣ визна-
ваемъ сами на себѣ... што которую духо(в)ницу
небо(ж)чик ѡте(ц) нѣшъ сѣходячи света сего ма(т)-
це нѣшо(и) да(л) (Ляхівці, 1555 ЛНБ 103, 26/Id.
1805, 55); При которомъ писанію... сеей духов-
ницы моеѣ были люди добріѣ вери годніѣ козаки
и мещане чигринскіѣ (Чигирин, 1600 ЧИОНЛ
VIII-3, 15); ве(д)ле ѡподобѣ(н)я и ѡ(с)та(т)неѣ
воли его [Петра Сагайдачнаго], которѣю в дхов-
ницы ѡ(с)та(т)ни(м) тестаме(н)томъ запечатова(л)
и спорядити велѣлъ шафа(р)ми... тысяче(и)
по(л)торы золоты(х), которы(х) ѡнъ на школу
братства Лво(в)ского... ѡфѣроваль (Київ, 1622
ЛСБ 486, 1).

ДУХОВНИЧИЙ прикм. (який стосується
духовної особи, священика) духівничий: Я з ча(с)ти
моѣѣ дховничѣѣ митрополита(н)ское страшнымъ
ха бга моего именемъ и гро(з)нымъ а справедли-
вымъ... сѣдомъ, а з ча(с)ти во(и)ска... Запоро(з)-

ского если бы якое не(д)бальство ѡколо надѣкъ...
пошляковано, и при(с)то(и)не показало было
кромѣ всякого позву и переводѣ правного шкодоу
и зарѣкою дрѣгихъ таковы(х) по(л)тори тысячи
золотыхъ... штого(д) чинити повинни будѣтъ
(Київ, 1622 ЛСБ 486, 1 зв.).

ДУХОВНІЙ див. ДУХОВНЫЙ.

ДУХОВНО присл. 1. Те сѣме, що духовне у
1 знач.: а найболѣй опитоваль есми духовно
Матѣѣя, игумена Пустинского (Київ, 1508 АрхЮЗР
1/VI, 13); Абы подобно ещѣ лѣпше// колѣи бы
ты(м) не всѣ што не кождѣмѣ налѣжить шафо-
вали, тѣлко с ты(м) што црковъ свѣтаа дховно
оустѣвила за(н)но оутвердѣла (Острог, 1587
См.Кл. 2-2 зв.); Он их своею хитростию... ошукал,
яко то явно в Лядской земли от отпалыхъ князей
и пановъ рускихъ со духовно зовомыми, тѣлеси же
мудруючими, епископы от православной вѣры
познати и видѣти можешъ (1600-1601 Виш.Кр.отв.
175); Кто тѣды дховно живѣтъ, распинаѣтъ
пожадливѣости своѣи и оуморѣетъ ихъ (Київ, 1637
УЄ Кал. 120).

2. Те сѣме, що духовне у 2 знач.: х(с)ъ... разо-
момъ ѡчищаѣтъ и дх(в)но ѡсвѣчиваѣтъ (1489 Чет.
217); вси же стѣи ѡци... повѣдаша дховно празно-
вати а не телесно. не чрѣвоу... безго(д)ны(м)
пѣа(н)ство(м) но гви (Львів, 1585 УЄ № 5, 121, на
полях); Блаженъ чоловѣкъ тѣе, иже будетъ чест-
ми книги сіѣ, а вси слова тѣѣ духовно розмѣваю-
чи (!), а вѣ любовь Божію зъ нихъ сѣ запалаючи,
ани што свѣтского, ани на похоти тѣлесная сво-
его ума, ани мыслей оборочаючи (поч. XVI ст.
Песн.л. 49); А коли сѣ такъ во всемъ, мудрый латин-
ниче, святому Павлу спротивляешъ и глупымъ быти
духовно, по разсужденію вѣка сего, яко корин-
фѣяны и насъ всѣхъ, вѣрныхъ, с оными учить, не хочешъ,
мы тежъ, глупая Русь, вашего костела разума и
хитрости не хотимъ и на ваше жродло поганскихъ
наукъ... не лакомимосѣ (1608-1609 Виш.Зач. 207).

ДУХОВНЫЙ, ДУХОВЪННЫЙ, ДУХОВНІЙ,
ДУХОВЕНЪ прикм. 1. (який стосується внут-
рішнього світу, духа, душі) духовный, душевный: И
кто не хочетъ со веселиемъ духовнымъ свѣтлаго дне

воскресения христова проводити, нехай же вѣчно плачется и рыдает (Кринос, 1586 *MCSL* I-1, 134); а который сѣ(т) мало вѣрныи и развра(т)нищи закону свѣтого... веселія дѣховного николи же да не имаю(т) (Стратин, 1588 *ЛСБ* 95); Плудъ духовный есть любовь, веселіе, радость, мирность, терпеливость,... смиреніе, удержаніе (XVI ст. *НС* 130); Матеріальная церковь ѿ поколена іуды бѣдоватиса розказана, а дѣховная, або душевная, людъ божий — ѿт поколена левіи (поч. XVII ст. *Вол.В.* 81); обадва... учинили широкую мову, жесмо сут позваныє... о то, яко быхмо мы мѣли быти людьми свѣцкими и обнажеными з добръ и достоенствъ духовных, а упорне мѣли их держати ку шкодѣ и кривдѣ всѣхъ ихъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); А ваша милость, мудрый латинниче, не толко не хочете глупство духовное носити..., але ся хвалите мудры, хитри и разумнѣйшими над всѣхъ (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); А таа [цнота] ижъ есть двоѣкаа, тѣ есть, одна телѣснаа, а другѣа дѣховнаа (Єв'є. 1616 *УЄ Єв.* 5 нenum.); Паматѣючи на тѣе рѣчи дивныє, та(ж)каа ма зды(и)мѣе тошница, и нѣякое дѣховное потѣшеніе (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 54); Если ѿ цркви телесно(и) старатися єстесмо повн(и)ны теды ѿ внѣтрно(и) дѣховно(и) неровно боле(и) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 69); ѡмный: Розѡмный, мѡдрый, рострѡпный, невидимый, дѣховный, мысленный (1627 *ЛБ* 139); Пѣршаа: абѣсмо оупрацованыи, и трѣдами Пѣстной дорѡги земдлѣныи по(д) тѣнемъ листѣа того, животворѣщого дрѣва,... добродѣйствъ... намъ подѣныхъ ѿ(т) почѣнокъ, и ѡхолѡдѣ нѣакѣюсь дѣховнѡю мѣти моглѣ (Київ, 1632 *МІКСВ* 271); А ты(м) ба(р)зѣ(и) ѡтѣхъ дѣховную маю... и велебного ѿ(т)ца Анѣтонія Пацевского за игумена... подаю, жадаючи абѣ мл(с)ть вѣша в любви свое(и) ѡного ховати рачили (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 1); В такѡвыхъ вѣстѡпка(х)... карѣніе дѣховное... бывѣеть назначѣно (серед. XVII ст. *Кас.* 42).

2. (який стосується духовенства, церкви, церковного законодавства) духовний, церковний: Прото скоро оный архимандрѣтъ и тѣе чернцы до тебе приедутъ твоя бы милость до себе ихъ взялъ

и въ дѣлахъ духовныхъ розсудокъ межѣ ними вчинили водле обычаю закону вашего греческого (Краків, 1540 *КМПИ* I, дод. 3); дали есмо были вольности тѣмъ погорѣлымъ... ѡтъ плаченъя мытъ Нашихъ Господарскихъ и тежъ князьскихъ и паньскихъ, духовныхъ в паньствѣ нашоѣмъ (Вільна, 1564 *РЕА* II, 131); якъ пѣрше на грѣки, такъ и на йны(х) мече(м)... воѡбѣтъ... и всѣакоє колѣѣно абѣ са мѡ... поклонило ро(з)майтыи... ѡбѣтницами, про(з)бѡю гро(з)бѡю, каранье(м)... чере(з) посло(в) и слѡ(г) свои(х) оурадѣ дѣховного и свѣцкогѡ привѡди(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 35-35 зв.); обрали двоѣхъ маршальковъ для порядѣку: одного дѣховного, а другого свѣцкогѡ (Вільна, 1599 *Ант.* 525); Которое слово не до оныхъ ся стегаєтъ, але до лакомыхъ... до славолюбныхъ, о Божію славу ничого недбаючиыхъ, которые хотѣтъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти (1603 *Пит.* 33); Не слухай же тѣх баламутовъ, которые тобѣ вѣдают, ижбы там церковь божія правдивая мѣла быти, где владза свѣтская з духовною змешалася (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); А ижъ частокротѣ давалемъ разнымъ особамъ мамы до права и до справъ духовныхъ (Володимир, 1609 *АСД* X, 232); а з оурадѣ моєгѡ дѣховного зѣмыслѡмъ ласкъ вашихъ повѣншѡвавши, до того станѣ такѡе подаю оуправлѣніе, ижъ до станѣ малжѣнского з добрымъ рѡзмыслѡ(м)... вѣстѡпати потреба (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); О пѡбѣси дѣховномъ, и ѿ тає(м)нищи его (серед. XVII ст. *Кас.* 8 зв.); **ДЕКРЕТЪ** духовный, право, право духовное див. **ПРАВО**¹; судъ духовный див. **СУДЪ**; храмъ духовный див. **ХРАМЪ**;

(який належить, присвоюється служителям церкви) духовний, церковний: намъ ѡповедали..., абѣхмо..., таковѣй же податокъ, яко и ѡни з своихъ людей ѡѡалили на подѣдѣныхъ нашихъ есмо постановили, вынемши с того толко ѡсобы станѣ дѣховного и людей народѣ шляхетского (Вільна, 1566 *AS* VII, 88); К томѣ тыжъ чините межѣ чиномъ дѣховнымъ и посполитымъ члѡкомъ мятежи васни бу(н)ты (Львів, 1588 *ЛСБ* 103); с того доброго ни(ч)

не оурусте(т) едно вбійство..., об'омови і посоромоченіє бо(л)шее, дховномѣ станѣви (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 40 зв.); Станѣви свѣцкому ся не дивуемо, але дивуемося станѣви духовному, который, ключѣ вѣдомости маючи и сами не входятъ, и другимъ не отворяють (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 504); если(с) Бѣа просилъ за вѣсь станъ дховный и за всѣхъ преложоны(х), а особливо за ты(м) котѣрыи працють в' помноженію Православной Вѣры (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 908-909).

3. (який стосується релігії, християнської віри) духовний, релігійний: Што тежъ ваша милость, господарь мой, рачилъ розказати мнѣ межи священники Подольскими рядностей церковныхъ и справъ духовныхъ по тымъ замкомъ украиннымъ огледати (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 300); А такъ мы, вѣдаючи быти речъ слушную, того предреченого Михайла Джчусу, розумючи быти во вѣсемъ... годнымъ и ростропнымъ и въ справахъ таковыхъ духовныхъ побожнымъ, дали есмо предреченому Джусе тотъ манастырь Дерманьскій (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* I/I, 51); А тобѣ приказѣмъ яко свѣщенникѣ... абы жаденъ не смѣлъ в цркви мѣсцо(и) жадны(х) справъ дховны(х) црковны(х) справовати (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); має игѣме(и) того светого манастыра и напото(м) будучіє игѣмены в ко(ж)ды(х) справа(х) дѣхо(в)ны(х) во(д)ле того приви(л)я... во вѣсе(м) иску(с)не и богобо(и)не... поступовати (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 137); справы наше дховные за(ц)ные шротомъ ледакъ идутъ а не якъ налсжытъ (Львів, 1593 *ЛСБ* 245, 1 зв.); Вы ж, православныи господа любите, матьку духовную честію почитите, востѣчной церкви уставы хранѣте и за отступными пастырмы не идѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 74); Аббѣв(м) яко маємо надчати, або побѣжати ихъ к' выливанію... крѣве своєї, если оны(м) до валки дѣхѣвной готдучимъ-са Хѣои крѣве дати не хочемо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); в' частомъ прочитованію Книгъ забавлалъ-са,.... часты(м) и горѣчимъ мѣтвамъ, всенѣшномъ бденію, и инымъ працамъ дѣхѣвнымъ (Київ, 1623 *МКСВ* 83); духовная бесѣда див. БЕСѢДА; духов-

ная пѣснь див. ПѢСНЬ; вечера духовная див. ВЕЧЕРА;

(який є служителем релігійного культу) духовний: милостивый княже, ачколве есми парсѣна дѣхѣвнаа (Жидичин, [1540] *AS* IV, 247); игумень духовный закону Руского монастыра, прозываемого Дерманьского...//... вызналъ и оповедаль (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* I/I, 49-50); з владзи мое(и) и особы дѣхѣвныя хотачы то мѣти подъ владзєю своею (Львів, 1588 *ЛСБ* 92); великие кривды и шкѣды имѣ самы(м) та(к)же це(р)квямъ божи(м) и особа(м) ихъ дѣхѣвнымъ... кѣва(л)товне почини(л) (Новгородок, 1594 *ЛСБ* 270, 1); кѣды бы се мужобойство якоє межи особами духовными трафило, тѣды то розсужати судови свѣцкому не належитъ, одно судови духовному (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* I/VI, 233); также и попове духовныи довѣжны передъ людьми указати ся добрыми учинѣнками и приклады (XVI ст. *НС* 217); я... яко духовная особа, отзываючись до духовного права,.... справоватись перед... паномъ подвоеводимъ збралъсе (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* I/VI, 457); Все тое тымъ листомъ нашимъ...варуемъ, абы оному жадной кривды и утраты яко духовной особѣ,.... не было ни отъ кого (Вишнівецъ, 1619 *АЮЗР* II, 72); Хвалѣбнаа є(ст) ре(ч) члѣкови дѣхѣвномъ рѣ(д)ко з дѣмъ выходити стеречиса быти на ладоаки(х) мѣ(ст)ца(х) видѣны(м) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20); котѣрый [патріархъ] ѡ(т) стѣи пѣматѣ вѣлце побѣжного Рѣдича..., вѣдлѣгъ чти гѣдной своєї дѣхѣвной Персѣоны, и вѣдлѣгъ повѣжнѣон... справы, такъ былъ принѣтый и оуконтѣнованный (Київ, 1631 *Тр.П.* 7 нenum.); Осѣба котѣраа грѣши(т), если бѣвѣмъ єсть дѣхѣвнаа албо законънаа, тогды бѣлѣй грѣшы(т), ни(ж) свѣцкаа (Львів, 1645 *О тайн.* 60);

(про провідників, наставників у вірі) сповнений духовності, духовний: дла тѣго, и(ж) на х(с)а самѣго, и вѣчѣніє єго бѣрѣте, плотски(м) ро(ж)дѣніє(м)... и бога(т)ство(м) хвалите, и дѣхѣвы(ми) пѣсты(р)ми быти называете (1598 *Виш.Кн.* 287); Пѣве(л) былъ дѣхѣвный надчѣтель (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 208); Былъ аббѣвѣмъ вѣсь Мѣжъ дѣхѣвенъ, прикла(д)ный, оучѣтелный, цѣломѣдрый (Вільна,

1620 *См.Каз.* 21); о церквах Божіих, о помноженю хвалы Божое през учителя духовные (Брацлав, 1626 *ЧИОНЛ V-3*, 221); ту(т) по бли(ж)нихъ городо(х) где... православныи християне живѣ(т) имаючи стинаю(т)... и попувъ дѣховни(х) наши(х) на паль збивають (під Константиновом, 1648 *ЦДАДА* 124, 3, 31); духовныи дѣти *див.* ДѢТИ; духовный сынъ *див.* СЫНЪ; братъ духовный *див.* БРАТЪ; отецъ духовный *див.* ОТЕЦЪ; пища духовная *див.* ПИЩА; хлѣбъ духовный *див.* ХЛѢБЪ.

4. (який походить від Бога, належить йому) духовний, божественний, священний: Тѣтъ потреба обачѣвати пи(л)но якова того чернїла дѣвнаа сїла. про што тѣтъ спа(с) нїшъ (Острог, 1587 *См. К.1.* 9); А когда от восточных отпали, тогда знашел ся в Римѣ тот один, и глава всемирная, и костела римского старший, тогда и мученики и чюдотворства между папами погибли и благодать духовная отлетѣла (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 187); тѣло бовѣ(м) належачіе потравы тлоусты(м) чинать, а дїшоу дѣховные слова кормать (Острог, 1614 *Тест.* 145); Якожъ теды побожне мѡжетъса мѡвити.... абыса мѣло роздѣмѣти. // жеданыи албо водхнѣный на то(т) часъ даръ дѣховный мѡжетъ доводомъ быти, абы и ѡ(т) Сна спольистѡтне.... походїлъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 238-239); Але слова духо(в)ныи на ко(ж)дый часъ вда(ч)ныи и пожите(ч)ныи, якобы з ѡгорода яко(г)... зав(ж)ды цвѣтѣчого цвѣты (I пол. XVII ст. *УЄ Кан.* 79); судья духовный *див.* СУДЬЯ;

у знач. ім. с. р. *духовное* — (те, що походить від божества) *духовне*, -ого: але они нѣчѡго дѣховного в собѣ не маючи, рѡскоша(м) свѣта того далиса оувести (Вільна, 1596 *З.Каз.* 19 зв.); дѣховны(и) є(ст), иже дѣховное дѣтѣтъ, мѣрствѣе(т) и глѣтѣтъ, да знаѣте (1598 *Виш.Кн.* 286).

5. У знач. ім. *перев. у мн. духовные, духовны* — священнослужителі, духовні, -их: Гдѣжъ вжо врядники Наши и мытники, такъ князи и панове, духовные и земляне мають ся въ томъ ку нимъ заховати. водлугъ сего листу Нашого (Вільна, 1564 *РЕА II*, 133); Не слухай же тых баламутовъ, кото-

рые тобѣ вдают, ижбы там церковь божія правдивая мѣла быти,... где духовные пространно живут,... на вѣру святую не словом божим, але мечемъ воюют (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); А хто зневажѣетъ тѡю Цркве оухвалѣ любѡ дѣховный любѡ свѣцкїй, карѣиа не оубѣгнетъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 166); Ани свѣ(т)скии без дѣховныхъ, ани дѣховныи без свѣ(т)скихъ в ѡслѡгованю збавеня лю(д)ского досконале... потребными быти не мѡгѣ(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА I-1*, 57); Бороды и усы духовныи собѣ голять (бл. 1626 *Кир.Н.* 28); поляци... многи(х) и дѣховны(х) и свѣтски(х), ви(н)ни(х) и неви(н)ны(х) на па(л) повбивали (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); свѣтский духовный — (*парафіяльний священник*) плебан: Костѣлъ рїмскїй свѣтски(м) дѣховны(м), то єсть плебанѡ(м), заборѡнѣетъ жѣнѣ имѣти, а подлѡбжници позволѣетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 31).

ДУХОВНЪ *див.* ДУХОВНЕ.

ДУХОВНІКЪ *див.* ДУХОВНИКЪ.

ДУХОЗРИТЕЛЬ ч. (*духовний мислитель, філософ*) *духоголядець*: В то(ї) тогды проха(ж)цѣ мыслено(и) тоє кнї(ж)ки, знашо(л) єсми ѡмѡ глѣбокѡю, котѡраа ѡдовы(х) послѣ(д)ны(х) ко(н)цо(в) досагаєтъ; таа ѡма, котѡрѡю дѣхѡзрїтели пропа(сти)ю вѣчною называють (1599 *Виш.Кн.* 214).

ДУХОНОСЕЦЪ ч. Той, хто сповнений духовності, носій духовності: Великій былъ зайсте, и тѣмъ котѡрыи живѣтъ вѣдлѡгъ Бга, и за дѣхѡнѡсца былъ знанныи ѡказовѣлѣса тѣжъ такѡвымъ бѡдѣчи, и зѣнадѡбра на нѣго смѡтрачимъ (Київ, 1627 *Тр.* 396).

ДУХОПРЕЛѢСТНЫЙ *прикм.* Духоспокусный, духозвабный: дайтѣ место и фундамент в разумѣ вашемъ православной вѣрѣ и никакоже ни единымъ кознѣмъ и хитростѣмъ словеснаго баснословия, от духопрелѣстнаго источника отригающимъ, самомнимаго разума вѣруйтѣ (бл. 1610 *Виш.Посл.Лв.бр.* 233).

ДУХОТА ж. Спѣка, духота: не пѣлитъ горѣчь тѣлѣтъ. // нѣ машъ нѡчи ани вѣчера, нѣ морѡзѡ, анѣ дѣхоты, анѣ жа(д)ны(х) и(н)ши(х) ѡдмѣнѣ на повѣтрю (Острог, 1607 *Лѣк.* 44-45).

ДУХЪ, ДУХЪ ч. 1. (духовне начало, духовна сутність людини) дух, душа: а дита росло и оукрѣплалосѧ д(х)о(м) и наплѣналось моудрости (1556-1561 ПЄ 216); Сътвориѣ бы(л) бѣ члѣка ...дхъ да(л) за ласкѧ, а тѣло абѣ са не горѣди(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215); ѡ(т)ро(ж)ча рѣсло и оу(креп)илосѧ дхѡмъ (XVI ст. УЄ *Литк.* 72); А оученико(м) ре(к): не спѣте, молѣтесѧ..., чо(м) дхъ є(ст) трезвъ, а тѣло немощно (XVI ст. УЄ *Трост.* 55); Мѡвѣтъ бѡвѣ(м), Дхъ выбѣдѣтъ и глѣбѡкости Бо(з)скѣи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211); Бѣдѣ дхмъ оумѣсломъ и тѣломъ здоровы (Вільна, 1620 *Лям.К.* 21); въ Россіи были святыи..., которыи въ горахъ Кіевскихъ въ пещерахъ жили..., тѣло постомъ и штоденнимъ трудомъ умертвѧючи, а духъ уставичними молитвами... утѣшаючи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 774); Жѣлицѣ: Малѣнкѣи жѣлки, албо артѣрин, тоєсть, стежкѣи дхѧ, ѡгорнѣ(н)є дхѧ (1627 *ЛБ* 37); и ѡни сѣкну зъ вѡлосѡ(в) выбрѧныхъ оурѡбленѣю... порожнюю и дарѣмнѣю ѡсѣдѣли, яко тѣю... котѡраа... не тѣлко пожѣткѣ дхѡви нѣчѡго не принѡси(т): але... зъ котѡрои члѣкъ при(и)ти може(т) до пыхи и подобѧнаса себѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 4); коли оузрѣвъ возы и все што послалѣ, ѡживѣ дхъ єгѡ и реклѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 73); **духа отдати** — умерти: Учителя своего неотступючи: И под крестомъ ся зо мною наидючи, Поки ажъ сынъ мой рачилъ Духа отдати: А мене, цный, въ опеку тобѣ подати (Лѣвѣ, 1630 *Траг.п.* 168); **духъ спустити** — те саме, що **духа отдати**: (Т)огды тыи слоужебныи жо(л)нѣре..., на Іса пришли, и хотѣли ємоу та(к)же голе ни перебити, яко и ра(з)боинико(м), и оувидѣли, ано ю(ж) его стѧа мл(с)ть дхъ споусти(л) (XVI ст. УЄ *Трос.* 77); **Богу духа отдавати** — умирати (помирати): теды, коли уже его и екзекутор водлуг учинку его четвертовалѣ и уже коли Пану Богу духа отдавал, власне такъ поведилъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 506); **Богу духа оддати** — те саме, що **духа отдати**: од которого такого тыраньского зъсеченѧ зараз на том же мѣстцѣ Пану Богу духа оддалъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 67); тожъ Капланъ пришо(л) съ которы(м)

дхѡвнѣю справѣ принявши дня сѣ(м)на(д)цатого М(с)ца ноябра та(м)же в осовѣца(х) в го(с)поде Панѣ бгѣ дхѧ своего ѡдѣда(л) (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 3 зв.); **выпустити духа** — те саме, що **духа отдати**: Іѡанъ Єрѣй... сполнѡчи выпѣстилъ дхѧ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 19); **испустити духа** — те саме, що **духа отдати**: Іс выпѡустивъши голо(с) великый и испѡустилъ дхѧ (1556-1561 ПЄ 194 зв.); **пушатисѧ духа** — умирати: А южъ оумираючи, и остѧтнего пѡщаючиѧса дхѧ прѡсѣтъ жегларѡвъ..., же бы три бѡчки воды... на тѣло єго вѣливши, и ѡбмѣвши, тѧмже єго и погрѣбли (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815).

2. (божа сутність, божа сила) дух: Се ест, остало еще папѣ римскому и царству его отрыгнуги хулу на вышнего, на благочестие гонение велие сотворити, православных томити и мучити и антихриста, царя всѣх исполнений злоб и козней диаволских, породити..., его же господь Иисус убьет духом уст своих и упразднит явлением пришествия своего (1588-1596 *Виш.Кн.* 140); затѣмъ ѡ(т)цѣ ест // подавѣю дхѧ (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 38 зв.-39); мѡви(т) пнѣ вылию дхѧ моего на всякое тѣло и буду(т) пр(о)рковати снѡве ваши (II пол. XVI ст. *КА* 7); Потщимся убо колико сила освятитисѧ смыслу нашему о духѣ (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 246); а часѣ ѡ(т)стѣпенѧ нѣкотѡрыхъ именѣмъ тѡлкѡ Владѣкѣ, мѧрностью свѣта тогѡ и рѡскошѣ и славою звѣденыхъ, стѧвилъ са въ Дхѣ и рѣвности Илѣи Прѡрка (Київ, 1623 *МИКЄВ* 83); теды дхъ єсть причѣною и справѣю пр(о)рцкое мѡцы и справы (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148); Архѣмандрѣте Печѣрскѣи, слѧвни Тѡбою, Жѣсь ѡ(т)мѣнилъ свѣтъ въ Дхѧ, и всѣхъ ѡсвѣчаєшь Прѡповѣдѣю, Кнѣгами (Київ, 1627 *МИКЄВ* 175); Припѧлъ тѣды на него дхъ г(с)днѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 185); **духъ небесный** — Бог: жебыхмосѧ приѡболокли и принали дшѧ Дхѧ нб(с)ного и жебыхмо са перенесли зъ злости темностей до свѣтлости Хѡи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11); **присносушный духъ** — те саме, що **Духъ небесный**: чере(з) Іс Хѧ Гѣда нашего: которомѣ зъ превѣчнымъ

его ѡ(т)цѣмъ и з' пр(с)носѣщны(м) ихъ Дхѡмъ, нехай бѣдетъ ѡ(т) насъ честь слава и поклонѣ (Київ, 1637 УЄ Кал. 40).

3. (безтілесна, надприродна істота) дух: але вы томоу то не радуйте(с) иже ва(м) доухове повиною(т)са але томоу са радуите иже имена ваши написаны соу(т) на нбсехъ той пакъ години (1556-1561 ПЄ 262 зв.); прівелі его к нембу, и оувидил его дух, борзо тряснул его (Володимир, 1571 УЄ Вол. 59); Прото... дхъ а(н)тіхрїсто(в) вмысли(л) тѣю доча(с)ндоу мѣкѣ (Вільна, 1596 З.Каз. 17); Предся наминають, абы ся ляда вѣтромъ науки не давали уносити. Предся заказують каждому духу вѣрити (1603 Пит. 103); за хитрость и мудрость воздушныхъ духов... разум // ухватився (1608-1609 Виш.Зач. 224-225); Абысмы прировнаны(м) спѣсобомъ и з' Гаврїило(м) и з' йными слѣжебными дхами, котѣрыи яко слѣги кѣ оуслѣгованію посыланы бывають (Київ, 1619 Гр.Сл. 254); Ѡбѣчишь тоу(т) херѣвїмѡвъ...//... и серафїмѡвъ, ниякихъ ісаїа видѣль крылами ѡкрыты(х), але якъ дхї чи(с)тые и... ес(с)тва нематеріа(л)ные (поч. XVII ст. Проп.р. 233-233 зв.); Радѣйтеся Аггловѣ всѣ; Дхѡвѣ невидїмыи раздмїи, Втѣрїи свѣтовѣ по Бгѣ оумнїи (Чернігів, 1646 Перло 41); Вѣ первыи днѣ сотворїлъ бгъ нбо вѣжшое, и зѣ(м)лю вѣжшю... И сотвори(л) собѣ слѣжебны(х) дхѡ(в), то есть Аггловѣ на хвалѣ (серед. XVII ст. Хрон. 1зв.); духъ нечистый, нечистый духъ — нечиста сила: не да(л) дхѡ сто(г) вченикомъ х(с)ъ, але моць на(д) дхы неч(с)тыми. изгонити бѣсы (1489 Чет. 214); а доухове нечисти коли видѣли его падали пере(д) нимъ и крычали (1556-1561 ПЄ 137); мае(т)са члѣвкъ спротивлати... протївко томѣ нечистомѣ дхѡви (серед. XVII ст. Кас. 89 зв.); злый духъ — нечиста сила, бїс, сатана: такъ и Дїавѡли злыи дхѡвѣ, якъ бы якїи мытникѡвѣ, дшѣамъ з' тѣлъ вѣшлымъ чїнатѣ трѣднѡсть (Київ, 1625 Кон.Ом. 156).

4. (третья особа у Святїй Трійці) Святїй Дух: и кр(с)тив'са іс и бор'зо vystoynплїлъ е(ст) изъ воды тогды // раствѡрился емоу нбса и видѣль

дхѡ бжїа яко голоуба приходащаго на нь (1556-1561 ПЄ 27-27 зв.); Где ж покѡра, где любов, где тѣя наука, иже нам зѡстѣла отъ свѣтого лїка? Иже господь други ему именовал, на которыхъ духа отъ отца изліалъ (к. XVI ст. Укр.л. 81); Тайнство троичное в бѡга вѣры познати не можеш, нже молнїю трисїятельнаго бѡжества умно видити ся не спѡдобїш; а за тымъ: нже чести, хрїстіянину свойственное, отъ благодати не получиш, нже поклонїшся сыномъ отцу в дусѣ, нжѣ наслѣдникомъ царства бжїа нарешися для чѣго не имѣеш (1615-1616 Виш.Поз.мисл. 245); Бѣ есть полюбѡм(д)рце(х) внѣшнихъ, Оумъ. по Бгѡсло(в)це(х) же, Дхъ (1627 ЛБ 186); А впрѡдѣ в Цркѡви славіли Хѡ з' Дамаскїномъ, Дхѡ з' Ѡ(т)цѣмъ хвалїли изъ Пре(д)вѣчнымъ Снѡмъ (Київ, 1632 Єах. 298); Дїакѡнѡмъ, и всемѣ Ѡсщенномѣ Митропѡлїи нашѣа Клірови, смїренїа нашѣго Слѣбжителемъ брѣтїи, и блгѡпослѣшнымъ Снѡмъ в' Дхѣ, Блѣвенства ѡ(т) Хѡ Бгѡ при млтѡвахъ нашихъ Архїерѣскихъ оупрїимѣ зїчимъ (Київ, 1639 МІКСВ 214); Если хтѡ не ѡ(т)рѡдїтсѡ ѡ(т) Вѡды и Дхѡ не внїдетъ вѣ Цр(с)тво нб(с)ное (Київ, 1646 Мог.Тр. 903); Духъ Святїй — Святїй Дух: Лечѣ оборѡны нашѣ не заруты суть, але правда и канѡны Духомъ Святїмъ презъ уста свѣтыхъ Бжїихъ ухваленны поданыи и всему свѣту оголошены (Київ, 1621 Кон.Пал. 689); Пресвятїй духъ — те саме, шо духъ святїй: Прѡца наша хлѣбомъ дшѣвнымъ оутїтѡлована, хлѣбови зѡсь в' Лїлїахъ велїкаѡ ѡздѡба, в' котѡрой заѡхѡлса самъ дхъ Престѣй (Київ, 1648 МІКСВ 348); принати Духа Свѣтого — охрестїтїся: Для тѡго(ж) повѣда не мѡвилъ прїнаїистѣ Дхѡ Стѡго, але возмѣте ѡлбо берѣте (Київ, 1619 Гр.Сл. 240).

5. (назва церковного свѣта, також календарна дата) Святїй Дух: в по(н)делѡ(к) по сту(м) дсѣ ми(с)ко снѣ футѡ(в) ва(с)ку(в) с пола(в) оучиннї(л) запл(т)ѡу вши(т)ку зупѣ(л)ную сестрѣ свою(и) васи с пасѣкы пола(в)скоѣ (Одрѣхова, 1584 ЦДІАЛ 37, 1, 20 зв.); сошестѣїе Свѣтого Духа — зїшестѣ Свѣтого Духа: Двїжїшїи пра(з)нїкы называю(т)са

Пасха, Възнесєніє, Сошєствіє стго Дха (Острог, 1612 *Час.Туп.* 308 зв.).

6. (внутрішній зміст, напрям, суть чого-небудь) дух: всѣ бо бга живаго и вѣры я(ж) в него ѡ(т)стѣпили. Прелести же єретической любви дха // тщеславного... са поклонили (до 1596 *Виш.Кн.* 262 зв.-263); Ихъ приводе власныи суть заруты, якъ зъ приватнихъ, а же зъ соборныхъ писмъ, зъ духа любоначала уплетеныи (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 689); Чистый просты(и), и стáлый дхъ в многи(х) справа(х) не росыпде(т)са (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 13); духа правды не маючи, суть ропотници, укорители, часть порочная (бл. 1626 *Кир.Н.* 24); Рáдѡитєса рáдо(ст) вáша испо(л)нєна неха(и) бѣде(т), на(п)о(л)нѡ(и)тєса дхо(м) рáдо(и) (Чернігів, 1646 *Перло* 5 нєнум.); Длѡ того(ж) тверда(т), же инáчей áнѣ гнѣвѡ звѣтажити,... // ...áнѣ дха нечистости в собѣ оугасѣти (серед. XVII ст. *Кас.* 36 зв.).

7. (переконання, світогляд) дух: былъ бо тѣ(и) марко петровъ оучени(к), и послѣ(до)ватель, которого то и снѡмъ свои(м) именоваль петръ по дхоу (1556-1561 *ЛЄ* 125 зв.); Снѡве по дхѡ възлюбленїи нашего смиренїа (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); Ка(р)динали і бискѡпи которые са были но(ч)ю до папы збѣгли, а одного дхѡ с тѣмъ опáто(м) бѣдѣчи, мѡцно са при не(м) ѡпоновáли (Острог, 1598 *Ист.ф.л.син.* 49); свойственное к своему духу влечетсѡ и прилепляет (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 189); Наймѣншїй зъ Братїи ѡбщежителнои Монастырѡ Печерскагѡ, Превелѣбности твоей в Дхѡ сынъ и послѣдшникъ (Київ, 1632 *Євх.* 293); ѡкрѣщенныи бѡвѣмъ съ Хр(с)тѡмъ сѣдинѡются, и стаѡтсѡ єдинѣмъ тѣломъ по дхѡ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 903);

(настрїй, натхнення) дух: собору отступили, и не ведать, якимъ духомъ и умысломъ приехали есте тутъ..., въ такихъ почтахъ пешихъ и ездныхъ. чогосте се сами зарекли? (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 200); пришолъ в дхѡ до цркѡи (Київ, 1637 *УЄ* *Кал.* 940).

8. (запах) дух: пьяныи деи оувоиде(т) оу стѡю цркѡвъ... дхѡмъ пьянымъ дыша (1489 *Чет.* 300); Сама же трава кешнецова или сѣмѡ прїато...

дхѡ... смердащїи зо рта выведе(т) (XVI ст. *Травн.* 125); то(и) тимо(н) дхо(м) є(ст) бри(до)те(н) (Там же, 138); мента по ла(т)... мата огороднаа... дхо(м) блговонна (Там же, 270 зв.).

9. Повітря: а потомъ въ сына его, Станислава, видель есмы на лѣвомъ боку рану кровавую, сокирою тятую, съ которой, яко кашелнетъ, то ажъ духъ идетъ раною (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/1, 100).

10. Вітер: дхѡ. вѣтръ (1596 *ЛЗ* 44); Дхѡ: Вѣтръ (1627 *ЛБ* 33); Дхѡ бѣрны(и): Вѣтръ навалны(и) (Там же).

11. Подих, дихання: голосно рекль девице вѣста(нь) и наверноульсѡ доухъ єї и борзо вѣскрѣсла (1556-1561 *ЛЄ* 252 зв.); якъ бѡвѣмъ прѣз) пищальку проходачи дхѡ, звѡкъ албо голосъ выдаєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); слово(м) г(с)днимъ нѣса оутвердишасѡ. А дхо(м) ѡстѣ его всѣ моцы ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 1); до остатнего духа — до кінця життя: ѡ(т)тѣль дхѡвенѣство мѡемъ Тогѡ са всї держїте, не вѣстѣпѣйте крѡкъ До остатнего... дха (Вільна, 1620 *Лям.К.* 25);

У знач. присл. духомъ а) мовчки, подумки, беззвучно: а іс, коли тѡе оуздрѣль... постогналь дхѡмъ и засѡутиль самъ себе (1556-1561 *ЛЄ* 396 зв.); б) у видіннї: и коли ма завѣ(л) на пу(с)тыню духо(м) видѣ(л) є(с)ми не вѣ(с)ту (XVI ст. *КАЗ* 643).

♦ не ведати якимъ (яковымъ) духомъ — не знати, яким чином (яким способом): его милость не ведати яким духомъ и умысломъ будучи приведеный,... наславши мощно кгвалтомъ приятелей своих... ночнымъ обычаемъ на люд вже обєспечоный и спальный, на имене и двор Фалимичи... держаль перемешкиване (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 100); тамъ же менованый Соломєй Волошинъ, слуга покѡевый его милости, не ведати яковымъ духомъ будучи уведєный, з ыншимъ товариствомъ и помочниками своими нападши на тотъ домъ протестантисѣ шляхецкїй, который уже яко подъ час ночи замкнєный зоставаль (Луцьк, 1643 *КМПИ* II, 267).

ДУША, ДУШЯ ж. 1. (нематеріальна безсмертна духовна сутність людини) душа: Я Мара... Омеланская... признаваю... ижеъ я не мела есми детей..., ино нѣкомѣ са бѣдет дѣшею моею печаловати и менѣ поминати (Острог, 1508 AS III, 55); а за тые пѣнази мают поминати дѣшѣ небожчика теста моего и предков его (Луцьк, 1511 AS II, 91); мы... за сп(с)ніе дѣши гс(д)вамы и дали есми нашемѣ стомѣ монастирѣ... ѿ зла(т) тата(р)скы(х) (Сучава, 1514 Cost.DB 327); ино винни будутъ дочка моя... и братъ мой... зъ наибольшою учтивостію тѣлу моему погребѣ учинити, и до гробу одпровадити и память о души моее... одправовати на певномѣ мѣнцу... при гробѣхъ предковъ моихъ (Краків, 1595 АСД I, 197); Присмотрися добрѣ, римски богослове, первому образу и ученику и науцѣ: странникъ сы и нас странниками зовет и учит мир возненавидѣти и от пожадливостей телесных, которые воюют на душу, отбѣгати (1600-1601 Виш.Кр.отв. 183); А то вчиниламъ такъ для збавленья души моей, яко и для вѣчной памяти (Вишнівецъ, 1619 АЮЗР II, 72); Итакъ ѿ(т) всѣхъ по всюдѣ Бѣгомбле(и) маѣтъ, За тымъ нѣхъ дѣша егѣ в' нѣбѣ почиваѣтъ (Київ, 1622 Сак.В. 47); Молю че(ст)ніи сѣшеници котории слѣжити бѣдѣ(т) на се(м) слѣжебникѣ пови(н)ны просити и поминати сїи дѣши котры(х) тѣ написано сии имена Іоана, Феодосїи (Гологори, 1630 Сл.Покр.з. 5 зв.); Избавї дѣшѣ мою... ѿ(т) бѣсовского хитрогѣ лшѣніа (Чернігів, 1646 Перло 22); Образно: Рыдаї ѿ дѣше, дѣше оумилїса, с тажкїмъ(ъ) стогнанье(м) бѣлестно слезїса (Львів, 1630 Волк. 16); душу погубити (погубляти) — погубити (погубляти), занепастити (занепащати) душу: што за помо(ч) члѣкоу если бы ве(с) свѣтъ зыскалъ а дѣшоу свою погубиль (1556-1561 ПС 75); Многи(м) и велики(м) злы(м) ходатаи бывае(т) грѣ(х), и дѣш(у)... погублае(т) (Львів, 1585 УС №5, 136 зв., на полях); за душу — на помин, за упокій души: Єе м(л) Панєе Анѣны Ме(л)ницкого Станиславовое Траце(в)-ское лекгация, которая лекговати рачила до во(з)-движенья че(с)ного Креста брацтва // львского за збавенье свое за дѣши ма(л)жонѣка своего и

родичовъ своихъ золоты(х) триста (Луцьк, бл. 1627 ПВКРДА I-2, 146-147); по души — те саме, що за душу: Я Михайло Павша... записалъ есми... селище Климьтинъ... Макарью... по отца своего души и матки своее души, и по своихъ родителехъ... съ пашными землями и съ сѣножатми, и зъ звѣринными ловищи (Київ, 1512 АЮЗР I, 45); душу богови в руци поручити див. БОГЪ; згуба души див. ЗГУБА; погибель души див. ПОГИБЕЛЬ; учинити души помочь див. ПОМОЧЬ;

(життя, дихання) душа, дух: поздоровла(и)те... помо(ч)ники мое в хри(с)те... которыи за душу мою шїи свои наставили (II пол. XVI ст. КА 294); потреба и по вѣстю дѣшї..., намъ потѣмкомъ ихъ благати и молїти... Ба, абы... простїлъ емоу, грѣхи (Київ, 1625 Кол.Ом. 159); Дѣхъ: Дѣша, живѣтъ (1627 ЛБ 33); Образно: Хлѣбъ, онъ же сердце укрѣпляетъ, бо опрѣснокъ не можетъ посилити сердца, понеже души въ немъ нѣсть (1582 Посл. до лат. 1145); душу взяти (вытягнути) — позбавити життя: Дурняче, у сесю нучъ душу твою возмуть выдѣ тебе (XVI ст. НС 161); Рек'л' емоу бѣ безоумчѣ... тои то ночи дѣшоу твою вытагно(ѣт) ѿ(т) тебе (1556-1561 ПС 274 зв.); душу вырыгнути — безславно вмерти: Надто и кликнѣ ихъ влѣзши на высокое дѣрево, жебы ѿволалъ мерзѣндоу и плюгавдоу ихъ молїтвѣ, такъ спадши на доль, не(н)дѣне и мѣзѣрне бе(з)бѣжндоу свою дѣшѣ вырыгнѣлъ (Київ, 1627 Тр. 667); поки душа в тѣле — до смерті: я и(х) бѣдѣ поки дѣша в тѣле памѣта(т) (1582 Кр.Стр. 114); богъ душу зъ сего (того) свѣта взалъ (зберетъ) див. БОГЪ; душу зъ тѣломъ розлучити див. РОЗЛУЧИТИ; душу положить див. ПОЛОЖИТИ; зъ душею тылко уходити див. УХОДИТИ; ледве зъ душею збиратися див. ЗБИРАТИСЯ; ледво зъ душею утечи див. УТЕЧИ; пускати зъ душами див. ПУСКАТИ; толко зъ душами зоставити див. ЗОСТАВИТИ.

2. (сукупність психічних, духовних властивостей людини) душа: наоука абовѣ(м) ты(м) кто єе набылъ и ведлѣгъ дѣши и ведлѣгъ тѣла пожитѣчна єсть (Острог, 1614 Тест. 134); ихъ бесѣды, Слова,

Шкрипта... В мысли, в дшѣ, и ср(д)це клалъ во дни и в' нѣчи (Вильна, 1620 *Лям.К.* 7); Мысль: Сѣла дшѣвнаа, котѡроу мыслимо, тѡ ест' ѡмъ, рѣзѣ(м) или дша (1627 *ЛБ* 66); И в' телѣсных'... и в' дѡховныхъ прѣцахъ, люде, котѡрыѣ пѣлно... працѡют', здѡрѡвшими... и на тѣлѣ и на дѡшѣ бывають (Киѡв, 1637 *УС Кал.* 665); пѣтъ чѡвствъ сѣтворивъ Бгѣ в' тѣлѣ нашѣмъ, и прѣ(з') тѣи чѡвства дѡша наша; прѣймѣтъ видѣимы рѣчи тогѡ свѣта: и невидѣимы (Чернигѡв, 1646 *Перло* 3).

3. (моральні принципи людини) душа, совість, сумління: братъ его... ѳзнавъши Его Милость слѣдшню в томъ справедливость его и не хотачи тымъ дѣши своеѳ ѳбтажати, самъ доброволне ѳныхъ правъ своихъ... ѳтстѣпилъ (Краків, 1539 AS IV, 216); тыи долги жона и дѣти мои зо всехъ трохъ частей моихъ, абы поплатили, абы того ничого на моеѳ души не залегло (Володимир, 1547 AS IV, 565); не хотачи того на дѣши нашоѳ положить Штобы тоѳ дитя доросьши на насъ не плакало тогды въ то(и) сумѳ пинезѳи записуѳмъ и заставуѳмъ ему все имѳ(н)ѳ нашо кунѳ(в) (Єскіівці, 1563 ЛНБ 5, II 4043, 25 зв.); а такъ бѣдѣчы ѳт Пана Бога я тажкою хоробою навѣжонъ, а не хотѣчы тажарѣ никоторого на дѣшы моеѳ zostавити,... всѣ тѣе листы, записы и мамъбраны,... листомъ моимъ касѣю (Камінь, 1571 AS VII, 380); я милуючы тоѳ дѣтя, и будѣчы емѣ много пови(н)на за маѳ(т)но(ст) ѳ(т)ца его пѣна гнѣвоша, и за его кѣ мнѳ и ма(л)-жонъкѣ моѳмѣ поволе(н)ство, не хочѣ абы што на дѣшы моѳ(и) zostало,... то все ѳнѣкѣ моѳму... дарѣю (Єскіівці, 1581 ЛНБ 5, II 4044, 100); списавши то все на реестръ... до капитулы Луцкое... оддано быти маѣтъ, постерегаючи, якобы то на души моеѳ не zostавало (Луцьк, 1607 АСД I, 231); **всею душею** — всѣю душею: Вынесши тѣды царѣца зъ своихъ скрѣнь ч(с)тныи и стѣиѳ ѳбразы, справѣла то, же ѳеофѣлъ мѣжъ ѳѣ тѣиѳ ѳбразы цаловѣлъ, и всею почита(л) дѣшѣю (Киѣв, 1627 Тр. 293); **выдѣ души** — від душі: усе, что чинишъ, выдѣ душѣ роби, якъ Господеви, не такъ, якъ людемъ (XVI ст. НЄ 98); **до души** — те саме, що всею ду-

шею: Pastusze, pastusze, Lubliu tie do dusze, A szco mene boli, Skazu ty do woli (1612 *П.про насм.* 4); зо всен (от всея) души — те саме, що всею душею: Ока́здеть тѣды прыповѣсть, же жа́денъ нема́еться выно́сити, хоть бѣдетъ дѣбрыи оучы́нки пѣлначій, але за́вше знижа́тиса и коры́ти, и млы́тиса зо всіи дши Г8 Б8 (Київ, 1627 *Тр.* 11); Ты же, костеле латынский,... пожер щастье, земного могущества ухватив и от всея души возлюбив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

4. (жива істота, людина) душа: все село Микулинское спустошено, ижъ у тридцати хатахъ жадное души не толко человека, але никоторого быдляти не машъ (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/І, 44); А тыхъ дей мужиковъ моихъ было парсунъ ихъ самыхъ презъ пятнадцать, а зъ жонами и зъ детьми ихъ колкодесять душъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 130); Всякая душа властемъ преимуючимъ да повинуется (1603 *Пит.* 35); подданныхъ тамошнихъ, душъ невинныхъ на смерть забито: Федоренка, Васка, Отрашона (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/І, 262); Блг(с)вѣна дѣша, котораа Га ба своѣго в собѣ мѣвачого слѣхает (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31); и вшбѣль Нѣе зо всѣмъ на все до корабля... всѣхъ осмь дѣшъ людскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 45); **живое души не оставити** — живої души не залишити: выслала всихъ з двора, живое души не оставивши (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 504); **каменная душа** — бездушна, нечула людина: дае(т) емоу... ѡбра(з) который... мо(г) бы былъ и камен'нѣю змакчѣти дѣшъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 19); **одною душою** — однодушно: Нехай винують... папежа Римского, который заровно единомыслен и одною душою зъ Фотіемъ на таковыхъ же символу того профанаторовъ проклятво учинилъ! (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 736).

5. (основа, сутність) душа: Тогда заразъ эйсти-
лосе слово божіе и погрозка егѡ на нѣхъ, оумер-
ли... трѣтаци ласкѡ бжїю, котѡраа естъ дѡша
дѡши наше(и) (серед. XVII ст. *Хрон.* 9); Самѣй
абѡвѣмъ порѡдокъ (котѡрый естъ всѣхъ рѣчїй
дѡшею) мѣти то хѡчетъ, абы каждыи... бѣгъ

своѣи повинности выполнѣлъ (Львѣв, 1646 Жел. Сл. 2 зв.).

6. Вл. н., ч. Макси(м) дѣша (1649 РЗВ 177 зв.).

ДУШЕВНЕ, ДУШЕВНѢ присл. 1. (душею) душевно: мнѣ велице ласкавыѣ пнѣве... ѿпри(и)мо(ст) мою приѣте(л)скѣю млѣсти брате(р)ско(и) в м залети(в)шы ѿ г(с)ди бл҃гоче(с)но радоватися дѣше(в)не же и телесне во бл҃годе(н)ствии мнозѣ да сподоби(т) васѣ христо(с) богѣ на(ш) сего желаю вамѣ всемѣ вкѣпе (Оліта, 1591 ЛСБ 185, 1); И г(с)да б҃га молити виновѣ(н) за то, дабы ѿ(н) дѣшевне и телесне пода(л) ва(м)... сове(р)ше(н)ное чѣвство ѿде(р)жавши ра(т)нико(в) и борѣщи(х) вра(г) дѣшевы(х) и телесны(х) яко аспид) попира(ти) и со христо(м) во вышне(м) граде ца(р)ствова(ти) (Новгородок, 1592 ЛСБ 213); А поки жѣ не обачымося же и душевне и тѣлесне, марне погибаето, ... себе зѣ уставичными поволностями нашими вѣ ласку вашеѣ милости залецаемѣ (Киѣв, 1621 АСД I, 265).

2. Душевно, щиро, сердечно: Прѣ(д)стоѣчи тоѣ Бж(ст)ве(н)но(и) Трапѣзѣ, слѣхаймо сло(в) спсѣтелевы(х), и ѿнымѣ дѣшевнѣ // внимаймо (Киѣв, 1646 Мог.Тр. 913-914).

Див. ще **ДУШЕВНО**.

ДУШЕВНО присл. Те саме, шо душевне у 1 знач.: Оумремѣ дѣшевно смерть бо дѣшевная есть (1489 Чет. 302).

ДУШЕВНЫЙ прикм. (який стосується душі) душевный: мы... хоче(м) дрѣжати... для своего дѣшевнаго спсѣніѣ и телеснаго здравнѣ тымѣ обычае(м) бра(т)ствѣ дѣвное (Львѣв, 1544 ЛСБ 10); впередѣ о то Бога милостивого... прошу, абы его святая милость рачилѣ вашу милость, господарѣ нашего, заховати вѣ полномѣ здоровѣи и душевномѣ спасеніи на многи лѣта (Киѣв, 1559-1567 АЮЗР I. 146); И заповѣдаем таковым, под казню душевною и клятвою Божію..., абы дрѣжжали единѣ съ другимѣ братство сполон (Перемишль, 1563 АрхЮЗР I/VI, 51); ты(м) е(с)те вы(ш)шій // ѿ(т) попо(в) православны(х), а не спсѣніе(м) дѣшевы(м) (1598 Виш.Кн. 290 зв.-291); а ты ище измагай ся у день и у нучѣ познати спасе-

ніе душевное, чомѣ тоѣ есть поканіе праведное (XVI ст. НС 8); аѣ маѣшѣ б҃га который нетелесное цюудности, аѣ дѣшевное оурѣды потребоуе(т) (Острог, 1614 Тест. 171); Вспомнимѣ и мы, ... Аппетитѣ! кламного... Ижѣ насѣ громилѣ ѿ(т)тинѣлѣ дѣшевыѣ сказы (Вільна, 1620 Лям.К. 11); излоученіе дѣшевы(х) и телесны(х) чоуиностии або розоумѣ и дбалости (1645 УЄ №32, 187 зв.); зѣполно(ст)... зго(д)ливаѣ е(ст) з голо(д)ны(м) жолѣдко(м). Не мае(т)... чѣстости дѣше(в)нои и телеснои, которы(и) са не старѣе(т)... по(с)тагливо(ст) заховѣти (серед. XVII ст. Кас. 67); **душевная сила див. СИЛА**; **душевное дѣло див. ДѣЛО**; **душевное око див. ОКО**; **душевный ворог див. ВОРОГѢ**; **душевный неприятель див. НЕПРИЯТЕЛѢ**; **душевный отец див. ОТЕЦѢ**; **душевный пожиток див. ПОЖИТОКѢ**; **душевный хлѣб див. ХЛѣбѢ**.

Див. ще **ДУШНЫЙ**.

ДУШЕВНѢ див. **ДУШЕВНЕ**.

ДУШЕВРАЧЕБНЫЙ прикм. Який лікуе душу: Книга таѣ... могла бы са слѣшне назвати Докторомѣ и Аптѣкою на // хорѣбы дѣшѣ людскихѣ: ...знайдѣются и тобѣ лѣкарѣ дѣшевыи дѣшевврачѣбныѣ Афоризмы (Львѣв, 1646 Ном. 6-6 зв.).

ДУШЕВРЕДНЫЙ прикм. Шкідливый для души: Зацны(и) прето и стѣ и (!) сей днѣ любезно и весело прѣимѣмо братіе, а те(м)ныи дѣшевре(д)ного грѣха оучи(н)ки, которыи сѣ(т) блѣдѣ, неч(с)тота, вшѣлакаѣ злаѣ пожа(д)ливо(ст), ... з себе зложи(в)ши в зброю свѣтлы(х) дѣшезбавленной лю(б)ви цюо(т) ѿдѣймося (I пол. XVII ст. УЄ Кан. 39); те(м)ныи дѣшевредного грѣха оучинки, которыи сѣтѣ, блѣ(д), нечистота... лихварство, и вшѣлакаѣ злаѣ пожадливость... зѣ себе зложивши, вѣ зброю свѣтлы(х) дѣшезбавленной любви цюо(т) ѿдѣнѣмо са (Киѣв, 1637 УЄ Кан. 56).

ДУШЕГУБЕЦѢ, ДУШЕГУБЕЦѢ ч. Душогубецѣ, убивця: оумерлѣ есть, аѣ великии разбойникѣ и тѣломѣ дѣшегубецѣ есть (1489 Чет. 194 зв.); и за(с), гдѣ в zakonѣно, яко е(с)ли вѣди(т) овца пастыря ѿ(т) окраденіѣ дѣшегубца, в ровѣ

невѣрїа впа(д)ша;... ꙗко да и овца вслѣ(д) пастыря в тѣе погїбе(л)ныє мѣста за ѡны(м) вскакде(т), и явѣстве(н)но погїбає(т) (1598 *Виш.Кн.* 282).

Див. ще ДУШЕГУБЦА.

ДУШЕГУБНЫЙ, ДУШЕГУБЪНЫЙ *прикм.*

1. Душезгубный: Помрачився ваш ум людей славолюбных, приносите з западу устав душегубных (к. XVI ст. *Укр.л.* 8); Животѣ Лѣски пожадати маємо якъ дѣшезбавѣногѡ: а смѣрти Грѣхѣ выстерегѣтисѣ як' дѣшегѣбної (Вільна, 1620 *См.Каз.* 14); А не толкѡ на дочасно(м) пожн(т)жѣ и славіѣ шкѡдѣ высокѡ ѡ собѣ розумѣючіѣ понѡсѣть: але и Бгѣ, дѣшегѣбною тѡєю заразою хорѣючихъ ѡпѣскаєть, за чимъ ѡни... в' сромѡтныи намѣтнѡсти впадають и гинѣ(т) (Київ, 1637 *УС Кал.* 4).

2. Душогубный: лѣвы дѣшегѣбныи выженѣ в' те(м)ныи лѣгѡвиска по(д) мѣакъ и тоу повѣждѣ и(х) на вѣки нѣро(з)вазаннѣми (Устрики, I пол. XVII ст. *УС* №29515, 45).

ДУШЕГУБСТВО, ДУШЕГУБЪСТВО *с.*

Душогубство, убивство: молодець же ѡный...//... вчинилъ кривды. пролїтыѣ крови. и дѣшегѣбства (1489 *Чет.* 44-44 зв.); Маєть онъ самъ людей своихъ судити и радити, кромѣ татбы и душегубства (1520 *АЮЗР* I, 60); Пытаю ва(с) ѡ то(м), которы(и) може(т) быти м(д)рѣиши(и) славнѣиши(и) и пожито(ч)нѣиши(и), я(к) то(т) котѡры(и) ѡ(т) во(л)чего дѣшегѣбства я(к) бы сѣ скрѣити и в збѣы преле(с)тѣи не ѡвазнѣти надчи(т) (1598 *Виш.Кн.* 289 зв.).

ДУШЕГУБЦА *ч.* Те саме, що душегубецъ: жебыхмо та(м) ввошли ѡ(д)кола вышли: ѡ(д)даляючи ѡ(д) себе дѣшегѣбцѣ оужа пышногѡ и марногѡ порадики (Вільна, 1627 *Дух.б.* 316); пришолъ онѣй проклатѣи оцѣ лжи а початокъ грѣхѣ дѣшегѣбца сатана (серед. XVII ст. *Хрон.* 8).

ДУШЕЗБАВЕННЫЙ, ДУШЕЗБАВЛЕННЫЙ *прикм.* (*стп. duszozbawienny*) душеспасенный: Жи-

вотѣ Лѣски пожадати маємо якъ дѣшезбавѣногѡ: а смѣрти Грѣхѣ выстерегѣтисѣ як' дѣшегѣбної (Вільна, 1620 *См.Каз.* 14); А гди ему [Римскому бискупу] пришло и старожитную вѣру въ визнаню

еи и душезбавенной таємниці въ уживаню порушити, вмѣсто звѣзку сполечности церковной, стался нещасливѣмъ розвѣзкомъ и схисмъ плодовитимъ отцемъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 716); те(м)ныи дѣшевре(д)ногѡ грѣха оучи(н)ки, котѡрыи... сѣ(т)... лако(м)ство, лихва(р)ство, иншіи ты(м) подобныи з себе зложи(в)ши в зброю свѣтлы(х) дѣшезбавленной лю(б)ви цно(т) ѡдѣ(й)мосѣ (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 39); Дѣховныи празникъ... црквамъ єсть оздоба и окраса, земногѡ нѣба дѣшезбавенный цвѣтъ (Київ, 1637 *УС Кал.* II, 321); а тежѣ смиреннѣи еп(с)пѣ, хотѣчи выгѡдити тѣмъ дѣшезбавеннымъ пѡкармомъ, Пѣстырства моєгѡ ѡвѣчкамъ, казѣлемъ тѣюжѣ Кнѣжкѣ в' Типографїи мѡєй нѡво споражѣной выдрѣковати (Львів, 1646 *Зобр.* 3).

ДУШЕЗБАВЛЕННЫЙ *див.* **ДУШЕЗБАВЕННЫЙ.**

ДУШЕЛЮБЦА *ч. (про Бога)* чоловіколюбєць: Молитву крепку душелюбцу Богу о прощенїи грехѡвъ Трояна цара сотвори (Супрасльскѣи монастыр, 1580 *Пис.пр.лют.* 127); З' Желїборскимъ сѣ любымъ намъ рѡставаючи, И жалосне а вѣчнесѣ з' нѣмъ жегнѣючи. Тѡє моу Єпітафїонѣ нѣнѣ ѡ(т)дѣймѡ, А дѡ дѣшєлюбцы Бѣ в'прѡдѣ заволаїмѡ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 6).

ДУШЕНЄ *с. (стп. duszenie)* душїння, душення: потом виделихмы на шиї знак душеня и давєня сине значне, ꙗко венцем шию обложил, которую синост душеня квятками и зєлями розмаитѣми окрыто для знаку было (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 501).

Пор. ДУШИТИ.

ДУШЕНОСНЫЙ *прикм. (сповнений духовности)* духовный: Оуже бо ино(к) ѡ(т) твоегѡ смрѣда твоеє прем(д)рѡсти свѣ(т)ское свѡєє начи(н)є дѣшено(с) ѡч(с)ти(л), твой ра(з)у(м) которѣй ты носи(ш), и(з)блѡва(л), и(з)враца(л), ис'плюва(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 247).

ДУШЕНЬКА *ж. (звертаннѣ до дѣвичини)* душенька: Dopłynul, dyvoňko, Štefan vojvoda, I vzať dyvoňku, zabil je (!) ručku: Dyvoňko, dušenko, milenka mi budeš (1571 *П. про воєв.* 416).

ДУШЕПИТАТЕЛЬНЫЙ *прикм.* Який живить душу: Набывай же tedy з'якнабол'шею охотою и оусердіємъ тобѣ дѣшепитател'ноѣ Книги, а набывши заживай еи на своѣѣ и послѣдшайущихъ тебе дшѣ спасеніе (Львів, 1646 *Ном.* 6 зв.); То tedy вѣдаючи не занехивайте прикладати якѣнапилен'шого старана, якъ сами тою дѣшепитател'ною, при горачихъ млтвахъ, и добрыхъ дѣлѣхъ, надкѣ оумѣти (Львів, 1646 *Зобр.* 3).

ДУШЕПОЛЕЗНО *присл.* Корисно для души: друкарню заложити та(к)же и всякое дѣло благотивно и дѣшеполе(з)но его милость та(м) рачи(л) застановити (Новгородок, 1590 *ЛСБ* 127).

ДУШЕПОЛЕЗНЫЙ *прикм.* Корисный для души: и сію дѣшеполѣзною книгоу еѡ(г)ліе оучител'ное к лоуч'шему пооученію и исправленію дѣшев'номуу и телѣс'номуу народѣмъ въ ха вѣроующи(м) дали (Львів, 1585 *УС* №5, 2); Сіе святое евангеліе душеполезное сокращенное албо, просто рещи, толкованное.... велми пожиточное усѣмъ (XVI ст. *НС* 3); Поминаймѡ всѣхъ которыисмо ѡ(т) нѣгѡ дшѣполѣз'ноу пріймали надкѣ на спсѣніе и исправленіе наше (Київ, 1625 *Кон.Ом.* 166); А до свѣ(т)лости позна(н)а самы(х) себе пребылисмо: зимы шко(д)лѣвого роскошова(н)а збылисмо (I пол. XVII ст. *УС Кан.* 39); Спсѣителю мой Іс Хс Бже.... рачъ... слѣхачѡвъ мои(х) слѣхачючихъ блг(д)т'ю своєю послѣковати, абы таа мова была на хвалы твоѣи роз'множен'е, а всѣмъ намъ на дѣшеполѣз'ное збѣдован'е (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 937).

ДУШЕСПАСИТЕЛЬНЫЙ *прикм.* Душеспасенный: а ин'шіе всѣ бѣз'скіе дѣховные писма, и дѣшеспсѣтельные слова, з дыханіємъ твои(м) з'єднечены конечно абы были (Острог, 1614 *Тест.* 181); Також и працюючіѣ в' презацно(м) дѣлѣ Типографскомъ, тымъ же стымъ молитвамъ вашимъ, при дѣшеспасѣтел'ныхъ ѡфѣрахъ, вѣсполъ з'моимъ смиреніємъ, самыхъ себе врѣчаютъ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 6 зв.); а ты... чите(л)никѣ... присѣди тшѣтел'ноу чтенію тоѣи Книги на пожито(к) дѣшеспсѣтельный собѣ и ближнемѣ своемѣ (Київ,

1646 *Мог.Тр.* 6 зв.); ѡбратімъ слово дѣшеспсѣтельное; до тѣхъ которыи в то(и) же мѣрности тобѣтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 123).

Див. ще **ДУШЕСПАСЕННЫЙ**.

ДУШЕСПАСЕННЫЙ *прикм.* Душеспасенный: Бгѣ же положи въ ср(д)цѣ блгвѣрна кнѣза, да имъ явитъ намъ дѣшеспсны стѣза (Острог, 1581 *См.В.* 7).

Див. ще **ДУШЕСПАСИТЕЛЬНЫЙ**.

ДУШЕТЛѢННЫЙ *прикм.* Який нищить душу: тоу бѣсѡве... възрѣдуются, с погѣбели и затраченѣна грѣшныхъ и непокѣтвочихъ людѣй, кгда по дѣкрѣтѣ бжѣмъ впадѣтъ въ морѣ ѡгне(н)ное геѣньское, в' пашѣкѣ, на пожрѣніе ѡгнерѣд'номѣ левнаѡамѣ; и дшѣтлѣн'номѣ кѣтѣ, ал'бо велорѣбови, яко єсть писано (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38); такъ впадѣтъ въ морѣ геѣны в' пашѣкѣ ѡгнеро(д)номѣ левнаѡамѣ, въ пожрѣніе дшѣтлѣн'номѣ Кѣтѣ, ал'бо Велорѣбови мора ѡгнеѡгѡ, и покрѣтъ ихъ срамотѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 155).

ДУШЕЧКА *ж.* Душечка: Щасливые то соу(т) дшѣ(ч)ки, бл(с)вен'ные телеса такъ молоде(н)кѣе, которіе на почѣткѣ живота, якъ боурливы(х) вихровъ рѣжи родачіиса, избѣлѣ и потлоумилъ... иро(д) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 52 зв.); Не душечка загинула, не душечка тежъ и въ орду пошла! (1636-1650 *ХЛ* 81).

ДУШИТИ *дієсл. недок.* 1. (кого) (умертвляти кого-небудь, припиняючи дихання) душити: Тотъ папѣ(ж) так' са тирѣн'скы обходѣлъ з рѣманы, стина(л), топѣлъ, дѣшилъ, што переднѣйшіе особы... не могѣчи бол'шей свѣрѡвствѣ его вѣтрывати, торгнѣлиса на его рѣманѣ (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 49 зв.); на томъ... сѡн'мищи... однѣхъ доушено; дрѣгѣхъ дѣвлено, иншы(х) тѣплено (Острог, 1598 *Отм.КО* 20).

2. *Перен.* (кого чим) Придушувати: рѣскошами пѣкармѡвъ, и лѣкомствомъ богѣтства, не дѣшѣмѡ его (Київ, 1637 *УС Кан.* 593).

ДУШИЦА *ж., бот.* (*Origanum L.*) материнка: ориѡномъ по латы(н)ски... а по рѣсски дѣшица... двѣ соу(т) тѣ травы о(д)на є(ст) дикаа, а дрѣгаа дѣбровнаа (XVI ст. *Травн.* 326 зв.).

ДУШКА¹, ДУШЬКА ж. 1. (людина з прекрасними рисами характеру) душка: *animula*, душка (1642 ЛС 83);

(при пестливому звертанні до когось) душка, серденько: А гдєсь поделѣ, душко мильй, симѣболѣ исповѣданія веры свѣтое католическое, который на початку всихъ артыкуловъ того вызнанья стоить, то естѣ симболѣ Никейский и Костентинопольский (Вильна, 1599 *Ант.* 757).

2. Вл.н., ч.: онѣ...//... подѣданы(х) поводовѣ... зо вѣсемѣ ихъ пожи(т)комѣ и достатѣкомѣ... выкочиваль... тое(ст)... овѣдея шевѣца... Анѣдрѣя дѣшѣку (Київ, 1643 ЛНБ 5, II 4064, 125-125 зв.); Анѣдрѣй Дѣшѣка (1649 РЗВ 438 зв.).

ДУШКА² див. **ДОШКА**.

ДУШНЕ присл. (стп. *dusznie*) 1. Обов'язково: Заправды и тѣ дѣсытъ яснѣ дѣсы(т) преразливѣ тѣи дѣкторѣве... надчили, абѣ конѣчнѣ и дѣшне крѣвь в' особѣ винѣ пѣти (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 227).

2. Дуже; духовно: Для тѣго не пристѣало мнѣ Еп(с)копови не почѣтисѣ в' тѣмѣ, абѣсѣ прѣ(з) выдѣнѣ з' Дрѣкѣ тѣеѣ кнѣи, не мѣло вѣгодити єи потребѣючи(м), а звлѣща... Сѣщенникѣмѣ, котѣры(м) такѣовѣ (при инныхъ) надки дѣшне потребѣ (Львів, 1646 *Ном.* 5 зв.).

ДУШНИКЪ ч. Легені: воздѣхомѣ отдыхаемѣ; душники(м) привлѣчимѣ воздѣхѣ; то є(ст) плѣуцами, яко мѣшѣками кова(л)скими, и в' себѣ вѣбираемѣ, и зѣсѣ выпѣсѣкаемѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 11).

ДУШНЫЙ, ДУШЬНЫЙ прикм. Те саме, що **душевный**: я, взявши милостивого Бога створителя вѣ сердце свое и..., хотѣчи достѣть душного збавенья и для вѣчистоѣ памѣти,... дала єсьми сѣножать Рогатинскую..., митрополиту Кѣвскому (Городок, 1559 *АЮЗР* I, 147); Такѣ Христѣосѣ Господѣ..., всихъ Грековѣ, котѣрыє отѣ старожитное веры заблудили,... вѣзрушитѣ, котѣрыє... мѣли передѣ Русью продковати, кѣдыжѣ такѣ... незмернѣ тяжкимѣ ермомѣ, душнымѣ и телеснымѣ, стиснены суть, котѣрыхъ утрапѣнья вѣ дѣнь и вѣ нѣчы оплакиваемѣ (Вильна, 1599 *Ант.* 735); Правѣвѣрному христѣианинови слухати папѣжа... не толѣко пожитѣку жадного и зыску не приносить,

...але вѣчнуу и неощацовануу, душного, мѣвлю, збавеня стрѣту справуетѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1083); Тѣи вѣамѣ зѣвѣше промышлѣлѣ мѣти поживѣн'є, Тѣи сѣ старѣлѣ ѡ вѣше дѣшноє спасѣн'є (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 9); до тыхъ за(с) шести, и тѣє налѣжать, вѣдѣчнѣ в' домѣ свои...//... брѣти, и оуслѣговѣти имѣ для збавѣна дѣшногѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 69 зв.-70); **душный (душѣный) неприѣтель (непрѣѣтель)** див. **НЕПРИЯТЕЛЬ**.

ДУШОЛОВЕЦЪ ч. Ловецѣ душ: Тѣя унѣа ихъ тѣе маѣтъ ремѣсло, котѣрое, подобно тенѣту власнѣ: якѣ мыслѣвцы роспростѣрши звѣрѣтъ у него нагонѣтъ; такѣ и нынѣшнѣи душоловцы и челѣовѣкогубцы тѣю унѣю всюдѣ всѣмѣ указуютѣ (бл. 1626 *Кир.Н.* 23).

ДУШЯ див. **ДУША**.

ДХНЕНЄ, ДХНЕНІЄ, ДХНЕНА с. (стп. *ichnienie*) подих: для чѣго бѣ Сыномѣ не бѣлъ звѣный Духѣ Светѣый, а ижѣ сынѣ естѣ дхнушымѣ, то естѣ котѣрый дѣхаетѣ, а Духѣ Светѣый черѣзѣ дхненѣ походящѣй (Вильна, 1595 *Ун.гр.* 126); Кѣды бѣовѣ(м) ада(м) створѣони, вѣз(л) дхнѣна живѣота, дѣноу(л) бѣовѣ(м) бѣ на лицѣ адамоу, и ста(л) в' дѣшоу живѣчѣю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 139 зв.); А такѣ сѣ маѣтъ мѣсѣце: Нѣкотѣрыи повѣдѣютѣ, не Дѣха дѣлѣтъ, але спѣсѣбныхъ ихъ кѣ принѣти дхнѣнѣємѣ оучинѣлѣ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 240).

Див. ще **ДУНОВЕНІЄ, ДУХНОВЕНІЄ**.

Пор. **ДХНУТИ**.

ДХНУТИ дієсл. док. (цсл. *дѣхнути*) (на кого, у кого, що, чим) дѣхнути, подути, дмухнути: дхноу(л) дѣхѣ во прѣроѣкѣ (1489 *Чет.* 209 зв.); дѣавѣ(л) позѣзрѣ(л) и(х)... єднѣсти, и любѣви дхнѣ(л) вѣтѣро(м) зара(з)ливѣ(м) на ѣдного... з ни(х) (1598 *Розм.пап.* 27); шѣтанѣ и завѣстникѣ... позѣздрѣлѣ ѣной ихъ єднѣсти и любѣве, дхнулѣ вѣтѣромѣ заразливѣымѣ на ѣдного зѣ нихъ бѣскупа Алѣксѣандрѣйсѣаго (1603 *Пит.* 41); вѣспѣманѣоу(л) на дѣны вѣчнѣє, котѣрый изѣ зѣмлѣ пѣстырѣа ѡвѣ(ц) вѣывѣлѣтъ, и вѣмѣсто тѣго дхноулѣ на тѣва(р) ихъ, на тѣхъ(х) мѣстѣ придѣлѣтъ, котѣрый положѣлѣ в ни(х) дѣха стѣго (поч. XVII ст. *Проп.р.* 140 зв.); И я(кѣ)жѣ не Маѣкѣдѣнѣи(н)сѣаѣ єрѣ(с) знѣѣѣ ѡ(т)рѣди(т)сѣ;

А ѣжъ правдѣе дхнѣный на тогъ часть оучени-
ко(м) Дхъ, да(р) нѣакій былъ дхъвный, в' поспо-
литости дхнѣный ѡ(т) зѣполности збавителей, а
не выражающій персональное похожденіе, якъ Ла-
тіна м(д)рѣ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 240); Дхнулъ
на нихъ мовячи: "пріймѣте Духа Святого" (Київ,
1621 *Коп.Пал.* 421).

ДХОРЪ див. **ТХОРЪ**.

ДЧЕРЬ ж. (особа жіночої статі стосовно своїх
батьків) дочка: очи твои яко рыбники оу Зевоне,
которые жъ то соутъ оу брони дчерь множества,
носъ твои яко вежа Ливанова (поч. XVI ст.
Песн.п. 55).

Див. ще **ДОЧКА**, **ДОЧЬ**, **ДЩЕРЬ**, **ДЩИ**.

ДЩЕРЬ, **ДЪЩЕРЬ**, **ДЫЩЕРЬ**, **ДЩЕРА** ж.
(цсл. дъщерь) 1. (особа жіночої статі стосовно
своихъ батьків) дочка: да(м) за тебе единачадоую
мою дщерь (1489 *Чет.* 30); змилоуйса надо мною
ѣи сѣоу дв(д)ъ дъщерь моя зле са ѡ(т) діавола
моучить (1556-1561 *ПС* 70 зв.); кг(д)ы з веселіе(м)
дѣдомъ ишѣлъ, дщѣра его едина, которѣю бѣрзо
мѣлова(л), ибо не имѣлъ инши(х) дѣтѣй, вышла
проти(в) емѣ с товариство(м), з боубно(м),... спѣ-
ваючи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 24); купили сію
книгу, рекомую Евангеліе тетръ. на имя рабы
Божія агафія. ей дщерь Параскевия (1628 *ПДПИ*
178, 107); кто бы любилъ сна или дъщерь, лѣпше
нижли ба... розмѣслити събѣ каждый може(т)
иже ѡ(т) ба вши(т)ки рѣчи похода(т) (Височани.
1635 *УЕ* №62, 53); Послушникъ монастырскій...,
столяръ художествомъ, со дщерею и со челядни-
комъ (Густин, 1638 *АЮЗР* III, 23).

2. *Перен.* (особа жіночої статі стосовно свого
народу) дочка: Заклинаю васъ, дщери Ерусалим-
скія, черезъ олени а серны полныи, абысте не боу-
дили, ани прочютити казали милое мое, докуль
сама въсхочетъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); не боиса
дъщеро сионьская бо црѣ тво(и) идеть к тобѣ ко-
торый седи(т) на ѡсла(т)и ѡс'личинѣ (1556-1561
ПС 401 зв.); плѣчте тѣ на(д) ѡ(т)цѣмъ своимъ,
мѣючи до того поводъ и прикладъ оныхъ Дщѣрей
Салфаадовы(х) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 41); Молю
васъ дщѣрѣ Цркви сіѣонской, Дѣшѣ вѣрныи пристѣ-

пѣте до горѣ Елеѣонской (Чернігів, 1646 *Перло* 66).

Див. ще **ДОЧКА**, **ДОЧЬ**, **ДЧЕРЬ**, **ДЩИ**.

ДЩИ, **ДЪЩИ** ж. (цсл. дъщи, дъшти) (особа
жіночої статі стосовно до своїхъ батьків) дочка:
есть оу городе наше(м) двѣца живѣчи. дъщи
нѣкое(г) соузъклита (1489 *Чет.* 61); nata, дщи
(1642 *ЛС* 278).

Див. ще **ДОЧКА**, **ДОЧЬ**, **ДЧЕРЬ**, **ДЩЕРЬ**.

ДЩИЦА ж. (цсл. дъщица) 1. Дошечка: дщица,
таблица (1596 *ЛЗ* 44).

2. Дошечка для записів: а ѡнь попрѣсиль дщи-
цоу, и напісаль рѣкоучи, іѡаннь естъ. и дѣвова-
лѣса томоу в'си (XVI ст. *УЕ* *Літк.* 70).

Див. ще **ДОЩИЦА**.

ДЪЖДЖЪ див. **ДОЖДЪ**.

ДЪЖДЪ див. **ДОЖДЪ**.

ДЪЧКА див. **ДОЧКА**.

ДЪШКА див. **ДОШКА**.

ДЪЩЕРЬ див. **ДЩЕРЬ**.

ДЫЩЕРЬ див. **ДЩЕРЬ**.

ДЪЯВОЛСКИЙ див. **ДИЯВОЛСКИЙ**.

ДЪЯВОЛЪ див. **ДИЯВОЛЪ**.

ДЪЯКОВАНИЕ див. **ДЯКОВАНЕ**.

ДЪЯКОНЪ див. **ДИЯКОНЪ**.

ДЪЯКЪ див. **ДЯКЪ**.

ДЪЯМЕНТОВЫЙ див. **ДИЯМЕНТОВЫЙ**.

ДЪАКОНСКИЙ див. **ДИЯКОНСКИЙ**.

ДЪАКОНЪ див. **ДИЯКОНЪ**.

ДЪАКЪ див. **ДЯКЪ**.

ДЪАЧИХА ж. (дружина дяка) дячиха: мле-
що(в)ского дѣачиха (1552 *ОВін.З.* 137).

ДЫБКОМЪ присл. Дибом: За Слѣбнцемъ тѣнь,
за кѣждымъ Смерть, А з насъ на насъ осѣлки
дыбкомъ чѣгаѣтъ, до косы шѣкаѣтъ Непѣвный
день, пѣвна Смерть (Вільна, 1620 *Лям.К.* 22).

ДЫБЪКА ж. (колодка, яку накладали на ноги або
руки арештанта), діал. "ніжка стола; підставка"
дѣбка. Вл.н., ч.: Иванъ Дыбъка (1649 *РЗВ* 186 зв.).

ДЫВНО див. **ДИВНО**.

ДЫВЪ див. **ДИВЪ**.

ДЫГНИТАРСТВО див. **ДИГНИТАРСТВО**.

ДЫГНИТАРЪ див. **ДИГНИТАРЪ**.

ДЫДАСКАЛЪ див. **ДИДАСКАЛЪ**.

ДЫКІЙ див. ДИКИЙ.

ДЫКЫЙ див. ДИКИЙ.

ДЫЛИТИСЯ див. ДЪЛИТИСЯ.

ДЫЛОВАНЕ див. ДИЛОВАНЕ.

ДЫЛОВАНЯ див. ДИЛОВАНЕ.

ДЫЛОВАНА див. ДИЛОВАНЕ.

ДЫЛОВАТИ див. ДИЛОВАТИ.

ДЫЛЬ див. ДИЛЬ.

ДЫЛѢЯ див. ДЕЛИЯ.

ДЫЛЯЦЫЯ див. ДИЛЯЦИЯ.

ДЫЛАЦЫЯ див. ДИЛЯЦИЯ.

ДЫМАРЪ ч. Димар. Вл.н.: Иванъ дымаръ (1649 РЗВ 37 зв.).

ДЫМНИКЪ див. ДИМНИКЪ.

ДЫМНЫЙ див. ДИМНИЙ.

ДЫМЪ див. ДИМЪ.

ДЫМЬ див. ДИМЬ.

ДЫНДОВАТИ дієсл. недок. (стп. dyndować) тиняться, швендяти, волочитися: Кн̄жа... по ты(х) корційра(х)... не быва(л) ани дын'дова(л) и мблѣдѣсти лѣтъ свойхъ по ма(р)нотравствѣ и рбспѣста(х) на бѣркѣ не трати(л) (Острог, 1598 Отп.КО 17 зв.).

ДЫНИ ж. Те саме, що диня: кѣкѣмеръ по ла(т) ...по рѣ(с)ски дыни... то є(ст) пло(д) ситрѣсовѣ плодѣ подобенъ сирѣчь огѣрцо(м) (XVI ст. Травн. 166).

ДЫНКА ж. Динька. Вл.н., ч.: Петро Ды(н)ка (1649 РЗВ 384).

ДЫНЯ див. ДИНЯ.

ДЫРА див. ДѢРА.

ДЫРКА див. ДѢРКА.

ДЫРЯ див. ДѢРА.

ДЫРЯВЫЙ див. ДѢРАВЫЙ.

ДЫСКОСЪ див. ДИСКОСЪ.

ДЫСПОЗИТОРЪ див. ДИСПОЗИТОРЪ.

ДЫСПОЗИЦЫЯ див. ДИСПОЗИЦИЯ.

ДЫСПОЗИЦЫЯ див. ДИСПОЗИЦИЯ.

ДЫСПОЗЫЦЫЯ див. ДИСПОЗИЦИЯ.

ДЫСПОНОВАТИ див. ДИСПОНОВАТИ.

ДЫСПУТАЦІЯ див. ДИСПУТАЦИЯ.

ДЫСПУТАЦЫЯ див. ДИСПУТАЦИЯ.

ДЫСПУТОВАТИ див. ДИСПУТОВАТИ.

ДЫСПУТОВАТИСЯ див. ДИСПУТОВАТИСЯ.

ДЫСПУТОВАТИСЯ див. ДИСПУТОВАТИСЯ.

ДЫХАВИЧНЫЙ, ДЫХАВИЧНИЙ прикм.

Астматичний, діал. дихавичний: anhelus, дыхавичны(й) (1642 ЛС 83); pneumatic(us), дихави(ч)-ни(й), диховни(й) (Там же, 319).

ДЫХАНЕ, ДЫХАНИЕ, ДЫХАНІЕ, ДЫХАНІЕ, ДЫХАНЬЕ с. I. Дыхання, подих: рымляне повѣдають, ижъ Духъ Свѣтый походитъ одъ Отца и отъ Сына единымъ исхожденіемъ и единымъ дыханіемъ (Вильна, 1595 Ун.гр. 121); Слухай же,... брата,... стрѣжися, абы еси не прочитал ни единого писание еретическое,... только исусову молитву дыханию твоему припрязи и борися с помыслы и прилоги, от лукавыхъ духовъ непрестанно сѣмыхъ (1608-1609 Виш.Зач. 209); а иншіе всѣ ббѣзскіе дѣховныє пѣсма, и дѣшеспителныє словѣ, з дыханіемъ твоимъ) зѣднѣчены конечне абы были (Острог, 1614 Тест. 181); астрѣми въ индіи соу(т), не маю(т) ни едѣны(х) оустъ, не яда(т), ани пѣю(т), то(л)ко прѣ(з) но(с) дыханіемъ // живоу(т), а з' хворѣстѣ закрьта маю(т) (Львѣв, поч. XVII ст. Крон. 25-25 зв.); Дѣхъ: Дыханье, оддѣхъ, дыханье, дышенье, албо пара (1627 ЛБ 33); Авель, черѣ(з) Ге напочѣткѣ: Свѣта, прѣжность, або дыха(н)е (Там же, 171); Гды южъ наймѣлшого Сна свѣбого, оузрѣла мѣртва въ жалосной Персѣнѣ, безъ дыханіа, и Красоты, тогда она, ридѣтелнѣи словеса з невимѣвнымъ жалемъ плачлѣиве мѣвила (Чернігѣв, 1646 Перло 92 зв.); **всако дыханіе** — все живе: нѣбо и зѣмля, гѣры и хѣльми и всѣако дыханіе восхваляло га (Острог, 1598 Отп.КО 31 зв.).

2. Стогін, зітхання: це(р)ко(в)... до на(и)вы(ш)-шого бога втекала сѣ з дыха(н)е(м) и(с) плаче(м) (XVI ст. КАЗ 628, на полях).

3. Запах: Бѣршти(н) прирѣжѣны(х) рѣчѣй пѣсари свѣ(д)чатъ, ижъ всѣ коло(с)ко(в) рѣжѣи до себе тагнѣ(т), вѣпро(ч) василѣ(к) зѣла: которое сѣ зѣве(т) головнѣе, бо головѣ и мѣзкѣ, дымны(м) дыханіемъ зѣвѣкло наплнѣти (поч. XVII ст. Проп.р. 58 зв.).

Див. ще ДХНЕНЕ, ДЫШЕНЬЕ.

Пор. ДЫХАТИ.

ДЫХАТИ дієсл. недок. 1. (*вдихати і видихати повітря*) дихати: для чого бы Сыномъ не былъ званый Духъ Светый, а ижъ сынъ есть дхнушымъ, то есть который дышаетъ, а Духъ Светый черезъ дхнене походящий (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126); Види(ш) ли я(к) та то(т) ми(р)скій црѣ. любовію власти свѣта сего нако(р)милъ, ѡтѣчи(л), і ѡтрѣ(л), и(ж) оу(ж) ни дѣхати ѡ(т) грьдости не можеши. и виждъ я(к) наглѣ до ко(н)ца здохлѣ еси (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.); невѣста... вродѣла дита которое мало шію и оуха яко заяць. рбѣтъ // ро(з)зѣвивши дыхало (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 57-57 зв.); дѣховны(м) ведлѣгъ тѣла (вѣтро(м) дѣхати и парюу сѣты быти не могѣтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 7 зв.); Заправды якъ есть речъ неподобнаа на горѣчкѣ хорѣючомѣ оуспокоѣтиса, оутоноѣломѣ плѣвати, и мѣртвомѣ дѣхати (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 202); *adhalo*, дыхаю (1642 *ЛС* 69).

2. *Перен.* (чим) (*бути пройнятим чим-небудь, виражати щось*) дихати: ви(ди)те ли яко зарѣзоу смѣ(р)дачею пеке(л)ною дыше(т). ви(ди)те ли яко лжѣте на патріа(р)хѣ (1598 *Виш.Кн.* 289 зв.); А коли есми в той книжицѣ... разсмотрив и видѣвъ, ижъ воздушные духове дыхали и дышут латинским мудрованием, разумом, помыслом и словом, яко то с книжки скаржины показало (1608-1609 *Виш. Зач.* 211); Іюстиніанъ... Царѣ... вѣйны провадилъ,...//... права становилъ, котѣрыми тепѣрѣ весь Заходъ дыхае(т) и мѣдрѣе(т) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 174-175); **огнемъ дѣхати** — (*виявляти вороже ставлення до когось*) дихати вогнем: Такъ тѣды ѡ(т) тогѣ стѣлѣ яко лвы огнемъ дѣхаючіи вставѣймо, и діаволѣ страшными бывѣймо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198).

Див. ще ДЫШАТИ.

ДЫШАТИ дієсл. недок. 1. (чим) (*дихаючи, поширювати повітря навколо себе*) видихати: пьяныи деи оувоице(т) оу стѣю црковѣ... дѣхомъ пьянымъ дыша (1489 *Чет.* 300).

2. Жити, існувати, дихати: Атожъ я бым и пану Юркови радил, доколѣ дышет, о своем спасении пилне постаратися,... и оно слово апостольское в совѣсти своей пробовати (Унів, 1605 *Виш.Домн.*

193); А пото(м), кгда принѣципалове, // тот ексцес зробивъши и тот лугъ забравъши, одехали, вышѣречоный панъ Михалъ Тульковский,... упатривъши часъ способный, пришедши зънову на тое мѣсьце, скаржачую панюу матѣку свою, ледве што дышачую, а праве вѣпольмерлую заставши, зѣ милости своее сыновѣское, взявши ее, до монастыра Туропинского запровадилъ и сам там же заставалъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 68-69).

3. *Перен.* Дихати, віяти: боатъса єднакъ, жебы коли противной моци вѣтрѣ дышѣчи не повсталъ, валѣвъ и штѣрмѣвъ якихъ вѣ дѣши ихъ не порѣшилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 339).

4. *Перен.* (чим) (*бути пройнятим чим-небудь, виражати щось*) дихати: ѡ злыи пирѣ неч(с)тивы(м) дыша оубиивствомъ (1489 *Чет.* 271 зв.); ви(ди)те ли яко зарѣзоу смѣ(р)дачею пеке(л)ною дыше(т) (1598 *Виш.Кн.* 289 зв.); То ли тое правдивы костел римский, езовито, яко Петра изгоняет,... людъ християнский прелшае и изводит, и фарбами смачными вместо правды сверху показует, а внутрѣ ядом смертельное лжи дышаще нагло убивает и в неверие поганское,... притягает и в муку вѣчную отсылает (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 183); **огнемъ (поломенемъ) дышати** — (*виявляти вороже ставлення до когось*) дихати вогнем: Вы якѡ Нб(с)ныи; яснѡзрѣтелніи ѡрлѣве, и в сѣлѣ страшной якѡ лѣѡве, ѡгнемъ дышѣще Дѣха стѣѡ, ѡстрашили естѣ діавѡла злѣѡѡ, Непріѣтѣла нашѣѡ головнѣѡѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 52); Нѣчого тяжшего на тогъ часъ, нѣчого труднѣйшого не было, якъ окрутныхъ тыхъ и нелитостивыхъ, гнѣѡа и запалчивости поломенемъ дышучихъ, тиранѡвъ прозѡами блаѡати! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 776).

Див. ще ДЫХАТИ.

ДЫШЕЛЬ див. ДИШЕЛЬ.

ДЫШЕНЬЕ с. Те саме, що дыханѣ у 1 знач.: Дѣхъ: Дыханѣе, оддѣхъ, дыханѣе, дышенѣе, албо пара (1627 *ЛБ* 33).

ДЫШУЩИЙ дієприкм. у знач. ім. *Перен.* Спаситель: ваши ч(с)тое вѣрѣ; сѣмне(н)ѡ, скоро

ощдѣтили и почдѣли. я(к) не во(з)мо(г) дышѣщій дхвн своѣмѣ гнѣзда в ср(д)ца(х) ваши(х) оуфѣ(н)-довати їли ѡсновати, але што мовити много (1599 Виш.Кн. 213 зв.).

ДЫАМЕНТЬ див. ДИАМЕНТЬ.

ДЫАМЕНТЬ див. ДИАМЕНТЬ.

ДЪЯБОЛЬ див. ДИАБОЛЬ.

ДЪЯВОЛОВЪ див. ДИЯВОЛОВЪ.

ДЪЯВОЛСКИЙ див. ДИЯВОЛСКИЙ.

ДЪЯВОЛЬСКИЙ див. ДИЯВОЛСКИЙ.

ДЪЯКОВАТИ див. ДЯКОВАТИ.

ДЪЯКОНСКИЙ див. ДИЯКОНСКИЙ.

ДЪЯКОНЪ див. ДИЯКОНЪ.

ДЪЯКЪ див. ДЯКЪ.

ДЪЯЧОКЪ див. ДЯЧОКЪ.

ДЪАКЪ див. ДЯКЪ.

ДЪАНИЕ див. ДЪЯНИЕ.

ДЪАТИСА див. ДЪЯТИСЯ.

ДЪБРОВА див. ДУБРОВА.

ДѢВА ж. 1. (молода неодружена особа жіночої статі) діва, дівчина: Вы же всѣ вѣрныя г(с)да витаите, и послушность ему чистую подаите. Сщеници з лю(д)ми плонѣ приносятѣ, и ста(р)щи и дѣвы Бѣгови служѣте (к. XVI - поч. XVII ст. ПДПИ 182, 64); приповѣстю Господь вси речи о Лазари повѣдилъ, якоже и о десяти дѣвахъ (1603 Пут. 63); если бы котѣраа дѣша зблѣдила през грѣхъ, и съвокѣпѣлася съ дѣмоны таковаа южъ не мѣжетса звати дѣвою чѣстою; но блѣудницею нечѣстою (Почаїв, 1618 Зерц. 53); Бо иначѣй па(ти) дѣв' глѣпы(х) нещаст'е таковы(х) по(т)каѣ(т) (Київ, 1625 Кон.Каз. 22); Повѣжъ ми то ѡ Еретикѣ якъ блѣдница Дѣвою зостала (Київ, 1625 Злат.Н. 128); Алѣкторъ, пѣтель: або безбра(ч)на(а) дѣва, або Пѣрла Кришта(л)на в' когѣте находчааа (1627 ЛБ 174); Прїйди ѡлюбѣнице моа, краснаа во (д)шѣрахъ сіѣнскихъ, любїмаа дво моа (Чернігів, 1646 Перло 160 зв.); Богу посвячена дѣва — черниця, монашка: Панямъ учтивымъ, паненкамъ цнотливымъ и Богу посвяченнымъ дѣвамъ зелживость гвалтовную, безъ встиду и боязни... чинили! (Київ, 1621 Кон.Пал. 776).

2. Богородиця, Богоматір: на кр(с)тѣ написанъ образъ спсовъ и преч(с)тоѣ двы Мріи (1489 Чет.

29 зв.); пото(м)... на послѣдо(к) посла(л) бѣ ѡцѣ сна своего, котѣрыи показа(л) и(м) теле(с)ністю народившиса ѡ(т) двы (к. XVI ст. УС №31, 167); Ис тоѣ(ж) сѣмени бы(сть) стал дѣва з дому давыдова родители мѣла, Абы до(л)гъ заемныи за на(с) заплатила, и чистою дѣвою младе(н)ца родила (к. XVI - поч. XVII ст. ПДПИ 182, 92); Якъ тамъ подѣрки коштовныѣ ѡ(т)давали, И якъ Прч(с)тѣю Мтрѣ Двоу, витали (Львів, 1616 Бер.В. 77); Видачи, їжъ любого южъ... оутрачаешъ, Ѡ голѣбїце Дво, южъ сна нѣмаешъ (Львів, 1631 Волк. 14 зв.); Преч(с)той и пребл(с)венной Двѣ Мріи... Хвала, гѣдность, и поклѣнъ вдѣчности на вѣки (Київ, 1632 Сах. 304); аггль видачи двѣ прѣстрашеноую, рѣ(к) за(с) до неї не бѣйса мріѣ (1645 УС №32, 311); В той часъ прѣнастѣйшаа // Дѣва... мѣти Гна, принѣла Тѣло, найми(л)шогоу Сна своѣгоу (Чернігів, 1646 Перло 92-93 зв.); Образно: Западная мати не нас породила, але прѣгордыи дѣти ісплодила. Блудная бо церковь нѣсть Христова дѣва, держащїя кѣбок господнего гнѣва (к. XVI ст. Укр.п. 75).

3. (назва сузір'я) Дїва: Зодїакъ є(ст) ѡкроугъ. або кѣло на нѣѣ на котѣрыхъ сѣтъ дванадѣся(т) знамѣнь в'кроу(г)... скопъ. быкъ. блїзнѣта. ракъ. вага. водѣлеа. рѣбы. скорѣпіа. два. стрѣле(ц). лѣвъ. // козѣй рѣгъ (Львів, поч. XVII ст. Крон. 43 зв.-44).

Див. ще ДѢВИЦЯ, ДѢВКА, ДѢВЧИНА.

ДѢВАТИСЯ дієсл. недок. (безслідно, несподівано і т.п. зникати, переміщатися) діватися, щезати: А втомъ (!) платы и доходы и живности монастырские не вѣдомо гдѣся дѣвають и оный монастырь нищѣ єсть (Краків, 1540 КМПИ I, дод. 2).

ДѢВЕРЬ див. ДЕВЕРЬ.

ДѢВЕСТВЕННИКЪ див. ДѢВСТВЕННИКЪ.

ДѢВИЦА див. ДѢВИЦЯ.

ДѢВИЦЯ, ДѢВИЦА, ДЕВИЦЯ, ДЕВИЦА ж.

1. (молода неодружена особа жіночої статі) дівця, дівчина: очистилася анна. дала сесѣць свои. ѡ(т) персеї стѣи двѣци... и почала стѣя девица рости (1489 Чет. 16 зв.); принесена є(ст) глава єго на мїсѣ и дана є(ст) девици (1556-1561 ПС 66); Ср(д)це зъ себе злыи мысли выдаваѣ(т)... якъ

если дѣвкѣ сию на единомѣ мѣстѣ (1489 *Чет.* 102 зв.); Челада невольнаа...//... ма(р)тынъ аї летъ а дѣта малое е девѣка полѣ д лета (1552 *Окр.З.* 153 зв.-154); кѣницы сваде(б)ныѣ ѡ(т) ѡдовы по(л)копы гроше(и) а ѡ(т) дѣ(в)ки вї гроше(и) (1552 *ООер.З.* 103); *Отъ* дѣвки кгда идеть замѣжъ хотя за тѣтешнего жъ старостѣ кѣница вї гроше(и) (1552 *ОЧерк.З.* 11); понял есми в малженство дивку... панну Настасю (Бронники, 1560 *АрхЮЗР* 8/III, 39); Ажъ не вѣруешъ, смотри у сихъ писмахъ: ...тыхъ пять дѣвокъ жъ ходили што пришли у // послѣдѣ (XVI ст. *НС* 149-150); А если правда е(ст) же не нашлѣса в дѣвцѣ панѣнство: Выведе(т) ю, з двѣрїи домѣ оѡа ей, и вси мѣжеве мѣста забѣють ю кѣме(н)ми на смѣртъ: бо оучинїла ганѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.); дѣвка хватаная — нещютлива дѣвчина: Естли бы попъ... на лихѣ давалъ, или дѣвше хватано(и) шлюбъ давалъ... на такового мають быти свѣдѣки два или три (Львїв, 1586 *ЛСБ* 71); *волоченїе дивки див. ВОЛОЧЕНІЕ.*

2. Дѣчка: тыѣ пѣнази... сѣмою тыхъ всихъ пѣназей тремъ затемъ, а четвертой дѣвцѣ, свести ихъ, ѡсмыдѣсат коп и шесть коп грошми Литовское личбы полѣггрошковыхъ, а патнацать коп конми платити (Луцьк, 1517 *АС* III, 153); естли бы сынъ, або дѣвка ѡт княза Ильи в нее са вѣродилъ и иншиѣ близкии ихъ не мають черес то в оныи имениа княза Анѣдрѣевы ничимъ са вѣстѣпати (Краків, 1539 *АС* IV, 220); оушо(д)ши в до(м) не допоустиль исъ (со)бою мѣногы(м) вонти едѣно петрови... тыжъ ѡ(т)цѣви и мѣтери ѡнои то дѣвки и плакали по неи вѣсѣ (1556-1561 *ПС* 252); не подобае(т) мѣже(м) вокупе съ женами исъ дѣвками ѡ во(д)но(м) мѣстци стоя(ти) але мужиѣ а(ж) бы стояли ѡну(т)ри цѣ(р)кви а жены и дѣвки ѡ при(т)вори пере(д) цѣ(р)ковью (Сучава, 1558 *ЛСБ* 24); "Не плачѣте", мовитъ, "не умерла дѣвка, али спить" (XVI ст. *НС* 156); на то(м) веселїи дѣвка ирѣдіады з росказанїа ма(т)ки своѣй бѣдѣчи стрѣбнѣ оубрана, пре(д) кроле(м)... танѣцѣвала с чого бы(л) весѣль (Львїв, поч. XVII ст. *Крон.* 33 зв.); тѣды дѣвки мои запознавши овечку свою межн овечками еи, почали нять, и пастухъ ей дочкамъ моимъ

тое овечки поймати не дав (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); в пято(к) пре(д) ѡце(м) николю... марѣ(ш)ка дѣвѣка небощика ивана... з матѣрю своєю... ѣзнали... иже продали ѡичизнѣ свою ролю ланико(в)скѣю фѣдорови братѣ // своѣмъ стры(ч)номоу (!) за сѣмѣ злоты(х) двѣстѣ (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 37); а црѣвна ѣзвѣлила и ѡбѣцала заплатѣ, пошла дѣвка и позвала маткѣ свою (серед. XVII ст. *Хрон.* 79 зв.);

3. Наймичка, служница: А што са дотычетъ долговъ моихъ, комѣ есми винен: Архимандритѣ Менскомѣ,... а двомъ дѣвкамъ Томиловнамъ полѣчвертидѣсат коп грошей Литовскихъ; тыи долги жона и дѣти мои зо всихъ трѣхъ частѣй моихъ, абы поплатили (Володимир, 1547 *АС* IV, 565); выслала всихъ з двора, живое души не зоставивши, толко мене и дивки (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 504); Агафѣа дѣвка ѡ сави(н)ско(м) домѣ (Львїв, 1609 *ЛСБ* 1046, 7); дѣвка слѣжебная — служница: Пере(д) нами... вра(д)ники кгро(д)скими... постанови(в)шиѣ ѡчѣвисто дѣвка слѣжебнаа... сама вызнала (Володимир, 1579 *ЖКК* 1, 166).

невѣльница, рабиня: Рѣвека тѣды и дѣвки еи вѣдѣши на велѣдѣы ѣхали за онымъ мѣжемъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 38 зв.); дѣвка невольная — полонянка: Оповѣда(л) мнѣ... па(н) василе(и) ѡле(х)нови(ч)... што(ж)... па(н) проко(п) во(л)чко жаско(в)ски(и)... дѣвку нево(л)ную тѣщи своѣ(и)... слуга(м) свои(м) выкрасти... каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); А такъ прилѣчылса до дѣвокъ вобзовыхъ, и такъ долѣго з ними жала, ажъ ячмѣнь и пшеницѣ до гѣменъ схѣвано (серед. XVII ст. *Хрон.* 195).

4. Розпусница: яко бы якїй Кроль нашо(л) бы оубогѣю ошарпанѣю дѣвкѣ, не дбаючи встыдѣ зна(в)ши з неї спросныи сѣкманиска брѣдѣ, и калѣ ѡтмыль (Вильна, 1627 *Дух.б.* 252); ѡ(д) нерадници, сѣна ѡ(д) дѣвки ѡша(р)паной, снѣ (Там же, 400).

Див. ще ДѢВА, ДѢВЧИНА.

ДѢВОЙКА ж. Дѣвчинка, *диал.* дѣвойка: Талїѣа кѣмі з сї(р): и е(в): Дѣвїце встѣни, дѣво(и)ко взрости (1627 *ЛБ* 236).

Див. ще ДѢВОЧКА, ДѢВЧИНКА.

ДѢВОЛОВЪ *див.* **ДИЯВОЛОВЪ.**

ДѢВОЦТВО с. Те саме, що дѣвицтво: И възѣлъ ихъ на Горѣ, жебы показалъ имъ, же той є(ст) Снѣ Бжій, который пере(д) вѣки вродилъсѧ ѡ(т) оца, и на послѣдокъ ѡ(т) Двѣ втѣлилъсѧ,... безъ насѣна Родившисѧ невымовне, и несказительное заховавши Двѣцтво (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 123 зв.).

ДѢВОЧКА, ДѢВОЧЬКА, ДЕВОЧЬКА ж.

1. Дівчинка: А ведже иж старшая дѣвочька Настася лѣтъ доростает, тоєи на посагъ остатокъ тыхъ пенезей, которые до Кгданска за попелъ принесены будутъ (Піддубці, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 103); пе(р)сове кбна хвалили...// кѣри ѡфѣровали днѣви богини... минервѣ кбзѣ... венери кѣ хвалѣ дѣво(ч)ки слѣли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 63-63 зв.); уцѣтивая девочька... хочечи его на собе впросити в станѣ... малъженъскій, велю людей шляхетныхъ и учѣтивыхъ причинѣ уживала, того помененый Телевичъ в писаню своемъ не опустилъ (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 8/III, 522).

2. Вл.н., ч.: Онисифоръ Дѣвочка (Варшава, 1585 *АЗР* III, 293); васи(л) дѣвочька (1649 *РЗВ* 162 зв.).

Див. ще **ДѢВОЙКА, ДѢВЧИНКА.**

ДѢВОСЛЮБЪ ч. (*смп.* *dziewosłąb*) сват: Найдешъ двѣслоубами, выдаючими дѣши за Ха (Вільна, 1627 *Дух.б.* 274).

ДѢВСТВЕННИКЪ, ДѢВЕСТВЕННИКЪ, ДѢВЪСТВЕННИКЪ, ДѢВЪСТВЕННИКЪ, ДѢВСТВЕНИКЪ, ДЕВСТВЕНИКЪ, ДЕВСТВЕНИКЪ, ДЕВСТВЕНЪНИКЪ ч. Дівич, незайманий: онъ [ап(с)лѣ иванъ] чистын дев(ст)венникъ (1489 *Чет.* 192 зв.); Светое ерейство маєтъ быти зъ девственниковъ наболєй, альбо съ пустынножытелей (Вильна, 1599 *Ант.* 743); тыи су(т) который сѧ з невѣстами не покалали бо де(в)ственики су(т) тыи иду(т) за бара(н)ко(м) (XVI ст. *КАЗ* 634); болѣла бѣрзо гонимаѧ жена, кгда рѣдила трѣдолюбцевъ, пѣстынножытелей,... пѣстннковъ, дѣвствѣнниковъ, и всѣхъ праведниковъ: котѣрин болѣзненною и тѣсною дорогою идоутъ до живота вѣчнаго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 58); Четвѣртѣе лице ѡ(р)ле той знаменова(л) ію(н)а дѣвствѣнника бгѣслоба (Устрики, I пол. XVII ст.

УС №29515, 317 зв.); покѣра и смиреніє забѣна хва є(ст) фѣдамѣн(т)о(м) ап(с)ло(м)... слава... оутѣха дѣвстве(н)нико(м) и трѣдолюбце(м) на вѣки пребываєтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923); Тыи Дѣвственници стѣи, Славою на(д) члѣковъ превзѣти (Чернігів, 1646 *Перло* 54 зв.); котѣраѧ цѣбѣа ти(л)ко ты(м) самы(м) власнѣ слѣжи(т), котѣрини дѣвстве(н)никами // сѣтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 90-93 зв.).

ДѢВСТВО, ДѢВЪСТВО, ДѢВЪСТВО, ДЕВЪСТВО с. 1. Цнотливѣсть, невиннѣсть: добрыи жены не понѣмшисѧ дѣвство и чистотѣ держати имаютсѧ (1489 *Чет.* 24 зв.); А инѣи отходятъ у монастырь яко тежѣ на пушу, а тамъ даютъ прикладъ побожности... и дары принесѣша Богови... дѣвство и нестѣжаніє, нищѣта волная (Супрасльскій монастырь, 1580 *Пис.пр.лют.* 151); Якъ бы дѣвица, доколе свое дѣвство честно ховаєтъ, дѣвица єст, а если почтѣвѣсть свою стратит, не єст дѣвица (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); А Црковъ...

Хва женѣтисѧ не борѣни(т),... Такъ ты(ж)... ты(м) котѣрини хѣчѣтъ хѣвати дѣвство, не борѣнитъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 148); Іѡанъ стѣи єв(г)листа, Цвѣтъ неѣвадѣѣмый Дѣвства, ѡрѣлъ высоколѣтающій, възлюблѣнный оучнѣкъ Сна Бжїѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 131).

2. Дѣвоцтво, дѣвування: жена... ч(с)та въ дѣвствѣ свое(м) (1489 *Чет.* 112); бѣла ты(ж) анна пр(о)рчица дѣши Фѣноуилева, с поколѣна асирова, таѧ сѧ старѣла въ днѣхъ многы(х) и жїла с моужѣ(м) свои(м) сѣ(д)мѣ лѣ(т) ѡ(т) дв(с)тва своего (XVI ст. *УС* *Літк.* 2).

Див. ще **ДѢВИЦТВО, ДѢВОЦТВО.**

ДѢВСТВОВАТИ *дієсл. недок.* Перебывати у безшлюбності: Пре(д)ѡбрѣчаю: ѣднаю, переправляю весѣ(л)є, впере(д) зарѣчаю, доставляю, набываю, споражаю. Дѣвствѣє(т) бѣ рож(д)єство, и живота пре(д)ѡбрѣчає(т) смѣрть (1627 *ЛБ* 149).

ДѢВЧИНА, ДИВЧИНА, ДЕВЧИНА, ДЕВЪЧИНА ж. Те саме, що дѣвица у I знач.: ѡный чѣ(р)нски(и) доходачи в рѣчи пѣ(в)нѣ(и)шѣе тую де(в)чину помененую пере(д) собою постави(в)ши яко посланѣ(ц) врадовы(и) пыта(л) котѣры(м) ѡбычає(м) а хто тоє дѣта замо(р)дова(л) (Володи-

мир, 1567 ЦДІАК 28, 1, 2, 59); Панове бра(т)ство даровали Гѣбино(и) Лѣкашево(и) на лѣка(р)ство дѣвчинѣ еи зо(л) ѿ (Львів, 1602 ЛСБ 1043, 6); а на остатокъ и протестуючого мало не забили, егожъ шаблюю хотили его стяти, але ажъ дивчина, цорка протестуючого, виплакала (Володимир, 1649 АрхЮЗР 3/IV, 229); вышъ речоный попъ Миколинъскій сам з паробкомъ своимъ в Литовижу на добровольной дорозе дѣвчину недорослую на име Мелашку.... улапивши безвинъне... нагайками збили такъ барзо, же аж до тыхъ часть хоруетъ (Володимир, 1650 АрхЮЗР 3/IV, 476).

Див. ще ДѢВА, ДѢВКА, ДѢВОЙКА, ДѢВЧИНКА.

ДѢВЧИНКА ж. Те саме, що дѣвойка: дѣвчинка, кошичокъ, обрѣчокъ (Львів, 1591 Адел. 47); въ воде, утекаючи, потонулы: Белко Павловичъ, грабаровъ сынъ, дѣвчинка малая (Житомир, 1618 АрхЮЗР 3/1, 262).

Див. ще ДѢВЧИНА.

ДѢВЧИНЪ *прикм. (властивий або належний дівчині) дівчачий:* они... дѣвчинными оусты почали са дивити рѣкѣчи (1489 Чет. 102).

ДѢДИЗНА, ДЕДИЗНА ж. 1. (*спадщина по дѣдові*) дѣдизна, дѣдѣвщина: Продали єсмо князю Андрею... половицѣ Миркова, ѡтчизнѣ и дѣдизнѣ нашѣ, котораа была в заставѣ в сестры нашеѣ... в полтораста копахъ грошей (Камінь Коширський, 1539 AS IV, 227); А потомъ отецъ архимандрытъ поведилъ: же дей "то не великая речъ: мни а ни тебе не дѣдизна, але церкви Божей прислушаетъ..." (Київ, 1539 АрхЮЗР 1/VI, 29); Которая часть мнѣ ся застала ѡтъ брати моеѣ роженое..., въ ровному дѣлу, въ Павловичохъ и въ Уймицы, третья часть ѡтчизны и дѣдизны моеѣ (Загорів, 1550 АЮЗР I, 28); А що є(ст) дѣдизны на мене припадаючаа ча(ст) тую ты(ж) братѣ моємѣ гаврилиу ѡ(т)даю (Львів, 1594 ЛСБ 265).

2. (*земельна власність*) маєток, володіння: коли бы хто ѣ свое(и) дѣди(з)не спо(л)ную реку мел...А на не(и) ставы млыны поставилъ а сусѣдни(и) вы(ш)ни(и) млы(н) своими млыны затопи(л),

тогда має(т) спѣстити воду а... тую шкоду за-топленому ѡправи(ти) (1566 ВЛС 82); сторона по(з)ваная, хо(т) бы добре хотела то на(з)вати ме(ст)цемъ ро(з)ни(ц), яко удаѣ, показати того не може, абы се ту(т) сходили три дѣдизны, чого в кажъды(х) граница(х) потреба (Київщина, 1600 ККПС 141); замо(к) ѡ(с)трѣски(и)... ѡ(т) доброе памѣ(ти) пана ѡ(л)бра(х)та... воеводы вилѣ(н)-ско(г) на дѣди(з)не его ѡ(т) чоты(р)на(д)ца(ти) ле(т) з дерева ѡ(с)нова(н) (Варшава, 1616 ООЗ-2, 1); *Образно:* оуважѣ(и) прошѣ и ѡба(ч), же хвала є(ст) дѣдѣзною твоею, иже маѣшь прѣво на са (поч. XVII ст. Проп.р. 216).

Див. ще ДѢДИНА, ДѢДНИНА, ДѢДОВИЗНА.

ДѢДИЗНЫЙ, ДѢДИЗНИЙ, ДЕДИЗНЫЙ

прикм. 1. (успадкований від дідів, предків) дідизний, дідичний. я прокопѣ миха(и)лови(ч) хре(н)ниці(п)... ѡ(з)на(и)мую си(м) моимъ ли(с)томъ..., што которы(и) пла(ц) и дво(р) в замку... лу(ц)-ко(м) по зе(ш)тю съ сего свѣта ѡ(т)ца нашего... на на(с) все(х) братью рожоную... яко нашъ вло(с)-ны(н) ѡ(т)чизны(н) и дѣдизны(и) за правомъ нашомъ прироженомъ спало и пришло (Толпижин, 1577 ЛНБ 5, II 4044, 48); На то пан Прежо(в)ски(и) поведи(л), иж... гото(в) є(с)ми з доводи(м) свои(м) границы звѣчистые з старода(в)ные ѡ(т)чи(з)ные и дѣди(з)ные ѡказа(т) (Житомирщина, 1584 ККПС 59); дѣдизное именьѣ, имѣне дѣдизное *див. ИМѢНЕ*.

2. (*який володіє правом спадковості*) спадковий, дідичний: воленъ его мл(с)тъ ѡ(т)дати... замѣнити даровати... И во всемъ воленъ вчини(ти) яко властны(и) дѣдизни(и) панъ (Милянѡвичі, 1538 Арх.Р. фотокоп. 44); И воленъ... ѡтдати, продати... и на церковь Божию ѡтписати и во всемъ воленъ вчинити, яко властный дѣдизный панъ (Краків, 1538 AS IV, 124); **право дѣдизное див. ПРАВО¹.**

3. (*належний комусь на підставі спадкового права*) спадковий: монасты(р) и(х) дѣди(з)ны(н) ведлу(г) зако(н)ны(х) поряд(д)ко(в) чино(м) монасты(р)ски(м) ко житию иноче(с)ко(мѣ) цркви и

жития иноко(м) старцо(м)... пристанище и по-
ко(и)... начали бѣдовати (Львів, 1591 ЛСБ 154).

Див. ще ДѢДИННЫЙ, ДѢДИСТНЫЙ, ДѢДИЧНЫЙ.

ДѢДИКЪ ч. Дідик. Вл. н.: Иванъ Дѣдикъ (1649 РЗВ 135); Панко Дѣдикъ (Там же, 389).

ДѢДИНА, ДЕДИНА ж. Те саме, що дѣдизна у 1 знач.: И теж дѣлили есмо кнѣзѣ Андреа... Санкгушковича з невѣсткою его..., съ кнѣзѣ-г-и-нею Анною и съ сыномъ еѣ со кнѣзѣмъ Андреем... ѡтчиною и дѣдиною «их» (Кошир, 1502 AS I, 147); и мы сѣ того гораздѣ достаточнѣ довѣдали, штож то ест тѣе имѣна праваѣ ѡтчизна и дѣдина кнѣзѣ... Ѡстроэского (Луцьк, 1511 AS III, 92).

2. Те саме, що дѣдизна у 2 знач.: я, комо(р)-ни(к), три копѣци, ко(ж)до(и) дедине належачѣе, усыпа(л) (Київщина, 1638 ККПС 190); су(д) зе(м)ски(и)... на вѣла(с)ны(и) кгрунѣтъ Котеле(н)ски(и) переѣха(л) берего(м) на(д) самою Черетя(н)кою..., поминаючи вѣси кгрунѣты и дедины двохъ сель чужи(х) (Житомирщина, 1644 ККПС 290).

Див. ще ДѢДНИНА, ДѢДОВИЗНА.

ДѢДИННЫЙ прикм. Успадкований по дідові.
◊ имѣне дѣдинное див. **ИМѢНЕ**.

Див. ще ДѢДИЗНЫЙ, ДѢДИСТНЫЙ, ДѢДИЧНЫЙ.

ДѢДИСТВО див. **ДѢДИЦСТВО**.

ДѢДИСТНЫЙ, ДЕДИСТНЫЙ прикм. Успадкований по дідові. ◊ имене дедистное див. **ИМѢНЕ**.

Див. ще ДѢДИЗНЫЙ, ДѢДИННЫЙ, ДѢДИЧНЫЙ.

ДѢДИЦКИЙ прикм. (смп. dziedicki) який охопленный правом спадковості: Ясневѣл-мо(ж)ны(м) и(х) м(л) княжѣто(м), кашталѣно(м), Стѣроста(м), Шляхе(т)не врожѣны(м) Пано(м), Земляно(м), Пано(м) войто(м) дѣди(ц)ки(м) (Львів, 1609 ЛСБ 422).

ДѢДИЦСТВО, ДѢДИСТВО, ДѢДИЦТВО, ДѢДИЦѢСТВО, ДѢДИЧСТВО, ДѢДѢЧСТВО, ДЕДИЦСТВО, ДЕДИЦТВО, ДЕДИЦѢТВО, ДЕДИЧЕСТВО, ДЕДИЧСТВО, ДЕДЫЦѢТВО,

ДЕДИЦТВО с. (смп. dziedictwo) 1. Спадщина, спадок; право на отримання чогось у спадщину: я лѣвко ласкови(ч)... прода(л) есми... имѣнѣе свое... со всакимъ правомъ и дѣди(ц)твомъ ничего на себе са(м) ни на жонѣ... не ѡставуючи (Милян-вичі, 1538 Арх.Р. фотокоп. 44); мы продали есмо... имѣне свое ѡтчиное... со всимъ правомъ и влас-ностью и дѣдиствомъ (Ковель, 1542 AS IV, 324); кгда бы ѡте(ц) ихъ за живота своего ѡ какое деди(ч)ство мель право и не доконавши ѡме(р), тогды дети... до(л)гѣ ѡ(т)ца свое(г) пови(н)ни... платити (1566 ВЛС 69); я... вырекаюся... деди(ц)-ства своего доходити (Володимир, 1588 ЛНБ 5, II 4046, 123); ѡбѣ до(ч)ки га(с)чины... бли(с)ко(ст) свою и дѣди(ч)ство... ода(ли) (!) емѣ на вѣчные часы (Львів, 1592 Юр. 13 зв.); князь... ча(ст) свою че(р)нѣчи(ч) по(з)ваному записа(в)ши... бе(з)по-то(м)не ѡме(р) которое части дѣдѣ(ч)ство(м) и ви(ч)ность кнѣзю андрею бѣре(м)скомѣ ѡ(т)цу теперешнѣго повода належало (Луцьк, 1597 ЛНБ 5, II 4049, 69 зв.); а дрѣгы(и) [снѣ]... мѣрнотравца и блоудникъ, котѣрый оупросивши ѡ(т) ѡ(т)ца дѣди(ц)ство и ча(ст) добръ..., до(м) ѡ(т)цѣвскый ѡпоустивши..., в далѣкоюу крѣиноу зашо(л) (виправлено на одышо(л). — Прим.ред.) (поч. XVII ст. Проп.р. 288 зв.); Наслѣдіе: Дѣдицство, ѡдѣдиче(н)ѣ, спѣдокъ (1627 ЛБ 71); Я Софронія Макаровичовна Ивашенѣевичовна... маѣтность... нашѣ... продали...//... на себе ани на кого инѣшо-го... не зоставѣючи ани в(и)мѣючи такъ ижѣ менованѣе неменованѣмъ А неменованѣе менова-нѣмъ шкодити и вближати ничего не маѣтъ в вѣчное деди(ц)тво за вышѣ поменѣнѣю сѣмѣ (Київ, 1635 ЛНБ 5, II 4060, 132-132 зв.); пани Соколова... протестуючому малжонѣку взяла... розѣма-тѣми обитѣнницами..., ѡбѣуючы... дѣдѣцѣтво свое дати (Луцьк, 1649 АрхЮЗР 8/III, 619); И далѣ имѣ оцѣ ихъ дѣдицство межѣ бра(т)ѣю ихъ (серед. XVII ст. Хрон. 58 зв.); У порівн.: А нынѣ латыни от дѣтска и до старости..., един по одной от сея жизни отходячи, яко дѣдицство вѣчное, сию мирскую мудрѣсть друг другу предают и теста-

менты упривилиеванными утверждают (1600-1601 *Виш.Кн.отв.* 161).

2. (земельна власність) маєток: дѣлателіе пакъ оуз(д)рѣвши // снѧ его рекли межн собою того є(ст) дѣдичѣ, по(д)ло забіймо его, а боудемо мати дѣдицѣство (1556-1561 *ПЄ* 92 зв.-93); А(р)тыкѧ(л) ѿ. Ижѣ достое(н)ствѣ врадо(в) де(р)жане(и) и деди(ч)ствѣ чѣжоє(м)цомѣ давати не маємѣ (1566 *ВЛС* 3); пѣстила емѣ ма(т)ка на кгрѧ(н)тѣ стою(р)-ко(м) (!) до котрого додає(т) золоты(х) к̄ кде мѣ ма(т)ка пови(н)на здати дѣдицѣтво (Львів, 1595 *Юр.* 19 зв.); который замок мере на самый монастыр назначаю с приналежностями и належностями вшелякими и з зупелным кгрунтом и дедицѣтвом (Луцк, 1636 *АрхЮЗР* I/VI, 714).

3. (передача у спадок) спадковість: Поп, которыи бы собѣ церков купил от мирское власти и дедицѣтвом на свои потомки себе привлащал, зневоляючи церьков (и люди, такового попа... не маєт его єпископ совершати) (Берестя, 1591 *ПФ* 104); границы тые... зоста(т)се не могутъ, кгда (ж) де(р)жавца, не маючи тытулу деди(ц)тва, добръ обтяжа(т)... не може(т) (Київщина, 1600 *ККПС* 137); Але котѣрый з натоуры є(ст) аггль, тоє маєтѣ яко пре(з) дѣди(ц)ство и пре(з) настѣпована або соукуцѣсїю, а не заслугами себѣ того набылъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 248 зв.); Уважай, яко отци св. здавна предзрили и предувидѣли оторваньєся и отпаденє заходней церкве отъ правовѣрныхъ вызнанья и дидитства (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 677).

4. 36. Спадкоємці: Тотѣ напреднѣйшій знакѣ (Хрыстосѣ) вѣрному дѣдицѣству своєму, по чомѣ бы отъ другихъ невѣрныхъ познаватися мѣли, заставиль (1599 *АЮЗР* I, 289).

5. Батьківщина, вітчизна: позрѣте а обачѣте, а остережѣтєса снѣ сїѡнскіє, яко выдаѣте и за нерѣзмыслѣ продаѣте свое достоаніє, свое дѣдицѣтво, свою ѡ(т)чїзною, в роуки тѣє, котѣріє ѡ вашо(и) матїсмѣ, о ваши(х) врадѣ(х), ѡ вашихъ достѣенствѣ(х), єще за живѣто(в) ваши(х) мѣчѣ(т) жрѣбіа, албо люсы (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); ѡ сынѣ ты завше зо мнѣю естєсь... в' неѣтраченѣмѣ дѣдицѣтвѣ твоємѣ роскошѣєшѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.*

35); Іѡсифѣ... плакаль... мѣвечи: Рахїль Рахїль матко моѧ поглады и обачѣ што се дѣєтѣ снѣ твоємѣ, ижѣ... проданый естѣмѣ в' неволю... Ты єсь ѡ(т) мене оу дѣдицѣствѣ оумѣрла, а я тепѣрь и оца своего милого ѡ(т)паль єсмѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61);

6. *Перен.* Царство небесне, рай, вічне життя: Бжѣ пришлїи поганѣ в дѣди(ч)ство твоє, ѡсквернїли црковѣ стѣю твою, поклалы троупы слоугѣ твойхъ в покармѣ птахо(м) нб(с)ны(м), пролили кровь и(х) яко водоу (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55 зв.); мы, глупая Русь... дедицѣство вѣчное... в царствѣ небесном... получим, котораго до нас доместит Христос (1608-1609 *Виш.Зач.* 230); Згѣла бѣвѣмѣ и онѣ нб(с)ного ѡного Іер(с)ліма зосталѣ мешканцѣмѣ... бо нб(с)ного цр(с)тва дѣдицѣства достѣпївши, з' ѡными южѣ навѣки ликѣєтѣ (Київ, 1627 *Тр.* 554); тѣхъ котѣрыє пѣрвое посщєніє маюте, называемѣ Кліриками, бо имѧ тоє Клірикѣ... ѡ(т)тѣль взѣтоє естѣ ижѣ // Пна Бга ча(с)ткою и дѣдицѣствомѣ собѣ мѣти починаюте (Львів, 1645 *О тайн.* 127-128); Еслїєте и Крѣвѣ вашиѣ за има Хво проливали, Алєстє зѧто Нбо, за дѣдицѣство вѣчное взѧли (Чернігів, 1646 *Перло* 48 зв.).

Див. ще ДѢДИЧНОСТЬ.

ДѢДИЧИТИ, ДЕДИЧИТИ *дієсл. недок. (стп. dziedziczyć) (одержувати у спадщину) успадковувати:* тѣє девки Марья и Хведора правомѣ прирѣжѣномѣ дедичити маюте в тѣхъ именяхъ (Липівка, 1581 *АрхЮЗР* 8/III, 329);

перен. (переймати моральні і матеріальні здобутки попередників) успадковувати: О, Боже, вѣ Тройци єдиный! Тѣхъ, котѣрыи дѣдицѣтво княженїя Острогского приняли, такоежѣ вѣ нихъ ко благочестїю всходнему... рачѣ зрядити серце, якое предреченными княжата мѣли! И такѣ вѣ долготу днїи щасливє дѣдичитти (!) будутѣ (Київ, 1621 *Кон.Пал.* 1140).

ДѢДИЧКА, ДЕДИЧКА, ДЕДИЧЬКА *ж. (стп. dziedziczka) 1. Спадкоємниця:* Которуюж полчетверта дворища тѣхъ спадковѣхъ... маєт... пани Петрова Загоровская братанна моя со всим на все держати... такѣ яко я сама отчїчка и дедичка тѣи полчетверти дворища на себе держала // и

их вживала (Вишків, 1558 *АрхЮЗР* 8/VI, 56-57); А по по(д)несеню и про(д)чита(н)ю позъву моего подъякоморьского,... просила пни Анѣна Воронянѣка,... яко дедичѣка тоє має(т)ности,... абымъ я, казавъши черезъ возного прыволать пна Александра Воронича..., юрызъдыкыю и владзу свою... фунъдовалъ (Житомирщина, 1598 *ККПС* 103); Я Софрония Макаровичовна Ивашенъцевичовна... яко дедичка добръ частѣ(и) мнѣ належачыхъ по зо(и)стю с того света... Пана Ю(р)я Макаровича брата Моего рожегого...// маєтність нашѣ за певнѣю... сѣмѣ пнзе(и)... продала (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 131 зв.-132); справа на сеимъ выточенная по ѡ(д)ержаню конѣтуллагии на д(р)угомъ теръмини гды (с) взыску была вздавана [? — *Позн. вид.*] заарештован(н)емъ стороны позва(н)нои на сеимѣ в арешти зостала, до которого арешту яко позоста(л)ую дедичку... [возный] припо(з)валъ (Житомир, 1649 *ДМВН* 191).

2. Володарка, власниця: маєт... кнагини тоє имѣне спокойне... вживати водлѣг слѣдшне кѣпли своеє, яко праваа дѣдичка на вечныи часы (Ковель, 1542 *АС IV*, 325); пни ѡгафѣя семено(в)на комаро(в)на яко деди(ч)ка добръ ча(с)ти свое того села... спо(л)не з ма(л)жо(н)ко(м) свои(м) яко ѡпекѣно(м) княжато(м) и(х) м(л) в посѣсию в мо(ц) в де(р)жа(н)е и (в) споко(и)ное вечи(с)тоє ѡжива(н)е... по(с)тѣпили (Брашлав, 1610 *ЦДІАЛ* 221, 1, 54, 7); зошлая с того света Ярофиевая Го(ст)ская бѣдѣчи деди(ч)кою має(т)но(с)ти села се(н)на и присе(л)ковъ до него належачи(х) в ста(и)... ма(л)женъски(и) за Ярофея Го(ст)ского пошла и тоє має(т)ности... никому не записавшы... с то(г) света зошла (Люблін, 1634 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2010, 14); кнежѣна Анѣна матѣфиевѣна Четвертенъская, дедичѣка Четвертъни, малъжонка кнежати Януша Збаражского... сходечи с того света, ужила помененого малжонѣка своего, абы... фундуш певнѣный монастырови... учынилъ (Луцьк, 1642 *КМПМ II*, 233); янѣ клѣ(м)бовъски(и) пленипоте(нт)... панны теѡфили лесчи(н)ское... деди(ч)ки ме(с)та ле(с)чина... именѣмъ тоє же... Пнны... яко при(н)ципа(л)ки свое(и) Сприхилияючи(с) до пе(р)-

шоє проте(с)таѣе свое(и) пере(д) фѣнѣдоване(м) юры(с)дыѣице(и)... пере(д)... комо(р)нико(м) граничны(м)... занесеноє ѡрядовне (Житомир, 1643 *ЦДІАК* 11, 1, 10, 132).

ДѢДИЧНЕ, ДЕДИЧНЕ *присл.* Те саме, шо дѣдично: ѡста(в)уемъ и(ж) ни(х)то стада свере(п)е(г)о на дедичне чѣжо(и) такъ те(ж) и на свое(и) вла(ст)но(и) испаси за(и)мовати не має(т) (1566 *ВЛС* 97 зв.).

ДѢДИЧНО, ДЕДИЧНО *присл.* Спадково: А k tomu też my... baczczy ich wernuiiu... służbu, ktoruiuz sia oni zawżdy ne lituiuczy horł swoich cnotliwie predkom naszym... dediczno sia okazowali, z laski naszoie, na ich pokornuiiu prozbu y czotom bitie,... odpustili iesmo im z ich ludey wołowszczynu wsey wołynskoy zemli (Вільна, 1547 *ЖД VI*, 148).

Див. ще ДѢДИЧНЕ.

ДѢДИЧНОСТЬ, ДЕДИЧНОСТЬ *ж. (стп. dziedzyczność)* спадкова власність: Мене... комо(р)ника грани(ч)ного... шляхетны(и) панѣ Даниель...для ѡграниченѣя добръ меновано(г)[о] его м(л) пна Бе(л)зѣско(г)[о]. принѣцыпала своего, деди(ч)нос(т) ѡбуховъскихъ... пновъ... Тышов-Быковъски(х)... постановилъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 220).

Див. ще ДѢДИЦСТВО.

ДѢДИЧНЫЙ, ДЕДИЧНЫЙ, ДЕДИЧЬНЫЙ, ДЕДИЧЬНЫЙ, ДЕДЫЧНЫЙ, ДЕДЕЧЬНЫЙ *прикм.* 1. (успадкований від дідів, предків) дідичний, дідізний: я его милости свою третюю часть отчизную и дѣдичиую поступилъ и подалъ въ Павловичохъ и въ Уймици вѣчнѣ на вѣки непорушно (Загорів, 1550 *АЮЗР I*, 128); перебуваючи // обороною маєтности моеє дедичное, повинни будут за продки мои и за мене,... Господа Бога просити вѣчными часы (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 471-472); Уроженому его м(л). пану А(н)дреєви Мо(с)чени(ц)кому має(т)но(ст) свою деди(ч)ную... по(с)тупила (Житомир, 1649 *ДМВН* 181); Возъны(и) // енераль... былъ... в ключу, за(с), Махъновъскимъ лежачимъ, в маєтності дедечѣно(м) некгды свято(и) памѣти... его милосѣти пана Януша (Житомир, 1650 *ДМВН* 214-215); добра

дѣдичные див. ДОБРО¹; имень дедичное див. ИМѢНЄ.

2. (який володіє правом спадковості) спадковий, дідичний: обачивши есмо вернѣю... слѣжбѣ шлахетне вѣроженое старосты..., которѣюж он кѣ шцѣѣ нашомѣ..., шасливое памѣти Александрѣ..., яко к паном дедичнымъ цнотливе а накладне са оказал..., дали емѣ люди наши данны..., в Мелницкой волости (Вільна, 1514 AS III, 108); мѣщане и обыватели того мѣстечка..., передѣ войтомъ и урядомъ мѣстскимъ, отъ пана ихъ дѣдичного постановеннымъ, о вшелякіе рѣчи судити и справоватисе мають (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 283); по(д)даны(м) всимъ до громады зобранымъ пови(н)ность и послушенъство яко панѣ дедичномѣ по(л)нити и ѡ(д)давати приказаль (Київ, 1628 *ЦНБ* II 23264, 1); Жикгимо(нт) третѣ(и) ...дѣди(ч)ны(и) коро(л) ѡзна(и)мує(м) ты(м) наши(м) листо(м) (Острог, 1637 *ЦДІАК* 1471, I, 1, 99 зв.); где протѣ(с)туючи(и), яко па(н) дѣди(ч)ны(и) приехавши, пита(л)се межы паны Трыпо(л)ски, которы(м) абы тая сума яко по зошлы(м) ... сукцѣ(с)сыре належи(т) мела, гото(в) єе будучы ѡ(д)да(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180); **право дедичное див. ПРАВО¹.**

3. (належный комусь на підставі спадкового права) спадковий: продали есмо... митрополиту Київському... наши властныи отчизныи и дѣдичныи люди даньники (Новгородок, 1518 *АЮЗР* I, 58); Понеко(н)дѣ маемы дома свои дѣди(ч)ные в рынкѣ По(д) ратѣшемъ до котры(х) и(з) Сакраме(н)тами ходити до хоры(х) вѣчтивѣ... мѣсимо (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1); добра его дедичные... // въ воеводстве Киевскомъ лежащие, частью... огнемъ, часто через татары и Москву..., до великого знищеня и спустошеня пришли (Варшава, 1614 *ЧИОНЛ* XIV-3, 113-114); подѣданные ихъ м(л) дедичные засѣдѣлые з маєтности ихъ м(л): мѣ(с)тѣчка миколаєвѣки з жонами и зъ дѣтьми... прочѣ зъбегѣли (Київ, 1635 *ЛНБ* 5, II 4060, 139 зв.); мене..., комо(р)ника граничного... пленипотенѣтъ ѡсвещеного кнежати... для ро(з)граниченя доб(р) дедичны(х) кнежати его м(л), актора... проси(л) и домава(л)се (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 250); урожонный панъ Бенедектъ Островский, жалосне сведчылъсе на подданных дедичных вельможного... пана Яна Замоиского (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 116).

Див. ще ДѢДИЗНЫЙ, ДѢДИННЫЙ, ДѢДИСТНЫЙ.

ДѢДИЧСТВО див. ДѢДИЦСТВО.

**СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
XVI — ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.**

Випуск 8

Д

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданий Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом катедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 15.11.2001. Формат 84х108/16

Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

Зам.

*Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
Відділ української мови
Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича
вул.Козельницька, 4
79026 Львів-26
УКРАЇНА*

Жовківська книжкова друкарня видавництва оо. Василян "МІСІОНЕР"
м. Жовква, вул. Василянська, 8